

666y 33

3/ 66 G 33.

Národní knihovna ČR
Historické fondy

66 G 33

Národní knihovna

1002284283

M A G Y A R GRAMMATIKA,

M É L L E T

K É S Z I T E T T D E B R E C Z E N B E N N

E G Y

M A G Y A R T Á R S A S Á G.

*Maximely János 1833 Május 6-án
S. Péterben 2/3 10 d.*

B É T S B E N N

A' MAGYAR HIRMONDÓ ÍROINAK KÖLTSÉGÉVEL,

ALBERTI BETHŐVEL.

1 7 9 5.

66 Q 33

KONHOVNA
KUBELIKOVA
(BYELOVA)

A' Haza az, a' ki Kírárt nem felejtí.

BERTITS.

A' Halál meg-fosztá Hazánkat Méltóságos NUNKOVITS GYÖRGY Szerbi Püspök, *Pétsi* Nagy-Prépost 's a' t. nemes lelkű Fiától 1790-dik eszt. Nov. 20-dik napján, ki míg élt, a' Haza' javára intézett áldozatokban kereste fő gyönyörűségét; minéműek: az a' negyven arany, mellyet Fő T. *Zsivits* Kánonok és *Pesti* Prof. Úr' Dogmatikájának ki-nyomtatására adott; az a' summa, mellyet olly véggel küldött *Buddra*, hogy *Rdkótziról* írott Munkája *Kolinovitsnak* világ eleibe botsáttathassék; az a' húsz arany, mellyet úti költségül ajándékozott egy Tudósna. — Tanúja mind ezeknek néhai nagy reménységű Poétánk Tisz. *Bertits*. Tanúi még többeknek GÖRÖG és KERÉKES Társak, kikhez az itt következő két Levelet, önnön indításából útasította örök emlékezetű NUNKOVITSUNK:

Pétsét, Decemb. 10-dik napján, 1789-dik esztendőben. —
„ Meg-gondolván egy jól el-készültt *Magyar Grammatikának*

IV

feletőbb hasznos, sőt Nyelvünk' ékességének elő-mozdítására elkerülhetetlenül szükséges voltát; el-tökéllettem azontúl magamban, hogy részemről 30 arannyal pótoljam azt a' jutalom-pénzt, mellyel az Urak serkentik Hazánk' Tudóssait, egy jó Magyar Grammatikának írására. A' 30 arannak által-adása eránt, már tettem is rendeléseket. — Tselekedetem bár mi ditséretes is, vallyon nem adósság e', mellyel tartozom Hazámnak? Nem kötelesség e', mellyre kötelez mind a' levegő, mellyet szívok; mind az az édes első szó, mellyet magyarul ejtettem? És mi, az illyenekből, egy ritka ditsősséget üzzünk? Távol légyen. Kapjanak illy tömjénen, a' kik füsttel élnek. Én, velősebb eledelhez szoktattam inyemet. — Én, akár a' Nevelést, akár az Ország' Históriaját és Törvényt hasznosan tanító Könyveknek, akár pedig az olyanoknak, mellyek Nyelvünk' és Erkölsünk' tökéletesebbitésére szolgálhatnak — mind szerzésére, mind ki-adására, Istentől 's Hazámtól vett értékemnek egy jó részét örömmel oda ajánlom. Tsak tudjam, hol, kit, 's miképpen kellessék segítenem; minden tehetségemhez képest kézfiségemet tapafztalni fogja; és mondhatom, eddig sem rajtam múlt-el.

Budán, Július' 14-dik napján, 1790-dik elztendőben. — „A' Magyar Tudós Társaságnak fel-állítását, részemről, látja Isten, ha ki-tellenék tőlem, ezerekkel segíteném. 150 aranyat ugyan tsak reá szántam. Ennekfelette, míg élek, elztendőnként is tőlem ki-telhetőképén segíteni e' Nemes Társaságot, hazafiúi kötelességemnek tartom. — A' mi illeti, a' Magyar Nyelvünk' ékesítésén 's virágoztatásán olly ditséretesen fáradozott Tudósok' Emlékeztető-Képét, a' Mettő által kívánt 50 aranyat éppen nem sokallom. A' jó Nevelésről kézfítettendő Könyvre is 24 aranyat tefzek-fel. Nem különben a' *Gyöngyösi*' Munkáinak ki-adására segítségül 16 aranyat fogok küldeni. — Többnyire, kedves Barátim! kérlek ismét, a' ditséretben kémellyétek-megtermészeti fzemérmetességemet. — Szeretem a' jót, a' szépet is; de tselekedni inkább, mint hallani.”

BÉVEZETÉS.

B É V E Z E T É S.

Edes Hazánkon kívül már több esztendőktől fogva való lakásunk nem csak ki nem óltotta belőlünk annak szívetetét; sőt addig gerjesztette, míg Nemzetünk' javának tőlünk kitelhető előmozdítását egész tehetségünknek tárgyává nem választottuk. Illy eltökélt szándékkal kezdtünk volt hat esztendővel ez előtt *Hadi és más nevezetes Történetek* című munkánk' írásához, melly által igyekeztünk egy részről vitéz Hazánkfiainak tetteket örökre fennmarasztani, 's követésekre nem csak a' mostani Nevendékséget, hanem a' késő Maradékot is serkenteni; más részről pedig Nyelvünk' gyarapodását Hazánk' két kebelében terjesztetni, és siettetni virágzását.

De e' felett még oda is néztünk, hogy éjjeli 's nappali szorgalmas fáradozásunknak jutalmából Mások is hazafiúi igyekezetekre ösztönt és erőt vegyenek; a' minthogy e' részben már szinte el is felejtettették velünk, 's felül haladták értékünket közjóra intézett törekedéseink, a' milyenek voltak: részszerént a' 'Hasznos Könyvek' írására általunk fel- tett jutalom-pénzek, és egynehány munkás Tudó- sok' írásaiknak költségünkön való közre-botsátása; részszerént pedig némelly elmés Hazánkfiainak a' rajzoló 's metzző mesterségekre való taníttatása, 's az ezek által készített költséges munkákkal a' Magyar Olvasásban Gyönyörködőknek meg- ajándékozása.

Ugyan ezen szíves törekedésünknek gyű- mőltse, az itt jelenlévő Magyar Grammatikának világra jövése is. Feltettünk tudniillik igyekeze- tünknek mindjárt kezdetében húsz aranyat serkentő jutalomúl, egy jó Magyar Grammatikának írására. Néhai Mél. NUNKOVITS GYÖRGY Szerbi Püspök és Pétsi Nagy-Prépost, értvén illy közjóra tölöző szándékunkat, azonnal eltökéllette magában, hogy harmintz arannyal nevelje ajánlásunkat. — Miket

nem tett volna még ez a nagy lélekkel bírt Hazafi, ha a' halál véget nem vetett volna kedves Hazája' bóldogítására szentelt életének, látni lehet a' Titulus után való levelen, a' mellynek felső részére nyomtattatott képen a' Magyar Haza (Hungaria) kesereg nemes lelkű Fiának koporsója felett, 's a' melly kép által elfelejthetetlen NUNKOVITSünkhöz viseltető tiszteletünket 's szeretetünket örökké fennmaradandóvá óhajtjuk tenni, ki egyedül példás érdemeiről volt előttünk esméretes.

Minckutánna ezen Nagy Hazafiának segítségével már ötven aranyat tehettünk volna fel 1790-dik esztendőben, a' leg-jobb Grammatika' Írójának: másfél esztendő alatt négy írott Grammatika' küldetett-fel hozzánk, és későbbre még egygy ötödik is. Mi a' kezünkhöz jött Munkákat elsőben is *Erdélybe* küldöttük megítéltetés végett, a' *Kolozsvári* és a' *Nagy-Enyedi* Fő Oskolákbéli Tudós Professzorokhoz, kik a' Nemzet' javáért hozzájuk intézett kérésünket örömmel fogadták, 's ódes kötelességeeknek tartották annak tellyesítését. Úgy szándékoztunk, hogy *Magyar-Ország*on is több rendbéli Ítéző-bírák által megvisgáltassuk azokat, a' minthogy *Erdély-*

VIII

ből által is szállíttattuk *Debreczenbe*. Megesmérték itt is a' Visgáló Tudósok, hogy a' Grammatikáknak, kivált háromnak Érdemes Irói, nem tsak nagy fáradsággal, hanem valójában tudós Emberekhez illendően dolgoztanak: de egyszersmind a' szorgalmatos visgálás és elmélkedés közben, sok a' félék ötlöttek az Itélőknek elméjékbe, mellyek a' Nyelvtanítókönyvekből vagy kimaradtak, vagy változást kívánnának némelly dolgokra nézve. Jegyzéseket tettek tehát magoknak a' Tudós Itélők, mellyeket eleintén tóldalékúl akartak egygyik Grammatikához adni; de bővebb megfontolás után sokkal helyesebbnek és erányosabbnak látták, hogy magok készíttsenek egygyet, mellyben igyekezzenek a' Magyar Nyelvet nem tsak Históriai módon; hanem annak eredetét, természetét és tulajdonságait is, a' mennyire telhetik, Filozofiai módon előadni. Igyekeztek is valójában, és ez az a' Grammatika, mellyet a' Titulus szerént, egy Magyar Társaság, az az, a' Tudós Itélő-bírák készíttettek *Debreczenben*. A' jutalom-pénzből mindazonáltal részt venni nem kívántak: elegendő jutalomnak tartották hazafiúi készségeket kinyilatkoztatni, 's Nemzeteknek javát tehetségek szerént előmozdítani.

E' fzerént a' fennmaradott ötven aranyat fordíthattuk volna mi ezen Grammatikának különben is igen költséges nyomtattatására, ha magunkat azazokról tett Híradásunkhoz szorosán akartuk volna tartani; de meggondolván, melly szükséges dolog legyen a' Nemzeti Nyelv' gyarapításának zsengéjében a' fáradságos hazafiúi törekedéseket gerjesztgetni: felosztottuk a' jutalom-pénzt a' Grammatikák' Írói között, még pedig a' három rendbéli Bíráknak részrehajlás nélkül való ítéletek fzerént, olly formán; hogy 26 aranyat annak adtunk, kinek Munkája, a' többekhez képest leg-erányosabbnak találtatott; a' még megmaradott 24 aranyból pedig egygyenlő részt vettenek a' több Grammatikák' Készítői, kik ha nem olly fzerentsésen is, mint az első; mindazáltal hasonló hazafiúi tüzzel szorgalmatoskodtak Nyelvünk' tulajdonságainak kinyomozásában és rendbeszedésében.

A' leg-jobbnak ítéltetett Grammatika következő fontos mondással volt megjegyezve: *Grammatica est Philosophia verborum subtilis et acuta*, és ennél fogva tudtuk-meg, hogy Tudós Írója, Földi János Úr, Orvosi Tudománynak Dok-

tora; ez előtt Nemes Szabad Szathmár-Németi Kir. Városának, most pedig a' Tek. Nemes Hajdú-Városok' Kerületének rendes Orvosa. — A' más három Grammatikák közzül az elsőnek jegye ez:

Zoile! res alia est, quam composuisse libellos:

Zoile! fac librum; Zoilus alter ero.

Érdemes Szerzője, Debreczeni Nemes Lakos Tudós *Veres Mihály* Úr. Azt pedig, melly mellett a' bépetsételtt tzedula illy felülírással küldetett hozzánk: *Választott mondások*, 's belől a' tzedulában két mondása vólt Sz. Hieronymusnak, készítette *Benkő László* Úr, N. Nagy-Enyedí Reform. Kollégiumbéli Togátus-Theologus. A' harmadikat következő versekkel;

Engem' az írásra,

Nyelv-pallérozásra,

Nem a' jutalom hlv,

Hanem a' Magyar szlv,

jegyezte-meg annak Tudós Írója, *Gyarmathy Sámuel* Úr, ez előtt Tek. Ns Hunyad-Vármegye' Doktora, most pedig Mélt. Gróf *Bethlen Gergely* Úrnak, Fels. Erdély - Ország' Fő Kormányzóké' Titoknokjának Házi-Orvosa.

A' későbbre illy jegy alatt: *Vis unita fortior*; hozzánk érkezett Grammatikának Érdemes Szerzője, Csíki Szent-Domokosi *Kerestaly Ignátz* Úr, Gyula-Fejérvári Püspökségbéli világi Pap; ki úgy emlékezik Elöljáró-befszédében Egri Megyebéli világi Pap *Kassai József* Úrról, mint a' Nyelvtanító-könyvnek készítésében nagy segítséget mutatott Társáról: E' két szívesen fáradozott Hazafiaknak illendőképpen fogunk kedveskedni a' kijött Grammatika' nyomtatványnyaiból, mellyekből el nem mulatjuk részeltetni a' több Grammatikáknak Tudós Íróit is.

Háladatosságnak eleven érzéseitől egészfzen elfoglaltatva jegyezzük-fel ide egy nagy Hazánkfiának nemes lelküségét, ki, sokra törekedő gyenge erőnket háromszáz forinttal segítette, melly önkéntvaló áldozatjával, ezen köz hasznú Grammatikának Világ eleibe való botsátásában hathatós eszköz kívánt lenni. Méltóságos Gróf *Széchenyi Ferentz* Belső Tanácsos Úr Excellenciája ez az a' Hazafi, kinek Nemzeti Lelkét eméri a' Külföld is. —

Vajha ezen Grammatika felbuzdíthatná Tudós Hazánkfiát, a' még most ebből elmaradott

tárgyaknak is kimunkálására, és egy jó Magyar Lexicon eránt való szíves szándékunknak hathatós elősegítésére. Vajha ösztönül szolgálhatna Nyelvünknek közönséges megkedvülésére, és az ebben való erősödéssel egygyütt minden más hazafiúi kötelességeknek is megismerésére 's teljesítésére. — Mi, a' míg élünk, Hazánknek élünk.

Költ Bétsben Május' elein

1795-dik esztendőben.

GÖRÖG és KERÉKES.

ELŐLJÁRÓ

E L Ő J Á R Ó

B E S Z É D.

Nem tagadhatni, hogy alig van az Európai Nemzetek Nyelve között, a melly eleitől fogva, olly nagy elhagyattatásbann lett volna, mint a Magyar Nyelv. A mi régi Eleink, tudva való, hogy keveset gondoltak ezzel; elégnek tartván, hogy egymást megérthették, és hogy a hadakozásokbann, marha-tartásbann, helyről helyre való legeltetésbenn, és egymással való társalkodásbann, gondolatjaikat 's szándékjaikat, egymásnak tudtára 's értésére adhatták.

Azutánn pedig, hogy állandó lakó-helyül ezt a Földet magokévá tették, Keresztyénekké is lettek, szelídültek, 's más Nemzetekkel kereskedni 's társalkodni kezdettek; minthogy az ő Nyelvekenn senki nem kapott; ők pedig lehetetlennek, leg alább igen bajosnak látták azt, hogy mind azoknak a Nemzeteknek Nyelvét megtanulják, a kik között ők, és a kik ő

közöttök forogtak: innen kéntelenek voltak, a Deák Nyelvet felvenni; mivel azonn, majd minden Európai, kivált Napnyúgoti Nemzetekkel beszélhettek.

Azonbann, idegen Nemzetek közzül, sok Keresztén Papok, Tanítók, Szerzetesek, jövénn egyszer mászor közzéjek; a kik vélek nem másképpen, hanem tsak Deákúl tudtak beszélni: ez által annál inkább lábra kapott közöttök a Deák Nyelv; Deák Oskolákat állítottak, mind tsak a Deák Nyelv körül foglalatoskodtak, és mint még ma is, azt tartották szépek, betsületre méltó és tudós ember tulajdonságának, ha valaki közzülök folyvást tudott Deák Nyelvén beszélni: a magok született Nyelvét pedig e miatt vesztébenn hagyták; Királyi-Parantsolatokbann, Ország-Gyűléseibenn, Törvények-szerzésébenn, Törvény-tételekbenn, Perek-folytatásábann, Nemes-levelekbenn, tanúlt emberek társaságábann, a Tudományok tanításábann, nem éltek véle, hanem minden Deákúl ment; 's többnyire tsak az alacsony sorsú emberek közzé szorúlt a Magyar Nyelv; a Méltóságosabb 's tanultabb emberek pedig, többnyire tsak akkor beszéltek Magyarúl, mikor mester-emberekkel, földművelő parasztokkal, tselédjeikkel 's egyéb alacsony sorsúakkal kellett beszélni.

Azzal is megínt alább esett Nyelvünk dolga, hogy Nemzetünk ékesedni akarván, az idegeneknek, kivált a Frantziáknak, Németeknek, Olaszoknak öltözetivel, szokásával, eledelivel, magok viselésének módjával egygyütt, Nyelvét is megszeretvénn; azt is derék ember tulajdonságának kezdték tartani, ha valaki közzülök ezen Nemzetek Nyelvén, jól és folyvást beszélhetett és írhatott.

Az ugyan szép és dicséretes dolog is volt, hogy az idegen, szomszéd, és rész szerint közöttök lakó Nemzetek Nyelvét igyekeztek megtanulni; mert ez által a kereskedés virágzóbbá, az idegen Nyelvekenn íratott jó könyvek eszméretesekké és használatosokká lettek; az atyafiságos szeretet és társalkodás, szívesebbé, érezhetőbbé és állandóbbá vált közöttök: de azt nem vették észkebe, hogy azoknak az Idegeneknek, a kiknek Nyelvét megtanulni, szépnek 's jónak tartották; arra adtak okot, hogy azok a magok Nyelvét annyival inkább szerették; szerettek azonn beszélni, kereskedni, könyveket írni 's társalkodni, és ezzel példát mutattak arra, hogy az idegen Nyelvek' szeretése 's tanulása mellett a Magyaroknak sem kellett volna a magokéval felhagyni, hanem azt is szeretni, 's másokkal is szeretetni kellett volna.

De ellenkezőképpenn lett a dolog: mert az idegen Nyelveknek megfiseretése 's megtanulása után: nem tsak felhagytak a főbb születésű, és kívált az idegenekhez közelebb járó Magyarok, született Nyelvekkel: hanem úgy mondvánn, meg is útálták azt; áttallottak azonn beszélni; úgy hogy a főbb társaságokban, ha többen voltak is Magyarok mint idegenek, vagy ha tsupa Magyarok voltak is, Magyar szó nem hallatott, hanem a Német, Olasz, Frantzia beszéd harangozott mindenfelé. Innen nem újság volt olyan Magyar származású Urakat 's Alfszonyásokat látni, a kik törtetve beszéltek Magyarúl.

Minekutánna pedig egy időtől fogva, valamennyire lábra kezdett kapni Hazánkban a Magyar Nyelv; és nem tsak elkezdték azt a Magyarok nem szégyenleni: hanem kezdetek is igyekezni annak na-

gyobb tökéletességére: meg kell vallani, hogy ekkor, és éppenn e miatt, ismét új bajok és akadályok következtek; a mellyek Nyelvünk ékesítése helyett, annak rútitására 's rontására szolgáltak.

Illyen lett a szükségtelen és helytelen új Magyar Szók tsinálása; a melly munkában sokann kedvetek találták; és az által sok olyan Szókat iktattak-bé Nyelvünkbe, a mellyek rész szerínt szükségtelenek, rész szerínt igen vadak és alkalmatlanok: de a mellyekkel még is már sokann ékesség gyanánt élnek; úgy hogy még a Vármegyék Székeinn költ. írásokban is láthatni és olvashatni afféléket, az igaz Magyar füleknek botránkozására. Az új Szók tsinálása ugyan nem tilalmas, sőt hasznos és kellő, kivált a Tudományokban: de tsak akkor, midőnn szükség van reá, és tsak úgy, ha helyesenn léfzen. De mi szükség akkor új Magyar Szók találásánn aggódni, és azokkal Nyelvünket terhelni, midőnn kélfzenn vagynak az idegen Nyelvekből vevődött ugyan, de már Magyarra vált Szók; a mellyeket minden Magyar ért, 's él is vélek? És ha p. o. ezeket: *Tsap, Hám-istráng, Mente, Próba, Trombita, Vitorla, Biblia, Pallérozás, Mester, Oskola, Mód, Forma*, és sok száz efféléket, senki nem ítéli szükségesnek új Magyar Szókkal tserélni fel: mi szükség hát ezek helyett: *Prókátor, Szekretárius, Viczeispán, Notárius, Protokollum, Dictzionárium, Grammatika*, 's a t. újakat 's szokatlanokat koholni? holott amazok is tsak olyan Magyar Szók, mint ezek, és ezeket is színtúgy érti minden Magyar, mint amazokat; és soha nem is tehetjük Nyelvünket ollyanná, hogy abbann idegen Szók ne maradjanak: mivel sok afféle dolgoknak neveit, a mellyek régi Eleink idejé-

benn, vagy meg nem voltak, vagy előttök nem voltak esméretesek, óhatatlan volt, (ezután is a léfzen) idegen Nyelvekből nem venni. De mivel már régtől fogva élnek azokkal a Magyarok, eszünkbe sem veszfűk, hogy nem igaz Magyar Szók. Ama régi kedves Szónk is: *Nádor Ispán*, idegen Szó, szintűgy mint ez: *Palatinus*. Mit tsinál azért az, a ki Magyarúl akarván szóllani, nem mondja ezt: *Palatinus*, hanem a helyett mindenkor *Nádor-Ispánt* mond? Idegen Szót tsérél-fel más idegen Szóval. Ha azért jó szívvel eszenvedjük a régibb idegen Szókat, 's igaz Magyar Szavaink közzé bévettük: miért nem eszenvedhetjük az egy kevésbé újabbakat, a mellyek idővel szintűgy régikké léfzenek; annyival is inkább, mivel a lég jobbann kitsinosított Nyelvek is, megszenvedik az olyan idegen Szókat. De nem is olly könnyű, jó, új Magyar Szókat tsinálni, mint gondolhatná valaki. Sokra kell abbann vigyázni, hogy a Nyelv természete meg ne sértődjék. Azért még eddig kevés új Magyar Szó tsinálódott, a melly a Nyelv természetének minden próbáját kiálhatná. *Lásd a Töldalékbann.*

Rútítására 's rontására szolgált Nyelvünknek továbbá az is, hogy ollyanok írtak 's fordítottak Magyar könyveket, a kik nem született Magyarok lévén, vagy életüket ollyan helyekenn töltvén, a hol többnyire Deákul beszélnek; ámbár láttattak magoknak úgy tudni a Magyar Nyelvet, mint magok született Nyelvét: de valósággal annak természeti szépségétől és egygyűgyűségétől meszfzire távoztak, és sok erőltetett, homályos, és idegen Nyelvek természetéhez alkalmaztatott szóllás-formáit hoztak bé a Magyar Nyelv-

be. Sok példát lehetne erre felhozni: de annak más-szor és másutt léfzen az ideje és helye.

Az is kárt tett, hogy sok Magyar írók, vagy idegen Nyelvből fordítók, ha igaz Magyarok voltak is, nem akartak megmaradni a Magyar Nyelvnek természeti egygyűségébenn, a mellybenn áll pedig annak valóságos szépsége; hanem szokatlan, idegen, és azért díztelen színekkel találták azt ékesgetni. Alávalóságnak tartották, hogy a szerint szóljanak és írjanak, a mint a Magyar Nyelvnek természeti folyamatja hozza magával; hanem rendkívül való módot igyekeztek követni; azt gondolván, hogy úgy lesz szép a mit írnak, 's úgy lesz, nem tudni mitsoda felség és magasság benne, ha azt, nem a köz-nép Nyelvéhez alkalmaztatják: holott nints annál bizonyosabb, hogy a Magyarok között, még eddig ugyan, a Köznép-nél vagyon a tiszta Magyarság, az olyan Köznép-nél tudniillik, a melly leg kevesebb idegen Nemzetűekkel vólt eleitől fogva megegyedve.

Ezzel mindazáltal nem azt akarjuk mondani, hogy a parasztos és bárdolatlan befzéd vólna mindenn, a tiszta szép Magyarság: mert igaz az, hogy a tanúlatlan Köznép, él olyan szókkal is, és olyan szólások formáival, mellyekkel valamelly derék dolgoknak előadásábann, közönséges helyenn való befzéd-benn, Predikátziókbann, Könyv írásbann, illetlenség nélkül nem lehetne élni. De a nem attól van, mintha azok is igaz Magyar Szók, és igaz Magyar szólás formái nem volnának, hanem tsak attól, mivel azoknál tsinosabb és alkalmasabb szók is vagynak Nyelvünk-benn, a mellyekkel azok helyett élhethetni, és a mellyek a tanúltabbak előtt közönségesek;

mint a kinek csak egy öltözete legyen, abbann jelenik-meg akárhol is, ha szennyes és alávaló is, mivel nem tud mást mit venni magára: de a kinek számos és tiszta öltözete is legyen, abba öltözik mikor a tisztesség kívánja, holott a szennyes is tulajdon öltözete.

E mellett bizonyos az is, hogy a Köznép beszédének bárdolatlansága, nem mindenkor a szókbann és szóllások formáibann, hanem a kimondásbann, a hangadásbann, a Szóknak öfzve-vízfza való helyhöz-tetésébenn, a habozásbann, és a külső maga viselésébenn legyen: úgy hogy, ha sok azon szókat, szóllásokat formáit, 's mondásokat, a mellyek valamely durva Nyelvű 's magaviselésű paraszt szájábann, bárdolatlanoknak, kedvetleneknek tetszenek, más kedves magaviselésű, ékes hangonn és rendibenn beszélő ember veszi szájába, azonnal elenyésczik azoknak bárdolatlansága 's durvasága.

Ezenn kívül még, hogy a Köznép beszéde bárdolatlannak 's kedvesség nélkül valónak tetszik, az is okozza, mivel az, mindenkor csak alávaló 's közönséges dolgokról szokott beszélni; tudatlan lévén; nem beszélhet derék és elmés dolgokról. Innen ösztán a beszéde tetszik durvának és alatsosynak, holott nem a beszéde: hanem a dolgok durvák és alatsosyok. De fordítsa csak valaki a Köznép beszédének módját, örendőképpenn elrendelve, derék dolgoknak előadására, úgy, hogy semmi idegen és erőltetett tziírázatokkal ne éljen; meglátja maga is, más is, mely szép, világos, és magát kedveltető tiszta Magyarság léfzen az. Mert mi ugyan úgy tartjuk, hogy akármely derék és magas dolgokat is, elő lehet a Köznép Nyelvén

**

adni, és hogy nem is jó Magyarság az, a melyet a Köznép könnyen meg nem ért. Más az, ha olyan dolgokról vagy on a beszéd vagy írás, a melyek a Köznép értelmét feljűl haladják: mert ollyankor nem a beszéd vágy írás, hanem a dolog hozza magával, hogy azt nem értheti. Lám a Vallásbéli dolgokat mind megérti, ha az ő Nyelvén egyűgyűenn és világosan adódnak-elő. De illyen Köznép módjára, értelmesen, és világosan adni-elő valamely derék dolgokat, nem egy könnyű; sőt sokkal nehezebb, mint tzifránn, tsűrve-tsavarva, és sokaknak ítélete szeriut, felségesen adni-elő; és a ki arra reá mehet, hogy a derék dolgokat is, a magas gondolatokat is, a Köznép. Nyelvén ki tudja magyarázni; az éri-el a mi ítéletűnk szeriut, a tizta és valóságos Magyarsággal való beszédnek 's írásnak mesterségét.

Az idegen Nyelvekből fordítódott Könyvek is, a melyekkel e mi időnk igen bővölködik; nagy részűt, értalmára fordultak Nyelvűnknek: mert keveset kivéve, azt a káros fogatkozást lehet észre venni, egyikben inkább mint a másikban, hogy homályos, erőltetett Magyarsággal, a Magyar szájábann soha nem forgó idétlen szóllások formáival tellyesek. A mely kiváltképpenn ebből következik, mivel többnyire szóról-szóra, ígéröl-ígere fordítanak. Holott valamint magoknak a Nemzeteknek, úgy az ő Nyelveknek is, oly különös és magános tulajdonsági vagnak, hogy a mi egyik Nyelvén, ékesen, világosan, és hathatósan mondódik, ha az más Nyelvre azon módon szóröl-szóra általfordítódik; merő idétlenség lesz belőle. Kivált a Magyar Nyelv, mely a Napkeleti Nyelvek természetével bír, ha a Napnyűgoti

Nyelvek formájába öntődik, oda lesz az annak minden szépsége, ereje és tisztasága.

Meglehet ugyan, hogy a szóról-szóra való fordítás, abból a jó tzelből esik, hogy hűséges fordító akar valaki lenni; és azért egy Szót sem akar a fordításhoz tenni, a mely az idegen Nyelvben nintsen, 's egyet sem akar elhagyni, a mely abban megvagyon: de mit ér osztánn, ha homályos, erőltetett, erőtlen és idétlen lesz az a Magyar Nyelvben, a mi az idegen Nyelvben ékes, világos, természeti, és hathatós? Nem abban kellene azért a fordításbéli hűséget tartani, hogy szóról-szóra lenyöggük azt, a mit az idegen Nyelvben találunk; hanem abban, hogy a dolgokat, mellyek ott előadódnak, igazán és az írónak tzelje szerint adjuk-elő; és hogy a benne lévő erőt is, valamennyire csak lehet, kitegyük. Erre pedig szükséges, hogy az idegen Nyelvű íróban, nem csak a szókat, hanem a dolgokat is értsük. E mellett szükséges, hogy olyan Könyveket vegyünk-elő fordítani, a mellyek nem csak szóból és külömb-külobbféle haszontalan tziírázatokból állanak; hanem hasznos dolgokkal telyesek: mert különbben, vagy akarjuk vagy nem, belé kell abba esnünk, hogy nem találván azokban dolgokat, a mellyeket Magyarosan kitegyünk 's előadjunk; csak a szókon kell mennünk, azon módon, és azon rendel, mint az idegen Nyelvben vagynak: mely miatt osztánn Nyelvünk nyakát sokszor ki kell teker-nünk, és díztelen munkát kell tennünk. Nem oly könnyű hát jól fordítani, a mint sokan képzelik: sőt inkább valóban nehéz, és különös tehetséget, 's nagy magunk réaadását kívánó munka, egy nagyos-

ka Könyvet úgy lefordítani Magyar Nyelvre, hogy abból semmidolog a mi benne van, el ne maradjon, sem a mi benne nintsen, belé ne tevődjön; sem az erejéből, hathatóságából, és szépségéből semmit el ne veszessen, sem a Magyar Nyelv, semmit ne szenvedjen, és ki ne ríjjon belőle hogy fordítás.

Ezekből már világos, hogy a Magyar Nyelv gyarapítására 's ékesítésére, nem csak nem elégséges, hanem még eddig alkalmatlan eszköz is az, hogy menél többenn írjanak 's fordítsanak Magyar Könyveket: mert megeshetik, a minthogy eddig meg is esett, hogy azzal még kárt tesznek a Magyar Nyelvnek, annak rontására 's rúntására szolgálván: hanem maga a dolog azt mutatja, hogy leg-közelebről, ez a kettő lenne erre a végre szükséges és használatos.

1. Hogy egy Társaság állana-fel, olyan tanult Személyekből, a kik nem csak született Magyarok, hanem annakfelette Hazánknak olyan részében nevelkedtek 's jutottak ember korra, a melybenn idegen Nemzetűek, eleitől fogva leg kevesebbenn lakoztak: mert csak megengedheti azt akárki, hogy Hazánknak az olyan részében maradt-meg leg tisztábbann 's leg épebbenn a Magyar Nyelv. Annak a Társaságnak kötelessége és foglalatossága osztánn a lenne, hogy a Magyar Nyelvenn kijött 's kijövő Könyveket, egyszer egyiket, mászor másikat elővenné; nem a benne lévő dolgokat 's materiákat, hanem egyedül csak a Magyarságát megvizsgálná, a hibákat kedvezés nélkül, de minden emberséggel kijegyezné, és a Magyar Ujság Írók által, vagy más kirendelődhető módon, közönségesse tenné. Azt ugyan egy Társaság sem veheti magának, hogy az egész Nem-

zetnek Oraculumja légyen, és nem kívánhatja, hogy az ő ítélet tételét, mint tökéletest és tsalhatatlant, az egész Haza tartozzon mindenbenn bévenni, 's magát annak alája vetni; mert tudnivaló, hogy az is megsalódhatik, és tehet hibás ítéletet: azt mindazáltal még is reménylhetné az olyan Társaság, hogy a mit megmutatna fundamentomos okokkal hibáknak lenni, azt a jó szívú, és Nyelvünk gyarapodását kívánó Hazafiak, megesmérnék, és megjobbítani 's magokat ahoz alkalmaztatni, kissebbségnek nem tartanák.

2. Szükséges volna egy olyan Magyar Grammatika, a mely Nyelvünk természeti tulajdonságit, fundamentomosann kifejtegetné, és bizonyos Regulák alá szedné: azután pedig, hogy azt az egész Haza bévenné, és mind írásbéli, mind beszédbéli Magyarságát, a szerínt intézni jónak ítélné. Ennek az utólsónak ugyan, meg kell vallani, hogy sok akadályi vagynak. Illyenek: 1. A sokféle különböző *Dialectusok*, avagy Magyar beszédünknek különböző módjai, a mellyek között, minden azt itéli jónak, a melybenn neveltett, és a melyhez hozzá szokott. 2. A megrögzött vélekedések, mellyektől igen nehéz szabadúlni. 3. A magokat nagyonn szerető, és tsak a magok találmányjait betsülő elmék, a mellyek alig hagyhatnak valamit jóvá, a mit nem magok találtak-fel. 4. A különöz elmék, a mellyek szeretik megkülömböztetni magokat másoktól az ítélet tételbenn, és tsak azért is másképpenn ítélnék, hogy megkülömböztessék magokat. 5. A gántoskodó elmék, mellyek mindenütt hibákat keresnek, és ott is láttatnak magoknak hibákat találni, a hol valósággal nintsenek. 6. A nagyra látó elmék, mellyek kissebbségnek tartanák, hogy hibájokat meg-

eszmérjék, 's másoktól tanuljanak. Ennyi akadályok között is mindazáltal, lehet talám reményleni, hogy Nyelvünk gyarapodásának közönséges szeretete és kívánása, meggyőzi lassann lassann ezen akadályokat, és a többeket is a mellyek ezekenn kívül lehetnek.

Imé próbára itt vagyon egy Új Magyar Grammatika, melynek készítésére, egynehányann társasággal adván magunkat, Hivatalbéli sok foglalatosságink között is időt szakasztottunk. Azt ugyan mondhatjuk, hogy minden előre való szándék nélkül, mintegy csak történetből kerültünk belé ebbe a munkába, és nem is gondoltuk, hogy valaha ilyen munkához fogjunk: de bizonyos környúlállás, a mely már sokak előtt tudva is lehet, belé vitt minket ezen valóbann unalmas és szövevényes foglalatosságba; mellyet, a mint itt vagyon, el is végeztünk. Önként általadjuk már az erről való ítéletet, Nyelvünk javítását kívánó, 's annak gyarapításábann gyönyörködő Hazánk jó szívű Fiainak: minekutánna e következő egynehány dolgokat értésekre adjuk, kérvénn hogy azok szerínt mérsekeljék ítélet-tételeket.

1. Ez a Társaság, nem ketsegteti magát azzal, hogy valamely bámúlásra méltó tökéletes remek munkát terjesztene a Haza eleibe. Nagy együgyűség volna nem látni, hogy az lehetetlen. Nem kevés foglalatosságok vagynak a virágzó Nyelvek Grammatikáibann is: ki merné hát azt csak gondolni is, hogy egyszeribe a tökéletességnek felső pontjára viheti az olyan Nyelv Grammatikáját, a mely többnyire mindenkor elhagyattatásbann vólt, és a mely még soha nem vólt bizonyos Regulák alá szedve. Azt sem képzei hát ez a Társaság, hogy ebbenn a Grammatikábann,

semmi igazításra és jobbításra való nem volna: sőt megvallja, hogy ennek hátúlsó részeinn foglalatossodván, és a hova-tovább való vizsgálódás által, sok dolgokbann nagyobb világosságra jutván; maga is vett észébe olyanokat, a mellyeket ennek elsőbb részeibenn, örömetst igazított volna, ha az elsőbb árkusok, nyomtatás alá, előre fel nem küldödtek volna. Nem is fogja hát nehezenn szenvedni, sőt kedvesenn fogja venni, ha a Nyelvünk természetébe nálunknál mélyebbenn bélátó Hazafiak, minekutánna ezt, nem tsak imitt amott, hanem a kezdetitől fogva a végéig elolvassák, benne jobbításokat téfznek; tsak hogy azok valóságos jobbítások légyenek.

2. Azt sem gondolja ez a Társaság, hogy ebbe a Grammatikába, mindent befoglalt volna, valami a Grammatikára tartozhatik, és valamit abba rend szerint bé szoktak rakni. Szántszándékkal is eleget elhagyott; mivel fő tzélja a vólt, hogy Nyelvünknek azokat a különös és magános tulajdonságait fedezgesse-fel, a mellyekben más Nyelvek természetétől külömböz. Azokat hát a mellyekben más Nyelvekkel megegyez, önként vagy kihagyta; nem akarván azokkal szükségtelenül terhelni és nagyítani a Könyvet: vagy tsak azért hozta-fel, hogy az előadott dolgok között, rend és egybeköttetés légyen. Meglehet azonban, hogy nem tsak aprólékosságok, hanem szükséges dolgok is maradtak-ki, kivált az *Elrendelésbenn*, (*Syntaxisbann*) mivel sokféle szorossabb foglalatosságink miatt, nem lehetett folytábann ezenn a munkánn ülni, 's elménket rajta forgatni, hanem hetekig, hónapokig félbe-félbe kellett ezt szakasztani: nem tsuda azért ha

valami kitalált is maradni, a mit talám szükséges lett volna előadni. Pótolják-ki azt mások.

3. Megesmeri azt is ez a társaság, hogy ennek a Grammatikának előadásai, nem mindenütt éppenn oly világosok, a mint maga is kívánta volna. De meg kell gondolni, hogy sok felfedezéseibenn, első jeget tört, 's minden nyom nélkül kellett lépnie : azért nem tsuda, ha midőnn nagy homály közzül húzogatták az igazságokat, valami maradt is rajtok abból a homályból, a melybenn el vóltak rejtve. Az utánn pedig nem ért reá, hogy az elő 's meg elő olvasás, és a rajta való rágódás által, úgy a mint kellett 's lehetett volna is, kigyalúlja. De az is igaz, hogy nem mindenkor az előadás módja szerez annak homályosságot, hanem többnyire az, hogy a *Mester-Szók* (*technica vocabula*) Magyarúl tevődvénn-ki, szokatlankok, sok helyekenn a hirtelenkedve készült írás miatt, dúlő betűkkel sem nyomtatódhattak, a Deák megfokott nevezetek sem tevődtek *Rekeszbenn* (*Parenthesisbenn*) utánnok : azért az Olvasó, nem vehetvénn-fel egyszerűbenn azoknak jelentését, a miatt az egész előadás, ha különbenn világos is, merő homálynak tetízik előtte. Mely homály hogy elenyészfen; szükség, hogy a Deák nevezetjeikkel együtt rendel kijegyzett *Mester-Szókat*, mellyek ezen munkának végünn, a Tóldalékok előtt, előadódnak, előre olvassa-meg jól, és nyomja bé elméjébe; vagy ha még is az olvasás közbenn hirtelen eszébe nem jutnak, nézze-meg mindjárt az említett *Mester-Szók* rendibenn, és szoktassa belé magát, hogy azok, elméjébenn mindenkor kézzenn-légyenek. Így meglátja, hogy az elmének illendő reáadása utánn, a homály nagy részént elenyészik. E

miatt való homálynak eltávolztatására, megvalljuk, hogy eleinte gondolkoztunk azon is, hogy még most talám jobb lenne, a *Mester-Szókban* már eszméretes Deák neveit, csak meghagyni a Magyar Grammatikában is; mivel magunkon tapasztaltuk, hogy azok Magyarúl kiteve, nekünk is eleinte, bajt és homályt okoztak: de mivel mások már az előtt elkezdték volt azokat Magyarúl kitenni, sokat pedig igen alkalmatlanúl; azért mi is, hol meghagytuk a már készfenn lévöket, hol pedig helyekbe másokat tettünk, a mint alkalmasabbnak itéltük; de hogy megvalljuk, némellyikbenn magunk se nyughattunk meg egészen. Magunkon megtapasztaltuk azt is, hogy ha a Magyar *Mester-Szókba* belé szokik az ember, nem szereznek semmi bajt: azért annyival inkább nem bánjuk már, hogy azokat Magyarúl tettük ki.

4. Elzre vettük azt is, hogy néhol ebbenn a Grammatikában, talám felettebb is munkás (*operosa*) és sok Regulák alá öltatott, és azért izövevényeseknek látszó előadások találhatnának, melyek az elmének terhére lehetnek; mint nevezetesen a IV. Részben; a hol a *Neveknek Többsz Első Ejtésének* kitalálásáról adódnak Regulák. De azok nem oly véggel tevődtek fel, hogy azokat a Magyar Nyelvet tanuló Idegen, mind bényomja elméjébe, ha Magyarúl meg akar tanulni: hanem a végre, hogy azokból magok a születt Magyarók lássák; hogy ámbár igen sokféle legyen, és merő regulátárságnak tessenek, Nyelvünk béli zavainknak különböző változása, de mind az, valósággal rendes, regulás, és törvényes változás. És így:

5. Arról se felejtkezzék el az Erdemes Olvasó, midőn ezen munkánkról ítélni akar, hogy mi ebbenn nem annyira, azonn igyekeztünk, hogy az Idegeneket tanítsuk a Magyar Nyelv megtanulásának módjára: mint azonn, hogy a Magyar Nyelv természetének titkait, magoknak a Magyaroknak felfedezzük, változásinak elrejtett okait, benne lappangó Reguláit felkeressük 's Nap-fényre hozzuk. Azért is nem elégedtünk meg azzal, hogy a *Beszéd Részlein* (per *Partes Orationis*) elfutván, a Grammatikák közönséges Szókása Izerfnt, elbeszéljük, hogy ekkor vagy amakkor, hogy változnak, és micsoda rendben állanak a Magyar Szók? a mely elég lett volna az idegenek tanítására, és nem nagy munkával végbe mehetett volna: hanem a Nyelvben már benne lévő változásoknak, és minéműségeknek okait és kútfejeit, igyekeztük világosságra hozni 's meghatározni; a mely hogy sok munkába, gondolkozásba, hányásba vetésbe, vizsgálódásba került legyen, könnyű elgondolni. És mondhatjuk, hogy sokat magunk sem tudtunk előre, miért vagyon így? és miért nem amúgy? hanem kereséssel, motózással akadt előnkbe; sok beszéd után őrlődött ki, és sokat, mikor már azt gondoltuk, hogy semmi-re se mehetünk véle, akkor találtunk ki reménytelenül, nem kis örömeinkre. De meg kell vallanunk, hogy ollyakra is akadtunk, noha kevésre, a mellyek, kétségben vagy titokban is maradtak előttünk, és a mellyek már, a méljebbenn látó, 's magokat jobban reá adható Hazafiaknak, vizsgálódását 's kitalálását várják. A mi pedig a Magyar Nyelvet tanulni kívánó Idegeneket illeti: azokra nézve, olyan ítélettel vagyonk: hogy azoknak számára, ebből kellene már

egy másik tanító 's út mutató Grammatikát, Német vagy Deák Nyelvonn kézfíteni; (mert a mellyek még eddig vagynak, hijjánosok,) vagy ha Magyarúl kézfítdődnék is, azután, a mint tetszenék, 's alkalmazhatóbbnak ítéldődnék, által lehetne más Nyelyre fordítani.

6. Végezetre hogy Nyelvünk külömböző Elágazásairól, vagy Magyar beszédünknek külömböző módjairól, (*Dialectusairól*) különösen semmit sem írtunk, azokonn kívül a mellyeket imitt-amott emlékezetbe hoztunk: ez az oka, mivel ha hallomásból, diribbedarabba tudtunk is valamit felőle, de fundamentomossonn és bizonyossonn nem tudtuk. Nem is telhetik a ki olyanoktól, a kik életeknek nagyobb és okosabb idejét; többnyire csak ezenn a Részenn töltötték-el. Erre nézve azért a volna szükséges, hogy Hazánkna külömböző Részeibenn lakó tanúlt emberek, szednék-össze ki-ki a maga lakó-földének *Dialectusát*. De ott is olyan emberek által mehetne az alkalmazatosann véghez, a kik Hazánk más Részéből, nem igen régen mentek oda lakni: mert az olyanok láthatnák 's vehetnék ezekbe a külömbiséget, leg alább két Rész között; az ott született 's neveltetett ember pedig, nem tudhatja mi a külömbség? Azokat a Jegyzéseket osztánn, egy helyre kellene küldeni, egymással öfve kellene vetni, egyenlő rendbe kellene venni, 's úgy lehetne kiformálni Nyelvünknek külömböző Elágazását (*Dialectusait*.) Valóbann meg is érdemlené ez, az ilyen szorgalmatoskodást: mert szép is, hasznos is lenne, egy tekintettel látni, Nyelvünknek külömböző módjait 's ágazatit, és ezenn az útonn, sok ősi szavainkra reá találni.

A Magyar Poësis is kimaradt ebből a Grammatikából: minthogy az nem is tartozik szorosassan a Grammatikára, nem is akartuk azzal nevelni 's árostitani a Könyvet; és hogy megvalljuk, időnk se vőlt reá. Azt azért másoknak hagyváln, ha ezekkel a mellyeket írtunk, 's kiadtunk, a közjónak valamit használhatunk, megvan a jutalmunk. Írtuk Debreczenbenn, Szeptember *gdi* napján, 1794*di* Elzterdóbenn.

M A G Y A R G R A M M A T I K A.

I. R É S Z.

A Betűkről, Szótagokról és a Szókról.

S. I.

Hogy a Magyaroknak valaha saját Betűje is vóltanak: emlegetik ugyan, és állítják némelyek; sőt azoknak formáját és rendit is előadják. De gyanúsokká teszi azokat a Betűket, mind ez: hogy éppenn a Deák Betűk rendi szerínt vagynak elhelyeztetve; mind pedig ez, hogy egészfizenn ellenkezik a Napkeleti Betűk tulajdon-ságival, hogy a Magábannhangzók, a Mássalhangzók közzé helyheztesdjenek, és azokkal hasonló nagy formájúak légyenek. Illyenek pedig az említett Betűk.

(a) Csík-Székbenn, a Sz. Miklósi Templom' falánn lévő Írás, illyen forma Betűkből áll ugyan: de nagy ügygyel bajjal, sőt erőltetéssel formált azokból egynehány szót, az a tanúlt Hazafi, a ki azon Írást, közelebb, Munkájábann felhozta; mivel annak Betűit, úgy nézte és vette, mint Napkeletieket; pedig inkább úgy lehet azokat nézni, mint régi Orosz Betűket; (ide mutat a Helység neve is,) mivel azok, a mai Mufzka vagy Orosz Betűkhöz is hasonlitanak; és még inkább is hasonlitanának; de nem tsak neki vagynak tsifrázva, hanem vizfsza felé is vagyon némelyik forgatva; melly ma is megesik, a Kőművesek' és Átsok' tudatlansága miatt. Ha továbbá feltelzfizük is, hogy azon Sz. Miklósi Írás' elsőbb Betűje, a következő szókat foglalják magokbann: *Urunk' fsületése utdnn a régi időtől fogvänn, ezer négy száz egy esztendő't's at*: ez nem ollyan felettébb régi idő, hogy ha azokkal még akkor avvagy tsak a Székelyek is éltek vólna; valamelly azon öltöbéli levelekben eféle Betűk ne találathatnának; mivel az ~~előtt~~ két három száz esztendő'ekkel íródott leveleket is lehet találni; de a mellyek mind Deák vagy Barát Betűkkel íródtak.

§. II.

Valamint azért az említett Betűknek eredeti bizonytalan, és kétséges, ha valjon éltek-e valaha azokkal Eleink? úgy bizonyos a leg régibb levelekből, hogy azokat a Betűket vették-bé, mellyekkel az akkori Keresztyén Pápok éltek; (a kikenn kívül más alig tudott írni; Atilának pedig Görög Írója volt) az az, a Deákok' Betűit; mellyek abban az időbenn formájokra nézve valamelly változást szenvedvén, a Gothusokéinak neveződtek. Huzzonöt Betűt számláltak pedig a Deákok: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, U, X, Y, Z, J, V. Tudva vagyón ezeknek kisebb formája is.

§. III.

Nem tagadódhatván tehát, hogy a Magyarok a Deákok' Betűit vették volt bé: látni való, hogy a Magyaroknak, sem több sem kevesebb Betűje nintsen, mint a Deákoknak; hanem Hang vagyón több Nyelvünkben, mint a Deákban; melly Hangoknak kijelentésére, két Deák Betűt veszünk-fel, minéműek a: *gy, ny, ty*'s a t. De azért hogy ezeket öfzvetesfzűk: nem szűnnek-meg Deák Betűk lenni, hanem a Hangjok külömböz. A 'Sidó, Arabs, és más Napkeleti Nyelvekben, bizonyos, hogy a Kettőshangú Mássalhangzóknak kijelentésére különös Betűk vagynak: de valamint sem a Deák Nyelv' Betűi nem izaporodnak azzal; hogy az *ae* vagy *au* öfzvetevődnek; sem a Frantziáké azzal, hogy a *gnet nynek*, az *caut ónak* mondják: szintűgy nem izaporodnak a miéink is azzal, hogy két Deák Betűt teszünk-öfzve, némelly Hangjainknak kijelentésére.

§. IV.

Ezek szerínt azért, kár volna kihagyni, (mint némellyek akarnák) elejtől fogva bévevődött, és szókbann volt Betűink közzül a *Ct*: mert (1) éltek véle Eleink minden régi írásokbann és könyvekbenn. Megmaradhat ma is, de tsupánn a Deák szókbann, hogy azoknak eredeti, annyival inkább kitessék. Mert valamint ezt a Magyar Nevet *Borsós*, vagy *Ötsény*, hibásann írná a Frantzia a maga Betűivel így: *Beaurchoche* és *Eutcheagne*: szintén ilyen hiba ezt: *Cicero*, így írni-le Tzitzero. (2) Mert a Római számok között ott vagyón a *G*, nem szoríthatjuk pedig magunkat tsak az Arabiai számokra. Élni szoktak ezzel a Könyv-Nyomtatók is, az árkusok' megjegyzésébenn, és az Írók is, befzédjeknek felolftásábann. És így semmi kárát nem vallja, sem a fiú sem a leány Magyar

gyermek, ha Betűink között megmarad is a C. — Még ez a Betű előfordúl, mikor a Czről és Tzről léfzen kérdés.

§. V.

Nem kell továbbá kihagyni a Q^t is, az idegenektől vett szókbann, hogy így az ilyeneknek eredeti is kitessek. Ezt a szót *Quartély*, le lehet ugyan így is írni *Kvartély*: de valjon mivel Magyarabb Betű a K és v, mint a Q? egygyiket szintűgy a Deákoktól vettük mint a másikat? Könnyű megszámolni, hány szóbann veszik ennek hasznát a Németek is, még is megtartották. Így a Deákok is, a Görögöktől vett ízőkbann, meghagyták a Kt, pedig élhettek volna helyette *Qval* mint ma a Frantziák. Leg-alább kedvezünk a Tulajdon Neveknék, mint *Quintiliánus*, *Quintus Icilius* 's a t.

§. VI.

Az X Betűre nézve, közte lévén ez is a Római számoknak, éppenn így kell gondolkodnunk. Hadd maradjon az, az idegen szókbann, kivált a Tulajdon Nevekbann, mint: *Xenofon*, *Artaxerxes*, 's a t. tsak hogy az effélék vastagonn ne mondódjanak ki, mellyet a Gyermeknek is elméjére lehet adni. Szór szál hasogatás volna, az ilyeneknek kihagyásábann bõltselkedni. Lám az Yról nem mondunk-le! pedig e nélkül is ellehetnének; és szintűgy mondhatnánk felõle, hogy sem nem kezdõdik, sem nem végezõdik rajta, egygy õsi Magyar szó is; de igen hasznosonn élünk véle, mivel így a j^t Ragaszték' jelévé tehetjük.

§. VII.

Valamint ann. ok. az Ylontól. úgy ne idegenkedjünk a Cnek, Qnak és Xnek bévett Betűink közt való megtartásától. Mert ha szintén nem fordulnak is ezek elő az igaz Magyar szókbann: de valamint a Deákok nem szégyenlették Betűik közzé bévenni az ylont, és azt a Görög eredetű szókbann megtartani; nekünk sem szégyen, sem nem árt, a más Nyelvekból bétűszózt szókra nézve, az említett Betűket megtartani. Kár volna szokott Betűinknek rendit is, ilyen formánn megzavarni: a, b, c, cz, tz, ts, d, e, f, g, gy, 's a t. és e szerint nyomtatni ki az ABCt, következésképpenn annak megtanulását nehezíteni; egynehány olyan Betűt rakvann az eleire, mellyek a vége felé állanak. A ki így akarna tselekedni: talám jobb volna, ha a Vnn kezdené, és az Ann végezné.

§. VIII.

Ez a tulajdonsága lévén pedig a Deákoktól bévett Betűinknek, hogy némelleyek közzülök, külön, vagy

magokbann vevődve is hangzanak, mint ezek: a, e, i, o, u: ezeket tehát nevezhetjük *Magábann*, vagy *Magokbannhangzóknak*; (Magánn vagy Magárahangzóknak pedig éppenn nem, mert Magánn, vagy Magára, egészszenn mást telzen). De feljebb említődött, hogy a Deákotól bévett húfzonöt Betűink; nem elégségesek, minden Nyelvünkbeli hangoknak kijelentésére. Nem elégségesek e végre, nevezetesen az előszámlált öt Magokbannhangzók, efféle szavainkra nézve: *ökör*, *ürült*. Felvettük hát a mint látni való, ezekbenn a szókbann lévő hangoknak kijelentésére, a Deák *ot* és *ut*. És e szerint ámbár Betűink ezek által új Betűkkel nem szaporodtak, hanem csak más hangoknak jelentésére fordítódtak, és e végre bizonyos Jeggyel megkülönböztödtek: könnyebbségnek okáért mindazáltal mondhatjuk, hogy hét a Magábannhangzónk, úgymint: a, e, i, o, u, ö, ü. Ezek ismét vagy rövidek, vagy hosszúk, jele lévén hosszúváltoknak, a felikbe tevődött tsapinós — jobb-ról balra dült — (nem pedig egyenes) Húzás.

b.) A kinek tetszik az öt és öt kettőshangúnak tartani: ám lássa! de hogy szintén olyan tiszta, minden elegyedés nélkül való és egygyes Hangok légyenek, mint akármelyik más Magábannhangzó: a kimondás megmutatja. Az öt különbözőképpenn írták a Régiek, és írjaka Maiak is így: ew, eu, eo, eö, ö, ö, ö, ö; az öt pedig így: eu, ú, ü, ü, ü, és y; sőt mind az öt mind az öt némelly régi nyomtatásokbann, mindeu jegy nélkül való oval és uval is találhatni. Leg könnyebb, és így leg jobb volna ebbenn egygyezni-meg, hogy a rövid ö és ü felibe két pont, a hosszú felibe pedig két Húzás tevődne így: Ö, Ü.

§. IX.

A közelebb előszámlált öt vagy hét Betűnn kívül, a többinek hangját külbenn ki nem adhatjuk, hanemha ezek közzül valamelyiket tetszünk eleikbe, vagy utánnok. Így p. o. ezeket a Betűket: b, d, k, f, m, külbenn ki nem mondhatni, vagy hangjokat nem adhatni, hanemha *ét* *át* tetszünk vagy elikbe vagy utánnok. Illyen Betűnk, ide számlálván az Ylont is, húfz vagyon: b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, x, y, z, j, v. Ezeket tehát nevezhetjük *Mássalhangzóknak*. De valamint az öt Deák Magábannhangzó, úgy ez a húfz Mássalhangzó is nem elégséges, minden szavaink hangjainak kijelentésére. Illyen hangok vagynak p. o. ezekbenn: *gyep*, *lyuk*, *nyár*, *tyúk*, *tsík*, *tzap*, *sír*, *d'sida*, *kaprodzik* s a t. Feljebb mondódott, hogy az efféle hangoknak kijelentésére, más Napkeleti Nyelvekbenn, különös és csak egygyes Betűk vagynak: de mi, a mint látni való, két Betűt tetszünk öfzve; következőképpenn, ha nintsenek is Nyelvünkben *Kettőshangzó*

Magábannhangzók: de vagynak *Kettőshangú Mássalhangzók*, úgymint ezek: *gy, ly, ny, ty, ts, tz, 's, d's, dz.*

Kettős Betű az *sz* is: de nem *Kettőshangú*, hanem a *z*, tsak azért tevődik mellé, hogy azt a vastag *sz*-ből megkülömböztesse.

Látni való azombann, hogy valamint az *Ö* és *Ű* a Magábannhangzók között: úgy ezek is a Mássalhangzók között nem új Betűk; úgy hogy tulajdonképpenn nem mondhatni, hogy ezekkel a Mássalhangzóink' száma szaporodott volna; hanem tsak ezt kell mondanunk: hogy a Deák Mássalhangzók között, néha kettőt öfzveteszünk, és fordítjuk azokat, némelly Nyelvünkbeli hangoknak kijelentésére. Következésképpenn a Magyaroknak, mind öfzve tsak hufzonót a Betűje: hanem némelly hangjainknak kijelentésére, a Magábannhangzók között kettőt bizonyos Jeggyel megkülömböztetünk, a Mássalhangzók között pedig kettőt öfzveteszünk.

(c.) Valamint a 'Sidók Dagesh által, úgy mi is a Mássalhangzókat megfzoktuk kettőztetni, valamelly kihagyódott Betűnek kipótolására és kijelentésére, mint: *emberrel, porrá, mézzel*, e helyett: *embervel, porvd, mézvel 's a t.* ha szintén nintsen is olyan Betű-jegyük mint a Dagesh.

(d.) Miképpenn kellessék mind az Egygyes, mind a Kettőshangú Betűket igazán kimondani? ez úgy látszik itt elmaradhat; czélja lévén ezen Grammatikának nem az, hogy idegen Nemzetbélieket tanítson: hanem hogy Nyelvünk' természetit és tulajdonságait, tulajdon Nemzetünk' eleibe terjessze. Az Idegenek' számára mást kell készíteni,

§. X.

Hogy a *gy, ly, ny, ty*, Kettőshangúak légyenek, és annyibann egy természetűek, mivel a kimondásbann a: *g, l, n, t*, Vezér Betűkhöz *j* téfzünk: észre veheti ezt akárki, mihelyt magábann próbálja. Erre nézve nem lehet tagadni, hogy helyesenn írták azt a Régiek így: *gj, lj, nj, tj*. Éppenn ezt a szolgálatot teszi mai Írásinkbann az *y* *lon* is, mint ki fog tetfzeni a Ragasztékokbann: de éppenn azon Ragasztékoknak Jegye, a *j* kívánja, hogy azon Kettőshangú Mássalhangzókbann, a *j* helyett inkább *y* íródjon. Külömbségnek okáért, ezt: *pectus*, jobb volna így írni: *mej*.

§. XI.

Kettőshangú a *ts* is, vagy az idegen Szókbann, mint *Császar*, így: *cs*. Illyen forma ereje van az Ígék' Gyökerébenn álló végső *tnek* is, p. o. tanít, sütt; mert amár már ma ezt tífzta *tnek* tartjuk: de valósággal *sel* meglegyedett és kettős Betű, mint a 'Sidóknál a *tt*, vagy

az Anglusoknál a *th*, a honnét az említett ígéknek Parantsolója úgy megy, mint a szifszegő Betűn kimenőké: taníts, süss. Lásd a XCIdik §. a vége felé.

Illyen továbbá a *tz*, vagy némelly Idegenekbenn a *cz*; melly *től* és *szől* olvad inkább öszve; néha pedig szintén olyan tilzta és Egygyeshangú, mint a Deák *c*. Ezen két rendbéliekben egyébaránt, akár a *ct*, akár a *tt* vegyük Vezér Betűnek, nem nagyot hibázzunk; tsak az idegen szókra nézve vígyázzunk, és a szerínt tegyük *c*, vagy *t*, a mint azoknak eredeti hozza magával, mint *Cziczero*, *Czedrusfa*, *penitentzia*, nem *penitenczia*.

§. XII.

Kettőshangú Mássalhangzók még a következő szókban előforduló első Betűk is, 'sír, 'sib; *zből* és *sből* olvadván öszve. Rövidségnek okáért kihagyhatjuk a *zt*, és mint más Betűknek kimaradását, kijelenthetjük a *Kihagyóval* így: 's. Ugy látszik ez alkalmasabb, mint a *z*. Nem is lehet attól tartani, hogy öszvezavarodjon az *ének* ezen szótskából és kihagyását jegyző 'sel: mert a Kettőshangú 's, soha sem fordúl-elő magábann. Inkább okozhatna zavarodást, ha *zvel* és *sel* íródna így: Zsidó: mivel az a két Betű sok szavainkbann egymás mellett van, de vagy külön mondódik-ki, vagy 's^{sé} változik, de soha sem 's^{vé} mint: *igazság*, *község*, *gazság*. Az idegen 'snek olvashatná.

Ezen 'snek ha *d* tevődik eleibe, leszfz belőle más Kettőshangú, úgymint: D's, mint ezen idegen Szóban *d'sida*; mellybenn a *d* és 's valósággal öszveolvadnak; és a hangjok mindjárt különböz, mihelyt elválasztódnak. p. o. ezt a szót *Hand'sár*, különbözö hangal mondjuk-ki megszaggatva, mint meg nem szagatva. Ezt egy született Magyar sem tagadhatja.

A *dz* sem maradhat-ki Kettőshangzóink közzül, mellevénn az tulajdon Szavainkbann, mint az effélékben: *tartózik*, *kéredzik*, *madzag* 's a *t*. Ma már ezzel is olyan formán vagyunk, mint feljebb a *tről* jegyződött meg. Sok ígékben, mikor *dz*t, vagy *dsz*t kellene írunk és mondanunk: ezeket egymástól elszaggatjuk, (pedig szintúgy nem kellene, mint más Kettőshangúkat), és tsak az egygyikkel élünk. p. o. ebbenn az ígékben *nyúgodzik*, a Jelenvalóban tsak *fsz* mondunk; az Egészlenn Múltjában pedig *dvel* élünk így: *nyúgodtam*; melly különbségnek más helyes okát adni nem lehet, hanem hogy a Jelenvalónak harmadik személyében, telyesenn *nyugdzik*, *nyúgodzik*, vagy *nyúgodzik* volna. Ebben pedig: *nyújtódik*, *nyújtództam* 's a *t*.

mindenütt, ma is megtartjuk, ebben is: *tartódzik*. Így ennek is: *visz, esz, isz*, a Parantsolója: *vidd, eidd, idd*. Regulátlannak tetszik már ma ez a változás, mert más ma kétfelé szakasztnak a *dzt*, vagy *dízt*; mellyek ámbár Kettőshangúak, de szint olyan egy Betű a kimondásbann mindenik, mint az Arabsoknál a *Dad*. *Meddig? addig*; néhol ma is: *medzig? edzig*. A mint-hogy *addig*, 's a t. eredetire nézve volna: *azig*, vagy *adzig*.

§. XIII.

A Magokbannhangzók között még ez a különbség is vagyon, hogy némellyek *Erőshangúak*, minéműek az, *a, o, u*; mivel ezeknek kimondása nagyobb erővel és a szájjnak nagyobb feltátásával esik; némellyek pedig ellenkező okból *Gyengébbhangúak*, mint az: *e, ö, ü*. Az *a, o, u*, egymással, az *e, ö, ü* is egymással *sógorosok*; mivel egymással a szóknak formálásábann, a Ragasztékokbann, a Beszédejtésbenn, és az ígék' idejébenn, gyakorta és könnyen feltserélődnek. Az *i* közép természetű, mivel hol az egygyik, hol a másik rendbellekkel tart.

Továbbá az *a, e, i*, *változhatatlanok*, az *o, u, ö, ü*, pedig *változók*, mivel némelly szóknak véginn, Másálhangzókká változnak, mint: *daru, darvat*; *enyő, enyvet*; *ölyü, ölyvet*; *tó, tavat* 's a t.

§. XIV.

Megkell a Másálhangzókról is jegyezni, hogy vagynak közöttök

1.) *Folyó és könnyű kimondású Betűk*, minéműek az *l, m, n, r*. Ismét: *d, z, j, t*. (a z a szóknak csak a közepinn és véginn ilyen, elől pedig nehéz, mivel elől szoktuk csak valóságos znek mondani).

2.) *Szifzegők*: *s, sz, z, ts, tz, 's, d's, dz*.

3.) *Ajak Betűk*: *b, f, m, p, v*, mellyeknek kimondása nem nehéz ugyan, de többetske időt kívánnak, vagy késedelmet.

4.) *Nehéz kimondásúak*, minéműek a Szifzegők, kivált a Kettőshangúak, a *z* is elől. Ezek is, mint a több Kettőshangúak több időt, és nagyobb erőt kívánnak, a honnét a kisedek soká tanulják-meg; kivévenn a *gyt, lyt, nyt, és tyt*, ámbár néha, más Betűk miatt, ezek is nehéz kimondásúak.

5.) Vagyon három *Szolga-Betűnk* is, a: *j, z, és v*; mellyek a Szók' végire, hol az ékesebb kimondásért tevődnek, mint az *árnyék*, e helyett: *a'árnyék*; hol pedig a Névmássainak a Nevekhez és Ígékhez való ra-

gafztásábann szolgálnak, mint: *fája*, *hallja*, e helyett: *fá-a*, *hall-a*, *tő*, *tő-ve*, *tű*, *tű-je*. A Származtatásbann több Szolga Betűk is fordulnak-elő. Lásd az erről való Rész.

6.) Vagynak *Tsere Betűink* is, mellyek hol a könnyebb kimondás' kedvéért, hol egyébért, egymással feltserélődnek, mint a *d*, feltserélődik az *szel* *zvel* és *tvel*, *nyúgodik*, *nyúgoszik*, *bűdös*, *bűzös*, *tiéd*, e helyett: *tiét*, a *g*, a *kval*, mint: *szaggat*, e helyett: *szakgat*, az *m*, az *nnel*, mint *azombann*, e helyett: *azonbann*; a *t* az *sel*, mint: *tanítjátok*, *tanítsátok*, a *v* a *jvel*, mint: *lova* e helyett: *lója*. 's a *t*. Ismét a *j*, a *Szifszegőkkel*, a *Ragasztékokbann*, mint: *sas-sa*, *lás-sa*, e helyett: *sasja*, *lásja*. Ezek többnyire egymáshoz hasonló hangúak is. A Származtatásbann, többek is fordulnak-elő ilyenek is.

§. XV.

A Betűk öfzvetétevénn, léfzen belőlök *Szótag*, a Szótagokból ismét Szók; úgy mindazáltal, hogy Nyelvünkben, tsupa Mássalhangzókból Szótag nem készül, hanem Magábannhangzó kívántatik mellé.

(e.) Ez a nevezet: *Szótag*, tsak a több Syllabájú szókra nézve alkalmas; mivel tsak ezeknek vagynak részei, vagy tagjai, az egy Syllabájú szónak pedig nintsen tagja; élfhetünk mindazáltal véle, míg valaki alkalmasabbat talál.

II. R É S Z.

A Magyar Betűknek és Szóknak Helyesírásáról.

§. XVI.

Már némelly Betűinknek helyes leírásáról eddig is kellett emlékezetet tenni: nem árt mindazáltal még azokat is felhozni, hogy a többekkel egygyütt, azon helyenn találtassanak, és bizonyos Regulákban szorítódjanak:

1.) Mivel a Magábannhangzók' hofzszú vagy éles kimondásának Jegye egy tsapinós Húzás: írjuk hát a hofzszú Magábannhangzókat mindenkor ilyen Húzással, és nem másképpenn; hogy írásinkbann annyival kevesebb külömbözés találtassék; p. o. *ág*, *ég*, *ír*, *ól*, a rövid *öt* és *üt* két pontal; a hofzszút, két Húzással, *ő*, *ű*; a Deák *aet oetével*, *préda*, *penitentzia*, a Deák vagy Görög *ylont*, *ivel*, *Siria*, *Bithinia* 's a *t*.

(f.) Tudva vagyon, hogy sok régi Könyvekbenn a hofzszú Magábannhangzók megkettőztetve íródtak így: *Aats*, *Taal*, *Soos*;

e szerint írónak ma is némelly Tulajdon Nevek, mint *Toot*, *Paal*, *Snos*; mellyeket lehessen-e, vagy kellessék-e megváltoztatni? ennek meghatározása úgy látszik nem illeti a Grammatika' Íróit.

2.) A mi a Mássalhangzókat illeti: ámbár a Régiek némelly Vég Betűk után *h*t írtak, mint *megh*, *Tóth*, *Németh*: de ez a *h*, mint szükségtelen Betű szaporítás, (kivévénn ismét a Familiák' Tulajdon Neveit) elmaradhat. De mikor a *h*, nem Vég Betű, valamint eddig, úgy ezután is, azt az idegen Szókban, akár kiírjuk, akár kihagyjuk, mind egy; a szerint, a mint kinek kinek a pennájára jó, mint: *Rhodus*, *Athene* 's a t. de a Deák vagy Görög *ph*t jobb mindenkor *f*t írni így: *Páfus*, *Efészus*; a Deák 's egyéb vékony *st*, *szel* így: *Szallusztius*, *Szeneca*, *Szorbonna*, *Szeidenberg* 's a t.

3.) A Kettős Betűket, helyesenn írjuk így: *gy*, *ly*, *ny*, *sz*, *cz*, *tz*, *cs*, *ts*, 's, *d's*, *dz*. a X. XI. és XII. §. szerint.

(g.) Hogy a Régiek a *ts*t és *tz*t így írták: *cs*, *cz*, talám ennyibe alkalmasabbnak tartódhatik; hogy zavarodásra nem szolgáltat alkalmatosságot. p. o. ugyan azon egy Szóbann előfordul néha a *t* és *s*, de azért nem *ts*; ha olyan formánn hangzik is a kimondásbann, mint: *rútság*, *keresítség*; mikor pedig két Szóbann, állanak egymás mellett, mint *hat sor*, a kimondásbann is nyilván megkülönböztetjük a *t*t az *s*-től. Az elsőbenn az idegen könnyen hibázhat, és megesik, hogy így mondja-ki: *rúts-ág*. Egyébaránt akár *tvel* akár *cvel* írjuk, a mint könnyebbenn esik, meglehet; kivévénn a Deák eredetű Szókat, mellyeket leg alább a tanult emberek, helyesenn írnak *hol cvel* *hol tvel*, a szerint a mint eredetek hozza magával, leg alább a Tulajdon Nevekbenn, mint: *Cziczoró*, *Czézár*, *Csáfár*, *Pontzius*, *Prédikáztio*.

4.) Mivel minden Kettős Betűvel úgy élünk, mintha mindenik csak egy egy Betű volna: azokat tehát, sem a sor' véginn, sem egyébütt egymástól elfszakasztani nem lehet.

De meg is szoktuk azokat kettőztetni a kimondásbann, mint akármeltyik Egygyes Betűt: és igazságtzerint, meg kellene azokat kettőztetnünk az Írásbann is: rövidségnek okáért mindazáltal, elég azokbann a Vezér Betűt megkettőztetni így: *Attya*, *Annya*, *fattyá* 's a t. mivel ezekbenn igen csak a második olvad-ölvze az *ynal*: de kivéődik az *sz*, és *gy*, a mellyeket megkettőztetve egész két *szel* és két *gyvel* mondunk-ki: mint *aszszony*, *iszsza*, *fagygyú* 's a t. nem helyesenn írónak hát így: *asszony*, *issza*, *faggyú* 's a t. mert vagynak olyan Szavaink is, mellyekbenn az első *st* vastagonn kell kimondani, mint *Kereszszeg*, *Szamoszszeg*; de hibás olvasást is okozna, ha az efféle szók, a sorok' véginn így szaggatódának-meg: *Asszony*, *issza*, *faggyú*.

(h.) Ezt a Szótskát: *egy*, ha a kimondására vigyázunk, úgy látszik két *gy*-vel kellene írunk; ha pedig az attól származott Szókra tekintünk, azokban csak egy *gy*, mint: *egyedül*, *egyesen*: írhatjuk tehát rövidségnek okáért csak egy *gy*-vel: kivált ha meggondoljuk, hogy azt a Régiek így is írták: *edj*, mely nem kíván megkettőztetést. A kinek pedig két *gy*-vel tetlik írni: szükség, hogy mind a két *gy*-t kiírja.

5.) A Q és X maradjanak-meg az idegen Szókbann, leg alább a Tulajdon Nevekbenn, mint erről feljebb.

§. XVII.

A Szóknak helyes leírása megkívánja továbbá, hogy vigyázzunk:

1.) A Szóknak eredetire, úgy hogy a melly Betű meg-vayon a Gyökérbenn, tartsuk-meg azt annak neveke-désébenn és Agazatjábann is, ha lizintén annak kimon-dása, más hasonló Hangú Betűvel esik is. p. o. *rövidség*, *gazság*, *hazudsz*, *mértföld*, *Szizijgyártó*, *Kerékgyártó*, (a ki szizijat vagy kereket gyárt) 's a t. ámbár ezeknek kimondása így esik: *rövittség*, *gasság*, *hazutsz* 's a t.: de szükség úgy írunk, a mint mindeniknek a Gyöke-re hozza magával, hogy így a Gyökerek el ne vesz-szenek.

2.) A melly Betű nintsen a Gyökérbenn, nem lehet azt fenni az attól Származott szókbann is, mint: *gyűlytemény*, *sülytés* 's a t. Tetemes hiba a *j* helyett is, melly a Ragasztéknak Jegye, és Szolga Betű, valamelyik Kettőshangúval élni, így: *adgya*, *hallya*, *kívánnya*, *láltya* 's a t. és szint olyan képtelenség, mint-ha a következő Szókat így írnánk: *panndlya*, *kalaplya*, *bírlya*, *írlya*; mivel a *j* a Ragasztékoknak Jegye, és egészszenn különböz a Kettőshangúaktól: nem il-lík hát azokat egymással, és nem is szabad feltserélni.

(i.) Valósággal, ámbár kevés esztendőök óta kezd elhatalmaz-ni némelly ízavainknak ilyen leírása: *nyűlytani*, *gyűlyteni*, *gyűlytemény*: de ez nem egyéb hirtelenkedésből származott té-velygésnél; nem vévén élsze azok, a kik ezen Írásnak módját beíszűszatták, hogysem az *l*, nem Gyökér Betű az efféle Ígékben: *gyűl*, *sül*, *nyúl*, *fül* 's a t. sem a *t*, az effélékbenn: *süt*, *fűt* 's a t. hanem valósággal a Gyökerekhez járulni szokott Végeze-tek; nevezetesenn az *ül*, *ül*, némelly közép Ígéknek Végezeti, mint: *új-ül*, *szép-ül*, *tan-ül*, (a *tan*, elveszett Gyökér) és ma-gábann a dologbann véghezmenő tselekedetet; az *ít* pedig másra kiterjedő tselekedetet jelent, mint: *tan-ít*, *új-ít*, *szép-ít*.

Mikor immár a Gyökér Mássalhangzónn végződik: akkor ezen Végezetek, egészszenna vagy azon módomjá-rúlnak melléjek így: *tan-ít*, *rút-ít*, *tan-ül*, *szép-ül*; el-lenbenn, ha a Gyökér Magábannhangzónn végződik, mint sok rész szerint elveszett értelmű, rész szerint ma

is imitt amott szokásbann lévő Gyökerek; p. o. ezek is: *gyü*, *sü*, *fü* 's a t. az ilyenekhez, ha *it* Végezet tevődik így: *gyü-it*, *nyü-it*, mivel a kimondás nehézsége, változik az *i* természettel jvé így: *gyűjt*, *nyűjt* 's a t. vagy némelyekből egészszenn kimarad az *i*, és csak a *t* marad-meg, mint: *süt*, *füt* 's a t. e helyett: *sü-it*, *fü-it* 's a t. az *ül*, *ül* Végezetekből pedig, ha azon Magabannhangzónn végződő Gyökerekhez tevődnek, elesik rövidségnek okáért, az *ü* és *ü*. p. o. ebből: *fü-ül* és *gyü-ül*, lefzsz: *fül* és *gyül*. ebből: *nyü-ül*, lefzsz: *nyül*.

A minémű különbség vagyon azért a következő ígék között: *hevül*, *hevit*; *sárgúl*, *sárgít*; *tanúl*, *tanít*; *kerül*, *kerít*: éppenn olyan a különbség ezek között is: *gyül*, *gyűjt*; *nyül*, *nyűjt*; *sül*, *süt*; *fül*, *fűjt*, vagy *fojt*: következőképpenn, a minémű képtelen volna ez az írás és ágaztatás: *hevilytés*, *sárgilytés*, *tanilytés*, *kerilytés*, *szépilytés*, *újilytés* 's a t. Iztintén olyan vadok és tömört okozók minden igaz Magyarnek az effélék: *gyűlytés*, *Gyűlytemény*, *nyűlytés*, *sűlytés*.

3.) Némelly igen kevés esetekben, nem hiba írásunkat a kimondáshoz alkalmaztatni. Így az *n* a *b* előtt Nyelvünkben is *mé* változánn, írhatunk efféle Szavainkbann az *n* helyett *met*; p. o. *azombann*, *külbömbenn*. A Deákok is helyesenn írják: *impero*, *comburo*. — A *g* is elváltoztatja az azt megelőző *kt*, mint: *nyaggat*, *szaggat*, e helyett: *nyakgat*, *szakgat*.

4.) Mivel sok Szavaink' véginn csak egy *n* írunk, de kettőt mondunk-ki, melly miatt az Idegenek kéntelenek sokszor hibázni: leg jobb volna tehát az *nn* végződő Előlutóljárókat és Határozókat, mindenkor két *nn*el írni, mert ezek azok, a mellyekben két *n* szoktunk mondani. p. o. *házonnn*, *mezönn*, *erdőbenn*, *lézpenn*. Így oltán meg is különböztetődnek az olyan végső *n*ól, melly némelly szókbann Gyökér Betű, p. o. *idegen*, *peregrinus*, az *idegenn* *super arcu*. *Vadon*, *ferus*, a *vadonn* *super fera*.

Így a *t* Előlutóljárót is, aligha nem jobb mindenkor megkettőztetni, hogy a negyedik Ejtéstől megkülönböztetődjön. p. o. *ódalitt*. Lásd az Előlutóljárókat. A Tipográfia kbann, lehetne a megkettőztetni szokott végső *n*nek valamelly Jegyet találni, és tartani; p. o. *n*, de az írásbann szaporodik véle a baj.

§. XVIII.

Mint egyéb Nyelvekben, úgy a miénkben is sok szó ugyan azon Betűkből állanak, még is jelentéssel nézve különböznek, mint: *bátor*, *audax*, *bátor*.

vis, *festék*, color, *festék* pingebam 's a t. de mindnyájokra nézve bizonyos Regulákat szabni nem lehet, külömbözéseket és értelmeket, a mellettek lévő Szó, vagy a Bészéd' sorjá mutatja-meg.

(k) Mellesleg nem árt említeni, hogy *hónap* cras, *Hónap* pedig Mensis. Könyv *Liber*, a Tótoktól vevődött, *köny*, *könyü*, *lacrima* pedig ősi ízó, és ezt az Egygyes első Ejtésbenn v-v-el nem kell írni, ámbár a több Ejtésekben felveheti a *v*-t.

§. XIX.

A Helyesírásra tartozik, a Szóknak megszaggatása, vagy meg nem szaggatása is, melly megkívánja:

1.) Hogy más Nemzeteket követvén, az öszvetett szókat, (hanemha a sor' véginn) meg ne szaggassuk így: *ki-víszem*, *hal-héjja*; hanem a mint bántunk eddig is egynehány Szavainkal, mint: *gondviselés*, *Anyafszent-egyház*, *mindenkoronn 's a t.* bánjunk így ezután minden öszvetett Szavainkal, írjuk-öszve azokat, minden külömböztető Jegy nélkül így: *kivíszem*, *körülállom*, *megszámlálom*, *halhéjja*. Nagyot segítünk ez által Nyelvünkön, kivált a Tudományokban.

2.) A sorok' véginn helyesenn szaggatjuk-meg a Betűket; ha az öszvetett Szókat ott szaggatjuk-meg, ahol végződnek azokbann a külön szók. p. o. férj-fi, test-vér, birs-alma.

(l) A kinek telszik a Szók' megszaggatásábann, azoknak eredetire is vigyázni, és ahozképest p. o. így írni: *darv-as*, *horg-as*, *penz-es*, *gánts-os 's a t.*, meglehet: de ezt szorossann, és általjábann minden Szókra nézve és mindenkor kívánni nem lehet; mert 1.) Nem érkezik arra az ember, hogy Szorgos Írása közbe, a Szók' eredetét nyomozza. 2.) Mert az Eredeti, vagy Gyökér Szónak végső Mássalhangzóját, a kimondásbann, természetl az azt követő Magábannhangzóhoz szoktuk tenni, és azzal hangzik együtt; úgy hogy ha tsak lehet, mindenkor Mássalhangzónn kezdjük a Szó' középiinn lévő Szótagot. p. o. ezt a Szót *Méhész*, a kimondásbann nem így szakasztjuk-meg: *Méh-esz*, hanem így: *Méhész 's a t.* 3.) Az ilyen megszaggatás sokszor keüös értelmet okozna, mint az effélékbenn: *hat-alma*, *potentia eius*, és *lex poma*, *fog-adni*, *dabit*, és *promittere*. Nehézzé tennénk így a tanulást a kis gyermekeknek, a tanulatlan embereknek pedig az írást. A tanult emberek, efféle megszaggatás nélkül is tudhatják a Szók' eredetét. Quintilianus is a Deák Nyelvben, tsak az öszvetett szókra nézve sürgette ezt.

3.) A melly szóbann két Magábannhangzó között tsak egygy a Mássalhangzó, mint: *barát*, *velő*; abbann a Mássalhangzót, az utolsó Magábannhangzóhoz kell foglalni így: *ba-rát*, *ve-lő*, *u-gár*, *u-ra-kat*, *fü-le-ke*t. Így természetibb, és a gyermeknek könnyebbenn esik, mint sem az Eredetire vigyázvann.

4.) A melly Szóban két Magábannhangzó között, kettő a Mássalhangzó: abbann az első az első Magábannhangzóhoz, a másodikat a másodikhoz kell foglalni így; *em-ber, aj-tó, ker-tez*; megtartván ezt, még az idegenektől vett szavainkra nézve is, mint *Es-perest, Os-kola, is-tálló*.

5.) Ha pedig két Magábannhangzó között, három a Mássalhangzó: ekkor a két elsőbb Mássalhangzót az első Magábannhangzóhoz, a harmadikat pedig a következőhöz kell foglalni így; *ha'll-ja, hang-ja, kört-vély, magunk-nak*.

§. XX.

Némely szókat nagy Betűvel kell írni. Nevezetesen:

1.) Minden beszédnek, fontos mondásnak, versnek első Betűjét; hasonlóképpenn minden pont után következő Szónak első Betűjét.

2.) Minden Tulajdon Neveknek első Betűjét, minéműek a Személyek', Országok', Városok', Folyóvizek', Hegyek' 's a t. nevei, mint *Pál, Susánna, Győr, Anglia, Duna, Mátra 's a t.*

3.) Minden verséget, atyafiságot, nemzetet jelentő Szóknak első Betűjét, mint: *Atya, Bátya, Sógor, Lengyel, Horvát 's a t.*

4.) Minden Hívatalt, vagy Méltóságot jelentő Szóknak első Betűit, mint: *Király, Bíró, Hadnagy 's a t.*

5.) A Tudományokban előforduló minden Mesterszókat, *Technica*.

6.) Minden kettős pont után, mikor valakinek Szavait hozzuk-fel.

(m) A nagy Betűt, fundamentum nélkül nevezik némelyek öreg Betűnek; egy idősök lévén ugyan azon Írásban, mind a nagy, mind az apró Betűk.

§. XXI.

A Helyesírásra tartozik még a Beszédnek vagy Írásnak, bizonyos Jegyek által való megfzaggatása. Ilyen Szaggató Jegy:

1.) A *Vonás* (,) Comma, mellyet olyankor teszünk valamely Szó után, mikor már a Beszédnek, vagyon valamely részben való, de még nem egész értelme; és így az olyan helyen, megkell egy kevésbé állapodnunk, az olvasás közbe; hogy hangunkal, értésünket kijelentsük,

2.) A *Pontos Vonás* (;) Semicolon, melly megfzaggatja a Periodus' mind Elejének, (Protasis) mind Utóljának (Apodosis) részeit; sőt akárminémű Beszédnek nevezetesebb vagy nagyobb részeit.

(n) Ezt a szót *Periodus*, mint más Nemzetek, úgy mi is meghagyhatjuk, míg helyébe más alkalmasabbat találunk. Teljes Beszéd, Teljes Mondás, Kerek Beszéd, (de hogy kerek sokszor!) Egész Beszéd 's a t. nem arra valók.

3.) Harmadik a *Kettős* vagy *KétPont* (:) Colon, melly rend szerint elszokta választani a *Periodus*nak két fő Részeit; vagy pedig akkor élünk véle, mikor valakinek szavait felhozzuk.

4.) Negyedik a *Pont* (.) *Punctum*, melly bé szokta rekelzteni a *Periodust*. 's a t.

5.) *Kihagyó* (Jegy) *Apostrophus* (') melly a Betűk mellé felül tevődik. Élünk ezzel akkor 1.) mikor az Írásbann, követvénn a kimondást, valamelly Betűt kihagyunk; p. o. az *és* helyett írunk csak *st* így: 's; így ezek helyett is; *az, ez, amaz, emez, imez*, írunk így: *a', e', ama', eme', ime'*; de ha ezen Név-mássáiból elmarad is a *Kihagyó*, így: *a, e, ama, eme* 's a t. meglehet; mivel e nélkül is számos Húzásink és Jegyeink vagynak. Lásd a XLIV. §. II. Sz.

(o) Tudva vagyon, hogy ezen közelebb említett Név-mássáiból, akkor hagyódik ki a *z*, mikor azokat Mássalhangzónn kezdődő szó követi, vagy pedig csak magokbann állanak; és annak kihagyódása, mindenkor kipótólódik azzal, hogy az azt követő Mássalhangzó megkettőztetik. p. o. a *búza*, így mondódik ki: *abbúza*. És így valamint az Elölutóljárók ölzveragaszódnak a Nevekkel, mint: *erdőbenn, házndl*; szintűgy ölzveragaszthatjuk az Elölutóljárókat és sok Határozókat az említett Név-mássáival, csak hogy azoknak első Mássalhangzóját megkettőztessük így: *abbann, ebből, akkor, emekkor* 's a t. Sőt az Idegenekre nézve, talám lehetne, mint más Napkeleti Nyelvekben a Dagesh által szokták, a mi Nyelvünkben, más Részeit is a Beszédnek, vagy más szókat is így írni: p. o. *appiatzonn, abbúza* 's a t. vagy leg alább elméjére adni az Idegeneknek, hogy az említett Név-mássait követő Mássalhangzót, mindenkor megkettőztessék.

2.) Mikor az Írásból kihagyunk egész szótagot is, mint: *engem', lelkem', földem'*, ezek helyett: *lelkemet* 's a t. ismét *szint'*, e helyett: *szinte*.

(p) Szokott *Kihagyó* Írásinkbann ez is: 's a t. A Deákok ezt rövidedénn teszik ki így: &c. mi írhatnánk két *st* keresztül rántva így: *tt*, vagy a Nyomtatásbann keresztül nem rántva így: *tt*. Ez sokkal rövidebb a szokott 's a t. *nél*, vagy pedig mint az Anglusok a Deák &c. és tétethetnénk véle ezt: 's a t.

6.) *Általvivő*, (-) mellyel a szót a sor' véginn szakaszthatjuk meg, és annak valamelly részét, általvivszük a másik sorba.

7.) A *Rekefsz* () *Parenthesis*, melly néha világosítást, málszor meilesleg való dolgokat foglal magában.

8.) *Kérdő Jegy* (?), mellyet a kérdés után tesztünk.

9.) *Felkiáltó* (!), melly *Felkiáltás*, tsudálkozás, és megfeszóllítás után tevődik.

10.) *Felhozó* („) *Citationis*, mellyel akkor élünk, mikor valakinek ízavait, ízóról ízóra felhozzuk beszédünkben, és tefszük azt, a felhozott szóknak kezdetitől fogva, minden sornak az elejire, egéízfzenn azoknak végéig. Szokás így írni az *Altalvivőt* is; de jobb leszfz azt, a mint mondódott tsak ilyen (-) lineátskával írni, tartván a két Vonást, *Felhozó Jelnek*

11.) *Kötő Jegy* (-) *Signum Unionis*. Elhetünk ezzel, mikor két Magábannérthetőt egy dolognak vagy Személynek jelentésére fordítunk; és azok, ezen Jegy nélkül külön vétetődne, vagy kettős értelmet okoznának, mint: *Bor-Bíró*, *Barom-Pásztor* 's a t. Ismét, mikor az öízfvetett ígékét megízfzaggatjuk; p. o. *megírom*, *írd-meg*, *öízfvetöröm*, *töri-öízfve*, *kikereste*, *keresse-kí* 's a t. Így az Idegen is megtudhatja, hogy az ilyenek öízfvetevődött ígék; hanem mikor megísfze esnek egymástól, ez a Jegy elmaradhat. p. o. *meg* vólt eleitől fogva *parantsolva*, *el* nem tudták őket egymástól *választani* 's a t.

12.) Szolgál ezen (—) Lineátska a mai írásokban és Könyvekben Nyúgtató Jel (*Pausa*) gyanánt is; de akkor tevődni szokott a Pont után; vagy azért, hogy az ember az olvasott dolgot vegye gondolóra, vagy pedig annak jelentésére, hogy a következő beszédnek, nintsen ízoros egygyessége az előbbienekkel.

Mikor pedig ezen Lineátskák sokasítódnak ilyen formánn: — — —, ez azt jelenti, hogy a beszéd valami híjjával vagyon, és magára bízódik az Olvasóra, hogy azt pótolja-ki.

III. R É S Z.

A Magyar Beszédnek Részeiről, vagy abbann a Szóknak egymástól való különbözéséről.

§. XXII.

Minden Beszédnek vagy Nyelvnek Részei a Szók, mellyek között minden Nyelvben, a következő különbséget lehet észrevenni:

1.) Némelly Szók a dolgoknak, vagy azoknak tulajdonságának a *Nevei*; (*Nomina*) (béfoglalván ezen nevezetbe *dolog*, mindent valami vagyon, vagy lehet a *Világonn*) p. o. *Nap*, *medve*, *fényes*, *fekete*, *lélek*, *harag* 's a t.

2.) Némelly Szók, rövidségnek okáért, Nevek helyett állanak minden Nyelvben, minéműek ezek; *én*, *te*, *tiéd* 's a t. ezek tehát *Névmássai* (*Pronomina*).

3.) Vagynak olyan Szók, mellyek valaminek bizonyos időbenn 's a t. való lételét, tselekedetét, szenvedését, vagy állapotját jelentik, mint: *vagyok, kaszálok, szorítodom, vagy szorítatom, sárgúlok*. Ragaszuk az ilyenekre ezt a Nevet *Ige*. (*Verbum*.)

4.) Vagynak *Réfszesülő Szók*, (*Participia*) az az, olyanok, mellyek Név formát viselnek ugyan, de azonban, ez vagy amaz időbéli 's a t. lételt, tselekedetet, szenvedést vagy állapotot is jelentenek; és így részt vesznek mind a Nevek', mind az Igék' tulajdonságibann, mint: *szertő, arató, aratódott vagy aratott, örülő, sárguló* 's a t.

5.) Vagynak olyan Szók, mellyekkel a lételnek, tselekedetnek, szenvedésnek, állapotnak, tulajdonságnak, helyét, idejét, módját, mennyiségét 's a t. szoktuk meghatározni, vagy pedig a Neveknek és Réfszesülőknak értelmét neveljük 's a t., és így mondhatni, hogy ezeket is meghatározzuk, mint: *oda, kinn, szüntelen, igen, felettebb* 's a t.: ezeket tehát nevezhetjük *Határozóknak*, (*Adverbia*.)

6.) Ollyan szótskáink is vagynak, mellyeket más Nemzetek, a Neveknek, Igéknek 's a t. rend szerint eleibe szoktak tenni; mi pedig az afféléket, néha elől, másfzor utól szoktuk tenni: p. o. *megütöm, üsd-meg, vidd-ki, kividd, asztal felett, felette az asztalnak*: ezeket tehát nevezhetjük *Előlutóljáróknak* (*Prae et Postpositiones*.)

7.) Némelly Szótskákkal öszvefoglaljuk, vagy pedig egymástól elválasztjuk, a különböző Szókat vagy Mondásokat; hogy így valamit, annyival értelmesebbenn előadhassunk. Ilyenek ezek: *és, is, akár*, 's a t. *Egybefoglalók*, (*Coniunctiones*.)

8.) Vagynak olyan Szótskák, mellyekkel tsudálkozásunkat, kívánságinkat és más indulatinkat szoktuk kijelenteni, mint: *óh! jaj! bezzeg, ennye* 's a t. *Közbevetők*, az az, *Közbevetni valók*, (*Interiectiones*.)

(q) Nem tsuda ha ezen Nevezetek valakinek vizfsza tetfszenek. Szokás kell hozzájuk. Lehetne vitatni, hogy ezek alkalmazottabbak az efféléknél: *Névváltó, Időszó, Réfszelmény, Flúzógetőszó* 's a t.; de tanult és erányos embereket, nem illik ilyen tsékélysegeknek olvasásával fárasztani.

§. XXIII.

Mind a nyóltz rendbéli Szók, vagy *Eredetiek*, mellyek semmi más Szótól nem veszik Eredeteket, vagy *Eredtek, Származtak*, mellyek más Szótól jönnek vagy származnak. (Az Eredetieket nevezhetjük *Törzssók* vagy *Gyökér* szóknak is, a *Származtakat* pedig *Agasztaknak*,

mivel a Törzsökből vagy Gyökérből ág jő ki; de amaz még is alkalmasabb, mivel az *Agazat* nevet másra kell majd alább fordítani.) Továbbá vagy *Egyfélék*, vagy helyesebbenn *Egyszeresek* a szók, mellyek csak egy szóból állanak, mint: *szent*, *egy*, *ház*, vagy *Öszvetettek*, mellyek két vagy több szóból lettek egygyé, mint: *Anyaszentegyház*. Szer, annyit télsen, mint *rend*. *Egyszeres* tehát annyit, mint *egyrendbéli*, és ennek megfelel ez: *Többszeres*. *Egyszeres*, nem képtelenebb ennél: *simplex*, mivel ez annyit télsen, mint: *sine plitica*. Einfältig, ámbár ezzel más *simplicitást* jelentenek a Németek.

§. XXIV.

Figyelmezést érdemel ezenn kívül, a Beszéd' négy elsőbb Réizaire nézve, úgymint a mellyekben befoglalt szók, külömbféle változásokat szenvednek,

1.) A *Következtetés*, vagy *Regulátság*, melly szerint valamelly szónak változását, vagy származását, ahoz hasonló szóból, vagy arra tartozó közönséges Regulából ítéljük meg; mint: *készít*, *készítvénn*, *készítés*; következtetés szerint, ebből: *térít*, léssen: *térítvénn*, *térítés*. Erről mindazáltal más Nyelvekben is ezt jegyzik meg: *Analogia cedit vsui*. Inkább kell a szokásra figyelmeztetni, mint a következtetésre.

2.) A *Regulátlanság*, *Anomalia*, mikor valamelly szó másképpen változik, mint sem az ahoz hasonló szónak formája, vagy a közönséges Regula hozná magával. p. o. ennek *eszem*, a következtetés szerint, így kellene menni: *esztém*, *eszés*; meg pedig így: *ettem*, *evés*. Bizonyos mindazáltal, hogy akármelly Nyelvben is, a Regulátlanság, tudatlanságnak, és annak a jele, hogy a közönséges Regula, nem tökéletes.

3.) A *Szám*, *Numerus*, melly szerint valamelly szó, vagy csak egy dolgot jelent, vagy többet. Az első Számnak *Egygyes*, a másodiknak *Többes* lehet a neve.

4.) A *Személy*, melly azt mutatja meg: ki? kinek? kiről vagy miről szól? ezen Név mássai szerint: *én*, *te*, *ő*, *mi*, *ti*, *ők*. Mind a három Személynek tsupán az Igékben vagy helye; a Név mássai pedig, kivévénn a Személyeseket, úgy a Nevek és Rézsesülők is, ötödik Ejtésekenn kívül, mind csak a harmadik Személyben vagynak, hanemha az említett Személyes Név mássai világosonn eleikbe tevődnek.

IV. R É S Z.

A Nevekről.

§ XXV.

Névnek mondjuk az olyan Szót, melly vagy magát valamelly dolgot, vagy pedig annak minémüségit jelent. p. o. *torony*, *magas*.

(r) Ezen Név mássai, az, a, nem lehetnek a Nevek' megkülömböztető jelei; mivel ezeket, mind más Név mássainak, mind a Határozóknak és Elölutóljáróknak is eleibe telfszük így: *az enyim*, *a tiéd*, *a kor*, *a ban*, *a körül*; és így az Idegenek erre vigyázvann, megtsalatozhatnak; sokszor pedig a Nevek mellé sem telfszük, mint az Országok', Tartományok', Városok' és Faluk' neve mellé; nem mondjuk p. o. *az Anglia*, *a Buda*, *a Szekszárd*. Kortsos Magyarság ezeket elibe tenni a Vezeték és Kereft Neveknek is így: *a Péter*, *az András*, *a Pálfi*, *a Bugyi*; hanemha Ragafzték járúl melléjek, mint: *a Péteré*, *a Pálfié*. Erről alább is.

(s) Ezt a szót *Egy*, nem telfszük ugyan mind annyifor a Nevek' eleibe, valahányfor azokról meghatározás nélkül szöllunk: de azért nem mondhatni, hogy azzal szöllásinkbann, mindenkor számot jelentenénk; hanem néha, csak ugyan jele az a meg nem határozásnak, és élünk véle e helyett: *valaki*, *valamelly*, mint az effélékbenn: *Volt egy Kirdy*, *volt egy ember*, *jó ez egy szegény legénynek*; néha pedig sem nem számot, sem meg nem határozást nem jelentünk véle, hanem a szónak erejét neveljük, mikor p. o. így szöllunk: *ez egy emberséges ember* 's a t. Nem tagadhatni mindazáltal, hogy a kik Németből, vagy Frantziából fordítanak, sokszor észre sem veszik, mikor a *ki*, *a melly* és *valamelly* helyett, *egy*et telfznek.

§ XXVI.

Némelly Nevek, másoktól külön lévő, vagy magokbann fennálló (per se subsistens) dolgokat, vagy pedig tehetséget és tulajdonságokat jelentenek; úgy hogy, mi helyt az ilyen szókat halljuk, azokat mindjárt más egyéb szók nélkül is megértjük, mint: *Nap*, *tsillag*, *harag*, *öröm* 's a t.; és így az ilyen Neveket mondhatjuk *Magokbannérthető*knak. Ezek továbbá vagy *Tulajdon Nevek*, mint: *András*, *Gábor*, *Buda*, *Duna*, *Kóly*, vagy *Közös Nevek*, mint: *Város*, *madár*, *állat*.

De vagynak olyan minémüséget jelentő Nevek is; melly minémüségek magokbann nintsenek, vagy fenn nem állanak, hanem másbann találódnak-fel, mint: *fényes*, *sárga*. Ezeket mondhatjuk *Mássalérthető*knak.

§ XXVII.

Más Európai és az Asiai Nyelvekbenn is, úgy gondoltatnak a Magokbannérthető Nevek; mintha vagy

Férjfiak vagy Afzfzonyok vólnának; és e szerínt egymástól, nemeikre nézve, megkülömböztetnek. Ehez alkalmaztatják ofztán a Mássalérthetőket is, és más végezettel teszik azokat a Férjfiúi, mással ismét az Afzfzonyi Nemre tartozó szók mellé. De a Magyar Nyelvben, ilyen Nembéli külömbség nintsen; nintsen következőképpenn, nem is kell *Articulus* is, a Nemeknek kijelentésére; nem változnak ennek kijelentésére a Mássalérthetőknek Végezeti is. A Várségnek, rokonságnak és állatok' nemeinek megkülömböztetésére, vagynak ugyan nekünk is, mint más Nemzeteknek, különös Neveink, mint: *Atya, Anya, Bática, Néne, Bika, *Tehén, Kakas, Jértze*; de mindenik mellé ugyan azon Név mássát teszfzük így: *a téhén, a bika*; a Mássalérthető is semmi változást mellettek nem fzenved; jó *Húgom, jó Baticám*, és így *Articulusunk* nintsen, a Nemeknek kijelentésére.

(t) *Kirdlynd, Birónd, Hadnagynd* 's a t., megrövidített szók, és ezek helyett állanak: *Király' Nője, Biró' Nője* 's a t. az az, Felesége. — *Hertzegnek*, e helyett: *Hertzeg Kisafzfzonyok*, nem utolsó hiba; *Barátném* pedig éppenn fzenvedhetetlen: miért nem *Barátom-Azfzfony?* mint *Komdm-Azfzfony*.

Szokásba ment ugyan, hogy az Afzfzonyok és Leányok, a vélek azonn Nemenn lévő kissebb idejű Személyeket: *Ötsőknek* hívják: de ez hiba. Húgoknak kellene szólítani, bizonyos lévén, hogy ez jelenti az Afzfzonyi Nemet, mint ez *Néném*; az *Ötsém, Baticám* pedig egyedül férjfiakra vivődik.

Némelly Vármegyékben az Afzfzonyi Nemenn lévő, ma is Húgoknak hívják a nálloknál ifjabb Afzfzonyokat vagy Leányokat; és ez helyesebb is. A Biblia' fordításában is így fordúl-elő. Afzfzonymnak, Afzfzonymról vagy leányról szólani így: *Ötsém Afzfzfony*, színt' olyan képtelenség, mint ez: *Baticám Afzfzfony*.

§ XXVIII.

De változnak a Magyar Nevek is a Számra nézve, a szerínt, a mint vagy tsak egy dolgot jelentenek, mint: *veréb*, vagy többet, mint: *verébek*; és így vagy az *Egygyes*, vagy a *Többes Számbann* tevődnek.

§ XXIX.

Változnak a Nevek, *Esetjekre*, vagy inkább *Ejtésekre* nézve is. (ennek: *Ejtés*, megfelel ez: *Ejtegetés*, annyival is alkalmasabb ennél *Eset*). És ha tsak arra figyelmeznénk, hány külömböző Végezeti légyenek Nyelvünkben a Neveknek: így azokat négy Ejtésre kellene fzorítanunk, mint: *pohár, poharé, pohárnak, pohárt*. De az Ejtések' számának eligazítására, nem az a Kérdés: hány külömböző Végezeti légyenek ez vagy amaz Névnek? mert így ennek a Deák fzőnak: *Cornu*,

az Egygyesbenn, tsak egy Ejtése volna: hanem ez a Kérdés; hányféle értelembenn kell, és szoktunk venni valamelly Nevet? vagy hányféle értelembenn kívánják magok mellé, a Nevet, hol az Igék, hol a Befzédnek egyéb Részai? mikor azokkal ölzvefzerkeztetnek. És a Grammatika' Írók, eleitől fogva abbann állapotak-meg, hogy hatféle értelembenn, vagy tekintetbenn szoktunk élni a Nevekkal; vagy hatfzor esik, hatfzor történik, hogy az Igék, vagy a Befzédnek több Részai, változást kívánnak a Nevekbenn; (*sexies accidere, vel sex occurrere Casus, quibus sensus Nominum variatur*) úgy, hogy, ez a szó *Casus*, a Deák Grammatikábann, nem a szónak Végezetit jelenti, hanem azt az esetet, tekintetet, vagy alkalmatosságot, melyekbenn a Nevek változást szenvednek.

§. XXX.

Az Igék és a Befzédnek egyéb Részai kívánják tehát, a mint mondódott, hogy a Neveknek, mind az Egygyesbenn, mind a Többesbenn hatféle értelme légyen, vagy változása. Világos ez, az Elrendelésnek Reguláiból; még világosabbann ki fog tetfzeni, ha például felvefzünk valamelly *Mondást* (*Propositio*) és annak nevedekésének, vagy bővítésének módját.

Tudva vagyon ugyan is, hogy befzédünk *Mondásokból* áll, és a leg-holzfzabb Periodusnak is veleje, tsak egy *Mondás*. Minden *Mondás* továbbá, ezt a hármat jelenti, α) hogy a Személy vagy dolog, *mitsoda?* *mitsodás?* vagy pedig, *mitsoda állapotbann van?* és eze-
ket, hol a *Segítő Igé* által a *Neveződöttöz* (*Subiectum*) tett *Nevekkal*, hol pedig a *Közép Igékkel* jelentjük-ki, p. o. a *Tavasfz kies, a fetske fekete, a beteg fekfzik*. Vagy β) azt jelenti valamelly *Mondás*, hogy a Személy vagy dolog, *mit tselekefzik?* p. o. *István olvas, a kerék forog*.

Mind a köz, mind a mesterséges Befzédbenn immár, az illyen *Mondások* megértésére, a Befzédnek külömbféle Részai kívántatnak. Kívántatnak nevezetesenn Magábannérthetők; és éppenn azt határozzák immár meg az Ejtések, hogy mitsoda, vagy hányféle tekintetbenn járúlnak a Magábannérthetők valamelly *Mondáshoz?* vagy hányféle tekintetbenn fordúlnak azok elől a leg holzfzabb befzédbenn is? és ennek megvifgálásából a jó-ki: hogy sem több, sem kevesebb tekintetbenn nem járúlnak hatnál; következésképpenn, akármelly Nyelv-
benn is, sem több sem kevesebb Ejtés hatnál nem lehet. Vegyük fel p. o. ezt a *Mondást: a Gyermek ír*.

1.) Ebbenn a *Magábannérthető* kinevezi azt, a *kiről*, vagy a *miről* valamit szóllunk: és ezt mondjuk lenni az *Első Ejtésbenn. Nominativus.*

2.) Ehez továbbá járúlhat olyan *Magábannérthető*, melly azt jelenti, hogy a *Neveződött*, (Subiectum) kijé? vagy annak mástól való eredetét, származását, bírattatását, vagy valakihez való tartozását adja-elő. p. o. a *Gyermek a melly Péteré*, vagy a *Péter' Gyermeké*, (által-szökvénn az é egygyikből a másikba; mint erről az Elrendelésbenn) és ez vagyon a *Második Ejtésbenn. Genitivus.*

3.) Bójóhet vagy bójó a *Mondásbann*, olyan *Magábannérthető*, melly a tselekedetnek *egyes tárgya* vagy *térlja*, vagy az, a mit valaki tselekeszik; p. o. a *Gyermek*, a melly *Péteré*, *Levelet* ír, és ez a *Negyedik Ejtés. Accusativus.*

4.) Néha a *Neveződött*, olyan *Magábannérthetőt* is kíván, melly azt adja-elő, hogy a tselekedet *kí szá-múra? mitsoda szánulékkal* megyen-véghez? mire? mi, vagy kifelé, kihez, vagy mihez intéztetik? p. o. a *Gyermek*, a melly *Péteré*, *Levelet* ír a *Barátjának*. Ez a *Harmadik Ejtés. Dativus.*

Valamint pedig a *nak, nek*, úgy im a következő Elölutóljárók is: *ba, be, hoz, hez, ra, re, ig, ért, vá, vé, ül, ül, felé, alá, mellé, gyanánt, 's a t.* a *Harmadik Ejtésnek* jelei; p. o. János vitte a könyvet az *Oskolába*, ízénát rakott a *szekérre*, Lovat vitt a *jáfszolzhoz 's a t.* Ezek: *Oskolába, szekérre, jáfszolzhoz*, valósággal a *harmadik Ejtésbenn* állanak; az adódván benne elő, hogy a tselekedet, mihez? kire? 's a t. intéztetik; és a tselekedetnek egyes czélját jelentő *Magábannérthető* azonn kívül vagyon mellettek. Hogy pedig a *ba, be, ra, re 's a t.* a *Deák Nyelvben* negyedik Ejtést kíván: azt ez ellen nem lehet felhozni: mert a *Görögben* ismét a *tól, töl*, mindég a *második Ejtéssel* szerkeztetik-öfzve. Majd alább ki fog tetszeni, melly nagy légyen a különbség a *Deákok' és más Napnyúgo-ti Nyelvek' Ejtései* között.

5.) Ezenn kívül, kívántatik sokszor a *Mondásbann* olyan *Magábannérthető*, melly a tselekedetnek *eszkö-zét, helyét*, vagy *más környülállásit* adja-elő. p. o. a *Gyermek*, a ki *Péteré*, *Levelet* írt a *Barátjának Bét-sből*, a *Kotsistól*. Ez a *Hatodik Ejtés. Ablativus.*

Látni való ezen közelebb felhozott példákból, hogy valamint egyéb *Nyelvekbenn*, úgy a *Magyarbann* is, a *Hatodik Ejtés*, mindenkor valamelly *Elölutóljáróval* szokott megkészfűlni; még pedig nem tsak ezekkel: *tól, töl*, hanem e következőkkel is: *val, vel, ról, röl, túl, túl, ből, böl, által, bann, benn, on, en, vagy nn, fe-*

lől, nélkül. p. o. a Gyermeke Levelet írt pennával; a szüretéről, ötszösről, a házbann, az asztalonn, a tanulás felől, segítség nélkül.

6.) Jöhet-bé a Mondásba, olyan Magábannérthető is, melly a *Neveződöttbenn* lévő *Izemélyenn* vagy *dolgonn* kívül, valamelly *más személyt*, vagy *dolgot* szólít-meg. p. o. a *Gyermeke*, a ki *Péteré, óh Tanító! Levelet* írt a *Barátjának* Bétsből. — Az emberi nemzet, *óh Egek!* illy szerentsétlenné tette magát. Ezen példákban az *óh Tanító!* és *óh Egek!* az *Ötödik Ejtés. Vocativus*: következőképpenn, ha p. o. így szólának: Te *óh Gyermeke*, Levelet írtál! nem annyira ötödik, mint Első Ejtés, vagy kijelentése a *Neveződöttnek*; és így ekkor csak a *Neveződött*ről szólunk, nem pedig azonn kívül más személyről; a tulajdonképpenn való *Ötödik Ejtés* pedig, a *Neveződöttönn* kívül, mindenkor más személy-re vagy dologra vivődik.

Próbálja bár akárki, és megfogja tapasztalni, hogy a Magokbannérthetők, többféle tekintetbenn, valamelly Mondásbann, vagy a leg hofszabb beszéd-benn is; elő nem fordulhatnak; következőképpenn, sem több, sem kevesebb Ejtés hatnál nem lehet: mivel több környülállások akármelly Mondásbann vagy Beszéd-benn is, nem lehetnek ezeknél: *ki? mit? mi végre, vagy miért? mitsoda eszközökkel tselekeszik valamit? ide szám-lálván az időt, helyet 's a t.:* úgy hogy már a Második és Ötödik Ejtés, tsak mint egy mellelegvalók, és többször is bėjöhetnek egyszernél ugyan azon Mondás-ba, vagy Beszédbe.

Ha a Változás ugyan azon Név-benn megyen is vég-hez: úgy is kitérzenek, a hat Ejtésnek előízámlált tulajdonsági. p. o.

1. Péter ír, haragszik, jó ember.
2. Péteré a marha.
3. Péternek köszönöm, Péternek ment a bika.
4. Pétert megverték.
5. Az eső óh Péter megindúlt!
6. Péterből nem lesz tudós ember.

Látni való ezen Példából, hogy ez a szó: *Péter*, tsupánn az Első Esetbenn *Neveződött* (Subiectum); a többibenn pedig mindenütt *Mondódott*, (Praedicatum), ha szintén azt néha ki nem nevezzük is, mint gyakran megtörténik.

Nem kell azombann gondolni, mintha minden Beszéd-benn, vagy Mondásbann, vagy annak bővítésébenn, szükségesképpenn bé kellene jöni mind a hat Ejtésnek: sőt a melly Mondás azt jelenti, hogy a dolog mitsoda? mitsodás? vagy minémű állapotbann vagyon? és így an-

nak *Mondódottja*, vagy *Név*, vagy *Közép Íge*; abba a Negyedik Eset tellyességgel bé nem jöhet. p. o. a részeg ember *büdös a hortól*, a tsizma *szűk a lábamnak*, örülök *Péternek*, felkölt az *ágyból*, *jövök Budáról*. Ez a könyv a *Mesteré*. Ezen közelebbi példákban, minden Ejtések feltaláltatnak a negyedikenn kívül; mivel ez csak a Tselekvő Igék mellé szokott járulni.

(u.) Az előadott hat Ejtéseknek Deák Nerei tudva vagynak: *Nominativus*, *Genitivus* 's a t., de ezeknek jelentése, abbann a Nyelvben sem illik mindenik Ejtésre; az *Accusativus*-ban lévő szó, ritkán jelent vádolást 's a t. annyival inkább ezeket, szóról szóra fordítani így: *Nemző*, *Vádoló*, *Lopó* Ejtés, neveltség volna; és Nyelvünkhöz alkalmaztatni lehetetlen; mivel mi a *Dativus*-nak, sokszor *Genitivus*i értelmet adunk; p. o. *embernek fja*, *hollónak tojása*. Könnyebb azokat számokkal különböztetni meg így: *Első*, *Második*, *Harmadik* 's a t. *Ejtés*. Ha pedig csak ugyan természeti szerént való Nevet akarnánk adni mindenik Ejtésnek: azt a feljebb mondottak szerint kellene intézni.

(x.) A feljebb előfordult szók; *Mondás* *Propositio*, *Neveződött*, *Subiectum*, *Mondódott*, *Praedicatum*, csak szerűltágból valók.

§ XXXI.

Ha immár a Nyelvek' eredetét, és a szók' feltalálásának módját nyomozzuk: hihetőképpenn feltehetjük, hogy az emberek, legelőször is a Név-mássait igyekeztek kitalálni: mivel ezekre volt leg-nagyobb szükség; és ezeknek értelmét igyekeztek az említett hat tekintetben kitalálni, vagy azoknak hat Ejtéseit kitesztálni. Világos továbbá, hogy a hat Ejtést, némelly Nemzetek, különböztetve Végezetekkel formálták; mikor pedig megszorultak, és a Végezet nem tölt valamelyik Ejtésnek formálására; azt Elölutóljáróval pótolták. Nem lehet a többek között, a Deák és Német Nyelvről tagadni, hogy azokban a Magában és Más-salérhetőknak Végezeti vagy Ejtési, a Név-mássáiból vevődtek, és azon Név-mássainak Végezeti, a Nevekhez töldődván bizonyos változásokkal, azok szerint származtak osztán ennyi vagy amannyi Ejtegetéseik. p. o. *meae*, *mei*, *mi*, *mihi* 's a t. Valamint pedig a Név-mássáiban, úgy a Nevekben is, ha csak lehetett, a Gyökér szónak más más Végezetet adtak; p. o. ezzel a Névvel *homo*, így bántak: *hominis*, *homini*, *hominem*, *homine*.

Illyen változás a Magyaroknál, sem a Név-mássainak, sem a Neveknek Végezetiben nem történik; a Gyökér azokban állandóképpenn megmarad, és ennyiben mondhatni, hogy minden Magyar Nevek ejtegetethetlenség, az az, azoknak Végezeti soha nem változik, hanem mint a 'Sidó és Frantzia, többnyire az

Ejtéseket, a Gyökérhez adott Elölutóljárókkal pótolja. Kitélik ez, ha rendel felfelízzük a Nyelvünkben lévő Ejtések Végezetit.

Az Egyesbenn.

1. Ejtés a Névnek utolsó Szótagja.
2. Ejtés *é*.
3. Ejtés *nk, nak, vagy nek*.
4. Ejtés *t*.
5. Ejtés *ó*, mint az Első, vagy *ó* nélkül is.
6. Ejtés *tól, töl, ből, ből, röl, röl* 's a t.

A Többsbenn.

1. Ejtés *k*.
2. Ejtés *é*.
3. Ejtés *nk, nak, vagy nek*.
4. Ejtés *t*.
5. Ejtés *óh*, mint az Első.
6. Ejtés *ból, ből, bann, benn* 's a t.

1. A Második Ejtéshez, látni való, hogy *é* töldődik, és első tekintettel, ez is látszhatik Elölutóljárónak, bizonyos lévén, hogy az effélékben: *pénzé lett, földé lett*, az *é* valósággal Elölutóljáró; (*lásd a Gyökér Elölutóljárókat*) és ez: *földé lett*, annyit télszen mint: *factus est terrae, est quasi in possessione terrae*; és éppenn ez a Második Ejtés' értelme. Ulyen ereje van sokszor a 'Sidó Lamednek is, (melly Előljáró Praepositio) mellyel szokták abbann a Nyelvben a Második Ejtést kitenni; néha annak *in*, málszor *ad* 's a t. lévén az értelme.

De ellentáll ezen vélekedésnek, *α.*) ez: hogy az említett *é*, sokszor *á* is, p. o. *tsont-á, kortsá*; a Második Ejtésbenn pedig állandóul *é* vagyon.

β.) Hogy az *á* *é* Elölutóljáró, tsak az olyann szók után tevődik, mellyek két Mássalhangzónn végződnek, mint *föld-é*; a melly szó pedig Magábannhangzónn végződik, ához mindenkor *v*el járúl így: *hamuvá, katonává*; ha ismét a szó tsak egy Mássalhangzónn végződik, akkor ennek megkettőztetésével, a *v* elhagyása mindenkor kipótólódik, mint: *por-rá, vaj-já, 'sír-rá*.

Hihetőbb azért, hogy a Második Ejtést pótló *é*, ezen Név mássából vevődött Ragaszték *én*. Lásd a XLIV. §. p. o. *Péter én*, az az, a kinek Péter az *én*-je vagy Péterhez tartozik. Lehet így is vélekedni: hogy a kérdésbenn lévő *é* ebből lett, *nő, né*, (melly valakinek bírtokábann lévő Afzszont, vagy feleséget jelent) kihagyódván belőle az *n*; a minémű kihagyása a Betűknek Nyelvünkben nem újság. p. o. ebből *enyim*, tsak az utolsó Betűt telfízzük valamely Név mellé így:

szemem; ebből is *mi*, tsak az utolsó Betűt veszfűk-el így: szeme-id, szeme-i; még is egélf szót értünk alattok.

2.) A Harmadik Ejtésnek kijelentésére, *nak*, vagy *nek* tóldódik a Névhez. Már ezek valóságos Elölutóljárók, (lásd azok között.) mint megtetfzik az efféle szóllásokból: Matská-*nak* (pro) játék; egér-*nek* halál. Bíró-*nak* választották, *electus est pro Iudice*, vagy in *Iudicem*. Ezenn kívül, valamint más Elölutóljárók, úgy a *nak*, *nek* is, mindenkor eleibe tevődik a Személyes Név mássainak így: *nekem*, *neked*, *nek*i, mint ezek: *ben-nem*, *ben-ned*, *hoz-zám*, *hoz-zád*.

3.) A Negyedik Ejtéshez tóldódni szokott *t* is, nem egyéb Előlu:óljárónál, (lásd ezt is azok között) és téssen valamelly bizonyos helyet, vagy *tárgyat*, mellyet az ember czéloz, vagy erányoz, mint kiteszfzik ezekből: Szatmárt, Kolosvárt, eránt, fent, közt. Ide megy ki pedig a Negyedik Ejtés' értelme, mint közelebb látók.

4.) A Hatodik Ejtésről nintsen kérdés. Az is világos, hogy a Többs Ejtéseknek pótlására, éppenn azon Végezetek fordítódnak.

(7.) Azért, hogy a Harmadik Ejtésbenn, hol *nak*, hol *nek* tevődik: nem következik, hogy kettő Nyelvünkben az Ejtegetés; mert a Negyedik Ejtés még többféleképpenn megyen-ki, és színt úgy bizonyos Regulák kívántátnak annak kitalálására, miképpenn? vagy mellyik Magábannhangzóval tegyük a *t* valamelly Névhez? mint erre, hogy *nak* járulé hozzá, vagy *nek*? mellyről mindjárt.

§. XXXII.

Akármelly Nevet is Nyelvünkben ejtegetni igen könnyű, és tsak erre kell vigyázni: hogy az Ejtéseknek közelebb előadott végezeti közzül, a harmadikat, negyediket és hatodikat, mellyik Magábannhangzóval kellessék némelly Nevekhez tóldani? p. o. ehez: *Hal*, *nak* kellé vagy *nek*? és a negyedik Ejtésbenn *Halt* mondjunké vagy *Halat*; vagy *Halot*? a Hatodikbann ismét, *Haltól*-é vagy *Haltól*? De nem nehéz ezeket is eligazítani, mihelyt valamelly Névnek a Többs Első Ejtését kitaláljuk. Ettől függ! nem tsak a Kérdésbenn lévő Ejtések' meghatározása, hanem ez a fundamentoma a Ragasztékoknak, és a Származtatásoknak is: ennek kitesínálásának módját kell azért mindeneknek előtte kitanúlni.

A Többs Számnak jele, nem tsak a Nevekbenn és Név mássaibann, hanem még az Igékbenn is a *k* Betű, (melly meglehet, hogy ebből vevődött *sok*, mint az *m*, ebből: *enyim*, vagy *énem*, a Ragasztékos Nevekbenn.) p. o. hegyek, ludak, ók, övék, aratunk, szür-

nek. Vagynak olyan Nevek, melyeknek Első Ejtéséhez tsak magábann kell tenni a *kt*, és azonnal megkészlül azoknak Többses Első Ejtése. p. o. *borsó*, *borsók*, *kapu*, *kapuk*. De sok Névnek Első Ejtését, valamelly Magábannhangzóval kell tóldani, még pedig mindenkor ezen négy közzül valamellyikkel: *a*, *e*, *o*, *ö*, ezek mellé járúl olztán a *k*, és úgy kézfül meg annak Első Többses Ejtése. p. o. *agár*, *ugar-ak*, *ember*, *ember-ek*, *ostor*, *ostor-ok*, *ördög*, *ördög-ök*.

(z.) A melly Magábannhangzó áll a Többses Első Ejtésbenn: éppenn a vevődik-fel mindenkor a Ragalztékokbann és a Származtatásbann is, mint: *fog*, *fog-ak*. Ragalztékkal *fog-am*, a Származtatásbann; *fog-as*, *fog-atlan*. Így *fzer*, *fzer-ek*, *fzer-am*, *fzer-et*, *fzer-telen*, *ostor*, *ostor-ok*, *ostor-om*, *ostor-os*, *ostor-oz*, *kürt*, *kürt-ök*, *kürt-öm*, *kürt-öl*, *kürtös* 's a t. Illyen szélesenn kiterjedő hafzna van a Többses Első Ejtés' kitalálásának!

§ XXXIII.

Az előszámlált négy Magábannhangzók közzül, *a*, *e*, *o*, *ö*, mikor és mellyikkel kellessék a *kt* az Egygyes Első Ejtéshez tóldani, hogy abból Többses Első Ejtés formálódjon? Erre átaljábann ezt felelhetni: hogy függ az főképpenn a Névnek utolsó Tagjábann lévő Magábannhangzótól; és tsak ritkábbann a Mássalhangzók-tól. Így van ez más Napkeleti Nyelvekbenn is; úgy hogy, a ki a Többses' formálását főképpenn a Mássalhangzókbann keresné; és efféle Regulákat szabna: *A melly név b, g, r* 's a t. *Mássalhangzónn végződik: annak a Többses Első Ejtése, így vagy amúgy megyen-ki: a kéntelen vólna meg annyi kifogásokkal küszködni: bizonyos lévén; hogy ugyan azon Mássalhangzónn végződő Nevek, sokszor éppenn különböző Magábannhangzót vesznek-fel a Többsesbenn, mint. bab*, *bab-ok*, *láb*, *láb-ak*, *fog*, *fog-ak*, *tag*, *tag-ok*, *úr*, *ur-ak*, *húr*, *húr-ok*, *hír*, *hír-ek*.

§ XXXIV.

Függ tehát a Többses Első Ejtésnek kitsinálása, főképpenn az Egygyes Első Ejtésnek utolsó Magábannhangzójától; elővévén e végré a XIII. §-bann előrebotszott jegyzést, melly szertint a Magábannhangzók, vagy *Erőshangzók*, mint az *a*, *o*, *u*, vagy *Gyengébbhangzók* úgy mint az *e*, *ö*, *ü*; és ezek közzül, mindenik rendbéli a maga' rendjebélivel sógoros lévén, egymással gyakorta feltserélődnek a Többsesbenn, az *a*, *u*, az *o*, az *ö*, *ü*, ezel 's a t. p. o. *pánt*, *pánt-ok*, *fog*, *fog-ak*, *juh*, *juh-ok*, *tüz*, *tüz-ek*, *völgy*, *völgy-ek*.

Az *i* pedig hol *Erős*, hol *Gyengébbhangút* vélsen maga mellé; p. o. *síp*, *síp-ok*, *híd*, *híd-ak*, *pint*, *pint-ek*, *hír*, *hír-ek*. Ezek szerint tehát, a Többses' kitsinálásábann figyelmezn-i kell.

1.) A Névnek utolsó Tagjábann álló Magábannhangzóra, mely vagy *Erős* vagy *Gyengébbhangú*, vagy rövid, vagy *hosszú*.

2.) Vigyázni kell, hogy a Név Magábann vagy Más-salhangzónn végződik-e?

3.) A Név Magábann vagy Más-salérthető légyen-e? mivel ezeké másképpenn formálódik, mint erről alább. És ezen Jegyzésekből a következő Regulák folynak:

1. *Reg.* A mely Név rövid *aba* vagy *ebe* végződik: azt meg kell húzni, és a *ki* úgy kell mellé tenni, 's megvan a Többses Első Ejtés így: *fa*, *fák*, *árpa*, *árpák*, *eke*, *ekék*, *tseré*, *tserék*; a rövid *i*-be *ubakimenő* Nevek mellé pedig, minden változás nélkül tefszűk a *ki* így: *kotsi*, *kotsik*, *tengeri*, *tengerik*, *kapu*, *kapu-k* 's a *t*.

Ellenbenn, ha a Név *hosszú* Magábannhangzónn végződik, akármellyik légyen az; *hosszúsága* megmarad, és rend szerint azon módonn megyen mellé a *k* a Többses Első Ejtés' formálására, p. o. *orsó*, *orsók*, *hajdú*, *hajdúk*.

Kivétetnek egynehány akár rövid, akár *hosszú*, *óba*, *uba*, *öbe*, *übe* végződő Gyökér Nevek, mint: *ló*, *tó*, *hó*, *hamu*, *daru*, *szaru*, *tő*, *tső*, *tetű*, *fenyő*, *fű*, *könyű*, (*lacrima*) *ölyű*, *enyő*. Ezek között az Egytagúak, a könnyebb és dízesebb kimondásért, *vt* velznek magok mellé, és rész szerint az *ot* *avé* változtatják a Többses Első Ejtésbenn így: *ló*, *lovak*, *tó*, *tavak*, *hó*, *havak*.

Ezekbenn a *v* nem Gyökér Betű; mivel p. o. ebből *só* kihagyjuk: mert más *só*, *sója*, más *sava*. Mikor pedig a *v* Gyökér Betű, soha se hagyódik-ki, mint: *öv*, *név* 's a *t*.

A Többses tagjábann pedig, az *u*, *ö* és *ü*, változik *v*-vé így: *hamu*, *hamvak*, *daru*, *darvak*, *fenyő*, *fenyvek*, *könyű*, *könyvek*, *ölyű*, *ölyvek*, vagy *ölyvök*; ám-bár ilyen változás nélkül is formálódhatik a Többsesek így: *tetű*, *tetűk*, *ölyű*, *ölyűk* 's a *t*.

(j.) Illyen változás vagyon más Napkeleti Nyelvekbenn is; de ha az *o*, *u*, *ö*, *ü*, előtt, ollyan Más-salhangzók állanak, a mellyek után nehéz volna a *vt* kimondani; az ollyan Nevek változás nélkül maradnak. Illyenek p. o. *hernyó*, *hajdú*, *szőlő*, *temető*, és minden származott Nevek, a minéműek ezek is.

(v.) Egynehány *jú-ba* kimenők különösök, mint: *varjú*, *sarjú*, *fagygyú* (ebbenn is az *y* nem egyéb lévén *j-nél*). Ezeknek Többsesse így is megyen: *varjak*, *fagygyak*; de már hat-

tyú, fattyú, sarkantyú 's a t. rendesen mennek. A Mássalérthetőkrol alább.

§. XXXV.

A közelebbi Regulából és Példákból láthatni, hogy a Magábannhangzónn végződő Neveknek Többsését könnyű kitalálni: de valójában nehéz, a Mássalhangzónn végződőkre nézve, bizonyos Regulákat adni, az ilyen Egytagúakra nézve annyival inkább. Bizonyos mindazáltal a Mássalhangzónn végződő nevekre nézve is, a mi már feljebb mondódott: hogy ezeknek Többsesse is, az Egygyes Első Ejtés' utolsó Tagjában lévő Magábannhangzótól függ; melybenn ha *a, o, u*, áll, akkor a Többsbenn vagy *a*, vagy *o* kívántatik; mint: *hal, hal-ak, asztal, asztal-ok, ostor-ok, pafzuly-ok, ur-ak*. Ha továbbá *e, ö, ü*, áll az Egygyesbenn, akkor a Többs- vagy *et* vagy *öt* kíván, mint: *Innep, Innepek, ördög, ördög-ök, föld, földek, tűz, tűz-ek, fűrt, fűrt-ök*; ha pedig *i* áll az utolsó Tagbann a Mássalhangzó előtt, akkor hol *a*, hol *o*, hol *e* kívántatik. p. o. *híd, híd-ak, síp, síp-ok, víz, víz-ek*. De mikor kellessék, és melyik Mássalhangzónn végződő Névnek Többsésébenn, ez vagy abban sógoros Magábannhangzót tenni, vagy az abban lévő meghagyni? e már az, a mit nehéz meghatározni.

Sok függ e részbenn ettől: 1.) hogy a Név Magábann vagy Mássalérthető légyené?

2.) A Névnek vagy szónak könnyebb vagy nehezebb kimondásától;

3.) Ettől, hogy a Név Egy vagy Töbhtagú légyené?

§. XXXVI.

Magokbann vétetvénn is t. i. a Magábannhangzók bizonyos, hogy egygyiket könnyebb kimondani mint a másikat. Ha felvelszük nevezetesen az *a, o, e, ö*, Magábannhangzókat, melyek közzül valamelyikkel szoktuk mindenkor a Többs Jegyet a *kt* a Mássalhangzónn végződő Nevekhez tóldani, a tapasztalás tanítja, hogy az *a* kívá't Húzással, a szájjnak nagyobb felnyitását, és több időt kíván, és így annak kimondása, nehezebb mint az *oe*, ennek ismét több idő kell mint az *enek*, ennek ismét több, mint az *önek*.

Világos továbbá, hogy minél több Tagokból áll valamely szó, annál több időt kíván; és így annál nehezebb annak kimondása, mint: *Tsaplár, szokatlan, hatalmasság, romolhatatlan, örökkévalóság* 's a t.

Sőt ha a Név tsak Egytagú is, nehezebsé annak kimondása 1.) ha két Egygyüthangzónn végződik, mint:

part, *lant*, *makk*. 2.) Ha abbann Kettőshangú Mássalhangzó áll, akár elől akár utól, (kivévenn a *gyt*, *lyt*, *tyt*) p. o. *tsatt*, 'sák 's a t. 3.) Ha abbann akár elől, akár utól Ajakbetű áll, *b*, *f*, *m*, *p*. mint ezekbenn: *bab*, *tsúf*, *hám*, *nap*, *pap* 's a t. sőt sokszor ilyen ereje van a *g*, *h*, *k* Betűknek is mind elől mind utól, és a *z*nek is mikor elől áll az Egytagú Ízóbann, mivel akkor mondjuk igazánn *z*nek, a Ízónak véginn pedig *í*z formánn szokott hangzani.

Ellenbenn, könnyű kimondásúvá téfzen valamelly szót. 1.) ha az tsak Egytagú; kivált ha az abbann lévő Magábannhangzó rövid, p. o. *vas*, *has* 's a t. sőt ha a Magábannhangzó hosszú is: de a szó tsak két Betűből áll, mint: *ág*, *ón* 's a t. 2.) Ha az Egytagú Név folyó vagy könnyű kimondású Betűnn végződik, minéműek az *l*, *n*, *r*, *d*, *t*, *z*, *j*, Betűk, mint: *had*, *hal*, *vaj*, *ház*.

Mivel immár az ember, természetel azonn igyekezik; hogy minél kevesebb időt töltsön valamelly szónak kimondásábann: ez az oka, hogy a könnyű kimondású szókban megmarad p. o. az *a*, a Többsbenn, mint: *hal*, *hal-ak*, *vas*, *vas-ak*; a nehezebb kimondású Egytagúakban pedig sógorost véfzen fel, mint: *part*, *part-ok*, *makk*, *makk-ok*, így a Többitagúakban is, *uraság*, *uraság-ok*, *alkalmatlan*, *alkalmatlan-ok*; úgy hogy természet ellen való volna ezeknek ilyen Többsse: *part-ak*, *makk-ak*, *uraság-ak*, *alkalmatlan-ak* 's a t.

Regulák az olyan Egytagú Magábannérthető Nevek Többséről, mellyek Mássalhangzónn végződnek.

2. Reg. A melly Egytagú Nevek, *a*, *o*, *u* Erős Magábannhangzókon kezdődnek, és mellették a Mássalhangzó is, a mellyenn végződnek, tsak egy, mint: *ág*, *ár*, *ón*, *ól*, *úr*, *út*: azok a Többs' Jegyét, avel veszik fel így: *ág-ak*, *ár-ak*, *ón-ak*, *ól-ak*, *ur-ak*, *út-ak*.

Így mennek ha könnyű kimondású Kettőshangú, vagy könnyű kimondású két azon Mássalhangzónn végződnek is, mint: *agy*, *agy-ak*, *agy*, *agy-ak*, *aly*, *aly-ak*, *áll*, *áll-ak*; tsak a *kba* két rrbe és tsbe kimenők kívánnak ot, mint: *ok*, *ok-ok*, *orr*, *orr-ok*, *árr* (pretium) *árr-ok*, *áts*, *áts-ok*.

3. Reg. A melly Egytagú Névben valamellyik Erős Magábannhangzó vagyon, de előtte is, utánna is, egy egy, annyival inkább több Mássalhangzó áll: az a Többs Jegyét oval veszi magához így: *zab*, *zab-ok*, *tor*, *tor-ok*, *tsont*, *tsont-ok*, *sas*, *sas-k*, *púp*, *púp-ok*, *zug*, *zug-ok*, *kúlts*, *kúlts-ok*.

Kivétetnek 1.) A könnyű kimondású Mássalhangzónn végződők, mint: *had, had-ak, hal, hal-ak, tál, tál-ak, májj, májj-ak, rud, rud-ak, nyúl, nyúl-ak; ház, ház's a t.* melyek rövid *at* kívánnak, hanemha az első Mássalhangzójuk Ajak vagy Kettőshangú, mint: *pad, pad-ok, baj, baj-ok, tsatt, tsatt-ok, zaj, zaj-ok, kas is, kas-ok.*

2.) A megrövidített Nevek, mint *fark, sark*, melyek tellyesenn a Többsbenn így mennének: *furokok, sarokok*, de megrövidítve, a két *onak* elhagyása így pótolódik-ki, hogy helyébe *a* tevődik: *fark-ak, sark-ak's a t.*

3.) *Vár, zár, fog*, inkább *vár-ak, zár-ak, fog-ak*, hogy megkülönböztessenek az Igéktől: *várokok, zárokok, fogok*; de már a Származtakbann a két első: *város, záros. Tárgy*, mivel könnyű kimondású kettőshangúnn végződik, *Tárgyak*. Így ezek is: *has, has-ak, vas, vas-ak, nyárs, nyárs-ak.*

(aa.) Már feljebb mondódott, hogy az Egytagú Nevekre nézve tökéletes Regulákat adni nem lehet, kivált a melyekben *i* a Magábannhangzó.

4. Reg. A mely Egytagú és Mássalhangzónn végződő Nevekbenn *e* a Magábannhangzó, mint: *eb, éjj, vér, rév*, azok mind rövid *evel* veszik-fel a Többsbenn: *eb-ek, éjj-ek, vér, vér-ek, rév, rév-ek*; úgy mindazáltal, hogy a következőkbenn, melyek *én* kezdődnek: *ég, ér, év, éfz*, a holszú *é* megrövidül így: *eg-ek, er-ek, ev-ek, efz-ek*; hasonlóképpenn azokbann is, melyek akármely Mássalhangzónn kezdődnek, de könnyű kimondásúnn végződnek, mint: *tél, tel-ek, bél, bel-ek, réz, rez-ek, szén, szen-ek. Tzél*, idegen szó, és *Tzél-ok* lévén a Többsbenn, mutatja, hogy az Egybesbenn *Tzil* volna.

5. Reg. A mely Egytagú Nevek *ön* kezdődnek, *e-t* kívánnak a Többsbenn, mint: *öz, öz-ek, öv, öv-ek, öl, öl-ek*; de ha Mássalhangzónn kezdődnek, az *ö-t* megtartják, mint: *tör, tör-ök, tsöfz, tsöfz-ök, dög, dög-ök*, kivévénn a két könnyű kimondású Betűkönn végződöket, mint: *föld, föld-ek, tölgy, tölgy-ek, völgy, völgy-ek. Könyv* (idegen szó,) ez is *Könyv-ek*.

6. Reg. A mely Egytagú és Mássalhangzónn végződő Nevekbenn *ü* a Magábannhangzó: azok a Többsbenn *e-t* kívánnak, ha könnyű kimondású Mássalhangzónn végződnek, mint: *ügy, ügy-ek, szügy, szügy-ek, tűz, tűz-ek, szűz, szűz-ek, rüh, rüh-ek*. Ellenbeann mikor azokbann, akár elől, akár utól, Ajak Betűk, vagy két Mássalhangzók állanak, *ö-t* kívánnak, mint:

üst, üst-ök, szűts, szűts-ök, bűn, bűn-ök, fűrt, fűrt-ök, fűtty, fűtty-ök.

7. Reg. A melly Egytagú Névbenn, *i* a Magábannhangzó, és folyó Betűnn végződik, *a-t* veszen-fel a Többesbenn, mint: *in, in-ak, híd, híd-ak, szíjj, szíjjak.* Kivétetnek *íz, íz-ek, víz, víz-ek*, mivel ezekbenn az *i, e* helyett áll; *frigy, frigyek*, pedig idegen ízó.

Ha pedig az ilyen Név, *gy, ts, 's*, kettős Betűkönn kezdődik, vagy *p* Ajak Betűnn végződik, *o-t* kíván a Többesbenn, mint: *gyík, gyík-ök, tsík, tsík-ök, 'sír, 'sír-ök, síp, síp-ök.*

Ismét, ha az Egytagú Nevekbenn az *i-t* két Más-salhangzó, vagy pedig *m* és *v* Ajak Betűk követik: ilyenkor a Többes' Jegyét evel veszik magokhoz így: *tíft, tíft-ek, pint, pint-ek, sing, sing-ek, hím, hím-ek, szív, szív-ek.* Ez a Jegyzés is ízenved kifogást.

Regulák a Töbhtagú és Más-salhangzónn végződő Nevek' Többséről.

8. Reg. Némelly folyó Betűnn végződő Nevek, az utolsó Tagjokbann lévő Magábannhangzót megfekták rövidíteni a Többesbenn, mint *agár, agár-ak, kalan, kalan-ak*; mikor pedig az utolsó Magábannhangzót, nem csak követi, hanem meg is előzi, vagy folyó, vagy pedig valamelly azzal könnyenn kimondható Betű: akkor az az utolsó Magábannhangzó, sokszor egészfzenn eszik a Többesbenn, mint: *hatalom, hatalmak, járom, járm-ak, malom, malm-ök, akol, akl-ök, dolog, dolg-ök, nyereg, nyerg-ek, veder, vedr-ek* 's a t. Ilyen változás esik az Igéknek nevedésébenn is, mint: *töröm, tört-em, borotválom borotvált-am* 's a t.

De a melly Nevekbenn az utolsót megelőző Magábannhangzó hoszfzú, akár természetl, akár Húzas-sal; az ilyenekbenn nints helye ennek a megrövidülésnek, mint: *kantár, kantár-ök, Császfár, Császfár-ök, Gúnár, Gúnár-ök, Tsaplár, Tsaplár-ök*; sőt ezekbenn sints: *Gyapár, Tatár* 's a t. nehéz volna ez a kimondás: *kantrok, Császfrok* 's a t. így ez is *Magyar, a gy és m* miatt *Magyar-ök, agyar, agyar-ök, vagy ak.*

9. Reg. A melly Töbhtagú Más-salhangzónn végződő Neveknek utolsó Tagjábann, *a, o, u*, Erőshangúak állanak: azok rend szerint *o-t* kívánnak a Többesbenn; mint: *Juhász, Juhász-ök, tudomány-ök, ostor-ök, lakos-ök, pamut-ök, hurut-ök.* És így éppenn nem *Juhász-ak, tudomány-ak, lakos-ak*, ellenkezővén ez a természeti kimondással, a XXXVI. §. szerint.

Kivétetnek a Megrövidült Nevek, mint *Szamár, szamar-ak* 's a t., mellyek meg nem rövidítve rendesen

mennek így: *szamó-rok, kalán-ok* 's a t. *óltalom, óltalm-ak, járm-ak, bírodalm-ak* 's a t., melyek a két o-t a-val pótolják-ki így: *óltalm-ak*, e helyett *óltalom-ok* 's a t. *bírodalm-ak*, e helyett *bírodalom-ok* 's a t. de *halom, gyalom, malom* 's a t. megrövidítve is inkább az o-t ízeretik: *malm-ok, halm-ok* 's a t.

10. Reg. A mely Többszó és Mássalhangzóval végződő Névnek utolsó Tagjában, e találtatik, akár rövid, akár hosszú legyen az, megmarad, mint: *peretz, peretz-ek, üveg, üveg-ek, vendég, vendég-ek, kerítés, kerítés-ek*.

A folyó és könnyen kimondható Betűk, az efféle Nevekben is változást okoznak, a 8dik Regula szerint, mint: *fenék, fenék-ek, kenyér, kenyér-ek, veder, veder-ek, retek, retek-ek* 's a t.

Ismét, ha az ilyen Nevekben, az e előtt valamelyik Erőshangú áll: a foglal helyet a Többszóban, vagy annak valamelyik sógora, mint: *fazék, fazék-ak, árnyék, árnyék-ok, borbély, borbély-ok, fustély, fustély-ok, tányér, tányér-ok*. Az ő és ü pedig, mint gyengébbek, engednek az e-nek, mint: *ökrész, ökrész-ek, fűzér, fűzér-ek*.

11. Reg. Az ő megmarad a Többszó és Mássalhangzóval végződő Neveknek Többszóban, mint: *üstök, üstök-ök, Török, Török-ök, öröm, öröm-ök*. Némelyek a 8dik Regula szerint megrövidülnek, mint: *üröm, üröm-ök, bürök, bürök-ök, köröm, köröm-ök*.

(bb) Az olyan Többszó Magokbannérthetők, melyek Mássalhangzóval végződnenek, és ü volna az utolsó Tagjokban, ritkák, (fűsűs, kefűsűs 's a t. Mássalérthetők, melyekről alább.) a melyek vagnak, mint *Élűst, ő-t kívánnak: Élűst-ök* 's a t.

12. Reg. A mely Mássalhangzóval végződő Többszó Magabannérthetőnek, utolsó Tagjában i áll, és az előtte lévő Tagban is vagy i, vagy valamelyik Gyengébbhangú áll: evel veszi magához a Többszó Jegyet, mint: *ibrik, ibrik-ek, 'silip, 'silip-ek, kilints, kilints-ek, gerintz, gerintz-ek, hering, hering-ek*: de ha Erőshangú áll az i előtt, akkor vagy éppenn az, vagy annak sógora veszen erőt, mint: *pai's, pai's-ök, hari's, hari's-ök, Julis, Julis-ök*. 's a t.

§. XXXVII.

Regulák a Mássalérthetőknek Többszóval.

1. Reg. A mely Mássalérthetők rövid aba vagy obo mennek-ki, ezeket meg kell húzni, és úgy kell a Többszó Jegyet hozzájuk tenni, mint: *drága, drágák, ranya, ranyhák*. Így bántani az obo végződőkkel is, melyek egyébaránt is hosszúk, mint: *jó, jók, ha-*

sonló, hasonló, olvasók, tanulók, sírók 's a t. Hasonlóképpenn az *übe* kimenőkkel is, mint: *kérő, kérők, őrlő, őrlők, nevetők*, és minden efféle Tselekvő Rélzesülőkkel.

De a melly *übe* megyen-ki, és az előtte lévő Tagbann Keményhangú áll; rövid *aval* veszi maga mellé a Többses Jegyet így: *tavaszi-ak, házi-ak, Budai-ak, Kotsi-ak, Falusi-ak, maroknyi-ak, arafznyi-ak* 's a t.

Ha pedig Gyengébbhangú előzi-meg az *i*-t: *e* kíván-
tatik a Többsesbenn így: *égi-ek, Pesti-ek, deli-ek, Őri-ek, régi-ek, földi-ek* 's a t.

(cc.) Ez a szó is: *Fi*, a Mássalérthetők közé tartozik, és innen vagy amonnan származottat, ehez vagy amához tartozót jelent; mint: *Egyházi Egyházhoz, Hazafi Hazához, Budai Budára, égi, égbe vagy éghoz, földi, földbe vagy földhöz tartozót térsen*; és fel lehet tenni, hogy ezekbenn és az effélékbenn az *i*, nem egyéb, hanem ebből a szóból készült Ragaszték *fi*. Hogy pedig Mássalérthető legyen: bizonyítja a Többsesse, melly *Fiak*; ezé pedig *Fiúk*, melly Magábannérthető *Fiúk*.

(dd.) A Tulajdon Neveknek, (mellyek mind Mássalérthetők gyanánt vevődnek) kétféle Többsesse van, mint: *Pálfiak, Pálfiék, Forgáts-ok, Forgáts-ék, Feketék, Feketé-jék, Baranyi-ak, Baranyi-ék*. Az elsőbkek, mint Mássalérthetők a Regula szerint mennek, és külön külön gondolt személyeket jelentenek; a második rendbeliek pedig, mellyek *ék-be* mennek-ki, Ragasztékos Nevekből tsinált Többsesek, és Magábannérthetőkke változvann, a Familiát, vagy Nemzetséget jelentik öfveséggel, vagy hozzá tartozóit.

2. Reg. Az *üba* kimenő Mássalérthetők, *aval* szeretik a Többses magokhoz venni, hogy a *k*-t jobban lehessen hallani, mint *szomorú-ak*; így mennek az efféle Magokbannérthetőkben könnyen készült számtalan Mássalérthetők: *szagú, lábú; orrú, szabású; szagúak, lábúak, orrúak*; ebbenn különbözvénn, a mint láthatni, némelly Magokbannérthetőktől, hogy a benne lévő *u*, nem változik *vé*, mint *szarvak, darvak*.

Ez a szó *fattyú*, mint Magábannérthető a Többsesbenn *futtyúk*, mint Mássalérthető pedig *fattyak*, *e* helyett *fattyúak*. Megrövidül ez is: *hofszzú, hofszzak*. Még jobb: *hofszzúk*, a többek is helyesenn mennek *a* nélkül is.

3. Reg. Ha *übe* megyen-ki a Mássalérthető: hasonló okból, *evel* szokta magához venni a Többses Jegyet, mint: *gyönyörű-ek, keserű-ek, körmű-ek*; de *e* nélkül is helyesenn élünk vélek így: *keserűk, gyönyörűk* 's a t.

4. Reg. Ha a Mássalérthető Mássalhangzónn végződik, és tsak Egytagú,

ha a benne lévő a Többs Jegy járúl
Magábannhangzó hozzá

a — *oval* mint: nagy, *nagy-ok*, vak, *vak-ok*, vad, *vad-ok*, (vadak Magábannérthető) tág, *tág-ok* 's a t.

e — *evel* — szent, *szent-ek*, rest, *rest-ek*.

i — *aval* — híg, *híg-ak*, víg, *víg-ak*, (*friss*, idegen ízű) hív, *hív-ek*, mert a v Ajak Betű. Lásd feljebb a 7-dik Reg. kivált pedig ezért, mivel a Gyökere *hű*.

o — *aval* — sok, *sok-ak*, rozsz, *rozsz-ak*, de sós, *sós-ok*, ízös, *ízös-ok*, mivel megrövidült szók ezekből, *szavasok*, *szavasok*.

u — *aval* — rút, *rút-ak*, húsz, *húsz-ak*, búz, *tsúf* pedig: *búszok*, *tsúfok*, mert a b és f Ajak Betűk.

5. Reg. Ha pedig Többs tagú a Mássalhangzónn végződő Mássalérthető, és Nevektől származik az a, o, u, keményhangúak között akármelyik áll annak utolsó Tagjában: a Többs Jegyet *oval* veszi magához így: *hatalmas-ok*, *kaszinos-ok*, *gyanús-ok*, *paraszt-ok*, *bóldog-ok*; nem pedig *aval*: *hatalmas-ak*, *paraszt-ak*. Ez a száznak erőltetésével esik, melly természetlőre megyen.

*) Ez a szó *Magas*, vagy *Magos*, a *Mag*-tól jő; mivel mikor a plánta felmagzik, már akkor nagyra nőtt; ebből pedig *Mag*, *Mag* os telziz a Mássalérthető, és a Többsesse *Magos-ok*. Hogy pedig mondódik így is: *Magassak*; az oka e lehet, mivel valaha a *Mag*, *Magu* volt, melly a származásbann *y*-vé változánn, lett belőle *Magvas*; ebből őszintán *Magvasok*, és az elhagyott *v*-nek kipótolására *Magossak*, vagy *Magassak*.

6. Reg. Ha a Nevektől származott és Mássalhangzónn végződő Mássalérthetőben, az utolsó Magábannhangzó e; azzal járúl hozzá a Többs Jegy, így: *hideg-ek*, *videg-ek*, *mérges-ek*, megmaradván a Húzásos ő is, mint: *kevel-ek*, *kemény-ek*, *pillés-ek*. De ha az e-t Erőshangú előzi-meg; az áll helyébe, vagy annak sógora, mint: *nápész*, *nápész-ek*.

7. Reg. Ha pedig ő vagy ü áll az ilyen Mássalérthetőknek utolsó Tagjában: a k. mindenkor *ovel* től dődik hozzájuk így: *Görög-ök*, *köptös-ök*, *ürmös-ök*, *gyűrűs-ök*, *kefztyűs-ök* 's a t.

8. Reg. Az Igéktől származott és Mássalhangzónn végződő Mássalérthetők, minéműek a Szenvedő Részesezők, ha a, o, u, áll az utolsó Tagjokban: *aval* kell

hozzájok toldani a *kt* így: *horgadt-ak*, *romlott-ak*, *szorúlt-ak*, *sárgúlt-ak*.

Ha pedig *e*, *i*, *ö*, *ü*, áll az utolsó Tagjokban: mindenkor *evel* így: *tseréltt-ek*, *meghitt-ek*, *szökött-ek*, *ürültt-ek*.

§ XXXVIII.

A Többes Ejtés ezen Regulák szerint kitalálódván: ebből a többi Ejtést könnyű kiteszálni, mind az Egygyesbenn, mind a Többesbenn.

1. *Ejtés*. Valamelly Névnek Végezetje, akár Magában akár Mássalhangzóon végződjön.

A 2dik *Ejtés* formálódik az Elsőből, *ét* tévénn hozzá így: *fá-é*, *bab-é*, *kender-é* 's a t. *fák-é*, *bubok-é*, *kenderek-é*.

A 3dik *Ejtés*benn, *nak* kellé vagy *nek*, a Többes Első Ejtéstől függ; melynek utolsó Tagjában, ha *a*, *o*, *u*, áll: *nak* kell, mind az Egygyesbenn, mind a Többesbenn így: *fák*, *fá-nak*, *fák-nak*, *bab-ok*, *bab-nak*, *babok-nak*, *tanúk*, *tanú-nak*, *tanúk-nak* 's a t.

Ha pedig *e*, *ö*, *ü*, áll a Többes utolsó Tagjában, mindenkor *nek* kell a harmadik Ejtésbenn így: *peretz-ek*, *peretz-nek*, *ördög-ök*, *ördög-nek*, *gyűrűk*, *gyűrű-nek*. Így a Többesbenn is *peretzek-nek* 's a t.

De ha *i* vagyon valamelly Magábannérthető' Többsének utolsó Tagjában: arra kell vigyázni, hogy azt mitsodás Magábannhangzó előzi-meg? Ha *a*, *o*, *u*, előzi-meg az *i*-t: a harmadik Ejtésbenn *nak* kell így: *Kotsisnak* 's a t. Ha pedig *i*, *e*, *ö*, *ü*, előzi-meg az *i*-t, *nek* kell így: *pinli-nek*, *'silip-nek*, *tövisnek*. Így a Többesbenn is: *'silipek-nek* 's a t. Az Egytagúakról, mint: *slp*, *szív* 's a t. lásd a Magábannérthetők' 7dik Reg.

A 4dik *Ejtés* így formálódik: 1.) Ha a Név Magábannhangzóon végződik: annak Többes Első Ejtéséből elvetem a *kt*, és helyébe *t* teszék így: *fá-k*, *fá-t*, *kotsi-k*, *kotsi-t*, *gyűrű-k*, *gyűrű-t*.

2.) Ha a Név Többségtagú, és a következő folyó és sziszegő Mássalhangzókon végződik: *l*, *ly*, *n*, *ny*, *r*, *s*, *sz*, *z*, *j*; akkor is minden Magábannhangzó nélkül járul-hozzá a t, de annak Egygyes Első Ejtéséhez így: *afszal-t*, *afszály-t*, *személy-t*, *kappan-t*, *márvány-t*, *hojtár-t*, *kapus-t*, *kovászt*, *zuzmaráz-t*, *Csokaj-t* 's a t.

Ellenbenn az Egytagúak, többnyire Magábannhangzóval veszik-fel, ha az előszámlált Betűkön végződnek is, mint: *hal-at*, *ally-at*, *szén-et*, *szárny-at*, *vár-at*, *var-at*, *vas-at*, *őz-et*, *tűz-et*, *vaj-at*. Kivétetnek a megrövidültek, mint: *réz*, *rezek*, *tél*, *telek*, *lelész*: *rez-et*, *tél-et*.

3.) Az előszámlált kilentz Mássalhangzónn kívűl, a többek, mind Magábannhangzóval vezzik magokhoz a t-t, nevezetesen pedig azzal a Magábannhangzóval, melly a Többes Első Ejtésnek utolsó Tagjábann áll, mint: *bab-ok, bab-ot, hartz-ok, hartz-ot, afztag-ok, afztag-ot.*

Könnyenn megkészfűl a Többes Negyedek Ejtés is. Ha t. i. a Többes Első Ejtésnek utolsó Tagjábann a, o, u, áll: azon Ejtés mellé, mindenkor at kell így: *halak, halak-at, ostorok, ostorok-at, borjúk, borjúk-at.*

Ha pedig e, á, ü, vagyon a Többes Első Ejtésbenn; mindenkor et kívántatik mellé a Negyedek Ejtésbenn, így: *kenyerek, kenyerek-et, ürmök, ürmök-et, szérűk, szérűk-et.*

Az i, az előtte lévő Magábannhangzóra hallgat, és a szerint, vagy atba, vagy etbe megyen-ki a Többes Negyedek Ejtése, p. o. *kotsik, kotsik-at, pai'sok, pai's-ok-at, tövisek, tövisek-et.*

Az 5dik Ejtés megegygyez mindenik Izámbann, annak Első Ejtésével, tsak óh kell eleibe; vagy ha az elmarad is, azt a beszédnek vagy hangja, vagy folyása kimutatja.

A 6dik Ejtéshez, tól, töl, ből, ből, ról, ról 's a t. Elölutóljárók tevődnek, a szerint a mint a Többes Első Ejtésnek utolsó Tagjábann lévő, vagy Erős, vagy Gyengébbhangú hozza magával; p. o. *já-bann, fák-bann, afzta-rol, afzta-rol, bürök-ből, bürök-ből.* Lásd a XXX. §. 5. Szám.

Példák az Ejtegetésre, az Első Regula szerint.

Egygyes.

1. Ejtés.	a fa, árpa, izarka.	ez az eke, fejsze, tsere.
2. —	a fáé,	ezé az ekéé,
3. —	a fának,	ennek az ekének,
4. —	a fát,	ezt az ekét,
5. —	óh fa!	óh eke!
6. —	a fától.	ettől az ekétől.

Többes.

1. —	a fák,	ezek az ekék,
2. —	a fáké,	ezeké az ekéké,
3. —	a fának,	ezeknek az ekéknek,
4. —	a fát,	ezeket az ekéket,
5. —	óh fák!	óh ekék!
6. —	a fáktól.	ezeztől az ekéktől.

Egygyes.

1. Kotsi,	kapu,
2. kotsié,	kapué,
3. kotsinak,	kapunak,

Többes.

kotsik,	kapuk,
kotsiké,	kapuké,
kotsiknak,	kapuknak,

4. kotsit, kaput,
5. óh kotsi! óh kapu!
6. kotsitól. kaputól.

Egygyes.

1. Orsó, Hajdú,
2. orsóé, hajdúé,
3. orsónak, hajdúnak,
4. orsót, hajdút,
5. óh orsó! óh hajdú!
6. orsótól. hajdútól.

Egygyes.

1. ló, tó, hó, tső, fű, tő
2. lóé, tsőé,
3. lónak, tsőnek,
4. lovat, tsövet, tsőt,
5. óh ló! óh tső!
6. lótól. tsőtől.

Egygyes.

1. daru, fzaru, ölyű, fenyő, könyű 's a t.
2. darué, fenyőé,
3. darunak, fenyőnek,
4. darvat, darut, fenyvet, fenyőt,
5. óh daru! óh fenyő!
6. darutól. fenyőtől.

Többes.

1. darvak, daruk, fenyvek, fenyők,
2. darvaké, fenyveké,
3. darvaknak, fenyveknek,
4. darvakat, fenyveket,
5. óh darvak! óh fenyvek!
6. darvaktól. fenyvektől.

Példák az Ejtegetésre, a Második Regula szerint.

Lásd azt a XXXVI. Sbann.

Egygyes.

1. az ág, ón, ól, úr, út, ez az áll, aly, agy,
2. az ágé, ezé az állé,
3. az ágnak, ennek az állnak,
4. az ágat, ezt az állat,
5. óh ág! óh áll!
6. ágbann. ebbenn az állbann.

Többes.

1. az ágak, ezek az állak,
2. az ágaké, ezeké az állaké,
3. az ágaknak, ezeknek az állaknak,
4. az ágakat, ezeket az állakat,
5. óh ágak! óh állak!
6. az ágaktól. ezéktől az állaktól.

*A Kivevődtek.**Egygyes.**Többes.*

1. orr,	amaz áts,	orrok,	amaz átsok,
2. orré,	amaz átsé,	orroké,	amaz átsoké,
3. orrnak,	— átsnak,	orroknek,	— átsoknak,
4. orrot,	— átsot,	orrokot,	— átsokat,
5. — — —	— — —	— — —	— — —
6. orrtól.	— átsról.	orroktól.	átsokbann.

*A Harmadik Regula szerint.**Egygyes.*

1. zab, bab, dob, búb, zug.	1. had, tál, nyúl.
2. zabé,	2. hadé,
3. zabnak,	3. hadnak,
4. zabot,	4. hadat,
5. — — —	5. — — —
6. zabtól.	6. hadtól.

Többes.

1. zabok,	1. hadak,
2. zaboké,	2. hadaké,
3. zaboknak,	3. hadaknak,
4. zabokat,	4. hadakat,
5. — — —	5. — — —
6. zaboktól.	6. hadakbann.

*A Kivevődtek.**Egygyes.**Többes.*

1. sark, fark, vár, zár, fog.	sarkak, várak,
2. sarké, váré,	sarkaké, váraké,
3. sarknak, várnak,	sarkaknak, váraknak,
4. sarkat, várat,	sarkakat, várakat,
5. — — —	— — —
6. sarkbann. várról.	sarkakbann. váraktól.

*A Negyedik Regula szerint.**A Kivevődtek.**Egygyes.*

1. eb, éj, kép, nép.	1. ég, ér, év, réz, bél, tél.
2. ebé,	2. égé,
3. ebnek,	3. égnek,
4. ebet,	4. eget,
5. — — —	5. — — —
6. ebtől.	6. égtől.

Többes.

1. ebek,	1. egek,	rezek,
2. ebeké,	2. egeké,	rezeké,
3. ebeknek,	3. egeknek,	rezeknek,
4. ebeket,	4. egeket,	rezeket,
5. — — —	5. — — —	— — —
6. ebektől.	6. egektől.	rezektől.

*Az Ötödik Regula szerint.**Egygyes.*

1. őz, öv, öl.	tör, tsósz, dög,	föld, tölgy, völgy.
2. őzé,	töré,	földé,
3. őznek,	törnek,	földnek,
4. őzet,	tört,	földet,
5. — —	— —	— —
6. őztől.	törtől.	földtől.

Többes.

1. őzek,	török,	földek,
2. őzeké,	töröké,	földeké,
3. őzeknek,	töröknek,	földeknek,
4. őzeket,	töröket,	földekét,
5. — —	— —	— —
6. őzekbenn.	törökbenn.	földekbenn.

*A Hatodik Regula szerint.**Egygyes.*

1. szűgy,	füst,
2. szűgyé,	füsté;
3. szűgynek,	füstnek,
4. szűgyet,	füstöt,
5. — —	— —
6. szűgytől.	füsttől.

Többes.

1. szűgyek,	füstök,
2. szűgyeké,	füstöké,
3. szűgyeknek,	füstöknek,
4. szűgyeket,	füstöket,
5. — —	— —
6. szűgyektől.	füstöktől.

*A Hetedik Regula szerint.**Egygyes.*

1. híd,	síp,	pint,
2. hídé,	sípe,	pinté,
3. hídnak,	sípnak,	pintnek,
4. hídat,	sípot,	pintet,
5. — —	— —	— —
6. hídtól.	síppal.	pinttel.

Többes.

1. hidak,	sípok,	pintek,
2. hidaké,	sípoké,	pinteké,
3. hidaknak,	sípoknak,	pinteknek,
4. hidakat,	sípokat,	pinteket,
5. — —	— —	— —
6. hidaktól.	sípoktól.	pintektől.

*A Kilentzedik Regula szerint.**Egygyes.*

1. Juhász,
2. Juhászé,
3. Juhásznak,

Többes.

Juhászok,
Juhászóké,
Juhászoknak,

4. Juhászt,
 5. — —
 6. Juhásztól.
Egygyes.
 1. Szamár,
 2. szamáré,
 3. szamárnak,
 4. szamarat,
 5. — —
 6. szamártól.
Egygyes.
 1. Járom,
 2. járomé,
 3. járomnak,
 4. jármat,
 5. — —
 6. járomtól.

- Juhászokat,
 — — —
 Juhászoktól.
Többses.
 Szamarak,
 szamaraké,
 szamaraknak,
 szamarakat,
 — — —
 szamaraktól.
Többses.
 Jármak,
 jármaké,
 jármaknak,
 jármakat,
 — — —
 jármaktól.

A Tizedik Regula szertint.

- Egygyes.*
 1. a Kender,
 2. a kenderé,
 3. a kendernek,
 4. a kendert,
 5. — —
 6. a kendertől.

- Egygyes.*
 1. Vendég,
 2. Vendégé,
 3. Vendégnek,
 4. Vendéget,
 5. — —
 6. Vendégtől.

- Egygyes.*
 1. Veder,
 2. vederé,
 3. vedernek,
 4. vedret,
 5. — —
 6. vedertől.

- Egygyes.*
 1. Fazék,
 2. fazéké,
 3. fazéknek,
 4. fazekat,
 5. — —
 6. fazéktól.

- Többses.*
 a Kenderek,
 a kenderéké,
 a kendereknek,
 a kendereket,
 — — —
 a kenderektől.

- Többses.*
 Vendégek,
 Vendégeké,
 Vendégeknek,
 Vendégeket,
 — — —
 Vendégektől.

- Többses.*
 Vedrek,
 vedreké,
 vedreknek,
 vedreket,
 — — —
 vedrektől.

- Többses.*
 Fazekak,
 fazekaké,
 fazekaknak,
 fazekakat,
 — — —
 fazekaktól.

*A Tizenegygyedik Regula szerint.**Egygyes.**Többes.*

1. ez az üstök,	ezek az üstökök,
2. üstöké,	üstököké,
3. üstöknek,	üstököknek,
4. üstököt,	üstököket,
5. — — —	— — —
6. üstöktől.	üstököktől.

*A Tizenkettődik Regula szerint.**Egygyes.**Többes.*

1. ez a kilints,	ezek a kilintsek,
2. kilintsé,	kilintseké,
3. kilintsnek,	kilintseknek,
4. kilintset,	kilintseket,
5. — — —	— — —
6. kilintstől.	kilintsektől.

*Egygyes.**Többes.*

1. Gerintz,	Gerintzek,
2. gerintzé,	gerintzeké,
3. gerintznek,	gerintzeknek,
4. gerintzet,	gerintzeket,
5. — — —	— — —
6. gerintztől.	gerintzekről.

*Egygyes.**Többes.*

1. pai's,	pai'sok,
2. pai'sé,	pai'soké,
3. pai'snak,	pai'soknak,
4. pai'st,	pai'sokat,
5. — — —	— — —
6. pai'stól.	pai'soktól.

(ee) Mikor két vagy három, sőt több Nevek is tevődnek egymás mellé, akár Ragaszték nélkül, mint: *Gróf Forgács Miklós*, akár özlvszerkeztetve így: a *fák' füvek' magva*: ilyenkor csak az utolsót kell ejtegetni így: *Gróf Forgács Miklóse, Gróf Forgács Miklósnak 's a t. fák' füvek' és virágok' magvát, fák' füvek' és virágok' magva 's a t.*

§. XXXIX.

Már előadódott, hogy Nyelvünkben a Nevek, Nemeikre nézve egymástól nem különböznek; kivéven némelly állatok' nembéli neveit, mint. *bika, tehén 's a t.*; a melly állatoknak pedig efféle Nevei nintsenek, azokat effélékkel szoktuk megkülömböztetni: *hím nőstény 's a t.*: nintsenek ehhez képest, Mássalérthetőinknek különböző végezeti is, hanem mindeniknek csak egy a végezeti, és azzal tevődik akármelly Magábann-

érthető mellé is. Sőt ha a Magábannérthetők ejtegetődnek is: az előttök álló Mássalérthető, változás nélkül marad mindenik Ejtésbenn így:

Egygyes.

1. redves fa,	a zöld fű,
2. redves fáé,	zöld fűé,
3. redves fának,	zöld fűnek,
4. redves fát,	zöld fűvet,
5. — — —	— — —
6. redves fábann.	zöld fűbenn,

Többes.

1. redves fák,	ezek a zöld fűvek,
2. redves fáké,	zöld fűveké,
3. redves fának,	zöld fűveknek,
4. redves fákat,	zöld fűveket,
5. — — —	— — —
6. redves fáktól.	zöld fűvektől.

Mikor pedig a Mássalérthetők tsak magokbann állanak: a feljebb adott Regulák szerint ejtegetődnek.

§. XL.

Mivel a Mássalérthetők, a dolognak minéműségít, vagy tulajdonságít jelentik; a dolgok továbbá egybe-hasonlítottván; valamelly benne lévő tulajdonsággal, vagy kisebb vagy nagyobb mértékben bírnak: ezen különbségnek kijelentésére, lehet változtatni a Magyar Mássalérthetőket is így: *szorgalmatos, szorgalmatosabb, legszorgalmatosabb, fekete, feketébb, legfeketébb*; és nevezhetni ezt a Változást *Egybehasonlításnak*; magokat pedig a Mássalérthetőket, ezen három tekintetre nézve, mondhatjuk, hogy vagynak az *Első, Közép és Felső Gráditshann*.

Az első Gráditshoz, ha két *bb* töldünk, leszíz belőle, a mint látni való, Közép; ha pedig *leg* tevődik eleibe, leszíz belőle a Felső Grádit. *Lásd a leget az Elöl-utóljárók között; a bb pedig a Származtatásbann.*

Megesik ez is: hogy a Felső Grádit's Jelentésének nevelésére, a *legből* Mássalérthetőt formálunk így: *leges*, és ekképpenn szólunk: *leges leg feketébb*.

Hasonlóképpenn ezen ízótskákkal: *igen*, ismét: *igen igen, felette igen, inkább, nagyon* 's a t., nevelődik ugyan a Mássalérthetők' értelme: de annyit ezek tsak ugyan nem tesznek, mint a Felső Grádit's, hanemha így szólunk: *mindenek felett*.

Különös tulajdonsága Nyelvünknek ez: hogy mind a három Gráditshann lévő Mássalérthető háromféleképpenn tevődhetik ki; és egygyik a másiknál nagyobb

mértéket jelent, de azért mindenik, vagy az Első, vagy a Közép, vagy a Felső Gráditsbann áll így:

<i>Első.</i>	<i>Közép.</i>	<i>Felső.</i>
szépetske,	szebbetske,	leg szebbetske.
szép,	szebb,	leg szebb.
igen, nagyon, 's a t. szép,	sokkal szebb,	leges leg szebb.

A Felsőnek Kitsínyítójével ritkán élünk. — Mikor pedig élünk a több Gráditsbéliekkel is: a két *bb.* a kitsínyítő végződésnek nem utánna kell tenni így: *szépetskébb, jótskébb*; hanem mindenkor elibe, így: *sárgábbatska, elevenebbetske 's a t.*

§. XLI.

Regulák a Közép Grádits' formálásáról.

1. *Reg.* A mely Mássalérthetők Magábannhangzónn végződnek: azoknak a Többses Első Ejtését kell felvenni, és ebből a *k* elvetődvén, 's a két *bb.* helyébe tevődven, megkészfűl a Közép Grádits így:

otromba, szapora, otrombá-k, szaporá-k, otrombább, szaporább.

fekete, gyenge, feketé-k, gyengé-k, feketébb, gyengébb. vásári, deli, vásária-k, delie-k, vásáriabb, deliebb: de az ilyen *ibe* kimenőkre nézve, a szokást követvén, kihagyhatjuk az Egygyesbenn az *é* és *ét* így: *vásáribb, delibb.*

dongó, harsogó, dongó-k, harsogó-k, dongóbb, harsogóbb; de ez: *jó, tsak* rövid oval *jobb*.

szomorú, savanyú, szomorú-k, savanyú-k, szomorúabb, savanyúabb. Az *a*, ezekben is kimarad, mivel úgy is kihallik a *bb.* az Egygyesbenn, sőt a Többsbenn is: *szomorúbb, szomorúbbak.* Meg is rövidülnek az olyanok, melyekben az *ut* két Mássalhangzó előzi meg, mint: *hosszabb, lassúbb, vagy lassabb.*

dörgő, tsergő — — dörgőbb, tsergőbb.

keserű, gyönyörű, keserűbb, gyönyörűbb: de az *et* a szokás szerint ezekből is inkább kihagyjuk: *keserűbb, gyönyörűbb.*

Lehet nagyobb részint a Magábannhangzónn végződő Mássalérthetők' Közép Gráditsát így is formálni: hogy az első Gráditsbann lévő utolsó Magábannhangzó, ha rövid; húzódjon-meg, és úgy tevődjön mellé a két *bb.* a hosszú pedig megmarad: de *e* szerint az *ibe, uba* és *übe* kimenők kifogást szenvednek.

Neveljük a Közép Grádits' jelentését a következő Határozókkal: *sokkal, kevésse, jóval, inkább 's a t.* példánakokáért: *sokkal szebb, kevésse alábbvaló, jóval is szaporább 's a t.*

Könnyű ezeknek Ejtegetése is, tsupánn a Közép Gráditsra nézve kell megjegyezni, hogy ha annak utolsó Tagjábann *a, o, u*, áll: akkor az a Többsbenn rövid *aval* veszi maga mellé a *kt* így: *szaporább-ak, harso-
gőbb-ak, szomorúbb-ak.*

Ha *e, ő, ü*, vagyon a Közép Gráditsnak végső Tagjábann: akkor rövid *e* kívántatik a Többsbenn így: *feketébb-ek, tsergőbb-ek, keserűbb-ek.*

A mellyekbenn pedig *i* áll a Közép Grádits' végső Tagjábann: vagy *aval* vagy *evel*, a szerint, a mint az *i* előtt, vagy Erős vagy Gyengébbhangú találtatik, mint: *vásáriabb-ak, deliőbb-ek*: vagy tsak tsupánn az *ivel*.

2. Reg. A melly Mássalérthető Mássalhangzónn végződik, és annak utolsó Tagjábann, az *a, o, u*, Erős-hangúak között áll valamellyik: a mindenkor rövid *aval* veszi maga mellé a *bbt*; az utolsó Tagbéli Magábannhangzó pedig, rövid vagy hosszú voltábann megmarad. p. o. *száraz, száraz-abb, horgas-abb, káros, káros-abb, olvasott-abb, rút, rút-abb, szorúlt-abb*: ellenbenn, ha az ilyen Mássalérthetőnek utolsó Tagjábann, az *e, ő, ü*, Gyengébbhangúak között találtatik valamellyik: az mindenkor rövid *evel* veszi-fel a két *bb*, megmaradvánn ekkor is az utolsó Tag, rövid vagy hosszú voltábann, így: *szemes, szemes-ebb, kékebb, szeplős, szeplős-ebb, hevült, hevült-ebb.*

3. Reg. Ha a Mássalhangzónn végződő Mássalérthetőnek utolsó Tagjábann *i* áll: annak Közép Gráditsa, az *i* előtt lévő Magábannhangzótól függ; melly ha Erős, *aval*, ha pedig Gyengébbhangú, vagy *i: evel* veszi maga mellé a két *bbt*, így: *hamis, hamis-abb, írigy, írigy-ebb*. Az Egytagúak at kívánnak, mint: *víg, víg-abb, híg, híg-abb*; friss idegen szó, *friss-ebb*.

(ff) A Versekbenn, néha a Közép és Felső Grádits megrövidül; melly leginkább az *sen* végződő Mássalérthetőkön történik, mint: *erősb, tudósb*, vagy inkább tsak egy *bvel*: de köz beszédenn, ilyen megrövidítéssel ritkán élünk. — Megrövidül ez is a szokás szerint: *fizebb, szebb*. — Megrövidülnek ezekenn kívül a Közép és Felső Gráditsbann, a folyó és könnyű kimondású Betűkön végződő Mássalérthetők, mint: *bátor, bát-rabb, lator; latrabb, vékony, vékonyabb* 's a t.

4. Reg. Az *úba, übe, nyibe* kimenő és Magokbannérthetők közül készült Mássalérthetők, mint: *szagú, lá-bú, fejű, körmű, ujjnyi, arasznyi, fényű* 's a t.; mivel magokbann nem is állanak-fel; a hasonlításnak jegyét nem veszik magokhoz, hanem azt az előttök

álló. Mássalérthető vezfi-fel így: *hosszszabb lábú, feketébb körmű, egy, több, kevesebb maroknyi* 's a t.

5. Reg. Mikor ezen Részcsülő' segítségével való, Mássalérthetőt formálunk: és Elölutóljárót vagy Határozót teszünk eleibe: lásd az Egybehasonlítását a C. és CIV. §.

Mikor pedig Magábannérthetőt teszünk elibe, így: *emberhez való, vadra való, híjjábnanvaló*: mindenkor a valót kell egybehasonlítani, így: *emberhez valóbb* 's a t.

Hasonlóképpenn, mikor Határozatlant teszünk is elibe, (mivel ez is Magábannérthető gyanánt vevődik) p. o. *enni valóbb* 's a t.

6. Reg. Egybehasonlítódnak a Jelenvalóbnan lévő Részcsülő Mássalérthetők magokbann is, ha az értelmek olyan, hogy kisebb vagy nagyobb mértéket felvehet, p. o. *olvasóbb, hallóbb*: de ezekkel alig élünk, kivévén némelly közép ígéket, mint: *hajlóbb, változóbb, kelőbb, sietőbb* 's a t.

De az Egészszennmúltbann már egybehasonlíthatunk több Tselekvő Részcsülőket is, mint: *tanúltabb, legtanúltabb, olvasottabb*; így sok Közép ígéket is, mint: *hevültebb, hajlottabb, derültebb*.

Hasonlóképpenn a Jövendőbenn is: *kelendőbb, hajlandóbb* 's a t.

Ha pedig Mássalérthetőt vagy Egybehasonlítható Elölutóljárót, Határozót teszünk elibe így: *nagyra látó, sebesenn futó, széllyel tekintő*; ilyenkor nem a Részcsülőt, hanem az előtte lévő Mássalérthetőt 's a t. kell egybehasonlítani, így: *nagyobbra látó, sebesebbenn futó, alább néző*, hibás hát: *nagyra látóbb, alá nézőbb* 's a t.

De ha Magábannérthető áll a Részcsülő előtt: e vezfi-fel az Egybehasonlítás' jegyeit így: *Isten félebb, pénz szeretőbb, szó fogadóbb* 's a t.

7. Reg. A Felső Grádits' Jegyét elébe szoktuk tenni némelly Magábannérthetőknek, így: *leg teteje, leg mélye, legféle* 's a t.

8. Reg. A sóba, sóbe kimenő Mássalérthetőkkel, két bb. nélkül is élünk a Felső Gráditsbann, így: *leg utolsó, leg első* 's a t.

XLII.

Regulátlan Egybehasonlítása, úgy látszik, csak ezen egy Mássalérthetőnek vagyon: *sok, több, leg több, sokak, többek, leg többek*. Az Ejtegetése könnyű, mint a többié is. Ezen Mássalérthető pedig *Kitsiny*, nem annyira Regulátlan, mint csak szokásbann nem lévő

Hasonlítású. *Kitsiny, kitsinyebb, leg kitsinyebb*, éppenn nem sérti a Magyar' fülét. A Gyökere *Kis*; mellyel ha szintén az Egygyes Első Ejtésenn kívül nem szoktunk is élni, (hanemha Tulajdon név gyanánt): de azért ezen Gráditok: *kissebb, leg kissebb*, nem a *kitsiny*-től, hanem a *kis*-től formáltatnak. — Ennek: *minden és örök, aeternus*, ~~mint~~ *minden* több Gráditja, (mert nem is lehet) más Nyelvekben is. E pedig *mind*, nem is ejtegetődik. Nem hasonlítottatnak egybe az olyan Mássalérthetők is, mellyek mértéket nem vesznek-bé, mint más Nyelvekben is. p. o. *házi, égi, földi* 's a t. hanem segítünk rajtok, az effélékkel: *igen, inkább* 's a t.

(gg) Akármellyik Gráditot, minden Ejtegetésbéli változás nélkül teljűzük a Magokbannérthetőköz, így: *tarka madár, tarkább madár, leg tarkább madár; tarka madarakat, tarkább madarakat, leg tarkább madarakbann* 's a t. A Ragasztékjaikról alább.

§. XLIII.

A Mássalérthetők közzé tartoznak a Számot jelentő Nevek is. Nem *Magok a Számok* pedig ennyi vagy amannyifélék, mint rend szerint tanítják a Grammatikábn: hanem a Számokat jelentő Nevek, ennyi vagy amannyifélék.

1. Némelly Nevek, tsupánn tsak magokat a Számokat jelentik, vagy a *Számok'* tulajdon Nevei, mint: *egy, kettő, három, négy, tíz, tizenöt, tizenhét, húsz, húszonkilentz, negyven, negyvenhat, száz, száz tizenöt, hétszáz nyóltz, ezer, tízezer, vagy Tömény-ezer*, (Myrias) 's a t. Deákul ezeknek neve: *Numeri Cardinales*: de valósággal nem egyebek, a Számok' tulajdon neveinél. Szintén ilyen helytelenek, a több Felosztások' nevei is, a mennyibenn a Számokról szólának; pedig azoknak tsak Neveiről kellene szólani: de így lévén ez, más Nyelvekről írott Grammatikábn is; legyen ezen első rendbéliek' Neve, *Sarkalatos Számok*. — Mikor kellessen így szólanunk. *kettő*, vagy *két*? erről az Elrendelésbenn.

2. Vagynak *Rendelő Számok*, *Numeri Ordinales*, az az helyesebbenn, szám szerint való rendet jelentő Nevek, mellyekkel ezen kérdésekre felelünk: *hányad, vagy hanyad? hanyadik?* így: *Első, másod, vagy második, harmad, harmadik, ötöd, ötödik, tized, tizedik, harmintzad, harmintzadik, század, századik* 's a t.

Ezekbenn az *ad, ed, od, öd*, Végezet, olyan, mint az efféle Közép Igékben: *pirosod, szaporod*; mellyek-

hez hasonlóképpenn *ik* szokott járulni; és jelentik valamelly állapotnak, némelly részben való elérését, vagy a dolognak abbann való lételit, mint: *pirosodik*, annyit télsen, mint a pirosságot elérni, vagy benne lenni: így *hatod* is, a hatodik számbann lévő-t jelent. Az *ik* bizonytalann, hol vette magát? mint ebbenn is: *mellyik*? — A Pásztori életnek jelei Nyelvünkben: *hanyad fű? harmad fű, hatod fű* 's a t. az az: a melly állat születésétől fogva a harmadik, vagy hatodik füvet elérte. Illyenek ezek is: *harmadéve, negyedéve* 's a t., mikor a harmadik füvet ette 's a t.

3. *Egybefoglaló számok*, (*Collectivi*) az az, sok kisebb Számot egybefoglaló Nevek, minéműek: *Tíz*, *húsz*, *száz*, mellyek tíznek, húsznak 's a t. egygyüttlétét jelentik, ismét: *Tíz*, *húsz*, *száz*, *ezer*, mellyek sok százat, sok ezeret foglalnak magokbann; úgy hogy p. o. mikor így szólunk: ebbenn az ütközetbenn, az ellenség közzül, *százak* vagy *ezer*ek, *estek*-el; nem egy százat vagy egy ezeret, hanem sok százat, sok ezeret értünk.

4. *Ofztó Számok*, (*Distributivi*) vagy inkább olyan Nevek, mellyekkel a dolgoknak vagy személyeknek, bizonyos számokra való elosztását jelentjük; minéműek: *egyfőle*, *kétfőle*, *húszfőle*, *százfőle*, *ezerfőle* 's a t. Illyenek ezek is: *egyedűl*, *kettenn*, *ötvenenn*, *százann*, *tíz ezerenn* 's a t.: mellyek ámbár Végezetjelekre nézve *Határozók*; mindazáltal Mássalérthetők gyanánt élünk vélek; de úgy, hogy Magábannérthetőt ölzveszerkezettve nem lehet utánnok tenni. Nem szólunk p. o. így: *kettenn emberek állottak a kapubann*, hanem vagy így: *kettenn állottak a kapubann*, vagy pedig a Magábannérthetőt eleibetefszük így: *emberek kettenn állottak* 's a t.: noha e helyett is jobb a Sarkalatos Számokkal élni így: *két ember állott a kapubann*, vagy: *ember kettő állott* 's a t.

(hh) Ezen közelebb említett és több Határozó végezetű Számok' Neveit; (minéműek: *egyszer*, *kétszer*, *harmadszor*, *negyedszer* 's a t., mellyekkel Nevek helyett nem is szoktunk élni) a több elő nem számlált rendbéliet is, mind lehet Magábannérthetők' eleibe tenni, lehet ejtegetni is: ezt megjegyezvén: hogy a Sarkalatos Számoknak Nyelvünkben, Többsesse nintsen: p. o. *Egygyek*, nem Számnak a Neve, hanem Egygyességet, vagy Testrvességet jelent; *tíz*, *száz*, *ezer*, pedig, Egybefoglaló Számok, és a mint már említődött, *sokszor tízet*, *száz*, 's a t. jelentenek; p. o. mikor így szólunk: *nem százakkal*, hanem *ezerekkel bír*, sok százat, sok ezeret értünk. Úgy hogy ha valakitől ezt kérdenék: hány forint van az Erlényedben? hibásann felelné így: *hármak* vagy *húszak*; hanem így helyes a felelet; *három*, *húsz* 's a t.

Sőt különös, és nem megvetni való tulajdonsága ez Nyelvünknek, hogy a Sarkalatos Számok mellé, a Magábannérthetőket is csak az Egygyesbe teljűzük így: *vettem három lovat, száz rab ment-kerefztül a városonn*: tudva lévén, hogy a három vagy száz, nem egy: és Nyelvünknek tulajdonságától valósággal eltávozunk, és azt a sarkából kivesszűzük, 's meghomályosítjuk, mikor így szűllunk: *hat Batallionok állottak-ki, harmintzöt Gránátérosok estenek-el, tizenkét ágyúkat nyert, nem ér száz forintokat, nyóltzvan garasokkal kínálta 's a t.* Csak az Egygyesbe kell tenni mind a Neveket, mind az ígéket, mikor Sarkalatos Számmal fzerkeztetnek-egybe, a Többest pedig, tsupánn a Határozó Végezetű Osztók kívánják így: *harmintzötten estenek-el a Gránátérosok, százann voltak, ezerenn érkeztek 's a t.* — Ezekkel: *Tízek, százak, ezerek 's a t.*, sokszor ezekkel is: *Tized, század, Magábannérthetők* gyanánt élünk. Láss többet az Elrendelésbenn.

V. - R É S Z.

A Név mássairól és Ragasztékokról.

§. XLIV.

Vagynak 1.) *Személyes Név mássai*, mellyek az első, második és harmadik Személyt jelentik: (lásd a XXIV. §. 4. Sz.) mellyek ím ezek: *En, Te, Ó.* Ezek, és még e következők: *Enyímek, Tiéd, Övéi*, Magokbannérthetők gyanánt állanak: a több Név mássai pedig mind Mássalérthetők, és mindnyájan csak a harmadik Személybenn vagynak, hanemha a Személyesek, vagy eleikbetevődnek, vagy hozzájuk ragasztódnak, mint: *én magam*, vagy tsak: *magam*.

Mind a személyes, mind egyéb Név mássai továbbá, vagy Eredetiek, mint: *En, Te, Ó*; vagy Származtak, mint: *Enyim, Tiéd, Övé*; ismét, vagy Egyfzeresek, vagy Öszvetettek, mint: *mi, mitsoda*, vagy *mi tsuda? ki, akárki 's a t.*

A Személyes Név mássainak mai Ejtegetése, megvan zavarva az azoktól származott Bírásjtjelentőkkel.

Egygyes.

1. En,	Te,	Ó.
2. Enyim,	Tiéd,	Övé.
3. Nekem,	Néked,	Néki.
4. Engemet,	Tégedet,	Ötet.

5. óh Én,	óh Te!	óh Ó!
6. Tőlem,	Tőled,	Tőle.
<i>Többs.</i>		
1. Mi, mink, mik,	Ti, tik,	Ők.
2. Miénk,	Tiétek,	Övék.
3. Nékünk,	Néktek,	Nékik.
minékünk,	tinéktek,	önékik.
4. Minket,	Titeket,	Őket.
5. óh Mi!	óh Ti!	óh Ők!
6. Tőlünk,	Tőletek,	Tőlök.
mi tőlünk,	ti tőletek,	ő tőlök.

Hihető, hogy ezeknek Egygyes Második Ejtése, a Nyelvnek kezdetibenn, így mehetett: *Éné*, vagy *Énén*; az *n* ismét a könnyebb kimondásért, változott *mé* így: *Éném*, ebből ismét az *n*, könnyen változván *ny-é* lett, mint némelyek most is mondják *Enyém*, végeztetre pedig *Enyim*.

Hasonlóképpenn, ennek *Te*, a második Ejtése lehetett: *Teé*, vagy *Teté*, ismét a *tnek* általszökése miatt, *Teét*; hogy továbbá a *t* világosabban hallódjon, változott, hasonló hangú *dvé*, így: *Teéd*, ebből ismét lett a mai *Tiéd*. A Többsbenn pedig, mivel világosonn kihallik, viszfzajó a *t*, *Tiétek*.

Az *Ő-nek* pedig Második Ejtése volt *Óé*, és az ékezebb kimondásért, a Szolga Betűk melléjárúlván, *Ójé*, *Övé*.

A Harmadik Ejtés' Jegye, a *nak*, *nek*, mivel Előlu-tóljáró, ehhez pedig a Személyes Névmással, utól tóldódnak: látni való, hogy a *Nekem*, ebből lett: *nek-én*, *nek-te*, *nek-et*, *nek-ed*. A Többsébenn ennek is viszfzajó a *t*, *nek-tek*.

A Negyedik Ejtés, ebből: *én-t*, miképpenn lett így: *Engemet*? nem világos.

Ellenbenn a Hatodik Ejtés: *től-em*, *ben-nem*: látni való, hogy az *nek mé* lett változtatásából, és így ebből készült: *től-én*, *ben-én*. Ezek szerint lehet gondolkodni a Többs Ejtésekről is; és hihetőképpenn feltehetni: hogy Nyelvünknek kezdetibenn, a Személyes Névmással ilyen formán ejtegetődtek:

Egygyes.

1. Én,	Te,	Ő.
2. Én-é,	Te-é,	Ő-é.
3. Nek-én,	Nek-te,	Nek-ő.
4. Én-t,	Te-t,	Őt.
5. óh Én!	óh Te!	óh Ő!
6. Től-én,	Től-te,	Től-ő.

Többs.

1. Mi, mik, mink, Ti, tik,	Ök.
mük, münk,	
2. Miké, minké 'sat. Tiké,	Ök-é.
3. Nekmink, nekmünk, Nektik, nektek, Nek-ök, nek-ik.	
4. Miket, müket 'sat. Tik-et,	Öket.
5. -- -- mint az Első	-- --
6. Töl-münk 's a t. Töl-tik,	Töl-ök.

II. *Mutató Név-mássai*, melyek valakit, vagy valamit kimutatnak, vagy egyebektől megkülönböztetnek; minéműek: *a, e*, (ezek néha Személyesek helyett is állanak, mint alább előadódik) *az, ez, amaz, emez, ímez* 's a t. Ezekbenn a *z*, Szolga vagy Gyökér Betű legyené? kétséges; mivel némelly régi könyvekben, mindenütt *az, ez* találtatik, és soha sem *a, e*. Ezenn kívül, az Ejtegetésben, ha elesik is néha a *z*, de mindenkor kipótolódik így: *an-nak, emen-nek, eb-benn, amab-bann*. Más részről pedig bizonyos, hogy a Beszédbenn, a *zt*, mind annyiszor kihagyjuk, valahányszor azt Mássalhangzón kezdődő Szó követi, és rövidségnek okáért kihagyhatjuk írásinkba is. Lehet így is vélekedni, hogy a Gyökér csak a *z* Betű, mint az *nk* a harmadik Ejtésben, és ez az oka, hogy annak eleibe, hol *at*, hol *et* telfünk így: *az, ez*, néha pedig *it* is, úgymint ezen Található Név-mássában: *izé*.

A Személyesekenn kívül, minden egyéb Név-mássai, rendesen, és azon Végezetekkel ejtegetődnek, mint a Név-ek. Nevezetesen a Mutatók így ejtegetődnek: *a*, vagy *az, azé, annak, azt, attól, abbann* — *azok, azoké* 's a t. *e*, vagy *ez, ezé, ennek, ezt* 's a t. Ha pedig Név-ek előtt állanak: változás nélkül maradnak, mint egyéb Mássalérthetők, mint: *a Fejedelm, a Fejedelmé* 's a t.

Mindazáltal, mikor a dolognak világosabb kimutatására vagy megkülönböztetésére, két Mutató Név-mássa tevődik valamely Név mellé, p. o. *az a* tsillag, *ez a* világosság: ilyenkor az elsőt ejtegetni kell így: *azé a* tsillagé, *annak a* tsillagnak 's a t. *ennek a* világosságnak, *ezt a* világosságot 's a t.

III. *Kérdő Név-mássai*: *mi? ki? mennyi? hány? hanyadik? mitsoda? mitsodás? minémű?* Ide számlálhatjuk az ezekre való feleleteket is: *annyi, ennyi, amannyi* 's a t. Ejtegetődnek így: *kié, kinek, kit, kik, kiké, kiiktől* 's a t. *hanyadiké, hanyadiknak* 's a t. *kitsodé, kitsodáké, kitsodáknak?*

IV. *Vízfzakhozó Név-mássai*, melyek az előttök álló Magabannérthetőt, vagy Név-mássát, vagy mondást és Beszédet hozzák-víztizta. Ilyenekké válnak ezek:

a ki, a melly, ugyan az 's a t. — a ki, a kié, a kinnek 's a t. a kik, a kiké, a kiknek 's a t. ugyan azé, ugyan annak, — ugyan azoké 's a t.

V. *Viszszáló Névmássai*, mellyek a dolgot vagy Személyt úgy hozzák vizsza, hogy azzal azt is, a mi rólok mondódik, öfzvekötik. Illyenekké válnak a következők: *az ő, a maga, annak, ennek.* p. o. *Cziczerót dítserik* az ő *ékesseennszóllásáért.* Látni való ezen példából, hogy mikor az *Íge*, nem a visszazahozott Személyre vivődik, hanem másokra: *Cziczerót dítserik*, (mások) élhetünk ezzel: *az ő*; de ha a *Viszszáló Névmássát*, két Személy vagy dolog előzi-meg, és a mind a kettő azon Számbann van: akkor annak visszazahozására, a mellyikre az *Íge* vitetődik, kell ez: *a maga* így: Mindent beízell az *ostoba ember*, de a bölts, gondolóra veszi *a maga* szavait; (ha itt, *a maga* helyett, az ő tevődne, az *ostobára* vivődne) a másiknak visszazahozására pedig, *annak* kívántatik így: de a bölts, gondolóra veszi *annak* szavait. — *A Jépus szabadítja meg a maga Népet annak bűneiből.* (az ő, nem a Népre vitetődne.)

Ezzel: *az ő*, sokszor élünk e helyett: *a maga*; meg is lehet, tsak zavarodást ne okozzon; mellyet könnyű észrevenni, és akkor, *az ő* helyett, *a maga* kívántatik.

VI. *Bírástjelentő Névmássai*, mellyek valamelly dolognak vagy Személynek bírást jelentik; minéműek: *Enyim, tiéd, övé*; mellyek a Személyesekből származtak, a következőkkel egygyütt: *Miénk, Tiétek, Övek.* Ezek is rendesen ejtegetődnek. *Enyimé, tiédé, övéé, Enyimnek, tiédnek, övének.* *Enyimtől 's a t. a Többsbenn: Enyimék, tiétek, övek, Enyimeké, tiéteke, övéké 's a t. Mienk, miénké, miénknek, miénket, miénktől. Miénk, tiéitek, övéik, Mienké, tiéteke 's a t.*

VII. *Nemhatározó Névmássai*: *némelley, valaki, akárki, kiki, egy valaki, valami, valamelly 's a t.* Illyenekké válnak sokszor ezek is: *a ki, a melly*, és illyenkor, ha a Beszédet ezekkel kezdjük; de Magábannérthetőt nem teszünk melléjük; kell élni az elsővel így: *A ki* akar idvezülni 's a t. Ha dologról szólunk: *a mi.* p. o. A mi az Istentől származik 's a t. Mikor pedig Magábannérthetőt teszünk utánuk, akár dolgot, akár személyt jelentsen az: élnünk kell az utólsóval így: *A melly* Fejedelem igazsággal uralkodik 's a t. *A melly* földet jókor megszántanak 's a t.

Ellenbenn, mikor ezen Névmássai: *a ki, a melly*, *Viszszahozók*: helyesen *tselekezzünk*, ha az elsőt min-

denkor személynek, a másodikat pedig, dolognak vizsgáláhozására fordítjuk; ámbár a köz nép, alig. télzen ebbenn külömbséget, szokása lévén így szólani: *a nyúl, a kit láttam; a fa, a kit felvágtnak*; de a melyenn nem lehet tsudálkozni: mivel a köz beszéd, más Nyelvekben is külömböz, az Írásbéli és Tudósok' beszédétől.

VIII. *Felekezet Név mássai*, minéműek: *kiféle, miféle, miénkféle, tiféleték*, vagy *tiétekféle, öfélek, övékféle* 's a t. Nintsen ezeknek Ejtegetésében is semmi nehézség.

(ii) *Magam, Magad, Maga*, a Személyeseknek Ragasztékjait (mellyről mindjárt) vévén-fel, személyesekké változnak. Eleikbe telfszük mindazáltal gyakorta a személyeseket is így: *Én magam, te magad, ő maga*; és ilyenkor, az *Én, Te, Ő*, rend szerint az Ejtegetésben nem változnak: hanem, nagyobb erőnek okáért, tsak ugyan ejtegetjük néha mind a kettőt, így: *engemet magamat, tégedet magadat, őtet magdt* 's a t. Az *én, te, ő*, utánn telfszük ezt az Elölutóljárót *nem*, és így ejtegetődnek: *ennen magam*, (nem önnön magam, mert ő a harmadik személyben vagyon) *tennen magad, önnön maga, minnen magunk, tinnen vagy tinnen magatok, önnön magok, Egemet, nosmet* 's a t.

§. XLV.

A Napnyúgoti Nemzetek, annakjelentésére, meghatározására, kié legyen? kit vagy hanyadik Személyt illeszen valami? a Bírástjelőző Név mássait, egészszenn szokták a Nevek mellé tenni; a Deákok p. o. így: *Mea vestis, tua vestis, illius vestis*; de a Magyarok, mint más Napkeleti Nemzetek is, némelly Név mássainak tsak az utolsó Betűit ragasztják a Szók mellé így:

ruhám, ruhád, ruhájA; szemeM, szemeD, szemE; és ez éppenn azt telfzi, a mit: *mea vestis, tua vestis, illius vestis, oculus meus, oculus tuus, oculus illius*. Ezeket a végső Betűket nevezhetjük *Ragasztékoknak*. Ezek ragasztódnak az Ígékhez is, a személyeknek megkülömböztetésére így:

szereteM, szereteD, szeretI.
Nem külömbenn az Elölutóljárókhoz is:
belőleM, belőleD, belőlE.

§. XLVI.

Hogy a Bírástjelőző Név mássainak: *enyím, tiéd, övé*, éppenn azok legyenek a vég Betűi, a melyek a Ragasztékok: ez tagadhatatlan dolog: de a XLIV. dik §-ben már megjegyződött, hogy ezen Név mássai is: *Enyim, tiéd, övé*, nem Eredetiek, hanem Származtak, és Ragasztékosok; és így kérdés, hogy hol

vették magokat ezekbenn is az *M*, *D*, *E*? és már azon §-benn a 2dik Számbann említődött, hogy akár hogy, akár mint, a Személyes Névmássaitól kellett azoknak származni; és így ugyan azon Személyesektől *En*, *Te*, *Ő*, vették hihetőképenn eredeteket, átaljában a Ragasztékok; hozzá tévénn ezekhez, még ezen Mutató Névmássát is: *a*, mivel nehéz elgondolni, hogy a harmadik Személynek a Ragasztékja, az effélékben, ruhája, bora, ebből lett volna: *Ő*, vagy *ővE*.

Hihetővé teszi a Ragasztékoknak, a Személyes Névmássaitól való Származtatását ez is: hogy éppenn így vagyon ez a 'Sidó Nyelvben. Vegyük-fel például ezt a 'Sidó ízót: *Dabár*, mely annyit tézen mint: *Befzéd*.

tovább, hogy a 'Sidó, ezen Névmásaiból, tsupán az utolsó Betűt ragasztja valamelyik Névhöz így:	Gondolóra vévénimmár, hogy ezen Személyes Névmásai:	én . . .	'Sidó ül ekképenn vagynak:	anI . . .
		te . . .		attA . . .
		ő . . .		hU . . .
				vagy:
		mink . . .		hO . . .
		tik . . .		anU anakhnU . . .
		ők . . .		atteM . . .
				heM . . .
		DebarI . . .		és ezek a Ragasztékok, éppenn ezeknek felelnek meg a mi Nyelvünkben:
		DebárkhA . . .		
		DebárO . . .		BefzédeM
		DebarénU . . .		BefzédeD
		DebárkheM . . .		BefzédeE
		Debarám . . .		BefzédüNK
				BefzédeTeK
				BefzédjEK.

hihető, hogy a Magyar Nyelv' formálódásának kezdetében és egygyűségében, ha azt kellett kitenni, hogy ez vagy amaz kié? vagy kit és hanyadik Személyt illet? e végre, az azt jelentő szónak, utánna tették valamelyik Személyes Névmássát, vagy annak valamelyik betűjét. Nevezetesenn:

1.) Az első Személynek kijelentésére, utánna tették ezen Személyes Névmássát: *én*, így: *Lentsé-én*, (lens mea) továbbá ezt megrövidítvénn, lett: *lents-én*, azután a könnyebb kimondásért, az *n*, mint hasonló hangú Betű, mel tserélődvén-fel, lett: *lentsém* 's a t.

A Többesnek jelentésére, utánna tevődvén ennek szokott Jegye a *k*, lett: *lentsémk*: de visszazahozódván az Egygyesbéli *n*, vagy pedig ebből: *mink*, a kétutól-

só Betű tevődvénn utánna, lett: *lentsé-nk*. Az efféle Többesekről: *lentséim*, *lentséink*, alább.

2.) A második Személy' kijelentésére, ebből: *Te*, elvették a *t*, Betűt, és tsak azt ragasztották a szóhoz, még pedig a Magábannhangzókon végződökhöz tsak magabann így: *lentsé-t*, e helyett: *lentsé-te*; a Más-salhangzókon végződökhöz pedig, valamellyik sógoros Magábannhangzóval, így: *szem-et*, *oculus tuus*) *láb-at*, (pes tuus) a könnyebb és világosabb kimondásért ismét, a *t*, feltserélödvénn a hasonló hangú *d*vel, lett: *lentsé-d*, *szeme-d*.

Ehez továbbá, a Többesnek kijelentésére, *kt* tettek így: *lentséd-k*, *szemed-k*: de mivel így nehéz lett volna kimondani: vilzfajzott az Egygyesbéli *t*, és mel-lé ragasztódván a *k*, valamellyik sógoros Magábannhangzóval, lett: *lentsé-tek*, *szemet-ek*, *lábat-ok*.

3.) A harmadik Személynek kijelentésére pedig, nem tsak ezt a Személyes Név-mássát vették-fel, ő, ú: hanem ezen Mutatókat is: *a*, *e*; és a mint a szónak utolsó Magábannhangzója hozta magával, a szerint ragasztották ahhoz, valamellyiket így: *asztal-a*, *kez-e*; az ígékben pedig: (mint majd erről alább) *szeret-e*, *szeret-b*, vagy *szeret-ü*; vagy ezek ismét *ivé* változván: *szereti*, *neveli*. Így némelly Nevekbenn is, mint: *bőr*, *bőr-ö*, *bőr-e*, *bőr-je*, *bőr-i*; *szűr*, *szűr-ö*, *szűr-e*, *szűr-je*, *szűr-i*.

4.) A Többesbenn itt is *k* kívántatik: de az, hol egygyik hol' másik Magábannhangzóval járúl a Névhez, mint: *asztal-ok*, *kez-ek*, *bőr-ök*.

§. XLVII.

Sőt a *kn* kívül, *i* is kívántatik, a Ragasztékok' Töb-bességének kijelentésére; még pedig mind a három Személybenn, így: *házaim*, *házaid*, *házai*, ismét: *házaink*, *házaitok*, *házaik*: következésképpenn, két Jegye vagyon; az egygyik a *k*, melly a Személyek' Többségét, a másik az *i*, (ebből mi) melly a dolgok' Többségét jelenti. És a mint ezek között, vagy tsak az egygyik, vagy mind a két Jegy ragasztódik valamelly Névhez: a szerint változik annak az értelme; és a szerint szaporodik annak a Többesse; úgy hogy ámbár minden Ragasztékos Névnek az Egygyes-se, tsak egyféle: de a Többesse lehet háromféle.

1.) Néha t. i. a Ragasztékos Név azt jelenti, hogy a Bíró Személy tsak egygy, a bírt dolog is tsak egy, mint:

Könyvem, *könyved*, *könyve*,
és ekkor vagyon minden tekintetbenn az Egygyesbenn.

2.) Néha ismét a Ragaszték azt jelenti; hogy a Bíró sok, de a bírt dolog csak egy, mint:

Könyvünk, könyvetek, könyvök.
Látni való, hogy az csak Fél-Többses, és külömbségnek okáért lehet a Neve: *Első Fél-Többses.*

3.) Néha a Ragaszték azt jelenti, hogy a Bíró Személy csak egy, de a bírt dolog sok, mint:

Könyveim, könyveid, könyvei;
és az ilyen Ragasztékos név, mondódhatik lenni, Fél-Többsesbenn; mivel a dolog ugyan benne sok, de a Bíró csak egygy. Ennek a neve lehet: *Második Fél-Többses.*

4.) Sokszor mind a két Többses Jegy hozzáragasztódik a Névhez, így:

Könyveink, könyveitek, könyveik.
és ilyenkor vagyon a Név, minden tekintetbenn, az az, mind a Személyekre, mind a dolgokra nézve a Többsesbenn. Ez *Teljes Többses.* Ezek oda alább is előfordúlnak.

Illyen külömbség lévén azért, a Ragasztékoknak Többses Jegyei között, hogy a *k*, mindenkor a bíró Személyeknek, az *i* pedig a bírt dolgoknak sokaságát jelenti: nem árt ezen külömbségre, mind a köz beszédben, mind kivált írásinkban figyelmezní, és a mikor lehet, a Személyek' Többses Jegyét a *k*t, a Ragasztékos Nevekből kihagyni, a harmadik Többses Személybenn.

Ki lehet pedig bátrann és az értelemnek minden hijánossága nélkül hagyni, mikor az előtte való Bíró Névben már ott vagyon a *k*: (így bánt ezzel állhatatosan Cs. *Komáromi* a Biblia' fordításában; mások pedig hol kitették, hol kihagyták a *k*t; így ögyelgeti változtatja ezt, a szokás miatt, ma is, mind nyelvünk mind pennánk) és ízólhatunk 's írhatunk helyesenn így: *a Katonák' fegyvere, a Magyarok' Királya*, ismét: *a Katonák' fegyverei, a Magyarok' Királyai.* Ezeket e szerint, minden érti világosonn: ellenbenn homályosok és kettős értelműek az efféle szólások: *a Katonák' fegyverek*, mivel ez ezt is teheti: milites sunt arma, *a Katonák' fegyvereknek élek*, ez ismét ezt is teheti: milites sunt acies armorum; amúgy pedig világos, ha más egyéb Szók nem követik is az ilyen egybezerkeztetést; és könnyenn megérthetni ezt: *a Katonák' fegyverének éle* vagy *éle*: ez pedig: *a Magyarok' Királyok*, ezt is teheti: Hungari sunt Reges.

Való ugyan, hogy az első és második Személybenn nem engedi magát kihagyni a *k*: p. o. *minékünk embereknek kezünk, kezeink, tinéktek embereknek keze-*

itek, nekünk embereknek javunkra taníttatásunkra, javainkat 's a t. de az ilyen szószaporításokkal alig élünk: hanem ezek helyett így szólunk: *a mi kezünk, a mi kezeink, a ti kezetek, a ti kezeitek*, sőt ilyenkor, mikor efféle Névmássait teszünk a Ragasztékos Nevek' eleibe: a harmadik Személybenn is kiteljeztük a *kt*, így: *az ő kezeik*: mivel ezen Névmássaibann, *a mi, a ti, az ő*, nintsen *k*, és így nints benne kitéve a Személyek' Többes Jegye: de ha ki volna téve, akkor kimaradna a Nevekből így: *a miénk kéz, a miéink kéz, a tiétek, tiéitek kéz, az övék, övéik kéz, 's a t.*

Ha szintén azért hibázásnak nem lehet is egészszenn mondani, az efféle szóllásokat: *Seregeknek Urok, Királynoknak Királysok*: de mivel gyakorta homályos és kettős értelmet okoznak; egyfzersmind meggondolván a mi közelebb említődött, hogy a *k* a bírónak, az *i* pedig a bírt dolgok' Többsénék Jegye, a Ragasztékos Nevekbenn: rövidebb és jobb lesz kihagyni a *kt* a harmadik Személybenn lévő Ragasztékos Nevekből, valahányszor az, az előttök lévő Nevekbenn már feltaláltatik; és csak akkor írni-ki, mikor, vagy magokbann élünk az ilyen Nevekkel, vagy pedig *k* nélkül való Névmássa áll előttök. — Szükség arra is vigyázni, hogy a Névmássainak elhagyása, vagy elhalgatása (melly sokszor megesik) miatt, a Ragasztékos Nevek, Rendes Többesek gyanánt ne vevődjenek, p. o. *a Vitézek a péreket nem kiméllik*; ezt így is lehet érteni: *sanguinibus non parcut*; de elhárítódik az ilyen értelem, mihelyt a Ragasztékos Név mellé valamely oda tartozó Névmássát teszünk így: *a Vitézek a magok' vérét nem kiméllik*.

§. XLVIII.

Mikor, a mint közelebb előadódott: 1.) azt akarjuk jelenteni, hogy a Bíró is, a bírt dolog is csak egygy, akkor a következő Ragasztékokkal élünk.

Egygyes.

	<i>m,</i>	<i>d,</i>	<i>a, e, i.</i>
mint:	nap- <i>om</i> ,	nap- <i>od</i> ,	nap- <i>ja</i> .
	szem- <i>em</i> ,	szem- <i>ed</i> ,	szem- <i>e</i> .
	tsűr- <i>öm</i> ,	tsűr- <i>öd</i> ,	tsűr- <i>je, tsűr-i.</i> (meg- rövidítve.)

2.) Mikor pedig a Bíró ugyan sok, de a bírt dolog csak egygy, akkor ezeket vezszük-fel:

Első Fél-Többes.

<i>nk,</i>	<i>tk,</i>	<i>ek, ok, ök.</i>
kert- <i>ünk</i> ,	kert- <i>etek</i> ,	kert- <i>jek</i> .
tarsoly- <i>unk</i> ,	tarsoly- <i>otok</i> ,	tarsoly- <i>ok</i> .
tör- <i>ünk</i> ,	tör- <i>ötök</i> ,	tör- <i>jök</i> .

A két elsőbb Személyek' Ragasztéki, látni való, hogy tsupa *Mássalhangzókból* állanak; a harmadik Személyt illetők pedig, rész szerint *tízfizta Magábannhangzókból*, rész szerint pedig azokonn kezdődnek: és erre kell vigyázni, mikor azokat a Nevekhez akarjuk toldani.

Mint hogy továbbá a Nevek, vagy Magábann, vagy Mássalhangzónn végződnek: ezt is szemmel kell tartani, és a következő Regulák szerint kell azokkal bánni.

Arról való Regulák, hogy az: *m, d, a, e, i*, Ragasztékok, miképpenn járúlnak a Magábannhangzónn végződő Nevekhez?

1. *Reg.* A melly Név Magábannhangzónn végződik, akármellyik légyen az, meg kell tudni a Többses Első Ejtését, (mivel abból tetstzik-meg, ha meg kellé azt húzni vagy sem?) és abból a *kt* elvetvénn, helyébe kell tenni az Egygyes Első és Második személy' Ragasztékát, úgy mint az *mt* és *dt*, így:

Arpa,	Árpák,	Árpám,	Árpád.
tsetete,	tseteté-k,	tsetetém,	tsetetéd.
kotsi,	kotsi-k,	kotsim,	kotsid.
orsó,	orsó-k,	orsóm,	orsód.
kapu,	kapu-k,	kapum,	kapud.
szőlő,	szőlő-k,	szőlóm,	szőlőd.
gyepű,	gyepű-k,	gyepűm,	gyepűd.

A harmadik Személynek Ragasztékjai, mivel Magábannhangzók: az ékesebb kimondásért, mindenkor jvel járúlnak az ilyen Nevekhez, ilyen móddal:

2. *Reg.* A melly Magábannhangzónn végződő Névnek Többses első Ejtésébenn a, o, u, vagyon; az, az *a* Ragasztékot veszi-fel a harmadik Személybenn, mint;

Árpák,	Árpája.
Orsó,	Orsója.
Kapu,	Kapuja.

3. *Reg.* A mellynek Többsesébenn pedig, e, ő, ü, áll, az, az *et* kívánja, így:

Tseteték,	Tsetetéje.
Szőlő,	Szőlője.
Gyepű,	Gyepűje.

4. *Reg.* A mellynek Többsesébenn pedig *i* találta-tik, ha azon végső Tagbéli *i* előtt, Erőshangú áll: *at* kíván, mint:

Kotsi,	Kotsija.

Ha pedig az *i* előtt, *i*, vagy gyengébbhangú áll: akkor az *e* Ragaszték járúl-hozzá, mint:

pintli, pintlije, tengeri, tengerije.

§. XLIX.

A mi az Első Fél-Többses Ragasztékokat: *nh*, *th*, *ek*, *ok*, *ök*, a *Magábannhangzónn végződő* Nevekre nézve, illeti:

1.) Ezek között, az *nh*, azon módonn járúl a *Magábannhangzónn végződő* Nevekhez, mint az Egygyesbenn az első személybéli Ragaszték: *Arpánk*, *tseméték*, *kotsink*, *orsónk*, *kapunk*, *izölönk*, *gyepünk*.

2.) A második és harmadik Személy' Ragasztékjait pedig, a *Magábannhangzónn* minéműsége határozza meg; melly ha *a*, *o*, *u*, akkor a *th* oval járúl a Névhez; a harmadik Személybenn is *ok* kívántatik így:

Arpá-tok,

Arpá-jok.

orsó-tok,

orsó-jok.

kapu-tok,

kapu-jok.

Az *ebe* kimenő, rövid *et* kíván így:

tsemeté tek,

tsemeté-jek.

Az *öbe*, *übe* kimenők pedig, rövid *öt* így:

izölő-tök,

izölő-jök.

gyepű-tök,

gyepű-jök.

§. L.

A *Mássalhangzónn végződő* Nevekhez is, ahozképpest járúlnak a Ragasztékok, a mint megyen azoknak Többses első Ejtése; és a minémű *Magábannhangzók* azokbann állanak, nevezetesen az Egygyes Ragasztékokra nézve, mellyek a következők: *m*, *d*, *a*, és *e*.

1.) Kitalálván valamely Névnek az első Többses Ejtését; a melly *Magábannhangzó* áll annak utolsó Tagjábann; ahoz kell tenni (a *kt* elvetvén) az első és második személybéli Egygyes Ragasztékokat így:

Tát,

Tála-k,

Tálam,

Tálad.

Berek,

Berke-k,

Berkem,

Berked.

Tsík,

Tsíko-k,

Tsíkom,

Tsíkod.

Tsont,

Tsonto-k,

Tsontom,

Tsontod.

Hús,

Húso-k,

Húsom,

Húsod.

Gőz,

Gőző-k,

Gőzöm,

Gőzöd.

Ezüst,

Ezüstö-k,

Ezüstöm,

Ezüstöd.

Könnyű azt is meghatározni, miképpenn járúlnak a harmadik személy' Egygyes Ragasztéki, az efféle Névhez.

2.) A melly Névnek t. i. Többses Első Ejtésébenn *a*, *o*, áll: (ollyan *Mássalhangzónn végződő* Név nintsen, mellynek utolsó Tagjábann, a Többses első Ejtésbenn, *u* találtatnék) az, abból, a *kval* egygyütt elesik, és helyébe, mindenkor a *tevődik*, így:

Ur-ak,

Ura.

Afztal-ok,

Afztala.

3.) A melly Névbenn pedig a Többes első Ejtésnek utolsó Tagjábann, *e*, *ö*, találtatik, (*ü* soha sem, lásd a XXXVI. §.) az, a harmadik Személy' Ragasztéki közzül, állhatatosonn *et* vezzen-fel, elvetvénn ez is az utolsó Tagot, így:

gyermek- <i>ek</i> ,	gyermek <i>ö</i> .
öröm- <i>ök</i> ,	öröm <i>ö</i> .

§. LL

Az első Fél-Többes Ragasztékok: *nk*, *tk*, *ek*, *ok*, *ök*, a következő móddal járúlnak a Mássalhangzónn végződő Nevekhez: 1.) Ha az ilyen Név' Többes első Ejtésébenn, *e* találtatik: az első Személy' Ragasztékját *ü*vel vezzi magához; elejtvénn akkor az utolsó Szótagot, a második és harmadik Személyét pedig magával a benne lévő *e*vel így:

Ennek: *Szem*, a Többesse: *szem-ek*, az első Fél-Többes' Ragasztékival tehát, leírsz: *szem-ünk*, *szeme-tek*, *szem-ek*. Hasonlóképpenn: *engedelm-ek*, *engedelm-ünk*, *engedelm-tek*, *engedelm-ek*.

2.) Ha *a*, *o*, találtatik a Többesbenn, *u*val az elsőt, a második és harmadik Személy' Ragasztékát pedig *o*val így:

<i>Hal-ak</i> ,	<i>hal-unk</i> ,	<i>hala-tok</i> ,	<i>hal-ok</i> .
<i>Ur-ak</i> ,	<i>ur-unk</i> ,	<i>ura-tok</i> ,	<i>ur-ok</i> .
<i>Király-ok</i> ,	<i>Király-unk</i> ,	<i>Királyo-tok</i> ,	<i>Király-ok</i> .
<i>Udvar-ok</i> ,	<i>udvar-unk</i> ,	<i>udvaro-tok</i> ,	<i>udvar-ok</i> .

3.) Ha *ö*: az első Személyét *ü*vel, a másodikét és harmadikét pedig *ö*vel így:

<i>bür-kök</i> ,	<i>bürk-ünk</i> ,	<i>bürkö-tök</i> ,	<i>bür-kök</i> .
<i>öröm-ök</i> ,	<i>öröm-ünk</i> ,	<i>örömö-tök</i> ,	<i>öröm-ök</i> .
<i>füst-ök</i> ,	<i>füst-ünk</i> ,	<i>füstö-tök</i> ,	<i>füst-jök</i> .

(kk) Már a XXXVI. §-benn említődött, hogy a Többesbenn mikor *o* kívántatnék, *a*-t mondani a szájjnak erőltetésével esik. p. o. *part-ak*, még szokatlanabb a közelebb említett *ök* Ragasztékot *ak*-á változtatni így:

az ő papjak,	e helyett;	pap-jok,
— papirossak	—	papiross-ok.
— tudományak	's a t.	tudomány-ok.

Nints *ak* Ragaszték Nyelvünkben, hanem *ök*.

§. LII.

A második Fél-Többes, és a Tellyes Többes Ragasztékokkal igen könnyű bánni. Ezek azok:

<i>im</i> ,	<i>id</i> ,	<i>i</i> .
<i>ink</i> ,	<i>itk</i> ,	<i>ik</i> .

Vagy más Ragasztékkal járúlnak t. i. ezek a Nevekhez, vagy pedig minden más Ragaszték nélkül.

1.) Minden más Ragaszték nélkül járúlnak, a Magabannhangzónn végződő Nevekhez, a XLVIII. §benn előadott első Regula szerint így:

árpá-im,	árpá-id,	árpá-i.
árpá-ink,	árpá-itok,	árpá-ik.
kévé-im,	kévé-id,	kévé-i.
kévé-ink,	kévé-itek,	kévé-ik.
tengeri-im,	tengeri-id,	tengeri-i.
tengeri-ink,	tengeri-itek,	tengeri-ik.
borsó-im,	borsó-id,	borsó-i.
borsó-ink,	borsó-itok,	borsó-ik.
kapu-im,	kapu-id,	kapu-i.
kapu-ink,	kapu-itok,	kapu-ik.
fenyő-im,	fenyő-id,	fenyő-i.
fenyő-ink,	fenyő-itek,	fenyő-ik.
gyűrű-im,	gyűrű-id,	gyűrű-i.
gyűrű-ink,	gyűrű-itek,	gyűrű-ik.

A tellyes Többesnek *itk*, második személybeli Ragasztékja, soha se járúl a Nevekhez *övel*, mint az első Fél-Többesbenn a *tk*: p. o. nem fenyő-*itök*, veszfző-*itök*; hanem vagy *oval*, vagy *övel* a Magabannhangzóknak tulajdonsága szerint; így a mindjárt következőkben is.

2.) Minden más Ragaszték nélkül járúlnak a közelebb felhozott Ragasztékok, a Mássalhangzónn végződő Többtagú Nevekhez is; még pedig tsak úgy, a mint vagynak az Egygyes első Ejtésbenn; kivévén a tellyes Többesnek harmadik személlyét, az *iket*, melly más Ragaszték nélkül járúlván, kivált némelly Nevekhez, nem jól esik a Magyar fülnek; de a többi, kevés Neveket kivévén, helyesenn megyen így:

határ-im,	határ-id,	határ-i,
határ-ink,	határ-itok,	határ-ik.
árnyék-im,	árnyék-id,	árnyék-i,
árnyék-ink,	árnyék-itok,	árnyék-ik.
gerintz-im,	gerintz-id,	gerintz-i,
gerintz-ink,	gerintz-itek,	gerintz-ik.
templom-im,	templom-id,	templomi,
templom-ink,	templom-itok,	templom-ik.
hurút-im,	hurút-id,	hurút-i,
hurút-ink,	hurút-itok,	hurút-ik.
pöröly-im,	pöröly-id,	pöröly-i,
pöröly-ink,	pöröly-itek,	pöröly-ik.
ezüst-im,	ezüst-id,	ezüst-i,
ezüst-ink,	ezüst-itek,	ezüst-ik.

Minthogy tehát ezek: *határik*, *árnyékek*, *ezüstik* 's a t. nem jól hangzanak; az *ik* Ragasztékknak valamely Névhez való töldására, segítségül vevődött

Nyelvünkben, az Egygyes Ragasztékok' harmadik személye, mely *a*, vagy *e*. Ezt kell azért a már feljebb adott Regulák szerint először a Névhez tölteni, és úgy kell osztán az iket hozzá tenni. p. o. így: *határa*, *határa-ik*, *árnyéka*, *árnyéka-ik*, *gerintze*, *gerintze-ik*, *temploma*, *temploma-ik* 's a t.

3.) Szokássá vált azombann, hogy nem csak az *ik*, hanem a több személyei is, ezen két rendbéli Ragasztékoknak, az Egygyes Ragasztékok' harmadik személyével töldődnek a Nevekhez így:

<i>ablaka-im</i> ,	<i>ablaka-id</i> ,	<i>ablaka-i</i> ,
<i>ablaka-ink</i> ,	<i>ablaka-itok</i> ,	<i>ablaka-ik</i> .
<i>étele-im</i> ,	<i>étele-id</i> ,	<i>étele-i</i> ,
<i>étele-ink</i> ,	<i>étele-itek</i> ,	<i>étele-ik</i> .
<i>kézíve-im</i> ,	<i>kézíve-id</i> ,	<i>kézíve-i</i> ,
<i>kézíve-ink</i> ,	<i>kézíve-itek</i> ,	<i>kézíve-ik</i> .
<i>temploma-im</i> ,	<i>temploma-id</i> ,	<i>temploma-i</i> ,
<i>temploma-ink</i> ,	<i>temploma-itok</i> ,	<i>temploma-ik</i> .
<i>pamutja-im</i> ,	<i>pamutja-id</i> ,	<i>pamutja-i</i> ,
<i>pamutja-ink</i> ,	<i>pamutja-itok</i> ,	<i>pamutja-ik</i> .
<i>öröme-im</i> ,	<i>öröme-id</i> ,	<i>öröme-i</i> ,
<i>öröme-ink</i> ,	<i>öröme-itek</i> ,	<i>öröme-ik</i> .
<i>ezüstje-im</i> ,	<i>ezüstje-id</i> ,	<i>ezüstje-i</i> ,
<i>ezüstje-ink</i> ,	<i>ezüstje-itek</i> ,	<i>ezüstje-ik</i> .

De ez, alig ha nem haszontalan betű-szaporítás, kivévén, a mint közelebb mondódott, a harmadik személyeket: *i*, és *ik*; mivel ha ezek *a*, *e*, nélkül járulnának a Névhez: a Magábannérthetők annál fogva sokszor Mássalérthetők gyanánt vevődhetnének; p. o. *asztali*, *hónapi*, *házi* 's a t.

4.) Könnyűen így vevődhetnének, kivált az Egytagú Nevek; és ez lehet egygyik oka: hogy az Egytagú Mássalhangzónn végződő Nevek, mind, az említett Ragaszték' segítségével szeretik felvenni, a második Fél, és a Tellyes Többes Ragasztékokat.

p. o. <i>napja-im</i> ,	<i>napja-id</i> ,	<i>napja-i</i> ,
<i>napja-ink</i> ,	<i>napja-itok</i> ,	<i>napja-ik</i> .
<i>póra-im</i> ,	<i>póra-id</i> ,	<i>póra-i</i> ,
<i>póra-ink</i> ,	<i>póra-itok</i> ,	<i>póra-ik</i> .
<i>juha-im</i> ,	<i>juha-id</i> ,	<i>juha-i</i> ,
<i>juha-ink</i> ,	<i>juha-itok</i> ,	<i>juha-ik</i> .
<i>sípja-im</i> ,	<i>sípja-id</i> ,	<i>sípja-i</i> ,
<i>sípja-ink</i> ,	<i>sípja-itok</i> ,	<i>sípja-ik</i> .

napim, *napid*, *napi*, *porim*, *porid*, *porik*, *sípim*, *sípid*, *sípi*, nem jól hangzanak. Így szeretik a gyengébb Magábannhangzóval bíró Egytagúak is, mint:

keze-im,	keze-id,	keze-i,
keze-ink,	keze-itek,	keze-ik.
bőre-im,	bőre-id,	bőre-i,
bőre-ink,	bőre-itek,	bőre-ik.
fürtje-im,	fürtje-id,	fürtje-i,
fürtje-ink,	fürtje-itek,	fürtje-ik.

E szerint vezzik-fel, és nem külömbenn, a megrövidülni szokott nevek is, mint: *álma-im, körme-im, ökreim*. Nem: *álmim, körmim, ökrim* 's a t.

Igy szeretik tsak, sok sziszegő betűnn végződő Többtagú Nevek is, mint: *Kotstssa-im, kotsissa-i, peretizsim, követtsse-i, kaláttsa-i, kalátsza-i* 's a t.

Ezekenn kívül tehát, alkalmasint bánhatunk a több Nevekkel, ezen §beli 2dik Jegyzés szerint.

§. LIIL.

Az Egygyes Ragasztékokbann a harmadik Személyt jelentőket: — — *a, e*, az első Fél Többesbenn is azon személybélieket: *ek, ok, ök*, tudva vagyon, hogy némelly Nevek, a *j* Szolga Betű' segítségével vezzik magokhoz, mint: *nap-ja, nap-jok* 's a t.

Igy vezzik, a mint már előadódott, minden Magábannhangzókon végződő Nevek, az ékesebb kimondásért: *fá-ja, keleptzé-je, tsomó-ja* 's a t.

De *j*-vel vezzik-fel sok Mássalhangzónn végződő Nevek is, 1.) az ékesebb kimondásért.

2.) Azért, hogy a *j* által a Ragasztékos Többesek megkülömböztessenek, a Ragaszték nézől való Többesektől. p. o. *parantsolatok, parantsolat-jok, habok, hab-jok*. Ezekbenn, ha *j* nem volna; semmi külömbséget nem lehetne a két Többes között észre venni.

Igaz ugyan, hogy sok Neveink, a mellyeknek Többesse, *okba, ekbe, ökbe* mégyen-ki, mikor Ragasztékosok is, semmit nem különböznek a Ragasztékatlan Többestől, mint: *asztalok, borok, porok, perek, bőrök*; 's a t. ilyenek minden megrövidült *ok* Többesű Nevek is, p. o. *álmok, tsuprok, torkok, horgok*, sok *ek, ök, Többesűek* is, mint: *segedelmek, késedelmek, bürkök*: 's a t. hanem hogy az *ekbe* kimenőknek utolsó Tagját: *késedelmek*, egy kevéssel élesebbenn mondjuk-ki, mikor az Ragaszték, mint sem akkor, mikor az, tsak a Rendes Többes' Jegye: de ezt az Idegen fel nem veheti. Erre nézve Kérdés: Nem jó volnaé ebbenn egygyezni meg, kivált az Idegenekre nézve, hogy a melly Névnek Többesse *okba, ekbe, ökbe* mégyen-ki; ahoz mindenkor *j*-vel járúlnának a kérdésbenn lévő Ragasztékok? így: *asztal-jok, per-jek, bőr-jök, álm-jok, bür-*

rök-jök. De alig ha ki lehetne már ebből a sarkából vetni Nyelvünket.

3.) Megkívántatik a *j* azért is, hogy a Magábannhangzónn kezdődő Ragasztékok annyival világosabban kihallattassanak.

4.) De mindenek felett szükségessé teszi a *j* Nyelvünknek azon már megjegyződött tulajdonsága; (lásd az (1.) Jegyzést a XIX §. alatt) mely szerint a szó' közepinn, ha tsak lehet, mindenkor Mássalhangzóval szeretjük kezdeni a Szótagot; és a midőn valamely szó' közepinn lévő két Magábannhangzó között, nintsen is írva Mássalhangzó: de a kimondásbann, még is tsűsztatunk közzé Mássalhangzót; nevezetesenn pedig a *j*; p. o. az efféle szokat: *fiú*, *leány*, *Deák*, ilyen formánn mondjuk ki: *fijú*, *lejány*, *Dejá* 's a *t*, kivált a köz nép, hallhatóképpenn ejti ezek közzé a *j*. Így néha két szó között is, p. o. e közzé: *Mi Atyánk*, ejtünk gyenge *j*: az *Ugyenek* pedig nem; és ezért a kimondásokat, mindjárt megérzi a Magyar' füle.

Ellenbenn pedig, szeretünk némelly Mássalhangzónn végződő szokat a kimondásbann, *Magábannhangzóval* végezni; nevezetesenn pedig gyenge; és a 'Sídók' Schevájához hasonló *é-vel*. Így végezzük p. o. az efféléket: *pad*, *dob*, *lant*, *falat* 's a *t*. Ezen és több efféle Mássalhangzókon végződő szokat tehát, mivel gyenge *en* végezzük a kimondásbann: ollyba veszfűk, mint ha egész vagy tiszta Magábannhangzónn végeződnének; és ez az oka, hogy a harmadik Személy Ragasztéki *j*-vel járúlnak hozzájok; mint szoktak járúlni a Magábannhangzónn végződő Nevekhez.

De mellyek légyenek az ilyen Mássalhangzók, a mellyeknek, mikor azok vég Betűk, szeretünk, és szoktunk gyenge *et* utánnok tenni? ezt nehéz éppenn meghatározni. Hogy némelly Mássalhangzók utánn ilyen gyenge *et* nem ejtünk, bizonyos az ilyen példákból: *bor*, *tábor*, *fal*, *túl*, *fog*; 's a *t*. és ezek a harmadik személybéli Ragasztékot, nem is *j*-vel veszfűk magokhoz: de ismét ez is bizonyos, hogy ezeket is, amazokat is, előzhetik meg ollyan, vagy nehéz, vagy könnyű kimondású Betűk, hogy hol kívántatik, hol pedig nem kívántatik hozzájok *j*. Ezeknek tökéletesebb megvi'sgálása másokra bízódik: a következő §benn előforduló Jegyzések mindazáltal nem lesznek talám hafznavetetlenek.

§. LIV.

A Kérdés t. i. ez: hogy a Mássalhangzónn végződő nevek közzül, mellyek légyenek ollyanok, a mellyek

az Egygyes és első Fél-Többses harmadik személybéli Ragasztékokat, úgymint: *a, e; ok, ek, ök, jvel* szeretik magokhoz venni? Így néha a 2dik Fél, és a Tellyes Többses Ragasztékot is.

Segíti ezeknek kinyomozását ez; hogy sok Neveink vagynak olyanok; a melyek tellyességgel nem szeretik, és nem is szokták *jvel* venni magokhoz, az említett Ragasztékokat. Ezeket, ha előszámoljuk; majd magokbann ki fognak nyilatkozni, mind az olyan Nevek, a melyek állhatatosonn *jvel*, mind pedig az olyanok, a melyek hol *jvel*, hol e nélkül veszik magokhoz a Ragasztékokat.

Nem szeretik *jvel* venni magokhoz, az említett *a, e, ok, ek, ök*, Ragasztékokat:

1.) A melyek *Szifzegő Betűnn* végződnek; azokhoz a Kérdésbenn lévő Ragasztékok soha nem *jvel*, hanem csak magokbann járúlnak: *s, sz, z, ts, tz, 's, d's, dz*. Igen hol'izann és bajjal esne t. i. ezek után, a *j*-nek kimondása így: *sas-ja, kalász-ja, lakós-ja* 's a t.

A *j*-nek elmaradását azombann, rend szerint ki szoktuk pótolni az efféle Nevekben; és e végre a *szifzegő Betűt* megkettőztetjük így: *vadász-fza, vadász-fzok, vadász-fzaim* 's a t., *mét-tse, méttse-im, vadót-tza, vadóttza-ik, gu's'sa* 's a t.

Sok Egytagúakbann ugyan, elmarad ez a megkettőztetés, p. o. *has-a, vas-a, esz-e, kez-e* 's a t.; másokbann ismét megvagyon, mint: *sas-sa, vdz-za*; de erről nem tehetünk; a szokásnak e részben ellent nem állhatunk: jó lesz mindazáltal ezt előttünk tartani: hogy a *szifzegőt* megkettőztessük, valahányszor annak megkettőztetése fület nem sért, és világosonn nints a szokás ellen, hogy így azoknak Ragasztékos volta egyfzeribenn kitessek, p. o. *tanítások*, Ragasztékkal: *Tanítások, lépések, lépések*; avagy csak írásinkbann ez a megkettőztetés használhat; akkor t. i. mikor ezen felhozódott példák szerint, a Ragasztékatlan Név, mindenebenn megegygez a Ragasztékossal; és így mikor a kettő között lévő különbség világos: a megkettőztetés elmaradhat: p. o. *tanítása, lépése* 's a t. egy *s-el* is jó.

Nem *jvel* veszik magokhoz az Egygyes harmadik Személy' Ragasztékot, és az azokhoz hasonlókat a *h-ba, l-be, és v-be* kimenő Magábannérthetők is, mint: *halál-a, nyúl-a, (nyúlja, a díznó' része így különböztetik-meg) szel-e, tel-e, óla, juha, oláh-a, méh-e, kedv-e, nyelv-e*, 's a t. Az *l-be* kimenők mindazáltal kifogást ízenvednek.

3.) Ataljábann nem *jvel* veszik-fel azok, a mellyeknek Többses Első Ejtése *akba* mégyen-ki, mint: *Halak*, lezsfz: *hal-a*, *hálak*, *hát-a*, *inak*, *in-a* 's a t.

4.) Nem szeretik a *jt* a megrövidült formábann lévő Magábannérthetők ataljábann, mint: *dolog*, *dolga*, *kegyelmek*, *kegyel-me*, *Bírodalmak*, *Bírodal-ma*: de ha meg nem rövidítenénk: megkívánnák a *jt*, így: *nyugodalom-ja*, *álom-ja*; mellyek ámbár ízokatlanok, de a kettős értelemnek eltávoztatására alig ha nem szükségesek.

§. LV.

Következnek az olyan Magábannérthetők, a mellyek mindenkor vagy többnyire *jvel* veszik-fel az említett Ragasztékokat. Illyenek: 1.) A Magábannhangzónn végződők, mint már a XLVIII-dik §benn előadódott.

2.) A Mássalhangzónn végződők között azok, a mellyek ezen Ajak Betűkbe mennek-ki: *b*, *f*, *m*, *p*. o. *bab-ja*, *dob-ja*, *tsúf-ja*, *vám-ja*, *pip-ja*, *'selip-je* 's a t. *Ofzlop-a*, kivevődik, 's a t. noha *ofzlopja* is jó.

3.) A *jbe* végződők, mint: *száj-ja*, *olai-ja*. Ide tartoznak a *gybe*, *lybe*, *nybe*, *tybe* végződők is; mivel a mint már megjegyződött ezekbenn az *-y*, valósággal *j* helyett áll, mint: *mirígy*, *homály*, *bárány*, *báty* (a Széke-lyek szerint). Az illyen Nevekbenn, a kimondásra hallgatván, megkettőztethetjük a Ragasztéknak jelentésére a Vezér Betűt, mint a kettős Szíszegőkben így: *homálly-a*, *báránny-a*, *báttý-a*: de alig ha jobb nem volna e helyett kitenni a *jt*, így: *homályja*, *bárányja*; és azért ezeket, szint úgy a ízokás szerint mondhatnánk-ki; bizonyos leg alább, hogy az ígéknek harmadik Személlyében, azt ki kell tennünk, így: *hagy-ja*, hogy a Gyökér el ne veszfzen, vagy bizonytalan ne légyen, mint erről alább.

Miért kellessék a *gynek* nem tsak Vezér Betűjét megkettőztetni így: *irígyye*, hanem két *gyt* írni így: *irígygye*: lásd a XVI. §. 2. Szám. Avvagy tsak a *gy* mellé tehát, ha ezt megkettőztetni nem akarnánk, mindenkor oda tehetnénk a *jt* *irígyje*, *mirígyje*; mivel így rövidebbenn esik, mint: *mirígygye* 's a t.

Az említett kettős betűkönn végződő Egytagúak, nem szeretik a megkettőztetést, p. o. *ágy*, *ágy-a*, *frigy*, *frigy-e*, *szegy*, *szegy-e*, *szenny*, *szenny-e*, pedig Ragaszték nélkül is megvan kettőztetve. Így a Többtagúak is, ha a kettős Végbetű előtt Mássalhangzó áll, mint: *torongy*, *torongy-a*, *poronty*, *poronty-a*.

A következő Nevek: *Attya*, *Annya*, *Báttya*, *Nénnye*, így lévén Ragasztékkal; a következés szerint gondolkodván, valaha Ragaszték nélkül talám így lehettek: *Aty*, *Any*, *Báttý* 's a t. Vagy talám az el-sőt *Atya*, a Gothusoktól vettük, a kiknél ez: *Atta*, volt.

§. LVI.

Egygyüvé vévén immár a *Szifzegőket*, és a *h-t*, melyek a *j-t* nem szenvedik, így az *let* és *vt* is, melyek azt hasonlóképpenn nem szeretik a Ragasztékok előtt: továbbá ezen Ajak Betűket *b*, *f*, *p*, *m*, és a *j-t* a hozzá tartozókkal egygyütt; a melyek rend szerint, és leg többnyire *jvel* szokták felvenni a kérdésbenn lévő Ragasztékokat: tsupánna hat Betű marad, úgymint *a: d, g, k, n, r, t*, a melyeken végződő Nevekre kell vigyázni, hogy *jvel* veszik-e fel, vagy pedig a nélkül az említett Ragasztékokat? Ezek közül

1.) A *d*, és *t* hasonló hangúak, és többnyire *jvel* veszik fel, mint: *pad-ja*, *vád-ja*, *vád-jok* 's a t. *har-mintzad-ja*, *apród-ja*, *falat-ja*, *pamut-ja*, 's a t. Kive-vődnek a Számot jelentők, mint: *hatod-a*, *heted-e*, *ti-zed-e*, 's a t. mivel Mássalérthetők. — *út*, *út-a* is, *út-ja* is.

Hát, *hát-a*, *had*, *had-a*, ide nem tartoznak, mert ezeknek Többsesse *akba* mégyen-ki, mellyről gyakrann meg kell emlékezni.

2.) A *g* és *k*, nem különbenn hasonló hangúak, és rend szerint mind a kettenn *jvel* veszik fel ezek is a harmadik Személy' Ragasztékját, mint: *harang-ja*, *porong-ja*, *hézag-ja*, *makk-ja*, *ragaszték-ja*, *salak-ja*, *tyúk-ja*, *ivadék-ja*.

Kivétetnek a *ságba*, *ségbe* végződők, melyek a *j-t* nem szenvedik, mint: *jóság-a*, *lomhasága*; 's a t. továbbá némely Egytagúak, mint: *szag*, *hűg*, némely Többsé-gúak is, mint: *virág-a*, 's a t. ámbár ez így is jó: *virág-ja*.

Hogy a *g* és *t*, szereti *jvel* felvenni a Ragasztékokat; egygy oka e lehet; mivel azzal, vagy az *y*lonnal sok-szor öfzveolvad Neveinkbenn.

3.) Illyen tulajdonsága lévén az *nnek* is; ez is *jvel* ve-szi fel, mint: *ón-ja*, *szán-ja*, *kappan-ja*, *szappan-ja*.

4.) Az *r* *jvel* veszi fel az ollyan Nevekbenn, melyeknek Többses Első Ejtése *akba* mégyen-ki, mint: *bodnár-ja*, *húr-ja*, *sír-ja*.

A melyeknek pedig Egygyes Első Ejtése orba mégyen-ki, *j* nélkül így: *por-a*, *Prókátor-a*, *sátor-a*, *tá-bor-a*, *komondor-a*.

§. LVII.

Az LVdik és LVIDik §benn előadott Regulák, nagy részént az olyan Magabannérthetőkre tartoznak; a mellyeknek Többes utolsó Tagjában *a*, *o*, találhatik; és így az *a*, és *ok* Ragasztékokat veszik, vagy nem veszik-fel *jvel*; szükség tehát még az olyanokról is különösönn emlékezni, a mellyeknek Többsébenn *e*, *ö*, áll; és így az *e*, *ek*, *ök*, Ragasztékokat szokták felvenni.

Ataljában ezekről ezt kell megjegyezni; hogy *jvel* is szokták magokhoz venni az említett Ragasztékokat, *j* nélkül is; és többnyire mind a kétféleképpenn helyesenn esik; de az utolsó mód, úgymint *j* nélkül bátorságosabb. Kitészik ez a következő példákából, mellyekben a Vég Betűk rendel vevődnek-fel; ki fog tetfzeni ez is: hogy némelleyek az előszámlálendő Nevek között, ámbár *jvel* is felveszik ugyan az *e* Ragasztékot, de szerezik ezzel az *evel*, a *jt* mintegy elnyeletni, és ekképpenn azt *ivé* változtatni így: *kenet-je*, *kenet-i*, *Eset-je*, *Eset-i*, *szór-je*, *szór-i*; úgy mindazáltal, hogy a Többsébenn, vagy ismét elő áll a *j*, vagy pedig a nélkül veszik-fel az *ek*, *ök*, Ragasztékokat.

*Az Egyesébenn.**A Többsébenn.*

Seb-e,	seb-je,	Seb-ek,	seb-jek.
küszöb-e,	küszöb-je,	küszöb-ök,	küszöb-jök'sat.
vagy pedig <i>ivel küszöb-i</i> . Így többnyire a következők is, a mellyek után <i>i</i> , tevődött.			
befzéd-e,	befzéd-je-i.	—	—
tseléd-e,	tseléd-je-i.	—	—
meleg-e,	meleg-je.	—	—
üszög-e,	üszög-je-i.	—	—
pléh-e,	pléh-i.	—	—
tőzék-e,	tőzék-je.	—	—
főzelék-e,	főzelék-je-i.	—	—
fül-e,	fül-i, tsudatétel-e.	—	—
öröm-e.	—	—	—
Isten-e.	—	—	—
Nép-e.	—	—	—
szór-e,	szór-i.		
tőr-e,	tőr-i.		
tsűr-e,	tsűr-i.		
természet-e,	természet-i.		
kerület-e,	kerület-je, kerület-i.		
Fej-e,	Fe-je, Fej-i.		
jegy-e,	jegy-i.		
métely-e,	mételly-e.		

körtvély-e, körtvélyly-e.
 sövény-e, sövényly-e.
 szekrény-e, szekrényly-e.

A *Szifzegők*; és *séghe* kimenők, az ilyen Nevek-
 benn sem ízenvedik a *j*; úgy a megrövidültek is; el-
 lenbenn többnyire csak azon Végezetűek szeretik ezek
 között is, a mellyek ugyan csak az LV-dik, és
 és LVI-dik sbenn előszámláltattak. Egyébaránt ezek-
 nek leg jobb Mestere a szokás. Hogy ezek, és más
 ilyen Mássalhangzónn végződő Nevek, mind magok-
 hoz vezlik az *e* Ragasztékot *j* nélkül is: az oka ez:
 mert a mint az LIIIdik §. véginn előadódott, ezek-
 benn a végső Mássalhangzó mellett, olyan titkos *e*
 vagyon, mint a 'Sidó Scheva, és így a két *e* öfzve-
 olvadhat, és Vezér Betűre nintsen szüksége.

§. LVIII.

A Mássalérthetők is, az előszámlált Regulák szerint
 vezlik fel a Ragasztékokat, hol *j*vel, hol a nélkül; és
 ekkor, mint egy Magábannérthetőkke változnak, vagy
 azok helyett állanak. Megesik ez akkor, mikor
 azon nemű vagy rendű dolgok közt külömbiséget aka-
 runk tenni, és így szólunk p. o. a *gyümölsnek szépe*,
szépje, vagy a *j* elnyelvén az *e*, *szépi*; a *gabonának*
kövéri, a *marháknak hitvánnya*, a *tojásnak sárgája*.
 Vagy pedig minden Magokbannérthetők nélkül; a nagy-
 ját választotta, a *szépít*, a *kövérit* vette-meg, *nagyja*,
hitsínyje, *tudóssa*, *tudatlanja*; ismét az efféle szollá-
 sokbann: az én *kedvesem*, a te *kedvesed*, az ő *ked-*
vesse; a *deresem*, a *deresed*, a *deresse*; értvén az ef-
 féle Mássalérthetők alatt mindenkor Magokbannérthe-
 tőket, a mint a befzéd hozza magával.

Felvezlik továbbá a Mássalérthetők a Ragasztéko-
 kat az Egybehasonlításbann is így:

Hasonló-ja,	hasonlóbb-ja,	leg hasonlóbb-ja.
sárgá-ja,	sárgább-ja,	leg sárgább-ja.
afzízú-ja,	afzízúbb-ja,	leg afzízúbb-ja.
avass-a,	avasabb-ja,	leg avasabb-ja.
eleven-je,	elevenebb-je,	leg elevenebb-je.
tömött-je,	tömöttebb-je,	leg tömöttebb-je.
hamiss a,	hamissabb-ja,	leg hamissabb-ja.
friss-e,	frissebb-je,	leg frissebb-je.

Mivel pedig a közép Gráditsnak, ez a tulajdonsága
 vagyon, hogy mikor azzal két személy vagy dolog
 között, az egygyiket akarjuk csak jelenteni, vagy ér-
 teni: akkor ahoz ezen Névmássából: *mellyik*? az *ik*-
 et töljük (de a melly *ik* hol vette magát? nem tudhat-
 ni) így: a *kissebbik*, a *nagyobbik*, az *öregebbik*, vagy

megrövidítve, p. o. *Örebbik Uram*. Így bánunk a felső Grádittsal is, mikor azzal sok közzül tsak egygyet kívánunk értetni, p. o. a leg *sárgábbik*, leg *hamissabbik*. Az ilyen Végezetek miatt, változást Izenvedett Mássalérthetők is immár, bizonyos, hogy a Ragasztékokat felfeszik, de tsak a harmadik Személy' Ragasztékait így: *szebbik-e*, *nagyobbik-a*, *elevenebbik-e*, *ifjabbik-a*, leg *szebbik-e* 's a t.

Ez a Mássalérthető pedig: *jó*, nem *jvel*, hanem *v*-vel velzi magához a Ragasztékot, így: *java*, — leg *java*: nem: *jova*, valamint *tó*, nem *tova*, hanem *tava*; de *ikel* rendesen mégyen: *jobbik-a*, leg *jobbik-a*. Ez a Regulátlan pedig: *sok*, *több* 's a t. ilyenkor a *k* helyett *j* vélsen-fel így: *többije*, leg *többife*; megrövidítve: *többi*, leg *többi*. Így rövidül-meg azombann ez is: *többje*: ez is tsak: *többi*.

Rendesenn mennek a Számot jelentő Mássalérthetők is, mint: *kettöm*, *kettőd*, *kettője*, vagy *ketteje*; *tízünk*, *tízetek*, *tízek*; *ezereim*, *ezereid*, *ezerei*, *harmadom*, *harmadod*, *harmadja* vagy *harmada* 's a t. *húszasom*, *húszasod* 's a t.

Sőt a mint már említődött, magok a Névmássai is felfeszik a Ragasztékokat, és a következők ugyan mind a három Személyét: *Enyim*, *tiéd*, *övé*, *magam*, *magad*, *maga*, továbbá némelly Kérdő Névmássai, mint: *mennyim?* *mennyid?* *mennyije?* *ennyim*, *ennyid*, *ennyije*: a több Névmássai pedig, így hozván magával természetek, tsak a harmadik Személy' Ragasztékkját veszik-fel, p. o. *azé*, *ezé*, *kijé*, *senkijé* *mellyikéjé* 's a t. Nemegek ezek, a mint látni való (a *j* belőlők kivénn) a Névmássai második Ejtéseinek, újabb második Ejtéseinél; ez a tulajdonsága lévén, valamint a Nevek', úgy a Névmássai' második Ejtésének is, hogy azokból újabb újabb Nevek formálódnak, és úgy lehet azokat tartani, 's ejtegetni, mint az első Ejtésbenn lévőket, p. o. 1. Ejtés: *Királyé*, 2. *Királyé-é*, vagy *Királyé-jé*, 3. *Királyéénak*, *Királyéjénak*, 4. *Királyéét*, *Királyéjét* 's a t. Így a Névmássait is: 1. Ejtés: *azé*, 2. *azéé*, Ragasztékkal: *azéjé*, 3. *azénak*, Ragaszt. *azéjénak*.

§. LIX.

Nintsen semmi nehézség a Ragasztékos Nevek' ejtegetésébenn, azokra nézve újabb Regulák nem kívánatnak; hanem p. o. a Magábannhangzónn végződők így mennek:

Egygyes.

1. Ejt. az én almám, a te almád, az ő almája,
2. — — almám-é, — almád-é, — almájá-é'sat.

Első Fél Többes.

1. — a mi almánk, a ti almátok, az ő almájok,
3. — — almánknak, — almátoknak, — almájoknak.

Második Fél Többes.

1. — az én almáim, a te almáid, az ő almái,
4. — — almáimat, — almáidat, — almáit.

Teljes Többes.

1. — a mi almáink, a ti almáitok, az ő almáik,
6. — — almáinkból, — almáitokból, — almáikból.

A Mássalhangzónn végződők így:

Egygyes.

1. Ejt. az én bánatom, a te bánatod, az ő bánatja.
2. — — bánatomé, — bánatodé, — bánatjáé.

Első Fél Többes.

1. Ejt. a mi bánatunk, a ti bánattok, az ő bánatjok.
3. — — bánatunknak, — bánattoknak, — bánatjoknak.

Második Fél Többes.

1. Ejt. az én bánatim (jaim), a te bánatid, az ő bánatjai.
4. — — bánatimtól, — bánatidtól, — bánatjaitól.

Teljes Többes.

1. Ejt. a mi bánatink (jaink), a ti bánatitok, az ő bánatjaik.
6. — — bánatinkban, — bánatitoktól, — bánatjaiktól.

Ismét: Egygyes.

1. Ejt. az én kenetem, a te keneted, az ő kenetje, vagy keneti.

2. — — kenetemé, — kenetedé, — kenetjéé, vagy kenetié.

Teljes Többes.

1. Ejt. a mi kenetink (jeink), a ti kenetitek, az ő kenetjeik,
4. — — kenetinket, — kenetiteket (jeiteket), kenetjeiket.

Mikor a Bíró Név előtté vagyón így:

Egygyes.

1. Ejt. Katonám', katonád', katonája', Fegyvere, kardja, fegyverei.

2. — Katonám', katonád', katonája', Fegyveréé, kardjáé, kardjaié.

3. — Katonám', mint feljebb — Fegyverének, kardjának, inak,

Első Fél Többes.

1. Ejt. Katonánk', katonátok', katonájok', Fegyvere, kardja, kardjainak,

2. — Katonánk', mint az elsőbenn, Fegyveréé, kardjáé, kardjaié.

Második Fél Többs.

1. Ejt. Katonáim', katonáid', katonái', Fegyvere, fegyverei,

Teljes Többs.

4. — Katonáink', katonáitok', katonáik', Fegyvereit, kardjait.

Nem *hardjuikat*, vagy *hardjoké* 's a t., mivel a Személyek', vagy hírok' Többségét jelentő Ragaszték, a *k*, ott áll a Bíró Névbenn. Sőt ha ez nem Ragasztékos is, így kell véle bánni, p. o. *Katonák'* *sóldja*, nem *'sóldjok*, az *Anglusok'* *hajói*, nem *hajóik*, benne lévén a Bíró Nevekbenn a *k*.

Ambár azok szerint, a melyek az Lidik' *šnek* vége felé mondódtak, idegennek tetszik, és szokatlan nálunk; hogy a harmadik Személy' Többs Ragasztékja, *akba* végződjön így: *pap-jak*, *angyal-ak* 's a t. bizonyos mindazáltal, hogy ez nem olyan szokatlan Erdélynek némelly vidékjeibenn; sőt úgy látszik, hogy ez semmivel nem képtelenebb, mint a Nevek' rendes Többsének külömbféle végezetjei; értvén csak az olyan Keményhangú Neveket, a melyek Mássalhangzónn végződnek; a Magábhanshangzónn végződőkről nintsen kérdés.

Tudva lévő dolog ugyan is, hogy az ilyen Mássalhangzónn végződő Keményhangú Nevek' Többs első Ejtését, a Duna mellett, átaljábann szólván, *okkal* szokták formálni; még a könnyű kimondású Egytagúakét is; p. o. *ágy-ok*, *lecti*, *láb-ok*, *pedes*, *ág-ok*, *rami*.

A Tízsa' melyékin továbbá, némelly Neveket *okkal*, némellyekét ismét *akkal*.

Erdélynek bizonyos Részébenn pedig, még az olyan Nevek' Többsét is, *akkal* szeretik formálni, a melyekbenn a Tízsa' melyékin, átaljábann *okot* mondanak. p. o. az effélék: *angyal-ok* 's a t. Erdélybenn így mondódnak és íródnak: *angyal-ak*, *afsztal-ak*, *ofszlop-ak* 's a t.

A három közzül, melyik Résznek legyen igazsága? már ma nem könnyű megítélni. — Hogy rélz szerint *akkal*, rélz szerint *okkal* kell formálni a kérdésbenn lévő Nevek' Többsét: arra határozódott ugyan ez oda feljebb; nem csak azért: mivel Nyelvünket így találuk, hanem más okokból is, a XXXVIdik §. szerint. De éppenn ez a három rendbéli külömbség, a mely vagy a két Hazábann, az említett Nevek' Többsének formálásábann: akárkinek is szolgáltathat efféle gondolkodásra alkalmatosságot: hogy valjon valaha, nem csupán egyféleképpenn formálódotté átaljábann, a Keményhangú Mássalhangzónn végződő Nevek' Tob-

besz első Ejtése? és valjon ez a kétféle Többses Végezet: *ak* és *ok*, nem abból származotté, hogy a harmadik Személy' Többses első Ejtése, feltserélődött a Nevek' Rendes Többsével, vagy megfordítva 's a t.

Mert noha a Duna' mellyékin, a harmadik Személy' Egygyes Ragasztékját is, szokták oval mondani így: *láb-o*, *pes eius*, *almá-jo*, *pomum eius*: 's a t. és ebből, az azon személybéli Ragasztéknak Többses első Ejtése, könnyenn formálódnék így: *dgy-ok*, *lectus ipsorum*, *láb-ok*, *pes ipsorum*, *almáj-ok*, *pomum ipsorum* vel *eorum*. De hogy az efféléket; *ágy-o*, *láb-o*, *almáj-o*, inkább a kimondással való nemgondolásnak kell tartani, mint ősi Magyarságnak; ebből is világos: mivel a Duna' mellyékinis, az ilyen Nevek' Ejtegetésébenn, at szoktak elővenni. p. o. ezt a Ragasztékos Nevet: *láb-o*, *pes eius*, nem így ejtegetik: *láb-dé*, *láb-onak*, *láb-ót*, *láb-ótól*: hanem az első Ejtésbenn ejtett hibát, helyre hozzák így: *láb-dé*, *láb-ának*, *láb-át*, *láb-ától*.

A mellynek, és egyebeknek meggondolásából; senki nem tagadhatja: hogy a Keményhangú Mássalhangzónn végződő Nevek, harmadik Személybéli Ragasztékja tehát, nem *o*, hanem *a*, így: *láb-a*, *ur-a*, *asztal-a*.

Bizonyos lévén pedig ezek izerint, hogy a kérdésbenn forgó Keményhangú Nevek' harmadik személybéli Egygyes Ragasztékja az: *a*; Kérdés: miért ne lehetne annak Többsése is *ak*? így: *asztal-ak*, *angyal-ak*, *mensa eorum*, *angelus ipsorum*? és valjon az *ak*, végezet, nem egyedül csak ezen Többses Ragasztéknak végezetjeé? következésképpenn, valjon átaljábann minden Keményhangú Mássalhangzónn végződő Nevek' Többses első Ejtéséi, nem kelleneé tsupánn csak *okkal* formálnunk? Erre láttatik mutatni:

1.) Hogy az ilyen Keményhangú Nevek között, csak egynehány Egytagúak és megrövidültek vagynak, a mellyeknek Többses első Ejtése *ak*ba megyen-ki; a többiét ma is, mind *okkal* formáljuk: annak az egynehány Névnek Többsét is tehát, talám minden kár nélkül formálhatnánk *okkal*; a Ragaszték' Többses első Ejtésének pedig hagyhatnánk az ilyen Nevekre nézve, az *ak* végezetet.

Következésképpenn, ha a kérdésbenn lévő Nevek' Ragasztékatlan Többses első Ejtése' Jegyéül, az *ok* végezetet vennénk-fel: azoknak két első Ragasztékos személyét, ettől a Végezettől formálhatnánk így: *láb-om*, *láb-od*, *váll-om*, *váll-od*, nem pedig: *láb-am*, *láb-ad*: hanem az *at*; egyedül csak a harmadik Személy' jelentésére fordítanánk, mint tselekezfünk ma is, így: *váll-a*, *láb-a* 's a t. Ugyan ezen harmadik Személy,

benn továbbá, a Ragasztékos Többes első Ejtést, nem *okkal* kellene formálnunk, mint ma; hanem a Többes Jegyét, a *kt*, csak az Egygyes első Ejtéshez adnánk így: *váll-ak*, humerus ipsorum, *láb-ak*, pes ipsorum. Így minden kettős értelem elhárítódnék, a melly most elkerülhetetlen, az olyan Nevekre nézve, a mellyeknek rendes Többsesse, mindenekbenn megegygyez a Ragasztékos harmadik Személy' Többsessével, mint: *afsztal-ok*, Ragasztékkal is csak: *afsztal-ok*. 's a t.

2.) Erre mutat kivált a Tselekvő Igéknek Ragasztékos neme, vagy formája, (mellyről a következő Részben) melly az Egygyesbenn ~~o~~ tökéletesenn megegygyez a Ragasztékos Nevekkal. p. o.

Ragasztékos formájú Ige: kap-om, kap-od, kap-ja.

Ragasztékos Név: pap-om, pap-od, pap-ja.

Valamint immár ezen például felhozódott, úgy minden Keményhangú Igékhez, *oval* járúlnak a két első Személy' Ragasztékjai: így lehetne ezeket átaljábann járúltatni, minden Keményhangú Mássalhangzónn végződő Nevekhez is, még az olyanokhoz is, a mellyekhez azt most *aval* szoktuk járúltatni. p. o.

Ur-om, ur-od, ura.

ón-om, ón-od, ónja.

Bizonyos továbbá, hogy a Keményhangú Igékben, a harmadik Személy' Ragasztékja, az: *a*, soha sem változik a Többesbenn *ová*; hanem állhatatosan megmarad, sőt meg is húzódik így: *kap-ják, tanul-ják*.

A mellyből ismét ezt hozhatni-ki, a mi közelebb említődött; hogy nem lehetne tehát a Nevekbenn is, az *a* Egygyesbéli Ragasztékot, *okká* változtatni a Többesbenn, hanem átaljábann *akot* kellene mondanunk.

Igaz ugyan, hogy az Igékben, a Többesbenn, meghúzzuk az *a* Ragasztékot így: *kap-ják, ránt-ják*: a Nevekbenn pedig nem: de ennek a különbségnek lehetne okát adni; ezt t. i. hogy a tisztá *aba* végződő Nevek' Többes első Ejtése, húzásos *ák* lévén, p. o. *kapa, kapák*, a húzás nélkül való *ak* tehát, annyival tsalhatatlanabb jele maradna a harmadik Személy' Többes Ragasztékjának. Ezen felfeztetésekből mindazáltal, nem e következik:

1.) Hogy átaljábann töröljük -el az *ok* Többes Ragasztékot, és a helyett *akkal* éljünk: mert ilyen fordítást Nyelvünkön, a nyilván való és bévett szokás ellen tenni, sem nem szabad, sem nem lehet: hanem

2.) Világos ezekből: hogy Nyelvünknek természeti-vel, nem ellenkezik a Többes *ak* Ragaszték.

3.) Mivel vagynak olyan Keményhangú Mássalhangzónn végződő Neveink, a mellyeknek Rendes vagy

Ragasztékatlan Többes első Ejtése, sem *jvel*, sem valamelly Szízfegő, vagy Kettőshangúnak megkettőztetésével, meg nem különböztetődik, a Ragasztékos Többes első Ejséstől, mint; *afsztal ok*, *bor-ok*, *por-ok*, *angyal-ok* 's a t. Ezek Ragasztékkal is tsak így mennek. Avvagy tsak tehát az ilyeneknek Ragasztékos Többes első Ejtését, *akal* formálhatnánk így: *afsztal-ak*, *bor-ak*, *por-ak*, *angyal-ak*; ha t. i. *jvel* nem akar-nánk a Ragasztékot hozzájuk járultatni, mint már említődött.

Nem különbenn az olyan Gyengébbhangúakra nézve, a mellyeknek Ragasztékatlan Többesse *őkbe* végződik, és nem *jvel*, vagy a benne lévő végső Mássalhangzónak megkettőztetésével veszik-fel a Többes Ragasztékot is, mint: *örömök*, *ürmök*, *körnök* 's a t. mivel az ilyeneknek harmadik személybeli Ragasztékja, az Egygyesbenn, nem *ő*, hanem *e*, így: *öröm-e*, *körme*; külömbségnek okáért tehát, mehetne a Ragasztékos Többes első Ejtések így: *körm-ek*, ungvís ipsum, *öröm-ek*, gaudium eorum. 's a t.

VI. R É S Z.

A z I g é k r ő l.

§. LX.

Az ige olyan Szó, vagy a Beszédnek az a Rész, melly vagy lételt, vagy tselekedetet, vagy szenvedést, vagy valamelly állapotot jelent, még pedig úgy, hogy ezeknek Módját, Idejét, Számját, Személyeit is meghatározza, p. o. *vagyok*, *lettem*, lételt jelent, *írok*, *olvasok*, tselekedetet, *verődöm*, vagy *verettetem*, szenvedést, *hízom*, *öszülök* pedig, állapotot jelentenek.

A lételt jelentő Igékenn kívül tehát: 1.) Vagynak olyanok, a mellyek azt jelentik; hogy én tselekefzem, másnak, mással, vagy másbann valamit, vagy másra nézve, p. o. *látom*, *dítsérem*, *verem*, 's a t. Az ilyenek neveződhetnek Tselekvő Igéknek.

2.) Némelly Igék azt jelentik; hogy más tselekefzik én vélem, vagy én reám nézve valamit; én pedig azt tsak állok, vagy szenvedem, minéműek: *látódom*, vagy *látatóm*, *verődöm*, vagy *verettetem*; az ilyenek ismét Szenvadó Igéknek hívódhatnak.

3.) Olyan Igék is vagynak, mellyek a Személybenn vagy dologbann, tsupánn magábann, hol kezdődő, hol véghezmenő, de másra ki nem ható tsele-

kedetet, fzenvedést; és így annak a személynek vagy dolognak állapotját jelentik; p. o. *fázik, hízik, lágyúl, betegeskedik, pirosodik* 's a t. Az ilyen Igék továbbá, hol a Tselekvőknek, hol a Szenvedőknek formái szerint változnak: melyre nézve neveződhetnek átaljábann: *Közép Igéknek*. Különösönn pedig azokat, a melyek a Tselekvő Igék' formája szerint változnak, mint: *lányúlok, lányúlz, lányúl*, nevezhetjük: *Közép Tselekvőknek*; a melyek pedig a változásbann a Szenvedőket követik formájokra nézve, mondhatjuk: *Közép Szenvedőknek*, mint: *fázom, fázol, fázik; aluszom, aluszol, aluszik*.

§. LXI.

Mivel az Igék, a lételnek, Tselekedetnek, fzenvedésnek, állapotnak, Módját, Idejét, Számját és Személyét megszokták határozni: szükség ezekről is egyet kettőt szólni.

A mennyiféleképpenn ki tudjuk szóval jelenteni elemének indulatit, és kívánságit: annyiféle Módja vagy talajdonképpenn minden szónak. Különösönn pedig az Igékre nézve, a szerint, a mint haraggal, jókedvel, tréfálódva, útálattal, vagy szomorúann monduk ki valamelly tselekedetet, fzenvedést 's a t. jelentő szót: annyiféle volna tulajdonképpenn annak *Módja*: de az Igékre nézve többnyire a Nyelvekben, tsak négy Módot vettek fel, mivel azokkal a több indulatok is kijelenthetődnek, mihelyt a kimondásbann hangunkat változtatjuk.

1.) Néha tehát valamelly tselekedetet, fzenvedést, 's a t. azt számjára és személyére nézve meghatározván, tsak kijelentünk, vagy kérdünk így: *olvasok, kapállok, kapálszé?* Ennek a Neve lehet *Jelentő Mód*.

2.) Néha parantsolunk valakinek, vagy pedig intünk, kérünk 's a t. valakit; p. o. *szaladj! egyél! tanulj!* tselekedd-meg! (a parantsolatot az intéstől, kérestől, tsak a hangunkal külömböztetjük-meg) Ezt hívhatjuk *Parantsoló Módnak*.

3.) Sokszor az Igékkel kívánságunkat, óhajtásinkat, megengedésünket 's a t. jelentjük ki; vagy pedig a fzenvedést, tselekedetet, valamitől függészttük-fel; többnyire továbbá az ilyen tekintetben előforduló Igékhez, *Egybefoglalók* járúlnak, p. o. *adja, lássa, ha látnám, ha hallanám, hogy adjam*. Ezek szerint, valamellyikről, lehetne ezt a Módot nevezni: *Óhajtó, Függészttő* (Conditionalis) *Foglaló Módnak*. Vegyük-bé az utolsót.

Látni való, hogy ezen három Módbann, mindenkor meghatározzák az Igék a tselekedőknek, szenvedőknek, 's a t. mind számját, mind személyét: melyre nézve neveződhetnek azok *Határozó Módoknak*.

4.) De úgy is élünk az Igékkel, hogy azok, magokbann állvann; sem Személyt, sem Számot nem határoznak; mint: *alunni*, *vesztekedni*. Nevezhetjük ezt: *Határozatlan Módnak*. — Az Igéknek *Ragasztékos Határozatlanjáról*, (a midőnn már nem magokbann állanak) alább.

§. LXII.

Az *Idő*, vagy *Jelenvaló*, vagy *Elmúlt*, vagy *Jövendő*. Az Igékkel ezeket is ki tudjuk jelenteni; vagy helyesebbenn ezt: hogy valamely tselekedet, szenvedés, 's a t. most megyené-véghez, vagy ezután? vagy már ez előtt véghezment? Sőt a Szerint, a mint valamely tselekedetnek Ideje, vagy tsak *alig múlt-el*, vagy *Közelebb*: ezt Nyelvünkben, a Jelentő Módbann, minden Igével háromféleképpenn is ki tudjuk mondani. Ki tudjuk ezektől különbözöbenn mondani, a már *Régenn eltölt*, vagy *Elmúlt* idejét is valamely tselekedetnek 's a t. A *Jövendőt* is a Jelentőbenn, kétféleképpenn; (mint az a majd következő Példákból ki fog tetízeni,) és így Nyelvünkben az Igékkel nyóltzfélé *Időt* jelentünk ki, melyek ezek: *Jelenvaló*, *Első Aligmúlt*, *Második Aligmúlt*, *Harmadik Aligmúlt*, *Egészszennmúlt*, *Régennmúlt*, *Első Jövendő*, *Második Jövendő*. — A második és harmadik Aligmúltnak, lehetne más nevet is adni: de így talám leg könnyebb azokat elnevezni, és megtartani.

A Szám, vagy *Egygyes*, vagy *Többes*; a Személy három. Az Igékkel ezeket is kijelenthetjük; és meghatározhatjuk, hogy sok é, vagy egygy, és hanyadik Személy tselekezik, szenved, 's a t. valamit?

Mind a Mód, és Idő, mind pedig a Szám, és Név, bizonyos változásokat kívánnak az Igékben; és mikor valamely Igét az említett Módok, Idők, Számok és Személyek Szerint változtatunk: ezen változtatást nevezhetjük: *Hajtogatásnak*.

Majd alább ki fog tetízeni, hogy a lételt jelentő Igék: *vagyok*, *lészek*, belé vagynak szöve-fonva, a több Igékbe; azok segítik ezeknek Hajtogatását; és erre nézve, nevezhetjük azokat: *Segítő Igéknek*. Segítő némelly Időkre nézve ez is: *fogok*, úgy néha ezek is: *akar*, *talál*, mint ezekről is alább. Mindeneknek előtte tehát, szükség előadni a Lételt jelentő, vagy *Segítő Igék* Hajtogatását; és annak Példája után, he-

lyesebbenn szólhatunk, annak Mődjainak és Idejeinek formálódásáról is.

J E L E N T Ő M Ó D.

Jelenvaló Idő.

E. Vagyok, vagy, vagyon, vagy van.
T. Vagyunk, vagytok, vagynak — vannak.

Első Aligmúlt.

E. Valék, valál, vala.
T. Valánk, valátok, valának.

Második Aligmúlt.

E. Vagyok vala, vagy vala, vagyon, van vala.
T. Vagyunk vala, vagytok vala, vagynak, vannak vala.

Harmadik Aligmúlt.

E. Valék vala, valál vala, vala vala,
T. Valánk vala, valátok vala, valának vala.

Egészszennmúlt.

E. Vóltam, vóltál vólt.
T. Vóltunk, vóltatok, vóltak, vóltanak.

Régennmúlt.

E. Vóltam vala, vóltál vala, vólt vala.
T. Vóltunk vala, vóltatok vala, vóltak, vóltanak vala.

A *vala* helyett, követvén a köz beszédet, helyesebbenn élhetünk itt ezzel: *vólt*, így *vóltam vólt*, *vóltál vólt* 's a t.

Első Jövendő.

E. Lézek, lészesz, lészsz, lesz, lesz lesz.
T. Lézünk, lésztek, lesznek.

Második Jövendő.

E. Lenni fogok, lenni fogsz, lenni fog.
T. Lenni fogunk, lenni fogtok, lenni fognak.

P A R A N T S O L Ó M Ó D.

Jövendő.

E. Légy, v. legyél, légyen.
T. legyetek, légyenek.

F O G L A L Ó M Ó D.

Jelenvaló.

E. Légyek, légy, v. legyél, légyen.
T. Légyünk, legyetek, légyenek.

Aligmúlt.

E. Vólnék, vólnál, vólna.
T. Vólnánk, vólnátok, vólnának.

Egészszennmúlt.

E. Vóltam légyen, vóltál légyen, vólt légyen.
T. Vóltunk légyen, vóltatok, légyen, vóltak, vóltaknak légyen.

Régen múlt.

E. Vóltam volna, vóltál volna, vólt volna.
 T. Vóltunk volna, vóltatok volna; vóltak, vóltaknak volna.

Jövendő.

E. Lejéndek, lejéndesz, lejénd.
 T. Lejéndünk, lejéndetek, lejéndenek.

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenvaló. lenni. *Jövendő.* lenni ezután v. jövendőbenn,

RÉSZESÜLŐ.

Jelenvaló: való. *Egészszennmúlt:* vólt. *Jövendő:* ezután való, jövendőbenn való. *Ragasztékkal:* vóltom, vóltod, vólt-a, vólt-unk, vólt-otok 's a t.

JELENTŐ MÓD.

Jelenvaló.

E. léfzek, léfzefsz, léfzsz, léfzel, léfz léfzen.
 T. léfzünk, léfztek, léfznek.

Első Aligmúlt.

E. levék, levél, leve.
 T. levénk, levétek, levének.

Megrövidítve.

E. lők, löl, lön.
 T. lönk, lötök, v. tek. lönnek.

Második Aligmúlt.

E. léfzek vala, léfzefsz — vala, léfzsz — vala.
 T. léfzünk vala, léfztek vala, léfznek vala.

Harmadik Aligmúlt.

E. levék vala, levél vala, leve vala.
 T. levénk vala, levétek vala, levének vala (így rövidítve is).

Egészszennmúlt.

E. lettem, lettél, lett.
 T. lettünk, lettetek, lettek, lettenek.

Régenmúlt.

E. lettem vólt, lettél vólt, lett vólt, v. vala.
 T. lettünk vólt, lettetek vólt, lettek, lettenek vólt, v. vala.

Első Jövendő.

E. léfzek, léfzefsz, léfzsz, léfzel, léfzen ezután v. jövendőbenn.
 T. léfzünk, léfztek, léfznek.

Második Jövendő.

E. lenni fogok, lenni fogsz, lenni fog.
 T. lenni fogunk, lenni fogtok, lenni fognak.

PARANTSOLÓ MÓD.

Jövendő.

E. légy, v. legyél, légyen, legyen.

T. légyetek, légyenek, legyenek.

FOGLALÓ MÓD.

*Jelenvaló.*E. légyek, légy, v. legyél, légyen, legyen.
T. légyünk, légyetek, légyenek.*Alig múlt.*E. lennék, lennél, lenne.
T. lennénk, lennétek, lennének.*Egészszenneműlt.*

E. lettem légyen, lettél légyen, lett légyen.

T. lettünk légyen, lettetek légyen, lettek, lettenek légyen.

Régenneműlt.

E. lettem volna, lettél volna, lett volna.

T. lettünk volna, lettetek volna, lettek, lettenek volna.

Jövendő.

E. lejédek, lejédesz, lejénd.

T. lejédünk, lejédetek, lejédenek, v. lejédnek.

Ebből lehetne Parantsolót is formálni így: *lejédj, lejédjen, lejédjete, lejédjenek.*

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenvaló: lenni. *Jövendő:* lenni ezután v. jövendőbenn, lejédeni.

R É S Z E S Ű L Ő.

Jelenv. lévő. Egészszennem. lett. Jövendő: ezután v. jövendőbenn lévő, lejéndo.

V I S E L Ő.

Jelenv. léve. Egészszennem. lévőnn.

§. LXIII.

Ezen két ígének némelly Idejeibenn, az *Egygyesbenn*, hol vette magát a *k*? p. o. *vagyok, valék, lennék, légyek* 's a *t*. továbbá az *l*, és *sz*; miért? vagy miképpenn jelentenek második Személyt így: *valál, vóltál, levél, lettél, lennél, leszesz*; általmenvénn ezek, és hasonló erővel bírva a Regulás Hajtogatásokbaun is így: *szeretek, szeretél, szeretsz* 's a *t*? talám valaki valaha kinyomozza.

Azt sem lehet bizonyosképpenn meghatározni, ezen két ígének egynehány Idejeire nézve, hogy azok, honnét formálódtak? bizonytalan lévőnn már ma, úgy

látfszik, mind a kettőnek Gyökere: a Regulás vagy Rendes Igék' Gyökere, kiteszszik, a többek között, mindeneknek az Aligmúltjából és Részessülőjéből, elvetvén belőle az utolsó Tagot, p. o. olvas-ó, szeret-ő; olvas-a, szeret-e; és e szerint gondolkozván a kérdésbenn lévő Igékről is: mivel azoknak Aligmúltja és Részessülője ekképpenn megyen: val-a, val-ó, lev-e, lev-ő: feltehetni, hogy ezeknek Gyökere val, és lév, vagy lev lehetett; vagy csak le, mint más ilyen Egytagú Igék, p. o. lö, szó, lövök, löttem; a mellyektől lehet is hihetőképpenn formálni Idejeiket: az Aligmúltat ugyan (mint közelébb mondódott) így; val-a, lev-e, val-ék, lev-ék — az Egészfzennmúltat így: val-tam, völt-tam, lev-tem, let-tem — vagy ebből: le, lettem, lettél, 's a t. mint: lö, löttem, löttél 's a t. a Parantsolót így: lév-j, lég-j, légy, lév-jen, lég-jen, légyen. — A Foglalóban a Jelenvaló formálódik a Parantsolótól, — az Aligmúlt ismét a Gyökértől így: val-na, vólna, lev-nék, lennék. — A Határozatlan: val-ni; vólni elvezzett. lenni lenni. — A Részessülő' Egészfzennmúltja: val-ott, vált, völt, lev ett, lett.

A Második és Harmadik Aligmúltnak, így a Régenmúltaknak, és Jövendőknek formálódását könnyű állatlátni magokból a Példákból; a Jövendőkről mindazáltal ezt jegyezvénn-meg: hogy Nyelvünkben, egygy Igének sints Jövendője; az az, Jövendő Időt jelentő különös végezetje; ezen Igének pedig, Vagyok, nem is lehet tulajdonképpenn Jövendője: mivel ez: vagyok, tökéletességre ment lételt jelent; és ez az oka, hogy a léfzek tevődött Jövendőjévé; mivel ez: léfzek, nem tökéletességre ment lételt, hanem annak kezdődését, és tovább tovább való menetelit jelent, melly ezután való, vagy következő Időt kíván: ellenbenn ez: vagyok, tellyességgel kirekeszt minden Jövendőt. Parantsolója, és Foglaló Jelenvalója is azért nints ennek vagyok, hanem a Léfzekéből veszi így: légy, légyek, mivel ezek is jövendőt jelentenek.

Egyébaránt, hogy a Segítő Ige is léfzek, vagyon a Jelenvalóban is, és abbann is élünk vele gyakorta; kiteszszik az efféle Szóllásokból: most lefzek Katondád; mimódonn lefzen a földindulás? quomodo fit? 's a t.

Nem lévén tehát különös végezetje a Magyar Igéknek a Jövendőnek kijelentésére; (kivévénn a Foglaló Jövendőjét) formáljuk azt, a Regulás Igékben a Jelenzőnek Jelenvalójától, hozzá tévénn ezt: ezután, vagy jövendőbenn, így: szeretek ezután, olvasz jövendőbenn; vagy pedig a Határozatlanhoz ezt: fogok, fogsz, fog 's a t. Enni fogok 's a t. De ezt: léfzek,

magábann is meg lehet esmérni, hogy a Jövendőbenn áll; beszédünk megmutatja.

Nem ártana mindazáltal abbann egygyezni-meg: hogy *leszek*, *leszsz* 's a t., húzás nélkül, tartódjon *Jelenvalónak*. Húzással pedig: *leszek*, *leszsz*, 's a t. tartódna *Jövendőnek*.

(II) Nem lehet átjábann hibának tartani az efféle szóllásokat: *el fogott menni*, *ki fogott indulni*. Helyesenn élhetünk azokkal, mikor valamely bizonytalan tselekedetet, szenvedést, 's a t. akarunk jelenteni, vagy valamit csak találgatunk. De ha a Jelenvalóbann élünk véle, nem találgatást, hanem bizonyost jelent, p. o. *el fog* menni 's a t. Találgatást, és Bizonytalanságot szoktunk ezzel is jelenteni: *talál*, mint: *el talál* indulni, olyat *talál* mondani, olyan emberre *talál* találni. Különös értelme szokott lenni ezen Igének is: *akar*. p. o. meg *akar* halni, *le akart* esni 's a t. *prope est*, *fuit*, *in eo est* 's a t. De a Szók' értelmét a Lexikonokbann kell keresni.

§. LXIV.

A lételt jelentő Igékenn kívül, vagynak Tselekedetet, Szenvedést és Allapotot jelentők is. (lásd a LX. §elyt.) Némelly Írók, ezeknek Hajtogatásába, mélyebbenn belé akarván látni, szerfelelt megsokasították a Hajtogatások' számát; ki tizenkét, ki huszonnég, ki ennél sokkal több Hajtogatást is számlálván; felettébb elragadtatván, Nyelvünknek, más Napkeleti-ekkel való egybehasonlításától.

Hogy Nyelvünkben az Igéknek végezetjei, és azok szerint, azoknak értelme is változik: ezt tagadni nem lehet. Ha p. o. felvevőszük ezen Igének *Verek*, különbféle végezetjeit, mint: *verem*, *verlek*, *verődöm*, *verettetem*, *verdegelem*, *verdegelődöm*, *verhetem*, *verhetődöm*; *verettetem*, *verettetődöm* 's a t.: bizonyos, hogy ezeknek, annyiféle az értelme, a mennyi a Végezetje: de nem következik, hogy éppenn annyiféle volna a Hajtogatása is. Nem a Hajtogatás téli ezek között a különbséget, hanem mindeniknek az ő különböző Végezetje, és értelme; és erre nézve, mindeniket úgy kell tartani, mint a Származtatás által készült újabb újabb Igét; melly Származtatásnak módja, köz más Nyelvekkel is, ha szintén nem olly bőv mértékben is, mint a miénkel. Úgy hogy, valamint a Deák Nyelvben, nints több Rendes Hajtogatás négynél, azért, hogy abbann némelly Igéknek Végezetje, a Származásnál fogva, azoknak értelmével egyetemben változik, p. o. így: *scribo*, *scribox*, *scribillo*, *scriptito*, *scripturio*; *dormio*, *dormito*, *dormiturio*, 's a t. *luceo*, *lucesco*: úgy a Magyar Nyelvben, az Igéknek sokféle értelmet okozó végezeti által, éppenn nem a Hajtogatások, hanem

az Igék szaporodnak; a Hajtogatása pedig mindeniknek azon módonn megyen; tsupánn a Tselekvő és Szenvedő Formábann vagyon valamelly külömbség, mint más Nyelvekbenn is. Következésképpenn, a ki azt állítaná, hogy a Magyar Nyelvbenn, tsak egygy a Hajtogatás: éppenn nem hibázna, ahozképpest, a ki tízet, vagy harminztat is képzel magának. Mert ha más Nyelvekbenn, a Tselekvő és Szenvedő Formának változtatása, tsak egy Hajtogatásnak tartódik: több Hajtogatást egynél, Nyelvünkben tartani nem is lehet: mivel a ki egygy Igét tud Nyelvünkben, mind a Tselekvő, mind a Szenvedő Formábann hajtogatni: a fzerínt bánhatik, az attól fzármazott, vagy akár-melly más Igével is, a mint annak tulajdonsága hozza magával.

(mm) Lehetne vltatni, hogy a mit a 'Sidó Grammatikábann, könnyebbségnek okáért, hét Hajtogatásnak tartanak is közönségesenn, azok *többnyire*, mint a Magyaroknál, valósággal újabb Igék. Mert azonn kívül, hogy Hajtogatásaiknak végezetjei egymással alkalmasint megegygyeznek: bizonyos dolog, hogy még a Tselekvő Igék közzül is, nem mindeniknek vagyon abbann a Nyelvbenn is az a hét Formája; némellyiknek tsak egy van, lég alább a Bibliábann tsak egy Formábann fordul-elő; némellyiknek értelme pedig, ez vagy amaz Formábann, annyira külömböz, hogy azt nem lehet tsak Hajtogatására nézve külömböző Igének gondolni; hanem a Származtatás által készült újabb Igének kell tartani. — De ha ezek külömbenn volnának is: a Rendes Hajtogatás, koránt sínts a mi Nyelvünkben annyi változásokkal egybeköttetve, mint a 'Sidóbann: hanem a mint a sbenn mondódott, minden Igét, vagy a Tselekvő, vagy a Szenvedő Forma fzerínt kell, vagy mind a kettőben is lehet változtatni.

§. LXV.

Nemhogy tehát a Hajtogatásoknak szükségtelen szaporításával kellene a Magyar Grammatikát bővíteni: de az Igéknek, értelmére és végezetire nézve való minden Nemeit is előfzámálni: nem egyéb vólna, hanem a Dictzionariumot kiírni. Elég lészén a nagyjából, és leg inkább az afféle Végezeteket feljegyezni; a mellyek Nyelvünkben, az Igékhez tevődvénn, azoknak értelmét úgy változtatják; hogy azt az értelmet, más Nyelvekbenn több különös szóval kell kitenni. Mivel pedig a Magyar Nyelvbenn, minden Igének Gyökere, a *Jelentő Mód' Jelenvalójának egygyes harmadik Személlye*: ahoz lehet, és kell az efféle Végezeteket tóldani.

1.) Ha valamely Igéhez, ezeket a Végezeteket töldjuk: *hat, het*, így: *olvashat, közförülhet*: ez annyit télsen, mint: *poteft legere, poteft ucuere*; és így ezen töldás által, lesznek az Igék *Tehetökké*. Vevődött pedig ez a töldalék, nem ebből az Igéből: *lehet*, mert maga ez is öszvetevődött ebből: *leszsz és het*, mintha volna *leszhet*; és mikor ezt egészszenn teszszük valamely Ige mellé, nem annyira tehetséget, mint engedelmet jelent; vagy pedig lehetőséget; és nem a Tselekvő személyre vivődik; p. o. *lehet olvasni, lehet kapálni*: hanem inkább ebből, a már ma csak öszvetevésbenn megmaradott Igéből: *hat*. (*poteft*) p. o. *kíhat, béhat, elhat* 's a t, *hatható, hatalmas* 's a t. Némely *Tehetokból*, hozzájuk töldődvann, a Fogláló Aligmúltjának Végezei, lesznek *Ohajtók*. mint: *ehetném, ihatnám, alhatnám, szánkázhatnám*; melyeknek a Jelentőbenn, csak *Alig és Régenmúltját* formálhatunk így: *ehetném vala, ehetném volt*. A Foglálóbann pedig csak Egészszenn és Régenmúltját, így: *ehetném legyen, ehetném volna*. Több Idejei és Módjai, nintsenek.

2.) Ha valamely Igéhez ez a Végezet töldódik: *at*, vagy *et, tat*, vagy *tet*: azzal a jelentődik; hogy valaki magán kívül mással tselekedtet valamit: p. o. *olvas-tat, őlot-tet* 's a t, curat vel facit legi, occidi. Vevődött ezen töldalék, talám ebből: *tesz, tett, tette*; melly szintúgy változhatik *tatá*, mint a *hat, heté*, és a *ság, ségé*; mintha így volna: *tette olvasni, tette hogy olvasson*. Nevezhetjük az így kitöldött Igéket, *Tselekedtetőknek*. A *tatnak* megszáporításánál fogva, általvihetjük ugyan a tselekedetet, harmadikra, negyedikre is: de ez homályosságot okoz, és nem kell véle élni.

3.) Mikor valamely Igéhez ezt töldjük: *gat, get*: jelentik ezek, valamely tselekedetnek, ottann ottann, vagy gyakorta való előfordulását, mint: *olvas-gat, kére-get* 's a t; és ehez képpst neveződhetnek: *Gyakorlónak*. Illyen ereje van sokszor ennek is: *tat, tet*, mint: *nyom-tat, fut-tat* 's a t; a következőknek pedig mindenkor: *gál, gél, dogál, degél, dögél, dül, dél, kál, kél, oz, ez, öz, dor, dös* 's a t. p. o. *szaladgál, keresgél, olvasdogál, szeretdegél, üldögél, furdál, szeldel, írkál, seperkél, öldöz, meredez, kötöz, tsapdos, pökös* 's a t.

Hogy volnának ezek külön külön Hajtogatások? (lásd a Származtatást)

Az Első és Második Szám alatt lévő Végezeteket, mellé lehet tenni akármelyik Igének is; de a Gyakor-

lást jelentők, megváltatják az Igéket; a szokás tanítja-meg, mellyiket mellyikhez kellessék tóldani?

4.) Vagynak Kezdődést jelentő Végezetek is, minéműek: *odik, edik, ödik*, 's a t. mellyek által a *Kezdődéstjelentő* Igék készülnek; p. o. *világosodik, eteztesedik*, 's a t. Ezek többnyire, a mint láthatni, Nevekhez tóldódnak, és azokból formálnak Igéket; vagy pedig Nevekből származott Közép Igékhez, p. o. *sas, sasol, sasolódik*, megrövidítve: *saslódik*.

5.) Az *it* Végezet, vagy néha magábann is a *t*, *Altalvivő*, és szorossabb értelmet okoz; és tevődik, hol némelly még ma is fennforgó, hol pedig már ma homályos értelmű, és elveszett Gyökök mellé, mint: *tan, tan-ít, tsáb, tsáb-ít; von-ít, kapar-ít, takar-ít, száll-ít, száll-ít*. Tevődik akármelly Mássalérthető mellé is, mint: *szép-ít, káros-ít, lány-ít*; néha még a Közép Gráditsbann lévőkhöz is, mint: *nagyobbít*, 's a t; de a Felső Gráditsbann lévőkhöz nem: de most az itnek tsak az Igékhez való járulásáról vagyon szó.

Lehetne több efféle Végezeteket is számlálni; fordulnak is még majd elő: de azok inkább a Származtatásra tartoznak. Bizonyos azombann: hogy valamint az előszámlált, és több Végezetek, Nyelvünkben ékes rövidséget okoznak: úgy az azokkal való élésnek megtanulása, nem kevés fáradságába kerül az Idegeneknek.

LXVI.

Rendes vagy Regulás Hajtogatás Nyelvünkben tsak egy vagyon a LXIVdik §. szerint; egynek vévénn, t. i. a Tselekvő és Szenvedő Formát: de azombann minden *Teljes Tselekvő Igének* ez a tulajdonsága vagyon, hogy azt, a Tselekvő Formábann, a három első Műdbann, majd mind egygyik Időbenn, Személybenn, de tsak az *Egygyesbenn*, háromféleképpenn lehet és kell is hajtogatni. Világos ez a következő Példából:

1. *Forma* — Szeretek, szeretsz, szeret.
2. *Forma* — Szeretlek, szeretel, nints.
3. *Forma* — Szeretem, szereted, szereti.

1.) Néha t. i. valamely tselekedetünket meg nem határozva említjük, vagy nem nevezzük-meg, hogy az mire? vagy kire vivődik? vagy ha megnevezzük is, de nem különböztetjük-meg, vagy nem mutatjuk-ki Névmássával: és ekkor az első Formával élünk így: *szeretek, olvasok, várrok; egygy embert, sok embert szeretek, mentét varratok, nagyot hallok* 's a t.

2.) Néha ismét valamely tselekedetünk másra vivődik ugyan, de tsak a második Személyre; és ennek

kijelentésére, vagy kimondjuk a második Személy' Név mássait, vagy pedig elhallgatjuk ugyan, de alatta értjük szavainknak: ekkor tehát élünk a második Formával így: *szeretlek téged; szeretlek Ötsém!* Így megy ez a Tehető, Tselekedtető, Gyakorló 's a t. Igékben is: *szerethetlek, olvastatlak, szeretgetlek* 's a t. Ezen Formában kellene igazság szerint Izóllanunk, mikor a második Személynek reánk tartozó tselekedetiről emlékezünk is; p. o. *te szeretel engem*, de ezt a szokás elrontotta; hanem egynehány Igével tsak ugyan így élünk, mint: *te víszel engem*, 's a t. nem mondjuk: *te víszesz engem*.

3.) Mikor pedig a személyt vagy dolgot, melyre tselekedetünk vivódik, Név mássával megkülönböztetjük, vagy kimutatjuk; vagy Név mássát teszünk eleibe, (melly végre a Németek ezzel élnek: *der, die, das*,) akkor a harmadik Formát veszszük-elő így: *szeretem az alázatosságot, olvasom a könyvet, lekuszálom az árpát* 's a t.

§. LXVII.

Hol vette magát a Tselekvő Igéknek ezen három rendbéli Formája? honnan jönnek abba, mindegygyik Időben, és majd mindenik Személyben, azok a külömböző Végezetek? kitanúlhatjuk, ha gondolóra veszszük, a két Segítő Igének Végezetit; és a Név mássabéli Személyes Ragasztékokat. Ezekenn épül Igéinknek Hajtogatása, ezekből veszik, mind Időbéli, mind Személybéli Végezetjeiket. Könnyű ezt egyszerűbe látni, ha ide leírjuk a Segítő Igék' Jelentő Módjának Jelenvaló Idejét, és egy vagy két Ragasztékos Nevet.

Vagy-ok,	vagy,	van.
Vagy-unk,	vagy-tok,	vagy-nak.
lesz-ek,	lesz-esz, lesz-fz, lesz-el, lesz-fz.	
lesz-ünk,	lesz-tek,	lesz-nek.
***	***	***
zab-om,	zab-od,	zab-ja.
zab-unk,	zab-otok,	zab-jok.
kép-em,	kép-ed,	kép-i.
kép-ünk,	kép-etek,	kép-ik, kép-jek.

A Jelentő Mód' Jelenvaló Idejének Formálódásáról.

A.) Mikor valamelly Tselekvő Igét, a közelebb említett Első Forma szerint akarunk a Jelenvalóban hajtogatni, mely ez: *szeretek, szeretsz, szeret*: mindeknek előtte arra kell figyelmezn: hogy mitsodás Magabannhangzó áll utól annak Gyökerébenn? (Gyökere

pedig minden Igének a Jelentő Mód' Jelenvalójának harmadik Személye) És

1.) Ha *a, o, u*, áll a Gyökér' utolsó Tagjában, mint p. o. ebbenn: *kap*; akkor a Gyökér, a *Segítő Vagyok'* Végezetjeit veszi-fel mind az Egygyesbenn, mind a Többsesbenn, (kivévénn a második Egygyes' Személyét, melyet a *léfszefz*ből veszzen magához; és a harmadikat, melybenn ekkor a Gyökér változás nélkül marad) így:

<i>kap-ok,</i>	<i>kap-fz,</i>	<i>kap.</i>
<i>vagy-ok,</i>	<i>lelze-fz,</i>	— —
<i>kap-unk,</i>	<i>kap-tok,</i>	<i>kap-nak.</i>
<i>vagy-unk,</i>	<i>vagy-tok,</i>	<i>vagy-nak.</i>

2.) Ha pedig *e, ő, ü*, áll a Gyökérnek utolsó Tagjában: az ilyen Gyökérhez, a *Segítő lefzek'* Végezetjeit kell tóldani, p. o. ehez a Gyökérhez: *tép.* így:

<i>tép-ek,</i>	<i>tép-fz,</i>	<i>tép.</i>
<i>lelze-ek,</i>	<i>lelze-fz,</i>	— —
<i>tép-ünk,</i>	<i>tép-teh,</i>	<i>tép-nek,</i>
<i>lelze-ünk,</i>	<i>lelze-teh,</i>	<i>lelze-nék,</i>

Ezt mindazáltal megjegyezvénn, hogy a melly Tselekvő Igének Gyökerében, *ő*, vagy *ü*, a végső Magábanhangzó; az, az Egygyes első Személybenn, és a Többses másodikbann, *ek* helyett *ököt* veszzen-fel így:

<i>öl-ök,</i>	<i>öl-fz,</i>	<i>öl — ölt-ök.</i>
<i>gyűjt-ök,</i>	<i>gyűjt-efz,</i>	<i>gyűjt — gyűjtő-tök.</i>

Ezekből világos lévén, hogy az említett első Formában, a Tselekvő Igének Gyökere, a *Segítő Igék'* Végezetjeit veszi-fel a Hajtogatásban: nevezhetjük ezt a Formát *Segítékesnek*.

B.) A mi továbbá a Tselekvő Igéknek azt a Formáját illeti, melyet ezen Tzikkely' kezdetében, másodiknak nevezünk: *szeret-lek, szeret-el; kap-lak, kap-ol; tép-lek, tép-el*: hihető, hogy ennek első Személyében a *k*, ebből vevődött: *vagy-o-k*, vagy *lefze-k*, az *l* pedig ebből: *lefze-l*; és a két Személy' végezeti a *k* és *l*, azért öntődött-öszve így: *kap-lak, tép-lek*: mivel ez a Forma, egyedül tsak a második Személyre vitetődhetik. Így: *szeretlek téged', öltalmazlak tégedet*. A második Személy' Végezeti pedig: *kapol, tépel*; látni való, hogy ebből vevődött: *lefz-el*; az *el*, *ollá* változánn a Gyökér' utolsó Tagjához képpest, mint a *hat, hetté*. Az elsőbenn azombann, miért *kap-lak*, nem pedig *kap-lok*, a *vagy-ok* szerint? nem tudhatni: de a Gyengébbhangú Igék, mennék a mint látni való a *lefzek* szerint: *tép-el-ek*.

Mínthogy pedig ez a Forma, az Időknek tsak az Egygyesében, és a két elsőbb Személyében

fordúl-elő: a harmadikbann pedig, és a Többsbenn, azt mindenütt a Segítékessel szoktuk pótolni: neveztük ezt: *Csonka Formának*. Annyival inkább, mivel ennek második Személye is már ma, sok Igébenn szokatlan, p. o. *hallol, kapállol, írol*; ámbár ez a Következtetéssel éppenn nem ellenkezik: a honnét némelly Igékben, a Jelenvalóban, ma is feltaláltatik, mint: *olvasol, vizsgál, eszel* 's a t: a Foglalóban pedig minden Igébenn megvagyon, p. o. *olvassál, kergessél* 's a t. Lásd alább a Példákban.

C.) Mikor pedig azt a Formát akarjuk kitsinálni, melyet harmadiknak nevezünk: látni való, hogy a Ragasztékokat, (vígázván ekkor is a Gyökér' végső Magábanhangzójára) mindenbenn a szerint töldjük a Gyökérhez az Egygyesbenn, mint a Nevekhez:

Egygyes:	zab-om,	zab-od,	zab-ja.
— —	kép-em,	kép-ed,	kép-i.
— —	kap-om,	kap-od,	kap-ja.
— —	tép-em,	tép-ed,	tép-i.

De az Igék' Többsse így mégyen:

kap-juk,	kap-játok,	kap-ják,
tép-jük,	tép-itek,	tép-ik.

És így az Igéknek ezen Többs Ragasztéki, látni való, hogy nagyot különböznek a Nevek' Ragasztékítól; melynek oka ez: mivel ennek a Formának Többsse, nem a tiszta Gyökértől származik; hanem ennek Ragasztékos Egygyes harmadik Személyétől, úgymint: *kap-ja, tép-i*. Ez megyen által a Többsbe, és a benne lévő Erős vagy Gyengébb végső Magábanhangzóhoz képpest, az első Személybenn, kiejtvén magából az *a* és *i*, így: *kapj, tépi*, az *unk* és *ünk* Névbeli Ragasztékokból, a *j* által, csak az *ukot* és *üköt* veszi el, így: *kap-juk, tép-jük*; bizonyos lévén a Ragasztékokról való Jegyzésekből; hogy az *i*, ebbenn *tépi*, nem egyéb, hanem ennek megrövidítése: *tép-je*. A honnét még ma is ilyen tellyesenn mondják ezt ki imitt amott a Duna' mellékinn, az effélékbenn: *szeretje, nevetje* 's a t. És ez az oka, hogy a Többs első Személybenn nem így megyen-által: *tépi*, hanem *tépje*, és az *a* mint említődött, kiejtvén, lesz: *tépi-ük*.

A Többs második Személy' formálására továbbá, meghúzódik az említett harmadik Egygyes Ragasztékos Személybenn, az *a* így: *kapjá*, a Gyengébbhangú Igékben pedig változás nélkül marad az *i*, így: *tépi*, és a *tok, tek*, Többs Ragaszték, hozzájuk töldődik e szerint: *kapjá-tok, tépi-tek*.

A Többs harmadik Személyt ebbenn a Formában úgy formáljuk, hogy az Erőshangúakban a harmadik

Személybéli *a* meghúzódik, a Gyengébbhangúakbann pedig az *i*, húzás nélkül marad, és mind a kettőnek utánna tevődik a *k*, így: *kup-ják*, *tép-ik*. 's a *t*.

Nevezhetjük ezt a Formát *Ragasztékos Formának*.

Ezek pedig külön külön sorbann, a Jelentő Mód' Jelenvalójábann, az előadódott három Formának Végezeti, a mellyek szerint hajtogatódnak a *Tselekvő Igék*, és csak azok a Tellyes Tselekvő Igék, a mellyeket ezen három Forma szerint lehet változtatni:

Jelentő Mód. Jelenvaló Idő.

Egygyes.

3dik Személy.

1. *Segítékes Forma*: ok, ek, ök, sz —) maga a Gyökér
2. *Csonka Forma*: lak, lek, el, ol, öl) mind a kettőbenn.
3. *Ragasztékos F.* om, em, öm, od, ed, öd — a, i.

Többs.

Segít. Forma: unk, ünk, tok, tek, tök, nak, nek.

Ragaszt. Forma: juk, jük, átok, itek, ják, ik.
(suk, sük) (sák)

§. LXVIII.

Ezen Végezetek között immár minémű Igéhez? mellyek kívántatnak? nem nehéz kitalálni; mivel a Nevek' Ragasztékos Többséről adódott Regulák szerint mennek: nem árt mindazáltal ezeknek tulajdonságait egy-néhány Regulábann előadni.

A.) *A háromféle Első Személyekről.*

1. *Reg.* A melly Tselekvő Ige' Gyökerének, *a*, *o*, *u*, áll az utolsó Tagjábann: abbann a háromféle *Első Személyek'* formálására, az *ok*, *lak*, *om* Végezetek kívántatnak. p. o. *hallgat-ok*, *hallgat-lak*, *hallgat-om*; *lop-ok*, *lop-lak*, *lop-om*; *húz-ok*, *húz-lak*, *húz-om*.

Ha pedig *e* áll a Gyökér' utolsó Tagjábann: *ek*, *lek*, *em*, kell a háromféle első Személyekbenn, így: *szeret-ek*, *szeret-lek*, *szeret-em*.

Mikor ismét *ö* vagy *ü* találtatik a Gyökér' utolsó Tagjábann: akkor *ök*, *lek*, *öm* kívántatik így: *tör-ök*, *tör-lek*, *tör-öm*; *üt-ök*, *üt-lek*, *üt-öm*.

2. *Reg.* Ha a Tselekvő Ige' Gyökerébenn, az utolsó Tagbann *i* áll, és az *it*, *a*, *o*, *u*, előzi-meg, vagy *i*; mint: *ámít*, *borít*, *hurít*, *tsitít*; mindenkor *ok*, *lak*, *om* kívántatik az első Személyek' formálására; (sőt többnyire az efféle Egytagú Igékhez is, mint: *ír*, *bír*, *szít*, *hív* 's a *t*.) így: *ámít-ok*, *ámít-lak*, *ámít-om*; *borít-ok*, *borít-lak*, *borít-om*; *hurít-ok*, *hurít-lak*, *hurít-om*; *tsitít-ok*, *tsitít-lak*, *tsitít-om*. Így az Egytagúakbann is: *bír-ok*, *bír-lak*, *bír-om*; *szít-ok*, *szít-lak*, *szít-om*; *hív-ok*, *hív-lak*, *hív-om*.

Ha pedig az *ít, e, ő, ü*, előzi-meg: *ek, lek, em*, kell így: *térít-ek, térít-lek, térít-em; őszít-ek, őszít-lek, őszít-em; ürit-ek, ürit-lek, ürit-em*. Ezek kívántatnak az olyan Egytagúakhoz is, a melyek két Mássalhangzónn végződnek, mint: *int, hint*. (ehez is: *hísz*, mikor Tselekvővé válik is így: *meghísz-ek, meghísz-lek, meghísz-em*). Ehez pedig: *nyír*, hol az egygyik, hol a másik rendbéliet tefzik; néhol így is élvénn véle: *nyír-ok, nyír-lak, nyír-ja*; de közönségesebbenn így: *nyír-ek, nyír-lek, 's a t.*

B.) *A háromféle Második Személyekről.*

3. Reg. A melly Gyökernek utolsó Tagjábann *a, o, u*, áll; az, a Segítékes' második Személye' Végezetit, az *sz*t, leg többnyire tsak azon módonn vélzi magához, a mint van a Gyöker, így: *olvas-sz, lát-sz, tud sz*, a Csonkáét és a Ragasztékosét pedig oval így: *olvas-ol, lát ol 's a t.*

Így mennek azok is, a melyeknek utolsó Tagjábann *i* áll, de az *i* előtt *a, o, u*, vagy pedig tsak Egytagúak, (lásd a 2dik Reg.) mint: *hív-sz, hív-ol*.

4. Reg. A melly Gyökernek utolsó Tagjábann *e, ő, ü*, találattik; a második Személybenn, a Segítékes' Végezetit, az *sz*t, az is minden Magábannhangzó segítségével vélzi magához így: *szeret-sz, kér-sz, temet-sz, öl-sz, kerül-sz*; a Csonkáét és Ragasztékosét pedig evel így: *szeret-el, temet-el 's a t*; de a melyekben, *ő*, vagy *ü* vagyon, *övel*, így: *öl-öl, körül-öl, öl-öd, körül-öd 's a t.*

A Segítékes Formára nézve, kivétetnek az olyan ígék, a melyeknek Gyökere két Mássalhangzónn végződik, mint: *hall, vall, hajt, legygyent, int, hint*; továbbá, a melyeké *ítbe*, vagy Húzásos *ébe* végződik. Ezek a könnyebb kimondásért, az *sz*t, vagy *a* vagy *e* segítségével veszik magokhoz; a *sz*erint a mint vagy Erős, vagy Gyengébb Magábannhangzó áll előttök; vagy pedig Egytagúak, így: *hall'a-sz, hajt-asz, legygyent-esz, hárít-asz, borít-asz, merít-esz, szít-asz*.

C.) *A háromféle harmadik Személyekről.*

5. Reg. Mind a Segítékesbenn, mind a Csonkábann jelenti a harmadik Személyt, maga a Gyöker, semmit nem változván: de a Ragasztékosbann *a* kívántatik a Gyökerhez; valahányszor ebbenn, *a, o, u*, áll az utolsó Tagbann; és azon *a* Végezet, mindenkor j által töldődik a Gyökerhez így: *faragja, földja, súgja 's a t.*

Mikor pedig, *e, ő, ü*, áll a Gyökér' utolsó Tagjábann: akkor az *i* Végezet kívántatik a Ragasztékos harmadik Személyébenn, így: *szert-i, gyűlöl-i, süt-i, kerül-i*.

A melly Gyökérnek utolsó Tagjábann *i* áll: annak Ragasztékos harmadik Személyébenn, *a* kívántatiké? vagy *i*? könnyű kitalálni a 2dik Regulából.

(nn) Bizonyos dolog, hogy Nyelvünkben nem az *ly*, annyi-
val inkább nem a *gy* és *ty*, hanem a *j* az a Szolga Betű, mel-
lyel a Ragasztékok, mind a Nevekhez, mind az Ígékhez szók-
tak járulni. Az *ly-et*, ha *y-nal* írjuk is: ez csak annyi, mintha
most is így írának, mint írták a Régiebbek: *lj*. De akárhogy ír-
juk: minden látja, hogy más betű a *j*, más ismét az *ly*; és így
ezeket egymással feltserélni, és efféleképpenn írni: *halytom, buly-
dosom*; tanult emberekhez éppenn nem illik. Nem illik a Ra-
gasztékos Nevekben is *j* helyett *ly-t, gy-t, vagy ty-t* írni; így:
tsaplya, padgya; (annyival inkább: *pagygya*, képtelenség!)
parantsolatlya; ezek helyett: *tsapja, padja, parantsolatja*. A
kimondása akárhogy esik, de a leírásának helyesenn kell lenni.
Más, mikor valamely Név, Kettős Betűnn végződik, mint: *ho-
mály, fény* 's a t. mint az effélékről a Ragasztékokról való
§§-ben említés tevődött.

Még illetlenebb tanult embereknek így bánni az Ígék-
nek Ragasztékos Formáival, és azokat így írni: *hal-
lya, látya, tudgya*; kivált pedig így: *tuggya, higgy-
gye* 's a t. *Igy a Gyökér idővel elvész*. És erre nézve
a melly Ígék kettős Betűnn végződnek is, mint: *hány,
hagy*; szükség hogy azoknak Ragasztékos Formáiban
jt írjunk így: *hány-ja, hagy-ja* 's a t. annyival in-
kább az olyanokban, a mellyekben híre sins a ket-
tős Betűnek, mint: *fal-ja, hurít-ja, tud-ja, lát-ja, hid-
je* 's a t. Mi lenne az Anglus vagy Frantzia Nyelv-
ből, ha azokbann a szók, a kimondás szerint íródná-
nak-le? Szint' így elkortosodik és elrontódik a Ma-
gyar Nyelv is, az efféle hibás írás' módja miatt. Mert
valamint ezek a Nevek; *fénnye, mirígygye, métellye*,
Ragaszték nélkül; *fény, mirígy, métely*: úgy a hibás
írás miatt, az effélék: *parantsolatlya, kappannya,
pagygya, zabolálya, paripálya*, idővel Ragaszték nél-
kül majd így mondódnak: *parantsolaty, kappany,
pagy, paripaly* 's a t. A hibásonn írt Ígékből is; *tuggy-
gya, higgygye, szánnya, látyya, fallya, haraplya*; idő-
vel, *tugyom, higgyem, falyom, haraplyom, szány,
szányom, látty, láttyom* talál kerekedni.

6. Reg. Valamint a Nevek, úgy a Sziszegő Betűnn
végződő Gyökér Ígék is, mikor a benne lévő utolsó
a, o, u, szerint, a Ragasztékos Formának harmadik
Személyébenn, az *a* Ragasztékot kívánják; azt nem
jvel veszik mágokhoz, hanem a benne lévő Sziszegőt

megkettőztetik így: *olvassa, földöz-za, húz-za, olvasuk 's a t.*

De ha az Íge Gyengébbhangú, és *it* kíván a Ragasztékos harmadik Személybenn; (*e, ő, ű, állvann* a Gyökér' végső Tagja előtt) a megkettőztetés nem szükség; mivel az *i* Ragasztékban benne van a *j*, ebből lévén az megrövidítve: *jè*, mint már sokszor említődött. p. o. *néz-i, főz-i, üldöz-i, üz-i*: ezekből: *néz-je, főz-je 's a t.*

A Csonkának Többsése nintsen; a Segítőkes', és Ragasztékos' Többsét pedig, könnyű azokból eligazítani, a melyek a LXVIIIdik űbenn az A. és C. Betű alatt mondódtak; vigyázzvann főképpenn a sógoros Magábannhangzókra; és a Szifzegőkben erre; hogy azokat csak akkor kettőztetik-meg, még pedig csak a Ragasztékos Formábann, mikor nem *i* tevődik utánuk: p. o. *olvassuk, olvassá-tok, olvas-sák*: de ha *i* tevődik a Gyökér után, a megkettőztetés elmarad, mint: *főzitek, főzik.*

Szükség volt a Jelenvaló Időnek formálódását ilyen hofzfazonn adni-elő: mivel a ki ennek módját tudja: könnyenn mehet a több Időknek formálásábann, mihelyt azoknak Egygyes harmadik Személyét kitalálja; mivel a melly *Mássalhangzónn* végződnek a *Jelenvalónak* Személyei; éppenn azon Mássalhangzókon végződnek a több Időknek is minden Személyei; úgy hogy a kitalált harmadik Egygyes Személyt, mint Gyökeret úgy gondolvann; éppenn azon Mássalhangzókat kell hozzá töldani, a melyek a Jelenvalóban állanak; ezt megjegyezvén: hogy néhol a Magábannhangzók különböznek, a Jelenvalóban lévő Magábannhangzóktól, a mint a következőkbe előadódik.

§. LXIX.

Az első *Aligmúlt* Időnek kijelentésére, a Jelenvalóval élünk, de úgy, hogy annak mindenik Számbann, mindenik Személyének utánna tézfzük a Segítő Ígének ezen harmadik Személyét: *vala*, így: *kapok vala, kapsz vala, kap vala 's a t.*

A második Aligmúltnak Végezeti pedig ezek:

Egygyes.

<i>Segít.</i>	<i>ék,</i>	<i>ál, él,</i>	<i>a, e,</i>
<i>Csonk.</i>	<i>lak, lek,</i>	<i>ál, él,</i>	
<i>Rag.</i>	<i>ám, ém,</i>	<i>ád, éd,</i>	<i>á, é.</i>

Többses.

<i>Segít.</i>	<i>ánk, énk,</i>	<i>átok, étek,</i>	<i>ának, ének.</i>
<i>Rag.</i>	<i>ók, ök,</i>	<i>— —</i>	<i>ák, ék.</i>

Ezen Ragasztékos Többes helyett ugyan, Magyar Országban a Segítékessel élünk: de ez hiba, mert p. o. e között: *váránk*, *várók*, éppenn olyan a különbség, mint e között: *várunk*, és *várjuk*; az első a meg nem határozott, a második pedig a megkülömböztetett, vagy Névmássával meghatározottatott Nevekhez tevődik; és nem tagadhatni, hogy ámbár hozzáfoglunk az effélékhez: *olvasánk a könyvet* 's a t; de e színt' olyan hiba, mintha így szólnánk: *olvastunk a könyvet*.

A *Segítékes* Végezetjei az Egygyesbenn, látni való, hogy mindenekbenn a Segítő Igéknek ezen időbéli Végezetjei: *valék*, *val-ál*, *lev-él*, *val-a*, *lev-e*.

A Csonkának és Ragasztékosnak formálására pedig, meghúzódnak a *Segítékes* harmadik Személyének Végezetjei, az: *a*, és *e*; és az által formálódnak osztánn, azoknak Végezetjei, p. o. *kapálá-lak*, *tépé-lek*, *kap-ám*, *kap-ád*, *kap-á*; *tép-ém*, *tép-ed*, *tép-é*. — Csak a sógoros Magábannhangzókra kell vigyázni. Könnyű e szerint a Többest is kitsínálni: *kap-ánk*, *tép-énk* 's a t.

A mi pedig a tiszta Magábannhangzónn végződő Igéket illeti, mint: *hí*, *lő*, *nő*, *vi*, *sző*, vagy *szű*: valamint az ilyen *Nevek* a Ragasztékokat, hol *vél*, hol *vél* veszik-fel: úgy az ilyen Igék, az Idők' Végezetit, állhatatosan *vél* veszik-fel, kivévén a Parantsoló Módot: de csak az olyan Végezeteket, a mellyek Magábannhangzónn kezdődnek, mint a Jelenvaló' első Személyeibenn: *löv-ök*, *löv-ünk*, *növ-ök*, *növ-ünk*; és így a második Aligmúlt' Végezetit is mindenütt *vél*; mivel azok mind Magábannhangzónn kezdődnek, így: *szöv-ék*, *szöv-él*, *szöv-e*; *löv-énk*, *löv-étek*, *löv-ének*, 's a t. következésképpenn, ha Mássalhangzónn kezdődő Végezet töldődik az ilyen Igékhez: akkor a *v* nem szükséges, mint: *nő-tök*, *nő-nek*, *si nak*, *ri nak* 's a t. *löttem* 's a t.

A második Aligmúlt Személyeinek utánna tevődvén ez: *vala*: megkészlül a harmadik Aligmúlt: *kapék vala*, *kapál vala*, *kapa vala*, *tépe vala* 's a t.

§. LXX.

Az *Egészszennmúlt*nak Végezetjei a következők:

		<i>Egygyes.</i>	
<i>Segít.</i>	— —	ál, él,	t, vagy tt.
<i>Csonk.</i>	lak, lek,	ál, él,	— — —
<i>Rag.</i>	am, em,	ad, ed,	a, e.
		<i>Többes.</i>	
<i>Segít.</i>	unk, ünk,	ok, ek,	anak, enek, v. ak, ek.
<i>Rag.</i>	uk, ük,	átok, étek,	ák, ék.

Látni való, hogy a Segítőkesnek Végezeti, mind az Egygyesbenn, mind a Többesbenn, a Ragasztékosé is, az Egygyes első Személybenn, a Segítő Igékből vevődtek: *voltam, let-tem, voltál, let-tél, voltunk, let-tünk* 's a t. Látni való továbbá, hogy ennek az Időnek megkülönböztető Jegye a *t*, vagy *tt*; *takar-t, talált-t, olvaso-tt, halló-tt*; és így ezen példák szerint, némelly Igék csak egy *tt* vesznek-fel az Egészszennmúltbann, még pedig minden Magábannhangzónak szolgálatja nélkül, így: *takar-t*; némellyek pedig két *tt*, valamelly sógoros Magábannhangzónak szolgálatjával, mint: *olvas-ott, kering-ett* 's a t.

1. Reg. A melly Gyökér, *l, n, r*, folyó Betűkönn végződik: ahhoz csak egy *t* kell, minden Magábannhangzónak szolgálatja nélkül: és azonnal megképzül annak harmadik Személlye az Egészszennmúltbann így: *talál, talál-t, száll, száll-t, ken, ken-t, ígér, ígér-t*. (*kaszálott, borotvállott*, hibás: mert a Gyökerek: *kaszál, borotvál*, csak egy *l*, *szállott*, és így a Gyökere *száll*.) és ezen harmadik Személy, azon módonn veszi magához, a mint van, mind a Segítőkes, mind a Ragasztékos formának végezetit; ezt megjegyezvénn, hogy ebbenn az Időbenn, a Segítőkesnek első Személlye nintsen, nem mondjuk: p. o. *én kentek, én tanúlt-ak*, hanem e helyett a Ragasztékossal élünk, így: *kent-em, kent-él, kent, kent-ünk, kent-tetek* 's a t.

A Csonka Végezetjei pedig, az első Személybenn, úgymint a *lak, lek*, el nem kell feleltetni, hogy valamint ebbenn, úgy a több Időkbenn is, mindenkor valamelly sógoros Magábannhangzónak szolgálatjával járúlnak a harmadik Személyhez, és soha sem a nélkül, így *kent-elek, szállt-elek* 's a t.

Ezen Regula szerint lehet bánni némelly *abe* kimenő Töbhtagú Közép Igékkel is, mint: *maradt, akadt*, még mikor Tselekvökké válnak is; de a Tselekvők, mint: *fogad, enged*, a következő Regula szerint mennek, mint az efféle Egytagúak is, p. o. *fed, szed*, 's a t. sőt sok Töbhtagú Közép Igék is, mint *hazud* 's a t.

2. Reg. Ha pedig a Gyökér, az említett három folyó Betűnn kívül, akármelly Mássalhangzónn végződik: két *tt* kíván az Egészszennmúlt:nak harmadik Személlyébenn; és azt mindenkor valamellyik sógoros Magábannhangzóval; nevezetesen *oval*, mikor a Gyökér utolsó Tagjábann *a, o, u*, áll. p. o. *hallgat-ott, fog, fog-ott, húz, húz-ott*; evel mikor *e*, p. o. *kedvezett szeret-ett*, 's a t. *övel* mikor *ö, ü*, p. o. *flúz-ott, önt-ott* 's a t. hol *oval*, hol *evel*, mikor *i* áll a Gyökér utolsó Tagjábaun, a szerint, a mint már egynehányszor

előadódott; p. o. *ámít, ámít-ott, kerít, kerít-ett, térít, térít-ett.*

De már a több Személyeknek formálása, az ilyen Igékben is, csak úgy megyen véghez, mintha a Gyökérhez csak egy *t* tevődött volna, elesvénn a Szolga Magábanhangzók; mellyek csak a könnyebb kimondásért védődnek-fel; a *t* pedig azért kettőztetvénn meg, a közlebb felhozott példákban és személyben, hogy világosabbann hallódjon. Ezeket tehát: *kedvez-ett, olvas-ott, szeret-ett*, 's a *t*. csak úgy kell gondolkunk, mintha így volnának a harmadik Személyben: *kedvez-t, olvas-t, szeret-t*; és ezekhez kell adni mindenik Formában a több Személyek' Végezetjeit, így: *olvast-am, kedvest-él, hallgatt-ál, szerett-ük* 's a *t*.

Kivételnek az olyan Igék, mellyeknek Gyökere két Mássalhangzónn végződik, mint: *támaszt, ereszt, int, kereng*, 's a *t*. még ha az említett három folyó Betűk közül, kettőztetik is meg valamelyik a Gyökér' véginn; mint: *hall, forr* 's a *t*. Ezekhez valamint az harmadik Személyben, valamelyik sógoros Magábanhangzóval járul a két *tt*: azonképpenn a több Személyek' formálásában is így: *támaszt-ott; támaszt-ottam, támaszt-ottad, támaszt-otta, int-ett, int-ettük, int-ettétek, int-ették, támaszt-ottalak, int-ettelek*, 's a *t*. mivel külömben, a Jelenvalóban láttatnának sokszor lenni, leg alább a kimondásban, p. o. *int-t*, e helyett: *int-ett, int-tem, e helyett: int-tettem.*

Igy kell bánni a hofszú *ítbe* kimenő Igékkel is, mint: *borít, térít, merít, borít-ott*; innét az Egészszennmúltnak több Személyei, nem *borít-tam*, 's a *t*. hanem *borít-ottam, térít-ettem, térít-ettük, térít-ettétek* 's a *t*. Igy az Egytagú *etbe* kimenőkkel is, p. o. *vét, vet, vét-ett, vét-ettél, vét-ett* 's a *t*.

Két *tt* kívánnak az Egészszennmúltban, a Magábanhangzónn végződő Gyökök is, miot: *nő, nőtt, lő, lőtt, nőttem, nőttél, szőttünk, szöttetek* 's a *t*.

§. LXXI.

A Régennmúlt Időt formáljuk az Egészszennmúltból; úgy, hogy ennek mindenik Személyének utánna tefszük ezt a Segítőt: *vala*. p. o. *kaptam valo, kaptál valo, kapott valo* 's a *t*. De a *valo* helyett, jobb volna ezzel élnünk állhatatosonn: *vólt*, a honnét a köz. beszédben senki nem is él a *valával*; hagyhatnánk ezt az Aligmúltnak kijelentésére; és a Régennmúltat Írásunkban is mindenkor *vóltal* kellene ki tennünk így: *hallottam vólt, hallottad vólt, hallotta vólt* 's a *t*. Ez különös a Nyelvünkben, hogy a melly Idejeit a Segi-

tő Igének felfelzszük, más Igék' idejeinek formálására, mint; *vala, vólt, légyen, vólna*: ezekkel mindenkor tsak a harmadik Egygyes Személybenn élünk; oka ez: mivel a Személyek' Jegyei, külömbenn is feltaláltatnak az Igéink' Végezetibenn.

§. LXXII.

A Jövendő Időről lásd a LXIIIdik §. a vége felé.

§. LXXIII.

Mínthogy magának senki nem parantsolhat: nem lehet egygy Igének is első Személye a Parantsoló Módbann; és az effélék: *tanúljunk, járkáljunk*, 's a t. a Foglalóbann állanak. Nintsen a Parantsoló Módnak Ideje is több, egynél, melly a *Jövendő*; mivel ha valami már megvólna, nem parantsolódnék. Ezen Módnak és Időnek Megkülömböztetője pedig rend szerint a j Betű, melly talám ezen Segítő Igének *Lészek*, a régi mód szerint való leírásából származott, *Léj*: sőt fel lehet tenni, hogy a két Segítő Ige' Parantsolója valaha így lehetett: *val-j, lév-j, vagy léj-j*. (lásd a LXIIIdik §. az elejinn.)

Ezt a j-t, ha a Gyökdirhez töldjük, megkészl a Segítőkes' Parantsolója, az Egygyes második Személybenn így: *kap-j, tép-j, tanúl-j, kerül-j*. Ezen második Személyhez ismét ha n-t töldünk, valamellyik sógoros Magábannhangzóval, melly vagy o, vagy e, vagy ö; megkészl a Segítőkes' Parantsolójának harmadik Személye így: *tanúl-on, verj-en, kerülj-ön*. Ez a Végezet is a Segítő Igékből vevődött: *valj-on, legj-en*. De a val soha nem járúl az n, a jhez: és így *kapj-an, parantsolj-an, tanúl-j-an*, hiba vólna. A Csonka Forma, hasonlóképpenn a Segítő Igékből vefzi a második Személy' Végezetjét e szerint t. i. mintha vólna: *valj-ál, levj-él, vagy legj-él*; így: *tanúl-j-ál, kerül-j-él, ölj-él*, mellyekkel ámbár már ma ritkán élünk; de hogy a Parantsolóbann légyenek, ebből megtetfzik: mivel némelly Igéknek, nem is lehet másképpenn a Parantsolója a Segítőkesbenn, p. o. *egyél, ígyál*, 's a t.

A Ragasztékos Parantsoló formálódik a Segítőkes' második Személyétől, d töldődván hozzá, valamellyik sógoros Magábannhangzó' 'zolgálatjával így: *tanúl-j-ad, kerül-j-ed, kapj-ad, tépj-ed*, 's a t. (mellyekbenn, hogy a d, t helyett áll, ebből: *te*, már a Ragasztékok' Előadásábann mondódott; a honnét vifszja is jó a t a Többesbenn) de meg szoktuk, meg is lehet a Parantsolónak ezen Személyét rövidíteni így: *tanúl-d, kerül-d, kap-d, tép-d*, 's a t.

De a Ragasztékosnak harmadik Egygyes Személlye, már efféle megrovidítést nem szenved: hanem a Segítékes' második Személlyéhez, ezen Mutató Név mássai tóldódvánn, *a, e*, megmarad benne állhatatosonn a *j*, így: *tanúl-j-a, kerül-j-e, öröl-j-e* 's a t.

Könnyű a Parantsolónak a Többseseit is kitsínálni, hozzá tóldódvánn, t. i. a Segítékes' Egygyes második Személlyéhez, p. o. *tanúl-j, tép-j*, a Jelentő Egészszenn-múltjának második és harmadik Személybéli Többses Végezetjei: *atok, etek, átok, étek*, 's a t. a Segítékesé, a Segítékeséhez, a Ragasztékosé, a Ragasztékoséhoz, így: *tanúl-jatok, tanul-j-anak, tanul-j-átok, tanul-j-ák, kerül-j-etek, kerül-j-enek, kerül-j-étek, kerül-j-ék*.

Ezek szerint tehát a Parantsoló Mód' rendes Végezetjei a következők.

<i>Egygyes.</i>					
<i>Segít.</i>	<i>j,</i>	—	—	—	<i>on, en, ön</i>
<i>Csonk.</i>	<i>ál, él,</i>	—	—	—	—
<i>Rug.</i>	<i>d,</i>	—	—	—	<i>a, e.</i>
<i>Többses.</i>					
<i>Segít.</i>	<i>atok, etek,</i>				<i>anak, enek.</i>
<i>Rag.</i>	<i>átok, étek,</i>				<i>ák, ék.</i>

§. LXXIV.

De valamint a Jelentő Mód' Jelenvalójának Ragasztékosábann, úgy ebbenn a Parantsoló Módbann, sehol sem veszik-fel a *jt*:

1.) A Szíszegő Betűnn végződő Ígék: hanem annak kipótolására, mindenik Számbann, és Személybenn megkettőztetik a magokbann levő Szíszegőt, így: *olváss, olvasson, olvassál, halászfzad, halászfza, brizzetek, brizzenek, üzzetek, üzzek* 's a t. A Ragasztékos' második Személlye, az ilyen Ígékben is megrovidúl így: *halásfzad, üzd*, 's a t. mint a következőkben is, úgymint:

2.) A melly Ígék' Gyökere *sz*tbe végződik: azokat is csak úgy kell gondolni, mintha tiltsa Szíszegőbe végződnének. A *jt* ezek sem szeretik, hanem a Parantsolóbann a *t-t* elejtvénn, az *sz-t* megkettőztetik, p. o. *gerjeszt, fereszt*, 's a t. a Parantsolóbann leszfz: *gerjeszfz, gerjeszfzer, fereszfzél, fereszfzetek, fereszfzétetek* 's a t.

3.) Nem szenvedik a *jt* a Parantsolóbann az olyan *tbe* kimenő Ígék is, a mellyekben a *t* előtt, *húzd*s nélkül való Magábannhangzó áll, akármellyik légyen az; p. o. *hallgat, nevet, köt, fut, üt* 's a t. A *t* az ilyenekben *se* változik, és megkettőztetődik, így: *hall-*

*gass, hallgasson, nevelsél, nevelsed; v. nevesd, kös-
sétek, üssétek, szeressétek 's a t.*

Illyen tulajdonsága van a húzásos átba és tőbe ki-
menő Gyökereknek is, mint *lát, metsz*; a Parantsoló-
ja: *lát, láss, mess, messen, messetek, messenek 's a t.*

4.) A melly Igének Gyökere Húzásos átbe vagy tőbe
végződik; sőt ha más akármelly hofzszú Magábann-
hangzó áll a *t* előtt, azokbann a *t* megmarad ugyan
a Parantsolóbann; de a *j* helyett, ehhez is *s* járúl, melly
a kimondásbann tsvé változik. p. o. *taníts, fordíts,
véts, fűts, hűts 's a t.*

Igy megy az ollyan Igének Parantsolója is, a mel-
lyeknek Gyökerébenn a Vég Betű hasonlóképpenn *t*,
de azt egyfszersmind más Mássalhangzó is előzi-meg.
p. o. *tart, int, hint*; a Parantsolójok leszfz: *tarts, in-
tsen, hintsetek, hintsék 's a t.*

Hogy pedig a Parantsoló Módbann a tőbe kimenő
Igénk is, nem *jt*, hanem *set* vesznek magok mellé, mint
a Szíszegők; annak oka e lehet: mivel a *t* és *s* Betűk
egymással némelley Napnyúgoti Nyelvekbenn is feltse-
relődnek, p. o. *Was, Das, Wasser, 's a t.* ezekben,
és effélékbenn az Anglusok és Hollandusok *tt* monda-
nak. Bizonyos továbbá, hogy a 'Sidóknál a *Tau* Be-
tű, elegyes, úgymint *tből* és *szből* álló Betű. Efféle
elegyes nem tsak *tnek*, hanem *dnek* is kellett valaha len-
ni a mi Nyelvünkben is, és éppenn ilyenek még ma is
a *ts, tz, ds, dz*: kellett lenni valaha *dsz*nek is; de a
mellyek helyett már ma, sok Igékbenn tsak tiszta *t-t*
szoktunk mondani; melly hogy igazság szerínt nem
tiszta *t* vólna, ebből teszlik-meg, a mint közelebb elő-
adódott; mivel a Hajtogatásbann, nevezetesen a Pa-
rantsolóbann, a Gyökér' véginn álló *t* mellé, nem tsak
s járúl, hanem az sokszor *se* is változik, mint: *szeress,
nevess*: holott Nyelvünkben a Gyökér Betű, soha sem
szokott elveszni a Hajtogatás által; ezekben sem vélsz
hát el, hanem az *sbenn benne van*; ha szintén már an-
nak kimondásának módját nem tudjuk is. Valamint
ismét megfordítva, ez is megtörténik: hogy az *sz* he-
lyett *d* vagy *t* tevődik a Parantsolóbann. p. o. ezeknek:
visz, esz, isz, a Ragalztékos' Parantsolója rendesen
vólna megrövidítve: *viszd, eszd, iszd*, de az *sz* (mint
kétség kívül elegyes Betű) *dvé* változik, így: *vidd,
edd, idd*; sőt ezeknek, mintha tiszta *dék* vólnának,
már ma *jt* is teszünk utánnok így: *edjed, idjad, hid-
jed, aludj*; 's a t. és a kimondás szerínt (de valójá-
bann hibásann) így is írónak: *egyél, igyál, vigyetek,
alugyatok 's a t.*

Hasonlóképpenn az Egészszennműltbann ezekben
ett, itt, alutt, 's a t. az *sz* tvé változott 's a t.

(oo) Az effélékben: *mondjátoksz, addsz, hódsz* (a kimondás szerint *altza, hottza,*) ismét *kefysz, ebből keljse: a sz, se;* nem a Parantsoló' Végezetjei, hanem *Közbevetők*, melyekkel a köz beszédben, hol öszvetéve élünk így: *nosza!* hol pedig megfzaggatva; így is szólván: *nosza addide,* így is: *addsz ide no!* és így a tselekedetnek sürgetődését, vagy siettetését jelentjük; az Igék pedig, a mellyek mellé, ezen sürgető *Közbevetőket* töldjük, már külömbenn is a Parantsolóbann állanak; — *mondjátok, add, kelj 's a t.*

Jöszte, megrövidítve van ebből: *Jöjj sz te!* mint: *Jere!* ebből: *Jöjj erre.* Jövel pedig, ezen öszvetétt Igének Parantsolója: *Eljövök* vagy *Eljö,* mint ennek: *eladom,* a Parantsolója: *ad-el;* ezzel a külöbséggel, hogy az ilyen Magábannhangzórú végződő Egytagú Nevekben, mint: *lő, nő, ró,* lappangó *v* a Parantsolóbann előáll; és magához vévénn annak *j* Végezetjét, lenne: *jövj, rövj, lövj;* de a mint már megjegyződött, a *v* is jvé változván, a *j* pedig kihagyódván, rövidebbenn: *jövel.*

§. LXXV.

Következik a Foglalo Mód' formálása. Ennek Jelenvalójának Megkülömböztetője a *j*; és a Parantsolóból úgy formálódik, hogy a második és harmadik Személyei, mind az Egygyesbenn, mind a Többesbenn, éppenn úgy vagynak, mint a Parantsolóbann; el nem felejtvénn azokat, a mellyek közelebb a Szízfegő és *t* végezetű Igékről mondódtak.

Az első Egygyes Személy is a Segítőkesbenn; a Parantsoló' harmadik Segítőkes Személyétől formálódik; utánnatevődvénn annak; ez a Végezet: *ek,* ebből: *legyek,* vagy a Magábannhangzók' minémúsége szerint *ak,* így: *tépj, tépj-ek, kapj, kapj-ak;* a Ragasztékos Parantsolónak pedig harmadik Személyéhez p. o. *kapja, tép-je,* hozzájárulván az *m* és *lak, lek;* megkésztülnek a Ragasztékos' és Csonka' első Személyei is az Egygyesbenn, így: *kapja-m, tépje-m, kapja-lak, tépje-lek.*

A Többes' első Személyei, formálódnak a Segítőkes Parantsolónak harmadik Személyéből; utánnok tevédvénn a Jelentő' Jelenvalójának Végezetjei: *unk, ünk, uk, ük,* így: *hallj-unk, szeressünk, marasz-fzuk, tanítsuk, nézz-ük.* Ennek az Időnek Végezetjei tehát a következők:

Egygyes.

Segít. ak, ek, j, vagy s, sz, z, on, en, ön.
Csonk. alak, elek, ál, él — —
Rag. am, em, d, a, e.

Többes.

Segít. unk, ünk, atok, etek, anak, enek.
Rag. uk, ük, átok, étek, ák, ék.

§. LXXVI.

A Foglaló Mód' Aligmúltjának Megeszmértetője az *n*, mely a Segítő Igéknek ezen Idejéből vevődött, *vól-na*, *len-ne*, így: *kap-na*, *tép-ne*, *olvas-na*, *szeret-ne*; 's a t. a főrinálódása is azoké szerint megyen véghez; ugyan azok a Végezetjei is, tsupánn az *n* különbözteti-meg:

Egygyes.

1. Segít. nék, nál, nél, na, ne.
3. Rag. nám, ném, nád, néd, ná, né.
2. Csonk. nálak, nélek, nál, nél. — —

Többes.

Segít. nánk, nénk, nátok, nétek, nának, nének.
Rag. nók, nők, — nák, nék.

1. Reg. A mely Gyökér Magábannhangzónn, vagy tsak egy Mássalhangzónn végződik: ahoz ezek a Végezetek, minden közbetett Magábannhangzó nélkül járúlnak így: *nő ne*, *lo-ne*, *kaszál-na*, *tanúl-na*: de a melyek két Mássalhangzónn végződnek, mint: *kiált*, *fárajzt*, *epefzt*, *int*; ezek vagy *aval* vagy *evel* veszik-fel ezen Időnek Végezetjeit, így: *kiált-a-na*, *fárajzt-a-na*, *epefzt-e-ne*, *int-e-ne*.

2. Reg. A mely Gyökér *sz*-be végződik, és abbann az *sz* előtt, rövid Magábannhangzó áll; mint: *hísz*, *vísz*, *vesz*, (emit) *nyugosz*, *alusz*, *petyhűsz*, és több efféle Regulátlan Igék: az ilyenekbenn az *sz*, a könnyebb kimondásért *nné* változik, vagy inkább elesik, és *nel* pótolódik-ki, így: *hin-ne*, *vin-ne*, *ven-ne*, *alun-na*, *nyugon-na*, *petyhünne*. (Ezen két utólsót, mikor így írjuk: *nyugodna*, *petyhüdne*: akkor a Gyökerek: *nyugol*, *petyhüd*; de alább ezekről még másféle Jegyzések is fordúlnak elő). Ha az *sz*-t holízlú Magábannhangzó előzi-meg a Gyökérbenn: megmarad az ebbenn az Időbenn is, mint: *mász-na*, *kurkász-na*, *tserkész-ne* 's a t.

A húzásos *é*-be és *í*-be végződők, az első Regulábann előadott, mind a kétféle mód szerint, szokták felvenni ezen Időnek Végezetjeit, így is t. i. *hárít-na*, *borít-na*, *térít-ne*; így is: *hárít-ana*, *borít-ana*.

§. LXXVII.

Első és harmadik Aligmúlt nintsen ebbenn a Mód-bann. Az Egészszennmúltja pedig ennek a Módnak nem egyéb, hanem a Jelentőnek Egészszennmúltja; utánna tevődvénn annak minden Személlyeinek, ez a Segítő: *légyen, kaptunk légyen, 's a t. téptem légyen, tépted légyen, tépte légyen, téptünk légyen 's a t.*

§. LXXVIII.

A Régenmúltja ismét ettől, tsak abbann különböz, hogy a: *légyen* helyett, a Jelentő Mód' Egészszennmúltjának minden Személlyei után, e tevődik: *vólna*, így: *kaptam vólna, kaptuk vólna, téptelek vólna, téptél vólna 's a t.*

§. LXXIX.

A Jövendője formálódik a Gyökérből, hozzátóldódvann a benne lévő végső Magábannhangzóhoz képpst, ezek a Végezetek: *ánd*, vagy *énd*, így: *hall-ánd, szeret-énd*. Ezek a Végezetek is a Segítő Igéknek Végezeti; mintha a *vagyok*' ezen Módbéli Jövendője, vólna: *valánd*, valamint a *legyek-é*: *lejénd*; és így tellyesen a például felhozott Igék így vólnának ebbenn az Időbenn: *hall-valánd, szeret-lejénd 's a t.* A Végezetjei miud a három Személlyeinek így mennek:

Egygyes.

Seg. ándok, éndek, ándáz, éndesz, ánd, énd.

Cs. ándalak, éndelek, ándol, éndel.

Rag. ándom, éndem, ándod, énded, ándja, éndi.

Többes.

Seg. ándunk, éndünk, ándotok, éndetek, ándanak, éndenek.

Rag. ándjuk, éndjuk, ándjátok, énditek, ándják, éndik.

Ha szükség vólna: lehetne ebből Parantsolót is formálni, így: *szereténdj, szereténdjetek 's a t.*

§. LXXX.

A Határozatlan Módnak Jelenvalója, formálódik a Gyökérből; hozzátóldódvann ehez, a Segítő' Határozatlanjából: *lenni*, az utolsó Tag: *ni*, így: *kap-ni, tép-ni*, mintha vólna: *kap lenni, tép lenni*, vagy *kapó lenni 's a t.* Mellyik vagy minémű Igékhez kellessék ezt a Végezetet közbetett Magábannhangzóval, vagy a nélkül tóldani? lásd a LXXVIdik §benn a Foglalo' Aligmúltjáról adott két Regulát. A mint azon Aligmúltnak Segítőkes harmadik Egygyes Személlye formálódik; éppenn úgy formálódik a Határozatlannak is Je-

lenvalója; tsupánn ezzel a külömbséggel, hogy a *na*, *ne*, helyébe, *ni* kívántatik.

Felvezzi a Határozatlan' Jelenvalója a Név mássa' Ragasztékjait, és azok által mint egy Határozóvá válik, mind a Számot, mind a Személyeket meghatározván; úgy mindazáltal, hogy az *i*-t tsupánn csak a harmadik Személybenn tartja-meg. p. o. ¹

	<i>Egygyes.</i>	
lát ⁿ -om,	lát ⁿ -od,	lát ⁿ -ia.
tép ⁿ -em,	tép ⁿ -ed,	tép ⁿ -ie.
	<i>Többs.</i>	
lát ⁿ -unk,	lát ⁿ -otok,	lát ⁿ -iok.
tép ⁿ -ünk,	tép ⁿ -etek,	tép ⁿ -iek.

Az *Egészszennmúlt*nak kijelentésére, különös Végezetje nintsen a Határozatlannak; hanem e végre vagy a Jelentőnek, vagy a Foglalónak Egészszennmúltját vezszük-fel, és *hogy* ot tészünk eleibe így: *hogy láttam, hogy láttad, hogy tép.* Így pótoljuk-ki a Határozatlannak Régénnmúltját is, p. o. *hogy téptem volna, hogy tépted volna* 's a t. Így teszszük-ki mind a köz beszéd benn, mind a fordításba a Jelenvalót, és más Időket is, hol a Jelentőbenn, hol a Foglalóbann: a szerint, a mint a beszédnek sorja hozza magával.

Jövendőjét pedig minden Határozatlannak kettőt formálhatunk. Az elsőt úgy: hogy a Határozatlan' Jelenvalójának, utánna teszszük ezt: *ezután*, vagy: *jövendőbenn*, így: *látⁿi ezután, tépⁿi jövendőbenn*; a Másodikat formálhatjuk a Foglalo' Jövendőjének harmadik Segítőkes Egygyes Személyétől, *látⁿand, tépⁿend*; hozzátóldván ezekhez a *nit* a Gyökér' utolsó Magabannhangzójához képpest, vagy *aval*, vagy *evel*, így: *hallⁿand-ani, verⁿend-eni* 's a t.

§. LXXXI.

A Tselekvő Igék' *Részszülője* tsupánn *ő*ba vagy *ő*be mégyen-ki; ezek tóldatván a Gyökérhez, az ebbenn lévő utolsó Magabannhangzónak minémüségi szerint, így: *Tanít-ó, szeret-ő.* Vevődött az *ó* ebből: *való*, az *ő* pedig ebből: *lév-ő*, mintha volna: *tanít-való, szeret-lév-ő.* A *vánn, vénn* is *Részszülő*' Végezetjének tartódik: de valósággal nem az: mert a *Részszülő* minden Nyelv benn Mássalérthető, és mint Mássalérthető, úgy tevődhetik a Nevek mellé; az effélékkel pedig, *tanít-vánn, szeret-vénn*, 's a t. így nem élhetünk. Ezeknek sem Ejtései, sem Számjai nintsenek, mint szokott lenni a *Részszülő*knek; Ragasztékok sem járúlhatnak hozzájuk. A Deák Nyelv benn az *ens*be kimenő *Részszülő*nek, sokszor azon értelme vagyon a Gerundiummal,

p. o. ezek: *docens dixit, docendo dixit*; egyre mennek ki: de a Magyar Nyelvben a Részessülőt a *Gerundiummal* így feltéserélni nem lehet; más ez: *Tanító mondotta*, más ismét: *Tanítván*, vagy *Tanítva mondotta*.

Mire való legyen a *vánn, vénn* Végezet? ki fog tétleni a következőből: de a Tselekvő Igéknek más Végezetje a Jelentőbann nintsen, az *ón* és *ön* kívül: *olvas-ó, kerget-ő* 's a t.

Ez azombann különös tulajdonsága Nyelvünknek, hogy Részessülő helyett és gyanánt élünk az Igéknek Jelentő és Foglalo Módjainak nem csak Jelentő, hanem Egélzissenmúlt Segitékes és Ragasztékos Idejeivel is, mint a Jelentőbann: *szeretem ember, szereted ember, szeret ember; maga veti, e helyett: magát vető; élődi, e helyett: élődi; tánom hegy, e helyett: bánatot okozó; türom fü, e helyett: türest okozó.*

Az Egélzissenmúltbann: *szerettem gyermek, vagy gyermekem, szeretted gyermeked, szerette gyermeke, e helyett: a kit szerető volt* 's a t, kivált pedig a harmadik Személyben a Segitékesben, mint: *olvasott, tanult, sokat látott, hallott ember, e helyett: a ki olvasó, látó volt, maddr látta fü, eb ugatta, farkas marta* 's a t, és ez a Részessülőnek Egélzissenmúltja.

A Foglalo bann: *ehetném, ihatnám, alhatnám ember, e helyett: ehető, iható* 's a t. Az efféle Részessülőkkel, Szenvedő Részessülők gyanánt élni, és p. o. így szólani: *szeretett Hazánkna bizonyos boldogsága, kettős értelmet okoz: mert szeretett, a Tselekvő Formábann vagyon, és annyi, mint: szerető volt.* Igaz ugyan, hogy a Szenvedő Formájú Részessülöket, megíszottuk rövidíteni, így: *festett, faragott kép* 's a t; de ha gondoljuk, hogy kettős értelmet okoznak; jobb azokkal telyesen élni így: *festődött* 's a t. Erről az Elrendelésben is.

Hogy az *óba* és *öbe* végződő Részessülők, mint minden Mássalérthetők a Ragasztékokat is felvezik: már ez feljebb előadódott, p. o. *hallóm, hallód, hallója, tépőm, tépőd, tépője* 's a t.

Bizonyos ez is, hogy a Tselekvő Részessülőkkel Magabannérthetők helyett is élünk; még pedig többféle értelemben is, p. o. *vágó, az az, vágni való, Olvasó, Rosarium, Lopó, Siphó.* 's a t, *nints fonója, varrója, az az, fonni való, varrni való* 's a t. Ismét *fonóba, varróba* menni 's a t, helyet is jelentenek.

Magabannérthetők helyett veszfűzik a Jelentőnek Ragasztékos Egélzissenmúltját is, mikor azzal Részessülő gyanánt élünk, p. o. *idő járta, hód tölte, nap fűkölte; vagy Előlutóljáróval; időjártával, hódítóltéval.*

Illyenek ezek is: *láttamra*, me *vidente*, vagy a könnyebb kimondásért: *láttomra*, *láttodra*, *láttára*, *hallattomra*, *hallattodra*, *hallattára*.

A Részeseülőnek Jövendője lészén a Foglaló' Jövendőjéből, így: *olvasándó*, *kergeténdó*, vagy húzás nélkül, így: *olvasandó*, *kergetendő*.

§. LXXXII.

Akármelly Tselekvő és Közép Tselekvő ige¹ Jelenvaló Részeseülőjéhez, hozzátoldódván a következő Előlutóljárók: *a*, *e*, így: *kapó-a*, *tépő-e*, és ezekbenn az *ó* és *ő*, *vé* változván, így: *kap-va*, *tép-ve*. (mint némelly Eredeti Nevek' Többsébénn, p. o. *fenyő*, *feny vek* 's a t.) Továbbá azok meghúzódván, és *nn* Előlutóljáró tevődvén hozzájok, így: *kapvänn*, *tép-vénn*: lelsz belőlök az, a mit a Deákok *Gerundium*-nak hívnak. Légyen a Neve: *Viselő*, míg más alkalmatosabbat talál. Ezen két rendbéli Viselők között, olyan forma különbség vagyon, mint a *ba*, *bé*, és *bann* *benn* Előlutóljárók között; úgy hogy, valamint a *ba*, *be*, helyből helybe való mozdulást, a *bann*, *benn* pedig helybenn való nyugovást jelent: úgy a *va*, *ve* Viselő, a Tselekedetnek munkábann való lételet, vagy folyását; a *vänn*, *vénn*, véghez lett menetelét jelenti, és így a *va*, *ve*, *kapva*, *tépve*, a Jelenvalóbann; a *vänn*, *vénn* pedig mintegy az Egészszennmúltbann vagyon. Némelly Egytagúak, a két *nn*t a Részeseülő' Egészszennmúltjához töldják, még pedig *v* nélkül. p. o. *nőttön nő*, e helyett: *nőttön nő*, mintha volna hibás Deáksággal így: *crescenter crescit*.

Hogy a *va*, *ve*, és *vänn*, *vénn* Végezeteknek Részeseülő értelme is van; nem tagadhatni: de azért nem szűnnek meg a Viselő' Jegyei lenni. Néha a *va*, *ve*, annyit is télsen; mint: *val*, *vel*, cum. p. o. *a pénz olvas-va jó, vígyázvá jár!* az az: *olvasással vígyázással*. Így: *tartózkodva*, *kedvezve*, az az: *tartózkodással*, *kedvesséssel* 's a t.

A *va*, *ve*, úgy a *vänn*, *vénn* is, megfelel a doba kimenő Deák Viselőnek, mint: *várvänn vártam*, *hallvänn halljátok* 's a t, *tagadva tenyészik* 's a t; a *dibe* kimenőt pedig, hol a Határozatlanul teszszük-ki: hol pedig Magábannérthetővel, ehez, *ra*, *re*, *hoz*, *hez* Előlutóljárókat töldvänn; vagy néha ezt: *ért*; nevezetesen, mikor a Deákok ezt teszik a Viselő mellé *gratia*: az *ért*, nem az Igéhez töldődik, hanem az Ige Névvé változván, a másik Nevhez, p. o. így: *legendi gratia*, *olvasás* kedvéért. De Magyarosabbann esik

ezt is Határozatlannal tenni-ki, így: *venit legendi gratia*, olvasni jött.

§. LXXXIII.

A Részesülők' Jelenvalójához hozzátoldódván, a *bann*, *benn* Elölutóljárók: okoznak abbann, hol olyan értelmet, minémű a *do* Viselőjé; hol pedig olyat, a millyen van a Deákok' *uba* kimenő *Supinumának* (legyen a *Neve Hanyatló*) p. o. *menőbenn*, *jövőbenn*, *üzőbenn*, *kergetőbenn*, *kísérőbenn*. (ámbár ezeket lehet Magokbannérthetőknek is tartani, mint feljebb mondódott, hogy szoktuk *venni* a Jelenvaló Részesülőket.) De szokatlan az Igéknek nagyobb részére nézve a *Hanyatlónak* ezen *Jelenvalója*; ámbár a Következtetéssel nem ellenkezik; és igen csak az olyanokbann szoktunk véle élni, a mellyek egy helyből más helybe való mozdulást jelentenek: hanem, ha a Részesülő' Jelenvalójához, egyfzersmind ezt is hozzá töldjük: *fél*; ehez ismét a: *benn* Elölutóljárót, így: *félbenn*: akármelly Ige is inkább felveszi ezt a *Hanyatló Jelenvalót*, p. o. *tanuló-félbenn*, *hanyatlófélbenn*, *kapófélbenn* 's a t, noha sokakbann ez is szokatlan, és csak mintegy *Fél Jelenvaló*, a Tselekedetre való szándékot tévénn-ki; és inkább csak azért említődik, hogy tudva légyen ennek is az ereje.

Illyen ereje van a *tnek* is, melly azt téfzi: *in*, (lásd az Elölutóljárók' Laistromábann) mikor a Részesülő' Jelenvalójához töldődik; de csak ebbenn a két Igébenn: *menő-t*, *jöve-t*, melly ezekből van megrovidítve: *menő-et*, *jövő-et*.

Ha továbbá az említett *bann*, *benn*, a Részesülőnek, a LXXXdik sbenn előadott Egéfszennmúltjához töldődik: származik abból, a *Hanyatlónak Egéfszennmúltja*; melly ámbár némelly Igékben Viselő értelmet okoz, de sokszor a Deákok' *uba* kimenő Hanyatlójának is felel-meg, p. o. *mentembenn*; *mentedbenn*, *mentébenn*, *mentünkben*, *mentetekben*, *mentekben* 's a t; ezt megjegyezvénn, hogy a könnyebb kimondásért ilyenkor a Részesülő' utolsó Magábannhangzója változik, p. o. *olvastombann* (e helyett: *olvastambann*) *olvastodbann*, *olvastábann*, *ültömbenn*, *ültödbenn*, *ültébenn*; némelly Igék pedig meg is rövidülnek így: *altombann*, *nyugtombann*, e helyett: *aludtombann*, *nyugodtombann* 's a t.

A mit a Deákok az *umba* végződő Hanyatlóval jelentenek: azt mi Magábannérthetővel, helyesebbenn pedig a Határozóval teszfizük-ki.

Példa a Tselekvő Igének Hajtogatásdra, annak mind a három Formái vagy Nemei szerint.

1.) *Az Erőshangú Tselekvő Ige' Hajtogatása.*

J E L E N T Ő M Ó D.

Jelenvaló Idő az Egygyesbenn.

<i>Segítékes.</i>	Fogok,	fogsz,	fog.
<i>Csonka.</i>	foglak,	fogol,	a Gyökér maga.
<i>Ragaszt.</i>	fogom,	fogod,	fogja.

A Többesbenn.

<i>Segít.</i>	fogunk,	fogtok,	fognak.
<i>Rag.</i>	fogjuk,	fogjátok,	fogják.

Első Aligmúlt.

<i>E. S.</i>	fogok vala,	fogsz vala,	fog vala.
<i>Cs.</i>	foglak vala,	fogol vala,	— —
<i>R.</i>	fogom vala,	fogod vala,	fogja vala.
<i>T. S.</i>	fogunk vala,	fogtok vala,	fognak vala.
<i>R.</i>	fogjuk vala,	fogjátok vala,	fogják vala.

Második Aligmúlt.

<i>E. S.</i>	fogék,	fogál,	foga.
<i>Cs.</i>	fogálak,	fogál,	— —
<i>R.</i>	fogám,	fogád,	fogá.
<i>T. S.</i>	fogánk,	fogátok,	fogának.
<i>R.</i>	fogók,	— —	fogák.

Harmadik Aligmúlt.

<i>E. S.</i>	fogék vala,	fogál vala,	foga vala.
<i>Cs.</i>	fogálak vala,	fogál vala,	— —
<i>R.</i>	fogám vala,	fogád vala,	fogá vala.
<i>T. S.</i>	fogánk vala,	fogátok vala,	fogának vala.
<i>R.</i>	fogók vala,	— —	fogák vala.

Egészszennmúlt.

<i>E. S.</i>	<i>nints</i>	fogtál,	fogott.
<i>Cs.</i>	fogtalak,	fogtál,	— —
<i>R.</i>	fogtam,	fogtad,	fogta.
<i>T. S.</i>	fogtunk,	fogtatok,	fogtak v. fogtanak.
<i>R.</i>	fogtuk,	fogtátok,	fogták.

Régennmúlt.

<i>E. S.</i>	<i>nints</i>	fogtál vólt,	fogott vólt.
<i>Cs.</i>	fogtalak vólt,	fogtál vólt,	— —
<i>R.</i>	fogtam vólt,	fogtad vólt,	fogta vólt.
<i>T. S.</i>	fogtunk vólt,	fogtatok vólt,	fogtak v. fogtanak vólt.
<i>R.</i>	fogtuk vólt,	fogtátok vólt,	fogták vólt.

Első Jövendő.

<i>E. S.</i>	fogok jövendőbenn, fogsz jövendőben, fog jövendőbenn v. ezután.		
<i>Cs.</i>	foglak jöv.	fogol jöv.	— —
<i>R.</i>	fogom jöv.	fogod jöv.	fogja jöv.

T. S. fogunk jöv. fogtok jöv. fognak jöv. v.
ezután.

R. fogjuk jöv. fogjátok jöv. fogják jöv.

Második Jövendő.

E. S. fogni fogok, fogni fogl, fogni fog.

Cs. fogni foglak, fogni fogol. — —

R. fogni fogom, fogni fogod, fogni fogja.

T. S. fogni fogunk, fogni fogtok, fogni fognak.

R. fogni fogjuk, fogni fogjátok, fogni fogják.

PARANTSOLÓ MÓD.

Jövendő.

E. S. fogj, fogjon.

Cs. fogjál, — —

R. fogjad, megröv. fogd, fogja.

T. S. fogjatok, fogjanak.

FOGLALÓ MÓD.

Jelenvaló.

E. S. fogjak, fogj, fogjon.

Cs. fogjalak, fogjál, — —

R. fogjam, fogjad, fogja.

T. S. fogjunk, fogjatok, fogjanak.

R. fogjuk, fogjátok, fogják.

Alig múlt.

E. S. fognék, fognál, fogna.

Cs. fognalak, fognál, — —

R. fognám, fognád, fogná.

T. S. fognánk, fognátok, fognának.

R. fognók, — — fognák.

Egészszenn múlt.

E. S. nints fogtál légyen, fogott légyen.

Cs. fogtalak légyen, fogtál légyen, — —

R. fogtam légyen, fogtad légyen, fogta légyen.

T. S. fogtunk légyen, fogtatok légyen, fogtak v. fogta-
nak légyen.

R. fogtuk légyen, fogtátok légyen, fogták légyen.

Régenn múlt.

E. S. nints fogtál volna, fogott volna.

Cs. fogtalak volna, fogtál volna, — —

R. fogtam volna, fogtad volna, fogta volna.

T. S. fogtunk volna, fogtatok volna, fogtak volna.

R. fogtuk volna, fogtátok volna, fogták volna.

Jövendő.

E. S. fogándok, fogándasz, fogánd.

Cs. fogándalak, fogándól, — —

R. fogándom, fogándod, fogándja.

T. S. fogándunk, fogándotok, fogándanak.
R. fogándjuk, fogándjátok, fogándják.

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenvaló.

Seg. fogni. *Rag. Egygy.* fognom, fognod, fognia. *Több.* fognunk, fognotok, fogniok.

Jövendő.

Seg. fogni ezután, jövődöbenn. *Rag.* fognom, fognod, fognia, fognunk 's a t. ezután, jövődöbenn.

R É S Z E S Ű L Ő.

Jelenvaló.

Seg. fogó. *Rag. Egygy.* fogóm, fogód, fogója. *Több.* fogónk, fogótok, fogójok.

Egészszennmúlt.

Seg. fogott. *Rag. Egygy.* fogottam, fogottad, fogottja. *Több.* fogottunk, fogottotok, fogottjok.

Jövendő.

Seg. fogandó. *Rag. E.* fogandóm, fogandód, fogandója. *Több.* fogandónk, fogandótok 's a t.

V I S E L Ő.

Jelennv. fogva. *Egészszennm.* fogván.

H A N Y A T L Ó.

Jelennv. fogóbann v. fogó félbenn. *Egészszennm.* fogtombann, fogtodbann, fogtábann, fogtunkbann, fogtotokebann, fogtotokebann.

II. A Gyengebbhangú Tselekvő Ige' Hajtogatása.

JELENTŐ MÓD.

Jelenvaló.

E. S. Kérek,	kérsz,	kér.
Cs. kérlek,	kérel,	— —
R. kérem,	kéred,	kéri.
T. S. kérünk,	kértek,	kérnek.
R. kérjük,	kéritek,	kérik.

Második Aligmúlt.

E. S. kérék,	kérel,	kére.
Cs. kérelek,	kérel,	— —
R. kérem,	kéred,	kéré.
T. S. kérénk,	kérétek,	kérének.
R. kérök,	— —	kérék.

Az Első és Harmadik Aligmúltat csak a vala különbözteti a Jelenvalótól, és a Második Aligmúlttól.

Egészszennmúlt.

<i>E. S.</i> <i>nints</i>	kértél,	kért.
<i>Cs.</i> kértelek,	kértél,	— —
<i>R.</i> kértem,	kérted,	kérte.
<i>T. S.</i> kértünk,	kértetek,	kértek v. kértének.
<i>R.</i> kértük,	kértétek,	kérték.

A *Régennmúltat* ettől, tsak a *vólt* különbözteti-meg. Az *Első és Második Jövendő* megyen, mint az első Példábann.

PARANTSOLÓ MÓD.

Jövendő.

<i>E. S.</i> kérj,	kérjen.
<i>Cs.</i> kérjél,	— —
<i>R.</i> kérjed, kérd,	kérje.
<i>T. S.</i> kérjetek,	kérjenek.
<i>R.</i> kérjétek,	kérjék.

FOGLALÓ MÓD.

Jelenvaló.

<i>E. S.</i> kérjek,	kérj,	kérjen.
<i>Cs.</i> kérjelek,	kérjél,	— —
<i>R.</i> kérjem,	kérjed,	kérje.
<i>T. S.</i> kérjünk,	kérjetek,	kérjenek.
<i>R.</i> kérjük,	kérjétek,	kérjék.

Aligmúlt.

<i>E. S.</i> kérnék,	kérnél,	kérne.
<i>Cs.</i> kérnélek,	kérnél,	— —
<i>R.</i> kérném,	kérned,	kérné.
<i>T. S.</i> kérnénk,	kérnétek,	kérnének.
<i>R.</i> kérnők,	— —	kérnék.

Az *Egészszenn és Régennmúltat*, a *Jelentőjétől*, tsak a *légyen és volna* különbözteti-meg. Lásd az első Példát.

Jövendő.

<i>E. S.</i> kérendek,	kérendesz,	kérend.
<i>Cs.</i> kérendelek,	kérendel,	— —
<i>R.</i> kérendem,	kérended,	kérendi.
<i>T. S.</i> kérendünk,	kérendetek,	kérendenek.
<i>R.</i> kérendjük,	kérenditek,	kérendik.

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenvaló.

Seg. kéрни. *Rag. E.* kérnem, kérnéd, kérníe. *Több.* kérnünk, kérnetek, kérníek.

R É S Z E S Ű L Ő.

Jelenvaló.

Seg. kérő. Rag. E. kérőm, kérőd, kérője. Több. kérőnk, kérőtök, kérőjök.

Egészszennmúlt.

Seg. kért. Rag. E. kértem, kérted. Több. kértünk, kértetek, kértjék.

Jövendő.

Seg. kérendő. Rag. kérendőm 's a t.

V I S E L Ő.

Jelenvaló: kérve. Egészszennmúlt: kérvénn.

H A N Y A T L Ó.

Jelenv. kérőbenn, v. kérőfélbenn. - Egészszennm. Egygy. kértembenn, kértedbenn, kértébenn. Több. kértünkben, kértetekben, kértékben.

§. LXXXIV.

Miképpenn kellessék banni a Szifzergő és *t* betűs Igékel? 's a t. a feljebb adódott Regulákból kitetfzik. Mindeniknek Példáját ide leírni, nem ítéldött szükséges: mivel ez a Munka, nem Idegenek' számára készitődött.

A feljebb előadott Regulák és Példák szerint hajtogatódnak, mint valóságos Tselekvők, a *Tehető, Tselekedtető és Gyakorló* Igék is, (és a *Közép Tselekvők*, melyekről alább.) p. o.

<i>várhatok,</i>	<i>várhatlak,</i>	<i>várhatom.</i>
<i>kéreték,</i>	<i>kéretélek,</i>	<i>kéretém.</i>
<i>kéretegetném,</i>	<i>kéretegetnéd,</i>	<i>kéretegetné 's a t.</i>
<i>várhatni,</i>	<i>kérhetni,</i>	<i>kéretegetni 's a t.</i>

§. LXXXV.

Valamint a Nevekbenn, úgy az Igékbenn is megrövidülést okoznak a folyó és könnyű kimondású Betűk. Nevezetesen, a melly Többtagú Gyökérnek utolsó Tagjábann, rövid a Magábannhangzó; kivált ha az előtte lévő Magábannhangzó is nem húzásos, és annak mind előtte, mind utánna az: *l, m, n, r, g, t, z, j*, Betűk között áll valamelyik: (de csak egy egy közöttök elől is utól is, nem kettő, mint ebbenn: *tsatog, pattog 's a t.*) az ilyen Gyökérből, az utolsó Magábannhangzó elesik, és úgy járúlnak hozzá az Időknek Végezetjei, p. o. *romol, bomol, zajog, mozog, pereg, isereg.* Ezekből és más effélékből kiesik az *o* és *u*, és így hajtogatódnak: *romlok, romlafz, romol, moz-*

gok, mozgasz, romlottam, mozgottam, pergek, tsergek 's a t. A mellyekben azombann z találtatik; rendesenn is mennek némelly Időkbenn így: *mozognék, zajogna, mozogni* 's a t. Öröl, ámbár benne az első húzásos: még is megrövidül. De *kerül, térül* 's a t, rendesenn hajtogatódnak: mivel a benne lévő utolsó Magabannhangzók húzásosok.

§. LXXXVI.

Telleyes Tselekvő Ige, mint már említődött, tsak az: mellynek első Személyét háromféleképpenn lehet ki-mondani; t. i. mind a *Segítékes* és *Csonka*, mind a *Ragasztkos Formábann* így: *Tanítok, tanítjak, tanítom*. De vagynak Híjjános Tselekvő Igék is, a mellyeknek p. o. *Segítékes Formája* nintsen ugyan ez vagy amaz Időbenn: a Többibenn pedig vagyou; mint ennek: *esz*, vagy *eszik, isz*, vagy *iszik*; a Jelenvalóbann *Segítékesse* ugyan nints, leg alább nem élünk véle, nem mondjuk: *eszek, eszesz, iszok, iszusz*: de már a második Aligmúltbann és az Egészfzennmúltbann 's a t, mind a három Formája, vagy Neme szokásbann van így:

S. evék,	evél,	eve.
*Cs. evélek,	evél,	— —
R. evém,	evéd,	evé. így a Több. is.

Ismét az Egészfzennmúltbann.

S. nints	ettél,	ett.
Cs. ettelek,	ettél,	— —
R. ettem,	etted,	ette a Többesb. is.

És így az efféléket nem Közép, hanem *Tselekvő Igék*nek kell tartani. Előfordúlnak ezek a Regulátlan Hajtogatású Igék között is.

§. LXXXVII.

Szenvedő Ige az, mellyel azt jelentjük, hogy más tsélekfizik bennünk, vélünk, vagy reánk nézve valamit. Ennek jelentésére a Könyvekben, régtől fogva az *at, et, tat, tet* Végezetek vevődtek-fel; ezeket teszfizük a Tselekvő Gyökerhez, és lelfiz belőle *Szenvedő*, így: *hány-at, ver-et, kaszál-tat, fenyeget-tet*, vagy megketőztetve így: *hányattatom, verettetem*, 's a t. De bizonyos a feljebb valókból; hogy éppenn ezek, a *Tselekedetű Igéknek* is Végezetjei; mellyek ha a *Szenvedőktől* Hajtogatásokra nézve imitt amott külömböznek is; de sok Személyekben tsak ugyan megegyeznek; és így zavarodást és kettős értelmet okoznak; mellyenn, kivált az Idegeneknek, nehéz elmenni. Sőt bizonyos, hogy a köz Nép is, ezt a *Szenvedő Formát*,

mind hallgatva, mind olvasva, hibássann érti, és Tselekedtető gyanánt véfzi.

Bizonyos továbbá, hogy a köz beszédben, valamint a tanult emberek is igen ritkánn: úgy a köz Nép, még sokkal ritkábbann él ezzel a Szenvedő Formával, hanem a helyett;

1.) A Tselekvő Igének, a szerint, a mint a beszéd hozza magával, ez vagy amaz Idejének Ragasztékos harmadik Többes Személlyével élünk így: *azt mondják, dicitur, azt mondák, dicebatur, meggyőzték, victus est, megverték volna, caesus fuisset, adták, datum est.* 's a t.

2.) Az ódom, és ödöm Végezetekkel így: *megverődött, eltserélődött, ütődött, törődött, megmutatódott, kivetődött, lekaszálódott* 's a t.

3.) Az Igének Viselőjével, mellétévénn a Segítőesnek valamelyik Idejét így: *megvan fogva, már fogva van, nints megköszörülve, megvagyon írva, megvölt mondva, le van kaszálva* 's a t.

Ha kérdésbe hozzuk: valjon az *at*, *et*, és *tat*, *tet*, vagy pedig az *ód*, *öd* Végezetek alkalmasabbaké a Szenvedő Formának kijelentésére? Így lehet gondolkodni: hogy mivel a Szenvedő Formával azt ízoktuk jelenteni, hogy más tselekeszik bennünk, vélünk, vagy reánk nézve valamit: az: *at*, *et*, *tat*, *tet* Végezetek pedig éppen olyanok; a melyek magunkonn kívül másnak tulajdonítják a tselekedetet; az *ód*, és *öd*, vagy *ódik*, *ódik* Végezetek ellenbenn a Közép Igék' tulajdonsága szerint, magától a dologtól, vagy magábann a dologbann kezdődő és véghezmenő tselekedetet, vagy állapotot jelentenek: ezek szerint tehát így lehetne okoskodni: hogy az *at*, *et*, *tat*, *tet* Végezeteket helyesebben fordíthatjuk a Szenvedő Formának kijelentésére, mint az *ód* és *öd* Végezeteket.

De szorossann szölvánn, szint' úgy más valami vagy valaki okozza azt a bennünk véghezmenni szokott tselekedetet vagy állapotot is, melyet az *ód* és *öd* Végezetekkel jelentünk-ki; p o. *bajlódóm*, *tünődöm* 's a t, a bajlódás, tünődés, magunkbann megyen ugyan véghez, de azt más valaki, vagy valami szokta okozni.

Továbbá, az *at*, *et*, *tat*, *tet*, nem arra viszik a Tselekedetet, a kibenn, vagy a kire nézve az léfzen; hanem arra, a ki által az véghezmegyen: már pedig mikor a Szenvedő Formábann szölvünk, nem annyira az a tzelünk, hogy a Tselekvő, vagy a Tselekedtető okot vagy Személyt jelentsük-ki; hanem annak az állapotját, a kibenn, vagy a kire nézve valamely tselekedet véghezment,

Ezenn kívül, senki nem tagadhatja: hogy az *ik* a Szenvedő Forma' Végezetje: úgy de ez a Végezet, nem a Tselekedtető, hanem az *ódos* és *ödös* Igék' tulajdon Végezetje.

Ezek szerint tehát világos, hogy sokkal nagyobb hasonlatosság vagyon a *Szenvedő* és *óda* vagy *óda* végező Ige között, mint sem a Tselekedtető Ige között: következésképpenn, valamint a Deák Nyelvben egy-néhány *Deponens* Igék nem állanak ellent, hogy a Szenvedőknek ugyan azon Végezetjei ne légyenek: így ám-bár Nyelvünkben vagyon *ód* és *öd* végezetű Közép Ige; de ennek Végezetjeit sokkal helyesebben fordíthatjuk a Szenvedő Formának kijelentésére; mint az *at*, *et*, *tat*, *tet*, Tselekedtető Végezeteket. Annyival is inkább, mivel az *ód* és *öd* végezetű Közép Igék' formálására, ezek a Végezetek leg többnyire Nevekhez tevődnek; még pedig minden húzás nélkül, így: *piros-odik*, *füstös-odik*, *boros-odik* 's a t, nem pedig így: *boros-ódik*, *füstös-ódik* 's a t. Következésképpenn, nem igen lehet tartani, hogy az ilyenek öfzvezavaródjanak a Szenvedő Formával; melyly mindenkor húzásos *ód* és *öd*. Annyival inkább nem, az' *edik*, *ozik* 's a t. végezetekkel. Igaz ugyan, hogy az *ód* és *öd* Végezetek, Igékhez is tevődnek, még pedig húzással; és az ilyen Igék, azért még is tsak Közép értelműek. p. o. *saslód-ik*, *zúgolód-ik*, *bajlód-ik* 's a t: de látni való, hogy ezek is Nevektől származnak; és előfzör a Nevekből mintegy Tselekvő Igék formálódnak, és ezeknek ofztán, mintegy *Szenvedő Formául*, tevődik utánnok az *ód* és *öd*. Így ettől: *Sas*, előfzör lesfz ez a Tselekvő, *sasol*, ettől: *zúg*, leszen: *zúgol*, ettől pedig *baj*, leszen: *bajol*, és megrövidítve, mintegy Szenvedő Formául készülnek ofztán ezekből, az említett Végezetekkel: *saslódik*, *bajlódik* 's a t, Közép Igék.

De ha néha az *ód* és *öd* Végezetek, tsupa Közép Igékhez tóldódnak is: e sem okoz zavarodást, mert a Szenvedő Formának jelentésére, mindenkor Tselekvő Igékhez tóldódnak; ezeknek értelmét pedig, könnyű a Közép Igékéjétől megismerni, mint könnyű a Deákban a *Deponens*től a *Passivum*ot.

Altalható jelenést szoktunk ugyan az efféle Igéknek is tulajdonítani: *öntözódik*, *lotsolódik*, *kötődik*: de hibásonn; mert ezeknek igazság szerint így kellene kimondódn: *öntöződzik*, *kötődzik*, mint; *feddődzik*, *kapállódzik*; úgy hogy az *ódik* és *ödik* Végezetnek, Tselekedtető is Altalható értelmet nem lehet adni. Némelly Igéknek nem is lehetne *ódom*, *ödöm* nélkül Szenvedő Formát tsinálni, úgy, hogy abbann a füzületett Magyar

is fel ne akadna, p. o. *evődöm, ivódom, tevődöm*. Ezeket és több efféléket, *tatal, tetel, vagy atal, etel*, mindig Tselekdedtetőknek gondolnánk, *éteitem, itatom* 's a t.

Ezek mindazáltal nem olly tzállal hozódnak-fel: mint-ha a Szenvedő Formábann az *at, et, tat, tet*, Végezetekről végképpenn le kellene mondanunk. Már e most késő, rakva lévén véle könyveink; és neki szokvann, már észre sem vesztjük, mikor reá megy a penánk; sőt gyakran hibáznánk, ha véle nem élénk. De hogy sem a köz beszédben, sem Írásinkbann a ketős értelemre alkalmatosságot ne szolgáltatassunk: szükség, hogy ne mindenkor az *at, et, tat, tet*, Szenvedő Formával éljünk; hanem hol az egygyikkel, hol a másikkal. A kinek az *ódom, ödöm*, Szenvedő Végezet vizsgálatszik: tsak attól van, hogy nem szokott hozzá a füle; nem lakvann a Hazának ollyan részében, vagy nem társalkodhatvann ollyanokkal, a kik állhatatosan azon Végezetekkel élnek. — A született Magyar is, többet beszéllvén életében Deákúl vagy Németúl: nem tsuda, ha gyakran észre sem veszi, hogy született Nyelvét azokhoz alkalmaztatja.

§. LXXXVIII.

Azon két módonn kívül tehát, melly a közelebbi 3-nek 1, és 3dik Számja alatt előadódott, akármelly Tselekvő Igének is Szenvedő Formája, úgy készül-meg; ha annak Gyökeréhez, az abbann lévő végső Magábannhangzóhoz képpest, *ódik* vagy *ödik* Végezetet tóldunk így: *fog-ódik, tsal-ódik, ver-ódik, kerül-ódik* 's a t. Ezt a két Végezetet hozzá lehet tóldani minden Tselekvő Igéhez; és így tsak ezért sem lehet ezeket úgy tartani, mint az efféléket: *edik, ezik, ozik* 's a t. Továbbá úgy formálódik a Szenvedő, hogy a Tselekvő Gyökeréhez, vígyáztvann ekkor is az abbann lévő végső Magábannhangzóra, *at, et, tat, tet*, tóldódik, p. o. *mond-atik, hall-atik, kapál-tatik, eméjstetik* 's a t. Nevezetesenn:

1.) Ha a Gyöker tsak Egytagú, vagy ha Többtagú is, de két Massalhangzónn végződik, *at, et*, kell hozzá így: *ad-atik, rak-atik, hajt-atik, rojt-etik, eméjstetik*.

2.) Ha pedig a Tselekvő Igének Gyökere Többtagú, és tsak egy Magábannhangzónn végződik: *tat, tet*, tóldatik hozzá, így: *dítsér-tetik, tékozol-tatik, itéletetik*.

Igy kell bánni a tbe kimenő Egytagú Gyökerekkel is; ezek is *tatot, tetet*, kívánnak, mint: *köt-tetik, vet-tetik, lát-tatik*.

H

3.) A melly Gyökér tiszta Magábannhangzónn végződik: ahoz az: *at*, *et*, *v*vel járúl így: *szöv-etik*, *löv-etik*, vagy megkettőztetve: *lövettetik* 's a *t*, a *tat*, *tet* pedig *v* nélkül így: *szőtetik*, *szöttetik*. A *v*vel jobb. Ésupa zürzavar, az *ódom*, *ödöm* ilyen bajt nem okoz.

§. LXXXIX.

Nem nehéz ezen két rendbéli Szenvedő Formának Hajtogatása; mellyek közzül azt, a melly az *ód*, *öd*, Végezeteknél fogva készűl, nevezhetjük külömbségnek okaért, *Elsőnek*; azt pedig, a melly a: *tat*, *tet*, *at*, *et*, Végezetek által készűl, *Második Szenvedő Formának*.

A Jelentő' Jelenvalójábann mind a kettőnek Végezetje *ik*, melly a Tselekvő Gyengébbhangú Igék' Jelenvalójának Ragasztékos Többes harmadik Személyéből vevődött p. o. *szerezik*, így: *tsalód-ik*, *verőd-ik*, *olvas-tat-ik*, *vettet-ik*; mivel a mint már megjegyződött az-zal a Személlyel, Szenvedő gyanánt élünk. Lásd a LXXXVII. §. 1. Szám.

A második Személy' Végezetje pedig, a Csonkáéből vevődik; és a Gyökér' végső Magábannhangzója *szér*int, az, vagy *ól*, vagy *öl*, vagy *el*, így: *tsalód-ol*, *verőd-öl*, *olvas-tat-ol*, *szerez-tet-el*, valamint az első Személlyé, mind a több Időkbenn is, a Ragasztékos' Jelenvalójából, így: *tsalód-om*, *verőd-öm*, *olvas-tat-om*, *végeztet-em*.

A Többes' formálására továbbá, mind a két Szenvedő Forma, vígyázván akkor is a sógoros Magábannhangzókra, a Jelentő' Segítékes Végezetjeit veszi magához ebbenn az Időbenn így: *tsalód-unk*, *tsalód-tok*, *tsalód-nak*; *verőd-ünk*, *verőd-tök*, *verőd-nek*; *olvas-tat-unk*, *olvas-tat-tok*, *végeztet-nek* 's a *t*.

Igy formálódnak ezen két rendbéli Szenvedő Formának minden Idejei, a Jelentőnek ugyan azon Idejeitől. Így a Foglalóbann is. A harmadik Egygyes Személy mindenik Módbann és Időbenn, a Tselekvő' azon Módjának és Idejének harmadik Többes Ragasztékos Személlyétől; a második a Csonkájából; az első ismét a Ragasztékoséből; a Többes pedig ez vagy amaz Módnak, vagy Időnek Segítékeséből; és az Egygyes első Személlyeket kivévén, sehol sem a Ragasztékosból: mert a Ragaszték azt jelenti, a mit *én*, *te*, *ő*, tseleke-szik, a Szenvedő Igével pedig azt jelentjük, hogy más tselekedett bennünk, vagy reánk nézve valamit 's a *t*. Az első Személlyekbenn azombann, miért telfünk tsak ugyan Ragasztékot; a Ragasztékos Határozatlanak pedig, a több Személlyeibenn is? nem világos. Ezeket

rendel elöadni nem szükség, a következő Példákból eléggé ki fog tetfzeni.

SZENVEDŐ FORMA.

J E L E N T Ő M Ó D.

*Példa az Erőshangú Igékre.
Jelenvaló.*

1. Forma.	2. Forma.
E. tsalódom,	záratom,
tsalódo!	záratol,
tsalódik.	záratik.
T. tsalódunk,	záratunk,
tsalódtok,	záratatok,
tsalódnak.	záratnak.

Második Aligmúlt.

E. tsalódám,	záratám,
tsalódál,	záratál,
tsalódek.	záraték.
T. tsalódánk,	záratánk,
tsalódatok,	záratatok,
tsalódnának.	záratának.

Az Első és Harmadik Aligmúlt úgy formálódnak, mint a Tselekvőbenn.

Egészszennmúlt.

E. tsalódtam,	záratam,
tsalódtál,	záratál,
tsalódtott.	záratott.
T. tsalódtunk,	záratunk,
tsalódtatok,	záratatok,
tsalódtak,	záratnak,
v. tsalódtanak.	v. záratának.

A Régenmúlt, mint a Tselekvőbenn, ebből lefzsz, a vóltal. A Jövendő a Jelenvalóból, hozzátevődvénn ez; ezután vagy jövendőbenn, mint a Tselekvőbenn.

PARANTSOLÓ MÓD.

Jövendő.

E. S. tsalódj,	zárass, v. záratass,
tsalódjon,	záratasson,
v. tsalódjék.	v. záratassék.
Cs. tsalódjál, — — —	zárassál, v. záratassál.
T. tsalódjatok,	záratassatok,
tsalódjanak.	záratassanak.

Ezen második Formábann, a Parantsolónak így kellene igazság szerínt menni: zárassál, záratasson, záratassék, záratassatok 'sat; de hogy a Tselekedtetőtől különbözzön, meg is kettőztetődik más Igékben is az

at, et, tat, tet 's a t. Így a Foglaló Módbann is 's a t. Ezért is bajos magábann ez a Szenvedő Forma, és a mennyire lehet, jó lesz/z véle alább hagyni: mert zűr-zavart okoz.

FOGLALÓ MÓD.

Jelenvaló.

1. Forma.

- E. tsalódjam,
tsalódjál,
tsalódjon,
v. tsalódjék.
T. tsalódjunk,
tsalódjatok,
tsalódjanak.

2. Forma.

- zárattassam,
zárattassál,
zárattasson,
v. zárattassék.
zárattassunk,
zárattassatok,
zárattassanak.

Aligmúlt.

- E. tsalódnám,
tsalódnál,
tsalódná,
v. tsalódnék.
T. tsalódnánk,
tsalódnátok,
tsalódnának.

- zárattatnám,
zárattatnál,
zárattatna,
v. zárattatnék.
zárattatnánk,
zárattatnátok,
zárattatnának.

Az *Egészszenn* és *Régennmúltat* tsak a *légyen* és *vólna* különbözteti-meg a Jelentő Módnak ezen Ide-jeitől.

Jövendő.

E. tsalódándom,	zárattatándom,
tsalódándol,	zárattatándol,
tsalódándik.	zárattatándik.
T. tsalódándunk,	zárattatándunk,
tsalódándotok,	zárattatándotok,
tsalódándanak.	zárattatándanak.

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenvaló.

S. tsalódní.	S. záratni, v. zárattatni.
R. tsalódnom, tsalódnod, tsalódnia, tsalódnunk 's a t.	R. zárattatnom, zárattatnod, zárattatnia, zárattatnunk 's a t.

R É S Z E S Ű L Ő.

Egészszennmúlt.

S. tsalódott. R. tsalódottam 's a t.	S. zárattatott. R. zárattattam, zárattattad 's a t.

Jövendő.

S. tsalódándó. R. tsalódándóm 's a t.	S. zárattándó, v. zárattatándó. R. záratándóm 's a t.

V I S E L Ő.

Jelenv. tsalódva. záratva, v. zárattatva.
Egészszennm. tsalódvánn. zárattatvánn.

H A N Y A T L Ó.

Jelenv. tsalódó félbenn. zárattató félbenn.

Példa a Gyengébbhangú Igékre.

J E L E N T Ő M Ő D.

Jelenv aló.

1. Forma.	2. Forma.
E. verődöm,	vettetem,
verődöl,	vettétel,
verődik.	vettetik.
T. verődünk,	vettetünk,
verődtök,	vettettek,
verődnek.	vettetnek.

Második Aligműlt.

E. verődém,	vettetem,
verődél,	vettétel,
verődék.	vetteté.
T. verődénk,	vetteténk,
verődétek,	vettetétek,
verődének.	vettetének.

Egészszennműlt.

E. verődtem,	vettettem,
verődtél,	vettettél,
verődött.	vettett.
T. verődtünk,	vettettünk,
verődtetek,	vettettetek,
verődtek v. verődtenek.	vettettek v. vettettenek.

P A R A N T S O L Ó M Ő D.

Jövendő.

E. S. verődj, verődjön,	E. S. vettess, vettessen, v. v. verődjék.	vettessék.
Cs. verődjél.	Cs. vettessél.	
T. verődjetek,	vettessetek,	
verődjének.	vettessenek.	

F O G L A L Ó M Ő D.

Jelenv aló.

E. verődjem,	vettessém,
verődjél,	vettessél,
verődjön, v. verődjék.	vettessen v. vettessék.
T. verődjünk, verődje- tek, verődjének.	vettessünk, vettesse- tek, vettessenek.

Aligmúlt.

E. verődném,	vettetném,
verődnél,	vettetnél,
verődne,	vettegne,
v. verődnék.	v. vettetnék.
T. verődnénk,	vettetnénk,
verődnétek,	vettetnétek,
verődnének,	vettetnének.

Jövendő.

E. verődéndem,	vetteténdem,
verődéndel,	vetteténdel,
verődéndik.	vetteténdik 's a t.

HATÁROZATLAN MÓD.

Jelenváló.

E.S. verődni.	R. verőd-	S. vettetni.	R. vettetnem,
nöm,	verődnöd 'sat.	vettetned	's a t.

R É S Z E S Ű L Ő.

Egészszennmúlt.

S. verődött.	R. verő-	S. vettetett.	R. vettetet-
döttem,	verődöt-	tem,	v. vettettem 'sat.
ted 's a t.			

V I S E L Ő.

<i>Jelenv.</i> verődve.	<i>Jelenv.</i> vettetve.
<i>Egészszennm.</i> verődvénn.	<i>Egészszm.</i> vettetvénn.

HANYATLÓ.

<i>Jelenv.</i> verődő félbenn.	vetteő félbenn.

(pp) A mely Idők ebbenn a Példában ki nem íródtak; azokat könnyű az első Példából kipótolni. — A *Tehető*, *Tselekded* és *Gyakorló* Igéket is a *Szenvedő* Formában, így a *Közép* *Szenvedőket* is ezen Példák Izerint kell hajtogatni.

§. XC.

Vagynak Nyelvünkben *Kettősgyökerű* Igék is; mint: *himezhámoz*, *zürzavar* 'sat. Ezek is a Izerint, a mint vagy *Tselekvők*, vagy *Közép* Igék, a feljebb előadott *Tselekvő* és *Szenvedő* Formák Izerint hajtogatódnak. Még pedig:

1.) Ha az efféle Igében, mind a két Gyökér egészszenn ki vagyon téve; mind a kettőt kell hajtogatni a *Tselekvőben* így:

<i>Jelenv.</i> S. zűrőkzavarok,	zűrőszavarsz,	zűrzavar.
Cs. zűrlezkzavarlak,	zűrölzavarol,	— — —
R. zűrörmzavarom,	zűrödzavarod,	zűrizavarja,
's a t.		

A Szenvedőbenn így:

Egészszm. zűrődtetzavaródtam, zűrődtélzavaródtál,
zűrődöttzavaródott 's a t.
zűrettettemzavaraltam 's a t.

2.) Ha pedig az első Gyökér nem tellyesenn tevődik az ilyen Igékben: tsak az utolsó hajtogatódik így
tsillintsápolok, tsillintsápolsz, tsillintsápol.
szurkapíszkálom, szurkapíszkálod, szurkapíszkálja.
tsereberél 's a t.

§. XCI.

Azokonn kívül, a mellyek már a Közép Igékről hely-
lyel helyel említődtek; ez is megtartani való: hogy
ámbar azok a dologbann, vagy Személybenn magá-
bann kezdődő vagy véghezmenő, vagy benne maradó
tselekedetet, szenvedést, vagy állapotot jelentenek:
némelly Közép Igék mindazáltal, valamelly Előlutol-
járóval öszvetevődvén: *Tselekvőkké*, és *Másra kiható*
értelműekké, *Altalhatókká* változnak. Még pedig né-
mellyek *Telleyes Tselekvőkké*, mint: *megülök, megüllek,*
megülöm 's a t; némellyek ismét *Híjjános Tselekvőkké*,
mint: p. o.

Jelenvaló.

Seg. — — — — — kiéhez v. kiéhezik.
Cs. kiéhezek, kiéhezel. — — —
Rag. kiéhezem, kiéhezed, kiéhezi.
T. S. kiéhezünk 's a t. *Rag.* kiéhezzük 's a t.

Második Aligmúlt.

Seg. — — — — — kiéheze.
Cs. kiéhezelek, kiéhezel. — — —
Rag. kiéheзем, kiéhezed, kiéheze.
T. S. kiéhezenk 's a t. *Rag.* kiéhezők, kiéhezők.

Igy hajtogatódik ez, és az effélék a több Időkbenn és
Módokbann is. Vagynak azombann olyan Közép Igék
is, a mellyekben az Előlutóljárók ilyen változást nem
okoznak, és így tsupánn, vagy a Tselekvő, vagy a
Szenvedő Formábann hajtogatódnak, p. o. *benyomú-*
lok, megfordúlok 's a t. megharagszom, elkedvetlenedem
's a t. Ismét olyanok is, a mellyekben egy Előlu-
toljáró, tsak *Ragasztékos Formát* ízerez, p. o. *megal-*
szom, megaluszod, megaluszsz; más Előlutóljáró pedig
Csonkát is, p. o. *kialuszlak, kialuszol.*

Ataljabann a Közép Igék' megesmértető Jegyévé te-
hetjük ezt: hogy a melly Előlutóljáró nélkül lévő,
vagy *Egyszeres* (simplex) Igének, nintsen Csonka For-
mája: az mind Közép Ige. És ezt a született Magyar
ugyan könnyenn megtudhatja: de az Idegen, ez vagy
amaz Igének erejit nem értvén, könnyen hibázhat,

és p. o. így szólhat: *búsúllak téged*, *búsúlnak tégedet*: de az Idegen is az Igék' értelmének jól végére mennénn, észre veheti ezt a különbséget: mivel más Nyelvekben is a Tselekvő, vagy Tselekvő erejű Igék kívánják a Negyedik Ejtést. Nevezetesen, ha valamely Igé után akármely Nyelvben is a második Személyt nem tehetni a Negyedik Ejtésben így: *szeretlek téged*; az mind Közép Igé, és így nintsen Csonka Formája.

§. XCII.

A mi még különösen a Közép Tselekvőket illeti: ezeknek különös megesmértető Jegye nintsen, mivel ezeknek Gyökerei, sokféleképpenn végződnek: p. o. *sárgúl, pirúl, rebeg, fakad, ered, fül, gyúl, foly, fut* 's a t: tsupánn az értelmek mutatja meg Közép Igéknek lenni, és ez: hogy ha Elölutóljáróval nem tevődnek-ölvze, egynek sem lehet a Negyedik Ejtést utánna tenni, vagy egygyikkel sem lehet így szólani: *én pirúllak téged, én futlak téged* 's a t. A Hajtogatások megyen a Tselekvőnek Segítőkes Formája szerint, így: *eredek, eredsz, ered, eredünk, eredtek, erednek* 's a t. De némelyek felveszik a Ragasztékos Formát is, mint: *örvendek, örvendesz, örvend, Rag. örvendem, örvended, örvendi* 's a t, *örülök, örülöm, köszönök, köszönöm*, és így Tselekvő értelemmel bírnak; ámbár Csonka Formájok nintsen.

Ellenbenn a Közép Szenvedőket, kimutatja azoknak Gyökerének végezetje, melly mindenkor *ik*, és így a Szenvedő Formának végezetje, mint: *hízik, látzik, kapródzik, aluszik, fázik* 's a t. Magokbann tehát, vagy Elölutóljáró nélkül ölvze nem tevődve állvánn, csak a Szenvedő Forma szerint hajtogatódnak; ámbár a Jelenlő Jelenvalójának második Személyében, némelyek a Segítőkes Végezetjét is felveszik. p. o. *öregbedem, öregbedsz, öregbedel, epekedsz, epekedel* 's a t.

§. XCIII.

Személytelen Igé, az az, a mélyet mind a három Személyben rendesen ne lehetne hajtogatni; egy sints a Magyar Nyelvben. Olyan Formának látszik első tekintettel ez: *nintsen, nintsenek*; de valósággal mindenik, csak Rendetlen harmadik Személlye ennek: *nem vagyok*.

Nem lehet a Segítő Igéknek több harmadik Személyeit is, személyteleneknek tartani, p. o. *nékem van, néked volt, neki leszsz* 's a t. mert szint' úgy mondjuk: *nékem vagy, nékem voltál, nékem leszsz* 's a t.

Szabad vadászni, szükség dolgozni. Ezekbenn és az effélékbenn, a *szabad, szükség*, nem íge, hanem Más-salérthető; és ilyen szóllás' formája: *jó vadászni, hasznos dolgozni* 's a t. Kihagyódik belőlök a Segítő íge, mint erről az Elrendelésbenn.

Hasonlóképpenn az effélék: *nékem kell, nekem fáj, nekem illik*, tsak úgy Személytelenek, mint ezek: *nékem olvas, nekem ír, nekem arat* 's a t, mivel amazok is a Második Személybenn is, színt' úgy divatjábann vagynak, és szóllunk így: *én kellek, te kellelsz, nekem kellelsz, nekem sokba fájsz* 's a t. *én illek, illem, illelsz* 's a t.

Érzik, hallik, vagyon a Jelentő' Jelenvalójának Ragalztékos Többes Személyébenn, mellyel Szenvedő gyanánt élünk. *Látszik* pedig rendesen hajtogatódik: *látzom, látzatsz, v. látzol, látzik*. A Gyökere *lát*; ebből ismét származik: *lát-oz*, mint: *hab, hab-oz, hab-zik*, és így ez is: *látozik*, megrövidítve *látzik*. A *z* *szé*, vagy a *t*vel egygyütt *tzvé* változánn, lesz: *látzik*, vagy: *látszik*. Szenvedő értelmű mind a három, de éppenn nem személytelen. Más annak a Módját előadni, miképpenn kellessék a Deák vagy más Nyelvbéli személytelen ígeket Magyarúl kitenni; más ismét azt állítani, hogy személytelen ígek vagynak Nyelvünkben.

§. XCIV.

A Rendetlen Hajtogatású ígek között leg elsők a Segítők: *vagynak, lesznek*, mellyekről már szóllottunk. De találtnak ilyenek, mind a Teljes Tselekvők között, mint: *vesz*, vagy *veszen*, emít; *visz*, vagy *viszen*; mind a Híjjánosok között; mint *eszik*, vagy *eszen, iszik*, 's a t. Ilyenek a Közép ígek között is, a *szik*-be végződők, mint: *fekszik, nyugszik, aluszik* 's a t; ámbár vagynak ezek között olyanok is, a mellyek rendesen hajtogatódnak, mint: *úszik, aszik, tsúszik* 's a t.

A Regulátlan ígek' hajtogatása' Móját, mivel igen számos Regulákba kellene foglalni: könnyebb azt azoknak Laistromából megtanulni: és az Idegenekre nézve, kell is illet készíteni, nem árt mindazáltal a következőkre figyelmezn.

1.) Hogy a melly *Tselekvő ígek'* Gyökere *szén*-be, (*megyen* hát ide nem tartozik) vagy *szik*-be végződik: azokból az *on* és *ik* Végezet elejtődik, és a Jelentő' Jelenvalójának Végezetjei úgy töldődnek hozzá, p. o. *veszek, veszlek, veszem*, 's a t, *viszünk, vísztek, víszitek, víszik* 's a t.

A Második Aligmúltbann pedig és az Egészszennmúltbann, nem csak az *en* és *ik*, hanem ezekkel együtt az *sz* is elesik; következésképpenn, úgy kell bánni az ilyen Igékkel, mint azokkal, a melyek tiszta Magábannhangzónn végződnek, mint: *lő*, *nő*; és így a Második Aligmúlt' Végezetjeit *vvel*, az Egészszennmúltét pedig két *tt*vel vezzik magok mellé, így: *vevék*, *vevél*, *veve*, *evém*, *evéd*, *evé*, *vivélek*, *ivál*, 's a t. *vettem*, *vlttem* 's a t.

2.) Eppenn így kell bánni az efféle Közép Szenvedőkkel is, ezt is még megjegyezvén; hogy ha ezek megrövidítve állanak, mint: *aluszik*, *haragszik*, *fekszik*; a Második Aligmúltnak és az Egészszennmúltnak formálására tellyesenn kell venni így: *aluszik*, *haraguszik*; így osztán leszfz belőle: *aluvám*, *aluvál*, *haraguvám*, ámbar a Második Aligmúlt megrövidítve is jó, így: *alvám*, *haragvám*, 's a t: de az Egészszennmúltbann tellyesenn kell így: *aludtam*, vagy *aluttam*, *haragudtam*, *nyugottam* 's a t.

Szükség itt arról megemlékezni, a mi már egynehány helyenn előhozódott: hogy valaha az efféle Igékben a *dz* egy Betű volt: de idővel kétfelé szakaszódott: mert különbenn hol venné magát a *d*, az ilyen Igéknek Egészszennmúltjában; p. o. *nyugodtam*, *feküdtem*, a Parantsolójában is: *edd*, *idd*, *nyugodj*, és osztán a Foglalóban? Hogy az említett Betűt kétfelé szaggattuk; megtetfzik az efféle Igékből: *öregedik*, *öregeszik*, *savanyodik*, *savanyoszik*. Úgy kell azért gondolnunk, mintha ezek: *aluszik*, *nyugoszik*, 's a t. így állának: *aludszik*, *nyugodszik*; és a következtetés szerint az Egészszennmúltjoknak és Parantsolójoknak így kellene formálódni: *aludsztam*, *nyugodsztam*, *aludsz*, *nyugodsz*; mivel ezen hasonló Sziszegőké így megyen: *fogodztam*, *kéredztem*, *fogódzz*, *kéredzz*; de amazokból elvesztettük az *sz*t, és tiszta *dt* vettünk-fel helyébe. Látni való azombann, hogy nem helyesenn íródik: *aluttam*, *feküttem*, *alugy*, *fekügy* 's a t, hanem így kell: *aludtam*, *feküdtem*, *aludj*, *feküdjem*, *feküdjél*, *feküdjön* 's a t: ha a kimondásban *gyt* ejtünk is: a minthogy igazábbann a *gyt* *dj*vel kellene írunk.

Az Egytaguak' Határozatlanja a *dnek* vagy inkább *sznek* kipótolására, két *nnel* jár, így: *venni*, *enni* 's a t. Kitetfzik ezeknek igaz volta ebből: hogy sok Igéink' Izármaztatása, ezen három Betű által készül: *d*, *z*, *sz*, vagy pedig ezek között kettő egygyüvé vevődik, így: *dz*, így is: *dz*. Mind a három pedig jelenti a Gyökérnek munkába való vevődését, folytatását és gyakorlását; (utánok fokszor *iket* is teszünk) p. o. *vénhed*,

vénhez, vagy vénhesz, mind a hármat felvelsz; görbed pedig, hasad 's a t, tsak az egygyiket, mint: haboz is. Eppenn így kell ezekről is gondolkodni: *esz, viz, alusz, nyugosz*, mintha így állának: *ez, viz, aluz, nyugoz*; sőt mivel felvelzik a *d*t is így: *ed, vid, alud, nyugod*, vagy helyesebbenn a *dzt, dzst* is: ez az oka, hogy egygyik időbenn egygyik betűt, a másikkann, a másikat hagyjuk-meg. Mikor pedig egygyik sem maradhat-meg, a nehéz kimondás miatt, némelly Egytagúakbann, mint: *idt, edt* 's a t, kiesik a *d* is, de a *t* megkettőztetik; így a Határozatlanbann is: de a Többtagúakbann jobb mindenkor kiírni a *d*t, a mint már mondódott. Hogy pedig az effélékbenn: *tsűsz. rdz,ád, szid*, állhatatosan megmaradnak a *d, z, sz*, oka ez, mivel ezekbenn azok a Betűk Gyöker Betűk. Mikor ismét a kimondás megengedi, ha nem Gyöker Betűk is ezek; megmaradnak az említett Igékben is, mint: *haboztam, rágalmazni* 's a t. Különös Hajtogatása vagyon a Jelentő' Jelénvalójábann, ennek az Igének *megyek*: melly honnan vette magát? nem tudhatni. A Második Aligmúltja, *menék*, a Részesülője pedig, *menő*, és nem *megyő* lévén: látni való, hogy a Gyökere nem *megy*, vagy *megyen*: hanem *me*, vagy *men*; és e szerint Rendes a Hajtogatása. Sőt a mellyeket Regulátlanoknak hívunk is: látni való, hogy bizonyos Regulák szerint mennek.

VII. R É S Z.

Az Elölutóljárókról.

§. XCV.

Minden Nyelvben vagynak a Beszédnek olyan Részei, vagy olyan Szók, a mellyek sem dolgot, sem tselekedet nem jelentenek: hanem ezeknek helyét, módjait, és egyéb körülállását. Nevezhetjük az efféléket átaljábann: *Tóldalék Szóknak*.

Illyenek a többek között a *Határozók és Elölutóljárók*. Mind ezek, mind amazok a dolgoknak és tselekedeteknek, helyét, idejét, számát, rendit, kissebb, vagy nagyobb mértékit, és egyéb módjait 's körülállását jelentik; és ez az oka, hogy némelly ugyanazon Szók, *Határozók* is, *Elölutóljárók* is, mint: *túl, innen, közel* 's a t. (ilyen a Deákban is ez: *prope* 's a t.) ezzel a különbséggel mindazáltal; hogy a Határozók nem tsak érthetők magokbann is, hanem magokbann

is vagy más Szóktól megkülömbözdöve állanak: az Elölutóljárók pedig mind a Nevekkal, mind az Igé-
kel vagy öszvetevődhetnek, és azokkal egy szóvá vál-
hatnak; vagy ha öszve nem tevődnek is, azokat Ej-
téseikre nézve vezérlik.

Továbbá más Nyelvekbenn az Elölutóljárók, igen ritkán tevődnek a Nevek után, így: *meum*, 's a t. *meinetwegen*: hanem rend szerint, és leg többnyire elejekbe; és azért hívják azokat p. o. a Deákok *Praepositionoknak*, a Magyarbann pedig, hol elől, hol utól; melyre nézve helyesenn lehet azokat *Elölutóljáróknak* nevezni; ámbár vagynak olyanok, a melyek soha nem elől, hanem utól járúlnak mindenkor a Nevekhez, mint: *a*, *e*, *nn*, *nt*, *t*, *szar*, *szor*, *ször*, *vá*, *vé*, 's a t.

Vagynak pedig Nyelvünkben; 1.) *Eredeti* vagy *Gyökér Elölutóljárók*, melyeknek többnyire magokbann semmi értelme nintsen. 2.) Vagynak ezekből, és a Beszédnek egyéb Részeiből *Származott*, és *Öszvetevődött Elölutóljárók*. Az Elölutóljárók' segítségével készűlnek továbbá a Határozók is, mint a következő Részből ki fog tetűzeni; és ezen okból természetibb rendnek ítéledött elébb szóllani az Elölutóljárókról, azután pedig a Határozókról.

XCVI.

Az Eredeti vagy Gyökér Elölutóljárók, a Betűk' rendi szerint, ezek:

1.) *a*, *e*, hol időt, hol helyet határoz, mint: *ifjanta*, *haza*, *ide*, *este*, *eleinte*. Deákúl: *in*, *cum*. Illyenek minden Viselők' Végezetjei: *kapva*, *tépve* 's a t.

2.) *ba*, *be*, *ad*, *in*, egy helyből más helybe való mozdúlást jelent, még pedig valaminek belső részébe, mint: *Templomba*, *kertbe*; ismét behatást, mint: *bejárja*, *beszolgál*. Lehet erről úgy is gondolkodni, hogy a Gyökér csak a *b*, és ehez járúl olztán, "hol *ba*, hol *be*, hol *bann*, *ből* 's a t, mint ehez: *r*, *ra*, *re*, *ről*. és ehez *t*, *ól*, *öl*.

3.) *el*, *ab*, *per*, *prorsus*, *trans*, *ultra*, téfzen előmenetelt, vagy valaminek tellyesebb tökéletesebb állapotját, mint: *elfött*, *elnyargalt*, *elavúlt* 's a t.

4.) *hez*, *hoz*, *höz*, jelent egy helyről más helyre, még pedig valamelly dolog mellé való mozdúlást, mint: *házhoz*, *erdőhöz*, *hegyhez*; vagy pedig akármi képpenn való vitetődést, mint: *tud a lóhoz*, hasonló a *fűhöz*, szólj a *dologhoz*. *ad*.

5.) *ig*, mértéket jelent, mint: *városig*, *mindig*, *v. a fűzés szerint*; *mindég*, p. o. egy óráig. *usque*.

6.) *ki. ex, extra, kimegyek, kiadom.*

7.) *kor. in, időt jelent, mikor? aratáskor.*

8.) *le. de, deorsum, leírom, letaszítom.*

9.) *lag, leg, a szónak eleibe tevődvénn, nagyítja, utánna tevődvénn pedig ki-tsinyíti annak értelmét, mint: legottam, leg jobb, múlólág, ódalaslag, mellesleg.*

10.) *meg, con, per, a szónak jelentését neveli, vagy valaminek tökéletességre lett menetelét teszi-ki, mint: megemélszem, megírom, megsütöm 's a t.*

11.) *mell, juxta, ház mellé.*

12.) *nn. hasonló értelme vagy on sokszor az alább következő t, vagy ttvel, in, supra, és téfzen valaminek külső részinn való lételt, és járul minden Nevekhez a Magábannhangzók szerint, így: fánn, kertenn, házonn, kapuann, földönn, gyűszünn. Határozót is formál, mint: erőssenn, szépen.*

13.) *nak, nek, pro, ad, instar, in, versus.* Ez a harmadik Ejtés' Végezetje: de hogy valóságos Előlutóljáró, és jelent valaminek vagy valakinek való tulajdonítást, és nem annyira valamihez, vagy valakihez való tartozást 's a t, nyilván mutatják az efféle szólások: *Bírónak választották, electus est in Judicem, pro Judice. Bolondnak tartják, tolvajnak tartják, reputatur pro fure, stulto, instar furis, nadrágnak való posztó. — Pohárnak, Fegyvernek, qui est ad pocula, ad arma — kupunak, városnak, víznek, tűznek ment, neki ment.* Nyilván mutatja ez is, hogy valaminth más efféle Előlutóljáróknak, úgy a *nak, neknek* is a Személyes Név-mássai nem eleibe, hanem utánna tevődnek. Valaminth p. o. nem szöllunk így: *énvel, tevel*; hanem így: *velem, veled*, nem így: *énbenn, tebenn, őbenn*, hanem így: *bennem, vagy én bennem, benned, benne*: hasonlóképpenn nem mondjuk; *ennek, tenek, őnek*, hanem így: *nekem, neked, neki*; ellenbenn a több Név-mássainak mindenkor utánna töldjük az efféle Előlutóljárókat, így: *kinék, enyémnek, kibenn, mibenn, mellyikkel.*

14.) *nan, nen, nat, net, a, de, ex, helyből helybe való mozdulást jelent, p. o. honnan, innen, mészszün-nen, onnét, innét.*

15.) *nál, nél, apud, penes, juxta, helybe való lételt jelent, mint: töröynél, gyermeknél.* Jelentenek egybehasonlítást is, mint: *szebbnél szebb, bolondnál bolondabb. prae.*

16.) *nt, — in, juxta, secundum, hol egy, hol más Magábannhangzóval, mint: ifjant, szerint, vagy szerint (szer, ordo; és így szerint, juxta ordinem.)*

17.) *ól, ol* — vagy pedig tsak magábann az *l* járúlván akármelly Magábanhangzóval a szóhoz, vagy eleibe, vagy utánna, mint feljebb ezekbenn: *el, le*, és majd alább: a *ról, röl* — *ab, de, ex*, helyből való mozdulást jelent, mint: *alól, felől, belől, felül* mást téfzen.

18.) *ra, re* — *ad, supra*, helyre, még pedig valaminek-felső vagy külső részire való mozdulást jelent, mint: *lóra, szekérre, szénára*. Ebbenn is tsak az *r* a Gyökér.

19.) *fzer, fzor, fzör*, jelenti az időnek, sokaságnak, vagy számnak a rendit, mint: *tízszer, kétszer, százszor, sokszor, hányszor*.

20.) *t*, vagy *tt*, időt, állapotot, helyet, mértéket, 's a *t*. határoz. Deákúl, *in, cum*, p. o. *Szatmárt, Kolosvárt, Györött*, estvéndet, végett, hanyattást; *nyargalvást, tetést*, mintha volna: *nyargalással, tetével*, vagy *nyargalásbann; óvást*, az az: *óvással*. Illyenek ezek is: *menet, jövet, oldalt*; sok helyt' voltam, jó helyett állott. Egyenlő ereje van sokszor az *nnel*, p. o. *Szatmárt, Szatmáronn*, jó helyt, jó helyenn, mind egyet téfzen.

21.) *vá, vé* — *in*. Jelenti a Nevek mellett, egy dolognak mássá való létét, és a Magábanhangzónn végződő szókhöz ugyan így egészszenn tevődik, p. o. *hamuvá, epévé, bíróvá*; a Mássalhangzónn végződőkhöz tevődvén pedig elesik a *v*, és a *vnek* kipótolására, a szóbann lévő végső Mássalhangzó megkettőztetik így: porrá, vérré; de ha a szó két Mássalhangzónn végződik, ez a megkettőztetés nem szükséges, p. o. *földé, kerté*. Mikor pedig Határozókhöz, vagy más Elölutóljárókhöz tevődik: akkor egy helyből, más helybe való vivődést is jelent, p. o. *hozzá, mellé*.

22.) *val, vel* — *cum*. Eppenn azon szerint járúl a szókhöz, mint a *vá, vé*.

23.) *úl, ül* — *in, pro, instar, admodum*, vel *in modum*, határoz Személyt, dolgot, állapotot, minémüségét, p. o. *tanítóúl, (pro) kereszttúl, emberül, rútúl*. Vagyon néha egygyüvéfoglaló ereje is, és annyi, mint: *egygyütt, véle*, mint: *közül akarattúl, az az, köz akarrattal*. (*cum*) így az efféle szóllásokbann is: *rögöstül, porostül, szekereztül, lovastül*; melyekről alább az Elrendelésbenn.

§. XCVII.

Következnek az Öszvetett *Elölutóljárók*, melyek léfznek:

A.) Két Eredeti vagy Gyökér Előlutóljárókból, minéműek a következők:

1.) *bun*, *ben*, vagy helyesebbenn: *bann*, *benn* — *in*. Jelent helybenn való lételt, vagy nyugovást, ebből: *ba*, *be* és *nn*. Bizonyos lévénn, hogy a kimondását két *nnel* ejtjük, és az írását is, vagy leg alább a nyomtatását, az Idegenekre nézve, jobb ha két *nnel* tefszük.

2.) *Elé* vagy *elő*, ebből: *el* és *é*. előadom, előszám-lálom.

3.) *elől*, ebből: *el*, és *öl*, mint: előlmegek.

4.) *elébe*, ebből: *elé* és *be*, vagy *elő* és *be*.

5.) *ellen*, ebből: *elő* és *nn*, mintha volna: *előenn*; de mivel az *l*, megkettőztetődik, az *n* csak egy ebbenn az Előlutóljáróban.

6.) *hozzá*, ebből: *hoz* és *vá*, mint: hozzá fogok.

7.) *kinn*, ebből: *ki* és *nn*.

8.) *kívül*, ebből: *ki* és *ül*.

9.) *külön*, ebből: *ki* *ül* és *n*. *kivülenn*.

10.) *megül*, ebből: *meg* és *ül*; ajtó megül.

11.) *megett*, ebből: *meg* és *tt*, ajtó megett.

12.) *mellett*, ebből: *mell* és *tt*.

13.) *mellől*, ebből: *mell* és *öl* vagy *ül*.

14.) *nélkül*, ebből: *nál*, *nél*, mellyek bírást jelentenek, és ebből: *kívül*; és így *nélkül*, annyi mint: *bírásonn kívül*.

15.) *ról*, *röl*, ezekből: *ra* és *öl*, ismét *re* és *öl*.

16.) *red*, ebből: *re* és *vá*, még jobbann megrövidítve: *rü*.

17.) *rajta*, ebből: *ra* és *tt*, *ratt* leszfz. Ragaszték: *rattam*, *rattad*, *ratta*, a Szolga jvel: (az egygyik *t* elesvénn) *rajtam*, *rajtad*, *rajta*, helybe való moz-dulást, vagy lételt jelent. *in*, *super*.

18.) *tól*, *töl*, ebből: *t* és *öl*, *öl*, vagy *l*.

19.) *túl*, ebből: *t* és *ül*, *trans*, *ultra*.

B.) A Nevekből, minéműek a következők:

1.) *alá*, *alatt*, *deorsum*, *infra*, ebből a Mássalért-hetőből: *all* és *a*, *tt*. Ismét *alúl* (nem *alól*) ebből: *al* és *ül*, *subtus*. *alól*, ebből: *al* és *öl*, *infra*.

2.) *belé*, ebből: *bél*, vagy *bel*, *pars interior*, és *é*, *öl*, *in*. Ismét: *belül* (nem *belől*) ebből: *bel* és *ül*. Ez is: *belülről*, *belől*, *intra*, *bellül*, *ab intus*.

3.) *eránt*, *aránt*, ebből: *erány*, *meta scopus*, és *t erga*, *versus*.

4.) *fel*, ebből: *fej*, vagy *fő*, és *öt*, megrövidítve: *föl*, vagy *fel*, *supra*. Ehez ismét *ül* tevődvénn, leszfz *felül*; *superne*, ha pedig *é* tevődik, leszfz: *felé*; ha két

tt; leszfz *felett*, ha újlag *ól* tevődik a *fel*hez: leszfz: *felől*; de, *fejebe*, pro, in locum, mint: *búza' fejebe*.

5.) *fenn*, ebből: *fej* és *nn*, *fejenn*, megrövidítve, *fenn*, *supra*.

6.) *Egybe*, *egygyütt*, *egygyűvő*, ebből: *egy* és *be*, *tt*, és *vő*, in unum, una, limul. Ismét *egyetembenn*.

7.) *gyándnt*, ebből: *gyanú* és *nt*, pro, inftar.

8.) *ként*, ebből: *kény*, *genius*, *palatum*, és *nt*, inftar, *secundum*, *juxta*.

9.) *képenn*, vagy *képpenn*, *képest*, ebből: *kép* és *nn*, *t*, inftar, ad formam, respectu.

10.) *kereztül*, ebből: *kerefst* és *ül*, trans, inftar *crucis*.

11.) *hátra*, *hátról*, ebből: *hát* és *ra*, *ül*, pone.

12.) *szélül* vagy *szélről*, ebből: *szél*, *margo*, és *ül*, *ról*. Ismét *széllyel* ebből: *szél* és *vel*, dis. Lehet ebből is származtatni: *szél*, *ventus*, és *szélről* leszfz; a mit a *szél* ér, vagy a mi a *szélnek* vagon kitevődve 's a t.

13.) *szaka*, ebből: *szak*, *nodus gutturis*, és *a*, mint ezekben: *éjtszaka*, *hetedszaka*, 's a t. in, per.

14.) *szerint*, *szerént*, ebből: *szer*, *ordo*, és *nt*, *juxta* *secundum*.

15.) *tájdn*, *tájba*, *tájjon*, ebből: *táj*, *locus*, *regio*, és *nn*, *ba*, *nn*, *circa*, *circiter*.

16.) *utánn*, ebből: *út*, és *nn*, post. Ismét *ól* tevődvénn hozzá, leszfz: *utól*, post.

17.) *végett*, ebből: *vég* és *tt*, mint: *tanulás végett*, *ilyen dolog végett*, pro propter.

C.) Név mássából:

miá, *mlatt*, ebből: *mi*, és *a*, *tt*, propter.

D.) Ígéből és Részeseülőkből:

1.) *által*, ebből: *áll*, melynek Részeseülője *állott*, megrövidítve: *állt*, ehez tevődvénn *val*, leszfz: *álval*, vagy *által*, cum subsistentia, per, trans.

2.) *ért*, ebből: *ér*, *pertingit*, *valet*, *meretur*, és *t*, pro, propter, ob.

3.) *körül*, ebből: *kör* vagy *ker*, *circumire*. és *ül*, *circum*, *circa*.

4.) *fogva*, ebből: *fogó*, és *a* *tenuis*, *fogó*, *fogva*.

5.) *nézve*, ebből: *néző*, és *e* respectu.

6.) *ólta*, ebből: *avúl*, *avúlt*, és *a*, *aválta*, megröv. *ólta*, mint: *esztendő ólta*, *tegnap ólta*, tellyesenn: *esztendő avólta*, az az, minekutánna az *esztendő* megavúlt, elmúlt.

7.) *őszve*, ebből az elveszett Gyökérből: *ősz*, *őszö*, és *e*, *con*, *őszöe*, *őszve*.

8.) *val*, *vel*, úgy látszik a *vagyokból* származott, mellynek, a mint feljebb megjegyződött, a Gyökere hajdann *val* lehetett; és ehez képest, *val*, *vel*, lételt, egygyüttlételt jelenthet. Ide mutatnak az effélek: *valaha*, *valaki*, *valahányszor*.

9.) *viszfa*, ebből: *viszen* v. *visz*, és a *viszva*, *viszfa*, *re*, *retro*.

10.) *megválva*, *praeter*, ebből: *megvállik*.

E.) Határozóból:

innen, ebből: *itt* és *nen*, *cis*.

§. XCVIII.

Jelentésekre nézve, így osztódnak fel az Elölutóljárók.

1.) *Helybenn való lételt*, vagy *nyugvást* jelentenek ezek: *alatt*, *bann*, *benn*, *felett*, *fenn*, *elől*, *egygyütt*, *hátul*, *kinn*, *között*, *mellett*, *megett*, *nn*, *rajta*, *t*, *tájja*nn, *tájonn*.

2.) *Helyről való mozdulást*, *alól*, *belől*, *ból*, *ből*, *elő*, *innen*, *megül*, *mellől*, *kívül*, *közzül*, *nann*, *nenn*, *nat*, *net*, *ól*, *ól*, *ról*, *ról*, *tól*, *től*.

3.) *Helyre való mozdulást*: *á*, *é*, *ba*, *be*, *belé*, *elé*, vagy *elő*, *alá*, *el*, *hoz*, *hez*, *felé*, *megé*, *mellé*, *közé*, *ig*, *egygyüvé*, *ra*, *re*, *reá*, *rá*, *túl*.

4.) *Egygyütt vagy közel való lételt*: *által*, *egygyütt*, *ig*, *hoz*, *hez*, *mell*, *mellett*, *nál*, *nél*, *körül*, *tájja*nn, *tájbann*, *hátul*, *val*, *vel*, *utánn*, *őszve*.

5.) *Redvitetődést*, vagy *tekintetet*, *relationem* vel *respectum*: *eránt*, *ért*, *gyanánt*, *ként*, *képpest*, *fogva*, *miá*, *miatt*, *nézve*, *nt*, *ül*, *ül*, *á*, *é*, *vége*tt.

6.) *Elválasztást*, vagy *Ellenkezést*: *el*, *ellen*, *külön*, *kerefszül*, *nélkül*, *széllyel*, *tól*, *től*, *viszfa*.

7.) *Időt és Számot határozók*: *a*, *e*, *fogva*, *kor*, *ólta*, *szaka*, *szor*, *szor*, *megválva*.

8.) *A dolognak*, vagy *tselekedetnek módját*, vagy *mértékét határozók*: *által*, *alig*, *el*, *lag*, *leg*, *nn*, *ül*, *ül*, *meg*.

§. XCIX.

Vagynak továbbá mind a *Gyökér*, mind az *Őszvetett Elölutóljárók* között *Tiszta Elölutóljárók*, az az, a mellyek mindenkor Elölutóljárók maradnak, és a Beszédnek egyéb Részzeivé nem változnak; vagynak ismét *Elegyes Elölutóljárók*, az az, a mellyek egyszer mind a Beszéd' más Részzeinek tulajdonságival is bírnak; nevezetesen egyzersmind Határozók is. Az Ele-

gyesek, a XCVdik §. szerint, külön véve, vagy magokbann is állanak, és megérthetődhetnek: de a Tilzták soha sem. p. o. *Ki vitted a könyvet?* felelhetem: *ki. Vízszá érkezett?* felelhetem: *vízszá. Egygyüvé találkoztál vele?* felelhetem: *egygyüvé:* és így ezek *Elegyes Elölutóljárók*; de ha kérdik: *házból hívtad ki?* nem felelhetem: *ból. A piatzra mentél?* nem jó volna így felelni: *ra. 's a t.* És így ezek tiszta Elölutóljárók. Vagnak pedig *Tiszta Elölutóljárók* mind a *Gyökér*, mind az *Őszvetett Elölutóljárók* között: nevezetesen ezek:

I. A Gyökér Tiszta Elölutóljárók.

a, e,	nann, nenn.
ba, be,	nat, net.
baun, benn.	ra, re.
ból, ből.	ról, röl.
hoz, hez, höz,	szor, szer.
ig,	t, tt.
ként,	tól, töl.
kor,	vá, vé.
lag, leg,	val, vel.
nn,	úl, ül.
nt.	
nál, nél.	
nak, nek.	

Ezen *Tiszta Gyökér Elölutóljárók* tsak a Nevekhez járúlnak, még pedig mindenkor úgy, hogy azokkal egy szová lesznek; és így neveződhetnek *Egygyesülő Elölutóljáróknak* is: kivévén a következőket: *nan, nen, nat, net*, mellyek Nevekhez nem járúlnak. Ezek pedig: *lag, leg, n, nn, nt, szer, szor, t, ül, ül*, a Nevekhez töldódvann, ezeket sokszor Határozókká változtatják, mint: oldalas-*lag, szerint, szépen, fenn, tízszor 's a t.* Így sokszor az *ig* is Határozónak a Végezetje.

II. Az Őszvetett Tiszta Elölutóljárók.

alá,	közzé.
alatt,	közzül.
alól,	körül.
által (per)	képpenn, v. képen
elébe,	mellé.
elől,	mellett.
előtt,	megé.
eránt,	megett.
ért,	megöl, v. megül.
ellen,	miatt.
felé,	
felől,	nélkül.
felett,	ólta.
gyanánt,	szerint.
helyett,	tájján.
között,	utánn.

Ezen *Tiszta Őszvetett Elölutóljárók* is, tsupánn a Nevekhez járúlnak, és mint az előszámolt Gyökek, vagy Eredetiek, ezek is mindenkor utánna tevődnek a Neveknek: de azokkal egy szová nem lesznek: és így neveződhetnek, *Nem-egygyesülő Elölutóljáróknak* is.

§. C.

De vagnak *Elegyes Elölutóljárók* is, mind a *Gyökek*, mind az *Őszvetettek* között; az az, olyanok,

a melyek egyfzersmind Határozók is: azombann, hogy az ilyenek egyfzersmind valóságos Előlutóljárók is: megtetstik ebből: mivel a Neveket Ejtéseikre nézve szint' úgy vezérlik, mint a Tiszta Előlutóljárók; (mellyről az Elrendelésbenn).

I. Gyökér Elegyes Előlutóljárók.

be,
benn, ebből: benne.
el,
ki,
le,
meg,

II. Öszvetett Elegyes Előlutóljárók.

alúl, ab infra. kerefttúl.
által, trans. kívül.
belől, intus. külön.
belűlről, ab intus. képest.
egybe, mészze.
egygyütt, nézve.
egygyüvé, oda.
fel, felűl v. felyűl, öszve.
fenn, széllyel.
fogva, távol.
innen, túl.
közel, vízfza.

Ezen két rendbéliiek ismét (kivévénn azokat, a melyek dűlős Betűkkel vagynak) tsak az Igékhez, és az ezektől származott Nevekhez szoktak járűlni, és azokkal öszvetétetvénn, egy szóvá lesznek; következésképpenn az Igékre nézve, ezek is Egygyesűlők; de a Nevekre nézve nem; hanem Elegyes vőltokat, a Nevekkel egybeszerkeztetődvénn, ebbenn mutatják ki, hogy azokat bizonyos Ejtésbenn, vagy más bizonyos Előlutóljárókkal veszik magok mellé, így: hajáműl fogva, fenn az éghenn, innenn a vízenn, közel a kapuhoz, s a t. mindenkor Ige lévén mellett, vagy értődévén hozzájuk.

§. CI.

De mivel a közelebb előszámlált Elegyes Előlutóljárók még nem elégségesek az Igékre nézve: Nyelvűnk tehát e részenn, magánn így segített, hogy Elegyes, és az Igékkel öszvetevődhető Előlutóljárókat formált némelly Tiszta Előlutóljárókból; töldvänn azokhoz a Névmassabéli Ragasztékokat, mind a három Személybenn így:

alám,	alád,	alája.
alattam,	alattad,	alatta.
alólam,	alólad,	alóla.
általam,	általad,	általa.
belém,	beléd,	beléje.
belőlem,	belőled,	belőle.
bennem,	benned,	benne.
ellenem,	ellened,	ellene.

előlem,	előled,	előle.
elémbbe,	elédbe,	eljbe v. elibe.
előmbbe,	elődbe,	—

(nem elejben, elejbed: mert nem a *be* veszi fel a Névmassát, hanem az *elé*, v. *elő*.)

előttem,	előtted,	előtte.
értem v. érettem,	érted éretted,	érte v. érette.
felém,	feléd,	feléje.
felembbe,	feledbe,	felébe v. felibe.
felettem,	feletted,	felette.
felőlem,	felőled,	felőle.
<i>felüllem v. fellyüllem, fellyüled felüled, felyüle felüle.</i>		
helyettem,	helyetted,	helyette.
hozzám,	hozzád,	hozzája.
kívülem v. kívülöttem,	kívüled, kívüled,	kívüle.
körülem,	körüled,	körüle.
körülöttem,	körülötted,	körülötte.
közzém,	közzéd,	közzé.
közöttem,	közötted,	közötte.
közzülem,	közzüled,	közzüle.
megém,	megéd,	megéje v. megé.
megettem,	megetted,	megetté.
megülem,	megüled,	megüle.
mellém,	melléd,	melléje.
mellettem,	melletted,	mellette.
mellőlem,	mellőled,	mellőle.
miám,	miád,	miá.
miattam,	miattad,	miatta.
nekem,	neked,	neki.
nálam,	nálad,	nála.
rajtam,	rajtad,	rajta.
reám v. rám,	reád,	reája.
rólam,	rólad,	róla.
tőlem,	tőled,	tőle.
utánnam,	utánnad,	utánna.
velem,	veled,	vele.

Elünk ezekkel a Többsbenn is: de ebbenn is tsak az első Ejtésbenn; kivévén ezt az egygyet: *bennem* s a t., mellynek a Többsbenn a Negyedik Ejtése is szokásbann vagyon így: *bennünket*, *benneteket*, (de a harmadik Személybenn nem) ezek helyet; *minket*, *titeket*.

Nevezhetjük külömbségnek okaért ezen harmad rend-béli Elölutóljárókat, *Ragasztékosoknak*, mellyeknek a többek közt ez a haszna van, hogy a harmadik Személybenn lévők, az Igékkel öszveteződvénn; azokkal egy szóvá lehetnek; és az öszvetett Igék' Izámát egyéb Nemzeteké felett szaporítják; az első és második Sze-

mélybenn is az Igék mellé tevődvénn, ékes rövidséget okoznak. Tsak *miá* és *miatta* nem tevődhetnek öszve az Igékkel. Ki fog ezen felosztásnak haszná tétzeni az Elrendelésbenn. Ezt a hasznát is veszfűk az Öszvetett, mind Tiszta, mind Elegyes és Ragasztékos Előlutóljáróknak; hogy ez a Részesülő tevődvénn hozzájuk *való*, Mássalérthető leszfű belőlők, p. o. *fel való*, *közel való*, *előtte való*, *mellé való*.

Az ilyeneknek Egybehasonlításábann erre kell vígyázni: hogy ha az Előlutóljáró olyan, a melly kisebb vagy nagyobb mértéket vehet bé; ahoz teszfűk az Egybehasonlítás Jegyeit így: alábbvaló, fellyebbvaló, közelebb, leg közelebb való 's a t.

Ha pedig a *való* előtt álló Előlutóljáró meghatározott értelmű; nevelni szoktuk annak értelmét az efféle Határozókkal: *nagyonn*, *felettebb*, *inkább*, *leg inkább* 's a t. p. o. inkább előtte való, leg inkább mellé való, sokkal inkább hozzá való 's a t, nem így: *hozzább való*.

A melly Ragasztékos Előlutóljárók a Ragasztékot jvel veszik-fel: azok az öszveteződésbenn megrövidülnek így: *aládom*, e helyett: *alájaadam*; *mellémegek*, e helyett: *melléjemegyek* 's a t: sőt megrövidülnek némely olyanok is, a mellyek nem jvel veszik magokhoz a Ragasztékot, mint: *körüljárom* 's a t, és így az ilyen Igékben: *aládom*, *körüljárom* 's a t, az Előlutóljárókat, nem *Tisztáknak*; hanem megrövidült Ragasztékosoknak kell tartani.

§. CII.

Vagynak kettős vagy többféle értelmű Előlutóljárók is: mellynek oka a többek közt ez, hogy a minémű Természeti vagy külső Jelentése van valamelly Előlutóljárónak, sokszor annak, ahhoz vető, és hasonlító erköltsi, vagy egyébféle értelme is vagyon; mint más Nyelvekben is. Úgy hogy a melly Előlutóljáró valamihez való külső természeti közelítést, vagy eltávoztást 's a t, jelent: az jelenti sokszor, valamelly dolognak, a másikhoz való erköltsi belső 's a t. hasonlítását, mérséklését, külömbözését, idegenkedését, 's a t. Így megyen ez néha más Nyelvekben is. Efféle kettős vagy több értelme van a következőknek:

1.) *ba*, *be*, annyit téfzen sokszor, mint: *pra*, *instar*, *loco*, *ex*, p. o. *ajándékba hozták*, *ollybá tartom*, *tserébe adtak*, *sok elesett a katonákba*. Különösök az effélék is: *belé szerezett*, 's a t.

2.) *hez*, *hoz*, p. o. *ért az orvossághoz*, *tud a lóhoz*, *szólj a dologhoz*.

3.) *ki*, jelenti sokszor valamely szenvedésnek, lételnek, vagy tselekedetnek tökéletességét, vagy végre lett hajtódását, p. o. *kiállotta a száz páltzát, ki völtunk a lakodalomba, kibeszélte magát.*

4.) *le*, jelent néha tökéletességet, mint: *leírta, lefestette, lejárta a malom, lebeszélte a dolgot*, enarravit; néha továbbá meghaladást, vagy meggyőzést, mint: *leitta, bibendo vicit, superavit, lebeszélte 's a t.*

5.) *nn*, annyit télsen néha, mint: *ért, fogva, pro, tenus*, p. o. *szavánn marasztották, semmit nem ad az Attyánn, öt forintonn vettem.* Meglehet hogy ezen utólsó szóllás' formája, a régi vásárlás' módjától vevődött, mikor az eladandó, és kitevődött Jószágra reátette a vevő azt, a mit azért adni akart.

6.) *nak, nek*, neveli sokszor az Igék' értelmét és jelentését, mint: *neki halaványodott, neki állott az idő, neki bokrosodott 's a t.*

7.) *nál, nél, prae*, édesebb a méznél.

8.) *rá vagy red*, mint: *red* szedem.

9.) *úl, versus, penes, iuxta*, mint: *faltúl, lábtúl, hazúl.*

10.) *val, vel*, néha annyi mint: *által.* Nevezetesen mikor olyan Névhez töldődik, a mely Tselekedtető Igével van egybeszerkeztetve, p. o. *leírtam a Dedkom-mal, széllyel hányattam a munkásimmal*; néha ismét annyi: mint ezen Deák Határozó Végezet: *tim*, számot, vagy mértéket határoz, p. o. *hatával adja az almát, hordóval hordja a bort, véggel hozom az Angliát.* Némellyek az Elegyes Elölutóljárók között megkettőztetnek, és a vélek öszvetevődött Igékben gyakran Jelelntést okoznak, p. o. *bebejött, kikiment, leleült, megmegállott, viszszaviszszanézett, körülkörülkerülte 's a t.* Némelly szóllásinkból pedig az Elölutóljárók egészfenn kihagyódnak, p. o. *mezítláb, az az, lábbal, négykézláb, az az, láb-onn, vagy láb-bal, kéz-zel.*

VIII. R É S Z.

A Határozókról.

§. CIII.

A Határozók olyan Szók a XCVdik §. szerint, a melyek sem dolgot, sem tselekedetet nem jelentenek; hanem ezeknek minéműségét, rendit, mértékit, és más egyéb tulajdonságát, helyét, módjait és környülállásait adják-elő; vagy azoknak mennyiségét, határozzák-

meg, és ez az oka, hogy azok, tsak a Mássalérthetők, és Igék mellé tevődnek, vagy ha olykor, a Magábannérthetők mellé tevődnek is, ezeknek akkor Mássalérthető Jelentést adnak, p. o. nagyon gyermek 's a t. Tízta eredeti Határozó szó, nem sok van Nyelvünk benn, p. o. *de, tsak, nem, sem, így, úgy*; de a Származtaknak és öfzvetevődteknek Izéri Izáma nintsen; mivel a Beszédnek akármelly részéhez bizonyos Elölutóljáró töldódván, mindjárt Határozó leszsz belőle. Határozók lesznek e szerint.

I. A Magábannérthető Nevekből is; de nem mind egygyikből, hanem:

1. Az olyan Magokbannérthetők, a mellyekkel sokszor Mássalérthetők gyanánt is szoktunk élni, p. o. *emberül; ebül* 's a t. Némelly olyanokból is, a mellyekkel Mássalérthetők helyeit nem élünk. p. o. *hdül, koránn, koránt, mihelyt, öldalt, szinte, szegről, vég-ről* 's a t.

2.) Némelly Ragasztékos Magábannérthetők, mint: *izibe, híjjába, hajdanábann, hevenyébenn, széltére, hetedfzaka*, 's a t. — Az effélék; *tanítóul, prédául, feleségül*, 's a t. nem Határozók; hanem az *ül* tsak úgy töldódik hozzájuk, mint: *ra, re, bann, benn*, vagy más egyéb Elölutóljárók más Nevekhez. Hasonlóképpenn az effélék sem Határozók; *télen, nyáron, öfzszel, aratáskor* 's a t.

3.) Két egy szóvá váló Magábannérthetők, de a mellyek nem ejtegetődnek, vagy helyes értelmek nem vólna; ha más Elölutóljáró tevődnek hozzájuk, p. o. *hébehóba, szegrőlvégről, tövelhegygyel, szemrefőre*.

II. A Mássalérthetők, a következő Elölutóljárókkal:

vá, vé — örökké, kevéssé. 's a t.

ül, ül — rútl, gonofzúl, restül, keresztül 's a t.

ba, be — annyiba, olyba, kitsinybe 's a t.

l, — jól 's a t.

kor, — olykor, nehánykor 's a t.

nn, tíztána, izaporánn, hibásonn, örökösönn, egyenesenn, sűrűnn, 's a t.

nt, ifjant 's a t.

szor, szer, ször, sokszor, többször, tízszer, ezer-szer 's a t.

t, képest, egyenest. Megjegyzést kívánnak nevezetesen a Magábannérthetők Izármazott Mássalérthetők, formálódott efféle Határozók, mint: *tetést, szekerest, feleségest* 's a t.

tt, — másutt, egygyütt, mindenütt 's a t.

lag, leg, — oldalaslag, múlólag, felesleg 's a t.

Sőt némelly Mássalérthetők minden változás vagy töldódás nélkül is, Határozók gyanát állanak, mint: *gyalog, bizony, hirtelen, hufzontalan*. Így fordulnak-e az efféle szóllásokbann is: *fatsaró részeg, szakasztott olyan mint az Attya*. Ezek helyett: *fatsaróann, szakasztottúl, szakasztottann, fatsaróul 's a t.* és megfordítva; némelly Határozókkal, Mássalérthetők helyett élünk, kihagyván mellőlök ezt: való: p. o. *fel ház*, e. h. *felvaló ház*, *mezsze föld*, e. h. *mezsze való föld*, *hamar dolog*, e. h. *hamar való dolog*, *néha napján*, e. h. *néha való naponn*.

III. *A Név mássáiból*, mint: énnen, vagy ennen, tenen, önnön, énként, vagy önként, mikor? akkor, miért? azért, magábann, miképpenn? akképpenn, annyira, erre, miolta 's a t.

IV. *Az Igékből*. Illyenek minden Viselő, p. o. futva futvann, olvasva olvasvann 's a t. Ezeket sokszor éppenn úgy teszük az Igék mellé, mint más Határozókat. Az *aba* és *ebe* kimenő Viselő pedig némelly Igékben, st vévén-fel, Magábannérthetőkbe változnak, így: *futóds*, vagy *futvds 's a t.*, és továbbá *tt* vévén magokhoz, annyival bizonyosabb Határozó formájok szokott lenni; p. o. *futvást*, *lépvést*, *nyargulvást*, *bízvást*, 's a t. Élünk a Ragasztékos Hanyatlótól származott némelly Határozókkal is, minéműek ezek: *vaktábann*, *oktábann*; mellyeknek Gyökere ugyan elveszett: de a következtetésre figyelmeztvén, valamint ebből: *menet*, *járat*, lett: *mentébenn*, *jártábann*; úgy ennek: *vaktábann*, *oktábann*, ebből a Hanyatlóból kellett származni: *vakat*, *okat*.

V. *Az Elölutóljárókból*. Illyenek minden Elegyes és Ragasztékos Elölutóljárók a C. és Cidik §§. Izerint; mellyek öfzvetevődvén valamely Igével, Elölutóljáró szolgálatot is tesznek ugyan: de hogy egyfzersmind Határozó gyanát is állanak; abból teszik-meg; mivel mikor az ilyen Igét, névvel szerkeztetjük egybe, a Név mellé mindenkor Tiszta Elölutóljáró kívántatik; p. o. *redtette* az asztalra, *kijött* a házból, *elleneállott* Jánosnak, *rajtament* az Ellenségenn, 's a t. nem jól esnék így: *red tette az asztal*, *kijött a ház 's a t.*

VI. Magokból a Gyökér és Öfzvetett Határozókból is, hol egy hol más Elölutóljáró' segítségével, újabb Határozók készülnek. Illyenek ezek: *majdann*, *ugyan*, *mostann*, *reggelenként*, *tizenként*, *ezerenként 's a t.*

Újabbak készülnek, két Határozónak Öfzvetevődéséből is, p. o. *dehog*, *hogyhog*, *hogymár*, *tsaknem*, *nétalám*, *hovatovább*, *imígyamúgy*, *talám bizony*, *tisz-*

ta bizony, réges-régenn, (mint leges leg) örökkönn-örökké, kettödenn-ketté 's a t.

(qq) Lehetne vitatni, hogy a C. és CIDik sbenn előszám-lált Elegyes Előlutóljárók, vallyon nem tsupánn Határozóké? és így az Ígék mellé tevődvénn, vallyon azokkal egy szóvá válnak-e? következésképpenn, vallyon nem a Tízta Előlutóljárókat kellé tsak, tulajdonképpenn való Előlutóljáróknak tartani? és szabad kinek kinek a szerint érteni, a mint ezek között valamelyiket hihetőbbnek látja. De Előlutóljáróknak lenni, mutatja az, a mi az 5dik Szám alatt és másutt is már megjegyződött.

§. CIV.

Jelentésekre nézve is, olly sokfélék a Határozók, hogy alig lehet azokat bizonyos rendre osztani. Elég lefűz a következőket feljegyezni; tsak keveset számlálván. például, mindenik rendbéliék között, mivel mindnyáját felhordani, nem Grammatikába való. Vagynak:

1.) *Helyet jelentő Határozók.* Hol? itt, amott, valahol, távol, sehol, ebből: *sem* vagy *se* és *hol*; és így nem *sohol*, valamint ez: *néhol*, nem *nohol*, és *íhol*, vagy *imhol*, nem *ohol*, 's a t. ámbár megszoktuk a *sohol*-t. *Hova*, vagy *Hová*? ide, oda, tova, melízlze, egygyüvé, másuvá, 's a t. *Honnan*, *Honnét*? innen, innét, amonnét, akárhonnan 's a t. *Merre*? erre, hátra, jobbra, túledre, hozzádra 's a t. *Merről*? erről, amarról, túledről 's a t. *Mellyfelé*? kifelé, befelé. *Mezenn*? e-zenn, amazonn, emezenn 's a t.

2.) *Időt jelentők.* *Ha*? *Mikor*? néha, valaha, most, néha napján, ezentúl, idővel, már akkor, *újfent* (denno) ebből: új és fenet vagy fent, a mit újonnan v. ismét fentek, vagy tselekedtek. *Haólta*? *Miólta*? rég-ólta, délólta, minapólta 's a t. *Míg*? *Meddig*? addig, amaddig, sokáig, örökkéig. Ezekhez nem tsak felesleg, hanem hibásonn is tevődnek a *lan*, *len* Végezetek így: *addiglan*, *eddiglen*. A *lan*, *len*, annyit tézzen, mint: *nélkül*, p. o. *betstelen*, *haszontalan*, *illetlen*, és így tagadást foglal magábann; következésképpenn, *addiglan*, annyi, mint: *nem addig*.

3.) *Minéműséget, módot, állapotot, környűldlást jelentők.* *Mint*? *Miképpenn*? jól, helyesenn, másképpenn, kiváltképpenn, mindenképpenn, 's a t. *Hogy*? *Hogyhogy*? így, amúgy, imígyamúgy, sehogy 's a t.

4.) *Mennyiséget jelentők*: *Mennyi*? ennyi, szintannyi, 's a t. *Mennyire*? ennyire, nagyonn, jobbadonn 's a t. *Mennyiszor*? sokszor, ezeryszer 's a t.

5.) *Rendet és Számot jelentők*: *Hányann*? kettenn, húzann, százann, 's a t. *Hányadszor*? *Hányadikszor*?

Hányanként? először, harmadszor, negyedszer, ö-tönként, hatvanonként 's a t.

6.) *Hasonlítást jelentők*: valamiképpenn, akképpenn, valamimódonn, olyan módonn, nem külömbenn, hasonlóképpenn 's a t.

7.) *Kérdést jelentők*: é? miért? hát vallyon? 's a t.

8.) *Allítást vagy Tagadást jelentők*: úgy, így, valósággal, igazánn, nyilvánságosonn, nem, sem, lehetlen, még sem, koránt sem 's a t.

9.) *Kételkedést, gyanítást, vagy Hozzávetést jelentők*: talán, nétalán, talán-bizony, tiszta, tiszta-bizony, ~~egygyütt~~, p. o. mikor így szóllunk: *egygyütt el talál indulni, egygyütt megharagszik*; az *egygyütt* az effélékben annyit tézen, mint: *történetből, vagy történetik, hogy* 's a t.

10.) *Késedelmet vagy sietést és sürgetést jelentők*: alig alig, tsendesenn, lassann, hamar, szaporánn, gyorsann, egyfzeribe, mindjárt 's a t.

11.) *Egybefoglalást jelentők*: egygyütt, egyfzersmind, öfzveséggel 's a t.

12.) *Kimutatást jelentők*: itt, ott, amott, imitt, to-va 's a t.

§. CV.

Nem árt a Határozókról még a következőket is feljegyezni:

A.) Hogy a Gráditsokonn való Egybehasonlítást, nem tsak megfszenvedik, hanem meg is kívánják, minden Egybehasonlítható Mássalérthető Nevekből lett Határozók, mint: *ékesenn, ékesebbenn, leg ékesebbenn, rútúl, rútabbúl, leg rútabbúl, felette, felettebb, leg felettebb*. Söt ezekenn kívül, a melly Határozónak jelentése olyan, hogy az kisebb vagy nagyobb mértéket vehet-bé; színt' úgy egybehasonlódiódhatik, akár Név-mássából, akár a Betzédnek egyéb Réfzeiből veszi eredetét. p. o. *arra, erre, arrább, errébb; ide, idébb, leg idébb, öfzve, öfzvébb; leg öfzvébb, kívülebb, vagy kilyebb, leg kívülebb*: de az effélék, a mellyeknek meghatározott jelentése vagyon: *egygyütt, eddig, mindenkor, hólnap, igen, tellyességgel, néha* 's a t., nem veszik-fel az Egybehasonlítást; hanem némellyeknek az effélék közzül is nevelni vagy kitsinyíteni szoktuk a jelentését, más Határozókkal, minéműek ezek: *igen, nagyonn, inkább, leg inkább, felettebb, sokkal* 's a t. p. o. *igen mindenütt, nagyonn múlólag*. — Ezen Határozó: *inkább, leg inkább* lett ebből: *ik*, melly mindenkor megkülömböztetést jelent; (lásd feljebb az Egybehasonlítás' Ragasztékíró) ezt jelenti még a Közép és Felső

D.) Ez a tulajdonsága is vagyon némelly Helyetjelen-tő Határozóknak, hogy mikor a beszéd közbe, valamit ki nem akarunk mondani, vagy nevezni; akkor a helyett, ez vagy amaz Határozót mondjuk ki, p. o. a kávé házba *hol* tekereg, Bétsbé *hova* ment. Így bánunk némelly Névmássaival is, p. o. kést *mit* árul, Péterrel *kivel* társalkodik. És ha beszédünk, kérdésre való felelet: mindenkor a kérdésbenn lévő Határozót, vagy Névmássát hozzuk-bé feleletünkbe így: Honnan jöttek ezek a Kereskedők? Budáról *honnan*, mitt vitt? tyúkot *mit* 's a t.

IX. R É S Z.

Az Egygyüvéfoglalókról.

§. CVI.

A melyly szótskákkal, beszédünknek, annyival inkább való megértetésére, az egymástól különböző Szókat, vagy Mondásokat is, mintegy özfvefoglaljuk, vagy egymástól külön választjuk; mivel ezen különválasztás által is, az egygyüvé tartozókat özfvefoglaljuk: nevezhetjük: *Egybefoglalóknak*. Vagynak:

1.) *Özfveköthő Foglалók*: (Copulativae) és, is, 's, ismét, mind, mind, hol, hol, 's a t.

2.) *Különválasztók*: (Disiunctivae) vagy, vagy, akár, akár, sem, sem 's a t.

3.) *Feltevők*: (Conditionales) ha, hogyha, hanem, ha, hatsak, ha pedig, ha ugyan 's a t.

4.) *Ellenvetők*: (adversativae) mellyek, egygyik szót, vagy mondást, ellenébe tesz a másiknak: de, úgyde, pedig, holott, mindazáltal, hanem, másként, viszont, 's a t.

5.) *Megengedők*: (concessivae) bár, bár is, ámbár, ámbátor, noha, jóllehet, ha is: tsakugyan, mindazáltal, ugyantsak. (*maga*, e helyett: *noha*, már ma szókatlan, jobb is elhagyni, mivel zavarodást okoz)

6.) *Okadók*: (causales) mivel, mivelhogy, minthogy: azért, tehát, annál inkább. Ugyan is, 's a t.

7.) *Kizárók*: (exclusivae) se, sem, nem is, sem-pedig, éppenn-nem, ezenn-kívül 's a t.

8.) *Következtetők*: (consecutivae) minekutánna, azután, azombann, azonközben, következtékép-penn, míg, addig, tovább, szüntelen, mindég, mindenkor, még, még is, 's a t.

9.) *Kihozók*: (illativae) azért, ezért, tehát, minek-okaért, ilyenképpenn, színt' úgy, ahozképpest, e szérínt, lám 's a t.

10.) *Világosítók*: (Illustrativae) mint, tudniillik, v. tudnillik, (így szaporább) példának-okaért, mintegy, 's a t.

11.) *Kérdezők*: (interrogativae) hát? hátha? e vagy é? a szók' véginn?

X. R É S Z.

A Közbevetőkről, (az az, Közbevetni-valókról.)

§. CVII.

A melly szótskákkal, tsudálkozásunkat, kívánságunkat, és más indulatinkat szoktuk kijelenteni, és azokat más szavainknak, vagy eleibe, vagy közibe vetjük: azokat nevezzük, a Deákokat követvénn: *Közbevetőknek*; melly Név a Részestőlőnek ereje szerínt, annyit is téfszen, mint: *Közbevetni-való*. Ezek:

1.) *Örömt jelentők, Örvendezők*: íhh! ijjhujj, hajjhujj, utfzu, happ, vagy hopp! uju, ujjujuh, héjjhujj.

2.) *Panasztlók*: óh, ó! jaj, héj-héj, ó-ó! haj-haj, kár!

3.) *Ohajtók*: ó-ha, bár, bár-tsak, vajha, héjha 's a t.

4.) *Sürgetők és Biztatók*: no! fza! (öszvetéve: no-fza!) nofza-no, nono, notsak, frissenn, rajta, utfzu-rajta, neki, neki-no! nofza neki! 's a t.

5.) *Irtódlók*: á! aha! jujj! pih! piha! ehe!

6.) *Halgattatók*: halga! tsitt! 's a t.

7.) *Tsudálkozók, dítserők, nagyítók, kitsinyítők*: be, de, vajmi, vajki, melly, mitsoda, ennye, ennye-be, tífza, tífza-bizony, soha soha, soha-bizony 's a t.

8.) *Mutatók*: la! lám! ne! ni! 's a t.

9.) *Ellenzők*: éjj! ehe! aha!

10.) *Ellzők*: félre! kefsze! ísz-ne! sipirtz!

11.) *Kindlók*: ne! nefze! a Többesbenn: nefstek.

12.) *Gúnyoldk vagy Boszfzonkodók*: hífszen! éppenn! éppenn-bizony! soha bizony! bezzeg, mindjárt, hm!

A Közbevetők közzé számlálhatni azokat a Szókat is, mellyekkel az oktan állatokat szoktuk megszólítani, hívni, hajtani, vagy elűzni 's a t.

XI. R É S Z.

A Származtatásról, vagy a Szók' formálódásáról.

§. CVIII.

Négyféleképpenn formálódnak a Magyar Szók:

1.) *Származtatás által*, mikor a Gyökér vagy Törzsök Szóhoz, valami, nem mindenkor érthető Végezet ragasztódik; és abból egygy új szó lezsz, p. o. *ember-ség, hab-os, lágy-ít, hev-ít.*

2.) *Öszvetétel által*, mikor valamely Magábann is egész értelmű Gyökér vagy Törzsök Szó mellé, elől vagy hátul más, néha Magábann jól érthető, néha nem érthető szó tétetik; és a kettőből lezsz ösztánn egy harmadik új szó, p. o. *kötélverő, szerfzám, tserebere, díribdarab.*

3.) *Más Nyelvekből lett költsönözés által.*

4.) *Természeti Hang követése által.* (per Onomatopoeian) A két utólsóról, láss a Tóldalékban; itt a két elsőről való Tanítás adatik-elő.

§. CIX.

A Szók' Származtatásáról, meg kell jegyezni közönségesenn e következőket:

1.) A leg régibb és valóságos Gyökér Szó, a Magyaroknál egy Tagból áll. Nemellyiknek ma is vagyon értelme, mint: *vét, lő, fa, ár*, némellyiknek nintsen; de az Agazatiból lehet gyanítani, mit tehetett valaha, mint: *vill, ak, tan, ker.*

2.) Ezekhez ragasztódnak utól némelly Betűk, vagy Szótagok, mellyek magokbann ugyan semmit nem telznek; de a Gyökérhez tétetvénn, abból új szót tsinálnak, mint: *tan, tan-ú-ság, meleg, meleg-ít.*

3.) Nem tsak egy Végezet, hanem több is tétethetik a Szó utánn, p. o. *en-g-eszt-el-het-etlen-ség.* Itt a Gyökér *en*, a többi mind Végezet.

Első Regula.

Akármennyi Végezet ragasztódjék a Gyökér Szóhoz; de ennek minden Gyökér Betűje megmarad, ha tsak lehet, örökké, nem úgy mint a Deákban; p. o. ebből: *facio*, lezsz: *Officium, tundo, obtusus, verto, versutus.* Néha mindazáltal az egyforma Betűk, könnyebb kimondásért, öszveolvadnak. Illyenek a *k* és *g*, *t*, és *d*, *d*, és *z*. p. o. *nyak, nyag-gat*, e helyett: *nyak-gat*,

lát, lát-dog-dl, e helyett: *lát-dog-dl*; *bűz, bűd-ös*, e helyett: *bűz-ös*.

§. CX.

Ez a különös és egy Nyelvel sem köz tulajdonsága vagyon Nyelvünknek, (lásd *Chamberlayn*' Munkáját, melybenn az Uri Imádságot, száznál több Nemzetek' Nyelvén előadja,) hogy minden igaz Magyar Szavainkbann, vagy tsak tsupa kemény, vagy tsak tsupa Gyenge Magábannhangzók találtatnak; úgy hogy, ugyan azon szóbann, vagy tsak *a, o, u*, mint: *támo-gatásunk, óhajtságunk*, 's a t. vagy tsak *e, ö, ü*, va-gyon, mint: *szemöldökünk, üstöknek*. Sőt sok hofszú szavainkbann is, tsupánn tsak azon egy Magábannhangzó találtatik, mint: *állhatatlanság, ongefztelhetlenség, okoskodom, írgy, újuljunk, öfztönözöm, ürülünk*.

Ezek szerint a Magyar Szók kétfélék, vagy kemény vagy Gyengehangúak. Tsak az *inek* van ez a tulajdonsága; hogy mind a két rendbéliekhez szokott járúlni, mint: *szív-em, szív-om, vil-ág-os, vit-éz-ül, iv-ó, viv-ó*.

Némelly Szavainkbann ugyan, fordúlnak-elő, mind Kemény, mind Gyenge Magábannhangzók, p. o. *héz-ag, paréj, taréj, véka, béka, atzél, fazék, kastély, dézma, efsztrenga, superlát* 's a t. De ezek között

1.) A mellyek igaz Magyar szóknak láttatnak, mint: *békó, béka, fazék, hézag*, 's a t. ezekbenn, látni való, hogy egyedül tsak az *e* fordúl-elő, nem pedig az *ö* vagy *ü*. Minthogy pedig tsak az *i* elegyes természetű; (mixti generis) ez az *e* is, valósággal nem tisztá *e*: hanem *iből* és *eből* öfzveolvadt kettős betű; a honnét a Hazának egy részébenn, az effélékbenn húzásos *é-t* mondanak így: *véka*; másutt, *evel* öfzveolvadt *i-t*, a mellybenn nem annyira az *e*, mint az *i* hallatik; mellyet írással nem lehet különbenn előadni, hanem így: *vika*; de a melly *i* nem olyan nyers, mint ezekbenn: *díszes, síros* 's a t; másutt öfzve nem olvadt *i-t* és *é-t* így: *viéka*. E szerint, minthogy két rész *i-t* mond: a felhozott szókbann lévő *é-t*, inkább *i* nek, mint *é-nek* lehet tartani; és így nem tsuda, hogy mind a kétféle Magábannhangzókhoz járúl.

2.) A mellyek pedig Idegen Szók, mint: *dézma, efsztrenga*, ha ellene vagynak is a fellyebbi állításnak, nem tsuda, mert Idegen Szók; ámbár sok efféléket is, ha tsak lehet, Nyelvünknek közelebb említett tulajdonságához alkalmaztatunk, e szerint.

a.) Néha az *é* helyett világosonn *i* betűt teszünk, mint: *electuarium*, *liktárium*, *secator*, *sikátor*, *Wetterhahn*, *vitrola*, *paweza*, *pais*.

b.) Néha ível öfzveolvadt *é*-t így: *borbíly*, *atzíl*, *panztíl*, 's a t. (t. i. a kimondásbann).

c.) Néha Nyelvünk' formájába öntjük egélszenn; az az, a más Nyelvonn kétféle Magábannhangzókból álló szókat, mind vagy Kemény, vagy Gyengehangúkra változtatjuk. p. o. *Cesar*, *Császá*, *Episcopus*, *Püspök*, *Angelus*, *Angyal*, *Tolmetfcher*, *Tolmáts*, *Wucherer*, *fukar*, *Burger*, *Polgár*.

3.) Hogy a második Ejtés' Jegye, akár Kemény, akár Gyenge Magábannhangzókból áll a Név: mindég csak *é*; p. o. *asztal-é*, *ember-é*, nintsen a felljebbi állítás ellen; mivel ez: *asztal-é*, *ember-é*: éppenn csak annyit téfzen, mint: *asztal-i*, *ember-i*; az az, asztalhoz, emberhez tartozót: (erről alább) azért ezekbenn az *é*, *i* helyett van. Illyen ez is: *né*, mint: *Király-né*, *Hertzeg-né*.

A sints továbbá a feljebbi állítás ellen, hogy az ígék' Második Aligmúltjának Egygyes első Személlye, mindenkor *ékbe* végződik, mint: *hall-ék*, *halla-nék*, 's a t. mert ez azért vagon: hogy így megkülömböztetődjön (avvagy csak a Keményhangúakbann) ugyan azon Időnek, Többes harmadik Személlyétől: *hall-ák*, *halla-nák*.

Hogy ismét ezt a Második Aligmúltbéli *é*-t, *i* formánn nem mondjuk: ez ettől vagon, hogy megkülömböztetődjön az ollyan Nevektől; a mellyek, éppenn azon betűkből állanak: de a mellyeket *i* formával is mondunk ki, mint: *fogyaté*, *maradék*, *hajlé*; a kimondásbann: *fogyatí* 's a t.

4.) Az Öfzvetett Szókbann változás nélkül maradnak, mind a Kemény, mind a Gyenge Magábannhangzók, a fzerínt, a mint az Öfzvetétel előtt vóltak; mivel az első Regula szerínt, a Gyöker Betű el nem vefzhet. p. o. *Anyaszent-egy-ház*, *gond-viselés*, *Nap-kelet* 's a t.

(rr) Hogy Hazánknak némelly Réfzébenn, az *e* helyett *i*-t mondanak, (a mint ezen Tzikkelynek a.) betűje alatt említődött:) ezt nem lehet hibának tartani. Kétféle t. i. Nyelvünkben, mind a rövid, mind a hofzú *e*.

a.) Vagon ollyan rövid tífza *e*, melly a Származtatásbann mindenkor rövidenn marad, mint: *szeg*, *hely*, sőt ezekbenn is: *levél*, *egér*, *kötél*, *szemét* 's a t. (láss az effélékről a Többes első Ejtésről való Tanításbann) mellyeket, leg nagyobb rélfzébenn ugyan a Hazának, Húzásos *é*-vel mondanak ki; de az utólso *é*, úgy látízik, hogy rövid tífza *e* vólna, a mint ezt némelly Vármegyékben, az Egygyesbenn is rövidenn mondják ki; a Többesbenn pedig, és a Származtatásbann, mindenütt Húzás nélkül mondjuk így: *kerek*, *kerekék*, *kerekes*, *szemet*, *szemetek*, *szemetes*, 's a t. Illyenek ezek a Gyöker ígék is; *vét*, (semi-

nat) *szel*, (seindit) *vér*, (percutit). Ezek Magokbann is néhol rövidenn mondódnak-ki; az Idők' formálásábann és a Származtatásbann pedig, mindenütt rövidenn mondják; a honnét következik, hogy talán jobb is volna, az ilyen akár Név, akár Íge-Gyökeret is Húzás nélkül mondani; annyival inkább, mert így elkerülnénk a kettős értelmet, mint az effélékbenn: *vet*, *seminat*, *vét*, *peccat*, *mer*, *haurit*, *mér*, *mensurat*, *fel*, *dimidius*, *fel*, *timet*, *ver*, *percutit*, *vér*, *langvis*, *szel*, *seindit*, *szel*, *ventus*.

b.) Vagyon olyan rövid *e*, mely sokszor *ö*-vel tserélődik-fel, mint ezekbenn a Nevekbenn: *fej*, *fő*, *tsev*, *tső*; az Igékbenn is, mint: *vefsz vőn*, *tel tölt*, *leszsz*, *lőn*, *kel*, *költ*, *ker*, *kör*, *tem*, *töm*. Ezeknek a mint a Gyökere kétféle; úgy a szók is tőlök néha *ö*-vel, néha *e*-vel származnak. p. o. *nős*, *nevel*, *ettől*; *nő*: *fős*, *fejelem*, *ettől*: *fő*: *kel*, *kelevény*, *költemény*; *tel*, *telek*, *töltésér*. Minden különbség nélkül mindazáltal az *e*-t *ö*-vel, vagy az *ö*-t *e*-vel feltserélni: Nyelvünk' természetivel és tisztosításával ellenkezik. Mert ennek a feltserélődésnek, csak az olyan szókbann van helye, a melyektől más szók *e*-vel is *ö*-vel is származnak, és ekképpenn azt mutatják, hogy a Gyökerek is kétféle vólt: a minthogy némellyik most is kétféle. És így, ámbár az ilyenek helyesek: *fel*, *föl*, *Kere's*, *Körös*, *ferdő*, *fördő*, *Temes*, *Tömös*; mert ezeknek a Gyökere is kétféle; és így benne az első Regula szerint a Gyökér Betű megmarad: de az effélék: *mög*, *öfzöm*, *lőlköm*, *szeleje*, e helyett: *szőlője*, hibások: mivel ezekbenn a Gyökér Betű elvész; és a kik ezzel a kimondással élnek is, a Gyökérbenn nem így mondják: *lőlök* vagy *szele*, hanem *lélek* és *szőlő*.

Kétféle a hozzfű vagy Húzásos *e* is;

a.) Vagyon olyan tiszta Húzásos *e*, a mely soha, sem Húzatlaná nem változik, sem *i* formával fel nem tserélődik; p. o. *szék*, *kés*, *pép*, *vités*, *idész*, *menyét*, *tér* 's a t. Mitsoda szókbann, és miért vagyon ilyen *e*? meghatározni nem lehet.

b.) Vagyon olyan Húzásos *e*, mint feljebb említettöött, a melyet néhol mint *ie*-t, néhol mint Húzásos *i*-t szoktak kimondani, mint ezekbenn: *szép*, *vén*, *pénz*, *maradék*, *békesség* 's a t., melyeket ilyen formánn is mondanak-ki: *szüép*, *szüp*, *hiékesséig*, *bikesség*, 's a t. — Ennek a két Betűnek ilyen feltserélődése, köz mind a régi, mind a mostani Nyelvekkel; és Nyelvünkben is, Hazánknak egyéb Réfzeiben is: de kivált ott, a hol a Magyar Nyelv leg tisztábbann megmaradott, divatjábann vagyon, hogy az *e* helyett *i* forina mondódjon. Elégséges okát ennek hi nem találhatni: de mivel ugyan azok, a kik ezt az *i*-t szeretik; sok szóbann, a Húzásos *e*-t tisztánn, állhatatosonn megtartják; és p. o. nem szólnai: így: *szemít*, *vittz*, *gyökir*, *hit*, 's a t. e helyett: *szemét*, *vités*, 's a t., ebből megtelzik: hogy ez a kimondás a Nyelvnek természetinn fundált ősi hagyomány; mert ha történetből vagy gondatlanságból származott volna: a Húzásos *e*-t minden válogatás nélkül tserélték volna-fel *i* formával: de most csak némelly szókkal bánnak így, melyeket csak szokásból lehet megtanúlni.

Hogy ez a kimondás helybehagyható, kiteszik ezekenn kívüül, a következőkből:

1.) Mivel nem csak természettel könnyebb az *i*-t kimondani, mint az *e*-t; arra pedig vigyáz minden Nyelv: hanem sokszor a kettős értelmet is eltávoztathatjuk, mint: *vér*, percütit, *vír*, *fan-gvis*, *szél*, ventus, *szél*, margo 's a t.

2.) A Húzásos *e*-nek *i*-vel való feltserélődését, kívánja az ékesség is. Ugyan is ez, tsak a Gyengehangú szókbann szókott megcsni; és többnyire, a sok *e*-ből álló szavainkbann. Az a sok egyféle hang pedig, éppenn nem ékességére szolgál a Nyelvnek: mivel mennél többféle a szókbann a Magábannhangzó; annál ékesebbnek tartják azt azok, a kik a Nyelvek' tulajdonságiról ítéletet tudnak tenni: már pedig Nyelvünkben, tsak az *i* járulhat, mind a Kemény, mind a Gyengehangú szókhöz, Hogy azért a Gyengébbhangú, nevezetesen a tsupa *e*-ből álló szavainkba, Kemény forma hang is elegyedvén, ezen változás a fülnek annyival inkább kedvességet szerezzen: helyesenn mondódik ki a Húzásos *e*, *i* formánn, mint: *szemtelen-ség*, *bíkes-ség*, *íretlen*, 's a t. Ezen okból tefszük a Keményhangúak után is az *ek* Végezetet; mint feljebb.

Ezek mindazáltal nem olly véggel hozódtak-fel, mintha hibásnak vagy dísztelennek tartódnék azoknak kimondása, a kik az *e* helyett, sohol *i* formát, nem ejtenek. Mert ha szintén ez az öfzeolvadt *i*, tellyességgel kimaradna is szavainkból: még sem lehetne Nyelvünket éktelenséggel vádolni azért, hogy minden szókbann, azokat egygyenként vévén, vagy tsak Kemény és tsak Gyenge, vagy sokszor ugyan azon egy Magábannhangzó találattik: mivel az ebből származható unalmas egyformaságát a Hangoknak, (monotoniam) ezzel orvosolja Nyelvünk, mind a folyó, mind a versel való Beszédbenn; (még pedig a befzélőnek vagy Írónak minden tzelja és szándéka nélkül,) hogy a Kemény és Gyengehangú szavaink, egymást felváltvann, úgy öfzekekerülnek, hogy tsak egy darabotska befzédünket felvévén is; abbann a Hangoknak változása, és az abból származni szokott kedvesség, izint' úgy feltaláltatik, mint akármedly más Nyelvekben. Felvévén p. ok. négy Magyar Verset, melly *negyvennyöltz* Szótagból áll, 's ugyan annyi Tagból álló, 'Sidó, Deák, Görög, Német, Frantzia, Olafz, Anglus, Belga Nyelvekenn írt, némellyiket Folyó, némellyiket Versbéli Beszédet: találattak

	1.) Keményhangok.	2.) Gyengehangok.
a Magyarbann	— 25 —	— 16
a 'Sidóbann	— 27 —	— 14
a Deákban	— 27 —	— 8
a Görögbenn	— 20 —	— 13
a Németbenn	— 24 —	— 15
a Frantziábann	— 12 —	— 24
az Olafzbann	— 25 —	— 15
az Anglusbann	— 17 —	— 20
a Belgábann	— 16 —	— 22

a többi pedig *i*, vagy, Közép természetű Hang.

Az eddig mondottakból meg lehet ítélni azon Halottí Beszéd' Darabját, melly némelly Könyvekben úgy hozódik-fel, mint a XIIIdik Századbéli igaz Magyarságnak Maradványa, és így kezdődik: *Latjatus feleym zumtuchel mic vogmus* 's a t. — Annak

az Írónak következő szavai: *zumtuchel*, e helyett: *zumutuchal*, vagy *zemetechel*; *paradisumben*, e helyett: *paradisumban*; *haldnac*, e helyett: *haldlnac*; *muganec*, e helyett: *muganac*, az az *magdnac*; *foianec*, e helyett: *foinnac*, az az *fuianac*; *puculnec*, e helyett: *puculnak*, az az: *pokolnak* 's a t; nyilván mutatják, hogy az Magyar nem lehelett: mert az igaz Magyar, a Kemény és Gyenye Magábannhangzókat, ezekbenn a szókban, így őszve nem rakta volna.

Ugyan a feljebbi Jegyzésekből megtettzik: hogy némelly régi Magyar Nevek, helyesenn adódnak-elő a régi Írásokbann, mint: *Árpád*, *Zabolch*, *Kadicha*, *Buda*, *Atila* vagy *Etel*, *Gyula*; de némellyek hibásann, mint: *Bendeguz*, (hanemba ebbenn az u, ü.) *Zemera*, *Hetumoger*, *Verbulch*, *Zeguholmu*, *Zogeva*, e helyett: *Zagyva*. — Ezekből foly a

Második Regula.

Vígyázni kell a Származtatásbann, a Sógoros Magábannhangzókról, már feljebb előadott Regulákra; úgy hogy a Keményhangú Gyökérhez, vagy Tör'sökhöz, mindenkor Kemény, a Gyengehangúhoz pedig, mindenkor Gyengehangú Végezet járúl, akármennyi legyen az; mint: *vas*, *vas-as*, *vas-al-om*; *szér*, *szér-es*, *szér-et-em*; *tem*, *tem-et-het-ő*; *ör*, *ör-ül*, *ör-vend-ez-ő*; *ür*, *ür-ül-ők*; *lát-hat-at-lan-ság-á-ról*, *job-búl-hat-ó-ság-á-ból*, *köny-ör-ül-et-es-ség-ből* 's a t.

Tsak az *i* olyan Közép természetű, a melly ha a Gyökérbenn áll: hol Kemény, hol Gyengehangú Végezetet veszen magához, mint: *hív*, *hív-og-at*, *hív-at-al*; *szív*, *szív-ár-vány-os*; *vív*, *vít-éz*; *szív*, *szív-ü*; *hív*, *hív-ő*; ha Végezetbenn áll az *i*, úgy is mind a két rendbéliekhez járúl, mint: *mer-ít*, *tsáb-ít*, *szor-ít*, *húr-ít*, *köröm-nyi*, *pará-nyi*.

Sőt a Második Ejtés' Jegye az *é*, így ezek a Végezetek is, *né* és *ék*, mind a két rendbéli szókhöz járúlnak. Lásd ennek okát ezen §. 3dik Sz. alatt.

Hogy könnyű és szükség is erre a Regulára vígyázni, onnan is megtettzik: mert a Végezetbéli Mássalhangzók, értelmek' változása nélkül, két 's több Magábannhangzókat is készenn tartanak a Gyökerek' számára, mint: *as*, *es*, *os*, *us*, *ös*, *üs*; *ár*, *ér*, *mány*, *mény*, *ka*, *ke*, 's a t. *Etelka* helyett, *Etelke* kell; mint nem *Péter-ka*, hanem: *Péter-ke*.

Harmadik Regula.

A Származtatásbann, ugyan azon Regulák szerint kell a Gyökerek után tenni a Végezeteket, a mellyek adódtak, a Többses első Ejtés' formálásáról; ha a Gyökerek Nevek. Ha pedig Igék, azokra a Regulákra kell vígyázni, a mellyek tétettek az Ige' idejeinek kitésztálásáról.

§. CXI.

Tudni való a feljebb mondódtakból: hogy a Többes első Ejtés' Jegye a *k*, állhatatosonn rövid *a*, *e*, *o*, *ö*-vel járúl a Gyökérhez, vagy Tör'sökhöz, mint: *vád*, *vád-ak*, *had-ak*, *szép-ek*, *tsont-ok*, *ezüst-ök* 's a t. Így mennek igazság szerint a Magábannhangzókon végződő Nevek is, hanem:

1.) Mikor a Név, Húzás nélkül való Magábannhangzónn végződik: akkor két Húzatlan, ugyan azon Magábannhangzó akadván egygyüvé a Többes első Ejtésbenn, egy Húzásos lesz belőlök; a minthogy sok régi könyvekbenn, egy Húzásos Magábannhangzó helyett, két Húzatlan íródik. p. o. *fa*, *faak*, *fák*, *Ige*, *Igeek*, *Igék*.

Ollyan Neveink nintsenek, a mellyek Húzatlan *oba*, *öbe*, *übe* végződnének: hanem vagynak Húzatlan *ibe* és *uba* végződők; de azok *e* szerint mennek, a mint itt következik:

2.) Mikor a Név, hosszú Magábannhangzónn végződik, vagy *inn* és *ünn*, ha ezek rövidke is: akkor az a Magábannhangzó, mellyel a Gyökérhez, vagy Tör'sökhöz a *k* járúlna, elnyelődik; és a Gyökér' Húzásos Magábannhangzója, meghúzva; a Húzatlan *i*, *u*, pedig, így marad: mivel a Gyökérhez, vagy Tör'sökhöz tartozó betű el nem vehet. p. o. *hordó*, *hordó-ak*, lesz: *hordó-k*; *idő*, *idő-ök*, *idő-k*; *gyűrű-ök*, *gyűrű-k*; *falu*, *falu-uk*, *falu-k*; *pintli*, *pintli-ek*, *pintli-k*, 's a t.

Az efféle Mássalérthetőkben, a Húzatlan *a*, *o*, kitévődik ugyan, de a Tör'sökbenn lévő *ú*, *ü*, *i*, még is megmarad. p. o. *szomorú-ak*, *gyönyörű-ek*, *Budai-ak*, 's a t.

Valamint a Többes' első Ejtése, *ak*, *ek*, *ok*, *ökbe*, meggyen-ki: úgy vagynak a Nevekből való Származtatásnak is; egy rendbéli ollyan Végezetjei, a mellyek, ugyan ezen Húzatlan Magábannhangzókon kezdődnek, úgymint: *ab*, *eb*, *ad*, *ed*, *ag*, *eg*, *og*, *ak*, *ek*, *ok*, *ou*, *ony*, *as*, *es*, *os*, *ös*, *asz*, *esz*. Ezek Nevet formálnak; ezek pedig ígét: *ad*, *ed*, *od*, *öd*, *og*, *eg*, *al*, *el*, *ol*, *an*, *en*, *esz*, *ofz*, *az*, *ez*, *öz*. Ezekről alább rendel.

Negyedik Regula.

Mikor ezekkel a Végezetekkel, akár Magábann, akár Mássalhangzónn végződő Nevekből újabb Nevet akarunk formálni: elvetjük ezeknek Többes első Ejtéséből a *k*-t; a hozzátóldandó Végezetből pedig, a Ma-

gábannhangzót, és ennek megmaradt Mássalhangzóját teszfűk a *k*-tól megfolytódott Többes első Ejtéshez, így: *fa, fđ-ak, fđ-k, fđs; fene, fené-ek, fené-k, fenébb; árpa, árpá-ak, árpá-k, árpád, 's a t.*

Igy formáljuk a Nevekből az Igéket is. p. o. *hab, habo-k, habo-z; szel, szole-k, szele-l.* Láss alább több példát.

§. CXII.

Vagynak a Származtatásnak más Rendbéli Végezetjei is, a melyek háromfélék:

1.) Ollyanok, a melyekben a feljebb említett *a, e, o, ő*, Magábannhangzók Húzásosok, és amazoktól, nem csak ebbenn, hanem értelmekre nézve is különböznek. p. o. *đts, é, dly, ély, úny, ő, ár, áfsz, éfsz, ók, ók; mint: tan, tandts, szem, szem-ely, kert, kert-éfsz 's a t.*

2.) Vagynak tiszta *ú, ü, í*-ből álló, vagy pedig ezekenn kezdődő Végezetek, mint: *úl, ül, mint: szag, szag-ú, szem, szem-ü, Buda, Buda-i, tág-úl, szép-ül.*

3.) Vagynak ollyanok, a melyekben a Mássalhangzó előtte vagyon a Magábannhangzónak, sőt néha követi is, mint: *tša, tše, ded, ka, ke, lom, lem, nyi, nak, nek, ság, ség, sig, só, ső, tulun, telen, tyú, tyü.* p. o. *kis-ded, hur-ka, arasz-nyi, 's a t.*

Ötödik Regula.

Mikor valamely Névől, ezen előszámlált Végezetekkel akarunk új Neveket formálni: akkor ezeket, az Egygyes első Ejtéshez töljük. Lásd feljebb és alább a Példákat.

De mikor ezeket a Végezeteket, *é, ú, ü, nyi, tlan, tlen*, Magábannhangzón végződő Nevekhez töljük: azok a Többes első Ejtéshez járúlnak; még pedig az *ú, ü, a j* Szolga Betűvel. p. o. *Anyá, anyá-k, anyá-é, anyá-jú, anyá-tlan.* — Az *úl* és *ül* is a Többes első Ejtéshez járúl, mikor Határozó kézfűl belőlők, mint: *árva, árva-k, árva-ül 's a t.*

A *ka, ke*, mikor a *ts* szolgálatja által járúl akár-mely Névhez: mindenkor a Többes első Ejtéshez tölődik. p. o. *árpa, árpá-k, árpá-ts-ka, bor, bor-ók, bor-ts-ka, eger, eger-k, eger-ts-ka 's a t.*

(ss) Ámbár a feljebb előszámlált három rendbéli Végezetek, leg többnyire a Tör'sök' Egygyes első Ejtéséhez járúlnak: mindazáltal az ezekkel való Származtatás is, a Sógoros Magábannhangzókra nézve, mindenebbenn a Többes első Ejtést követi; sokakbann pedig egyedül a Többes első Ejtésből lehet meghatározni, hogy a kétféle Magábannhangzójú Végezetek közül, mint: *ság, ség*, melyiket kellessék a Tör'sökhöz tenni, p. o. ezen.

szóhoz: *vig*; *ság* kívántatik é vagy *ség*? ezt a Többes Első Ejtésből tudhatni-meg, így: A Többségs első Ejtése így van: *vig-ak*, azért leírt: *vig-ság*. Így: *szív*, *szív-ek*, *szív-ü*, *szív-eség*, *szíve-ts-ke*.

Hasonlóképpenn, a melly Nevek a Többes első Ejtésbenn megrövidülnek: azoknak is a Magábannhangzónn kezdődő Végezetek, a Többes első Ejtéshez járúlnak; mint: *egerek*, *egerész*, *veréb*, *verebek*, *verebély*; a Mássalhangzónn kezdődők pedig, a feljebb adott Regula szerint az első Ejtéshez.

E szerint bánunk azokkal is, a mellyekből kihagyódik a Többs első Ejtésbenn valamely Magábannhangzó. p. o. *eperj*, *eprek*, *epre-ész*: mert az *ész* Végezet Magábannhangzónn kezdődik; továbbá leírt: *eper-nyi*, mert a *nyi* Mássalhangzónn kezdődik.

Hatodik Regula.

Mikor az *ül*, *ül*, *ít*, Végezetekkel akarunk valamely Névből Igét származtatni: ha a Tör'sök, Mássalhangzóba megyen-ki; mindenik Végezet, az Egygyes első Ejtéshez járúl, minden változtatás nélkül, mint: *tág*, *tág-ül*, *tág-ít*; *szép*, *szép-ül*, *szép-ít*. Ha pedig Magábannhangzónn végződik a Név, ebből az kiesik, így: *sárga*, *sárg-ül*, *sárg-ít*; *szomorú*, *szomor-ít*; *lapú*, *lap-ít* 's a t. Különös ez: *ditső*, *ditső-ül*, *ditső-ít*: mivel Réfzesülő Mássalérthető.

Hetedik Regula.

Valamint a Nevekből, úgy az Igékből is, mind újabb Igék, mind újabb Nevek származnak. A Gyökér vagy Tör'sök, a mellyből a Származtatás léfzen, mindenkor a Jelentő Mód' Jelenvalójának Egygyes harmadik Személlye ugyan, mint: *hall*, *hallgat*, *forr*, *forral*: de valamint a Nevekbenn a Többs első Ejtésre: úgy itt kiváltképpenn a Második Aligmúltnak Egygyes harmadik Személlyére kell vigyázni; mivel ezen kezdődik az Ige' leg első nevedése; következésképpenn, ez mutatja-ki, mikor kétség van, mellyik rendbéli Magábannhangzóval kell a Végezetet a Gyökérhez tenni. p. o. ezekhez: *tsíp*, *sír*, *a*, kell é vagy *e*, a Származtatásbann? a Második Aligmúlt' harmadik Egygyes Személlye igazítja-el így: *sír*, *síra*, azért leírt *sír-ás*, *síral om*; *tsíp*, *tsípe*, leírt hát: *tsíp-és*, *tsípked*.

Ezen kívül, a Regulátlan és Híjjános Igékbenn, az új Szók, többnyire azoknak Második Aligmúltjától származnak. p. o. *hísz*, *híve*, innen: *hív-és*, *hív-ség*; *vagyon*, *vala*, ettől: *való-ság*; *megyen*, *men*, *menés*, *menetel*; *aluv*, *aluv-ás*.

Néha mindazáltal, a Jelenvalónak és talám a Második Aligmúltnak első Személlyeitől is, sőt az Egészszenn múltnak egygyes harmadik Személlyétől is (melly egyfzersmind a Réfzesülőnek is Egészszennmúltja) formálódnak

szók; p. o. *hallom-ás, áldom-ás, Tartom-áy, raga-dom-ány, egyhúzómbann, szemlátom-ást, faldm-ol, itt-as, meghitt-ség, ért-ek, kapott-as, járt-as, költ-es,*

§. CXIII.

Már oda feljebb a maga helyinn vólt emlékezet, az olyan egy vagy több Tagú Nevekről, a mellyek *é, í, ó, ú, ő, ü*be végződnek, mint: *né* (uxor) *ló, da-ru,* 's a t. vólt emlékezet az ilyen Egytagú Igékről is, mint: *ré, fzi, nő, bú;* 's a t. és mind a két rendbéliekről a mondódott, hogy ezeknek Gyökere, tizta Magábannhangzónn végződik, és a *v* tsak úgy járúl hozzájok, mint Szolga Betű; mikor valamelly Magábannhangzó Végezetet telzünk melléjek, mint: *lo-v-ak ri-v-ás:* de mivel a Napkeleti Nyelvekbenn egy Gyökér sem végződik Magábannhangzónn; hanem ha, ilyenenn láttatik is végződni, mindenkor valamellyik Nyúgovó Betű tevődik utánna; mellyek a 'Sidóbann ezek: *Aleph, He, Vau, Jod;* a mellyek nyúgosznak és lappan-ganak: az az, nem mondódnak-ki addig, míg a Gyökér magábann áll: de mihelyt a Gyökérhez valamelly Végezet járúl, előállanak, és a kimondásbann meghallódnak, mint egyébkor, kivévén az *Alephet,* melynek tulajdonságát kitenni nem lehet.

Igy is lehet a mi Nyélvünkben is a feljebb említett Nevekről és Igékről is gondolkozni. Mert a Magabannhangzók, a mi Nyélvünkben is változók lévén; nem annyira ezek jönnek Gyökér Betű számbann, mint az abbann lévő Mássalhangzók; és így az efféle Gyöke-*rek: ló, tó, ló, nő,* tsak egy Gyökér Betűből, az az, egygyetlen egy Mássalhangzóból állának, ha Nyúgovó Betű nem vólna benne. Ezt pedig nem lehet fel-tenni. Lappang hát és nyugszik ezekbenn is, hol a *h,* hol a *j,* kiváltképpén pedig a *v, Alephünk* nem lévén; melly kitetszik, ezekből:

1.) Mert némelly szavainkat most is így írjuk, 's így is mondjuk-ki, p. o. szív, hív, öv, rév, lév.

2.) Némellyekbenn, ha a kimondásbann nem halló-dik is, de kiirjuk mint: *Juh, vagy Ih, méh, moh, koh.*

3.) Sőt némelly szavainkbann kettőnek is van helye, mint: *tv, íj, báv, bíj.*

4.) Az efféle szavaink, többnyire Húzásosok lévén, az is azt mutatja, hogy valamellyik a nevezet betűk közzül nyugszik benne, a többi felott pedig a *v* mert:

5.) Mihelyt az ilyen Gyökér nevedik: mindjárt előall az addig nyugodott betű, és kimondódik; és annak jeléül, hogy már nem lappang a Magábannhangzóbann, ez megrövidül, mint: *ló, lov-ak.*

Ezek szerint tehát az efféle Gyökereket, tellyes Formájokbann így gondolhatjuk: lov, szav, tav, töv, köv, tsöv, szöv, és imé tsak így is, mindjárt megrövidülnek. Hogy pedig ezek az utólsó, és külömbenn Gyökér Betűk, ki nem mondódnak, ennek oka ez: mivel, kivált a *vt* és *ht*, nehéz kimondani a szó' véginn; a *jt* könnyű, és többnyire ki is mondódik.

§. CXIV.

Háromfelé lehet, az ilyen *Nyúgovó Betűs* szavainkat osztani.

1.) Vagynak a mellyek tsak egy Tagból állanak, mint, *ó*, vagy *ov*, *av*. vetus. *ló*, *szó*, *tó*'s a *t*.

2.) Vagynak olyan Igék, a mellyek szenn végződnek, rövid Magábannhangzóval, az *ann* kívül. p. o. *lesz*, *tesz*, *isz*, *visz*, *nyúgosz*, *alusz*, *alkusz*; 's a *t*. mellyek úgy gondoltathatnak, mintha az *sz* előtt *v* állana így: *levsz*, *tevsz*, mint ez: *hísz* vagy *híszén*; ebből a Gyökérből készült: *hív*. így: *hív-ez*, vagy *hív-esz*. megrövidítve: *hívsz*, vagy *hísz*.

3. Ide tartozik, minden Tselekvő Részesülők' Jelenvalója, a melly mindenkor *óba* vagy *óbe* megyen-ki. Sőt Részesülőknek lehet gondolni az ilyeneket is: *daru*, *hamu*, *ölyű*, *keserű*, mintha így vólnának: *dar-ó*, *ham-ó*, *öl-ó*, *keser-ó*.

Nyoltzadik Regula.

Mikor valamelly Nyúgovó Betűs Névől vagy Igéből, újabb Nevet vagy Igét akarunk származtatni: mindenkor arra kell vigyazni, hogy a hozzájuk tejendő Származtatás' Végezetje, Magábann vagy Mássalhangzónn kezdődik é?

Ha a Származtatás' Végezetje Magábannhangzónn kezdődik: ilyenkor a Nyúgovó Betűt, ki is írjuk, ki is mondjuk, mint: *lov-as*, *jav-all*, *tav-asz*, *hav-az*, *juh-ász*, *bűv-ár*, *méh-ész*, *koh-ol*.

Ha pedig Mássalhangzónn kezdődik a Végezet: ekkor ismét nyugszik a *v*, és *h*: mert nehéz ezeket a Mássalhangzó előtt kimondani, p. o. *jó-ság*, *jó-tska*, *ó-tska*, *nötelen*, *sző-nyeg*, tellyessenn *jóv-ság*, *szöv-nyeg* *Iszák*, e helyett: *Iszák*, *rügy*, ebből *rühgy*: de a *jt* kimondjuk. p. o. *buj-dqs*, *só*, *sajtalán*, *fő*, *fej*, *fejse*.

Néha pedig az ilyen Végezetek előtt is kimondódik mind a három Nyúgovó Betű; és hogy kihallassék: azokat, vagy a benne lévő, vagy Sógoros Magábannhangzó' segítségével velzi magához a Gyökér p. o. *Juh-ó-tska*, *pléh-et-len*, *fej-e-tlen*, *szöv-e-vőny*, *jöv-e-v-ény*.

Kilentzedik Regula.

A három Nyúgovó Betűnk egymással gyakorta fel is tserélődik; úgy hogy, - a Származtatást, hol az egygyikkel, hol a másikkal ejtjük. p. o. ebből: *bá*, leízi: *búv-ár*, *buj-dos*: *iv*, *ijj-as*, *ív-es*; *díj*, *div-at*, *dij-a-dalom*, *só*, *só-ju*, *sav-a*. (sója, valakijé, a ki azt bírja, sava pedig a dologbann vagyon) *sav-a-nyú*, *saj-talan*: *koh*, *koh-ol*, *kov-áts*, *szü*, *szüz*, *szív-es*, *kú*, *kuh-afz*, *kuv-afz*, *szíj*, *szíj-as*, *szív-os*, *tó*, *tó-j-a*, *tuv-a*.

Tizedik Regula.

Az *szbe* kimenő Nyúgovó Betűs Igéknek, midőn a Jelenvalójából származtatunk, megmarad az *sz*, mint: *nyugosz-tal*, *alusz-ék-ony* *Isz-ák*, *isz-os*, *isz-ap*, ha pedig a 2dik Aligmúlttól, az *sz*, kiesik, és a *v* előáll, mint: *nyúgov-ás*, *aluv-ás*, *ev-és*, *iv-ás*, *vev-és*, *haragv-ás*, *alkuv-ás*.

(tt) Már feljebb megmondódott, hogy az ilyen Igékben az *sz*, *dz*ból vagy *dz*ből vagyon. Ez az oka, hogy a Gyökertől, hol *szel*, hol *dzel* léfzen a Származtatás, mint: *Nyugod-alom*, *al-kud-oz-ás*, *hied-el-em*.

Tizenegygyedik Regula.

Az *ó* vagy *ö*, így az *ú*, *ü*, is, a harmadik szám alatt említett Tselekvő Részeseülőkben, és az ezekhez hasonló *úba* vagy *übe* kimenő Nyúgovó Betűs szókban a Származtatás által elenyéfsznek, a Nyúgovó *v* pedig előáll. p. o. *járó*, *járó-ány*, *jár-ány*, *haló*, *halo-ány*, *halv-ány*, *nyelő*, *nyelv*, *nyelő-es*, *nyelv-es*, *ölő*, *ölv*, vagy *ölyv*, *ör* (circumit.) *örö*, *örv*, *örv-ös*, *keserő*, *v. keserű*, *keserv-es*, *daru*, vagy *dár-ó* (melly ezt szokta kiáltani: *dar*) *darv-as*.

Tizenkettedik Regula.

Hogy a Végezet a Gyökér szóhoz annnyival inkább illjen, könnyebben kimondódhasson és jobban is kihallódjon: e végre élünk némelly Mássalhangzó Szolga vagy Közbejáruló Betűkkel is. Illyenek ezek. *d*, *l*, *m*, *h*, *n*, *ny*, *t*, *ts*, *j*, *v*. p: o. *keres-ény*, *keres-m-ény*, *szem-él*, *szem-l-él*, *tün-ér*, *tün-d-ér*, *ter-ed*, *ter-jed*, *vén-ed*, *vén-h-ed*, *kör-ék*, *kör-ny-ék*, *bárány-o-ts-ka*.

Tizenharmadik Regula.

Minthogy sok ugyan azon Betűkből álló Végezeteknek, különböző értelme, attól függ; hogy azok, vagy Húzásosok, vagy Húzatlanok, mint más: *ás és*, *ász ész*, más pedig: *as*, *es*, *asz*, *esz*: azért a Húzásos

Végezeteket, mindenkor meghúзва: a Húzatlanokat pedig, húzás nélkül kell kimondani, akármennyi más Végezetek tevődjenek is utánnok. p. o. *lármázás, dsítás, alkalmatlan, békételenkedés, utálatosság* 's a t. Melly nem olly tzélből említődik, mintha a Húzásos Betűket, nagy száj-j-tátással kellene kimondani; vagy mindenikenn hoľzfasonn kellene megállapodni; mivel az azon szóbann előforduló Húzásos Betűk, nem annyira hoľzfű és késedelmes, mint-éles kimondásúak; és sok szavainkbann a késedelmet, nem 'a Húzásos Magábannhangzó, hanem az azt követő két vagy több Mássalhangzó okozza: hanem szükség vólt ezt felhőzni az Idegenekre nézve: hogy azok szavaink' kimondását, a magokéhoz ne alkalmaztassák; hanem a Húzásos Betűket élesenn, a Húzatlanokat pedig rövidenn mondják, ha szintén a szók ezek közzűl, tsupa egyféléből állanak is. Hibás vólna p. o. így szólni: *mit tetfzik vasarolni*, e. h. vásárolni. *panáfzos*, e. h. pánafzos, *jó nápot*, *apád a víz*, e helyett, *jó napot*, *apad a víz*. — *Magm khárol nem ádhatm.* 's *tehad ofztan*, 's a t.

§. CXV.

Ha valaki új szót akar formálni: vígyázni kell az *Egyformaságra*, (Analogia) az az, a Származtatásnak arra a módjára, melly a szokásbann lévő, és kétség nélkül igaz Magyar szavainkbann feltaláltatik; úgy hogy három vagy négy esmeretes jó szónak kell lenni, olyan formájúnak, a mellyet akarunk származtatni. De ez az *Egyformaság*, nem a pufzta hangok' egyenlőségébenn, hanem a dolgoknak, a szóknak, és a Végezeteknek természetibenn és jelentésébenn legyen fundálva.

Tizennegyedik Regula.

Nem minden szókhöz illik minden Végezet. Van olyan, a melly tsak Nevekhez, még pedig vagy tsak Magábann, vagy tsak Mássalérthetőkhez; van olyan, a melly tsak Igékhez, még pedig, vagy tsak Tselekvő, vagy tsak Közép Igékhez tevődik. Ezeket azért feltserélni nem szabad. p. o. ebből: *adomány*, *tudomány* *) 's más effélékből láthatni, hogy ez a Végezet: *mány*, Tselekvő Igékhez járúl. Nem jó hát ez: *Allomány*: mert *áll*, Közép-íge. Így *kerület* helyes: de

*) El nem kell felejtteni, hogy a melly Igéknek a mi Nyelvünkben, ilyen három neme van: *Tudok*, *tudlak*, *tudom*, azok mind Tselekvők, akármilyenek legyenek a Deákban 's a t.

Felület nem; mert, *fel*, Elölutóljáró. Ebből: *múlólág óldalaslag* 's a t. láthatni, hogy *lag* Mássalérthetők mellé tétetik: nem jó hát ez: *Afztalag*, mert *Afztal*, Magábannérthető. Ebből: *szépít, fejérít, lágyít*, 's a t. világos, hogy *ít*, Mássalérthetők, vagy olyan Nevek mellé tétetik, melyekkel ezen kérdésre felelünk: *Mitsoda?* Hibás hát ez: *Magyarít*: mert ezt: *Magyar*, erre a Kérdésre feleljük: *mitsoda?* E helyett megvan ez a szónk: *Magyar-áz*.

Tizenötödik Regula.

Vagynak olyan Végezetek, a melyek ugyan azont láttatnak jelenteni; de valósággal egymástól különböznek; úgy hogy, minden szóhoz, minden különbség nélkül akármelyiket tenni nem lehet. p. o. *ár, ér, áts, ász, ész, nak, nek*, mind valamely dologgal való bánást jelentenek ugyan: de más más dologgal, más végre, és más más móddal való bánást; mint: más dologgal, másképpenn, más végre bánik, *a kádár, a kovács, a Lovász, és a Pohárnak*; és így *Lovász, Kádár*, helyes: de hibás lenne: *Lovdr vagy Kádász*.

Tizenhatodik Regula.

Annnyival is inkább az effélék közül kettőt ugyan azon egy szóhoz tenni nem lehet így: *Kanásznak, Pohárnakász*. Sokkal inkább, ugyan azon Végezetet kétféle azon egy szóba behozni szokatlan; mint ebből: *falat*, nem helyes: *falatozat, boros, borosságos*.

Tizenhetedik Regula.

A Törsökök' természetinek vagy jelentésének, meg kell egygyezni a Végezetek' jelentésével, p. o. *ít*, tulajdonságbann való részesítést; *ül ül*, abban való részesülést jelent; még pedig mind a kettő, lassann lassann, nem egyszeribe való részesítést és részesülést; és így ezek, mikor Nevekhez tevődnek, egyedül Mássalérthetőkhez járúlhatnak, lásd a *Tizenmegy. Reg.* Helyesek hát ezek: *szépít, és szép-ül*, nem tulajdonságbann, és lassann lassann való részesülést jelentenek: de p. o. *afztal*, nem tulajdonság, vagy nem minéműség, és így hibás volna: *afztal-ít*, mert ez a dolognak mássá való változtatását jelentené, a mely lehetetlen.

Tizennyolczadik Regula.

A Gyökér' vagy Törsök' értelme azzal, hogy Végezet tevődik utánna, nem szokott változni. p. o. *személyes*, annyit téfzen mint: *szép*, és így *személyesen*

is annyit téfzen mint: *szépenn*; nem teheti hát ezt: *fzemély szerínt*. — *Értek* jóízágot téfzen, a mellyet bír az ember: hibás hát: *Értekség*, e helyett; *Tudomány*. — *Altallom*, ezt téfzi: *szégyenlem*, az úgy nevezett: *Altalló* (Diameter) mit állall?

Hasonlóképpenn, az Egyszeres szó sem változik a Végezet által öfzvetett értelművé; mint: *foglalni*, annyit téfz, mint magáévá tenni azt, a mi eddig valakié nem vólt: *foglalat* is azért, téfzen olyant, a mit valaki magáévá téfz: nem teheti hát a *foglalat*, azt, a mit valami bé vagy magábann foglal (continet.)

Tizenkilentzedik Regula.

Két ellenkező értelmű Végezetet, egygyüvé tenni nem szokás. p. o. Ez a Végezet: *tat, tet*, más által, és folytábann valo tselekedetet jelent, mint: *kerestet, takartat*; ez a Végezet pedig: *mány*, maga által, még pedig tökéletessenn elvégezett munkát; és így jó ez: *takarmány, keresmény*; de nem jó: *Takartatmány, keresetmény*.

Hufzadik Regula.

Vagynak olyan Gyökér és Tör'sök szavaink, a mellyekkel magokbann nem élünk; hanem a tőlök ízármaztak tsak ugyan szokásbann vagynak, és helyesek, mint ezek: *tan, tánú, állap, állapot, intsel, intselkedik*: de magától valakinek új Tör'sököt vagy Gyökeret gondolni, és abból valamelly szokott Végezettel, új ízót tsínalni nem szabad. p. o. ámbár megvan ez a Gyökér: *mond*, de nints ez a Tör'sök: *mondolok mondolfsz mondol*: hibás hát ez a Származtatás; *Mondolat*. Vagyon ez a Gyökér: *Szerez*, és így jó: *Szerzet*: de nints ez a Tör'sök, *szerzelek, szerzefsz, szerzel*, és így: *Szerzelet* hibás. Nints ez a Tör'sök: *részelek, részelfsz, részfel*, és így ez is hibás: *Részelmény*, (Participium) a Részlesülő tselekvést jelent, a *mány* mény pedig: *Tselekedetet* (effectum.)

Hufzonegygyedik Regula.

Ezekkel a Végezetekkel: *ás, és*, mindenféle ígéktől ízármaztatunk Magábann érthetőket; és ezek, annak a Tselekedetnek ízenvedésnek vagy állapotnak gyakoroltatását adják-elő, melly az ígébenn vagyon, mint *keresés, születtetés, maradás*. De a Szenvedő Formájúval, nem igen élünk ebbenn az értelebenn, hogy azzal, a Gyökér által létet is jelentsünk. p. o. nem szoktuk mondani: *Ez a gyermek, ettől az aszfzonytól való születtetes*: hanem vagynak más Végezetjeink,

a mellyek a Tselekvő és Közép Igékhez tétetödvén, ugyan azon értelműek, és azt adják-elő, a mi a Gyökér által lett. Illyenek: *al, el, ály, ely, ély, oly, at, et, ék, lom, lem, mány, mény, ság, ség.*

Valamint már az *ás és Végezettel* származtak, vagy másra ható, vagy magunkbann maradó *Tselekvést* (actionem) adnak-elő, és erre nézve neveződhetnek, mintegy: *Tselekvő Magábann érthetőknek*; úgy a több feljebb említett Végezetekkel származtak, *Tselekedetet*, (effectum) jelentenek, az az, azt teszik-ki, a mi a Tselekvés által lett; és így mondhatjuk azokat, mintegy: *Szenvedő Magábannérthetőknek*, p. o.

Ebből a Tör-	I. Tselekvő Ma-	II. Szenvedő Magd-
sökből léfzen.	gábannérthető.	bánnérthető.
ad,	ad-ás,	ad-o-mány.
keres,	keres-és,	keresmény, keres-et.
tart,	tartás,	tartomány, tart-a-lék.
lát,	lát-ás,	lát-tat.
akad,	akad-ás,	akadék, akad-ály.
bír,	bír-ás,	bír-ság.
ofzt,	ofzt-ás,	ofzt-ály.
sír,	sír-ás,	sír-al-om.
vesz,	vesz-és,	vesz, ély.
nyomtat,	nyomtat-ás,	nyomtat-ék.
enged,	enged-és,	enged-e-lem.
ver,	ver-és,	ver-e-ség.
foly,	foly-ás,	foly-a-mat.
szerez,	szerezés,	szerezmény, szer-zet.
vét,	vet-és,	vet-e-mény.
ír,	ír-ás,	
szánt,	szánt-ás,	
teker,	tekerés,	tekerts.
vakar,	vakarás,	vakarts.

Látni való e példákból, hogy némelly Igéből mind *Tselekvő*, mind *Szenvedő Magábannérthetők* formálódnak. Még pedig az utolsó rendbeliek, néha kétféle Végezettel is, mellyeknek értelme valamennyire egymástól különböz is. A melly Igéből már, van készenn valamellyik Végezettel, *Tselekedetet* (effectum) jelentő Magábannérthető szónk: nem szükség más Végezettel, azon értelmű újabb szót készíteni, p. o. ebből: *fut*, vagyon *fut-ás, fut-a-mat*: nints hát szükség erre: *futadék*, mert ez csak azt tenné éppen a mit a *futamat*; ebből: *foly*, vagyon *folyás, folyamat*, nem kell hát az: *folyadék* 's a t.

Más részről látni való a felhozott példákból, hogy vagynak olyan Igéink, a mellyekből csak *Tselekvő*

Magábannérthetők van szokásbann: mint ebből: *ír, szánt*, csak e van: *írás, szántás*. Illyenkor, ezzel az egygyel élünk, Szenvedő helyett is. p. o. *ki' írása ez az Írás? Péter' szántása ama szántás*; az első mindebben Tselekvő, a második Szenvedő Magábannérthető helyett vevődik. Már az illyen esetekben, az *Egyformaság* szerint, jól eltalált új szókat készíteni szükséges. Mert ámbár, valamint a Deákban ez: *vífo, dictio*, kettőt is télsen: úgy mi is sokszor a *Tselekvő Magábannérthetővel, Tselekedetet* is teszünk ki, holott van Szenvedő Magábannérthetők is; mint ezeket: *vetés, futás*, sokszor ezek helyett veszfűk: *vetemény, futamat*: mindazáltal a Tudományoknak és Mesterségeknek Nyelvünkön való előadására, új szók nélkül szükölködünk; ha a köz beszédre alkalmisint meg érünk is azzal, a mi már készenn van.

De a ki erre adja magát: szükség, hogy jól kitanulja mind azt, hogy a Végezetek' értelme közt, mi a különbség? mind azt, hogy mindenik közzülök, mitsoda tulajdonságú és jelentésű szókhoz járúl? vígyázzván a Közbejáruló Berűkre is. Ezeknek ví'ssgálása, az ezekben gyönyörködő tudós Hazafiaknak kedves munkája lehet. — Hasznát vehetni az *ód és öd*, Szenvedő Formának is a Szenvedő *Magábannérthetők'* formálásabann.

§. CXVI.

Következik a Végezetek' Laistroma, melyből ki fog teltzeni: hogy a Beszédnek, ez vagy amaz Részéből, minémű más Részai formáltatnak? minémű Végezetekkel? és mitsoda értelme van mindenik Végezetnek, a mint azt ki lehetett nyomozni.

Alkalmatosságot szolgáltatvann pedig a Végezetek' értelmének keresése, más Nyelvekben lévő Végezeteknek is ví'ssgálására: úgy találódott, hogy a melly hangú és a minémű értelmű Végezetekkel megyen véghez a mi Nyelvünkben a Származtatás: majd ugyan azok, és azon értelmű Végezetek vevődnek fel, némmel nem csak Napkeleti, hanem Napnyúgoti Nyelvekben is, mind a Neveknek, mind az Igéknek formálására. Ezek itt a Tudós Hazafiak' szemei eleibe terjesztődnek, bővebb megví'sgálás végett; ezeket előre megjegyezvénn:

1.) Hogy a Végezetek' öfzve hasonlításabann, nem annyira a Magábann, mint a Mássalhangzók jönnek számba; úgy hogy, ha nem azon Magábannhangzóval járúl is a Végezet más Nyelvekben, valamelly Tör'sökhöz: elég az, hogy a Mássalhangzó ugyan

azon. Így van ez a magunk Nyelvében is, mint: *as*, *es*, *os*, *ös*, a Magábannhangzó ezekbenn különböz, de az értelmek egy. A Deákban is *us*, *is*, *es*, *os*, *bonus*, *mitis*, *compos*, *teres*.

2.) A *ts*, *tz*, a vastag 's vékony *s*, egynek tartódhatnak jelentésekre nézve. Illyen az *x*, is.

3.) A mi az idegen szókban, kivált a Deák és Görög Nyelvben, a Tör'sök' véginn, azonn kívül marad, a mi abból vagy az Ejtegetés, vagy a Hajtogatás, vagy a Származtatás által elesik: leg-inkább azt kell öszvevetni a mi származtatott szavainkal. p. o. ebből a Deák szóból: *fructuosus*, tsak e marad: *fructuos*, ebből: *Sacerdotium*, elesik a Származtatás által az: *ium*, mint ebbenn: *Sacerdot-alis*, és e marad: (mintegy) *Sacerdotz*. Ezt a maradt részt kell immár, a mint alább ki-fog-tetfzeni, a mi származott szavainkal öszve hasonlítani:

4.) Néha, ugyan azon Végezetek által, mind nevekből, mind ígékben formálódnak szók, mellyeknek sokszor az értelme is, igen azon egyre megyen-ki. Szükség azért, hogy a figyelmetes Olvasó, mind a kétfélet megnézzze, mikor a mi Végezeteinket, a más Nyelvbéli Végezetekkel egybehasonlíttja. Ebből az okból, a nevek között is fognak találatni ígek.

A.

A N e v e k r ö l.

I. A Nevekből formálatnak más Nevek, a következő Végezetekkel:

a. c. Jelenti egygyüttléletét annak a dolognak, a mit téfzen a Gyökér, vagy abból lettet, ahöz tartozót, mint: ház, *haz-a*, tser, *tser-e*, víz, *viz-a* pemet, *pemet e*, üreg, *üreg-e* 's a t.

Illyen a Deákban: *Pater*, *patri a*, a 'Sídóban: *Ish*, vir, *Isch-afemina*.

b.) vagy *ab*, *eb*, *ub*. Jelent ollyat mint a Gyökér, p. o. Has, *has-áb*, dara, *dara-b*, egy, *egy-eb*, bú, *bú-b*.

bb.) — — — Öregbedését téfzi-ki a Gyökérnek, mint: jó, *jo-bb*. Illyen minden Közép és Felső Grádits az Egybehasonlításban.

d.) *ad*, *ed*, *öd*. Jelent egybefoglaltatást, vagy valamihez való tartozást. p. o. száz, *száz-ad*, sok, *sok-ad*, kar, *kar-d*, Erdő, *Erdő-d*, Had, *Had-ad*, fa, *fa-j-d*, vagy, *fa-j-t*. Várad, *Almosd*, *Bárdnd* 's a t.

Illyen a Frantzia nyelvben: *Gasconnade*, *Bourgade*, *palisade*, *Serenade*, *milliard*, *ba-*

billard, *poignard*, (ettől *poigne* pugillus, mint: *kard* ettől: kar.) *decade*. 's a t.

a Deákban: *multitud-o*, *albed-o*, *nigred-o*, 's a t.

a Görögbennettől: *Mysterion*, *mysteriod-es*, *daimonion*, *daimoniod-es* *daemoniacus*.

a Németbenn: *Kleinod*, ettől: *Klein*, éppenn olyan, mint a Magyarbann *Apród*, ettől: *apró*.

déd, *ded*. Valamihez való hasonlítást jelent, mint *kerek*, *kerek-déd*, *kis*, *kis-ded*. 's a t.

é — — — a Második Ejtés' Végezetje ugyan: de tsinál a Névől más Nevet, a melly bírást jelent, és ejtegethető, és így első Ejtéssé léfzen, mint: *Királyé*, *Királyé-é* 's a t. Illyen lehet ez: *Kardé*, az az, a mi kardra vagyonszánva, veszőbe hagyva: azért szöllunk így: *kardéba hagyni*, *kardéra kitenni*. Néha *lyet* is teszünk már hozzá.

A Húzásos é, úgy is vetvénn az *íhez*: ezek: *Királyi*, *emberi*, igen tsak az tesz, a mit *Királyé*, *emberé*, quod pertinet ad Regem, hominem. Már a Déak Nyelvbenn is, többnyire a Névök Egygyes második Ejtései, *ébe* vagy *ibe* mennek-ki. és azok is bírást jelentenek, mint: *Menf-ae*, *Domin-i*, *re-i*. Nevezetesen az Első Ejtegetésé: mint: *Domin-a*, *Domin-ae*, majd *ízinte* hogy nem Magyarúl van, mint: *almá-é* 's a t.

g.) *ag*, *eg*, *og*. Jelent a Gyökérrel bánt, ahoz tartozót, hozzá hasonlót vagy azzal bírót, mint *bal*, *bal-og*, *agy*, *agy-ag*, *lap*, *lapony*, *lap-ony-ag*, *ló*, *lov-ag*, *rét*, *rét-eg* (*stratum super stratum*.)

A Deákban: *albug-o* *farrag-o*.

a Németbenn: *durst*, *durst-ig*, *lust*, *lust-ig*, *hilaris*, *macht*, *mächt-ig* 's a t. *potens*.

i.) Jelent valamitől való származást, vagy valamihez való tartozást p. o. *égi*, *vízi*, *Budai* 's a t.

a Sidóbann: *Theseb*, *Thisbi*, *thesbites*, *Mezer*, *Mitzri*. *Aegyptiacus*, *Gilead*, *Gileadi*, éppenn a mi Magyarúl *Gileádi*, *kadmon kadmoni*, *orientalis*. *Heber*, *Hibri*, *Hebraeus*.

a Tótbann: *Had*, *angvis*, *Hady*, *kigyói*. *De-dina pagus*, *Dedinsky* *paganus*. *otrowsky*, *fabul*; *fabul'n'y*, *fabulosus*, *tucny* *pin-*

gvis. *Chozeny pelliceus*. Ugy a Familiák' Nevei is: *Potocky* 's a t.

a Deákbann a második Ejtés éppenn ilyen természetű.

k.) *ak, ek, ok, ök*. Valamitől való származást, vagy ahoz tartozást, vagy annak gyakoroltatását jelenti. p. o. far, *far-k*, sár, *sar-k*, ár, *ár-ok*, suly, *suly-ok*, száj, *száj-ök*, (ore hiulco) szem, *szem-ök*, húr, *hur-ok*, vak, *vak-on dok*, kút, *kut-ak*. 's a t.

a Görögbenn: Krites, *Kritik-e*, Logos, *Logik-e*, rationalis, hydrops, *hydropik-os*.

a Deákbann a Görögöktől vett szókbann: *Aegyptiac-us*, *maniac-us*, 's a t.; tulajdon szavaikbann is: *lunatic-us*, *Germanic-us*, *aquatic-us*. 's a t.

A Németbennilyeneknek lehet tartani az *igbe* végződöket (mivel *a-g* és *k* hasonló hangúak. p. o. *Müszig*, *gnädig*. 's a t. Sőt az *ichbe* végződöket is, meggondolvánn a Belga Nyelvet: *Königlich* 's a t.

a Tótbann: *Slowo*, *vox*, *Slowák*, *verbosus*, *paweza clypeus*, *Paweznyk* armiger, *Komora*, *Komern'yk* Camerarius. blúd, *bludnyk*, erro, hody, *hodownyk* epulo.

ik — — — Több között egy meghatározott dolgot jelent, mint: *szebb-ik* *század-ik* 's a t.

ka, ke, ko. Kitsinyítők; néha *tsvel*, néha a nélkül járúlnak a Tör'sökhöz. p. o. pad, *pad-ka*, húr; *hur-ka*, (a húrnak elvágott darabja) ág, *ág-a-ts-ka*. Ró vagy Rovó, ebből: *Ró-ka*, vagy *Rovóka*. fül, *fül-ets-ke*, tar, (kopasz) *tarkó*, az az nyak. Száj, *szaj-kó*, 's a t.

a Görögbenn: *Pais*, *Pajdiske* puellula, *neos*, *neaniskos* iuenculus, *Topike*, *arithmetike*.

a Deákbann: *albescio*, *iuvenescio*, *lapidesco*, *furca*, *verbenaca*.

a Frantziábann; *grotesque*, *burlesque* 's a t.

a Németbenn: *Kaninehe-n*, *Mädche-n*. puellula. 's a t.

a Tótbann, Kost, *Ku'stka*, *tsontotska*, *Owecka*, *ovicula*: 's a t.

l) *al, el*. Jelent a Gyökérből lettet, ahoz hasonlót, vagy ahoz tartozót, mint, fa, *fa-l*, szak vagy szaka, *szak-ál*, ét, *ét-el*, it, *it-al*, vét, *vét-el*, tét, *tét-el* 's a t.

a Deákbann: *triens*, *trient-al*; *anim-al*,

pute-al, cervic-al, oval-is, social-is 's a t.
tutor tutela, cautel-a, pugil, vigil,
 's a t.

a Frantziábann: *Sign-al, Journ-al, bord-el, fus-il, medaille,* 's a t.

a Németbenn; *büsch, büsch-el, find, find-el, wech-sel, wür-bel, grü-bel, lab-sal,*
 's a t.

ly ély — — Ollyan dolgot jelent, mint a közelébbi.
 p. o. *sereg, sereg-é'ly, szem, szem-ély, Erdő, Erd-ély, terep, terep-ély.* 's a t.

a Frantziábann ez a Végezet: *ail, eil, p. o. betail, detail, soleil, pareil.* 's a t.

a Németbenn is talán az effélék: *Türkey, Spezerey, Buchdruckerey, Tartarey.* 's a t.

lom, lem, Jelent olly dolgot, melybenn a Gyökérnek tulajdonsága kimutatja magát, vagy gyakoroltatik. p. o. *fő, fejed, fejed-e-lem, sok sokad, sokad-a-lom, segéd, seged-e-lem.*

a Deákban: *coena, coenaculum, oraculum* 's a t.

n, ny, ány, ony, on. Jelent valamihez való hasonlítást, vagy azzal való bővölködést. p. o. *doh, doh-ány, varsa vars-ány, só, vagy sov, sov-ány, nád, Nad-ány, kalfa, Kafz-ony, vad, vad-on, haj, hajad-on.* 's a t.

a Görögbenn: *Musa, Museion, Christian-os. Halkyon* 's a t.

a Deákban: *Roman-us, hortulan-us, pagan-us, duoden-us, passerin-us, leporin-us, testimon-ium, parsimon-ia.* 's a t.

a Frantziábann: *fontain, Romain, partisan, larcin, Bataillon, medecin, cordon, campagne, ponton.* 's a t.

a Tótban: *Kosten'y, osseus, Wratn'y, ostiarius, Koz'en'y, pelliceus,* 's a t.
olowan'y plumbeus. (az yont oda nem gondolván.)

né. — — Jelent Feleséget. p. o. *Királyné, Hertzegné.*

nyi — — Jelent valamivel való öfzvemérsékeltetést; p. o. az vagy a, *aznyi, vagy annyi, mely, melynyi, vagy mennyi, anyá-nyi, arasz-nyi, párd-nyi.* 's a t.

nak, nek, nok. A két első a Harmadik Ejtés' Jegye is. Jelent valamit ollyat, a mi a Gyökérrel bá-mik, a körül foglaltos. p. o. *Pohár, Pohár-nok, Fegyver-nek, Bajnok, álnok,* 's a t.

ó — — Jelent valamihez hasonlót. p. o. *kór (kór,*

beteg) kór-ó, (hasonló a kórhoz) bors, bors-ó, kar, kar-ó, tyúk vagy tik tuk, tuk-ó.

r) dr. — Jelent valamivel bánót. p. o. kád, kád-dr, kúts-dr, tsap-l-dr, 's a t.

a Németbenn: *Nagler, Wagner*, 's a t.

a Deákban: *Schola, Scholar-is, Cellarius, Armentarius, Cothurnarius*, 's a t.

a Frantziában: *Apothecair, Greffier, tabularius, Mousquetair, Courir, Cursor*, 's a t.

a Tótban: *Kun equus, Kon'yr, v. Kon'ar, equiso*, (ettől van: *Konyár, Falu'* neve, mint ebből *Oslár, Eszlár*.) *blu'd, blu'dár, erro. lekár, medicus*, 's a t.

ság, ség, — Jelent Gyökérrel való bővülködést, vagy annak minéműségét. p. o. ember-ség, gaz-ság, hitván-ság, 's a t.

s.) as, es, is, os, ös, üs. Jelent a Gyökérrel bírót vagy bővülködőt. p. o. fog-as, nyelv-es, kots-is, 'sír-os, rög-ös, heged-üs. 's a t.

a Görögben: *agath-os bonus, alethos verus, euthys rectus* 's a t.

a Deákban: *bonus, carus, tenuis, equus, vitios-us tenuis, nostras, Aquinas* 's a t. Illyenek ebbenn a két Nyelvben az xbe végződő szók is, mivel ez a betű, a gsból vagy ksből olvadt-ölvze, és így p. o. *Harpax (rapax) loquax*, olyan mintha így volnának írva: *Harpaksz, loquaks*.

a Frantziában: *gracieux, gracieuse, heureuse* 's a t.

a Németben: *Nordisch, altnätherisch, nährisch* 's a t.

só, ső. — Helyet, hollételt jelent. Közép, közép-ső, al, al-só, utól-só 's a t.

sz.) ász, ész. Jelent valamivel bánót, ló, lov-ász, kan, kan-ász, méh-ész 's a t.

a Görögben, Hals, mare, *halicsz, halálz*.

a Deákban ide válók az xbe kimenők közzül némellyek.

sz.) asz. — Jelent valamivel való bővülködést. p. o. tó, tav, tav-asz, rón vagy rav, rav-asz.

a Németben: *Finsternisz, Geheimnisz*, 's a t.

t.) tlan, tlen. Jelent a Gyökér nélkül való lételt. p. o. hír, hír-telen, fog-atlan, 's a t.

ts. áts. — Jelent a Gyökérrel bánót, és így annak

mintegy áttsa. p. o. koh vagy kov, *Kov-áts*,
 szak, *Szak-áts*, barka, *Bark-áts*.

a Tótbann, *Had*, angvis, *Hadac*, hario-
 lus (mint a 'Sidóknál *Nachasch*, mind a
 kettőt tefzi) *Kowac*'.

tša, tse, tza, tze. Kitsinyítók vagy alatsonyítók. p. o.
 szár, *szár-tša*, kan, *kan-tza*, Kati, *Kati-tza*,
 's a t.

tyú, tyú. — Tészén valami mellett való lételt, ahoz-
 tartozást; p. o. kéz, *kefztyú*, sark, *sark-
 an-tyú*, fa, *fattyú*, 's a t.

ű, ű, — Jelent valamivel bővölködött, valamelly
 tulajdonsággal bírót, vagy valamihez hason-
 lót, mint: lap, *lap-ű*, *bets*, *bets-ű*, fal, *fal-u*,
 (a hol sok fal van) orr, *orrú*, *szagú*, kút,
kut-ű, 's a t.

z.) — — Jelenti mi végre való a Gyökér? mit tsi-
 nál? mi körül foglalatos? p. o. méh, *mé-z*
 szív, vagy *szűv*, *szű-z*.

j.) — — Egy értelmű az *ivel*, és talán abból lett.
 al, *ali* vagy *alj*, fa, *fai*, vagy *faj*, *sző szav-i*,
szá-j, tar, *tar-i*, *tar-éj*.

II. A Nevekből származnak Igék.

d.) *ad, ed, od, öd, üd*. Ezek által leszsz olly Közép ige,
 melly azt jelenti, hogy valami olyan formá-
 vá leszsz, vagy abbann részeseül, a mit a
 Gyökér jelent, p. o. híg, *higg-ad*, szél, *szél-
 ed*, merő, *mer-ed*, 's a t. Néha *h*, néha *k*
 járúl a kettő közzé, vagy más *Közbejáruló*
Betű, mint *ven-h-ed*, *bün-h-öd*, *agyar-k-od*. —
 Az effélékből Közép-Szenvedők úgy lesznek,
 hogy némelyikhez *ik, szik, zik*, Végezet től-
 dódik. — Mikor a kitevődött Végezetek, Más-
 salhangzónn végződő Tör'sökhöz tevődnek:
 nem esik bennük semmi változás: de mikor
 Magábannhangzónn végződökhöz járúlnak:
 elesik belőlök a Magábannhangzó. p. o. *fel-
 h-ödzik*, leszsz *felhődzik*, *sűrít-üdik*, leszsz:
sűrűdik 's a t.

g.) *ag, eg, og, ög*. Jelenti magának a Gyökérnek, vagy
 a Gyökér körül folytatannvaló tselekedetet.
 p. o. tsepp, *tsep-eg*, háború, *hábor-og*, dob,
dob-og, nyús, *nyű'sög* Néha *r*, néha *n* betű-
 vel járúl a Tör'sökhöz, mint fa, *fa-r-ag*.
szájj, *szájj-ong*, *bús-ong*, *'sib-ong*. Egyeba-
 ránt az *ong* *öng*, különös Végezetnek is tar-
 tódhatik.

l.) — — Külömbözöt jelent, a szerint a mint külömböző Magábannhangzóval ragasztódik a Gyökérhez. Így:

— *al, el, ol.* Jelent a Gyökérrel való tselekedetet, vagy ahhoz hasonlót. p. o. *kapa, kap-ál, szél, szel-el, szent-el, tel-el, tsúf-ol, szó, szól, haj-ol.*
— Néha, *l*, néha *t*, Közbejárólóra van szükség. p. o. *magas, magasz-t-al, ne-hez-t-el, szám, szám-l-ál, szem-l-él, hir-l-el.* 's a t.

— *ül, ül.* Jelenti a dolognak olyan tulajdonságúvá való létit a minémű a Gyökér p. o. *sárga, sárg-ül, lágy-ül, rest, rest-ül, hév, hev-ül.*
— Ezek a Magábannhangzónn végződők-ből kiejtik azon végső Magábannhangzót.

n.) *an, en.* Hirtelen való tselekedetet jelent. p. o. *dob, dobb-an, tsepp, tsepp-en, rett-en.*

r.) *ar, er.* Jelenti hogy valaki vagy valami azt tselekeszi a mit a Gyökér, vagy hasonlót. p. o. *hab, hab-ar, zaj vagy zav, zav-ar, íge, íg-ér, teke, tek-er, szú, szú-r.*

sz.) *ász, asz, ész, esz, ősz, usz.* Jelent valami körül való foglalatosságot, vagy valamibenn való részesülést. p. o. *vad, vad-ász, eperj, epr-ész, teny, teny-ész, eny, eny-ész, meleg-esz-ik, hideg-esz-ik, harag-usz-ik:* nő vagy né, nő-sz. 's a t.

t.) *ít,* — Jelenti valaminek olyan minéműségűvé való tételét, a minémű a Gyökér, p. o. *lág, lág-ít, sárga, sárg-ít, hév, hev-ít, világ-ít.* 's a t. — Néha a *t*, *aval* is tevődik, mint: *kút kut-at*, de ekkor más tulajdonsága van. — Néha *sz* Közbejáruló Betű tevődik eleibe, a *nek* tsak magának p. o. *ár ár-aszt, szél, szél-eszt, merő, mer-eszt, sík, sík-eszt:* Néha *tuel* is járúl, mint: *kéz, kéz-vagy kész-t-et.*

z.) *az, ez, oz, őz.* Jelent valamivel gyakorta való bánást, munkálódást, v. a Gyökér' gyakorlását. p. o. *al, al-áz, hiba, hib-áz, magyar, magyar-áz, tsira, tsir-áz, kenyér, kenyer-ez, ér, ér-k-ez, ízövet, ízövet-k-ez, barát-k-oz, szabad-k-oz* 's a t. *őszön-öz, köppöly-öz.*

a Görögben *agora forum, agoraz-o, emo, bia, vis, biaz-o, cogo, elpis spes, elpiz-o spero.* 's a t.

a Deákban, *z*, helyett két *ss*, vagyon. p. o. *pater, patrissat, Phoenix, phoenicissat.*

a Frantziában: *preconis-er, temporis-er.* 's a t.

III. A Nevekből lesznek: Elölutóljárók és Határo- zók, (lásd az ezekről való Tanítást.)

Itt csak az a Végezet tevődik fel: mert valamint nálunk tefzen helybevaló vitetést, mint ház *haz-a*, domum; így van a 'Sidóknál is, p. o. *Eretz terra, Ar-izah*, versus terram, *bajt domus, bajtah*; domum ver-sus, *Sedom, Sodoma, Sedomah*, versus Sodomam. 's a t. A Frantziák előlteszik. p. o. à *Londres, à Paris, à l'Eglise* 's a t. Londonba 's a t.

B.

A z I g é k r ől.

I. Igékből formálódnak más Igék.

- a) *Elkezdést jelentők*, (inchoativa) e következő Végezetekkel: *al, el, ul, ül*, p. o. *szól, szól-lal, forr, forr-al, lö, löv-el, szök, szök-el*, engesz (elveszett) *engesz-t-el*, nyom, *nyom-úl, tol, tol-úl, tol, tóld-d-úl, ter, ter-úl*, 's a t. Továbbá a következő Végezetekkel: *od, ed*, (ikél) p. o. *állap-od-ik, ülep-ed-ik, teker-ed-ik*. Néha *m* közbejárulóval, így: *folya-m-odik, fut-a-m-odik, vete-m-edik*.
- b) *Gyakorlást*, (frequentativa) és *Folytátabannvaló tselekvést jelentők*, (continuativa) ezekkel: *dos, des, dös, doz, dez, döz, ful-dos, tsíp-des, öl-dös, kér-dez, víga-doz*. Lehet ezekbenn a dt Köz-bejárulóval is gondolni.
gál, gél, kál, sokszor d Közbejárulóval: p. o. *ir-do-gál, mon-do-gál, fuj-do-gál, men-de-gél, öldö-gél, ül dö-gél, buj-kál, szur-kál, fir-kál*. 's a t.
gat, get. p. o. *hall-gat, olvas-gat, ütö-get*. 's a t.
ít. p. o. *takar-ít, kapar-ít*. 's a t.
kod, ked, köd, (ikél is) *bán-kód-ik, ura-l-kodik, tsip-ked, kér-k-edik, bőv-öl-ködik*. 's a t.
kos, koz, köz, *fut-kos, síran-koz, üt-köz-ik*. 's a t.
ng, ong, eng, öng. p. o. *áll-ong, ker-eng, ör-öng*. 's a t.
og, eg, ög. p. o. *buz-og, teker-eg, füstöl-ög*. 's a t.
ol, el, öl, ül. p. o. *falám-ol, szel-d-el, ör-öl, ker-ül*. 's a t.
oz, ez, p. o. *harap-oz, hord-oz, süllyed-ez*. 's a t.
tsál, tsel, p. o. *farag-tsál, vakar-tsál, in-tsel*. Lehet ez a ts. Közbejáruló Betű is.
- c.) *Tselekedtető Igék*, a következő Végezetek által. *at, et*, vagy Közbejárulóval, *t-at, t-et*, p. o. *hív-at, kér-et, nyomat-at*, vagy *nyom-t-at, fut-t-at, süt-t-et, olvas-t-at, bír-t-at*. 's a t.

- d) *Tehető Igék* (Potentialia) ezen Végezetekkel:
hat, het. p. o. *lát-hat, ver-het.* 's a t.
- e) *Szenvedő Igék, atik, etik,* vagy Közbejárulóval, *t-atik, t-etik,* Ismét; *odik, odik* Végezetekkel.
- f) *Ohajtók.* Lásd a LXV. §. *nám ném* Végezetekkel *alhat-nám, ehét-ném.* Lészen a *Tehető* Igének Aligmúltjából a Foglalóvann.
- g) *Kitsínjítók,* (Diminutiva,) ezen Végezetekkel:
ént, int. p. o. *lép-ént, tsipp-ent, róz-int, tap-int.* 's a t.

II. Igékből formálódnak Nevek ezen Végezetekkel.

- a. e. Jelent olyan dolgot, a mibenn, vagy a mi körül, a mi által, a Gyökér gyakoroltatik. Így ezen elveszett Gyökerekből: *tan, tsir, vill,* leszen: *tan-a, tsir-a, vill-a, von-a, varg-a, izf-a, szolg-a,* a kit szólítanak.
- a 'Sidóbann *hod, confessus est, hnd-ah, confessio, malak regnavit, mluk-ah regnum, parash, explicuit, parash-ah explicatio, za-mar, putare, zmor-ah palmes.*
- a Görögbenn: *keiro, tondeo, kar-e* vagy *kar-a caput, eido video, eide-a idea, ronnyo roboro, innet Rom-e, vagy Rom-a, schizo, scindo, schis-ma, scissio, dokeo puto, opinor, dogm-a doctrina, chrio, ungo, chris-ma, unctio.* 's a t. — Ezekbenn az *a* meltevődik, mint ezen Magyar szókban: *szal-ma, tsiszma* vagy *tsiz-ma* (a tsiszolástól) *hajma, vagy hagyma.* 's a t.
- a Deákban: *curo, cur-a, pugno, pugn-a, traho, trah-a* 's a t.
- b.) — — Nyal, *nyal-dé, bú, bú-b.* 's a t.
- d.) *ad, ed, szab, szab-ad, seg, belz* (elveszett Gyökerek) *seg-éd, befz-éd.*
- g.) *ag, og, eg,* Jelent olyat a mibenn a Gyökér gyakoroltatik. p. o. *tsil, tsill-ag, vil, vil-dg, vir, vir-dg, váj, váj-og, víszket-eg, pöffed* vagy *ivel eg.*
- a Deákban: *prurig-o, virg-o, rubig-o.* 's a t.
- h.) — — *é-ék, ter, ter-ék.*
- gy.) — — *tel, töl, implere, töl-gy.*
- k.) *ak, ok, ek.* Jelent a Gyökérből vagy az által letet. p. o. *vét, vét-ék, hasít-ék.* Így formálódnak, más Végezettel pótolódvann. p. o. *tud-ék-os, fáz-ék-ony.* 's a t. Néha némelly Közbejárulókkal, mint: *szán-d-ék, türe-d-ék,*

mos-l-ék, tarta-l-ék, ér-t-ék, verij-t-ék, szit-ok, und-ok, kör-ny-ék, dr-ny-ék. 's a t.

a Görögbenn: *thero*, medeor, *theriak*, *ter-jék.* 's a t.

a Tótbann: *n'edostawam*, *egeo*, *n'ed-sta-tok*, *indigentia.* 's a t.

l. ly.) *al, el, aly, ely, oly*, tesznek valamiből lettet, vagy ahoz tartozót. p. o. *fon-al, hal-dl, it-al, köt-el, hit-el, ofzt-dly, akad-dly, vesz-ély, fog-oly.* (captivus.)

m.) Néha Közbejárulóval, néha a nélkül, *lom, lem, löm, om, em, öm*, jelent olyat, a mit gyakorol a Gyökér: p. o. *hata-l-om, bíroda-l-om, véde-l-em, segede-l-em, Hal-om, ér, ér-d-em, ör-öm, ker v. kör, kör-öm.*

a Deákbann ilyen a *lum Végezet*: *periculum, coenaculum, oraculum.*

n.) — — tsal, *tsal-án.*

ny, *ány, eny.* Néha *m*, *neha v*, Közbejárulóval. Az elsővel olyan Magábannérthetőt formál, melly valaminek tökéletességre vitt munkáját jelenti. p. o. *tudo-m-ány, ragado-m-ány, szüle-m-ény.* A Másodikkal pedig olyan Mássalérthetőt, melly a Gyökérhez hasonlót jelent, vagy a mi körül a Gyökér szó dolgozik, *hal, halo-v-ány, jár, jár-v-ány, tanít-v-ány, tör-v-ény.* Ennek: *irtovány*, helyesenn így kellene lenni: *irtomány*; mivel a *vány* Mássalérthetőt formál.

A Sidóbann *Harab* alkudni, *herab-on* arrha. *zakhar*, recordatus fuit, *zikkar-on* memoriale, *chazah* vidit, *chaz-on*, visio, *Dun* iudicare, *dajan* Iudex, *Div-án* Iudicium, *nakhah* immunem esse, *nikkaj-on* innocentia, *karab, korb-an, szalath*, dominari, ebből; *Szalt-an, Szultán, Zólt-án, Dominus.*

a Görögbenn, *tereo* terebro, *tered-on* teredo, *paio*, ludo, *salto*, *pai-an*, hymnus. Ezenn kívül a Görögbenn, minden Részesülő *onba* megyen-ki, mint: *idon* videns, *phagon* edens; a miénkbenn is az effélék: *halvány, járvány*, a Részesülőktől formálódoak.

a Deákbann: *parsimon-ia, dictamen, solamen, lumen, semen, tegmen.* 's a t. mint nálunk a: *mény*; a Részesülők, mint amans 's a t.

a Frantziábann: *passement*, az a mi Magyarúl: palizamá-ny, *parlement*, *eloquent*, és minden Részesülők. — Illyenek ezek is: *Ecrivain*. 's a t.

a Németbenn; minden Határozatlan, melly nbe megyen-ki, egyfzersmind Magábaunérthető is, és ekkor valósággal nem egyéb, hanem olyan értelme van mint ezeknek: *tudomány keresmény*, 's a t. *Wissen*, *Leben* 's a t.

a Tótbann: *Okopowánny* *passinatio*, *malowan'y*, *pictura*, *olowan'y*, *plumbeus*, *pokutowan'y* *punitio*, *pokogeny* *placatio*.

ó, ő. — — Részesülő és Mássalérthető; de néha Magábannérthetővé leszsz, mint: *hordó*, *ülő*, *lopó*.

a Deákbann: *ludio*, *turbo*, *equiso*, *epulo*. 's a t. illyen formák.

p.) *ap*, *ep*, p. o. *isz-ap*, *ül-ep*, *kér*, *ker-ep*, (járó híd) 's a t.

r.) *ár*, *ér*. Jelent olyyat, a mi a Gyökér' értelmét gyakorolja. p. o. *búv-ár*, *hat-ár*, *kűf-ár*, vez-(el veszett) *Vez-ér*, *fűz-ér*. 's a t.

a Görögbenn: *nipto* *lavo*, *nipter*, *lavarum*, *charafszo*, *sculpo*, *character*, *rheo*, *loquor*, *Rhetor*, *mysso* *emungo*, *myster*, *nasus*, *hiao*, *sano*, *hiater* *medicus*, *klyster* *clysterium*.

a Frantziábann: *amateur*, *chanteur*, *courir*. 's a t.

a Németbenn: *Schreiber*, *Freffer*, *Saufer*, *Spieler*, *Macher*. 's a t.

a Deákbann: *rector*, *pastor*, *doctor*, *scriptor*, *molitor*. 's a t.

s.) *ás*, *és*, többnyire az Egygyes Számbann lévő Harmadik Személy, vagy a Gyökér után, de néha az Első Személy után is tétetvénn, *Tselekvő Magábannérthetőt* formál, p. o. *áld*, *áld-ás*, *áldom-ás*, *hall*, *hall-ás*, *hallom-ás*, *kér-és*, *tűr-és*. 's a t.

a Deákbann, illyen értelműek ezen Nevektől származtak: *bonitas*, *capacitas*, *pietas*. 's a t.

a Frantziábann: *paturag-e*, *pastura*, *partag-e*, *ofztás*, *temoignag-e*, *bizonyítás*, 's a t.

Az s tevődik néha a Részesülő után, és annak értelmét neveli. p. o. *futó*, *fut-ós*, *ökkelő-s*, *ifzo-s*.

ság, ség, jelent olyyat, a mi körül a Gyökér gyakoroltatik. p. o. *bír-ság, lak ság, vere-ség, veti-ség*, 's a t.

fz.) *afz, efz*. Abból lettet, a mibenn a Gyökér gyakoroltatik. p. o. *kop-afz, vál-afz, rag-afz, er-efz*. a Görögbenn: *Krino iudico, Krites* bíró, *poico facio fingo Poietes, Poëta*. 's a t. a Németbenn: *Erkenntnisz, Genusz, Überflusz* 's a t.

a Deákban: *sepio, sepes, interpretor, interpres*. 's a t.

t.) *at, et*. Formál a Gyökérből Szenvedő Magábannérthetőt. p. o. *bán bán-at, gondol-at*. 's a t. *üt-et, főz-et, végez-et* 's a t.

a 'Sidóbann: *nhatar, circumdare, nhateret corona, kipper expiare, kipperet, expiatio, malak regnavit, malkhut regnum, barah, berith foedus*. 's a t.

a Görögbenn ezek: *hygros humidus, hygrotus humiditas*, 's a t. ilyen formák, de Nevektől származnak.

a Deákban: *hortor, hortat-us, apparat-us, hinnit-us, prurit-us*. 's a t.

a Németbenn: *thun, That, fahren, Fahrt, Schrift*. 's a t.

lan, len; t, Közbejárulóval. Jelent a nélkül való létezt, a mit a Gyökér téfzen: *lát-at-lan, hall-at-lan, vet-et-len, süt-et-len*. 's a t.

ts.) — — Készül véle Szenvedő Mássalérthető. p. o. *teker, tekerts, vakar, vakar-ts, farag, farag-áts, forgáts, ken, ken-ő-ts*.

a Deákban: *purgat-io, captat-io, executio*. 's a t.

a Tótban: *thám, texo, tháts, textor, merim, metior, merit, menšor*.

tsó, tső. olyyat téfzen, a mi által gyakoroltatik a Gyökér. p. o. *hág, hág-tsó, lép, lép-tső*.

tz.) — — Suhan, *suhan-tz, vir, virgon-tz*.

tza, tze, arra a végre való dolgot jelent, a mire való a Gyökér, p. o. *rak, rak-on-tza, ít, ít-tze, mér, mér-tze, tart, tar-gon-tza*. 's a t.

z.) — — *é, edit, i, bibit*. Innen *éz, iz, sapor*. Ebből: *ví, lefzsz: vít, vit-é-z*.

v.) — — Lefzsz a Részessülő' *ő* vagy *ö*, Végezetjéből, és így azt téfzi a mit a Részessülő p. o. ebből *ölő, lefzsz ölv, nyelő, nyelv, örő, örv, hívő, hív*.

a Deákban: *gelu, cornu*, (szaru) *tonitru*,
's a t.

Néha az Igékből, ha semmi nem tevődik is utánnok,
Név lesz: p. o. *szél*, *scindit*, *szél*, *margo*, *nyom*,
premit, *nyom*, *vestigium*, *hív*, *vocat*, *hív*, *fidelis*, *nö*,
crescit, *né*, *uxor*, *fog*, *capit*, *fog*, *dens*, *szög*, *scindit*,
szeg, *segmentum*.

III. Az Igékből lesznek Elölutóljárók és Hatá- rozók.

Meg kell jegyezni, azokonn kívül, a mellyek a Beszéd'
ezen két Réfzeiről már el mondódtak, a VII^{dik} és VIII^{dik}
Réfzbenn, hogy ilyenek lesznek az Igékből úgy is;
ha semmi Végezet nem ragasztódik is hozzájuk, mint:
hoz, *fert*, *hoz*, *ad*, *akar vult*, *akar five*, *val*, *existit*,
val cum.

C.

A Réfzetskékből lesznek:

I. Nevak, e következő Végezetekkel:

- s.) *os*, *es*. Ebből a Közbevetőből *jaj*, lesz: *jaj-os*,
ebből az Elölutóljáróból: *leg*, lesz: *leg-es*.
a. c. *ig*, *usque*, *ig-a*, *meg*, *meg-e*. (quasi pone ipsum)
Ebből, *megje*, *Vármegje*, *elő*, *elő-t-e*.
g.) *ag*, *ög*, *által*, *per*, *által-ag*, *fel*, *fel-l-eg*.
k.) *ék*. — *mellé*, *mell-ék*, vagy *mel-l-jék*.
n.) *ny*. — *leg*, *leg-ény*, *al*, *alatt*, *ala-ts-ony*, néha,
nehány, *kül*, *kül-ön*, *külön-bb*, vagy *külömb*.
só, *só*, *hátul*, *hátul-só*, *utól-só*, *fel-ső*, *el-ső*.

II. Igék a következő Végezetekkel:

- gat*. — — *jaj-gat*, *nó-gat*.
l.) — — *al*, *alal*, vagy *áll*, *által*, *per által* *erube*-
scit; *el*, *elel*, vagy *el-l-ik*, *jaj-d-ül*.
t.) *kül*, *kívül*, *kívül-ít*, vagy, *küld*. óha! *óha-j-t soha*,
soha-j-t: az az: ezeket hajtja: *óha*, *soha*.
(Lehet így is: hogy ezt hajtja vagy mondja
gyakrann: *ó!* és, *so*.) *am*, *ám-ít*, *ah*, *áh-ít*.
's a t.
z.) *fel*, *fel-ez*, *al*, *al-áz*, *mellé*, *mell-öz*, *elé*, *előz*. —
Miképpenn készülnek a Réfzetskékből, újabb
Réfzetskék, öszvetétel által? ez mindeniknek
a maga helyénn előadódott.

§. CXVII.

Hogy ennyi Nyelvekbenn, (ide lehet számlálni az

Olafz Anglus és Belga Nyelvet, úgy a Spanyolt is) a Származtatás' Végezetjei, illy egyféleképpenn, tsak történetből estek volna: fel se lehet tenni: és lehet ennek okairól nem egyféleképpenn vélekedni: de úgy látszik, ez nyilvánvaló jele annak, hogy valaha a Világonn tsak egy Nyelv vólt, mellyből a többek ágaztak; és ezekbenn a Gyökerek és Tör'sökök ugyan mások, mivel az emberek elfzéledvén, szókat, a szerint formáltak lassann lassann, a' mint újabb dolgokat esmértek meg; azért különbözök ugyan a szók, de a Származtatás' Regulait, az emberek magokkal elviték, és akaratjok ellen is megtartották, mint a természetbenn vagy ősi hagyománybann fundálódtak; és osztánn ebbe, mint valamelly Formába, úgy öntöttek az új szókat.

Nagy erősítésére szolgál ennek az is, hogy vagnak olyan Gyöker Szók, mellyeknek nehéz végire menni, hol vették magokat? Mert egynehány Nyelvbenn egyformák: de azombann, mindenik Nyelvnek tulajdonságához alkalmaztatott új szók jönnek tőle p. o.

Rág, rág-al, rág-al-maz, igaz Magyar Származtatás, még is a 'Sidóbann ezt a Gyökeret feltaláljuk: *Ragal*, és éppenn azt teszi a mit a Magyarbann; *rágalmazni*, holott pedig a Magyarbann, az *al* valóságos Származtatásbéli Végezet, mint: *vas-al* 's a t.; a 'Sidóbann pedig ezen szóbann az *al* a Gyökerhez tartozik; és jó tőle, *regel*, *pes*, mellynek mi közi a rágalmazással?

Alom, valóságos Magyar szó, és ettől *ál*, vagy *al* lehet származtatni: azombann, 'Sidóul is *Halom* vagy *Alom* jó szó, és éppenn azt teszi: *Sómnus*. Az *m* itt Gyöker Betű, a Magyarbann pedig nem az, hanem Végezet.

A mai emberek közt legrégibb, legközönségesebb és legszükségesebb tselekedeteknek, az *evésnek* és *vívásnak*, három Nemzetnél is találjuk, szinte tsak nem azon eredeti Nevét. A Magyaroknál a *vívás hartzolás*, ettől jó: *ví*, mellynek eredeti jelentése, az erőbenn látszik lenni, mint az ágaiból megtetszik. Így a régi Rómaiaknál, *vis*, *vi*, erőt teszen, úgy a Görögöknél, *bia* vagy *via* éppenn azt teszi. Mind a három hadakozó Nemzet vólt, és azt nem lehet mondani, hogy ezt a Gyöker-szót egymástól vették volna: mert ez mindenik elébb tudta, mi a vívás? mint sem egymást esmerete volna. Mind a hárombann, egymáshoz igen közelvető szók jönnek ettől: *vi*. A Magyarbann *vívás*, *vígy-ázó*, *vi-r-ít*, *virg-ontz*, *vi-rág*, *víd-ék*, *vitéz*, *villám*: (Lásd a Tóldalékbann) a Deákban: *vis*, erő,

vinco, győzöm, *Provincia vigil*, *vir*, *virgb*, *virago*, *virtus*, *viret*, *vita*; a Görögbenn ettől: *bia*, vagy *via*, *biazo*, *vim infero*, (a hangja és formája is vét ehhez viaskodom) *biastes*, *biatas*, *biates*, vagy *vvol viafztes*. 's a. t. *violentus* (hasonlít ez *viates*, ehhez *vitéz*.)

Az *evésnek* neve is így járt, melly ez: *esz*. Annak más Idejeibenn, az *sz* helyett, *t* vagy *d* is jó elő, *et*, *ed*; úgy a Deákbann is: *edo*, *edis*, vagy *es*, *edit* vagy *esí*. Így a Németbenn is: *essen* edere.

Igen szükséges dolog lévénn az embereknek a 'sák: ennek is egy a Neve sok Nemzeteknél: 'Sidóknál, Magyaroknál, Romaiaknál, Görögöknél, Németeknél, Frantziáknál 's at.

A *mozgás* vagy *mozdítás* neve is igen szükséges és természeti dolgot jelentvénn, sok Nemzetnél, egy Gyökértől jó. Ettől t. i. *mo*, mellyből lélsznek a 'Sidóbann: *moth*, *muth*, *moveri*, *motah* iugum, *moth* vectis; a Deákbann: *mo-vet*, *mo-tus*, *mot-ito*, *mot-acilla*, *mot-or*, *mo-bilis*, a Magyarbann: *moz-og*, *moz-d-úl*, *mot-fzan*. A Frantzia, tudva van, hogy a Deákot követi.

Sok szó jön mind a Magyar, mind a Német és Deák Nyelvben ettől is: *vál*, mellyeknek értelme mind egygyüvé mehet, mint valamely középpontbann, abbann az értelembenn, a mit ez a Magyarbann téfzen: *vál*, úgy mint: *dirimi*, *divelli*, *separari*:

Nyelvünkben immár ezek jönnek tőle: *vál-ú*, *vál-afz*, *vál-afzt*, *váló-gat*, *vált*: *Váll*. Lásd a Tóldalékbann.

A Deákbann pedig ezek: *valvae* kétfelé nyíló ajtó, *vallis* völgy, *vallum*, árok, sántz. Mind ezekbenn a feljebb említett jelentés meglátszik. Ez a szó is: *valeo*, kettős értelmű, *bone valet*, *male valet*, mint ez: *válik*, *nekiválik*, *redáválik*, *megválik*.

A Németbenn ezek származnak tőle: *Wahl* electio, *wählen*, eligere, *walten*, administrare, *Wall*, vallum.

Tsin, vagy *csín*, három Nyelvben vevődik észre, és ezen érthetetlen forma Gyökértől, mindenik a maga módja szerint származtat új szókat; mellyek mind ebben határozódnak, *facio affabre*, *polio*. A Magyarbann, ezzel a Végezettel: *ál*, lelszsz: *tsin-ál* facit. Ezzel: *ny*, (mint, *fen*, *acuit*, *fény*, *ken*, *kény*,) lelszsz belőle: *tsíny* (hordó' tsínnya, margo) ezzel; *os* lelszsz: *tsín-os*, *tsín-talan*, *impolitus nequam*.

A Tótbann is *c'in*, ezt téfzi *facio*. Ettől: *cinitel* actor, *c'inowe* acta, *c'ineny* actio.

Hogy a Deákbann is vólt valaha ez a szó: *cin*, és éppenn azt tette, a mit a Magyarbann és Tótbann: mutatja ez a szó: *concinno*, *concinus*, melly a hangra nézve is vét ehhez: *csínos*; az értelemre nézve is éppenn

az. Ez is innen jő; *cinnus*, *cincinnus*, hajfűrt: *cingo*; sőt ezek is, *morticinus*, döggelhólt, *Tyrocinium*, *lapidicina*, *latrocínor*, *patrocínor*, *sermocínor*, *facinus*, s a t.

Kal, egynehány Nyelvbenn más más Mássalérthe-tökkal, adatvánn-elő, és mindenik Nyelvnek tulajdon természeti szerint tétetvénn-hozzá valami Végezet: más más szókat formál ugyan; de mind ezen közép pont-ra mennek-öszve: *voco*.

A 'Sidóbann: *kahal*, *congregare per vocem*, a Görögbenn *kaleo*, a régi Deákbann is: *kalo*, *voco*; a Sírriában: *kuhaltho*, *exclamatio vociferatio*; a Magyarbann: *kiált* (mintegy) *kahalít*.

A tőle származtak ezek: a 'Sidóbann: *kól*, *vox*, *kohelet*, Ecclesiastes Concionator, *kehilah*, *congregatio*; a Görögbenn: *kalesis* vagy *klesis*, *vocatio*, Ecclesia, *coetus*, *kletos*, vagy *klytos* *vocatus*; — a Deákbann: *Kalendae*, *kalator*; *kalo*, szolga, *clueo*, *vocor*; talán ez is: *clamor*, quasi *cahalmor*, *clango*, *clahalango*, mivel az Ujhóld' Innepénn kürtöltek; úgy *calu-mnia* (ez Töldalék, mint ebbenn *Parsi-monia*). — A Magyarbann: *kiált*, *kidáltás*, *kiáltó*, néhol: *kalandos*, *coetus congregatio*, (mint hajdann *Kalendae* erre vólt rendelve;) néhol: *kajabajál*, *clamitat*. Mind ezekbenn a *k*, és *l*, megmaradnak; e vólt hát valaha az igaz Gyökér: *Kal*.

Ezekről 's több effélékről mondani nem lehet, hogy ezeket a most élő Nemzetek vették egymástól, mint más sok szókat, mellyeknek egész laistromát lehet előadni: mert ezek a szók, elébb vóltak szükségesek, mint ezek a Nemzetek egymást megesmérték; és többnyire, magokbann, érthetetlen szók. Valamint azért, valamelly Unoka-gyermekekben, látvann az ábrázatjokbann valamelly hasonlatosságot, nem ezt mondjuk: hogy azok egymástól vették azt a hasonlatosságot: hanem hogy azon Tör'söktől vagy Nagy Atyától ízármaztak: így ezek az egynehány szók, és a Végezeteknek hasonlatossága, annak maradványi és bizonyysági, hogy valaha az emberi Nemzetnek egy Nylvé vólt. — Többeket is lehet efféléket kinyomozni.

§. CXVIII.

Második kútféje az új szóknak, az *öszvetétel*. A szók' öszvetételének, két főbb okai vagynak. Egygyik ez, hogy rövidebbenn, másik ez: hogy világossabbann, hathatósabbann, és nagyobb meghatározással szólhasunk; és e szerint nálunk az öszvetétel, vagy némelly Töldalék Szóknak és Betűknek *Elhagyása*, (ellypsis)

vagy a *Szóknak Megszaporítása* (Pleonasmus) által készül. Valamint pedig az Ejtetésbenn 's a t.: úgy az Őszvetéltbenn is a Gyökér és Tör'sök Szavainkból semmi el nem vehet; nem úgy mint p. o. a Deákban, ebből: *obfacio*, lesz *sz officium*, *magnum facio magnifacio*. 's a t.

§. CXIX.

A mint más Nyelvekbenn, úgy a miénkbenn is, figyelmeztést érdemlenek kivált az Őszvetett Igék, és az Őszvetett Nevek. Mind a két rendbélieket, az Elölutóljáró teszi olyanokká, és az Igék mellől ugyan az Elölutóljáró soha ki nem marad. p. o. *kimegyek*, *hozzáfogok*, 's a t.: de mikor két Névből lesz *sz* egy Őszvetett Szó: akkor az az Elölutóljáró, melly az elsőhöz (ha azt egészenni ki akarnánk mondani) kívántatnék; kihagyódik; és éppenn ez a *Kihagyás* mutatja-meg, hogy az Őszvetett Szó.

Ugyan is mikor Nyelvünkben két Név őszveteződik: áll az Őszveigazítva, (in statu Regiminis) az az: az adódik-elő, hogy micsoda *Tekintetbenn* (Relatio) lehet vagy kell, a kettőt egymásra nézve gondolni? Ez a *Tekintet*, négyféle.

1.) Vagy egygyik a másikhöz tartozik, és ez amazz bírja, melly nálunk a Második Ejtés, ezzel a Végezettel: *e*. De ez az Ejtés, nem jó-bé az Őszvetéltbenn: hanem ezt a Tekintetet, más Ejtéssel szoktuk kitenni, mint alább ki fog tetzeni.

2.) Vagy egygyik vitetik a másikra, mint Tzéljára, melly nálunk a Harmadik Ejtés által jelentődik, ezekkel a Végezetekkel: *nak*, *nek*, *hoz*, *hez*, *höz*, *ra*, *re*, *ba*, *be*. 's a t.

3.) Vagy az egygyik a másiknak Tárgya, a mit teslekeszik, vagy a mi körül foglalatatoskodik. E ni nálunk a Negyedik Ejtés által jelentődik, ezzel a Végezettel: *t*.

4.) Vagy egygyik a másiknak idejét helyét, és más környüállásit adja-elő, melly nálunk a Hatodik Ejtéssel tevődik-ki, ezekkel a Végezetekkel: *bann*, *ben*, *ből*, *ből*, *tól*, *tól*, *val*, *vel* 's a t. De ezekkel a Végezetekkel még, az Őszvetélt el nem készül: hanem,

a.) A Harmadik és Hatodik Ejtés után, ott kell gondolni mindenkor ezt a Segítő Részesülőt: *való*; és úgy lesz az Egybeszerkeztetés egész értelmű. p. o. *tyúknak-ól*, nem jó, hanem *tyúknak való ól*, *műhöz-szer*, nem jó, hanem *műhöz való szer*. *Nádból méz*, nem jó, hanem: *Nádból való méz*.

Mikor már az ilyen Egybeszerkeztetésből, *kihagyódnak az Ejtések* Jegyei, és ez a Segítő: *való*: akkor

leszsz két Szóból, egy új *Őszvetett Szó*. p. o. *tyúkól, műszer, nádméz*.

b.) Mivel egy dolognak, a másakra való vitetődése, melly a Harmadik Ejtésbenn adatik-elő, magábann-foglalja, azoknak egymáshoz való hasonlatosságát is: ez az oka, hogy némelly *Őszvetett Szavainkbann*, nem ezt a közönséges, és eléggé meg nem határozott Tekintetet hagyjuk ki: *hoz való*: hanem ezt: *hoz hasonló*. p. o. *káka-bél*, ebből lett: *kákához hasonló bél*, *szarufa, vendég-oldal, vendég-haj, gyöngy-virág ökör-szem madár, hez hoz hasonló*.

c.) Már feljebb említődött, hogy a Második Ejtés, nem jö-bé az *Őszvetételbe*: azért az olyan *Őszvetett Szavainkbann* is, mellyekbenn úgy látszik, mintha a Második Ejtésbeli Tekintet vólna befoglalva: valósággal a Harmadik vagy Hatodik Ejtés' Jegye, és a *való*, hagyódtak ki. p. o. *Péter-kés, katona-fegyver, vadász-kürt* 's a t. nem ebből lett: *Péteré kés, katonáé fegyver*, mert így senki se beszéll: hanem ebből: *Péterhez, katonának való* 's a t.

d.) A Harmadik Ejtés' Jegyei között, ott lévén a *ra re* is: sokszor a két szó' egymáshoz való Tekintete, így adódik-elő; *ra-való re-való*. — Oda feljebb a Részesülőkről a jegyződött-meg, hogy azok sokszor Magábannérthetők helyett állanak, és annyit tesznek mint: valamelly végre, vagy valamire való: (mellyet sokszor Határozatlannal is teszünk ki, mint *vágó*, azaz vágni való) innen, az illy formà *Őszvetett Szavainkbann* is: *szántóföld, tanuló, ebédlőház* 's a t. úgy gondolhatjuk, mintha telyesen így vólnának: *szántani, vagy szántásra, tanulásra* 's a t. *való*.

e.) Ezek; *bólvaló,rólvaló,tólvaló*, sokszor megrövidítve jönek bé az *Őszvetételbe*, így: *beli, féle, nemű*, p. o. *házbeli, posztóféle, értznemű*. Sokszor elhagyódik ez is: *nemű*, és átaljábann így szólunk: *afszzonyember*, e helyett: *afszzony nemű, férfi, leány gyermek, szilvafa, almafa*. az az: *nemű*.

f.) Mivel a Negyedik Ejtést, a Tselekvő Igék kívánják magok mellé: az *Őszvetételbenn* is, a Negyedik Ejtés mellé, mindenkor a 'Tselekvő' Részesülője járúl, vagy abból lett Magábannérthető. Illyenkor a Negyedik Ejtésből, elhagyjuk a *tt*, így: *ökorhajtó*, e helyett: *ökröt hajtó, Kötélverő, kéményseprő, könyvkötő* 's a t.

És így a melly Egybefzerkeztetésbenn, világosonn kitevődik az Ejtés' Jegye: ott szorossann szólván nints *Őszvetétel*, p. o. *földhöz vert, éhel holt, nagyra látó, perrel nyert, ágról szakadt, sokat látott hallott ember*:

Ámbár egy Mássalérthető lesz az belőlök. Lásd a CXXVI. §.
's a t.

Közönséges vélekedés ugyan, mintha két Névből, úgy formálnának egy Őszvetett Szó, hogy az első, a Harmadik Ejtésbenn állana; a honnét ehhez Kihagyó Jegyet szokás tenni így: *búza' szem*, mintha tellyesenn így volna: *búzádnak szeme*. De az Őszvetétebbenn, nem mindenkor csak a *Bírást* vagy *Hozzá tartozást* adjuk-elő; és nem csak a *nak nek*, híjjával vagynak az első Nevek. p. o. Ezekbenn: *hó-guja*, *bál-dohány*, *fa-láb*; *arany-lántz*, *köszörű-kő*, *szaru-fa*, *mester-gerenda*, *gyermek-ágy*, *vendég-oldal*, *vendég-haj*: hogy bírja egygyik a másikat? Ezek nevetségesek volnának a 3dik Ejtés' Végezetjével. p. o. *Vendégnek-haja*, *szarunak-fája*: 's a t. hanem néha az egygyik, a másiknak az eredetit adja-elő, mint: *szibva-íz*, *fa-olaj*, *nád-páltza*: néha egygyik a dolgot, másik annak a helyét, mint: *gyöngy-ház*, *ürge-lyuk*, *etzet-ágy*, *tyúk-ól*, *hal-piaztz*; néha az egygyik a dolgot, a másik az afféle sok dolgoknak egygyüvé való foglalódását, mint: *Juh-nyájj*, *bál-dohány*, *rakás-fa*, *vég-posztó*. Néha az első jelenti, mitsoda végre való a másik? p. o. *Tsap-szék*, *köszörű-kő*, *műh-hely*, *nyak-vas*, *bor-tzégér*, néha az első jelenti a dolgot a mivel a másik bánik, mint: *Szobaleány*, *selyem-bogár*, *Ser-Tsaplár*, *Erdő-Tsösz* 's a t. néha egygyik, hasonlatosságbann adja-elő a másik' tulajdonságát, mint: *fa-embér*, *káka-bél*, *gyöngy-virág*, 's a t. néha egygyik jelenti a másiknak idejét, mint: *esti-hajnal*, *dél-ebéd*. 's a t.

§. CXX.

Eddig szó volt a Magábannérthetők' Őszvetételéről: mert a Mássalérthetők, csak úgy jöttek itt bé, a mennyibenn az Őszvetétel által, Magábannérthetők-ké lesznek, nevezetesenn a Részeseülők. De vagynak olyan Őszvetett Szavaink is, a melyekben az egygyik, *Névbéli Massalérthető*, és az Őszvetétebbenn is az marad; a melyeknek megesmértető jele ez: 1) Hogy ezek elválhatatlanul egygyütt maradnak, és azon dolognak jelentésére, sem Magábann sem Massalérthetőt, mást nem választhatni és nem tehetni helyettek; ámbár telne más szónk.

2) Hogy ezek egygyütt vétetvénn, noha más dolgokat is jelenthetnének, de a szokás, mind azokat elhagyván, csak azon egy dolognak jelentésére fordította alhatatosonn. Illyenek ezek: *Nagy-Atya*, *lelki-esméret*, *Egy-ház*, *őszí-féreg*, *vak-ablak*, *veres-begy*, *Fias-tyúk*, *százszor-szép*, *vas-matska*, (*Vivő-legény*.) *Völegény*,

M

(menő afzfzony) Menyafzfzony, *his-pdñz* 's a t. Már p. o. e helyett: *lelkiesméret*, lehetne tenni, vagy ezt: *belső esméret*, vagy ezt: *lelki érzés*; de senki se értené ezt rajta: *Conscientia*. Tehetne ez mást is, p. o. ezt: *Spiritualis Cognitio*; de a szokás csak ennek jelentésére szorította: *Conscientia*. Mind öfvevénn is azombann az ilyen Öfzetett Szavainkat, kevésnek találjuk. A *Névbéli Mássalérthető* helyett, inkább szereti Nyelvünk az Öfzetételbenn a Magábannérthetőket, és a Részcsülöket, ezen utóbbiak, a Magábannérthetőknek, hol eleibe hol utánna tévödvénn (Láss ezekről az Elrendelésbenn.) A Névbeliék között, igen kevés tévódik a Magábannérthető után p. o. *Hadnagy*. Hadbann vagy Hadhoz való Nagy.

Ez a tulajdonsága is van, sok mind Névbéli, mind Részcsülő Mássalérthetőknek, hogy magokbann is, mintegy Öfzetett Szók helyett vagynak: mert valóssággal mindenkor Magábannérthetőt hagyunk-el; a melly tellyesenn mellett állana, sőt a mellyeket, mi helyt kimondódnak magokbann a Mássalérthetők, mindjárt melléjük értünk, p. o. *Szilvás, ágyas, ser-tés, béles, farkas, leves, tizes, húszas, hordó, fűró, néző, adó, ülö, lopó, kerülő, kötő, vágó, bíró* 's a t.

Néha két Mássalérthetőt is teszünk-öfzve: de az első ilyenkor Határozó helyett áll. p. o. *vákmerő* e helyett: *vakonn merő, fenevad, nagysok, felemás*. 's a t.

§. CXXI.

Feljebb mondódott, hogy nem csak az okozza az Öfzetételt, hogy rövidenn szóljunk; hanem ez is, hogy világosabbann, hathatósabbann, és inkább meghatározva beszéljünk. Erre nézve:

1.) Néha két olyan szót teszünk egygyüvé, a mellyeknek az egygyike semmit sem téfzen, csak hangal hasonlít az elsőhöz. p. o. *ringyrongy, zegzug, tarkabarka, izegmozog, téblább, gízgaz, diribdarab, tsinnyabinnya, lotspots* 's a t.

2.) Néha ugyan azon egy szó, kétfzer tétetvénn, neveli a szó' értelmét. p. o. *kettödönnketté, egygyesegyedül, nöttönnö, helyelhellyel, kérvekerde, szemtöl szembe* 's a t.

3.) Néha két egymáshoz hasonló dolgot jelentő szók tétetvénn-öfzve, hathatósabb értelmű szó lesz belőlök, mint: *húzávona, agybasóbe, hébehóba, nyakrafőre, ötölhatol, sebbellobbal, ütívéli, üzifüzi, tsűzfűsz, ellelféllal; tenyerealtapas, szemjűl*. 's a t.

4.) Néha különvéve, egygyik sem téfzen semmit: öfzetételve pedig, hathatós jelentésűek mint: *dérdúr,*

dlbddd, fúntomfánt, hejjehejja, hebehurgya, intzenpintz, tséltzap. 's a t.

5) Sokszor valamely idegen szóval, öszveteslünk, valamely hasonló forma értelmű Magyar szót, és leszsz belőle egy új szó. p. o. *arbor, árbotzfa, Vogel, fogoly-madár, pes (canis) Kutyaapetzér, Meister, Mesterember,* 's a t.

§. CXXII.

Az Előlutóljárókról rövidedenn e jegyződik-meg, hogy néha ezek is, Magábannérthetővel, öszvetevődnek, a midőnn az Előlutóljárók mellől, mindég e hagyódik-ki *való. p. o. felház, általút, e helyett, felvaló ház, út.* Néha Mássalérthetővel, mint: *Felperes Alperes* 's a t.

(uu) Látni való ezekből, hogy az Öszvetételnek, mellyik Ágánn lehet leg inkább Nyelvünket bővíteni.

XII. R É S Z.

A Beszéd' Részeinek Elrendeléséről.

§. CXXIII.

Mikor a Beszédnek, vagy ugyan azonféle, vagy külömböző Részeit, egymással, valamely Nyelvnek természetete és tulajdonsági szerínt, úgy szerkeztetjük-egybe, vagy úgy helyheztetjük-el; hogy beszédünket akár ki is, a Nyelvet tudvánn, megértheti; azombann a szóknak ilyen egybeszerkeztetése a fület sem sérti: nevezhetjük a Grammatikának ezen Részt, a *Szók' Elrendelésének*: (Syntaxis)

All pedig ez az Elrendelés: 1.) *A Szóknak Öszveillelésébenn*, melly szerínt, mikor úgy kívántatik, a Beszédnek Részei, hol Számjokra és Személlyeikre, hol ismét Ejtésseikre és Idejeikre nézve, egymással meg-egygyeznek. *Syntaxis Convenientiae.* 2.) *a Szóknak Öszveigazításábann*, melly szerínt ez vagy amaz szó, a másikat, vagy a többit, mintegy vezérli és igazgatja, és azoknak vagy ez, vagy amaz Számját, Módját Ejtését 's a t. kívánja. *Syntaxis Regiminis.*

Hofzszas de szükségtelen is volna ezen Munkábann, a Szók' Elrendelésére tartozó olyan Regulákat is előadni; a mellyek közök más Nyelvekkel is, p. o. *A melly Ejtésbenn kérdeznek: abbann felelj!* 's a t. Elég léfszen, főképpenn tsak azokat érdekelni, mellyek a Magyar Nyelvnek tulajdonai.

A Magábannérthető Nevek' Elrendeléséről.

1. Regula.

A Vezeték Neveket, mindenkor eleibe kell tenni a Kereszt Neveknek így: *Hunyadi János, Kenizi Pál, Hiripi Péter* 's a t.

2. Regula.

A melly Nevek Méltóságot, Tifztséget, Hívataalt, Mesterséget 's a t. jelentenek: azokat 1.) A Vezeték Neveknek mindenkor eleibe kell tenni, így: *Cardinalis Szétsényi, Gróf Forgáts, Generalis Mészáros, Kapitány Szentiványi, Püspök Prinyi, Predikátor Helmetzi, Profeszszor Maróti* 's a t. 2.) A Kereszt Neveknek pedig mindenkor utánna, így: *Pál Apostol, Mátyás Király, Gergely Pápa, György Deák, János Kováts* 's a t. mivel, a mint látni való, ha a Tifztséget, Méltóságot, Mesterséget jelentő Nevek, eleibetevődének a Kereszt Neveknek, Vezeték Nevek gyanánt bevődhetnének, így: *Király Mátyás, Kováts János* 's a t.

(xx) Való ugyan, hogy egy darab időtől fogva, kezdik így is mondani: *Forgáts Gróf, Szentiványi Kapitány*: de ez, a Magyar Nyelv' nemtudásából származott hiba; mivel az efféle szólások, kettős értelműek. p. o. ez: *Szentiványi Kapitány*, ezt is teheti: *Capitaneus* qui est ex Szentivány, ezt is: *Szentiványi est Capitaneus*. Hasonlóképpenn ez: *Ördög Szolgahíró*, ezt is teheti: *Diabolicus Judex Nobilium*, ezt is: *Ördög est Judex Nobilium*. — Más Nyelvek' követéséből származott ez is: hogy a Véséget jelentő Neveknek eleibe tevődik ez: *Uram*, így: *Uram Atyám, Afiszony Anyám* 's a t. melly szint olyan vad, mint ezen még annyira el nem hatalmazott megfőllítások: *Uram Ipam, Afiszonyom Szomszédom* 's a t. Nem is lehet ezt a hibát az efféle Szóllásokkal menteni: *Uram Isten, Uram Király* 's a t. mert ezek nem Egybefzerkeztetve állanak, hanem két különös megfőllítások; és ilyen módonn, több szókkal is élünk a megfőllításbann, mint: *Uram Jehova! Félseges Isten!* 's a t.

Mikor pedig a Magyar eleibetefzi ezt valamelly Névnek: *Uram!* el nem málaltja azt annak utánna is tenni, így: *Uram Bíró Uram, Uram Komám Uram!* 's a t: de a Véséget jelentőkkel így soha nem élünk; ez is azt mutatván, hogy azoknak ezt: *Uram*, soha nem kell eleibe tennünk.

§. CXXIV.

Közönséges vélekedés ugyan, hogy mikor a Magyar Nyelvbenn, két Magábannérthető áll egymás mellett; és az egygyik a *bíró*, a másik pedig a *bírt* szemelyt vagy dolgot jelenti, p. o. *ember élete, bika szarva*: ekkor az első, vagy a *bíró*t jelentő, mindenkor a Harmadik Ejtésbenn volna; és tellyesenn azt, így kellene mondani: *embernek élete, bikának szarva* 's a t; követ-

kezesképpenn, csak rövidségnek okáért hagyódnék-ki a *nak nek*; de annak jeléül, a *Kihagyót*, mindenkor ki kellene írni így: *ember' élete, bika' szarva* 's a t.

De méltánn Kérdésbe lehet hozni; hogy valjon az ilyen Egybeszerkeztetésbenn a *bíró* Név nem inkább az *Első* vagy *Második* Ejtésbenn vagyon é? Mert:

1.) Az ilyen Egybeszerkeztetésbenn a 'Sidóknál, mindenkor az *Első* Ejtésbenn tevődik a bírast vagy bírót, (possessore) jelentő Név.

2.) A köz beszédében, alig hallunk egyebet az *Első* Ejtésnél, (hanemha az ilyen Egybeszerkeztetett Magabannérthetők, helyekre nézve változnak; melyről alább) mikor pedig néha halljuk is a köz beszédében a Harmadik Ejtést; gyanítani lehet, hogy abba a könyvekből tsúszott-bé; a könyvekbe ismét a fordításokból; alkalmaztatván a Fordítók Nyelvünket, a Deák és egyéb Nyelvekhez; melyekben, mivel az efféle Egybeszerkeztetésbenn, a bírast jelentő Név a Második Ejtésbenn áll: azt gondolván, hogy azt abban fordítani nem lehet; és látván hogy annak a Harmadik Ejtésünk megfelelhet: ezzel tették-ki; holott bátran teheték volna az *Első* Ejtésbenn, vagy pedig a Másodikban; mivel:

3.) A bírast a Magyar Nyelvben is, a Második Ejtéssel szoktuk jelenteni. p. o. *Péteré* ez a ruha, nem a *gyorsaké* a futás; 's a t. és így feltehetni, hogy a kérdésbenn lévő Egybeszerkeztetésbenn, a bírast jelentő, valósággal a Második Ejtésbenn áll; hanem hogy annak Jegye az *é* általzökik, a másikba, és annak Ragasztékos ereje helyre állván, a Húzását elveszti, így: *ember. élete, Péter pénze*, e helyett: *emberé élet, Péteré pénz* 's a t. vagy pedig a bírt dolgot jelentő Magabannérthető Magabannhangzóihoz képest, nem az *e*, hanem az *a* Mutató Névmasa vevődik-fel így: *bika szarv-a, Vármegye Hajdúja*, e helyett: *bikáké szarv, Vármegyéé Hajdú* 's a t.

4.) Bizonyos ezenn kívül, hogy a *nak nek*, segítségével, olyast szoktunk valakinek tulajdonítani, a mivel még az nem bír; és bírast csak úgy jelent, ha Ragasztékos Név tevődik mellé. p. o. *Péternek könyvet adtak* 's a t. azt jelenti, hogy még azzal nem bírt; és a bírast Ragasztékos Névvel jelentjük így: *a Péternek könyvét adták nekem*. 's a t. Ezt pedig *nak nek* nélkül, még világosabban mondjuk-ki így: *a Péter könyvét adták nekem*.

Ambár azért a szokas már tűrhetőkké, sőt helybehagyhatókká tette az efféle szólásokat: *Úrnak Temploma, halálnak fia* 's a t. de *nak nek* nélkül ezek szintűgy

érthetők és még helybehagyhatóbbak: *Úr Temploma, Úr dolga, haldí fia* 's a t; és kivált az Idegenekre nézve, közönséges Regula lehet ez:

3. Regula.

Mikor két Magábannérthetőt akarunk egymás mellé állítani: akkor azt, a melyik a bírást jelenti, teszteljük-elől, az Első Ejtésbenn, minden *Kihagyó* nélkül, a birt dolgot jelentőt pedig Regasztékkal így: *Ország Királya: Tanács végeztése* 's a t. A Városok, Folyókák, Hónapok és Napok 's a t. Neveivel eddig sem éltünk másképpenn. Nem mondjuk p. o. *Budának Vára, Győrnek Városa, Püsköstnek Hava, Keddnek Napján*; mert így tulajdonítást jelentenénk; hanem így szöllünk: *Buda Vára, Győr Várossa.*

(yy) Utóteszteljük a bírást-jelentő Magábannérthetőt, még pedig a Harmadik Ejtésbenn, mikor az effőle Egybeszerkeztetésbenn, a Segítő Íge: *vagyon* lappang, (mellyről alább) vagy ki is mondódik. p. o. *Ez a Végeztése a Tanácsnak, Summája a dolgoknak* 's a t; de az effőlek is világosabbak megfordítva így: *a Tanács Végeztése* 's a t. — Hasonlóképpenn, mikor a két Egybeszerkeztetett Magábannérthető közé, egy vagy több Magábannérthetők, tevődnek: akkor azt a Magábannérthetőt, mely a bírást jelentőt éppenn megelőzi, tehetni a Harmadik Ejtésbe így: *Az Európai Országok, Fejedelemségek, fő Városok, és azokbann élt Kirdlyok, Fejedelmek, és egyéb Fő embereknek Históriája*; ámbár ez is jó a nek nélkül is. De mikor több szóból formáltatott Mássalérthető tevődik a két Magábannérthető közé; talám világosabb, ha nek járúl a bírást jelentőhöz. p. o. *a Városnak*, ez-előtt három hónapokkal, mindeneknek nagy öröme válfatódott *Polgár-Mestere.*

Tagadhatatlan azombann, hogy az ilyen szöllások tekervényesek, és homályosságot okoznak, melyre nézve azokat, jobb eltávoztatni; és a két Magábannérthetőt egymás mellé helyeztetni; melly könnyen megeshetik.

A Mássalérthető Nevek Elrendeléséről.

4. Regula.

Akármedly Mássalérthető is, mikor valamelly Magábannérthetővel, tsupánn öfzveilletve áll: (*est in statu Convenientiae*) azon Magábannérthetőnek mindenkor eleibetevődik. p. o. *fényes nap, sárga virág.*

5. Regula.

Élünk gyakrann Mássalérthető gyanánt, *Magábannérthetővel, Igével, Határozóval és Közbevetővel is*; ezeket is mindenkor eleibe kell tenni a Magábannérthetőknek így: *fa ember, gaz írás, útalom állat, tűröm föld, mesztze föld, fel ház, az az: mesztzevaló föld, felvaló ház* 's a t. *jaj szó* 's a t.

Ide tartoznak az olyan szavaink is, melyek két Magábannérthetőből állanak ugyan; de csak egy dolognak vagy személynek jelentésére fordítódnak. p. o. *tyúk-ól, ló-istálló, marha-hús, borjú-láb, erdő-tsősz.* Az effélékből, nem a *nak nek* hagyódik ki; mert így szólni vízfzátetfzenék: *kijött a tyúknak ólából 's a t.* hanem ezekbenn az első Magábannérthető, Mássalérthető helyett áll; és tellyesenn, így mondódnának ki: *tyúknak való ól, marhából való hús, erdőhöz való tsősz 's a t.* következőképpenn, nem öfzveigazítva, hanem csak öfzveilletve állanak. Sőt Öfzvetett Szók. Lásd a CXIX. §.

6. Regula.

A Magábannérthetőnek utánna teszszük a Mássalérthetőt, mikor ez, amannak Mondódottjává (fit praedicatum Substantivi) válik; és így benne a Ségítő Ige lappang. p. o. *vettem lovat jót, láttam embert sokat, az idő kellemetes.* Ezek öfzveigazítva állanak.

7. Regula.

Utánna tevődnek a Magokbannérthetőknek, a Tselekvő Réfzesülőkből származott Mássalérthetők is; *mikor ezek nem annyira minéműséget mint tselekedetet jelentenek;* és az előttök lévő Magábannérthetővel, egy személynek vagy dolognak jelentésére fordítódnak, és így, mintegy egy szóvá lesznek. p. o. *Kötél-verő, dísznő-hereelő, harang-ütő, ör-álló.* Lásd alább a Réfzesülőkhöz Elrendelését. (Ezek is az Öfzvetéttelre tartoznak.)

8. Regula.

Mikor ezekből: *kor aetas tempus, béli, intestina, fél, dimidium, Nem, genus,* Öfzvetett Mássalérthetőket formálunk, így: *kori, béli, féle, nemű;* ezeket is utánna kell tenni a Magábannérthetőknél, így: *aratáskori, szüretkori, menybéli, házbéli, vászonféle, aszfozopynemű.* 's a t. Ezek is a mint láthatni, csak egy szóvá válnak, és Mássalérthetők is tevődnek elejekbe p. o. *mindenkori, sokféle, minémű 's a t.* Kivevódik a: *béli.*

9. Regula.

Formálni szoktunk Öfzvetett Mássalérthetőket majd minden Magábannérthetőkből:

1.) *ú és ű* Végezetekkel, mint: *szagú, orrú, szabású, szemű, kezű 's a t.* Ezek soha nem állanak magokbann: hanem mindenkor vagy Magábann, vagy

Mássalérthető tevődik melléjek, és kettenn tefznek ősztán egy Mássalérthetőt.

2.) *ás, os, ős*, Végezetekkel. p. o. *farkas-bundás, bárány-bőrös, róka-torkos*. Ezen Mássalérthetők magokbann is Mássalérthetők: de mikor így más szóval tevődnek-egygyüvé, és ezek is kettenn vevődnek egy Mássalérthető gyanánt: akkor a melléjek tejendő Nevet, akár Magábann, akár Mássalérthető légyen az, mindenkor eleibe kell tenni mind a két rendbélieknek: így: *sas-orrú, rósa-szagú, fekete-szabású, kerek-szemű, húz-szemű* 's a t. — A második ízám alatt lévőknek, megfordítva, egészfzenn más lenne az értelme. p. o. *bőrös, bárány, torkos róka* 's a t.

(22) a Deákok az effélékbenn: *sas-orrú* 's a t. az első t szokták Mássalérthetővé változtatni: de olyan bővibe az ilyen Mássalérthetőknek nintsenek talám más Nemzetek mint a Magyarok.

§. CXXV.

Különös ereje van Nyelvünkben, ezen Végezetnek is *nyi*, mely mindenkor mennyiséget jelent; és az ugyan ezt jelentő Magábannérthetőket ez is Mássalérthetők ké változtatja így: *ólnyi, lábnyi, ujjnyi*: de magokbann ezekkel sem élünk, hanem mindenkor, vagy nyilván eleikbe tefzünk, hol Számot, hol mennyiséget jelentő Mássalérthetőt; p. o. *sok-másányi, kevés arasznyi, húsz-ólnyi, száz-lábnyi* 's a t, vagy néha csak hozzájok értjük a Mássalérthetőt. p. o. *anyányi* (nagy) *parányi*, (kitsiny mint a Para) *maroknyi* 's a t. és ezen utóbbiakat eleibe tefszük magokbann is a Magokbannérthetőknek, így: *anyányi veréb*, de a kitsinységnek jelentésére, eleibe megy ez: *egy p. o. egy maroknyi lüzt* 's a t.

10. Regula.

Az *Üba, Übe*, végződő Mássalérthetők, mikor nem minémüség, hanem *mennyiséget* jelentenek, felveszik magok eleibe, a *nyi* Végezetűeket. p. o. *öt-ólnyi magasságú, húz-lábnyi szélességű* 's a t.

§. CXXVI.

Egy Magábann és egy Mássalérthetőből úgy is szoktunk még egy Mássalérthetőt formálni: hogy a Magábannérthetőhöz valamelly Elölutóljárót tóldunk, és annak ekkor is utánna tefszük a Mássalérthetőt, így: *jutalomra méltó, Katonának alkalmas* 's a t. Mivel pedig a XXX^{dik} §. szerint, mind a Harmadik, mind a Hatodik Ejtésnek jegyei bizonyos Elölutóljárók: azok-

hoz képest tehát, némelly Mássalérthetők eleibe, a Magábannérthető, vagy a Harmadik, vagy a Hatodik Ejtésbenn revődik. Nevezetesenn:

11. Regula.

Mikor egybevetést, öszvemérést, egybehasonlítást, alkalmatos voltot, vagy az ezekkel ellenkezőt jelentő Mássalérthetőből, valamelly Magábannérthetőnek eleibe való tételével újabb Mássalérthetőt akarunk formálni: azt a Magábannérthetőt mindenkor a Harmadik Ejtésbenn kell tenni, vagy más szókkal: *ra, re, hoz, hez, nak, nek*, Elölutóljárót kívánnak. p. o. *jutalomra méltó, emberhez illetlen, katondnak alkalmatlan, erdőhöz hasonló* 's a t.

12. Regula.

A melyly Mássalérthetők *részcsülést*, vagy ezzel ellenkezőt jelentenek: ezek újabb Mássalérthetőnek formálására, a Magábannérthetőt, a Hatodik Ejtésbenn kívánják magok eleibe, *bann, benn* Elölutóljáróval. p. o. *sok dologbann-tudós, tudatlan, részcs, ártatlan, magaviseelésébenn bűnös*. Ismét ezzel is: *ra, re, nézve, így: magaviseelésére-nézve-gyanús, ártatlan* 's a t. Néha ezzel is *ról, röl*, mint: *a lopásról-gyanús*.

13. Regula.

A bővölködést jelentő Mássalérthetők, a Hatodik Ejtésbenn kívánják magok eleibe a Magábannérthetőt; nevezetesenn, a *val vel*, Elölutóljárókkal így: *búzd-
val rakott, borral, vízzel, teli*; a szűkölködést vagy valaminek pem létét jelentők pedig, *tól töl* Elölutóljáróval, mint: *büntől tífzta, tsalárdságtól ment*.

14. Regula.

Mind a Tselekvő, mind a Közép Tselekvő és Szenvedő Igék Részcsülői is mint Mássalérthetők, újabb Mássalérthetőnek formálására, hol a Harmadik, hol a Hatodik Ejtésbenn kívánják magok eleibe a Magábannérthetőt. p. o. *Német Nyelvre-tanító, Magyarra fordított könyv, ágról szakadt, Tót Országáról került* 's a t.

15. Regula.

Ha valamelly Mássalérthetőnek Közép Grádittsából akarunk Öszvetett Mássalérthetőt formálni: az eleibe tejendő Magábannérthetőhöz, *nál nél*, kívántatik így: *méznél édesebb, hattyúndi fejérb*; a Közép Grádittsot megelőző Magábannérthetőhöz pedig: *között* kívántatik így: *a testvérei között leg idősebb* 's a t.

(ji) Ezen Regulák, a gdiótól fogva ide mennek-ki: hogy az Őlvetett Mássalérthetőkbenn, a Magábannérthetőt, mindenkor eleibe kell tenni a Mássalérthetőnek. Mihelyt a felhozott és más afféle példákban, a Mássalérthető előltevődik: mindjárt más lesz az Egybeszerkeztetés. p. o. ezek: *jutalomra méltó, méznél edesebb* 's a t. megszűnnek Őlvetett Mássalérthetők lenni, mihelyt megfordítódnak így: *méltó a jutalomra, edesebb a méznél*. Már így megfordítva, a Segítő Íge: *vagyon* lappang benne, és azzal állanak öfzveigazítva. Mikor mindazáltal a feljebb számlált Mássalérthetők Ígével szerkeztetnek is egybe: akkor is ugyan azon Elölutóljárókat vagy Ejtéseket kívánják; mely itt azért említődik; mivel újabb Regulákban már ezt nem lesz szükség előadni. — A Közép Grádits, mikor Ígével szerkeztetődik egybe, és így a Magábannérthető utánna tevődik, nem csak a *nál*, *nél*, hanem a *mint* segítségével is szokta magához venni azon Magábannérthetőt. p. o. *edesebb mint a méz* 's a t.

§. CXXVII.

A Segítő Ígének ezen Részeseülője *való*, mikor valamely Magábannérthetőnek eleibe tevődik: akkor annyit télsen, mint: *bizonyos, igaz, valóságos*; de sokszor ennek segítségével is formálunk Őlvetett Mássalérthetőket; és ilyenkor, ez is utánna tevődik a Magábannérthetőnek; az értelmét pedig az ilyen Őlvetett Mássalérthetőnek, a véle lévő Magábannérthetőhöz tólandó Elölutóljáró határozza-meg. Nevezetesen:

1.) Ezen Részeseülő segítségével készült Őlvetett Mássalérthetők, valamihez való tartozást jelentenek, mikor az előttök álló Magábannérthetőhöz, *hoz, hez, höz*; és *val vel* tóldódik. p. o. *Udvarhoz-való, házhoz-való, asztalhoz-való* 's a t. *búzával-való kereskedés* 's a t.

2.) Jelentenek bizonyos véget, a melyre valami készitődött, vagy a mire alkalmatosnak ítélddik; néha továbbá okot is, ezekkel: *nak nek, ra, re, ért, miatt, helyett* 's a t. p. o. *Katonának-való, leánynak-való, nyakra, före, mejjre-való, borra-való, széndért-való pénz, bor helyett-való* 's a t.

Efféléket jelent a *való*, akkor is, mikor valamely Ígének Határozatlanja utánn tevődik. p. o. *enni-való, varrni-való, szántani-való*.

3.) Jelentenek: helyet, származást, ezekkel: *nan, nen, hol, fogva, ig, ból, ből, ról, ról, tól, től*, 's a t. p. o. *Kólyról-való, egy átyától-való, túl a Dunán-való* 's a t.

4.) Jelentenek időt, számot 's a t. ezekkel: *ig, kor, olta, szor, szer*, 's a t. p. o. *esztendeig-való, szüretkorra-való, hatszor, ezerszer-való*. 's a t.

Lehetne többeket is számlálni; de az effélék nem igen Grammatikába valók. Tudva van ez is, hogy

némelly ilyen Öszvetett Mássalérthetőkkel, Magokbannérthetők gyanánt élünk p. o. *nyakra-való*. Bizonyos továbbá, hogy más Nemzetek ezen Részcsülőknek: *való*, ilyen hasznát nem vehetik a magok Nyelvén. De vigyáznunk kell, hogy általa homályosságot ne okozzunk.

§. CXXVIII.

Nem csak a Sarkalatos, hanem nagyobb részént a több Számot jelentő Mássalérthetőknek is van ugyan Többsesse, a Magyar Nyelvben is; (kivévénn ezt: *egy* mellynek Többsesse, nem Számot, hanem testvérséget, vagy pedig egygyességet jelent; ezeket pedig: *tízek, húszak, százak, ezerek* 's a t. nem úgy vesztjük, mint a *tíz húsz* 's a t. Többsését, hanem mint Egybefoglaló Számokat. (Lásd a XLIII. §. 3. sz. és a (hh) Jegyzést,) azzal mindazáltal nem élünk, hanem mint más Nemzetek, csak az Egygyesbenn; mivel abbann is sokat jelentenek; sőt a mint már előadódott, a Sarkalatos Számok mellé, még a Magábannérthetőket is, mindenkor csak az Egygyesbenn kellene tennünk igazság szerint, így: *tíz ökröt hajtott a vásárra, ötven szekér áll a sóhdzndl, száz aranyon vette, hat levelet olvasott-ol*. Ez az igaz Magyarság, nem pedig ez: *tíz ökröket, száz aranyok, hat leveleket* 's a t. Kérdésbe lehet ugyan hozni, hogy valjon, avvagy csak az ilyen Mássalérthetőt visztzahozó Névmássát, nem kellene a Többsessebe tenni. p. o. a beszédnek efféle sorjában: *Quietantzia száz aranyról*, így tegyük é a Visztzahozó Névmássát: *mellyet mai naponn* 's a t. vagy pedig így: *mellyeket mai naponn* 's a t. És ámbár olyannak, a ki más Nyelvet is tud, híjjánosnak tétzik az Egygyesbe tenni így: *mellyet* 's a t. de a ki csak Magyarul tud, az efféléket másképpenn tellyességgel sem nem írja, sem nem mondja. Ámbár azért észre sem vesztjük már, mikor e részben, Nyelvünk tulajdonsága ellen járunk, és meg történt ez ebbenn a Munkában is: mindazáltal ez, meg nem szűnik hiba lenni. Ezek szerint tehát:

16. Regula.

A Sarkalatos Számoknak mindenkor nyombann mellé kell tenni, a Magábannérthetőket; még pedig mind a kettőt csak az Egygyesbenn, sőt a véle egybefeszertett Igét is, így: *száz ember kapál, húsz Regiment táboroz* 's a t. Így kell tenni az Igét, mikor a Sarkalatos Szám mellé nem tesztjük is ki a Magábannérthetőt. p. o. *ötven arat, száz kapál* 's a t.

17. Regula.

Ellenbenn, az olyan *Ofztó Számokhoz*, a mellyek *Határozó Végezetűek*, mint: *tizenn*, *húszann*, *százann* 's a t., mind a *Nevek* mind az *Igék* a *Többesbenn* járúlnak; de ekkor a *Számot* jelentő *Mássalérthető*, mivel egyfzersmind *Határozó* is, az *Ige* mellé tevődik, a *Magábannérthető* pedig ezeknek, vagy eleikbe, vagy utánok, így: *a Katondk százann estek-el*, vagy: *százann estek-el a Katondk*, 's a t. Mikor pedig az *Ofztó Számot* a *Magábannérthető* eleibe teszük így: *százann a Katondk estek-el*: látni való, hogy két egymás ellenébe tevődött mondasokból áll a beszédünk; vagy megkülömböztetve szólunk, és effélet mondunk még utánna: *nem pedig a Sántz-ásók*. 's a t.

Igy kívánják az említett *Ofztó Számok* az *Igék*et, mikor *Magábannérthető* nélkül szólunk is. p. o. *kettenn hármann*, *százann laknak ebhenn a Kastélybann*. — Jegyzést érdemel ez is, hogy a *Határozó Végezetű Ofztó Számok* leg inkább csak személlyekre vitetődnek, és ritkán dolgokra vagy oktan-állatokra. Nem mondjuk p. o. *a farkasok tizenn lövödték-agyonn*, *a kapák tizenn vóltak*: hanem ezekhez mindenkor *Sarkalatos Számokat* teszünk, a 16dik Reg. szerint. — Ez: *egy*, *Határozóval*: *egyedül*, *nem pedig: egyenn*.

18. Regula.

A *Sarkalatos* és az említett *Ofztó Számok* törvényt tartják, a sokaságot vagy kevésséget jelentő *Mássalérthetők* is, minéműek: *sok*, *elég*, *kevés*, *hány*, *mennyi*? 's a t. Ezek mind a *Mássalérthetőt* mind az *Igét* csak az *Egygyesbenn* kívánják magokhoz. p. o. *sok ágyút nyert*, *elég fegyvert készített* 's a t. *nem: sok ágyúkat* 's a t. *Határozó Végezettel* pedig, így: *sokann*, *kevesenn* (ezek is leg inkább csak személlyekre vitetődvénn) mind a *Magábannérthetőt* mind az *Igét* a *Többesbenn* vezik magokhoz p. o. *'Sidók sokann jöttek a vásárra*, *szegények többenn találtatnak mint gazdagok* 's a t.

(vv) *Minden*, *mind*, *mindnyájjann*, ezektől némelly tekintetbenn különböznek. Mert jóllehet ez: *Minden*, *Határozó Végezetűje* ennek *mind*, mint ez *kevesenn*, ennek: *kevés*, és igazság szerint annak is két nem kellene végződni így: *mindenn*: de már ez *Határozó erejét* elvesztette, és lehet egy nel írni; *Ige* mellé azombann tellvességgel nem engedi magát a *Többesbenn* tétetődni: pedig tulajdonképpenn így kellene; p. o. *mindenn elaludtak*, mint: *sokann* vagy *kevesenn* sírnak: 's a t. hanem megfordítva: a *mindre* ragadt ez a tulajdonság; a több ilyen természetű *Mássalérthetők*re nézve mindazáltal, ezzel a különbséggel: hogy ehez

mind, az Ígék, és Nevek az Egygyesbenn is a Többesbenn is járúlhatnak így: *az ökör mind elfutott, az ökrök mind elfutottak*. Magábannérthető eleibe pedig öfzveilletve ez *mind*, soha nem tevődik; hanem e helyett ezzel élünk: *minden*, így: *minden fősvény fukarkodik, minden fősvények tsalárdkognak*.

A *mindhez* továbbá, hozzátoldódván ez: *nydíj*: az Egygyesbenn, tsak a harmadik Személy Ragasztékját veszi magához így: *mindnydíja*, de a Többesbenn mind a három Személyt felveszi, (kivévénn tsak az Első Ejtésbeli első Személyt: *mindnydíjunk*, mellyel nem élünk, hanem e helyett a Határozó formájában veszfűk-elő így: *mi mindnydíjann*) p. o. *mindnydíjunké, mindnydíjotoké, mindnydíjoké*. Sem az Egygyes Ragasztékos pedig: *mindnydíja*; sem a Többes Ragasztékos, p. o. *mindnydíjunk, mindnydíjatok, mindnydíjok* 's a t., az Ígét a Többesbenn meg nem szenvedik; hanem az Egygyesbenn kívánják. p. o. *mindnydíjatok hever, mindnydíjok énekel*. Nem: *hevernek, énekelnek*.

De ehez is, ha Határozó Végezet járúl így: *mindnydíjann*; *mind*-az Ígét *mind* a Nevet a Többesbenn kívánja magához. p. o. *mindnydíjann az emberek elkajlottanak* 's a t. Azombann ez is inkább tsak a személyekre vitetődik. — Valamint a Tízes számok után, ennek jelentésére *primus*, nem így szólunk; *tizen-első, huszon-első, harmincz első-hanem így: tizen-egygyedik, harmincz-egygyedik* 's a t.: e szerint megy a Százások 's a t. után is; p. o. *száz-egygyedik, két-száz-egygyedik, ezer-egygyedik, kettődik, harmadik*. 's a t. *Száz-első, száz-második* 's a t. Sokszor kettős értelmet is okozna. p. o. valamelly seregben a *száz első*, vagy előlálló ember, vagy írásbann; a *száz első betű* értődnek.

(aaa) Ennek: *kettő*, a Gyökere: *két*, vagy *ket*, és mikor mint Mássalérthető valamelly Magábannérthetővel akarjuk öfzveilletni: akkor a Gyökerével kell élni így: *két malom, két láda* 's a t. De mikor ez a Számot jelentő Mássalérthető, Mondódottá válik, (a 6dik Reg. szerint) akkor ezzel élünk: *kettő*, és ezt a Magábannérthetőnek vagy eleibe teszfűk így: *Könyvet kettőt vettem*, vagy ha utánna, mindenkor az Íge után így: *könyvet vettem kettőt* 's a t. Az effélékbenn: *kettő a láda* a Segítő Íge lappang, mintha volna *láda kettő van*.

19. Regula.

A Rendelő Számok, mint: *harmad, ötöd, hatod* 's a t. mikor Ragasztékkal állanak, így: *hatoda hetede* 's a t. tsak a hatodik hetedik részt jelentik, a több részekről elszakasztva, és ezek helyett állanak: *hatod része, heted része* 's a t. p. o. *hatoda, hetede a búzáknak*, az az hatodik része. Határozó Végezettel: *hatodánn, hetedénn* 's a t. a *búzát*.

Mikor pedig a Rendelő Számok mellé, *fél* tevődik, mint: *harmad-fél, negyed-fél*: akkor az előtte lévő Számokat is belé kell tudni, két egészszet és felet kell érteni.

Hasonlóképpenn, mikor a Rendelő Számok után, *magam, magad, maga* tevődik így: *harmad magammal, ötöd magaddal, század magával* 's a t. belé kell érteni

az előtte lévő Számokat is, mintha volna: *magam a harmadik, magad az ötödik, maga a századik, vagy magammal hármann, magaddal ötenn* 's a t.

(bbb) Némelly Mássalérthetőkkel Határozó gyanánt élünk, és azokat valóságos Mássalérthetők eleibe tesszük. p. o. *tízta két, tsupa zöld, merő vak* 's a t. — Már feljebb megjegyződött; hogy mikor a Mássalérthető öfzveilletve, és így előtte áll a Magábannérthetőnek; akkor az soha nem ejtegetődik, sem Számjára sem Ejtéseire nézve; de ejtegetődik mikor öfzveigazítva áll. p. o. *lő sok, lőé soké, lónak soknak, lovat sokat*, 's a t. akkor is mikor Magábannérthető helyett áll, a *szeldek a szeldekét, a kegyetlenektől féltik* 's a t.

20. Regula.

A melly Mássalérthető Magábannérthető helyett áll, és valamelly Magábannérthetővel öfzveigazítódik: ezt magához Ragafszékkal kívánja, a 3dik Reg. szerint; p. o. *fősvény adománnya, az igaznak úta, a magam háza*, nem: *magam házam*, valamint nem: *szemem világom*, benne lévőnn már ebbenn: *magam a Ragafszék*. Így a több Személyekben is.

A Névmássai Elrendeléséről.

§. CXXIX.

Hogy egy Névmással sem élünk a Nevek Nemeinek kijelentésére, és ezen értelembenn *Articulusunk* nintsen, azért nem adódott neki Név is: már ez feljebb előadódott: de bizonyos, hogy ezt a Mutató Névmássát, *a, az*, sokszor eleibe tesszük a Neveknek; nem olyankor pedig, mikor valamit kimutatunk: (mert ekkor vagy megkettőztetjük, így: *az a*, vagy pedig a következőkkel élünk; *e, ez, a, az, amaz, emez*: 's a t) hanem olyankor, mikor valamit egyebektől, csak mintegy megkülönböztetünk, vagy különveszünk p. o. *a tornyot látom, a tseresznye-fák virágoznak, az Oroszlán kegyetlen állat*. Ebből az okból neveződhetik ezen Névmással: *a*, vagy *az*, *Megkülönböztető Névmássának*, vagy csak magábann: *Megkülönböztetőnek*. Való hogy ez a Németek Meghatározó Articulusának sokakbann megfelel: de Meghatározónak, azért nem neveződött: mivel ezen Nevezet, már másra fordítódott. Jóllehet azért ezen Névmássának *a, az*, megvan a Mutató ereje is, de csak akkor, mikor magábann élünk vele, vagy pedig azt Név nem követi (mert ige követheti mint: *a volt nállam*) mindazáltal, a mint közelebb említődött:

- 1.) Mikor ez a Névmással *a, az* valamelly Névnek

eleibe tevődik; akkor azzal (ha csak meg nem kettőztetődik) nem kimutatás, hanem megkülömböztetés végett élünk. Tevődik pedig e végett, nem csak a Magabannérthetők eleibe, hanem Mássalérthetők, Névmássai, ígék, és Részesülők eleibe is, valahányszor ezek Magokbannérthetők helyett állanak; p. o. *az idegenek, a falusiak, a gazdagok, a magam, a mienk, a sok mende monda, a vóltért semmit sem adnak, nehéz a nyitjára akadni.* Tevődik Határozók, Elölutóljárók, és Közbevetők eleibe is p. o. *a hol, az után, a sok jaj, a sok nosza 's a t.*

Akar az Egygyesbenn akar a Többesbenn, és akár-mellyik Ejtésbenn élünk pedig valamely Névvel: az: *a és az, minden változás nélkül maradnak; p. o. a Napot, a tsillagokat, az elmének, az ágaknak 's a t.*

2.) Mikor pedig valamit ki akarunk mutatni, de Név nélkül, vagy nem Nevet hanem Ígét mondunk utánna: felveszszük e végre, a mint már említődött a *Megkülömböztetöt*, és a mint a távolább lévőket ezzel mutatjuk: *az v. a, úgy a közelebb lévőket ezzel: e v. ez p. o. az örül! a szalad! azt láttam! ezt béklyegezték-meg! e győzött, e soha meg nem állott.*

3.) Mikor még hathatósabbann akarunk valamit kimutatni: a közelebb említődteknek utánna teszszük ismét a *Megkülömböztetöt*: *a, vagy az, a távolább lévőnek p. o. így: az a torony, a közelebb lévőnek pedig így: ez az árok, ez a híd.*

4.) Ha pedig még világosabbann akarunk valamit kimutatni: a *Megkülömböztetőnek* ezt teszszük-eleibe: *amaz vagy imez, emez a szerínt, a mint a kimutatott dolog odébb vagy idébb van p. o. amaz a torony, emez az épület 's a t.*

(ccc) Valamint a *Megkülömböztető*, úgy a több itt felhozott Névmássai is Mássalérthetők lévén; ha csak egy egy tevődik közzülők valamely Név mellé, nem ejtegetődik; de mikor kettő tevődik: akkor az elsőt kell ejtegetni: p. o. *amaz a bika, amazé a bikáé, amannak a bikának 's a t. emest a borjút, emettől a borjától 's a t. de magokbann állván, vagy íge tevővénn utánnok, nem ejtegetődnek p. o. mellyik tornyot látod? azt, ezt, amazt, emest 's a t. ez elesett, ezé vólt a borjú, ennek adták a tinót 's a t. azt vitték tömlőztbe, azoktól vettünk zldogot 's a t.*

5) A melly Név előtt *Megkülömböztető*, vagy más Mutató Névmássai állanak, ha az ilyen Név eleibe Mássalérthetőt, vagy a beszéd sorja úgy hozván magával egyéb szókat is akarunk tenni: ezeket mindenkor a Névmásza és Név közzé kell helyheztetni

így: *a bádogos tornyot látom; ama minden jóknak és áldásoknak kimeríthetetlen kútfeje.*

§. CXXX.

Mikor a Neveknek, vagy az első szám szerint, a Beszéd egyéb Rélzeinek is, a *Megkülömböztető*, vagy pedig más Névmássai tevődnek eleikbe: mondhatjuk azokat *Megkülömböződött állapotbann* lenni. Halzna lesz az ennek a Nevezetnek az Igék Elrendelésébenn. — De vagynak olyan Nevek, a melyeknek a *Megkülömböztető* néha éppenn nem tevődhetik eleikbe, de azért nem tevődik, mivel a nélkül is eléggé megkülömböztetődnek.

21. *Regula.*

Az emberek, akar Vezeték, akar Kereszt Nevei az *Egygyesbenn*, továbbá az Országok, Városok, Faluk Nevei, nem szeretik magok előtt a *Megkülömböztetőt* p. o. hibásonn mondódnék: *a Péter, a János, a Forgáts, a Béts, a Buda*; mivel ezeknek kettős értelme van, és ezt is tehetik: ille est *Petrus, illud est Vienna* 's a t. hanem így kell tsak: Péter, János 's a t.

De felvárják a Többsesbenn p. o. *éjlenek a Jánosok!* eleikbe várják a *Megkülömböztetőt* akkor is, mikor Mássalérthető tevődik melléjük, p. o. *a híres London, az elpusztult Jerusálem, a vak Bartimeus* 's a t. A Mutató Névmássait pedig mindenik eleibe veszi, így: az a Péter nem jól viseli magát, *ez a Pest* szépen megépült. 's a t. — Az effélékbenn: *az én Jánosom, vagy a Jánosom, a te Saroksárod* 's a t. ezek: *a, az én, a te,* 's a t. e helyett állanak: *enyim tiéd, övé;* (mellyről alább) és nem *Megkülömböztetők*. Továbbá az effélékbenn: *a Hunyadi Familiája; a Megkülömböztető, a Familiára* vivődik, a CXXIX. §nek 5d. számja szerint, nem pedig *Hunyadira*.

22. *Regula.*

Kihagyódik a *Megkülömböztető* néha a Példabeszédekben, Fontos Mondásokbann, p. o. *Bagoly is bíró barlangjábann, Rész többet jár, fősvény többet költ* 's a t. Úgy a Versekben is; kivált mikor Ragasztékos Név eleibe tevődnek; (mivel az *a, e* benne van a Ragasztékos Nevekben, és eléggé meg vagynak *külömböztetődve*) p. o. *Ostorodat Uram* 's a t. — *Szívemet hozzád emelem: lábad botlani nem hagyja* 's a t; mindenkor kihagyódik pedig a *Megszóllításbann*.

(ddd) Ez a Név *Jésus* az Idvezítőnek Tulajdon Neve; ez eleibe tehát az *a* nem szükséges; Kristus pedig, Hivatalát jelentő Neve; és így hol kell, hol nem kell eleibe a *Megkülömböztető*, a szerint a mint befezdünk sorja hozza magával.

23. *R e g u l a.*

Az Oktalan Allatok Tulajdon Neveinek (hanemha azokat szólítjuk) mindenkor eleibe kell tenni a Megkülömböztetőt p. o. *a Pej, a Szürke, a Rigó, a Szarvas, a Tsákó, a Lombár, a Puni, az Acteon, a Fúta* 's a t.

Leg többnyire eleibe tesszük a Megkülömböztetőt, a Hegyek, Erdők, Folyó, és Alló Vizek Tulajdon Neveinek is, mint: *a Mátra, a Réz, a Bakony, a Vértes, a Duna, a Tisza, a Berettyó, a Balaton; a Fertő* 's a t. Így a Puszták Tulajdon Neveinek is, p. o. *az Ohát, a Zám, az Ondód* 's a t. Kivevődnek a Ragasztékosok, mint *Bodóháza, Kardtsonfzállása* 's a t. és némelly affélek is, mellyek Helységek voltak, és nem felettébb régebb pusztultak-el.

24. *R e g u l a.*

Mikor valamiről átaljábann, széles értelembenn, vagy egyebektől külön nem véve szöllunk: akkor a Megkülömböztetővel nem élünk. p. o. *vizet hoz, lovat vettem, fát vág, tornyot látok, levelet írok.* A Napnyugoti Nyelvekbenn is ilyenkor rész szerint semmi Articulus nem tevődik a Nevek mellé, rész szerint pedig a Nemhatározót veszik-elő.

25. *R e g u l a.*

Mikor valamelly Név eleibe Sarkalatos Szám, vagy Mennyiséget jelentő Mássalérthető tevődik: a Megkülömböztető ekkor is elmarad. p. o. *tíz, húsz, ezer embért látok, kevés pénzt hoztál* 's a t. hanem mikor kívántatik, Mutató Névmássa járul hozzájuk.

A Rendelő Számok, néha megkívánják a Megkülömböztetőt, p. o. *a hatodik Réfz, a hetedik sor.* Így ez a Mássalérthető is: *sok p. o. a sok pénzt elvesztegette.*

26. *R e g u l a.*

Nem szeretik magok előtt a Megkülömböztetőt a Kérdő és Nemhatározó Névmássai. Nem mondjuk p. o. *a valaki, a hány;* 's a t. sőt ha benne lappang is, mint ezekbenn, *annyi, ennyi* 's a t. (mintha volna: aznyi, eznyi) vagy világosonn eleikbe tevődik is, mint ezeknek: *a ki, a melly, a mi,* tsak úgy élünk vélek, az Ígekkal való Egybefzerkeztetésbenn, mintha előttök sem volna.

§. CXXXI.

Es ezen Regulák szerint, mint már a közelébbi

N

sbenn említődött, a Nevek, vagy *Megkülömböztödött* vagy *Megnemkülömböztödött* állapotbann vagynak. *Megkülömböztödött* állapotúak azok:

1.) A mellyeknek a *Megkülömböztető* tevődik eleikbe, vagy pedig más *Mutató*, sőt akarmelly egyéb *Névmással*, a *Kérdőket* és *Nemhatározókat* kivévén.

2.) *Megkülömböztödött* állapotúak ezeknél fogva a *Beszédnek* egyéb *Részei* is, a CXXIXd. §nek 1ső számja szerínt.

3.) Az *Emberek*, *Országok*, *Városok*, *Faluk*, *Puszták*, *Hegyek*, *Folyó* és *Alló Vizek*, úgy az *Oktalan Allatok Tulajdon Nevei* is.

4.) Minden *Ragasztékos Nevek*, mivel mindenikbenn *Névmással* lappang.

5.) Sőt a harmadik *Személybéli Ragasztékoknak* az *Egygyesbenn*, nem csak *Megkülömböztető*, hanem *Számot* is határozó ereje van; és mikor valaminek mértékéről szólunk, annyit télzen mint: *egy. p. o. esztendeje hogy megholt, napjábann egyfzer eszik, ittzeje két garas, vékája, köbli öt márvás, tlzével, százával adja 's a t.* Ezekből kihagyódik az: *egy*; ámbár néha eleikbe is tevődik, mint: *egy esztendeje, egy hónapja 's a t.* még pedig ebbenn szükségesképpenn.

Megesik ez is, hogy a harmadik *Személy Egygyes Ragasztékjával*, *Minéműséget* határozunk, de csak némelly különös, és *Nyelvünknek* tulajdon szóllásibann. *p. o. Hogy kél a búza? búzdja válogatja, bora válogatja 's a t. Katonája válogatja; az az, a minémű a búza, bor, Katona 's a t.* ezek helyett: a *bor*, a *búza* válogatja, vagy választja-meg.

§. CXXXII.

Ellenbenn Megnemkülömböztetett állapotúak:

1.) Az olyan *Nevek*, a mellyeknek sem a *Megkülömböztető*, vagy más *Névmással* elejekbe nem tevődik; sem magokbann elégséges *megkülömböztető* tulajdonsággal nem bírnak, mint bírnak az *Országok 's a t. nevei*.

2.) A *Sarkalatos Számok*, mikor vagy *Magábannérthetővel* öfzveillőleg, vagy *igével* vagynak egybeszerkeztetve. Így a *Mennyiséget* jelentők is a 24dik *Regula* szerínt.

3.) A *Kérdő* és *Nemhatározó Névmásai*.

(eee) Kihagyni a *Megkülömböztetőt* ott, a hol nem kellene, és *p. o.* így szóllani: *Kotsis fogja-bé lovakat*, vagy: *mondjad hogy Szakds kéfálttse átelt*; nem ékesítése *Nyelvünknek*; hanem fájdalomt okoz a füleknek; és színt olyan hiba, mint mikor oda tevődik, a hova nem kívántatik

27. Regula.

A Bírást jelentő Névmássait: *enyím, tiéd, övé, miénk, tiétek, övék*, soha sem teszünk Magábannérthető eleibe, Mássalérthető gyanánt: nem mondjuk p. o. *enyím ruha, tiéd kard, övé paripa* 's a t: hanem ezek helyett, a Személyes Névmássaival élünk, eleikbe tévénn a Megkülömböztetőt, így: *az én, a te 's a t. a Magábannérthetőhöz pedig Ragasztékot járútatunk* így: *az én ruhám, a te ruhád, az ő ruhája*. A Többsbenn: *a mi ruhánk, a ti ruhátok, az ő ruháik*. — Ekképpenn tehát ezen két Névmássaiból: *az én, a te, az ő, a mi*, 's a t. egy Mássalérthető lesz. De mivel ezen Személyes Névmássai: *én, te, ő, mi*, 's a t. benne lappanganak a Ragasztékos Nevekbenn: ezek tehát sokszor, kiis maradhatnak; és a Megkülömböztető, ezek nélkül is kipótolja a Bírást jelentő Névmássait, így: *a ruhám, a kardod, a paripájit* 's a t, mellyeket úgy értünk, mintha így mondanánk: *az én ruhám, a te kardod, az ő paripájit*. 's a t. A hathatósabb és bírásunkat világosabban kijelentő szóllásinkbaun, szoktuk csak többnyire ilyenkor, a Személyes Névmássait is hozzá tenni a Megkülömböztetőhöz.

(fff) A Névbéli Mássalérthetők, Számjokra nézve sem változnak, mikor Magábannérthetőkkel öszeilletve állanak; p. o. *a fekete festék*, a Többsbenn is: *a fekete festékek* (mint már ez a maga helyénn megjegyződött) de a Ragasztékos Névmássabéli Mássalérthetők, Számjokra nézve változnak, p. o. *a magam szemei, a Telles Többsbenn lesz: a magunk szemei*; így a közelebb említődött Özvetett Névmássabéli Mássalérthető is: *az én, a te 's a t. a Többsbenn változik, a mint előadódott: de az Ejtésekbenn ez sem*.

28. Regula.

A Bírást jelentő Névmássai: *enyím, tiéd, 's a t. miénk 's a t.* tsak Igékkal szerkeztetnek egygyüvé; a midőnn a Segítő Igének harmadik Személyei a Jelenvalóbaun kihagyódnak ugyan, (mint erről mindjárt) de a több Időkbenn nem. p. o. *ez a könyv az enyím, ez az írás a tiéd 's a t, ez a gyűrű a tiéd volt* 's a t. Másrendbéli Igékkal szerkeztetvénn pedig egybe, Magábannérthetők helyett állanak, p. o. *az enyímet nem engedem; mindennek meg kell adni az övét*.

29. Regula.

Ezen Névmássát *ki, a ki*, és az ettől származtat: *valaki* 's a t. (mellyek Személyekre vivődnek) soha sem teszünk Mássalérthető gyanánt, Magábann-

érthető eleibe öfzveilletésképpenn : mikor tehát ilyen formánn látfszik állani : mindenkor a Segítő Ige lap-pang benne p. o. *a ki Katona, legyen Katona.*

Ezek helyett, Mássalérthetőképpenn élünk a követ-kezőkkel: *a melly, valamelly, 's a t. mellyek elől-te-vődvénn személyre is, dologra is vivődhetnek p. o. a melly Kováts lovat is tud gyógyítani, valamelly ház fővenyenn épül.*

30. Regula.

Ez a Tagadó Név-mássá is *senki*, Mássalérthető gya-nánt, öfzveilletve, Magábannérthető eleibe nem tevő-dik: hanem e helyett, hol ezzel élünk: *egy sem*, hol pedig ezzel: *semmi sem*, vagy, *nem*; úgy mindazál-tal, hogy ilyenkor a Magábannérthetőt a kettő közzé helyheztetjük. p. o. *egy nyulat sem láttam, semmi szeren-tséje nem akadt.*

31. Regula.

E pedig: *mi*, tsak kérdésbenn, a tölle származtak pedig: *akármí, valami* egyébkor is tevődhetnek Ma-gábannérthetők eleibe így: *mi dolog! mi állat ez? 's a t. valami baja van.*

Így bánhatunk ezzel is: *semmi, sem* nélkül; de ér-telme ilyenkor változik, és annyit téfszen, mint: *sem-mire kellő*, p. o. *semmi ember 's a t.*

A Vagyon Segítő Ige Elrendeléséről.

§. CXXXIII.

Háromféle értelembenn szóktunk mi is, mint más Nemzetek, élni, ezzel a Segítő Igével.

1.) Néha az, tsak *Foglaló* (copula) melly a *Neve-ződöttet*, a *Mondóíottal* egygyüvéfoglalja; és egygyiket a másikról, vagy állítja, vagy tagadja.

2.) Néha továbbá *átaljábann*, és széles értelembenn *való lételt* jelent. Jelent bizonyos *helyenn való lételt* is.

3.) Jelenti valaminek *bírástát*.

32. Regula.

Mikor a Segítő Ige *Vagyon*, tsak *Foglaló*: akkor a Jelentő Mód Jelenvalójának harmadik Személlyeit, *vagyon, vagynak*, soha se mondjuk-ki, (más Időkbenn és Személlyekbenn szint-úgy kimondjuk mint egyéb Nemzetek) hanem mindenkor elhalgatjuk beszédünk-benn, így: *Ferentz Király, a bor jó, az idők válto-zók, a fellegek ritkák 's a t. Tagadva: szál-fa nem erdő, a vér nem víz.* Így-megy ez, mikor a Nevező-

dött Határozatlanból áll is, p. o. *játék tanulni, rút széjegyeskedni, nem egészes sokat aludni 's a t.*

33. Regula.

Mikor a Segítő Íge *bírást* jelent: az említett két Személyei: *vagyon* és *vagynak*, ilyenkor is kimaradnak szollásinkból. p. o. *ez a könyv Péteré, ezek a Tsárdák a Városé, nem az okosoké a kenyér, ezek a kaszállók nem a lakosoké 's a t.*

34. Regula.

Mikor ezzel: *vagyon*, *vagynak* átaljábann való lételt jelentünk: akkor mindég kimondjuk. p. o. *van bor, van búza, vagynak Angyalok.*

35. Regula.

Mikor valaminek lételeit tagadjuk, ezek helyett; *nem vagyon* és *nem vagynak*: ezt vettük-fel: *nints, és nintsen, nintsenek*, így: *nints esső, nints fű, nintsenek boszorkányok.* 's a t. és hiba volna így szólalni: *nem vagyon esső, 's a t.*

36. Regula.

Mikor ezekkel: *vagyon*, *vagynak*, *helybe való lételt*, vagy valamely helynek, akár közel, akár távollétét jelentjük: és így *Helyet jelentő Elölutóljárókkal* vagy *Határozókkal* élünk: akkor azokat, hol kimondjuk, hol elhalgatjuk, p. o. *a Nádor Ispán Bétsbenn van, Pestenn a Nádor Ispán, Po'son ide nem meszszé, Béts ide meszszé van, nem oda Buda! nem árra Debreczen.* 's a t. Ide tartoznak az efféle szóllások is: *hol a Kotsis? szántani*: melly így is jó: *hol van a Kotsis? szántani van.* Élnünk kell szokszor nintsennel is így: *Várad ide nints nyóltz mértföld, a Király nints othenn, a mezőnn nintsenek aratók.*

(ggg) Úgy látszik mintha az effélék is: *nékem van pénzem; neked van egy lovad*: bírást jelentenének: de a bírást ezekben, a Ragasztékos Név jelenti: a Segítő Íge pedig lételt jelent: sőt ez más, és mindjárt alább előforduló Egybefzerkeztetés.

37. Regula.

Ha beszédünkben ez az Egybefoglaló kívántatik, *se*, vagy *sem*, a: nints mellé: a kettő özfefoglalódvánn, lefűz belőle: *sints*, vagy *sintsen*; és rövidségnek okáért, szeretünk ezzel élni így: *lova sints, szokere sints, pénze sints, posztója sints*, e helyett: *se pénze, se posztója, nints 's a t.*

38. *Regula.*

Mikor a Segítő Igével, nem annyira bírást jelentünk, mint valamit valakinek tulajdonítunk: akkor az, a Harmadik Ejtést kívánja, p. o. *nékem van pénzem, néked nints könyved, Péternek sok jó barátja van, Péternek nintsenek pártfogói.*

39. *Regula.*

Mikor Mással vagy Magábannérthetővel tulajdonítunk valakinek valamit: a Segítő *vagyon* és *vagynak*, kimarad ugyan ekkor is, de a Harmadik Ejtést megkívánja, így: *késérű a szájnak; ez a ruha szűk Jánosnak; matskának játék, egérnek haldí, ulkalmatosok Katonáknak.* 's a t. Így a Határozatlanbann is, p. o. *szép dolog tudósnak lenni*, a Harmadik Ejtés kívántatik.

40. *Regula.*

Mikor Névmással mellé kívántatik a: *vagyon*, és *vagynak*: pótolni szoktuk azt, a *Megkülömböztetivel*, így: *az az, hoc est, id est, vagy az a, ő az, ille est, enyim az, az az enyim, az a Bíró, ez a Király, ezek a régi Királyok,* 's a t.

A Tselekvő Igék Elrendeléséről. (főképpenn.)

A. *Az Első Ejtéssel.*41. *Regula.*

Az Első Ejtést, hol eleibe, hol utánna teszszük nem csak a Tselekvő, hanem más rendbéli igéknek is, a szerint, a mint a főbb tzelünk; vagy a Névbenn, vagy az Igébenn *vagyon* befoglalva, p. o. *a vén ketske is megnyalja a sót, megnyalja a vén ketske is a sót. Péter megbetegedett; megbetegedett Péter* 's a t.

B. *A Harmadik Ejtéssel.*42. *Regula.*

Valamint a Segítő, úgy minden egyébféle Ige, a mellyel valakinek valamit tulajdoníthatunk, és tulajdonítunk: a Harmadik Ejtést kívánja, p. o. *tartozol szolgálni a Hazának. Levelet küldött az Attyának, a fűsvény csak magának él, de másnak hal.*

(hhh) Mivel a Harmadik Ejtés Végezetjének: *nak, nek*, mint Elölutóljárónak; (lásd azok között) sokféle értelme van, vagy jelentése: azon külömbféle jelentésekből könnyű kitalálni, az efféle szövegek okait; *Katonának ment, böltsnek gondolják, fida-*

nak fogadta, Jánosnak hívják, szólnak menni; 's a t. termettnek mondják, igaznak írják. Az effélékbenn: ig. nak mondják, 's a t. a lenni, elhalgatódik, mint feljebb a vugyon és vagynak.

C. A Negyedik Ejtéssel.

§. CXXXIV.

Minden Tselekvő Ige, és így a Tselekedtetők is, Gyakorlók, és több efféle jelentésűek, bizonyos, hogy a Magyar Nyelvbenn is a Negyedik Ejtést kívánják: de három különböző Nemei lévén Nyelvünkben minden Teljes Tselekvő Igének: kérdés, mikor? és mellyikkel kell élnünk? mikor a *Segítéssel*, vagy *Csonkával*? mikor ismét a *Ragasztékos*? mellyikhez? mitsodás Név kívántatik? vagy megfordítva, ez vagy amaz Név mellyik Formáját, mellyik Nemét kívánja a Tselekvő Igének? De nem nehéz ezt a kérdést, a Neveknek Megkülömböztetett, és Megnemkülömböztetett állapotúakra lett Felosztódásából eligazítani. Hanem számba jő ezenn kívül ez is: hogy ez vagy amaz Név, és Névmássa, hanyadik Személybenn van? és ahoz képest járúl ahoz, vagy ez, vagy amaz Neme a Tselekvő Igének.

1.) Az első Személybenn, több Szó, és így több Negyedik Ejtés nints ezeknél: *engem' vagy engemet, minket, bennünket, magamat, magunkat.* Ezekenn kívül valamelly Név, tsak úgy lehet az első Személybenn, ha ezen Névmássai eleibe tevődnek, p. o. így: *engemet Pétert, minket Hadi embereket, bennünket Hazafiakat 's a t.*

2.) A második Személybenn továbbá több Ejtegethető Szó nintsen, ezen Névmássainn kívül: *tégedet, titeket, magadat, magatokat;* és az ezekkel öszveilletve, vagy pedig az Ötödik Ejtésbenn álló Nevek. p. o. *tégedet Ötsémet, titeket én barátimat 's a t.*

3.) Ezekenn és az effélékenn kívül, minden Név, mássai, és akár Magábann, akár Mássalérthető Nevek, mind a harmadik Személybenn gondoltathatnak.

4.) A Ragasztékok is okoznak Személybéli különbséget: de a Ragasztékos Nevek a Megkülömböztetett állapotúak közzé tartozvann, más Regulábann adódnak-elő.

43. Regula.

Ha az első Személybenn lévő Névmássának, vagy az azzal öszveilletve lévő Névnek Negyedik Ejtéséhez, a Tselekvő Igének is első Személyét akarjuk tenni, azt mindenkor a *Ragasztékosból* kell venni, így: *szeretem*

magamat, vádolom magamat, szeretjük magunkat, vádoljuk magunkat, így is: én magamat, mi magunkat 's a t.

(iii) Látni való ezen példákból: hogy mikor az *első Személybéli Névmássághoz, első Személybéli*, és magunkat illető vagy magunk eránt való tselekedetet előadó Íge tevődik; akkor e helyett: *engemet és minket*, ezek tevődnek: *magamat, és magunkat*: de ha második vagy harmadik Személybéli Ígével élünk: helyre áll az; *engem'*; és *minket*, mint mindjárt ki-fog tétleni.

44. Regula.

Ha pedig az *első Személybenn* lévő Névmássághoz, vagy az azzal öfzveilletve lévő Nevek Negyedik Ejtéséhez, a Tselekvő Ígének *második Személyt* akarjuk tenni: kell azt venni, vagy a Segítőkes, vagy a Csonka Formából az Egygyesbenn; így: *szeretfz engem', viszel engem', vádolfz engem' ártatlant*; a Többsesbenn tsak a Segítőkesből, (nem lévén a Csonkának Többsesse) így: *szerettek minket, vizstek bennünket Budaiakat, minket vádoltok ártatlan embereket 's a t.* Így a több MódoKBann is.

45. Regula.

Ha ismét az *első Személybenn* lévő Negyedik Ejtéshez, *harmadik Személybéli* Tselekvő Íge kívántatik: ez is a Segítőkesből vevődik így: *vádol engem', kerget minket, engem' vádoltuk, minket fognak kárhoztatni 's a t.* Nem pedig: *engem' vádolja, v. fogja vádolni.* 's a t.

46. Regula.

Mikor a *második Személybenn* lévő Negyedik Ejtéshez, *első Személybéli* Tselekvő Ígét akarunk tenni: e végre az Egygyesbenn, egyedül tsak a Csonkával kell élnünk, így: *szeretlek téged', óhajtlak édes barátom! itt hagylak édes gyermekem! elvinnélek magammal (alatta értvénn tégedet) megsiratnádlok ha elmennél 's a t.*

A Többsesbenn pedig ilyenkor, tsak a Segítőkessel kell élnünk így: *vádolunk titeket, tanítottunk benneteket, itt hagyunk volna benneteket 's a t.*

47. Regula.

Mikor a *második Személybenn* lévő Negyedik Ejtéshez *második Személybéli* Tselekvő Ígét akarunk tenni: e végre, a Ragasztékos Nemű kívántatik; mivel a *téged'*, *titeket*, 's *benneteket*, helyébe, itt is: ma-

gadat, és magatokat kell tenni, (ezek pedig Megkülömböztetett állapotúak, Ragasztékosok lévén,) így: szereted magadat, vádoljátok magatokat, elmúlásztótátok a dolgaitokat 's a t.

48. *Regula.*

Mikor pedig a második Személybenn lévő Negyedik Ejtéshez, harmadik Személybéli Tselekvő Ige kívántatik: ez a Segítőkesből vevődik így: *vádol téged', kergetett téged', vádoltak volna téged', a leg jobb úton fog téged' vezetni: nem pedig fogja vezetni 's a t.*

Mivel a CXXXIV^{dik} §. szerint, az Első és Második Személyt jelentő Név mássain, és az ezekkel öszveilletve álló Nevekenn kívül, minden egyéb Nevek és Név mássai, a harmadik Személybenn gondolatathatnak: ezekkel tehát a *Csonka Nemű Tselekvő Ige* soha egybe nem szerkeztethetik: hanem mindenkor vagy a Segítőkes, vagy a Ragasztékos. Segítőkes vagy Ragasztékos Nemű Ige kívántatiké pedig valamely Névhez? ezt a Neveknek állapotja választja-meg; úgy hogy:

49. *Regula.*

A Megkülömböztetett Allapotú Nevekhez pedig, mindenkor Ragasztékos, a Megnemkülömböztetett Allapotú Nevekhez pedig, mindenkor Segítőkes Nemű Igék kívántatnak. Lásd az ilyen Nevekről a CXXXI^{dik} és CXXXII^{dik} §-ket. Így kell bánni a Parantsoló Móddal is; mellyről még alább.

50. *Regula.*

Mivel az Igéknek Segítőkes Határozatlanja, sem Személyt, sem Számot nem határoz: a mellé is Segítőkes Nemű Tselekvő Ige kívántatik, így: *látok írni, tudok olvasni.* Illyen kívántatik akkor is, mikor a Határozatlannal Megnemkülömböztetett Név vagy egybeszerkeztetve; p. o. *tudok könyvet olvasni, akarok virágot szagolni 's a t.* De ha Megkülömböztetett Név szerkeztetődik egybe a Határozatlannal: Ragasztékos Ige kívántatik, p. o. *szeretem a jó könyveket olvasni, kívánnám látni Budát, a Mátrát 's a t.*

§. CXXXV.

Ezek szerint kell bánni, az olyan Közép Tselekvőkkel és Közép Szenvedőkkel is, a mellyek ez vagy amaz Elölutóljárával öszvetevődvénn, avagy tsak némelly Időkbenn Tellyes Tselekvőkke változnak, p. o.

kialudta, kitántzolta magát, megálmodta szerentsétlen történetét 's a t.

51. Regula.

Némelly Közép Igék, ha Elölutóljáróval öszve nem tevődnek is, felveszik a Negyedik Ejtést; ha *Mennyiséget jelentő* Mással vagy Magábannérthetővel szerkeztetnek-egybe, p. o. *nagyot aludt, sokat hazudott, szépet álmodott, két araszt nőtt 's a t.*

(hkk) Az Ötödik Ejtésről, azonn kívül hogy Második Személyt jelent, azt kell megjegyezni a mi a 41. d. Regulábann az Első Ejtésről mondódott: sőt átaljábann mindenik Ejtésről igaz ez: hogy azt az Igének hol eleibe, hol utánna tefszük; a szerint a mint föbb tzelünk, vagy az egygyikbenn, vagy a másikkbann vagyon. — A Hatodik Ejtésről az Elölutóljárók Elrendelésébenn.

A Foglaló Mód Elrendeléséről.

§. CXXXVI.

A Foglaló Móddal többnyire akkor élnek a Magyarok is, és úgy, mint más Nemzetek: hanem hogy a Jövendőjét, nem hallani a köz beszédbenn.

1.) Élni szoktunk annak Jelenvalójával, mikor valakit megszólítunk: *adj, adjad, adja, adjuk!* És a Második Személybenn ugyan: *adj, adjad, adjatok, adjátok*, azokat szólítjuk-meg, a kiket betsűlni nem tartozunk. Az első Többes Személybenn továbbá így: *adjunk, adjuk!* azt szólítjuk-meg, a kit akarunk is betsűlni, nem is. A harmadik Személyekkel pedig, *adjon, adja, adjanak, adják*, betsűlést jelentünk. Ezen harmadik Személyt jelentőket szoktuk végezetre eleibe tenni, minden betsületet, Tisztséget, és Méltóságot jelentő Neveknek; képzelvénn az olyanokat is a harmadik Személybenn, a mellyek a Másodikbann állanak, p. o. *adja, Kend, hallya Kegyelmed, tselekedje Felséged, Nagyságod 's a t.*

2.) Alázatosságunknak és tartózkodásunknak jelentésére, élünk a Jelentő Mód helyett sokszor, a Foglalónak némelly Idejeivel. p. o. *arra kórnénk, azonn instálnánk az Urat 's a t.* Azért a búzáért jöttünk volna.

3.) A melly Tselekedetet más Nyelvekbenn, kívánságot vagy óhajtatást; akaratot, 's a t. jelentő Igével pótolnak: azt mi magával a Foglalónak Aligmúltjával is kitefeszük így: *Olvasnék én néked, vellem tibi legere. Valamit mondanék, enném én abból, innánk egygyet:* vagy pedig az Óhajtó Igékkel; *mehtnék, alhatnám 's a t.*

A Határozatlan Elrendeléséről.

§. CXXXVII.

Az Igéknek természeti és jelentése, egy Nyelvbenn sem engedi azt meg, hogy akármelly Igét akármelly más Igének Határozatlanjával egybefzerkeztessünk. Nem szólhatunk p. o. így: *szántok harangozni, lövők kapálni.* 's a t. mivel ezek a tselekedetek egymás körül nem foroghatnak, egymásra nem vitetődhetnek. Hanem a melly Igékkel *értelmünket, akaratumkat, tehetségünket, szándékunkat, igyekezetünket, kívánságunkat, és egyéb indulatinkat* adjuk elő, és *Magunkbannvéghhez menni szokott tselekedetet* jelentenek, mint: *tudok, értek, akarok, szeretek, kívánok, óhajtok, megyek, lépek, futok, sietek,* 's a t. Továbbá,

2.) A melly Igéknek *Másraható* jelentése vagyom, vagy olyan tselekedetet jelentenek, a melly magunkon kívül másra vivődik: minéműek: *tanítok, hívom, küldöm, vezetem, víszem,* 's a t. ezen két rendbéli Igéket lehet tsak Nyelvünkben, a Határozatlannal egybefzerkeztetni: de ezeket sem egy formán, hanem Nyelvünk e részben is különböz más Nyelvektől; ámbár a mint már említődött, és a Kifogásoknak eltávoztatására, újölág említődik: a melly tselekedetek egymásra nem vivődhetnek, az affélékét jelentő Igéket, valamint más Nyelvekben, úgy a miénkben is, nem lehet Határozatlannal egybefzerkeztetni.

52. *Regula.*

Az *értelmet, akaratot, indulatot, igyekezetet* 's a t. és *Magunkbannvéghhezmenő tselekedetet* jelentő Igéket egybe lehet szerkeztetni, mind egymással, mind pedig valamelly külső tselekedetet jelentő Igékkel; de tsak úgy, ha mind a *Határozatlan*, mind a *Határozó Módbann* álló Ige azon egy dologra vitetődik; p. o. *szeretek tanúlni, látok írni, tudok kapálni, kívánt elmenni.* Ezen példákban mind a két Ige, azon Személyre vitetődik, és helyes azoknak Egybefzerkeztése.

53. *Regula.*

A *Másraható* jelentésű Igéket, úgy is lehet valamelly hozzájuk illendő Határozatlannal egybefzerkeztetni, ha mind a két Ige nem ugyan azon, hanem az egyik egyre, a másik pedig más Személyre vitetődik, p. o. *küldöm Pétert szántani, víszem a munkásokat gyűjteni, hívom a tseledeket enni* 's a t.

(III) Ez is helyes Egybeszerkeztetés: mert ezekbenn a *Határozatlan Módbéli Íge Másraható* jelentésű. Ellenbenn hibások és fület sértők volnának az efféle szözlások: *akarom a kotsist befogni a lovakat, látom Istókot kapdlni, láttam egy rókát hegyre felmenni, hallok szép nőt énekelni, hallottam ötöt viradtig tántolni*: mivel ezen Példákban a Határozatlan Módbann lévő Ígék, *Magunkbannvéghezmenő tselekedetet jelentenek*; ha szintén némellyek az effélék között Tellyes Tselekvők is, vagy *Magunkraható*ok. Illyenkor Nyelvünk természeti *hogyo*-t kíván így: *láttam hogy egy róka felment a hegyre, akarom hogy a kotsis befogja*. 's a t. és a Németül vagy Deákul nem tudó következőkép-penn az illyen Egybeszerkeztetéshez nem szokott Magyar fülébenn, neveléséges értelmet okoznának, az említett hibás szözlások, p. o. ezt: *akarom Istvánt szántani*, úgy értené, mintha valaki Istvánt akarná szántani, nem pedig hogy István szántson. Hasonlóképpenn ezt: *láttam Pétert kapdlni*, így értené: hogy az a ki ezt mondja, Pétert kapálta, és nem lévén setét, látta azt kapdlni. — *Láttott mentét varni*, 's a t. látni való hogy nem illyen, mert ebbenn mind a két Íge azon személyre viteődik. — Úgy látszik mindazáltal, hogy az efféle Ígék is megszenvedik, a *Szenvedő Határozatlannal* való Egybeszerkeztetést, p. o. a szözlőmet *akarom kapdltatni, a fiamat kívánom tanltatni*, 's a t. de valósággal ezek is inkább a Tselekedtető Határozatlanjai, nem pedig a *Szenvedőjé*, és ha az efféle szözlásokbann a Deákok *Szenvedő Határozatlannal* élnek is, de más Nemzetek nem élnek.

(mmm) Nintsen Nyelvünkben a *Határozatlannak* különös Végezetű Egészszenn és Rézennmúltja, hanem a mint előadódott, ezeket *hogyal* pótoljuk így: *hoggy győzött, hoggy győzött volna, hoggy győzött legyen* 's a t. Az effélék: *olvasott, tanúlt*, 's a t. igaz ugyan hogy Rézszülő Egészszennmúltjai; és Magábannérthető eleibe tevődvénn így: *olvasott, tanúlt Ifjú*, annyit telznek mintha így volnának: *olvasó volt ember*, vagy: *a ki olvasott, tanúlt*. 's a t.

De kérdés: leheté az illyen *Részszülő* után a *Segítő Íge Határozatlanját* tenni, és a kettőből olztánn, valamelly Ígének *Határozatlan Egészszennmúltat* formálni, így: *mondják győzöttnek*, (vicisse) *irják vízfűz vertnek* (repulisse) *lenni*. A ki ritkán befűll Magyarúl, azombann Deák, Német 's a t. könyveket olvas, neki törődhetik az efféle Egybeszerkeztetéseknek; sőt ezeket talán ékeseknek tarthatja: de azért azok nem szűnnek meg vízfűzatezfzeni és sérteni a Magyar fület. *Hogyal* azok világosabbak is, ékesebbek is; vagy a midőnn megeshetik, a *Részszülőnek Magábannérthetővé való változásával*, így: *irják győzedelmesnek*. Illyeneknek látszanak ugyan a következők is: *jónak, igaznak mondják, részegnek tudom*; de valósággal amazoktól különböző Egybeszerkeztetések, akkor is, mikor Egészszennmúlt *Részszülő* áll benne, és tartoznak a 42dik Regula alatt lévő Jegyzésre, és a 39dik Regulára. A *Segítő Íge Határozatlanja lenni* benne lappang ugyan: de nem formál Egészszennmúlt *Határozatlant*, ha kitevődik is, p. o. mikor így szözlünk: *nem illik vágottnak lenni*; Ez nem az Egészszennmúltbann; hanem a Jelenvalóbann vagyon.

Igaz ugyan hogy Nyelvünket, az efféle Egybeszerkeztetések-
re nézve, nem jó volna felettebb megfzorítani: mivel sokszor a
Deák vagy Német Egybeszerkeztetést követvén, rövidebbenn
szólhatunk: leg alább a sok *hogya*-t inkább eltávoztathatjuk.
Ugy is látjuk hogy eleitől fogva egygyik Nyelv a másiknak tu-
lajdonságát tette magájévé, és annál fogva pallérozódott. De
más a Nyelvet tsinosítani, más ismét azt, ez vagy amaz Egybe-
szerkeztetés által homályosítani. Ezt távoztatni kell. Valóság-
gal homályosítjuk pedig és kettős értelmet okozunk; mikor va-
lamelly Egészízenomúlt Részszülőt, egybeszerkeztetünk a Segítő
Határozatlanjával; és p. o. ezzel: *mondják győzöttnek lenni*,
ezt akarjuk jelenteni: *hogy győzött*: holott valósággal ellenke-
zőt télsen, nem egyéb lévénn ilyenkor a *győzött*, megrövidült
Szenvedő Formánál. Lásd alább a 62dik Regula alatt lévő
Jegyzést.

54. Regula.

Mikor Magábann vagy Mássalérthetővel, (a Segi-
tő Igét hol benne lappangtatván, hol véllek egygyütt
kimondván) akár pedig Igével valakinek valamit tu-
lajdonítunk; ha ezen Egybeszerkeztetéshez Határozat-
lan kívántatik: élni szoktunk a Ragasztékos Határo-
zatlannal, így: *jó minékünk itt lakunk, szükség nek-
tek elmennetek, illő lesz sz várakoznotok, nem kellene
heverned, ezt meg kell tselekednetek. Adj ennie! eb-
ből az et ki szoktuk hagyni) Adj enniek (ebből ismét
az it) Így az effélékből is: Adj innia (a kimondás
szerint és öszveolvasztva: Adj innya, adj inniok, az it.*

Látni való ezen példákból, hogy a Személyes Név-
mássaít, a Ragasztékos Határozatlan mellé hol oda
teszszük, hol nem: és mikor kitezszük, nem igen sér-
ti a fület, ha *Segitékos Határozatlannal* élünk is.

55. Regula.

A melly Ejtést kívánja a Tselekvő, vagy Közép
Tselekvő Ige a Határozó MódoKBann: azt kívánja
ugyan rend szerint a Határozatlanbann is. Mikor mind-
azáltal a Határozatlanbann tejendő Igével olyan Ige
szerkeztetődik-egybe, a melly nem egészízen véghez-
ment, hanem vagy csak tzelbann, vagy még munká-
bann lévő tselekedetet jelent; ilyenkor a Határozat-
lanhoz a Negyedik Ejtés helyett, Első Ejtést teszünk
így: *Szólló kapálni volt, bor inni ment, elküldötték
hárs hánytani, ház tűz látni indúlt: vagy inkább, a
Negyedik Ejtésből, kihagyjuk a it.*

Ellenbenn így szóllani hiba volna: *szereit kenyér
enni, szokott hús vásárolni*; mivel *szereit* és *szokott*
véghez vagy tellyességre ment tselekedetek. Ezért
nem élhetünk így az Öszvetett Igékkel is. Hibás vol-
na p. o. ez: *szólló megkapálni ment, bor meginni volt,*

's a t. így ha Megkülömböztető tevődik is a Név eleibe: *a szőlő kapálni ment*, hibás volna, hanem a Negyedik Ejtés kívántatik egészszenn.

56. Regula.

Valamint a Tselekvő Igék, hanemha azokkal valakinek valamit tulajdonítunk, a Negyedik Ejtést kívánják: úgy a *Közép Igék*, vagy a *Harmadikat*, vagy a *Hatodikat*; az az: azokat az Előlutóljárókat, a melyek azon Ejtéseknek Jegyei. Néha e részbenn Nyelvünk más Nyelvekkel megegygyez, néha nem: de ezen különbözést könnyebb a szokásból megtanulni, mint számos Regulákba foglalni. El nem kell felejtetni, hogy némelly *Közép Igék*, Előlutóljáróval tevődvénn egygyűvé, Tselekvőkké változnak.

A Részesülőök Elrendeléséről.

§. CXXXVIII.

Az a tselekedet a melyet valamelly Ige jelent, vagy másbann megyen-véghez; mint, *győzők*, *verek*, *kaszállok*, és az effélék már *Kihatóknak*, *Altalhatóknak*, vagy *Másrahatóknak* neveződtek; vagy pedig csak magunkbann megyen-véghez az a tselekedet, a melyet valamelly Ige jelent. Ezeket nevezhetjük *Magunkraható*, vagy *Bennmaradó* jelentésű Igéknek. Illyenek a mint tudva van, minden *Közép Igék*. De vagynak illyenek a Tselekvők között is, p. o. *olvasok*, *látok*, *hallok* 's a t. Szükség ezt itt előhozni: mivel ettől a különbségtől függ a Részesülőökkel való élés. Ettől függ a többek között a Részesülőök Egészszennmúltjának formálódása; úgy hogy:

1.) A *Másraható Igék*, a *Tselekvő Részesülő Egészszennmúltját* a Jelentő Mód Ragasztékos *Egészszennmúltjából* szeretik és szokták venni, így: *sütöttem*, *sütötted*, *sütötte kenyér*; vagy Névmassát tévénn eleibe: *én főztem*, *te főzted*, *ő főzte étel*, *neveltem*, *nevelted*, *nevelte gyermek*; az az: a melyet *én sütöttem*, vagy *te völtál sütő* 's a t. (Lásd a LXXXId §.) és az Egyformasággal nem ellenkezik, akármelly *Másraható Igének* így fomálni az *Egészszennmúlt Részesülőjét*; ha szintén ez nintsen is nagyonn szokásbann. Szólhatunk p. o. így: *te ölted bárány* 's a t. *győztem*, *győzted*, *győzte Sereg* 's a t. Nem szeretik ellenbenn a *Másraható Igék* a *Segítékest* venni-fel *Egészszennmúlt Részesülőül*; a többek közt ezért; mivel a Jelentőnek azon *Segítékesével*, rend szerint (megrövidült) *Szenvedő* gyanánt szoktunk élni: p. o. *sütött*, *főzött*, *festett*, *vert*, *győzött*; úgy hogy akár magokbann éljünk ezek-

kel, akár Mássalérthető eleibe tevődjenek, mindenkor Szenvedő értelembenn veszfűük; és az effélék: *sütött, festett, győzött*, soha nem teszik ezt: a ki *sütö, festö, gyözö volt*, és így nem tartódhatnak Rélsesülő Egészfzennmúltjainak; valamint ezek is: *fözött Leány, gyözött Vozér*, soha se tesznek *olylan Leányt a ki fözö volt*, — *olylan Vozért a ki gyözö volt*: hanem a kit megföztek, és meggyöztek.

2.) A Magunkraható vagy Bennmaradó de Tselekvő Igék, a Segítékesből izokták venni a Rélsesülő Egészfzennmúltját, így: *látott, hallott, olvasott*; de magábann nem mindenikkel élhetünk; mint erről alább. Vagynak köztök olyanok is, a mellyek a Ragasztékosból veszik a Rélsesülő Egészfzennmúltját. p. o. *szerettem gyermek, szeretted barátod*, vagy Ragasztékos Névvel: *szerette fíja 's a t.* Illyen ez is: *szülöttem gyermekem*, (az az, a *kit én szülő voltam*) melly ennek *szülök*, tellyes *Egészfzennmúltja*, és e helyett van: *szültem, szülted*; — *Anyá szült* pedig Határozó gyanánt vevődik. *Lásd a Mássalérthetőköl származott Határozókat, a GII f.*

3.) A Közép Tselekvő Igék, egyedül tsak a Segítékesből veszik a Rélsesülő Egészfzennmúltját: így: *tanúlt, öszült, avúlt, görbedt, hevert, bádjadt, sárgúlt*. Így a Közép Szenvedők is többnyire, p. o. *aludt, nyugodt, álmodott*: 's a t. mert mondjuk: *lakta földje 's a t.*

57. Regula.

Akárminémű légyen valamelly Íge: annak *Jelenvaló Rélsesülőjét*, szintúgy eleibe lehet tenni a Magábannérthetőknek, mint akármelly Névbeli Mássalérthetőt, p. o. *gyözö sereg, látó szemek, öszült haj, elmélkedö elme.*

58. Regula.

Mikor valamelly Jelenvaló Rélsesülőből, újabb Mássalérthetőt akarvann tsinálni, ahöz valamelly Nevet teszfűük; a Nevet mindenkor eleibe teszfűük; és ha a Név Magábannérthető, mindenkor az Első Ejtésbe tevődik; (mint már ez a 7dik Regulábann is említödött) p. o. *bor nyomó, víz-öntö, Isten félö, Írás-tűdö, Újság-író, ször-szál-hasogató*. 's a t. Erről az Öszveteltbenn is.

59. Regula.

Ellenbenn, ha újabb Mássalérthető formálására Mássalérthető Nevet teszfűük valamelly Jelenvaló Ré-

fzesülő eleibe: akkor ez, annak Negyedik Ejtését kívánja. p. o. *Nagyot halló, sokat győző: kevesett evő* 's a t.

60. Regula.

Az Öszvetett Igék Jelenvaló Részeseülője, még az eleibe tevődött *Magábannérthetőt is*, a Negyedik Ejtésbenn kívánja, p. o. *a kárt megtérítő, a Levelet megadó* 's a t. de ha az ilyen Öszvetett Igék Részeseülőjéhez Ragaszték járul: az Első Ejtés áll-elő, p. o. *a Levél megadója, a lopott jószág elsikkasztója*; és Magábannérthető helyett élünk vele.

61. Regula.

Mikor a Jelenvaló Részeseülő, eleibe tevődik valamely Magábannérthetőnek; de a melly tselekedetet a Részeseülő jelent: azt az utánna lévő Magábannérthetőnek tulajdonítani nem lehet: az efféle szólásokbann, a Segítő Ige Részeseülője: *való*, szokott lappangani. p. o. *Predikáló-szék, ebédlő-szoba, tanuló-ház, bor-nyomó-'sák*, az az *predikálni, ebédelni, tanulni, bor-nyomni való, szék, szoba, ház, 'sák: hadakozó hajó, az az, hadukozni való* 's a t. vagy pedig *ara, re* Elölutóljáró. Lásd a CXVIII. §. d.

§. CXXXIX.

Mikor valamely Igének Egészszennmúlt Részeseülőjével akarunk élni, a közelébbi §. szerint, gondolóra kell venni az Igének minéműségét, és e szerint:

62. Regula.

Mivel a *Másrakató Igék* Egészszennmúlt Részeseülője a Jelentő Mód Ragasztékos Egészszennmúltjából vevődik: tsak ebbenn lehet tehát azt a Magábannérthető eleibe tenni; de ebbenn is ritkán magábann; hanem az 58^{dik} Regula szerint, vagy Nevet teszünk eleibe, vagy Névmássát, így: *én sütöttem kenyér*, vagy inkább, *magam sütöttem kenyér, magam kaszálta fű, szakáts főzte étel*; az az, *a mellyet én sütöttem volt, szakáts főzött volt.* 's a t.

Csak a Ragasztékos Nemű Egészszennmúlt Részeseülőjével élhetünk az efféle Igéknek akkor is; mikor azokat tsak magokbann veszlük, akár Mással, akár Magábannérthető gyanánt. p. o. *szereznek enni a főztéből, süttéből* 's a t. Ellenbenn a közelebbi §. 150 száma szerint, a Segitékes Nemű Egészszennmúlt az ilyen Igékben soha nem *Tselekvő*, hanem mindenkor *Szerződő* jelentést okoz; valahányszor, akár Magábann

érthető eleibe tevődik, mint *sütött Aszomány, kaszált Nap számos* 's a t. akár Magábannérthető nélkül, mint: *halljuk győzöttnek, írják vertnék* 's a t. úgy hogy; valamint ezt: *mondják kaszálnak*, soha sem érti senki így: *mondják hogy kaszált*: úgy ezt: *írják győzöttnek*; lehetetlen így érteni: *hogy győzött*.

(nnn) Kivált pedig az efféle Egybeszerkeztetéshez, *lenni* járulatni így: *halljuk győzöttnek lenni*, egészszenn ellenkezik Nyelvünk természetivel. Nem szenvedik-meg ezt még a Közép-Ígék is, és hiba volna így szólani: *mondják pirúltnak, görbedtnek, bódjattnak lenni*: hanem a *lenni* kihagyvann, és a Részesülőt előltévén így jó: *pirúltnak, sendültnek mondják a eserefsnyét, győzöttnek írják*, az az meggyőztetettnek 's a t. Úgy hogy az efféle szólásokbann a *lenni*, szintúgy vízfzattetzik, mint a *vagyon*, az illyénekbenn: *jó ember vagyon* 's a t. ha észre nem vesszük is, a kik már más Nyelvek Egybeszerkeztetéséhez hozzá szoktunk. — Mikor az efféle Ígékkel *kell, illik*, vagy Másalérthetőkkel: *szép, jó, rút*, 's a t. tulajdonítunk valakinek valamit: csak ekkor van helye a *lenni*nek, de ekkor sem a Másraható Részesülő Egészszennmúltjának, p. o. *szép dolog józannak, tanulónak, győzónak, olvasottnak lenni* 's a t.

Az 58dik Regula szerint mindazáltal, újabb Másalérthetőnek formálására, tűrhetőképpenn vehetjük a *Másraható Ígék Egészszennmúlt Részesülőjét a Segítő-közből is*, ha valamely Név a Negyedik Ejtésbenn teszünk eleibe; p. o. *ama Frantzidt győzött Hadi-Vezér, lovat vett, drpdt kaszált ember*: mivel ilyenkor a Részesülőt a Negyedik Ejtésbéli Név, eléggé megkülömbözteti a Szenvedő Formabéli Részesülőtől, és így kettős értelmet nem okoz: de ha Név nem előzimeg, kettős értelmet okoz.

63. Regula.

Minthogy a *Magunkraható*, de egyszersmind *Tselekvő* Ígék Egészszennmúlt Részesülője, a *Segítőkesből* vevődik, a CXXXVIII. *Jnek* 2dik Számja szerint; p. o. *látott, hallott, olvasott* 's a t. ebbenn a Nemben tevődik az, a Magábannérthetők eleibe; de ritkán csak magábann így: *olvasott Ember*; hanem leginkább az 59dik Regula szerint, a Negyedik Ejtésbenn eleibe tevődött Névvel, p. o. *sokat látott hallott Vitéz* 's a t. Felvezik a Ragasztékos Egészszennmúltat is *tápbnyiro* mint a Másrahatók. p. o. *Madár látta fü*, az az: *a mellyet a madár látó volt*, *Sidó lopta, Isten adta*, a mit az Isten adó volt.

64. Regula.

A Közép Tselekvők csak a Segítőkes Nemből vesznek a Részesülő Egészszennmúltját, és magokbann is

tevéődhetnek a Magabannérthetők eleibe, így: *avúlt portéka, öfzült, görbedt, bádjadtt ember* 's a t. de a Közép Szenvedők között nem mindnyájjann ilyen tulajdonságúak, hanem csak némelyek, mint: *aludtt tej, nyúgodtt elme.*

65. Regula.

Mikor a Közép Szenvedő Igék Egészszennmúlt vagy Jelenvaló Részesülőjiből az 59^{dik} Regula szerint, újabb Mássalérthetőt akarunk formálni: az eleikbe teendő Névhez Elölutóljáró kívántatik; p. o. *halottján búsuló, szánakozó, szomorkodott Atya, Sorsáról panaszkodó, panaszkodott jövevény* 's a t. Így mennek a Közép Tselekvők is, p. o. *Nap-fényenn pirúlt, út-félelenn nőtt, haza siető*; és így ezek vagy a Harmadik, vagy a Hatodik Ejtést kívánják.

(ooo) A melly Igék Részesülőjének Tselekvő Egészszennmúltja, a Segítékekből vevődik, és csak egy *t* van benne: azt nem kell megkettőztetni; mivel éppenn az *t* annak jele, hogy az olyan Részesülő a Tselekvőbenn vagyon, p. o. *fegyvert viselt Ember, a ki fegyver viselő volt*: hanem olyankor kívántatik két *tt*, mikor az efféle Részesülő Tselekvőnek látszik, pedig valósággal Szenvedő Formájú, de megrövidült Részesülő, p. o. *viselt ruha*, az az, a melly el van viselve, *vertt fenékű tányér*. A Közép Tselekvő Igék Részesülője pedig, mivel nem változhatik Szenvedő jelentésűvé; azokbann soha se kívántatik két *tt*, hanem mindenkor csak egy; p. o. *pirúlt, sárgúlt* 's a t. A melly Igék Tselekvő Részesülőjének Egészszennmúltjábann pedig két *tt* vagyon, mint *festett, látott, hallott*; ezekbenn az megmarad, és Szenvedő vagy Tselekvő voltát az Egybelsekhez tetés mutatja-meg; és éppenn azért kell azokra vigyázni, hogy kettős értelmet ne okozzanak. — Való, hogy ezek a Jegyzések sok híjjával vagynak: de kipótolódhatnak, jobb rendbe is vevődhetnek.

A Viselők Elrendeléséről.

§. CXL.

A Viselő, Nyelvünkben is nem egyéb, hanem némelly Módoznak és Időeknek egybelszorítása: úgy hogy a melly Tselekedetet, ez vagy amaz Módnak, ez vagy amaz Idejében kellene kimondanunk; és az Ige mellé még Elölutóljárót, vagy Foglalót is kellene tennünk: akkor az efféleket magával a Viselővel is kitehetjük, p. o. ezt: *mikor, vagy minekutánna elolvasta volna*; a Viselőbenn, egy ízóval így tesztükki: *elolvastánn.* 's a t.

Kétféle lévén Nyelvünkben a Viselő: *va* és *vánn*, vagy: *ve* és *vén*: kérdés mellyikkel mikor kell élni? Az átállábann bizonyos: hogy mind a két rendbéli

Viselő, Igéhez járúl: (az Igék közzé számlálván a Részesülőt is) de különböző tekintetbenn. A *va ve* Viselővel t. i. mindenkor úgy élünk mint *Határozóval*; a *vánn*, *vénnel* pedig egyfzersmind *Ige gyandánt is*; és Részesülőknek lehet tartani nem annyibann, hogy a Nevekbenn és Igékbenn részesül; hanem mivel a Határozóból és Igéből veszen részt, vagy megtartja, mind Határozó, mind Igébéli erejét.

66. *R e g u l a.*

A *va, ve* Viselő éppenn úgy tevődik valamelly Ige mellé, mint akármelly más Határozó, és a mellett éppenn olyan ereje van. p. o. *jáztva tanul, sírva megyen a kóporsóba, nevetve beszéll.* 's a t.

(ppp) A Szenvedő *va ve* Viselőt sokszor megrövidítjük, és csak a Tselekvő Formábann téfszük így: *festve, írva*, 's a t. e helyett: *festődve, íródva*. Élhetünk is ezen megrövidítéssel, úgy mindazáltal, hogy ha ez által beszédünk kettős értelmű találna lenni: ekkor vagy a Szenvedővel éljünk, vagy pedig a Viselőhöz valamelly Elölutóljárót tegyünk. p. o. ezt: *Pétert festve láttam*; így is lehetne érteni: *Pétert mikor láttam, festett*; ha tehát a Szenvedő Formábann kívánjuk értetni; mondjuk így: *Pétert festőde, vagy lefestve láttam*.

67. *R e g u l a.*

A *va, ve*, mindenkor tselekedetre, a *vánn*, *vén*, pedig, Személyre is vitetődik, és ez, az előtte vagy utánna lévő Igével, nem hogy olyan egygyességbenn volna, mint szokott lenni a Határozó az Igével; hanem Igébéli erejét megtartván, attól különböz, és hol vonást, hol egyéb különböztető Jegyet vár, p. o. *Péter az ő tselekedetét megbánván, síra keservesen. A Tenger partján sétálnán, sok süllyedező hajókat látott*.

E szerint az effélék: *várván vártam, látván láttam*, alig ha nem hibák, ha szokásbann vagynak is: vagy ha ugyan azon Igék Egybeszerkeztetésébenn tűrhetők is, de mással nem. Nem mondjuk; p. o. *taladván tenyészik* 's a t.

68. *R e g u l a.*

A *vánn vén* Viselő a Negyedik Ejtést kívánja, p. o. hátra *vervén az ellenséget*. — Feljebb megjegyződött, hogy a *va ve* a Jelenvalóban, a *vánn vén* pedig, az Egélszennmúltbann vagyon. Erről a különbözegről sem kell elfelejtkezni.

A Hanyatló Elrendeléséről.

69. *R e g u l a.*

A Hanyatló Jelenvalójával: *menet; jövet, menőben, dülőfélbenn*, 's a t. sőt az Egélszennmúltjával is, mi-

néműek, *mentembenn, olvastombann, éppenni* a szerínt élünk, mint a Jelenvaló Viselővel; úgy hogy ezeket egymással, alkalmasint feltserélhetni.

(qqq) Nem tsak a *bann benn* segítségével formálódik valami, melly Igének Hanyatlója; hanem a *ra re* is, ezt a szolgálatot teszi. p. o. *vesztemre mondottam, vesztetre, vesztére jár sz.* Illyenek ezek is: *kapóra adni, gondolóra venni, szaladóra vette a dolgot.* Vagy talám az efféléket a Rézsesülők természetiből, inkább lehet világosítani, ilyen formánn, hogy ezekben a; *való lappang, kapni valóra, gondolni valóra, szaladni valóra.* s a t.

A Deákok *uba* kimenő Hanyatlóját, Határozatlanul szoktuk kitenni, *difficile dictu, nehéz kimondani.* s a t.

Az Őszvetett Igék Elrendeléséről.

§. CXLI.

Mikor az Őszvetett Igék, vagy más Igékkel, vagy a Beszédnek egyéb Réfzeivel egybeszerkeztetődnek: gyakran történik, hogy megszaggatódnak, és valamely mondásbann, hol ide, hol amoda helyheztesződnek. És jóllehet ilyenkor a Igék ugyan azok: de értelmek valamennyire változik. Az Őszvetett Igéknek efféle megszaggatódása, egymástól való elhrányódása, feltaláltatik ugyan a Német és más Nyelvekbenn is: de a Magyarbann talám leg több féleképpenn. Némelly Nyelvekbenn pedig ezt, vagy hangal és indúlattal, vagy újabb szókkal kell pótolni. Légyen példa ez a mondás: *kiviszem a kést.* Ezt hatféleképpenn lehet elhelyeztetni; más mondásnak szavait pedig kevesebbszer,

<i>Allítva.</i>	<i>a Parantsolóbann Tagadva.</i>	<i>Allítva.</i>	<i>Kérdezve.</i>
Kiviszem a kést,	Kine vidd a kést!	Megírd a Levelet!	túl vitted a hajót?
a késtviszem-ki,	a kést ne vidd-ki!	írd-meg a Levelet!	a hajót vitted túl?
a kést kiviszem,	a kést kine vidd!	a Leveletírd-meg!	a hajót túl vitted?
viszem-ki a kést,	ne vidd-ki a kést!	a Leveletmegírd!	vitted túl a hajót?
viszem a kést ne-ki,	a kést vidd-ki!		vitted a hajót túl?
ki a kést viszem.	ki a kést ne vidd!		túl a hajótvitted?

A Szók ilyen elhelyeztetésének leg főbb Mestere a szokás: ez tsak-ugyan lehet közönséges Regula:

70. Regula.

A melly Mondásbann Öszvetett Igével élünk: vizsgáljunk kell, hogy annak szavai között, mellyikbenn vagyon a főbb tzélunk? vagy mellyiket akarjuk inkább megértetni? és mindenkor azt a szót kell leg elől tenni, p. o. mikor ezt mondjuk: *Vidd-ki a kést!* a főbb tzélunk a *vivődés*: de ha látnánk, hogy valaki, viszi ugyan a kést, de nem ki-felé: akkor így szólánánk: *kividd a kést!* Ha ismét látnánk, hogy a kalannat viszi-ki, így szólának, *a kést vidd ki!* 's a t. E szerínt változtatják a helyet az Egyfzeres Igék is. De itt főképpenn a Többszeres Igék *megszagगतodásáról* vagyon a szó.

71. Regula.

Mikor az Öszvetett Igével valamit kérdünk, és a kérdésbenn, vagy *Kérdő Név mássa áll*; vagy pedig *időt, helyet, mennyiséget jelentő Határozó*: akkor azon Ige megízagगतodik, és a benne lévő Elölutóljáró utóltevéődik, így: *ki lötte-meg azt a nyúlát? mellyik fáról szedték-le a cserefsznyét? hány óraker fogták-ki a lovat? meddig áradt-ki a Duna?* Így a feleletbenn is. Sőt a kérdésbenn, ilyen ereje van a Személlyes, és Mutató Név mássainak is, p. o. *a lötte-meg a nyúlát? te szaladtál-el?* — A főbb tzélunkról el-nem kell felejtkezni.

72. Regula.

A Parantsoló Mód lágyabbann esik, ha a többszeres Igét megszagगतatván, az Elölutóljárót utóltefzük így: *írd-meg! tselekedd-meg!* mert így lehet kérelem is, mint az Imádságokbann: *Szenteltesseék-meg a te Neved* 's a t. mikor pedig indulattal fenyegetődzve 's a t. szóllunk: akkor meg nem szagगतjuk p. o. *megálj, elmenj* 's a t.

73. Regula.

Megszagगतják a Többszeres Igéket még a Parantsolóbann is, a Tiltást vagy Tagadást jelentő szótskák, *nem, ne, sem*, és tzélunkhoz képest, vagy így szóllunk: *ne odd-meg*, vagy így: *meg ne odd, nem megyek-bé, bé nem megyek, ne tagadd-el, el ne tagadd, ki sem viszem, be sem hozom.* 's a t.

Mikor szavaink egymásnak ellenébe tevéődnek: akkor a Tagadó szótska még nem szagगतja az Öszve-

tett ígét, p. o. *ne magedd, hanem eltedd; ne himonj, hanem bejőjj!*

Az Elölutóljárók Egybeszerkeztetéséről.

§. CKLII.

Mind a Gyöker, mind az Őszvetett Elölutóljárók között, vagynak *Tiszta-Elölutóljárók* a XCIX^{dik} §. szerint: vagynak továbbá mind a két rendbéliek között *Elegyesek* is, a C^{dik} §. szerint, vagynak *Ragasztékosok* is, a CIdik §. szerint.

74. Regula.

A Tiszta Elölutóljárók akár Gyökerek vagy Egyfzerek, akár pedig Őszvetettek vagy Többfzerek légyenek; mind a Magábann, mind a Mássalérthető Neveknek, mindenkor az Első Ejtéséhez járúlnak, és mindenkor utánna a Neveknek; ezzel a külömbséggel a XCIX^{dik} §. szerint; hogy az *Egyfzerek* a Nevekkel egy Szóvá lesznek így: *táborról, patakhoz, ágyúval, falonn*: de a *Többfzerek*, nem lesznek egy Szóvá, hanem külön tevődnek a Nevek után így: *az erdő felé, az ellenség ellen, ruha gyandát, asztal felett.* s a t.

Igy járúlnak a Ragasztékos Nevekhez is, p. o. *házábann, börtjából, jómra, a kitsinyeknek, a fejem felett, a beszéd miatt.*

§. CXLIII.

A mi az Elegyes Elölutóljárókat illeti: ezekre nézve szükség emlékezetbe hozni: hogy Nyelvünkben az Ejtések, nem a Nevek Végezetinek változásából: hanem némelly Elölutóljáróknak a Nevekhez való toldásából származnak. E szerint a XXX^{dik} §-nek 4^{dik} Számja alatt, előszámlálódtak, azok az Egyfzeres vagy Gyöker Elölutóljárók, a mellyek a Harmadik Ejtésnek Jegyei; az 5^{dik} Szám alatt pedig, azok, a mellyek a Hatodik Ejtés Jegyei. Akár így szóljunk immár: ez vagy amaz Elegyes Elölutóljáró: ez vagy amaz Gyöker Elölutóljárót kívánja; akár így, hogy ez vagy amaz Ejtést kívánja: mindegy.

§. CXLIV.

Elöl lehetne, a Nevekre nézve is, külön, rendel számlálni, hogy ez vagy amaz Elegyes Elölutóljáróhoz, mellyik Gyöker Elölutóljáró, vagy mellyik Ejtés kívántatik, és így, lehetne külön szólni, az Elölutóljáróknak a Nevekkel való Egybeszerkeztetésé-

ről; de mivel az Elegyes Előlutóljárókkal Ige nélkül nem élünk, ha színtén néha az Igét elhalgatjuk is; vagy, mivel az Elegyes Előlutóljárók Igékkel szoktak öszvetevődni: a kettőt egygyüvé vehetjük: mivel az *Elegyes Előlutóljáróknak* éppen azon ereje van az Öszvetett Igékben, a melly szokott lenni magokban;

*Az Igéknek és Neveknek az Előlutóljárókkal való
Egybeszerkeztetéséről.*

§. CXLV.

Mivel az Igékkel, csak az Elegyes, és a harmadik Személybéli Ragasztékos Előlutóljárók szoktak öszvetevődni: ezek pedig egyszersmind Határozók is: a mennyiben tehát Határozók, csak az Igét határozzák; de a mennyiben Előlutóljárók is, vezérlik és igazgatják a Neveket is Ejtéseikre nézve; az az, a mint közelébb is említődött: a Nevekhez vagy Harmadik, vagy Hatodik Ejtést jegyző Gyökér Előlutóljárót kívánnak. Ehez képest, p. o. így szólani: *kiment a ház*, hiba volna, mivel így a: *ki*, még csak az Igét határozza. Hogy tehát Előlutóljáró ereje is kitesse, a mellette lévő Névhez: *ház*, a Hatodik Ejtést jegyző: *ból*, Gyökér Előlutóljáró kíváztatik így: *kiment a házból*.

Hogy akármelly Előlutóljáróval Öszvetett Igéhez ez vagy amaz Név, hol egy, hol más Gyökér Előlutóljáróval tevődhetik: a bizonyos, mondhatjuk p. o. *kiment a házból*, *kiment a mezőre*, *kiment a barátjához*, *kiment a kaszások után* s a t. Hasonlóképpen bizonyos a feljebb valókban, hogy az Öszvetett Tselekvő Ige, a Negyedik Ejtést kívánja: de itt főképpen ez a kérdés: hogy, mit kell tselekedni valamelly Öszvetett Igével, mikor az azzal egybeszerkeztetendő Névhez, éppen az Igében lévő Előlutóljáró kívátnék?

A Deák Nyelvben p. o. ilyenkor, néha, éppen az Igében lévő Előlutóljárót tesz a Név eleibe így: *multos induxit in peccatum pecuniae spes; in domum paternam inmigravit; educere gladium e vagina*: Néha pedig kihagyják így: *excedere Urbe, honore Decemviratus excluditur* s a t. vagy néha hasonló értelmű Előlutóljáróval pótolják ki így: *excitare aliquem ab Acheronte*.

75. Regula.

Mikor valamelly Öszvetett Igével egybeszerkeztett Névhez, az Igében lévő Előlutóljáró kívátnatik:

az Nyelvünkben, sem el nem hagyódhatik, sem a Névhez nem tevődhetik: hanem mindenkor az azzal hasonló Gyöker Előlutóljárót kell a Névhez ragasztani, így: *kiszabadult a tömlőtzből*, nem pedig: *ki szabadult a tömlőtz*, sem nem így: *kiszabadult ki a tömlőtz*.

Tsak ez az egy Elegyes Előlutóljáró vevődik-ki: *be* vagy *benn*; melly maga tevődik a Nevekhez, így: *beúszott a mélységbe*, *benn* maradt a faluban.

76. Regula.

Harmadik Ejtést kívánnak a következő Elegyes és Ragasztékos Előlutóljárók; az utánnok tett Gyöker Előlutóljárókkal.

1.) *be*, *beléje*, vagy *belé*, mellyek a dolognak belső részeibe való mozdulást jelentenek, ezzel az Előlutóljáróval: *ba*, *bé*, p. o. *bement a Templomba*, *belélt* a fejébe, *belélt*zeretett a Katonaságba 's a t.

2.) *Közel*, *oda*, *hozzá*, mellyek egy helyről más helyre, még pedig a dolog mellé való mozdulást, vagy vitetődést jelentenek; ezzel a Gyöker Előlutóljáróval — — — — — *hoz* *hez*. p. o. *hozzá* fogott az aratáshoz, *közel* ment a toronyhoz, *oda* futott a tűzhöz.

3.) *Oda*, mikorvalakire, vagy valamire való tzelozást, vagy valakinek való tulajdonítást, jelent ezzel a Gyöker Előlutóljáróval — — — — — *nak*, *nek*. p. o. *oda* adta Péternek. Illyenek többnyire a Ragasztékos (lásd azokat) Előlutóljárók; a Névhez *nakot* *neket* kívánnak. p. o. *felé* tartott az erdőnek, *elejbe* ment az Attyának, *közzélt* a madaraknak. Tsak ezek vevődnek-ki: *beléje*, *belölle*, *benne*, *érette*, *felölle*, *hozzája*, *mid*, *rajta*, *redja*, *rólle*, *tölle*, *vélle*; mellyek rész szerint már, rész szerint ezután a magok helyein feltalálhatnák.

4.) *El*, *fel*, *red*, vagy *redja*, mellyek valaminek felső részire való vitetődést jelentenek, ezzel a Gyöker Előlutóljáróval — — — — — *ra*, *re*, p. o. *felhágott a fára*, *red* vette a tántzra, *red* ment az ellenségre.

5.) *Nálle*, melly helybe való lételt jelent ezzel; *nál*, *nél*. p. o. *nálle* lakik az Ipánál, *nálle* lakott a Menyénél.

77. Regula.

A Hatodik Ejtést kívánják pedig, a következő Elegyes és Ragasztékos Előlutóljárók, az utánnok tett Gyöker Előlutóljárókkal:

1.) *benn, benne, néha ez is fenn vagy fent* ezekkel a Gyökér — — — — *bann, benn.*

p. o. *benn* szorult a Vár*bann*, *benne* lakik már a ház*abann*, ott *fenn* az ég*benn*. Ezek valaminek belső részébenn való lételt jelentenek.

2.) *Altal* (trans) *alól, belől, felül, innen, kívül, keresztül; széllyel, túl, rajta*; mellyek hol helybenn való nyugovást, hol állapotot jelentenek; ezzel a Gyökérrel. — — — — — *nn.*

p. o. *kívül* tedd az ajtó*nn*, *által* úszott a Duná*nn*, *széllyel* a mező*nn*, *keresztül* vágta magát az Ostromló Se*regenn* 's a t

3.) *Le, alá, rólla*, mikor valaminek felső részéről való mozdulást 's a t. ezekkel: — — — — *ról, ról.*
p. o. *leszállott* a fáról, *alá* jött a hegyről; a *rólla* meg is fordítódik így: *arról* a dologról szóllott: *mint erről alább.*

4.) *El, külön, meszsze, távól, tölle*, mellyek valamely helyből való mozdulást, vagy elfszakasztást, elválást jelentenek; ezekkel: — — — — *tól, tól.*

p. o. *eltávozott* a nyájtól, *külön* vált az Attyától, *távol* esik Budától.

5.) *Egybe, egygyütt, egygyűvé, öszve, velle*, mellyek Egygyesülést jelentenek; ezzel — — — — *val, vel.*
p. o. *öszve* vészett a pajtássá*val*. 's a t.

Ez a Ragasztékos: *belölle*, kívánja ezt: — *ból, ből.*
— — — — *érette, — — ért.*

78. Regula.

Ez a három Elegyes Előlutóljáró tsak a Nevekhez szokott járúlni, még pedig utól, mint a Tiszták: *fogva, képest, nézve*, és ígével nem tevődik-öszve. Az első: *nál, nél*, segítségével így: *hajánál, kezénél fogva*; a második ezzel: *hoz, hez*, így: az Eleihez *képest*. A harmadik ezzel: *ra, re*, a Királyra, és Népre *nézve* 's a t.

Az Előlutóljáróknak a Név mássáival való Egybeszerkeztetéséről.

79. Regula.

A Személyes Név mássai *én, te, ő, mí, ti, ők*, a Tiszta Előlutóljárókat fel nem veszik; nem mondjuk p. o. *énbenn*, *teől*, *őhez* *öz* 's a t. hanem tsak a Ragasztékosokat szeretik a Tiszták helyett; (úgy mint a mellyekben már benne vagynak) p. o. *én általam; te belölled, ő ellene, mí feletünk, ti kívületek, ő hozzá, ő nállok* 's a t.

80. Regula.

Mikor a Személyes Név-mássaihoz, Elegyes Elöl-utóljáró kívántatik: azt is a Ragasztékosok segítségével veszik magok mellé. Nevezetesen a következőket:

1.) *Belől, felül, innen, keresztül, kívül, túl:* a: *rajtam* segítségével, így: *én rajtam belől, te rajtad innen*, vagy tzelünk ízerint a helyeket változtatva: *kívül ti rajtatok, túl mi rajtunk*. — El is hagyhatjuk a Név-mássait, és a *rajtam, rajtad* 's a t. magabann is elég. Így a következőkben is. — Ez pedig *kívül*; *rajta* nélkül is jó, így: *én kívülem, te kívüled* 's a t. e helyett: *én rajtam kívül* 's a t.

2.) *Egybe, egygyütt, egygyűvé* a: *velem* segítségével, p. o. *én velem egybe, veled egygyütt, ti vletek egygyűvé*.

3.) *Fogva, a nállam vagy nállamnál* segítségével, mint: *én nállamnál fogva, mi nállunk fogva* 's a t.

4.) *Közel, képest, viszsa, ezzel: hozzám, hozzád.* p. o. *én hozzám közel, hozzád képest, ti hozzátok viszsa, viszsa hozzájok*.

5.) *Külön, meszse, távol, ezzel: töllem, tölled, tölle,* p. o. *külön én töllem, te hozzád meszse, távol tölünk* 's a t.

6.) *Nézve, ezzel redm, így: te redd nézve, redjok nézve.* A mellyek elmaradtak: könnyű kipótolni; ezt megjegyezvénn, hogy azokhoz a hozzájok járúlható Gyökér helyébe, az ebből származott Ragasztékos kívántatik, mint: *ki, ezzel: belöllem, belölled, a ből bölből*.

§. CXLVI.

A Személyesekenn kívül, minden egyébféle Név-mássaihoz, nem tsak a Ragasztékos és Elegyes, hanem a Tiszta Elölutóljárók is, járúlnak.

81. Regula.

Mikor a Személyesekenn kívül, valemelly más rend-béli Név-mássához, Tiszta Elölutóljárót akarunk tenni: kell azt tenni annak Első Ejtéséhez: még, pedig ennek mindenkor utánna, akár Gyökér legyen az Elölutóljáró, mint: *abbann, kibenn, mellyre, nyínmhez, mugamért* 's a t. akár Származott, vagy Öszveteződött, p. o. *az alá, e felett, ki előtt, melly felé* 's a t.

82. Regula.

A 80dik Regula alatt előszámlált Elegyes Elölutóljárók, hozzá járúlnak a Személyesekenn kívül egyéb rend-béli Név-mássaihoz is, ezzel a különbséggel: hogy

az 156 Szám alatt lévőket, az *nn* segítségével veszik magokhoz így: *azonn belől, kikonn kívül* 's a t. A többi Szám alatt lévőket pedig; az ott előadott Ragasztékosok Gyökeirével. p. o. *azzal egybe, minél fogva, melyhez képest*, 's a t. a 76dik és 77dik Regulák szerint.

83. Regula.

A Személytelenekenn kívül lévő Név mássaihoz a Ragasztékos Előlutóljárók leg többnyire a Harmadik Ejtésbenn járúlnak, kevesenn a Hatodikbann. p. o. *Vélle, azzal, belölle, ábból.* 's a t. Lásd a 76dik Regulát a 3dik Szám alatt.

84. Regula.

Mikor a Mutató Név mássait megkettőztetjük így: *az a, ez az, amaz a*, 's a t. és a vélek egybeszerkeztetett Névhez, Tiszta Előlutóljárót teszünk: ugyan azon Előlutóljárót, hozzá kell mindenkor tenni az elsőbb Mutató Név mássához is, így: *azzal a Néppel, ezzel a fegyverrel, amabbann a tsillagbann* 's a t.

85. Regula.

Némelly Előlutóljárók egybeszerkeztetnek más Előlutóljárókkal is, p. o. *aldfelé, lefelé, felfelé, ellenemre, ellenedre, ellendrs.* 's a t.

86. Regula.

Egybeszerkeztetnek az Előlutóljárók, az olyan Határozókkal is, melyekkel néha Magábannérthetők gyanánt élünk. p. o. *mostanábann, hólnapról, hólnapra, tegnaphoz, mához, tavajhoz, mára, mikorra, sokára, régennek tetszik, hólnapig, tegnapig, máig.* 's a t.

87. Regula.

Szoktuk kivált és szeretjük az *stbe* végződő Határozókkal az *ül* és *ül* Előlutóljárókat egybeszerkeztetni, így: *Feleségestül, Gyermekestül, lovastül, szekereztül, tsuprostül, fazekastül.*

(rrr.) A *t* vagy *tt*, mint az Előlutóljárók Laistromábann megláthatni, olyan ere, mint az *nn*; és e szerint, *tetést*, annyi, mint: *tetésenn*, vagy *tetével*; *Feleségest*, *lovast*, annyi, mint: *Feleségesenn*, *lovasann*, vagy: *Feleséggel*, *lovat*. Eppenn ilyen ereje van az *ül* és *ül* Előlutóljárónak is, mint az effélékbenn: *közül akaratul*, az *az*, *közül akarattal*. És így, noha már ez magábann is: *Feleségest*, egygyüvéfoglalást jelent: *cum Uxore*, de hozzá járúlván az *ül*, neveli az Egybefoglalást, mintha volna Deakúl: *una cum Uxore*; vagy Nyelvünkön, más Előlutóljárókkal így: *Feleségével egygyütt*.

§. CXLVII.

A Városok, Faluk, és Pufzták Nevei után,
 Hová? *ba, be*, vagy: *ra, re*.
 Hol? *bann, benn*, vagy: *nn*.
 Honnan? *ból, ből*, vagy: *ról, ról*.
 Szükség a mennyire lehet meghatároz-
 ni.

Ezen
KérdésekreElőlutól-
ról ki-
tának?

88. Regula.

Az idegen vagy más Országbeli Városok és Faluk Nevei után, mindenkor *ba, be, bann, benn, ból, ből*, kívántatik, a feltevődött Kérdésekre így:

Rómába,	Rómábann,	Rómából.
Bétsbe,	Bétsbenn,	Bétsből.
Lipsziába,	Lipsziábann,	Lipsziából.
Dokkumba,	Dokkumbann,	Dokkumból.

89. Regula.

A melly Hazánkbeli Városok, Faluk, Pufzták Nevei, *a, o, ö, ú*, Magábannhangzónn végeződnek: azok leg többnyire *a: ra, re, nn, ról, ról*, Előlutóljárókat szeretik a feltett kérdésekre; mint;

a.) Budára,	Budánn,	Budáról.
Dévára,	Dévánn,	Déváról.
o.) Csegére,	Csegénn,	Csegeről.
Mitskére,	Mitskénn,	Mitskéről.
o.) Páfztóra,	Páfztónn,	Páfztóról.
'Sibóra,	'Sibónn,	'Sibóról.
ö.) Gödöllőre,	Gödöllőnn,	Gödöllőről.
Ventsellőre,	Ventsellőnn,	Ventsellőről.
u.) Gyepűre,	Gyepűnn,	Gyepűről.

Az *ib, ub* végeződők pedig, rend szerint a *ba, be, bann, benn, ból, ből*, Előlutóljárókat szeretik p. o.

i.) Apátiba,	Apátibann,	Apátiból.
Szabadiba,	Szabadibann,	Szabadiból.
u.) Újfaluba,	Újfalubann,	Újfaluból.
Ka'suba,	Ka'subann,	Ka'suból.

90. Regula.

A melly Hazánkbeli Városok Faluk és Pufzták Nevei, Mássalhangzónn végeződnek, a *ra, re, nn, ról, ról*, Előlutóljárókat szeretik a feltett kérdésekre.

ö.) Dabra,	Dabonn,	Dabról.
Jesztrebre,	Jesztrebenn,	Jesztrebről.
d.) Almósdra,	Almósdonn,	Almósdról.
Etsedre,	Etsedenn,	Etsedről.

<i>f.)</i> Rofra,	Rofonn,	Rofról.
Tsifre,	Tsifenn,	Tsifról.
<i>g.)</i> Dorogra,	Dorogonn,	Dorogról.
Kőszegre,	Kőszegenn,	Kőszegről.
<i>h.)</i> Futakra,	Futakonn,	Futakról.
Fegyverekre,	Fegyvernekenn,	Fegyverekről.
<i>l.)</i> Tartzárra,	Tartzalónn,	Tartzalról.
Pétzelre,	Pétzélen,	Pétzelről.
<i>p.)</i> Golopra,	Goloponn,	Golopról.
Szerepre,	Szerepenn,	Szerepről.
<i>r.)</i> Biharra,	Biharonn,	Biharról.
Zelemérre,	Zeleméren,	Zelemérről.
<i>s.)</i> Madarasra,	Madarasonn,	Madarasról.
Békésre,	Békésenn,	Békésről.
<i>sz.)</i> Hodászra,	Hodászon,	Hodászról.
Lelelre,	Lelelzen,	Leleléről.
<i>t.)</i> Gyarmatra,	Gyarmaton,	Gyarmatról.
Pestre,	Pestenn,	Pestről.
<i>z.)</i> Rakamazra,	Rakamazonn,	Rakamazról.
Kenézre,	Kenézenn,	Kenézről.
<i>j.)</i> Gyulajra,	Gyulajonn,	Gyulajról.
Tedejre,	Tedejenn,	Tedejről.
<i>gy.)</i> Száldobágyra,	Száldobágyonn,	Száldobágyról.
Ptűgyre,	Ptűgyönn,	Ptűgyről.
<i>ly.)</i> Herpályra,	Herpályonn,	Herpályról.
Verebélyre,	Verebélyenn,	Verebélyről.
<i>ty.)</i> Pátyra,	Pátyonn,	Pátyról.
<i>ts.)</i> Kotsra,	Kotson,	Kotsról.
<i>tz.)</i> Vátzra,	Vátzonn,	Vátzról.
Göntzre,	Göntzönn,	Göntzről.

Kivevődnek: 1.) a mellyeknek Vég-betűje, *m*, *n*, és *ny*, ezek rend szerint a *ba be, hann, benn, és ből, ből*, Előlutóljárókat szokták magokhoz venni p. o.

m.) Komáromba, Komárombann, Komáromból.

n.) Po'sonba, Po'sonbann, Po'sonból.

Debretzenbe, Debretzenbenn, Debretzenből.

ny.) Surányba, Suránybann, Surányból.

Heténybe, Heténybenn, Hetényből.

De találhatnak olyanok is, a mellyekhez *ra, re, 's* a t. szokott járulni, mint: *Teremre, Tetetlenre, Szönyre, Bönyre.*

2.) A mellyeknek Vég-betűje: *r, ly, és j.* Ezek hol az elsőbb rendbélieket veszik magokhoz, mint: *Csátárba, Modorból, Újhelybenn, Károlyba, Bájbá 's* a t. hol a másod rendbélieket, mint a feljebb írt példákban láthatni, sőt némelly *rbe* kimenők, a *rt* is szeretik p. o. *Szatmárt, Kolosvárt, Győrött, 'a* a t.

Okozzák ezt a különbséget a.) α Városok és Faluk különbségkülömbféle Nyelvekből származott Nevei. b.) mivel némelyeknek Nevei, egyfzersmind más dolgoknak, vagy Személyeknek Nevei, p. o. *Marjába, Nagy-Szombatba*; azomba mások még is: *Szent Mihályra, Szó-Demeterre*. c.) a régi és Város helyek Nevei, többnyire az elsőbb rendbelieket szeretik; így a Vármegyéké is, *Biharbann, Hevesbenn*, mikor Vármegyét értünk; *Biharra* 's a t. pedig, mikor a Városról szólunk

A Határozók Egybeszerkesztéséről.

§. CXLVIII.

Minden Határozót lehet ugyan Ige mellé tenni, de nem minden Ige mellé; hanem megválasztva, a szerint, a mint a Határozó az Igével, jelentésére nézve összevesszük, és egymással megegyeznek. p. o. *ide evett*, *ide köszvényesedett*, nem illenek egygyüvé; mert *ide*, helyett jelent; az evés, és köszvényesedés pedig, belső, és magában a Személybenn véghezmenő tsekedet és állapotot jelentenek.

Sokszor mindazáltal, olyan Határozót is teszünk valamely Igéhez, a melyet más Nyelvonn azon Igéhez tenni, nevetség volna. p. o. *ide beszélt*, az az: *ide tételoz a beszéd*; *oda beszélt*, az az: *keményenn beszélt*; *oda vagyok! jól lakott* 's a t. De ezek inkább Dictionariumba valók. Más Nyelveknek is vagynak efféle tulajdon szólásai.

91. Regula.

A Határozót, mind az Igének, mind a Mássalérhetőnek, éppenn mellé kell tenni; úgy, hogy más Szó közöttök ne találtassék; a Mássalérhetőnek ugyan eleibe így: *nagyonn fekete, felette magos, rendkívül termett, ritkán józan, igazán dolgozó, tüledre járó* 's a t.

Az Igének pedig tételunkhoz képest, vagy eleibe, vagy utánna. p. o. *szépen írj, igazítsd ide, erre kerülj, nem szól igazán, hirtelen árad*.

Megesik ugyan, hogy a Határozó, és Ige némely szólásinkbann, nem egymás mellett állanak; hanem közikbe más szók is tevődnek. Megesik ez nevezetesen akkor, mikor valamely mondásnak telles értelme, a következő, vagy azt megelőző mondástól, vagy főtől függ; és fő tételunk nem az Igébenn, hanem az azt megelőző szókbann vagyon. p. o. *Iffantann a hasznos könyveket olvasta*. Ennek a mondásnak telles értelme, efféle következő mondástól függ; *hann a Románokat* 's a t. ha szintén az effélék sokszor kimaradnak is beszédinkből. De az idegenek nézve

még az ilyen forma szóllásokra nézve is állhat a Regula.

Igy szóllani pedig hiba volna: *sebessenn a szél az éjszaka fűtt, lassann a szóllóbe menj!*

92. Regula.

A Határozót valamelly mondásnak a végire tenni, (hanemha a tételünk hozza magával) nem annyira ékes-ség, mint a beszédvel való nem gondolás, p. o. *tegnap viradóra villámlott, és menydörgött erőssenn*, helyesebb így: *erössenn villámlott*.

Mikor pedig beszédünk erejének nevelésére, végről tesztjük a Határozót: e kívántatik eleibe: *még pedig*, így: *tegnap menydörgött, még pedig erőssenn*.

Ezt: *hogy már*, (mellyel azt jelentjük, hogy valamit egészszenn helybe nem hagyunk) mindenkor végről kell tenni, így: *leírta volna, hogy már; köszönt volna, hogy már's a t.*

Az Egygyüvéfoglalók Egybeszerkeztetéséről.

93. Regula.

Ezzel az Egygyüvéfoglalóval: *is*, élni szoktunk:

1. Mikor más Nemzetek *ésél* élnek, p. o. így fordítani: *Péter és János és Jakab*, nem Magyaros: hanem így: *Péter, János is, Jakab is. 's a t.*

2.) Néha az *is* visszafelé való értést okoz: p. o. *jzép is az! Van is nekem arra gondom! 's a t.*

3.) Neveli a Kérdő Név mássainak, és Határozóknak értelmét, és azoknak mindenkor utánnok tevődik, így: *mit is beszélsz? hol is jársz ott?* — Utánna kell és, éppen mellé tenni mindenkor annak a szónak, a melyre vitetődik, ha a kérdésbenn nintsen is; *evett is, alult is*, nem pedig *is evett. 's a t. Elérkezett a Sógor is*.

4.) Az Őfvetett Igéket mindenkor megszaggatja, p. o. *el is ment, vissza is jött, hozzá is kezdett 's a t.*

5.) Mikor az *is* Megengedő Egybefoglalókhöz kívántatik, minéműek: *ha, hogyha, ámbár, noka, ha szin-té 's a t.* akkor az Őfvetett Igéket még nem szaggatja; hanem azoknak, mint az Egyfzereseknek utánna tevődik, p. o. *ha hozzá fogott is az aratáshoz, ámbár hízelkedot is*.

Ennek is: *leg*, soha nem mellé, hanem az azzal egygyütt lévő Névnek, vagy Határozónak utánna tevődik: p. o. *a leg java is, leg előszőr is*, nem pedig: *leg is előszőr*.

Ezzel mindazáltal *még is* élni szoktunk. Ezekkel *pedig: bár is, ha is*, tsak a feleleteinkbenn, és mikor több szó nem következik utánnok.

94. Regula.

A *sem*, vagy *se*, megfzaggatják az Igéket a 73dik Regula szerínt, mint a *nem* is: de a *sem*, *se*, magokbann tagadást nem jelentenek, hanem mindenkor *nem* kívántatik melléjek. Az effélékbenn: *sem pénze*, *sem posztója*, *se híre*, *se hamva*, a Tagadó *nints* lappang.

95. Regula.

Ez a szótska: *hogy*: hol *Határozó*, hol *Egygyüvé-foglaló*, és az értelme sokféle, mint: *ut*, *quod*, *quomodo*, *qualiter*, *quando*, *a quo*. p. o. *Hogy* megtudtam, *hogy* azért ment haza Péter, *hogy* meglássa, *hogy* vagy az Attya? Ismét: *Hogy* haza érkezett Péter, kértem *hogy* engedjen meg nekem, *hogy* meg nem írtam néki, *hogy* ment véghez a szüret? De az ilyen sok *hogyot*, ellehet, el is kell távoztatni, változtatvann a Befzéd részeit 's a t.

96. Regula.

Mikor ezen Egygyüvéfoglalóval: *sem*, vagy *se*, több dolgokat akarunk egymástól megkülömböztetni, és mondásinkbann Ige is kívántatik: ilyenkor, ha az Igét vagy legelől, vagy legútól teszszük, mindenkor *nem* is kívántatik az Ige eleibe, és úgy leszsz a *semnek* tagadó ereje: (a 94dik Regula szerínt) p. o. *nem engedelmeskedik*, *sem Szüléinek*, *sem Elöljáróinak*. A *Vásár-bann sem sert*, *sem bort nem mértek*. De ha az Igét közből teszszük, a *nem* elmaradhat. p. o. *Szüléinek sem engedelmeskedik*, *Elöljáróinak sem*.

97. Regula.

Mikor szóllásinkbann Egygyüvéfoglalókkal élünk, és a dolog, a mellyről szóllunk, jelenvaló, vagy bizonyos; vagy pedig arról állatásképpenn szóllunk: ekkor az Igét nem a Foglaló, hanem a Jelentő Módbann kell tennünk. p. o. tudom *hogy* tanúlt ember *vagy*, *nem* pedig: *hogy* — — légy. Jólléhet hoszfzasonn ebédél, *nem ebédéljen*. 's a t.

Ellenbenn, mikor a dolog, a mellyről szóllunk, bizonytalan, vagy jövődő, és még függőbenn lévő: vagy pedig akár parantsolást, akár kérést foglal magábann, akkor az Egygyüvéfoglalók a Foglaló Módot kívánják. p. o. *ha elmennék is*; *megmondódott hogy eltávoztassa* 's a t. *ha én ott állottam volna*, *hadd sírjon*, *ne haragudj*. 's a t.

98. Regula.

A Közbevetők közzül ezek: *Jaj!* *ne!* *nefze!* *éppenn!* a Harmadik Ejtést kívánják, a többek pedig mind az Elsőt, és egy sem a Negyediket. — Mikor így szóllunk: *Nefze ez a könyv!* a *ne/ze* nem a könyvre, hanem az elhalgatódott Névmássára: *néked*, vitetik.

A TZIKKELYEK SUMMÁJA.

I. R É S Z.

A Betűkről, Szótagokról, és a Szókról.

- § I. A régi Magyar Betűkről.
- § II. Mellyek a mai Magyar Betűk?
- § III. A Magyar Nyelvnek némelly Hangjairól, melyeket több Betűvel írunk egynél.
- § IV. V. VI. VII. a C. Q. X. Y. Betűkről.
- § VIII. A Magábhhangzó Betűkről.
- § IX. A Mássalhangzókról, és az ilyen Kettőshangúakról.
- § X. A Kettőshangú Mássalhangzók tulajdonsági.
- § XI. Hogy némelly Szavainkbann a t, Kettős Betű.
- § XII. a 's, d's, dz, Kettőshangúakról.
- § XIII. A Magábhann § XIV. A Mássalhangzók felosztódnak.
- § XV. Szótag, és Szó.

II. R É S Z.

A Magyar Betűk és Szók Helyesírásáról.

- § XVI. Mind a Magábhann mind a Mássalhangzók-nak helyes leíródásáról, azoknak Húzásáról, megkettőztetéséről 's a t.
- § XVII. a Szók Helyesíródásáról. — Miért hibások az effélék: *gyűlytés, gyűlytemény* 's a t.?
- § XVIII. A Kettős értelmű Szókról.
- § XIX. Míhódonn kell a Szókat megfagatni?
- § XX. Mikor kell a Szót nagy Betűvel írni?
- § XXI. A Szagató Jegyekről, minéműek a Vonás, Pont 's a t.

III. R É S Z.

A Magyar Beszéd Részeiről.

- § XXII. Nyóltz-félék a Magyar Szók is.
- § XXIII. A Szók vagy *Eredetiek*, vagy *Származtak*.
Gyökér, (Radix) Tör'sök. (Thema) Ismét,

P

vagy *Egyszeresek*, vagy *Többszeresek*, avagy *Ölvezetettek*.

- § XXIV. A Következtetésről, vagy Egyformaságról, (Analogia) a Számokról, és Személyekről.

IV. R É S Z.

A Nevekről.

- § XXV. Mi a Név?
- § XXVI. Minden Név, vagy Magábann vagy Mássalérthető.
- § XXVII. A Magyar Nevek nem osztódhatnak fel általjábann Nemekre.
- § XXVIII. A Számról.
- § XXIX. Hány az Ejtés? § XXX. Hogy az Ejtés sem több, sem kevesebb nem lehet hatnál. Az Ejtések természetiről.
- § XXXI. A Magyar Szók Ejtegetésének módjáról, és rendel mindenik Ejtés Végezetjének eredetiről, és jelentéséről. — Nem kettő Nyelvünkben az Ejtegetés.
- § XXXII. A Többses Első Ejtés kitalálásának módja.
- § XXXIII. Függ ez, nem annyira a Névbenn lévő Más-salhangzóktól; hanem.
- § XXXIV. Főképpenn a Magábannhangzóktól, a mint ezek, vagy Erős, vagy Gyengehangúak. — Regulák a Magábannhangzónn végeződő Nevek Többsesséről. — A *vról* az: efféle Egytagúakbann úgy is lehet gondolkozni, mint Szolga és nem Gyökér Betűről. Lásd a CXIII §.
- § XXXV. Az Egytagú, Mássalhangzónn végeződő Nevek Többsesséről.
- § XXXVI. Mi téfzen valamelly Szót könnyű kimondásúvá. — Regulák az Egytagú és Mássalhangzónn végeződő Nevek Többsesséről. Az ilyen Többsesek Többsesséről.
- § XXXVII. Regulák a Mássalérthetők Többsesséről.
- § XXXVIII. Az Ejtéseknek a Többses Első Ejtéstől való formálódásáról. Példák az Ejtegetésre, a feljebb előadódott Regulák szerint.
- § XXXIX. A Mássalérthetők nem ejtegetődnek, mikor Magábannérthetők előtt állanak.
- § XL. Az Egybehasonlításról.
- § XLI. Regulák a Közép Grádicts formálódásáról.
- § XLII. A Regulátlan Egybehasonlításról.
- § XLIII. A Számot jelentő Mássalérthetőkrol.

V. R É S Z.

A Név mássairól, és Ragasztékokról.

- § XLIV. A Név mássai rendel elő számláltatnak, Nemeik szerint.
- § XLV. A Ragasztékokról.
- § XLVI. A Ragasztékok, a Személyes Név mássaiból lettek.
- § XLVII. A Ragasztékok háromféle Többségről.
- § XLVIII. — LII. Regulák a Ragasztékokról.
- § LIII. Némelly Nevekhez a Ragasztékok *jvel* járúlnak. Oka. —
- § LIV. Az olyan Nevek, előre elő adódnak: a melyekhez mindenkor *j* nélkül járúlnak a Ragasztékok.
- § LV. LVI. LVII. Elő számláltatnak azok a Magábannér rhető k, a melyek csak *jvel*; ismét a melyek hol ezzel, hol e nélkül veszik magokhoz a Ragasztékot.
- § LVIII. Miképpenn járúlnak a Ragasztékok, a Másalérthetőkhöz? a Név mássaihoz is? Minden Egygyes Második Ejtés újabb Név.
- § LIX. Példák a Ragasztékos Nevek Ejtegetésére.
A harmadik Személy Többs Ragasztékja ok: leheté némelly Esetekbenn *ak*, így: *Angyal-ak*, *asztal-ak*, e helyett: *Angyal-jok*, *asztal-jok*, vagy *Angya-lok*, *asztal-ok*?

VI. R É S Z.

Az íg é k ről.

- § LX. Vagyon Tselekvő, Szenvedő, ismét: Közép Tselekvő, és Közép Szenvedő Ige.
- § LXI. Az íg é k Mődjairól.
- § LXII. Az íg é k Ideiről, és Számjairól. — Segítő íg é k. Ezeknek Hajtogatása.
- § LXIII. A Segítő íg é k Idejeinek formálódásáról: a Jövendő Időről.
- § LXIV. Hány Nyelvünkben a Hajtogatás?
- § LXV. A Tehető, Ohajtó, Tselekedtető, és Gyakorló's a t. íg é k Végezetjeiről.
- § LXVI. A Tellyes Tselekvő íg é knek három Nemeiről. p. o. *szeretek*, *szeretlek*, *szeretem*.
- § LXVII. A Tselekvő Formának ezen három újabb Formái vagy Nemei, vevődtek, rész szerint a Segítő íg é kből, rész szerint a Név mássabéli Ragasztékokból.

§ LXVIII. A Jelentő Mód Jelenvaló Idejének formálódásáról, mind a Segítőkes mind a Csonka és Ragasztékos Nembenn.

LXIX. Az Aligmúltak, LXX. az Egészszennmúlt, LXXI. a Régennmúlt, LXXII. a Jövendő Idő formálódásáról.

LXXIII. A Parantsoló Mód miképpenn formálódik?

LXXIV. Miképpenn kell bánni a Szilzegő Betűs Igékkel, a Parantsoló Módbann, 's a t. és némelly tövégződőkkel?

LXXV. A Foglalo Mód Jelenvalója, LXXVI. Aligmúltja.

LXXVII. Egészszennmúltja, LXXVIII. Régennmúltja, LXXIX. Jövendője, mimódonn formálódnak?

LXXX. Mind a Segítőkes, mind a Ragasztékos Határozatlan formálódásáról.

LXXXI. A Részessülők formálódásáról — *vánn vénn Végezet* nem teszen Részessülőt. — felveszik a Ragasztékot.

LXXXII. A Viselőről, melly a *va*, *ve*, és *vánn*, *vénn*, Végezetekkel formálódik.

LXXXIII. A Hanyatlóról. — Példák, mind a Kemény, mind a Gyengehangú Tselekvő Igék Hajtogatására.

LXXXIV. Miképpenn hajtogatódnak a Tehető, Tselekdetető, és Gyakorló Igék?

LXXXV. Minémű változást okoznak a Hajtogatásbann a Folyó és könnyű kimondású Betűk?

LXXXVI. A Híjjános Tselekvő Igékről.

LXXXVII. A Szenvedő Igékről. Ezt a Formát háromféleképpenn teszlük-ki. — Az *at*, *et*, *tat*, *tet*, *ód* és *öd* Végezetekről. Mellyik teszi ezek közül ki helyesebbenn a Szenvedő Formát?

LXXXVIII. Az *at*, *et*, *tat*, *tet*, Végezeteknek az Igékhez való töldódásáról.

LXXXIX. A Szenvedő Forma Idejeinek formálódásáról. — Példa a Szenvedő Hajtogatásra, mind az *at*, *et*, *tat*, *tet*, mind az *ód*, és *öd* Végezetekkel.

XC. Vagynak Kettős Gyökerű Igéink is.

XCI. A Közép Igékről. Miképpenn lesznek ezek, hol Tellyes, hol Híjjános Tselekvőkké? Megesmértető Jelek.

XCII. Mind a Közép Tselekvők, mind a Közép Szenvedők, miképpenn hajtogatódnak?

XCIII. A Magyaroknak nintsen Személytelen Igéje.

XCIV. A Rendetlen vagy Regulátlan Igékről, és ezeknek Hajtogatásáról.

VII. R É S Z.

Az Elölutóljárókról

- XCV. Az Elölutóljárók, és Határozók között lévő különbségről.
- XCVI. Vagynak *Eredeti*, vagy *Egyszeres*, vagy *Gyökér Elölutóljárók*, melyek a Betűk rendi szerint előszámoltatnak.
- XCVII. Vagynak *Őszvetett Elölutóljárók*. A.) a Gyökerekből. B.) Nevekből. C.) Névmassaiból. D.) Igékből, és Réfeszülőkhől. E.) Határozókhől.
- XCVIII. Az Elölutóljárók felosztódnak Jelentésekre nézve.
- XCIX. Vagynak Gyökér Tiszta Elölutóljárók; vagynak Őszvetett Tiszta Elölutóljárók.
- G. Vagynak *Elegyes Elölutóljárók*, mind a Tiszták mind az Őszvetettek között.
- CI. A Ragasztékos Elölutóljárókról. Ezeknek hasznáról.
- CII. A kettős vagy többféle értelmű Elölutóljárókról.

VIII. R É S Z.

A Határozókról

- CIII. A Határozók, vagy Eredetiek, vagy Származtak. Származnak Őszvetétel által, a Nevekből, Névmassaiból. 's a t.
- CIV. Felosztódnak a Határozók Jelentésekre nézve.
- CV. Egybehasonlításokról. — Származnak belőlők Mássalérthetők.

IX. R É S Z.

Az Egygyüvéfoglalókról

- CVI. Az Egygyüvéfoglalók külömbkülömbféle Nemei előszámoltatnak.

X. R É S Z.

A Közbevetőkről

- CVII. Előadódrak a Közbevetők 12 Nemei.

XI. R É S Z.

A Származtatásról, vagy a Szók Formálódásáról.

CVIII. Hányféleképpenn formálódnak a Magyar Szók?

CIX. Közöséges Jegyzések a Származtatásról. — a Gyökér Betű megmarad, mind a Származtatásban, mind az Őszvetéltében.

CX. A Magyar Nyelvben, minden Szó, vagy tsupa Kemény, vagy tsupa Gyengehangú Magabannhangzókból áll; és mind a két rendbeliekhez, csak az *i* járúlhat: Oka, hogy a Keményhangúak közzé, néha *e* elegyedik. — Mit kell arról ítélni, hogy néhol *e* helyett, *i* forma mondódik? — a Húzásos és Húzatlan *eről*. — Azért hogy Szavaink vagy tsupa Kemény, vagy tsupa Gyengehangúak: nintsen Befzédünkben éktelenség. — Megítélődése amaz így kezdődő régi Halotti Befzédnek: *Latiatuc feleym 's a t.* A régi Magyar Nevekről. Vigyázni kell a Származtatásban, a Sógoros Magabannhangzókra, a Többes Első Ejtésre, és a *2dik* Aligmúltra.

CXI. Egynehány izükséges Jegyzések a Többes Első Ejtésről, melyeknek felhozódása itt alkalmasabbnak ítéldőt, mivel a Származtatást könnyebbíti. Előszámláltatnak némelly mind a Nevekhez, mind az Igékhez járúlani szokott Húzatlan Végezetek.

CXII. A Származtatásnak Húzásos Végezetjeiről, és a melyek Mássalhanzónn kezdődnek, 's némellyekben végződnek is.

Miképpenn kell ezekkel bánni? előadódik.

CXIII. Lehet Nyelvünkről úgy gondolkodni, hogy némelly Szavainkban Nyugovó Betű vagyön; és így az effélékben: *lő, lovat, nő, nőve, löve*, lehet a *v*ről úgy is gondolkodni, mint Gyökér Betűről. Oka. —

CXIV. A Nyugovó Betűs Szavaink háromfélék. Az ilyenek Származtatásáról.

CXV. Mire kell vigyázni az új Szók formálásában? Erről szóló Regulák. — Vagynak *Tselekvő*, vagynak *Szenvedő* Magabannérthetők. a XXI. Reg.

CXVI. A Végezetek Laistroma. Miképpenn, vagy melyik Végezetekkel származnak A.) a Nevekből. I. Más Nevek. II. Igék, III. Részetskék? B.) Az Igékből I. más Igék, II. Ne-

vek; egybehasonlíttatvann mind a régi, mind az újabb Nyelvek Végezetjei, a Magyar Nevek Végezetjeivel. C.) A Részetskékből lesznek: I. Nevek, II. Igék.

- CXVII. Mi lehet az oka, hogy a Magyarbann, és más sok Nyelvekbenn, a Származtatás Végezetjei, egymással annyira megegyyeznek? Számlálódznak némelly Nyelvekkel Jelentésekre nézve megegyező Magyar Gyöker Szók.
- CXVIII. Az Őszvetétel okairól.
- CXIX. A Magabannérthetőkben Őszvetett Szóknak fundamentoma, jele. — Nem csak *nak nek* híjjával vagynak az Őszvetett Szók.
- CXX. Kevés Szavaink tevődnek-őszve Névben Másalérthetővel, hanem e helyett vagy Magabannérthetővel élünk, vagy Részeshűlőkkel. — Élünk azombann egy Másalérthetővel csak magabann; így a Részeshűlőkkel is.
- CXXI. Néha olyan Szókat teszünk-őszve, a melyeknek az egygyike magabann semmit se tesz 's a t.
- CXXII. Őszveteződnek az Elölutóljárók a Nevekkel is.

XII. R É S Z.

Az Elrendelésről.

- § CXXIII. A Magabannérthetők Egybeszerkeztetéséről.
- § CXXIV. Melyik helyesebb Egybeszerkeztetés? ez e: *ember-életé*, vagy *embarnak életé*? 's a t. — a Másalérthetők Elrendeléséről, — az *ű*, *ü*, Végezetű Másalérthetőkről.
- CXXV. Némelly Másalérthetőknek, *nyi*, Végezetű, CXXVI. némellyeknek Elölutóljárók által való formálásáról, és Egybeszerkeztetéséről. — Regulák.
- CXXVII. Ez a Segítő Részeshűlő: *való*, minémű Másalérthetőket szerez?
- CXXVIII. A Számot jelentő Másalérthetők Egybeszerkeztetéséről. — Regulák.

A Névmassai Elrendeléséről.

- CXXIX. A Megkülömböztető Névmassáról. Mikor élünk mind ezzel, mind a Mutatókkal?
- CXXX. A Megkülömböztetett, és Megnemkülömböztetett Allapotú Nevek. CXXXI. CXXXII. Az ilyen Nevek tulajdonsági előadódznak. — Regulák a Névmassairól.

A Segítő: Vagyon Elrendeléséről.

§ CXXXIII. Háromféle értelme vagyon ennek az Igének. Az ebből folyó Regulák.

A Tselekvő Igék Elrendeléséről. (főképpenn.)

§ CXXXIV. Hanyadik Személybéli Név kívántatik, a Tselekvő Igének, Segítőkes, Ragasztékos, és Csonka Neméhez? Regulák. — A Megkülömböztetett Allapotú Nevekhez Ragasztékos Nemű Ige kívántatik, vagy megfordítva 's a t.

CXXXV. Miképpenn kell bánni némelly Közép Tselekvőkkel, és K. Szenvedőkkel?

CXXXVI. A Foglaltó Mód Elrendeléséről.

CXXXVII. A Határozatlan Elrendeléséről. Nem minden Igét lehet, kivált a Magyarbann, valamely más Igének Határozatlanjával egybeszerkeztetni. p. o. Hibás volna; láttam Pétert kapdlni. 's a t. Nintsen Nyelvünkben a Határozatlannak ilyen formá Egélszennmúltja: írják győzöttnek lenni 's a t. (mmm)

CXXXVIII. A Részcsülők Egélszennmúltjával való élésben, arra kell vigyázni. 1.) Az Ige Magunkra vagy Másrahatóé? 2.) Tselekvőé vagy Közép! Regulák. CXXXIX.

CXL. A Viselő és Hanyatló Elrendeléséről. — Regulák.

CXLI. Az Őszvetett Igék Megszaggatásáról. — Regulák.

Az Elölutóljárók Elrendeléséről.

§ CXLII. A Tisztá, CXLIII. CXLIV. Az Elegyes Elölutóljárók Egybeszerkeztetéséről. CXLV. Az Igékkel és Névekkel. — Valamint a Tiszták, az Első, úgy az Elegyesek, vagy a Harmadik, vagy a Hatodik Ejtést kívánják. — Regulák. — Miképpenn szerkeztetnek egybe az Elölutóljárók, a Személyes Névmassaival, 994. és köv. Reg. és a többekkel? CXLVI.

CXLVII. A Városok és Puszták Nevei után melyik Elölutóljárók tevődnek?

CXLVIII. A Határozók, Egygyűvéfoglalók, és Közbevetők Elrendeléséről.

A MESTERSÉG-SZÓK

Laistroma.

A.

Aligmúlt,	Imperfectum (Praeteritum.)
Altalvívó,	Signum Translationis.
Ajak betű,	Labialis.
Altalvívó Ige, lásd Másraható.	

B.

Befzéd-elágazása vagy be-	Dialectus,
széd-ejtés,	
Bírást jelentő,	Possellivum.
Bennmaradó Ige,	Immanens Verbum.

E.

Egészfzennmúlt,	Perfectum Praeteritum.
Egybefoglaló Számok,	Numeri Collectivi.
Egygyes,	Singularis.
Egybeszerkeztetés,	Constructio.
Egybeszerkeztetve,	in Statu Constructo.
Egyféle, Egyfzereres, Egy-	Simplex.
szerű,	
Egybehasonlítás,	Comparatio.
Egygyüvéfoglaló, Foglaló,	Conjunctio.
Egybefoglaló,	
Egyformaság,	Analogia.
Ellenvető Foglaló,	Conjunctio Adversativa.
Elrendelés,	Syntaxis.
Első Grádits,	Positivus Gradus.
Előlutóljáró,	Prae & Postpositio.
Eredeti,	Primitivum.
Eredett,	Derivativum.
Ejtegetés,	Declinatio.
Ejtés,	Casus.

F.

Felekezet-Névmássa,	Gentilitium Pronomen.
Felhozó-Jegy,	Signum Citationis.
Felkiáltó,	Exclamationis.
Felső Grádits,	Superlativus Gradus.
Feltévé Foglaló,	Conditionalis Conjunctio.
vagy Egygyüvéfoglaló,	

Foglaló,	Copula.
Foglaló Egygyüvéfoglaló,	Conjunctio.
Foglaló Mód,	Conjunctivus Modus.
Folyó-betű,	Liquida.

G. Gy.

Grádits,	Gradus.
Gyengébbhangú,	Mollis.
Gyökér,	Radix.

H.

Hanyatló,	Supinum.
Határozó,	Adverbium.
Határozatlan Mód,	Infinitivus Modus.
Határozó Mód,	Finitus Modus.
Hajtogatás,	Conjugatio.
Helyesírás,	Orthographia.
Helyet jelentő Határozó,	Adverbium Loci.
Híjános,	Defectivum.
Húzás,	Accentus.

I.

Idő,	Tempus.
Időt jelentő Határozó,	Adverbium Temporis.
Ige,	Verbum.

K.

Keményhangú,	Dura Vocalis.
Kérdező Egygyüvéfoglaló,	Conjunctio Interrogativa.
Kérdő Névmasa,	Interrogativum Pronomen.
Kérdő (Jegy)	Signum Interrogationis.
Kettőshangú,	Diphthongus.
Kettőspont,	Colon.
Kihagyó,	Apostrophus.
Kihozó Egygyüvéfoglaló,	Illativa Conjunctio.
Kitsínyítő,	Diminutivum.
Kizáró,	Exclusiva.
Kötő (Jegy)	Signum Unionis.
Közbetett,	Epenthetica litera.
Közbejáruló,	
Közbevető,	Interiectio.
Közép Grádits,	Comparativus.
Közép Ige,	Neutrum Verbum.
Közép-Szenvedő,	Neutro Passivum.
Közép Tselekvő,	Neutro Activum.
Közös Név,	Nomen Commune.

Következtető, Consecutiva.
Következtetés, lásd Egyformaság.
Különválasztó, Disjunctiva.

M.

Magábannérthető,	Substantivum.
Magábannhangzó,	Vocalis.
Mássalérthető,	Adiectivum.
Mássalhangzó,	Consonans.
Máshatározó,	Transitivum Verbum.
Magunkrahatározó,	Immanens.
Megengedő,	Concessiva.
Meghatározó Névmássa,	Pronomen Determinativum.
Meg rövidítés,	Abbreviatio & vocum & Ac-
Mester-, vagy Mesterség- }	centuum.
Szó (az az Mesterséghez- }	Vocabulum Technicum.
való)	

Minéműséget 's
Módot határozó
Határozók. }

Adverbia Qualitatis & Modi

Mód,
Mondás,
Mondódott,
Mutató Névmássa,

Modus.
Propositio.
Praedicatum.
Pronomen Demonstrativum.

N. NY.

Név,	Nomen.
Nevekedés,	Augmentum.
Névmássa,	Pronomen.
Neveződött,	Subjectum.
Nemhatározó Névmássa,	Pronomen Indeterminatum.
Nyugtató Jegy,	Pausa.

O. Ö.

Okadó Egygyűvéfoglaló,	Coniunctio Causalis.
Özlő Számok,	Numeri Distributivi.
Ölzveigazítás,	Syntaxis Regiminis.
Ölzveilletés,	Syntaxis Convenientiae.
Ölzveilletve,	in Statu Convenientiae.
Ölzveigazítva,	in Statu Regiminis.
Ölzveköltő Egygyűvéfoglaló	Copulativa Coniunctio.
Ölzetett, Ölzetevődött,	Compositum.

P.

Parantsoló Mód,	Imperativus.
Periodus Elcse,	Protalis.

Periodus Utólja,
Pont,
Pontos-vonás,

Apodosis.
Punctum.
Semicolon.

R.

Ragaszték,
Ragasztékos Forma lásd a
Régenmúlt Idő,
Regulasság,
Regulátlánság,
Rekesz,
Rendelő Számok,
Rész,
Részeseülő,
Rézetske,

Affixum
LXVII. § a C. alatt.
Praeterit. Plusquamperfect.
Analogia.
Anomalia.
Parenthesis.
Ordinales Numeri.
Caput.
Participium.
Particula.

S. Sz.

Sarkalatos Számok,
Segítékes Forma lásd a
Segítő Ige,
Sógoros,
Szaggató-Jegy,
Szám,
Származott,
Származtatás,
Személy,
Személyes Névmássa,
Szenvedő,
Szifszegő-betűk,
Szolga-betű,
Szótag,

Numeri Cardinales.
LXVII. § az A. alatt.
Verbum Auxiliare.
Affinis.
Signum Interpunctionis.
Numerus.
Derivatium.
Derivatio.
Persona.
Pronomen Personale.
Passivum.
Sibilantes.
Servilis.
Syllaba.

T. Ts.

Tehető Ige,
Tekintet,
Tellyes Tselekvő Ige,
Tulajdon Név,
Többes,
Tselekvő Ige,
Tselekedtető,

Verbum Potentiale.
Relatio, respectus.
Verbum Perfectum Activum.
Nomen Proprium.
Pluralis.
Verbum Activum.
Verbum actionem per alium
procurandam vel procuratam denotans. lásd
a LXV. §. 2d. Sz.

Tsere betű,
Tsonka Forma lásd LXVII. §. B.
Tzikkely,
Tör'sök,

Permutabilis.
Paragraphus.
Thema,

J.

**Jelentő Mód,
Jelenvaló Idő
Jövendő**

**Indicativus.
Praesens.
Futurum.**

V.

**Vég-betű,
Végezet, Végződés,
Vezeték Név,
Világosító Egygyűvéfoglaló,
Viselő,
Vizszahozó Névmássa,
Vizszáló Névmássa,
Vonás,**

**Finalis.
Terminatio.
Nomen Gentilitium.
Illustrativa.
Gerundium.
Pronomen Relativum.
Reciprocum.
Comma.**

TÓLDALÉKOK,
A XI^{dik} RÉSZHEZ,
MELLY VAGYON
A SZÓK FORMÁLÓDÁSÁRÓL,
É S
SZÁRMAZTATÁSÁRÓL.

I. T Ó L D.

Némelly régi Magyar Gyökér-Szókból formáltt más Szóknak Példáji. (Hogy ebbenn fordúlnak-elő bizonytalanságok is: ezt a tanúlt Olvasók nem fogják tsudálni. Így van ez más Nyelvekben is.)

II. T Ó L D.

Az emberi tagoktól vevődött Szók.

III. T Ó L D.

Hívtaloktól, Nagy Emberek és más Nemzetek Neveiből vevődött Szók.

IV. T Ó L D.

A Természeti Hangoktól származott Szók.

V. T Ó L D.

A Magyar Nyelv Regulái ellen tsináltt új Szók.

I. TÓLDALÉK.

*Némelly régi Magyar Gyökér-Szókból formáltt
más Szóknak Példáji.*

Ak.

Elveszett Gyökér, tett illy formát: *stabile, fixum, adhaerescens quid.* A Származtatásnak szokott Végezetjei utánna tétetvénn, lettek belölle ezek:

ad.) *Ak-ad.* haeret, mint ezekhez: ár, ár-ad: ér, er-ed, szak, szak-ad. Ebből továbbá más Végezetekkel lettek:

ék.) *akad-ék*, mint: marad-ék, hullad-ék; onnan: *akadék-os, akadékoskodik.* 's a t.

ály.) *akad-ály*, mint: oszt ály, szem, személy.

öz.) *akad-oz*, mint: fárad-oz, ragad-oz, *akadoz-ás* 's a t.

ás.) *akad-ás*, mint: fakad-ás.

ar.) *Ak-ar*, vult: mivel annak igyekezete, kívánsága, a ki valamit akar, az akart dologbann, mintegy megakad, ahoz ragad. Lett mint ez: *hab, hab-ar, vak, vak-ar*, Ebből ismét más Végezetekkel:

at.) *akar-at*, voluntas, mint: fal, fal-at, lak, lak-at. Ebből: *akarat-os, contumax, akaratoskodik* 's a t.

ás.) *akar-ás*, mint tak-ar, takar-ás, fáz, fáz-ás.

aszt.) *Ak-aszt*, appendit, haerere facit, mint: er-eszt, ár-aszt, epe, epeaszt. Innen: *akaszt-ás*. Vagyon ez a szó is: *akaszt-al, nectit, subnectit.*

gat.) *Ak-gat*, vagy *aggar*, senlin, vel per partes appendit, ebből *aggar-ás.* 's a t. — *Akol, akna, akó*, idegen Szók.

Al.

Ezt teszi: inferior, infimus, mint ezek mutatják: *al föld, al-tiszt, al-peres* 's a t. Kétféleképpenn lesznek belölle új Szók.

a.) A Magábanhangzó Meghúzótlása által így: *ál*, és ekkor jelent hasonlatosság

Q

Szerint, tectum quid, vel fictum, inferius absconditum. p. o. *ál-ortza*, *ál-pénz*, *ál-út*. Néha húzatlan is mondjuk, mint: *ál lyuk*, *ál-kúlts*. Ebből: *ál*, subdolos, tectus, lettek ezek:

ok.) *Al-n-ok*. (az *n* Közbejáruló) versutus, mint: *Ud-varnok*, *Pohárnak*, *baj-nok*. Innen: *ólnok-ság* 's a t.

at.) *Al-t-at*. Seducit, mint: *tsap-t-at*, *kész-t-et*: — *álta-tás* 's a t.

om.) *Al-om*. Somnus, mert az fictum quid, tectum. Lett mint ezek: *hat*, *hat-ol*, *hatál-om*; *gyal*, *gyal-om*, *kérel-em*. Ebből:

oa.) *Al-om-os*, vagy *álmos*, somnolentus.

od.) *Alom-od*, (ik) *álmod-ik*, somnium, mint *agg*, *aggódik*, *házas-odik* 's a t. — *Is-mét*: *álom-ol-k-od-ik*, vagy *álom-élkodik*, *ál-mélkodik*, *stupet*, inflar ejus qui in somnio videt quidpiam; mint: *vetélkedik*, *hú-zalkodik*. — *ál-mélkodik*. — *Alom*, 'Si-dóul így vagyon: *Chalom*, vagy *Hihalom*.

2.) Ugy is, hogy a Gyökérbéli Magábannhangzó meg nem húzódik.

á.) *Ald*, infra, jelent helyből helybe való mozdulást. Az *d* is benne Elölutóljáró, mint ezekben: *hol*, *hová*, *másuvá*. 's a t. Ebből

áz.) *Ald-áz*, megrövidítve: *aláz*, humiliat, vilipendit; mint: *vér*, *vér-ez*, *fel*, *fel-ez*, *gyal-áz* 's a t. Ebből: *alázatos*, *alázatoskodik* 's a t.

él.) *Al-el*, deficit animo, tulajdonképpenn, vergit ad inferiora, mint: *henye*, *heny-él*, *hátra*, *hátrál*, vagy ha az *el*, ezt telzi: *vivit*, a szerint *alél*, *vólna*: in infimo, pessimo statu vivit.

ig.) *Al-ég*, *Al-ig*, vix. Tulajdonképpenn, *usque ad*: *al*, seu partem infimam, mint: *fél*, *fél-ig*, *ez*, *ez-ig*, *edzig*, vagy *eddig*.

ak.) *Al-ak*. Larva, pupa, mely alólról, vagy titkon mozgatódik. Belé jó ez a jelentés is: subdolos, clancularius, fictus, mely benne vagyon az *álbann*. Lett mint: *sal*, *salak*, *kút*, *kutak*, *ár*, *árok* 's a t.

os.) *Alak-os*. histrio, *alakoskodik* 's a t.

u.) *Alk-u*, compositio, pactum, mivel az *Alak*, affabre componitur, coagmentatur. Lett, mint ettől: *lap*, *lapu*, *kút*, *kutú*, odor foetidus limi, in fundo aquae

stagnantis, qualis est putealis, *tan*, *tanú* 's a t.

d.) vagy sz.) *z.*) *alkud*, *alkusz*, *alkuz*, mint: nyúgod, nyúgosz. 's a' t. *ágyú*, *ágyúz*.

it.) *alkut*, vagy *alk-at*, *alk-ot*, fabricat, artificiose componit. Egészszenn volna: *alku-ít*: de az *i* kiesik, mint: *sült*, *süt*, *fűt*, *fűt*.

l.) *Alkul*, vagy *alkal*, *alkol*, *alakol*; így nintsenek-meg: (Vólnának erre a formára: *abrak-ol*, *szél*, *szel-el*) de leszsz belőlök *alkalom*, mint: *hat*, *hatal-om*, *sír*, *síral-om*, és *alkalmat*; (mint: *ter*, *termet*, *fal*, *falat*; *fogan*, *fogunat*.) ezek sintsenek szokásbann: de jöttek tollök: *alkalmas*, *alkalmatos*, *alkalmaztat* 's a t. — *Alkal*, componit.

ny.) *alkon* vagy *alkony*, nints-meg. Vólna e szerint: *fáz*, *fázékony*, *alufzékony*, és effélét tenne, quod se componit. Innen: *alkonyod*, (ik) dies se componit ad vesp̄eram, mint: *vékonyodik* 's a t.

al.) *Al-al*, megrövidítve: *áll*, mivel a mi *áll*, az, az *al* részeibenn vagyon megerössítve, ibi subsistit, ubi est *al*, le felé tart. Megyen ezek szerint: *el*, *el-el*, *szál-al*, ezekből ismét: *ell* (ik) *száll*, *per-el*, *szel-el*. Lásd ezeket a magok helyeinn. Lettek tölle:

ap.) *áll-ap*, melly nints-meg, de vólna ezek szerint, *isz*, *isz-ap*, *gyar*, *gyar-ap*, *ker*, *kerep*, és készülnek belölle: *állap-ít*, *állap-ot*, *állapod-ik*.

at.) *áll-at*, vagy *áll-ít*. Kétféleképpenn élünk véle:

1.) Mint: *igével*, a mikor ezt teszi: *fistit*, *fla tuit*, *ít* Végezettel is, így: *állít*, mint: *szállít*, *szállat*, *járat* 's a t.

2.) Mint Névvel, melly a Hanyatlóból formálódott, és teszen: *subsistentiam* in genere, különösönn pedig: *animal*. Ebből lettek: *állatoz*, vagy *áld-oz*, *sacrificat*, tulajdonképpenn, *tractat animal*, *fistit hofiam*, ebből: *áldozat* 's a t. És mivel akkor imádkozni szoktak; úgy látszik innen jöttek: *áld benedicít*, *áld-ás*, *áldomás* 's a t.

állt-val, vagy: *álltal*, tulajdonképpenn tenné: cum subsistentia, penitus, revera, to-

vábbá: per, trans. Ebből ismét: *által-jábann*, *általánn fogva*, vagy *átaljábann*, *penitus*, *universim* 's a t.

által-ag (mint *fel*, *felleg*) *vasculum minus*, a minéműt a ló hátánn, kétfelé általvetve hordoznak.

által kod-ik, *obstinare se gerit*.

ál-t-all, *veretur verecundatur*. Innen lett: *általság*, *indecorum*, *puendum*: *quasi*, *quod est trans vel ultra id*, *quod fieri deberet*. *általlom* tehát olyan, mint: *sokallom*, *kevesellem*, *igenlem*.

om.) *Al-om*, *subframentum*, in specie pro porcis, mint: *hal*, *hal-om* 's a t.

ol.) *Alól*, *inferius*, de parte inferiori, mint: *bel-ól*, *hát-ól*, vagy *hát-úl* 's a t.

só.) *Al-só*, *inferior*, mint: *túl-só*, *bel-só*. 's a t.

at.) *Al-at*, *alatt*, *infra*, mint: *Kolosvárott*, *Győrött*, *jó helyt* 's a t. Ettől:

nn.) *alutt-on*, *melly szokatlan*, de ebből *szokásbann* van: *alattombann*.

ts.) *alats*, *melly elvezett*. Lett, mint: *ken*, *kenőts*, *forgáts*, *híváts* (*hívátsolni*) *tekerts*. Ebből származtak:

ág.) *alats-ág*, *túnis nauticus*, *per quem navis trahitur*.

on.) *alats-on*, vagy *alatsony*, *depressus*, mint: *biz*, *bizony* 's a t.

ó.) *alats-ó*. Részeseülő Forma, megrövidítve: *óltsó vilis*, *óltsótska*, *óltska*, vagy *ótska*, *vetus*, *detritus*. Lehet ezt *óltska* ebből is származtatni: *ó*, vagy *av*, *avúlt*, megrövidítve: *ólt*, *avúltotska*, *óltska* 's a t. mint: *halott*, *hólt* 's a t.

ár.) *alats-ár*, mint: *kád*, *kádár*, *kúlts-ár*. Így nints-meg: *hanem megrövidítve: ólts-ár*, innen: *óltsáról*.

u.) *Al-u*. *elvezett Szó*. *Vólna*, mint: *tan*, *tanú*, *lap*, *lapu*, és *tenné*, *id quod est inferius*, vel *quasi in statu inferioritatis*. Innen lettek:

d. sz. z.) *alu-d*, *alu-sz*, *aluz*, vagy *aludsz*, *dormit*, *tulajdonképpenn: inferius est*, *decumbit*, mint: *alku*, *alkud*, *alkusz*, *alkuz*, *nyúgod* 's a t. *Alom* is származhatik innen is: de már erről feljebb; mint: *alufszékony* is 's a t.

it.) *alu-ít*, vagy *alú-t*, megrövidítve: *ólt*, *dormire facit*, és e szerínt.

- 1.) *Inferit*, mivel az óltás által, a gájnak, mintegy ágy készíttődik a Tör'sökben, hogy abbann nyugodjon. 2.) *Extinguit*. 3.) *Coagulat*. E két utóbbibann, quasi ad statum somni, et quietis transire facit; innen mondódik: *aludt tej*, *aludt vér*, *óltó coagulum*, *óltott méz*, *tűzet óltani* 's a t.

Ugyan ebből: *alut*, facit dormire, quiescere, vagy *ólt*, lett ez az elvezett Gyakorló lge: *alutal*, vagy *óltal*, mint ebből: tör, töröl: rág, rágál; és valamint ebből: ragal-m-az, úgy amabból: *alutal* vagy *óltal-maz*, facit vt quis dormiat secure, & sit in statu tranquillo. Innen *óltalom*, mint: *hatalom* 's a t.

- j.) *Al-j*. Pars infima rei. Tulajdonképpenn így volna: *ali*, quod pertinet ad *al*, mint: ház, házi, de változik az *i*, jvé mint az effélékben: fa, fai, faj, fen, feni, fénj, vagy fény. Lett belőlle: *aljas*, *aljasodik* 's a t.

Ar.

Ar. Subula. Ez mivel általhat valaminn, és abból ismét kiüti magát: tehát hasonlatosság szerint *ár* annyit telzen, mint penetratio, propagatio. De mivel úgy is lehet gondolkodni, hogy minekelőtte ilyen eszköze lett volna a Magyaroknak, már erre a lizóra szükségek vólt: lehet ezt *ár*, úgy tartani, mint elvezett Gyökeret; de a melly megvagyon ezekben: *ár-víz*, *víz-árja*, *föld-árja*; és jelenti: penetrare, propagari, pertransire. Jönek tőlle.

ad.) *Ar-ad*, exundat, mint: ér, ered, ak, akad. Ebből áradás 's a t.

ok.) *Ar-ok*, fovea, canalis, mellybenn a víz árja vagyon, vagy a mellybenn: propagatur, continuatur, extenditur in longum, (mint: mar, mar-ok, sar, sar-ok.) Ebből: *árkos*, *árkol*. 's a t.

ék.) *Ar-nyék*, az *ny* Közbejáruló, umbra, mivel ez árad, oritur & propagatur a corpore; mint: *kör*, *környék*, *fakadék* 's a t.

lzt.) *Ar-aszt*, exundare facit, mint: *mar-aszt*, *fak-aszt*, *er-eszt*, 's a t.

ít.) *ár-ít*, megrövidítve: *árt*, (mint tel-ít, tólt. 's a t.) nocet: de tulajdonképpenn, immittit se, vel penetrat, vt subula, aut aquae exun-

dantes; mint világos ezen szólásból: *mindenbe ártja* magát, se immiscet, ingerit. Ebből ismét:

ny.) *ártán*, vagy *ártány*, verres, mivel ártalmas állat, mint, jár, járvány, hal, halvány. A Hanyatlója *ár-tat* lévőnn, (mint: márt, mártat, tsap, tsapat) noha szokatlan, de lett belőlle: *ártatlan*: innoxius.

om.) *árt-a-l-om*, mint: jut, jutalom, továbbá, *ártalmas* 's a t.

r.) *árr*, pretium, valor, mivel ez nőni szokott, vagy mivel ez által, ajólszágok terjednek, folynak; mint ez a mondás is bizonyítja: *folyd árránn* adják. Ebből,

ú.) *árrú*, vagy *áru*; hajdann: *áró*, merx, tulajdonképpenn: az a mi terjed, odébb megyen, mint: lap-u, tan-ú. Innen lett: *ár-úl*, mint: lapu, lap-úl, tanú, tan-úl, *árúlkodik* 's a t.

Bu.

Vevődik attól a természeti hangtól, melyet okoz valamelly kiforró, felemelkedő, és ismét leülepedő nedvesség, mint a víz 's a t. Elhalgatódván, sok *bú*, kezdetű szók, tsak azok hozódnak-fel, a mellyekben, a Származtatás-béli Végezetek, az Egyformaság szerint feltálattnak, és a mellyekben a tulajdonképpenn való jelentésből vevődött másféle jelentések, kitetfszók. p. o. *occultatio, exsertio sui, elevatio, depressio, motio de loco, abitus* 's a t.

ár.) *bá-ár*, vagy *bú-v-dr*, mint kádár, kúlsár, urinator, mivel magát hol elrejt, hol kiüti 's a t.

b.) *bú-b*, gibbus, tuber, elevatum quid, vel promi-nens; *buborék*.

gy.) *bu-gy*: (mint szív, szű, szűgy.) Ebbenn a szóbann a *gy*, egyfzersmind természeti hangot is ad elő; és ámbár így magábann velle nem élünk: de innen lettek: *bugy-og*, scaturit, turgēt, tumet, mint: *sutt-og hábor-og*, *bugy-gyan* ebullit, mint: dobban, rokkan 's a t.

k.) *buk*, *bú-ik*, *buk-ik*, tulajdonképpenn: demergendo se abscondit, ebből: labitur, cadit, *buk-ál*, *buk-tat*. 's a t.

Lehet továbbá ezt *Bu*, úgy is gondolni, mint Nyugovó Betűs Gyökeret, és e szerint lesfsz.

Báj, vagy *Báv*, *elhújt*, *lebújt*, abscondit se, *kihújt*, *felhújt*, exseruit se, az Országot, a köny-

veket, az Erdőt bújja. Ebből lettek: *buj-dos*, mint: *fal-dos*, *tsap-dos*, *divagatur*, *bujdosó*, *bujdosás* 's a t.

buj dok, mint: *hal-dok*, már ma nints szokásban, de lett tőlle: *bujdoklik*, mint: *haldoklik*, *bujdoklás*, 's a t.

bu-lt, vagy *bújt*, *abscondit*, *bujtás* *ablaqueatio*, *bujtat* 's a t.

bui-ong, *boj-og*, *boj-og*, mint: *szor-ong*, *szájong*, *divagatur*, *bojongás*, *bojgás*, nem *bolygás*.

bujtsó, vagy *bújtsó*, *bútsó*, *bútsó*, mint: *hátsó*, *léptsó*, 's a t. jelent valamit, a mi *bújás*-ra, vagy *bújdósásra* tartozik, *valedictionem*. p. o. *bútsút vett*, *bútsút adott*; jelent továbbá *peregri nationem religiosam*, *bútsú járás*, és az akkor gyakoroltatni szokott dolgot, *indulgentiam*, *remissionem peccatorum*, *bútsút nyerni*. Mivel pedig ez: *bútsó*, vagy *bútsó*, néhol így is mondódik: *bótsó*: feltehetni, hogy ebből *vevődött* ez: *bótsú-át*, *bótsó-át*, vagy már ma: *bótsát*, *indulget*, *condonat*; ismét: *mittit*, *dimittit*; melly jelentéseket, könnyű a közelebbi mondódtakból kihozni.

buj-a, mint *tsir*, *tsir-a*, *tsat-a*, *sím-a*, tehetné hajdan ezt: *mulier* vel *vxor* *Turcica*, *Török Afzifzony*; mivel ezek rejtekbenn tartatnak, és mintegy elbújva élnek. Ezekből *vevődhetett* ez a nevezet: *bujá vdfzon*, *tela preciosa*, *byssus*, mivel vagy munkájók, vagy öltözetjek vólt. Innen *oltzann*, *bujá*, *vétetődött* e helyett: *luxuriosus*, és az ettől származtak.

bú-úr, megrövidítve: *búr*, mint: *sző*, *szőr*, *szőr*, *tő*, *tőőr*, *tőr*, elveszett szó: de ettől származik: *bur-ok*, *frons opaca*, és *velamentum capitis muliebre*, továbbá, *secunda*, *quibus infans in vtero involutus est*, mint: *hurok*, *szur-ok*, *baj-nok*. Ebből: *bur-lt*, vagy *borít*, *burító* vagy *borító*, továbbá: *borúl*, *burúl*, *bur-ong*, vagy *bor-ong*, mint: *szorít*, *szorúl*, *szorong*, *borongós* idő.

bú-ú vagy *bú*, mint: *árrú*, *láb-ú*, *lap-ú*, *jelent* a szívnek vagy léleknek felforrását, *lebes* *indulatját*, és tulajdonképpenn ezt telzi: *ollyan mint a bú*, vagy *ahoz* *hasouló*; és *chez* *képest*, nem *csak* *izomorú*, hanem *haragos* *indulatot* is *jelent*, mint a tőlle származtak mu-

tatják. p. o. *bu-ús*, vagy *bús*, *búsúlt*, *neki búsúlt* 's a t. Lehetne innen származtatni ezt is: *búja*, a mennyibenn ez, a szeretet indulatjának felhevülése.

bu úz, vagy *búz*, (mint *falú*, *faluz*, *tő*, *tődz*, vagy *tűdz*) *exit*, *erumpit*, gyakorolja ezt: *bú*. Így ma nints-meg, de ebből származtak:

búz-a, (mint: *buj*, *buja*, *tsír*, *tsira*, *húz-a*, *von*, *von-a* 's a t.) *triticum*. Sok példa vagy on arra Nyelvünkben, hogy valamely *köz Nevezet*, (*notio communis*) csak egy bizonyos dolognak tulajdonítódjon. p. o. *hordó*, *dolium*, nem csak ebbenn hordanak valamit, *lopó*, *lapú*, nem csak ennek van lapja.

buz-og, (mint: *bugy-og*, *suttog* 's a t.) *fervet*, *zelat*.

buzog-ány, *buzgány*, *clava militaris*, mert azt haragjában, megbúsultában vette fel a Magyar, vagy pedig mivel az, vért buzogtat. Lett mint ezek: *tsákány*, *szivárvány* 's a t.

buz-dít, *excitat*, *buzdúl* *efferveſcit*.

Di, Díj, vagy Div.

Tefzen valaminek árát, *betsit*, *pretium*, *valor*. Letette a *díjját*. Lettek belőle:

ad.) *Díj-ad*, *diad*, (mint: *sok-ad*, *ak-ad*, *fak-ad*) téfzi azt, a mibenn vagy on *díj*. Származik ettől: *diadalom*, *victoria*, *miut: győz*, *győző-delem*, *bír*, *birodalom*.

at.) *Díjat* vagy *divat*, (vagy on a *Hanyatló*bann, mint: *menet*, *kenet*, *foganat*) tefzen *flatum rei*, *dum ea est in vigore*, & *pretium vel prae-cellentiam habet*. — *Divatjábann* vagy on.

sz.) *Díj-sz*, vagy a *j* elnyúgodván, *dísz*, (mint: *víj*, *víj-sz*, vagy *vísz*, *rag*, *ragasz*, *ér*, *eresz* 's a t.) *ornamentum*, *prae-cellentia*. Innen *díszes*, *dísztelen*.

ts.) *Díj-s*, *divts*, *diits*, vagy legközségesebbenn: *dits*, ebből *díj*, a *Parantsolója* lévén: *díj-its*, megrövidítve: *díts*. Innen: *díts-ér*, (mint ebből: *al*, *alats*, *alatsár*, *óltsár*, melly éppenn ellenkező tselekedet ezzel, *dítsér*. Továbbá ebből is: *bel* vagy *ból*, lett ez: *bel-ít*: a ki a dolognak belső részei körül jár; innen: *belts*, vagy *bólts*, a ki a dolognak belső részeit vi-sgálja; Ismét ebből: *kél*, vagy *kel*, lett: *kel-ít*, innen: *kelts* vagy *költs*, *költsönn*. Így

ebből is: *tél*, vagy *tel*, lelsz: *tel-it*, innen: telts vagy tölts, (töltsér.) Már ma szokásban nints: de ebből származott: *dítső*, *dítsős*, *dítsőség*, *dítsér*, *dítséret* 's a t.

É. Í. Nyugovó Betűvel is.

Jelent: actum edendi & bibendi, és a Gyökér tsak az egygyik egygyik Nyugovó Betűs, *é*, és *i*: valami hozzájuk járul, a mind tsak Származtatáshéli Végezet; p. o. *e-fzik*, *i-fzik*, *é-tel*, *i-t-al*, *e-hetik*, *i-hatik*. 's a t. Lettek belőlők a következő Végezetekkel:

eh.) *é-eh*, megrövidítve: *éh*, esuriens, famelicus. (mint: ter, tereh.) Ebből ismét, *éhes*, *ches*, *éhezik* 's a t.

el.) *é-el*, megrövidítve: *él*, vivit, (mint: fő, főel, fejel, szél, szel-el, né, né-el, nevel. Magábannérthe-tő is, *él*, acies, (mint szél, scindit, szél, margo, halálz piscatur, halálz piscator.) — *Él*, vivit: mivel az élet, étel által tartatik-fenn, és a ki *él*, gyakorolja, az *ét* vagy *é-el*. Ebből lett: *él-et*, mint szél, szelet, és más Hanyatlók; *él ed*, *élőd-ik*, *élővény* vagy *élő-ven*, *eleven*, *dlel-em*, *eled-el*, *eleség*, *él-efzt*, *él-t-et* 's a t. — *Él* pedig, azért *acies*, mert a *késnek*, *kardnak* 's a t. ereje, jósága, az élibenn áll, ez annak mintegy élete; vagy pedig mivel az efféle dolgoknak, éppenn az *éli* az, a mivel ezek *é-elnek*, vagy a szájjok, a mivel mintegy esznek. Ehez képest a Napkeletiek, ezt: *fegyvernek élivel*, így teszik-ki: *in* vagy *cum ore gladii*, fegyver szájával. Ettől: *éles*, *élesül*, *élesít*, *életlen*. 's a t.

esz.) *é-esz*, megrövidít. *ész*, vagy *esz*, (ik) *i-az*, vagy *i-asz*, megrövidítve: *isz*, (ik) mint: *te*, *te-esz*, tész, eny élz. (A, z, sz, dz, dzs, Végezetek hasonló erejűek). — *Ész*, ingenium, nem ettől származik, mivel ebből az *ész*, soha ki nem esik, p. o. *esz*, *esztelen*, mint ebből: *esz* (ik) *ettem*, *evém* 's a t.

et.) *é-et*, megrövidít. *ét*, esus, mint *te*, tész, tét, vagy tett, actus, kél kelet. — *i-at* m. r. *it* potus, vagy: actus bibendi. Ezekből lett: *ét-el*, *ét-k-es*, *ét-l-en*, *ét-et* 's a t. *it-al*, *it-at*. — *Ét*, Ragasztékkalma is megvagyon: *étem*, *éted*, *éte*, appetitus, esus.

ez.) *é-ez*, megrövid: *éz*, sapor, mint: méh, méz, ví, vít, vit-éz. Legközönségesebbenn *ível* mondjuk: *íz*, mivel az *íz* mind ivás mind evés által lelsz. Az ebből származtak, mind *evel* mennek, mint: *ízes*, *íz-etlen*, és így az ebbenn lévő *í* elegyes: ellenbenn ebből a Gyökérből: *íz*, artus, a Származtak, mind Ke-

ményhangúval lesznek, p. o. izgat, izmos, izzad, (mint: higgad.) sudorem ex membris emittit. Ebből: *éz* vagy *íz*, lettek ezek is, *ízolítom*, *ízibe*, az az, idejében, míg valami jól esik; *ízék*, a mi az íztől, vagy evéstől maradott, mint: esőlék, hulladék, *ízént*, pro gustu. *Ézes* vagy *édzes*, már ma, *édes*, dulcis, mint: bűz, bűdzös, bűdös, ezig, eddig.

v.) Előálvánn ez a Nyúgovo Betű *v*, leszfz: *év*, pus, fanies, mivel eszi az ember testét; innen: *eves*, *evesedik*. Lehet ezt *ev*, úgy is gondolni, mint elváltotztatott Részessülőt, ebből *ed*, mint nyelv, nyelv, öröörv. 's a t. — A Mókusnak Neve is: *Évet*, melly a Hadyatló, mivel gyakrann evegetik, vagy efzegetik. Innen: *evetskél*; azt tselekefzi a mit az *Évet*, elítat, mint: izemetskél. 's a t.

A Viselőt: *éve*: *évén*, fordították a Magyarok, mint Barom Pásztorok, az időnek jelentésére; és e szerint, ezen szóllás: *ez évén*, telzi: *hoc anno*, *harmad éve*, vagy *íve*, tertio ab hinc anno, *negyed éve*, vagy *íve*, quarto, mintha vólna: *harmadik negyedik füvet éve*, mikor ez, vagy amaz marha a harmadik vagy negyedik füvet ette.

Ebből továbbá *éve*, lett ez a Név, *evod*, vagy *ived*, mint: heted, ezered, kevesed. 's a t. És valamint ezekbenn a *d*, bizonyos számmal való megmértést, és a mennyiségnek bizonyos részekre lett meghatározását jelenti: úgy ez is: *evod*, *ived*, tett előízször, bizonyos és meghatározott időt, u. m. az *evés* idejét; azután pedig, (mint: *post aliquot*, *mea regna videns mirabor*, *aristas*) fordítódott átaljában az *időnek* jelentésére; hozzátétevénn nagyobb erőnek okáért, az *ó*, így: *ivedő*, megrövid. *üdd*, vagy *idő*. — Ezt az *öt*, lehet úgy gondolni, mint Részessülő Jegyét *evendő*, *evedő*. Vagy pedig így lehetett: *evod-o*; ebbenn az *o* Előlutóljáró lévén, miút ezekbenn *ide* *meszfz-e* 's a t. — Vagyon ez a régi szóllás formája is: *esztenn* vagy *eztenn ez nap*, mely ezt teszi: *octavo ab hinc die*. Az *nn*, látni való hogy Előlutóljáró; *in*, *super*, mint ezekbenn; *ittenn*, *mentenn* 's a t. Vólna: *ezenn*, de belétevéődött a Közbejáruló *t*, így: *eztenn*; ehez ismét *evodő* tevédvén így: *eztenn evedő*, melly tulajdonképpenn jelenti, a fünek, vagy marhák evésének előfordulását; és megrövidítve, lett belőlle: *eztenn idő*, vagy *esztendő*.

Ugyan ebből: *idő*, származtak ezek: *időzöm* vagy *idézem*, cito, tempus praefigo; továbbá; *időlöm*, vagy *idélem*, praefixo tempore sententiam fero, judico; ismét: *idő-ez*, vagy *idvez*, bóldog, mivel a

hosszú élet, áldás, boldogság; innen: *idvezülni*, Idvezítő, Üdvezítő, *Üdvösség* 's a t. mint ebből: *könyő*, könyvez, *enyő*, enyvez 's a t.

El.

Elölutóljáró, teszen: *progressum in vltiora*, mint: *elment*, *eladta*, *elsárgúlt* 's a t. A szokott Végezetekkel származnak tőle:

é.) *el-é*, mint: *fel*, *felé*, *al*, *alá* 's a t. Egy értelmű ezzel: *elő*, mellyről mindjárt.

ég.) *el-ég*, *fatis*, *sufficiens*, mint: *fel*, *felleg*, *világ* 's a t. *elégseges*, *elégít*, *elégtelen*. 's a t.

egy.) *el-egy*, *mixtum*, *confusum*. Innen, *elegyes* *elegyít*.

el.) *el-el*, megrövidítve: *ell* (ik) *foetificat*, *propagatur*, *continuat*, *scilicet in sua specie*. Vagy pedig ezért: mivel, mikor az állat *ell*, (ik) akkor a fajzatját *el-eli*, vagy elébbadja, kiadja. — Ennek Részestülőjéhez, melly: *elő*, hozzátevődvénn az *nn* *Elölutóljáró*, leszsz: *előbenn*, az az: *elő formánn*, *instar foetificantis*, megröví. *ellen*, mellyel *Elölutóljáróképpenn* élünk, *contra*; ettől ismét: *ellenség*, *ellenéz*, vagy *ellenz*, *ellenkez*, *ellenked* 's a t. mivel a barmok mikor ellenek, dühösök, mindent bántanak.

ö.) *el-ö*, ez is Részestülő formájú, és egy értelmű ezzel: *elő*. Nem helyet, sem nem időt jelent az Öszvetételbenn, hanem terjedést, tökéletességre való vívét, mint az efféle példákból kitetszik: *előadom*, *előszámldom*, *előbeszéllem*, *előhívom*, *előviszem*. Megfelel hol ez, hol amaz Deák *Elöljárónak*, mint: *e*, *pro* 's a t. mint: *enarro előbeszéllem*, *propono előadom* 's a t. de soha sem ennek: *præ*; hanem ez: *elől*, teszi ezt: *præ*: *előre* pedig, *in antecessum*; és így helyet, *elől*, jelent; *előre* pedig, hol helyet hol időt.

Em.

Annyit teszen mint: *szopik*, egy régi Kézírás szerint, mellybenn az *Idvezítőről* emondódik: *az ő Szentseges Annyának tejét emte*. A'Sidóbann: *Em*, teszen: Anyát. Asiából hoztuk ezt a Szót: de már ma csak a Részestülőjével élünk, ebbenn: *tsets-emö*, *tsetsemö*, *infans*, vagy *tsetszopó*; de ezen Gyökértől számos szavaink származnak; ilyenek a következők:

Eme, anya, mint: *fen*, *fene*, *tser*, *tsere*. Innen: *eme-disznó*, *fus foeta* vagy *mater*. Ettől továbbá, vagy pedig a Gyökértől:

el.) *em-el*, tulajdonképpenn: szoptat, vagy azt tselekefzi a mit az Anya, alit, nutrit, elevat; portat, educat; és a mennyibenn ez, a tsets által is lefzsz: ebbőllett: *emelő*, megrövidít. *emlő*, vbera, mint: színel, színelő, színlő, kém, kémel, kémlő. A második rendbéli jelentés szerint pedig, *emelő*, teszen: elevantem, *emel*, elevat. Ettől lefzsz:

emel-get, mint színelget, tentat elevare, *emleget* recordatur.

emel-ít, mint közel-ít. Ebből megrövidítve:

em-ít, tulajdonképpenn: incipit elevare, parumper elevat, továbbá: memorat, in memoriam revocat: mivel a mit említünk, azt mintegy felvelizzük, előhozzuk, mint valamelly rejtekből, vagy alólról. Innen:

emel-ék, quod tollitur vel elevatur, (mint: esőlék, quod cadit) mellyel már ma nem élünk ugyan; de ebből lett: *emelék-ez*, bánik azzal a mi, *emelek*, megrövidítve *emlékez*, (ik) recordatur, mint: fék, fékez, fenék, fenekez, ék, ékez. Ettől származott: emlékezet, 's a t. — Erősíti ezt a Származtatást, az a Szónk, melly az emlékezőssel ellenkezőt jelent, u. m. *felejt*, vagy *fel-ejt*, facit decidere, mint: *emeltt* vagy *említ*, elevat; jelentvén most ez az Elölutóljáró: *fel*, nem helyet, vagy felsőséget, hanem csak erősebb határozást, mint ezekbenn: felhagyni valamivel, felkérni, feladni.

eme-dz, megrövidít. *em-éfsz*, vagy *eméfszt*, vti eo, quod est in *Eme*, edere, consumere; mint: rek, rekefszt, epe, epefszt, teny, tenyéfsz 's a t.

em-b-er, homo, tulajdonképpenn, a ki az *eme* által, vagy az *eméből* él, és tápláltatik. Vólna: *em-er*; de közibe járúl a *b*, mint más Szókbanu más ilyen Betűk. p. o. *tün-ér*, *tün-d-ér*, *ken-er*, *ken-d-er*. 's a t.

En vagy Eny.

Már ma ez a Gyökér, tsak ebbenn a Szóbann vagyon-meg: *eny-hely*, és ebből megtetfzik, hogy ezt tette: mollis, liquidus, lenis, placidus. A szokott Végezetekkel származtak belőlle:

efsz.) *eny-éfsz*, evanescit, vt solent ea, quae mollia sunt; mint: teny, tenyéfsz. Innen: *enyéfszet*.

ít.) *eny-ít*, vagy *eny-h-ít*, lenit, mollius reddit, *enyhítés*.

ül.) *eny-ül*, vagy *eny-h-ül*, lenitur, mollius redditur, *enyhülés*.

eg.) *eny-eg*, *eny-l-eg*, *enyeleg*, molliter agit, lufi-
tat, pueriliter se gerit, mint: *felf-eg*, *felf-e-l-eg*, *széd-
el-eg*, *füst ö l ög*.

ke.) *eny-ke*, vagy *enk-e*, (kitsínyítődve, mint:
erfzenyke, *keményke*) szokásonn kívül van, de ezt ten-
né: *molliculus*, vagy *paulo lenius*. Ebből lettek ezek:

ed.) *enyke-ed*; vagy *enke-ed*, megrövidít. *enked*, is-
mét a *k*, *g*-vé változván, mint az *ny*, *né*, *enged*, incipit
molle esse. Mondódik tulajdonképpenn a földről, vagy
egyébről, mikor abból a fagy kezd kimenni; innen
cedit, obtemperat, facilem se praebet, *engedelem*, *en-
gedelmes*, *engedetlen*, mint: *szél*, *széled*, *ér*, *ered*, *ke-
mény*, *keményed*. (ik)

elzt.) *enke-eszt*, *enge-eszt*, m. r. *engeszt*, (mint *ereszt*,
fáraszt) *molle reddit*, másod értelembenn, *placat*, *en-
geszt-el*.

ö.) *enyő*, *enyű*, *enyv*, *gluten*, melly hamar *en-
ged*, *lágyúl*; mint: *fenyő*, *fenyv*. 's a t. *enyves*, *eny-
vez*.

Er vagy *Er*. (húzatlan, a Származtakbann.)

Jeleni a földbenn lévő vizek tsatornáit, az álla-
tok testébenn pedig a vér tsatornáit, mint a Deákban
ez: *vena*; mivel, mind a földbenn a víz, mind az
erekben a vér, elhat, elterjed, tovább megyen; még
pedig, bizonyos határtól fogva, bizonyos határig. In-
nen *ér*, mint *íge*, teszen: *pertingere ad aliquid*, per
extensionem sui, mint megtetszik az effélékből: *eddig*
ér, *túl ér rajta*, *felérem*, *híér alólla* 's a t. Származ-
nak tőlle:

ed.) *er-ed*, *oritur*, *procedit*, mint *ár*: *árad*, *szél*,
széled. Ebből: *eredet*. A menő vagy valakit köve-
tő emberről is mondódik: utánna *eredt*, innen: *eredj*,
e helyett: *menj*. — Ennek a Részszülőjéből: *eredő*, lett
Erdő, *Silva*, a hol a fák, *erednek* *terjednek* 's a t.
(mint: *fered*, *feredő*, *ferdő*,) innen: *eresztvény*, *silva*
succrescens. — Innen lett továbbá: *eredem*, m. r. *ér-
dem*, (mint: *ör*, *öröm*, *kör*, *köröm*, *tét*, *tetem*,) me-
ritum, valor, pretium, mivel mikor valamelly dolog-
nak méltósága, vagy betsi, hasonló vagy egyenlő a
másikéval, akkor az azzal, *felér*, *annyit ér*, *addig*
ér; és így *ér*: *valet*, *potest*. 's a t. Ugyan innen lettek:
érdel, *érdekel*, *érdegél* 's a t. tangit 's a t. *érdes* 's a t.

ít.) *ér-ít*, vagy *er-ít*, m. r. *ért*, intelligit, (mint:
pir, *pir-ít*, *szor*, *szor-ít*, *tér*, *tér-ít*), mivel a ki va-
lamelly dolgot ért, az annak az erit mintegy kikeresi,
kitalálja, tudja, elér annak esméretire. Innen mond-
juk: *észszel felérni* 's a t. *értelem*, *értelmes*, *értés*, *ért-*

hető 's a t. *Értek*, (mint bír, bírtok) facultas, inkább testi, mint elmebeli tehetség; *értekez* (ik) scrutatur, sciscitatur.

ik.) *ér-ik* maturefcit, (mint, *tel*, *telik*, *híz*, *híz-ik*) mert a gyümölcs, mikor bizonyos időt, vagy határt ér-el, akkor lesz jó, vagy valamit érő; *elért*, az idejét, határát meghaladta. — *érlel*, *érhet*, *éretezik*, *érelen* 's a t.

ek.) *er-ek*, m. r. *erk*, (mint: *tel*, *tel-ek*, *ár*, *ár-ok*) elvezett Szó, ilyen formát tehetett, mint: *originativ*. Lett belőle: *erkel*, (mint árok, árkol,) ebből: *erek-ly-e*; továbbá, *erkölts*, mint: teker, tekerts, és könnyebb kimondással: *erkölts*, originaria indoles, bona vel mala, facultas, mores, jó erkölts, rozsz erkölts.

ez.) *ér-ek-ez*, m. r. *érkez* (ik) teszen néha: advenit, pervenit, 's a t. Bétsbe érkezett, hozzánk érkezett: néha ismét: *vacat ei*, érkezik írni 's a t.

Lehetne úgy gondolkodni, mintha *Er-ány*, scopus, objectum, ettől a Gyökértől származna, *ér*, vagy *er*, továbbá ez is: *erányos*, *erányozni*, collineare ad scopum, & id agere, vt eum attingat, elérje. De tiszta *e*, *aval*, azon igaz Magyar Szó bann nem található; és így ha ettől származna: *er*, kellene lenni: *erény*, (mint jön ettől ez: *erényő*, m. r. *erényő*, a mi a szekér felett elterjed, leeresztődik.) De nem lehet a kérdésbenn lévő Szót, ettől is származtatni: *ár*, hogy oztánn volna: *arany*; mivel ez a Gyökér: *ár*, a tőlle származtakhann, soha se változik húzatlaná. Sem nem *erány*, sem nem *arány* tehát, scopus, objectum; hanem talán ettől: *ír*, volna: *irány*, (mint: árt, ártány) és effélét tenne, a mi ki vagyon írva, határozva, *tzel*, *tárgy*. Lehet itt is méltán kereskedni: *íjj*, *ív*; ebből *íjjrány*, *ívrány*, *irány*, olyan hely, a mely felé lőnek; mint ebből: *szíjj*, lett az *r*, Közbejárólóval: *szirony* *irányból* lett, *t*, Elölutóljáróval: *iránt*, erga, versus, nem pedig: *eránt*, ambár ez is bevett Szónk.

ő.) *ér-ő*, vagy *erő*, valens; Részesülő, melyből ez a Magábannérthető lett: *erő*, vis, robur, *erős*, *erőtlen*, *erőlködik*.

elz.) *er-esz*, proiectura tecti, mivel elterjed, leeresztődik; innen: *ereszt*, *eresztvény*, *ereszkezik*: *ereszény*, *erzény*, crumena, mely hol elterjed vagy megeresztetik, hol pedig öszveszorúl, vagy szorítódik.

t.) *ért*, pro, loco, invicem, (mint: helyett) vagy mintha volna: in aequivalentiam, in compensationem, a könyv-ért. 's a t.

ez.) *ér-ez*, sentit, mivel az érzés, a testbenn lévő *oretskék*, (nervi) által léfzen, vagy mivel az érzékenységek bennünket, a dolgok ereire vezetnek, (mint: könyv-ez, nev-ez 's a t.) — *érezék*, vagy *érezék*, *érezékeny* 's a t.

Fa.

Lignum, Arbor. A szokott Végezetekkel származnak tölle:

ad.) *fa-k-ad*, propullulat, vt arbores solent; innen: prorumpit, emanat; mint: fene, fene-k-ed (ik) tanak-odik, lan-k-ad. Lehetne ezt: *fak-ad*, ettől is származtatni: *fok*.

al.) *fa-al*, m. r. *fal*, paries, quasi lignatura. Hihető hogy Eleink nem kövekből rakták a falat; (mint fon, fon-al, köt, köt-él, hív, hív-at-al.) Innen: *falú*, pagus, mint: daru, hamu. 's a t.

ag.) *fa-r-ag*, *farag*, fabricat, tulajd: fával bánik. Ebből: *faragás*, m. r. *forgás*, *faradék*, *faragtsál*. Forgás olyan, mint: barka, barkáts, kenőts. 's a t.

agy.) *fa-agy* m. r. fagy, olyan mint a fa, gelu, *fagyos*, *fagygyú*, *fagylal* 's a t.

ás.) *fa-ás*, m. r. fás, durus.

tyú.) *fattyú*, spurius, a fa mellett lévő, ahhoz tartozó, a honnét: *fattyú veszfzők*, *u fának fattyai*; mondjuk ezt is: *fától szakadt*; mint: sark, sark-antyú, kesztyű, pattantyú. 's a t.

áz.) *fa-áz*, m. r. *fáz*, az az, fát szerez, fa körül forgolódik, mint: vad, vad-áz, vagy vadász, haláz, vagy halász. Innen: *fázik*, friget, mivel a ki fázik, fát keres, tüzet rak, *fázás*, *fázékony*.

aj.) *fa-aj*, vagy tsak *faj*, genimen, stirps. Lett a j, az iből *fai*, arboreus, silveltris, mint ebből: *ali*, *álj*. Ebből: *faj*; lettek: *faj-d*, vagy *fajt*, Urogallus, avis arboribus & silvis addicta; *faj-oz*, vagy *fájz*, (ik) *fájzat*, generatio, *fajat*, vagy *fajta*, progenies, *fajtalan*, tulajdonképpenn: qui progeniem non refert, degeneravit; *fajúl*, *elfajúl*.

Fen.

Jöhetett maga ez a Gyökér ebből: *fe*, super supra, mivel: *fen* téfzen: *acuit*, *atterit*, *allidit*, ez vagy amaz dolognak pedig a felső része szokott-fenődni. Ha ez a vélekedés megálhatna: az n, ebbenn: *fen*, olyan volna, mint ezekbenn, viz-en, rett-en, iz-en 's a t.

e.) *fen-e*, (mint: tser, tsere, tel, tele, 's a t.) *acutus*, azután, *ferus*, mint ebbenn: *fen-vad*; Magá-

bannérthetőül, *gangræna*, az éles fájdalokra nézve, *fenesség fenekedik* 's a t.

ék.) *fen-ek*, (mint: *ker*, *ker-ék*, *eső-l-ék* 's a t.) tulajdonképpenn teszi azt; a mi a fenés vagy dörgölés által lehull; mint: maradék, hulladék, a mi seprés vagy faragás által esik el. és leszáll. Innen mondódik: *fenék-fészek*, a *hajó fenke*, *sentina*. Innen általment ezekre, *ágy-fenék*, *hordó-fenék*, *tál-fenék*. Ettől származtak, *fenekel*, *feneketlen*.

et.) *fenet*, a Hanyatlóbann, mint: menet, főzet, 's a t. teszen tulajdonképpenn köszörülést. Innen ez: *űfent*; *denuo*, quasi iterum acuendo; *sentő* quasi: *fenető*, *iparus*, hegyes dárda, *sentetődik*.

ke.) *fenke*, kicsinyítődve. Innen: *fenhely*, *delicatus*, *superbus*, quasi *acutulus*, mint: hegyke vagy hetyke; innen: *fenhelyeskedik*.

eny.) *fe-eny*, m. r. *fény*, (mint: *szén*, *szenny*, *ken* vagy *kén*, *kény*, *mollities*, *genius*.) volna mint Mássalérthető *féni*, (mint *téli* 's a t.) instar ejus quod iam acutum, attritum est, vagy a dolognak az az állapotja, melyet elér a fenés által, *splendor*, *fényes*, *fénylik*, *fényeslt*.

ít.) *fen-ít*, vagy *fenyít*, ez is: acuit, de hasonlatosság lzerint, calligat, exercet. — *Fenyíték*. Szokták mondani: *fenyítsd meg ezt a kést*, e helyett; *köszöröld-meg!*

et.) *feny-g-et*, *fenyeget*, (mint: *kér-g-et*, *kéreget*, *keneget*,) minatur; mert a ki *fenyeget*, az, más ellen mintegy feni magát. Innen: *fenyegetődzik*. 's a t. — *fennyenn* nem innen jó. Lásd a *fő* alatt.

ő.) *feny-ő*, Rézsesülő, (mint *kenő*.) De van így is: *fenő*, atterens v. ungens; *fenyő* pedig, *pinus*, *iuniperus*. De hogy nem a fát magát teszi, hanem azt a mi rajta terem, kitetszik onnan, mivel így mondják: *fenyő-fa*; mint: *alma-fa*. Akár a benne termő nedvességet, gyanítát, szurkot, értsük: ez igazán fenő, vagy *fenyő*, *kenésre* *fenésre* élhetni velle, akár a *haját*, *levelét*, ez is *fenő*, *éles*, *szúrós*. — A *szurok* is, mely a *fenyő-fából* van, ettől jó: *szúr*, (mint ettől *húr*, *hurok*, *tűr*, *tűrök*.) az az: olyan a mi *szúró* vagy *fenő fából* való.

Ezen Rézsesülőbenn az *ő* vvé változván, e helyett: *fenyő-es*, leszl *fenyves*, mint: *enyő*, *enyves*. 's a t. — Ezzel *fén*, öszvetéttévénn: *kő*, ezt teszi: *cos*. *fenőkő*, mint: *kénkő*, *kenőkő*. Így *kén-esső* is 's a t.

Fe.

Elölutóljáró, és társa ezeknek: *be*, *le*, *re*. Teszen: *supra*. Származnak tőle:

ed.) *fe-ed*, m. r. *fed*, tegit; tulajdonképpenn, az-
zal a mi felül vagyon, valamit tsinál, arra valamit
tészen, mintha volna ez a szó: superiorizat; mint: *él-
ed*, *er-ed*, *szén-v-ed* 's a t. Innen: *fed-ez*, *fed-él*, *fedd*,
quasi increpationes imponit. — *fedhetetlen*, *fedő*. Ta-
lám innen vevődött ez is: *fed-v-er*, azután: *fegyver*,
melly *fedez*, vagy így: *fed-ver*, a mi *fed* is, *vér* is. •

el.) *fe-el*, m. r. *fel*, sursum, supra. (ez az Elölutól-
járókról való tanításbann másunnan származtatódott:
de lehet a kettő közöttül választani) mint: *be*, *bel*, *ál*,
al-ól. 's a t. — Elünk velle Magábannérthetől is, mint:
tél-fel, valaminek a feli, superficies. Innen: *felül*,
felső, *felett*, fenn, fennt, fennnyenn, fennyedenn.
Ugyan ettől: *fel*, származnak ezek is.

eg.) *fel-eg*, vagy *felleg*, nubes, mint: által-
ag, kér-eg.

ed.) *fel-ed*. Nints már meg. Innen lettek:
feled-ség, oblivio, mint: *segédség*; *feledékeny*, *feled-
kezem*. Innen vagyon: *felejt* is; *fel-ejt*, decidere fa-
cit. Lásd feljebb: *emlét*, az *Em* alatt.

ség.) *felség*, Superioritas, *Felséges*. 's a t.

el.) *fel-el*, respondet, (mint: *ízel*, *ízel-el*,
váll, *váll-al* 's a t.) tulajdonképpenn, superaddit. In-
nen: *felelet*, *felesel*.

ez.) *fel-ez*, superiorem frumenti triturationi par-
tem expurgat, ebből: *felező* seprő. (*Felex* medietatem
sumit, ettől van *fél*, dimidium, *fél* nem innen
jó, timet.)

ő.) *fe-ő*, Részeseülő Formájú, m. r. *fő*, ad supe-
riora tendens, superiora occupans; (El nem kell felej-
teni, hogy a Részeseülő ezen Végezetibenn: *ó* és *ő*, a
két Segítő Ige lappang, *való* és *lévő*; mint ez a ma-
ga helyinn elbadódott.) és így *feő*, vagy *fő*, annyi,
mint: *fel* *való*, vagy *fenn* *lévő*. És e szerint hihetőbb,
hogy a *fő* lett ebből: *fe*, mint a *fel*, ebből: *fő*.

Fő, Ige is, *Név* is, mint: *vér* *percutit*, *vér* *san-
guis* 's a t.

1.) Mint Ige tehát *feő* vagy *fő*, coquitur, tulaj-
donképpenn: *felfelé* *igyekezik*, mint a *víz*, a *főzés* ál-
tal. Innen *kút* *fő*, *víz* *feje*, *fő* a *víz*. Innen:

főr. Szokatlan, (mint *tő*, *tőr*, *teny-ér*) tulaj-
donképpenn, olyan a mi *fő*, *buzog*. Illyen *vizek*
lévénn a *bányák*; ebből: *főr*, lett: *föröd* (ik) *lavat* *se*,
Fürdő, *Feredő*, *Fördő*, *lavacrum*. *Füred*, locus lava-
tionis; *förösz*t, *fereksz*t, *förtő*, *fertő*, *lacus*, *palus*, *mox*
huius lutum. Ebből: *fertéztet*, *fertelmes*.

fő-ény vagy *fővény*, *fővény*, (mint: *jő-ény*
vagy *jővény*, *szó*, *szó* *ény* *szővény*, *arena*, *labu-*

R

lum, imprimis quod in mari, & paludibus quibusdam. Így nevezték talám azért; mivel azt a víz, mintegy kifövi, kiforrija, a partra kihánnya.) Rendes, hogy az agytól lett: *agyag*, a fötől *fövény*. Mind: *agy*, mind *fő*, ezt teszi: *caput*.

fövet, a Hanyatlóbann, coctura; *fövetlen*.

fő-öz, m. r. főz, (mint tő, tőz, elő, előz.) coquit. innen: *főzet*, egy *főzet*, *főzelék*.

fő-ül, (mint bőül, vagy bővül, hevül) m. r. *fül*, incipit, vel pergit coqui, és mivel a fővés melege okoz: innen *fül*, calefit. Így ez is: főit (mint bőit, bővit) m. r. főt, vagy *füt*, calefacit.

2.) Mint Név, *főb*, *fő*, *caput*, továbbá, principalis, primarius. Lettek belőlle:

fő-es, vagy *fejes*, capitosus, mint: téj, tej-es, hely, helyes; Magábannérthetőül vevődvénn pedig *lejes*, telzen: botot, buzogányt, tsákányt.

fejse, vagy *fejze*, securis, kitsínyitődött formájú, mint: itt, ütze, mér-tze, kelepze 's a t. Eből leísz: *fejlsz*, *fejlszít*, vagy *fejzít* diffindit. — *fejzül* —

fejít, m. r. *fejít*, explicat, enodat, a dolognak mintegy erit, vagy fejét kikeresi. Innen: *fejtes*, *fejthető* 's a t. Ezen jelentéshez hasonlít: *fesel*, explicatur, enodatur, solvitur. Egészíszenn volna: *fejes-el*, az az, mintegy kilátzanak az addig elrejtett dolgoknak fejei, vagy fő részei, vagy kiadják magokat. — *jeslés*, *jeslett*.

fő-ex, vagy *fej ez*, exprimit, rem ad certa capita refert; kifejezem, kifejezés.

fő-t-len, *fejetlen*, sine capite.

fősü, *fészü*, *füsü*, pecten, mintha volna ez a Részcsülő Forma: *Föső*, mint: belső, alsó; *só*, *ső*, jelent: pertinens ad aliquid. — *Fejér*, idegen ízó. 'Si-dóul, batúr, vagy vatúr. — (föld, a Németbenn: Feld, és így idegen Szó.)

Jár, *jar*, *Gyár*, *gyar*.

A *j*, és *gy*, sokszor öszveazaródnak, és kivált a kimondásban, egymással feltserélődnek, mint szomszéd-hangúak: p. o. az effélékbenn: *jere*, *gyere*, *jőszte*, *győszte*, *jóul*, *jólt*, *gyógyul*, *gyógyít*, *hajlt*, *hagyít*, *hagyja*, *hagygya*, *lággya*, *lággya*. Így lett dolga a *Jár* és *Gyár* Gyökereknek is, mert a tollók származtakból kitetszik, hogy azon jelentésűek.

jár-g-at, *járogat*, *jár-do-g-ál*, *jár-k-ál*, itare, vagy ha volna ez a Szó: deambulare, vel ambulare.

járgál, grassatur, curstat, equitat. Lásd Párizs pápai Lexicon. Ebből lett: *nyargal*, *nyargalás* vagy

jargallás; a *j* és *ny* feltserélődvénn, mint: borjú, bor-nyú, kéj, kény.

jár-om, *jugum*, a honnan ez a Nevezet: *járómar-
ha*, a melly járomba fogódik, dolgozik, abbann jár-
ják. Lett e szerínt: hal, hal-om, ál-om, kör-öm. 's a t.

járóány vagy *járvány*, mint: halvány, só, sovány,
doh-ány 's a t.

jár-úl, *accedit*, mint: bús-úl, tan-úl. 's a t.

járás, *ambulatio*, *districtus*, *alsó járás*, *Sár-rét
járás* 's a t.

járat. Hanyatló, telzen *itinerationem*, *profectio-
nem*, innen járatlan, *invius*: de *járat*, egyfzersmind
Tselekedtető lge is, vagy *jártat*, és ebből lett *gyarat*,
vagy *gyártat*, *facit*, *operatur*, *conficit*, *elaborat*, rem-
vel *materiam instrumento aliquo percurrere*, *jártatni*
valaminn valamelly eszközt, és azon jártatás által, azt,
hol megtisztítani, hol elkészíteni. Így p. o. mondják
a gyapjúról, és pamutról, hogy azt *gyártják*, vagy *gya-
ratják*. Ebből lettek: *Kötélgyártó*, *Szűjgyártó*, *Kerek-
gyártó*: mintha volna, *kötélgyarató*, *kötéljardató* 's a t.

Gyarmat vagy *jarmat*, (mint: ter, termet, futa-
mat, szer, szeret, figyelmet; vagy vadig: *Gyarmad*,
mint Század, Erdőd, Várad. 's a t.) Ez egynehány
Helységek Neve; és ezt tenné: *tsindlmány*, *építés*, *co-
lonia*; vagy ettől: *jár*, *jar*, ezt: elment sereg, a melly
elköltözvénn, valahol magának helyet gyártott, ké-
szített, és ott megtelepedett; mint Balassa Gyarmat:
Colonia Ducis Balassa. Fejér Gyarmat, *Fekete Gyar-
mat*, *Colonia alba*, *nigra veste indutorum*, *Fűzes Gyar-
mat*, *Colonia ad Salices*.

Gyarak, ez is: *Colonia*, Helység neve, mint *al*,
alak, 's a t. *tel*, *telek*, *fen*, *fenék*. 's a t.

Gyarol. Nints-meg: hanem ennek Részesülője:
gyaroló, megröv. *gyarló*, *gyarolni való*, kikészíteni
való, és így alávaló, otromba. Talán innen lettek:

gyarlu, vagy *gyalu*, *ascia*, mint: lapu, sa-
ru, mintegy olyan eszköz, a mi által valami gyarol-
tatik, készítettik, vagy a mivel valamit meggyarat-
nak, megjártatnak. — Az *r*, és *l*, egygyüvé akadván,
sokszor kiesik az *r*. mint: *sálló*, e. h. *sarló*. Így ezekbenn is:

gyarlog, *járlog*, *járológ*, *gyalog*, pedes, mint:
lovag, *eques*, *gyalogol*. 's a t.

gyarlóz, vagy *gyaláz*, *gyarlít*, vagy *gyalít*,
enervat, *macerat*, *debilitat*. *A hideg elgyalította*, *el-
gyalázta* 's a t.

gyarlom, vagy *gyalom*, *sagena*, mellyet a
vízbenn gyaratnak, vagy jártatnak, mint: sér, sérelem,
hatalom 's a t.

Gyarap. Innen: gyarapít, auget, augmentat, mint: *iszap, közé-p, álla-p, kere-p.* Ebből lett: gyarapod (ik) augetur, crescit, mint: állapod, öregbed, teleped (ik) 's a t. — gyarapodás.

Gyaros, m. r. gyars, már ma *gyors.* Lásd Párizspápaít.) celer, agilis, a járástól, vagy gyarástól, mint: *tár, taras, társ, pajta, pajtás.* Mind e kettő: Contubernalis, *Tár,* eleséget télsen, és így: *társ, olyan,* mint: *kenyeres, sorsos.*

Hal.

A Magyarok igen sok Szót vettek a természeti és látható dolgoktól, és azoknak érzevett tulajdonságiból. Az állatoktól p. o. efféléket: kos, *koslat,* pes, (pesz, tótul kutya) *peslet,* bak, *bakzik,* juh, *juhddzik,* ló, *fellovalni,* serke, *serkedezik,* tsík *tsiklik,* fűrj, *fűrjke fűrge,* légy, *legyes, legyeskedik,* borz, *borzad,* sas, *megsaslódott,* tehén, *tehénkedik, difznózkodik* 's a t. Így ettől *hal,* és ennek tulajdonságától vették a következőket:

1.) Mivel a hal, a vízenn kívül hamar megdöglök, és elébb más állatoknál: innen vevődött ez az ige:

Hal moritur, és ebből a szokott Végezetekkel:

ál.) *hal-ál,* mors, mint: szak-ál, fon-al 's a t.

ok.) *hal-d ok,* mint: un-d-ok, al-n-ok, már szokatlan: de lett belőlle: *haldokol, haldoklik.*

at.) *hal-at,* vagy *hal-t-at,* facit mori.

om.) *hal-om,* collis, olyan rakás föld, a melly alá teszik a meghóltat, mint: *ál-om, al-om, hata-l-om.* 's a t.

ó.) *haló, halandó, halandóság.*

t.) *hult,* a Részesülő Egészfzzennmúltja, vagy: *halott, hőlt.*

any.) *Haló-ány, halovány,* morbidus, palidus, mint: *irtovány, maradvány, tsal-ány,* olyan fű, a melly az embert megtsalja.

2.) A halaknak szembe tűnő tulajdonsága, ez is, hogy rend szerint, *tsendesenn* mennek elébb elébb a vízben; továbbá hogy *némák,* nem szólnak, hanem csak *fülelnék.* Ezek szerint:

k.) *halk,* tacitus, tardus, lentus. (Lásd Párizspápaít,) mint: al, *alk, far-k.* Ebből lett: *halkval,* vagy *halkal,* tacite, lente:

al.) *hal-al,* m. r. *hall,* azt tselekefzi a mit a hal, az az, nem szól, hanem csak fülel, *audit;* innen: *hallgat, hallogat,* hallgató, hallgatás, hallomás, hallogatás, mint: *val, valal, vall.*

ad.) *hal-ad*, progreditur, tsendesenn elébb elébb megyen, mint a hal; — *haladék*, *halajzt*, *halogat*, mint: juh, juhádzt (ik) manfuescit, ár ad. 's a t.

áfz.) *hal-áfz*, piscator, mint: juh-áfz 's a t.

as.) *hal-as*, piscosus.

6.) *hala-ló*, m. r. *hdló*, rete.

Hál, pernocat, honnan jó? nehéz megmondani. *Hálá*, gratiarum actio, jöhetett ebből a 'Sidó szóból: *Ha'al*, laudavit, gratias egit, ebből; hálálkodni. Esmeretes azon 'Sidó szó, az Énekekben előfordúlni szokott: *Hallelujából*; a Nép azt ebből tsinálhatta. Így formált más szókat is a Község, a Templombann hallott szókból: p. o. miserere, *m'iserhél*ni, offerre, *ofrdl*ni. Solo'sma, celeusma, *pré'smitál*ni, *pró'smitál*ni 's a t. Ebből *Kyrie* (eleyson) formálódhatott ez is: *kér*ni, orare, rogare. Ama XIIIdik Századbelinek vélt Halotti Beszédben: *Latiatuk feleym zumtuchel* 's a t. Így szólítódik-meg a Nép, a meghóltért való imádkozásra: *És keassatuc Uromchuz charmul Kirt*, az az: és kiáltsatok Urunkhoz, hármúl (hármásával) Kiriét. 's a t. — Kér vagy ker, mikor igaz Magyar szó, mást teszen; és nehezenn jöhetne tőlle ez a jelentés: *orare*, *rogare*. Lásd alább: *Ker*.

ap.) *Haláp*, Nomen praedii, forte a piscibus, mint: ísz, íszap. 's a t.

Hár.

Nints már meg. A tőlle származtakra nézve, hasonlítani láttatik ehez: jár, mellyről feljebb. Illyen formát tehetett: accessus indirectus ad aliquid, approximatio. Lettek belőlle.

ít.) *hárít*. Ennek értelmét a velle öszvetevődni szokott vagy egybeszerkeztetett Előlutóljáró hordozza; melly ha *ra*, *re*, akkor effélét teszen: *devolvo*, *facio ut accedat*. p. o. *Péterre hárította*; ha pedig ezzel tevődik-öszve: *el*; ellenkezőt jelent. p. o. *Péterről elhárította a gyalázatot*. Innen: *hárítás*, *hárítható*, *háríthatatlan* 's a t.

úl.) *hár-úl*, devolvitur, accedit, tangit. Ennek az értelmét is, az említett Előlutóljárók hordozzák.

at.) *hár-o-g-at*, congerit, coacervat, corradit.

os.) *hár-os*, m. r. *hárs*, cortex tiliae, mivel azt el lehet hárítani, le lehet hánytani a fájáról; mint gyaros, gyars, gyors, tár, társ.

om.) *hár-om*; tria, tulajdonképpenn, accessio nova ad praecedentes Numeros; mint: jár, járom, halom, öröm. Ebből

os.) *három-os*, m. r. *hármaz*, triplex, mint: barom, barimos, harmados.

ol.) *három-ol* (ik), m. r. *hármlik*, (mint: kár, káromol; tulajdonképpenn: in tertia parte accedit, vel aliquatenus tangit aliquid.

oz.) *három-oz*, m. r. *hármaz*, *hármaztat*, *hármintz*, mint: virgoutz, suhantz, kilentz.

at.) *harmat*, ros, hasonlít ehez: *harmad*. Megvan ez a Szónk is: *hóharmat*, pruina; így neveződve a zúzmaráz, mivel nem egélz, vagy nem tökéletes hó, hanem ennek mintegy harmada; és így magában: *harmat*, azért *ros*, mivel ez által, csak *háru*l a nedvesség a földre, az az, nem olly bőven áll, mint az *eső* által. Bizonyítja ezt, a következő Végezet.

án, ány.) *háru*n, vagy *háru*ny, (mint: *irány* 's a t.) Nints-meg: de ettől származtak: *háru*nték, *háru*ntékos, *háru*ntékoson, indirecte, oblique. Tulajdonképpenn: leviter tangendo, aliquantulum accedendo.

Jegyzés. Valamint ezen Szám Nevének: *Tres*, vagy *tria*, Magyar Neve, *három*; illy közönséges értelmű Szóból lett: *Hár*, melly teszen, accessum, approximationem: úgy azt lehet észre venni a több Számok Neveibenn is; még pedig nem csak a mi Nyelvünkben, hanem más Napkeletiekben is, mint a 'Sidobann és Arabsbann. p. o.

Achad, vagy *ched*, vnum, ollyann Szótól jó a 'Sidobann, melly annyit teszen, mint élesenn és igen vékonyon kiköszörült, melly az *egy* Számnak magánosságát, kitsínységét szépen előadja.

Schne, vagy *Schnajm*, duo, kettő, ettől a Szótól jó, *Schanah*, melly ezt teszi: mutare, instaurare, diversum esse, *iterare*. Reá illik ez is a kettőre, *iteration* vnum.

Arbanh, quatuor, négy, két ollyan Szótól is jöhetett, a mellyiknek egygyike teszen: proliferare, a másik, *augeri*, *crescere*, *maiores fieri*; és így: *accessionem*.

Schebanh. Septem, hét, olly Szótól hozódhatik-le, melly ezt teszi: *satiari*, *plenum esse*, *abundare*.

Schmoneh, octo, nyóltz, olly Szótól jó, melly ezt teszi: *pinguis fuit*.

Nhafzar, decem, tíz, ollyantól, melly ezt teszi: *ditatus est*, *dives factus est*. Ismét ollyantól is lehet származtatni, melly ezt teszi, *societatem iniit*, vagy *affinitatem*.

Hasonló formát lehet Nyelvünkben is észrevenni, nem csak ezen Számbann: *háram*, hanem a többi-

benn is. Avvagy csak a Hatig, igaz Magyar Szókkal nevezzük a Számokat.

Egy. Lehetne így vélekedni, hogy ezen 'Sidó Szótól jó: *Echad*, vnum: de vagyon egy elveszett Gyökér-Szónk. u. m. *Eg*, mellyből csak ez a Származódott maradt-meg: *eg-ész*, integer; mint *mér*, *mér-ész*, *teny*, *teny-ész*. Az *Egy* is innen jöhetett, ilyen Más-salérthető formábann: *egi*, integralis; melly *i*, *jé* változánn, mint ezekbenn: *ali*, *alj*, *fai*, *faj*, lett *Egi*. És így *Egi*, vagy már *ma*, *Egy*, integer, vel integralis, ellenébe tevődik ennek: *fél*, dimidium. — E szerint ezt *Egy*, sem magábann, sem öfvetéve, két gyvel írni, nem szükséges, ha szintén a kimondásbann kétőt láttatunk is mondani. Jöttek tölle ezek:

éb.) *egy-dő*, alius, mint: *has-dő*, *nyal-dő*, 's a t.

ed.) *egy-ed*. Nints-meg. Ezt tenné: vnitás, mint hatod, húzad, izázad; és ~~fel-rehette venni.~~ — *egyed-ül*.

el.) *egy-el*, vnit, mint: ötöl, hatol, tizedel, kétel, per-el. E sints-meg, hanem lett belőlle: *egyel-ít*, *egyelget*, *egyeledik*, *egyeledés*, *egyeleg*, *ögyeleg*. 's a t.

enn.) *egy-enn*, az *nn*, Elölutóljáróval, mint: tízenn, ötvenenn: de magábann nem élünk velle: hanem ebből van: *egyen-es*, *egyen-lő*, *egyen-g-et*, *egyen-ként*. 's a t. Tudva vagynak az *Egyel* Öfvetett sok Szavaink, mint: *egymás*, *egyetmás*, *Egyház*, *együgyű*. — Az *nn* Elölutóljáróval élünk, mikor tiztől fogva húzsig számolunk így: *tízenn egy*, *tízenn kettő*, (az *nn* ezt tévénn: *super*, mint: a földön, házonn, szemenn) az az, tíz felett egy, kettő 's a t, *supra decem* vnum, *duo*. 's a t.

ség.) *egység*, *egyesség*, *egyesít*.

tt.) *egy-ü-tt*, vna.

len.) *egy-e-t-len*, vnicus, hozzá telfszük: *egy*.

Két, vagy *kettő*. A formája is mutatja, hogy Magyar Szó: de nehéz az Eredetit kinyomozni. Feltévénn ezt: hogy Nyelvünkben a Gyökeret, kivált a Mássalhangzók telfzik; a benne lévő Magábannhangzók pedig, p. o. *e*, *ö*, könnyenn feltserélődnek: e szerint lehet ennek Gyökeréül tartani ezt: *köt*, ligat, coniungit, adiungit, melly lehetett így is: *ket*, a honnét mondják is: *fej-kető*, e. h. *fő-kötő*; és a már említett, XIIIdik Századbéli Írásbann: *Latiatuk feleym zumtuchel* 's a t. a többek közt, ezek a Szók fordúlnak-elő: *ovdonia* és *ketnie*, az az: *öldania*, *ketnie*, vagy *köt-nis*. Ennek immár: *köt* vagy *ket*, a Részeseülője *ket*.

8 vagy *kettő*, lévénn: látni való, hogy ennek a Számnak, *duo*, helyes Neve, mivel az *Egyhez*, mintegy hozzákötetik, a *három*, pedig, mintegy *hárfél* hozzájuk. — Ebből: *két*, és *kettő*, lett: *kétes*, *dubius*, *kétség*, *dubium*, mint a Deákban, ebből: *duo*, és a Németben *zweifel*, ettől: *zwey*. — *kétkedik*, *kettős*, *kettőd*, innen: *kettődönn* *ketté*. 's a t.

Négy, *quatuor*. Valamint a 'Sidóban ez a Szám, olyan Szótól jő, melly téfzen: *prolificare*, *augeri*, *multiplicari*: úgy vagyon Nyelvünkben is ez a Szó, *nő*, *né*, (lásd alább) melly ezt is teszi: *vxor alicuius*, ezt is: *augeri*, *crescere*. Ebből pedig: *nő*, vagy *né*, szokott Származtatás ez: *négy*, ezek szerint: *szív*, *szű*, *szűgy*, *tel*, *től*, *tölgy*, *vi*, *vigy-áz*. És így: *Négy*, nevekdest, izaporodást jelent.

Öt, *quinque*. Ez is igaz Magyar Szó, noha megintsen mint *ige* egyébként, hanem ebben: *öt-lik*, *incidit*, *pertingit*, *penetrat*.

Hat, *Sex*, hasonlóképpenn ezt teszi, *penetrare*, *potentem esse*. Ettől: *hat-ol*, *kihátol*, *emergit*. Más ez: *ötöl hatol*, az az: most ötöt, majd hatot mond: *haesitat*, *vacillat in sermone*. — *hathat*, *hatható*, *hatos*, *hatód*. — *Hat-ár*, *terminus*, *limes*, az az: a meddig *hat*, vagy *terjed* a föld, *mező*: mint: *húsz-ár*, — *hatalom*, *hatalmas*, *hatalmaz*. 's a t. (*húszár*, a kit minden húszadik háztól adtak.)

Valamint azért a 'Sidók, úgy a Magyarok is, a már felhozódott széles értelmű Szóknak jelentései szerint raggatták egymáshoz az említett Számokat, és azok szerint nevezték-el azokat, mint: *accedere*, *addi*, *crescere*, *multiplicari* 's a t.

Hét, honnan jő? bizonyosponn nem tudhatni: de bizonyos, hogy ennek: *hat*, a társa: *het*, mint: *frhat*, *nézhet*.

Nyóltz, *Kamtsatkábann* is így mondódik, Jöhet talán ebből: *nyól*, vagy *nyúl*, *tendi*, *protepti*.

Kilentz pedig ebből: *kíl*, vagy *kél*. Mind a *kettő* vét, a feljebb említett jelentésekhez: *crescere*, *multiplicari*. Mind a *kettő*benn továbbá, a *tz*, *nyúl* vagy *nyól-tz*, *kíl-c-n-tz*, így ebbenn is: *harm-n-tz*, vagy *harm-tz*; olyan lehet, mint ezekben: *suha-n-tz*, *virgon-tz* 's a t. *Tíz*, a Deákból, *decem*, vagy közelebb a Frantziából: *Dix* lett.

Száz, *exer*, idegen Szók; vettük a Törököktől, és Persáktól.

A Harmintzonn felyűl lévő Számok Nevei, a Részessülő Formából származtak, hozzájuk tevődvénn, az, *n*, vagy *nn*, Előlutóljáró, így: *négy-n*, *ötönn*,

nyúltzóann, 's a t. és a benne lévő *ó, ő, vvé* változánn lettek így: *negyv-en, ötv-en* 's a t. Következésképpenn, a Viselő Formábann állanak; és *négv-enn, ötönn*, vagy *negyven, ötven*, annyit télsen, mint: *négvhez hasonló módonn, öthöz hasonlóann*, a *négvhez* hasonló a *negyven*; mivel *tíz*, négyszer van benne. 's a t.

Hé. (Nyugovó Betűs.)

Ez a Szó, úgy látfzik az a természeti hang, melyet ad az ember szájja a melegbenn. *Hé* azért vagy *Hév*, fervidus, calidus. Innen:

enn.) *He-enn*, vagy *Hevenn*, fervide, mint; *haidann, mostann, régen*, és valamint ezekhez, mintha Nevek vólnának, úgy szerkeztetődik újabb Elölutoljáró, így: *mostanábann, régenébenn*: úgy ehez is: *hevenn*, vagy *hevenyébenn*. *Heenből*, megrövidítve lett: *heny*, *henye*, *henyél*, otiatur, fekve, magát elvetve. —

es.) *Hev-es*, fervidus, mint: *ré, rév, reves*, tsóves, *heveség, hévség*. 's a t.

ít.) *Hev-ít*, calefacit, mint: *tér-ít, ker-ít*. 's a t.

ül.) *Hev-ül*, calefit, mint: *szépül*. 's a t.

el.) *He-el*, vagy *Hevel*, az az, ott tartózkodik, a hol a *Hév*, vagyon. Eleink Páfztor-emberek lévén, a tűz vagy *hév* körül ültek vólt. Ez *Heel*, nints-meg; hanem megrövidítve lett: *heli*, az az olyan, a mi hevelésre való, továbbá, az *i* jvé változánn, mint ebbenn: *ali, alj*, lett *helj*, vagy mai írásunk módja szerint: *hely*, locus; az az: tulajdonképpenn, a hol a tűz van, vagy *hév*. — *Ház tűz látni ment*, a tűzönn hely, tanya, értődik. Ebből *hely*, lettek: *helyes, helytelen, helyheztetem* 's a t.

er.) *He-er, hev-er*, otiatur, mint: *teke, teker*. *He-er*, ebből megrövidítve lett: *here*, fucus, otiosus.

ü.) *Hevü, heü*, megrövidítve *hü*, a mibenn vagyon *hév*, fidelis, addictus. Ezt teszi: *hív* is, azon okból. Ebből: *hü, és hív*, lettek:

Hüs, a régiek így nevezték a Völegényt.

hüz, vagy *hív-ez*, (mint: *ívez, üz*,) Nints-meg. Ettől jó: *hüz-el*, vagy *hívzel*, de e sints-meg; hanem ebből lett: *hüzelkedik, hívzelkedik, hízelkedik*, ostentat se fidelem, adulator.

hűsz, vagy *hív-esz*, megrövidítve: *hűsz, hísz*, credit; mint: *e-esz, i*, vagy *iv, ísz, te*, vagy *tev, tesz*. Ebből ismét: *hit*, tellyesenn: *hívét*, fides, (mint: *esz, ét, étel, ísz, it, ital*.) *hitetlen, hiteles*. 's a t.

De ezen megrövidült Szó: *hív*, melly a *hevéből* lett, egyfersmind *íge* is, mint más Szavaink is, és teszen: *vocare*, talám ezért: mivel azt szoktuk ma-

gunkhoz *hívni*, a ki *hív* hozzánk, vagy a kit ilyennek gondolunk. Igaz ugyan, hogy a Ragasztékok, külömböző rendű Magábannhangzókkal járúlnak hozzájuk, így: *hívem, híved, híve: hívom, hívod, hívja*. De az *i* felől tudja van, hogy megfzenvedi mind a két rendbélieket. Így mennek más efféle szavaink is p. o. *szíve.n, szíved, szíve, szívom, szívod, szívja*. — *vívok, vívás, vitéz*. 's a t. mellyekről alább. — Ettől jön: *hív-at-al, hív-o-g-at* 's a t.

hüvely, vagina, megrövidítve ebből: *hív-hely*, *Iocus fidelis, securus*, vagy tsak *ely* Végezettel: *hív-ely hüvely*,

Hí. (Nyugovó Betűs.)

Ez ismét olyan természeti hang, mellyet ád az ember szájja hidegbenn. A tölle származtak eléggé mutatják, hogy ezt telzi: *frigus, frigidus*.

eg.) *hi d-eg* *frigus*, mint: *í*, vagy *ív*, *íjj*, *ideg*, *rí*, *rideg*. — hidegszem. 's a t.

es.) *hív es*, *frigidulus, algidus: hívesít, hívesül, hívesedik*. *Híves*, megrövidítve, de meg nem húzva, így: *hüss*, talán valamennyire tűrhető: de *hüs*, közelebb mondódott, hogy mást telz.

ít.) *hív-ít*, megrövidítve: *hű-ít*, még inkább is megrövidítve: *hűt*, *frigefacit*. Ezen megrövidítés megakadályoztatja, hogy *hív-ít*, öszve ne zavarodjon ezzel: *hev-ít*.

ül.) *Hív-ül*, megrövidítve: *hűl*, az említett okból.

Ez a tulajdonsága lévén továbbá, az *íbe* végződő *Nyugovó Betűs* Gyökereknek, hogy azok, nem tsak *vt*, hanem *jt* is vesznek-fel, mint; *i*, *íjjas*, *íves*, *dí*, *divat*, *díjja*: ezzel származnak némelly szavaink, ettől a Gyökértől is: *Hí*, p. o.

híjj, vagy *híj*, (mint: *íjj*, *díjj*) Nints-meg ez a Szónk éppenn így, hanem mindenkor Ragasztékot teszünk mellé: *híjja*. Valaha, az Egyformaság szerint, tehetett valamit ollyat, a mibenn vagyon *hí*, *frigus*. p. o. a régi Magyarok kunyhóinn vagy ruhájann is tehetett olyan helyet, a hol a *hi*, vagy hideg bément; és így effélét: *hasadék, lyuk, üresség*, e szerint továbbá: *defectum*. Ebből lett:

híjj-as, *quod habet híjj, defectum*, mellyel így nem élünk: hanem innen származott: *híjjános, defectuosus, híjjánn*, *frustra*; továbbá: *híjjság*, vagy *vél*, *hívság*, *inanitas*, *vanitas*, *hívságos*, *inanis*, *vanus*, *hívságos ditsőség*, *gloria vana*.

híj-szak, mint: *éj-szak*, *szak*, ezt is tévénn pars, és így: pars vel locus vacuus; szokott változással, *híj-zag*, vagy megrövidítve: *hízag*, (nem *hézag*, mivel *e és a*, azon Szóbann nem állhat) vacuum, spatium, caverna.

híj-tt, az az! híjjat tsinál valaminek. Ennek a Részcsúlója: *híjjttó*, innen: *híjjttó-ann*: *híjjtt-v-ány*, megrövidítve: *hitvány*, (mint tanítvány) vagy *hitván*, vanus, továbbá, macer.

híj-al, vagy *hív-al*, (mint: rival, nyival) ninte meg, de tenne ilyen formát: vanus est, vanum inanimem se praebet, innen: *hívalkodik*, (mint rivalkodik) idem. Van már ma más értelme is.

híj-az, (mint: íjjaz, fi, fiadz, vagy fiaz) exercet vanitatem. Öszvetevődve élünk velle: *fennhíjjaz*, turget vanitate, superbit. — A mennyibenn az állatok, mikor megkövérednek, magokat kényesenn viselik: úgy látszik ebből *híjjaz*, lett megrövidítve ez: *híz* (ik) pinguescit; a honnét mondják: *meghízakodott ember*, és értenek alatta olyyat, a ki meg is gazdagodott, el is kényesedett, mint a meghízott állatok.

Héjja, crusta, tegumentum, nem is jó Szó, mint: *Hézag*; nem is ettől a Gyökértől, hanem ettől: *haj*, mivel a mi a főnek a haj, éppenn az a fának vagy háznak, cortex & tectum eius.

Híz is, állat Neve, kérdés innen vevődötté?

Ho.

Helyet jelent, de magábann szint olyan érthetetlen, mint az effélék, *kor*, *tt*, *ol*, *öl*, *al*, *el*, *ül*, *ül*, 's a t. Mindenkor elől tevődik, és lettek belőlle:

ho-l, hozzá járúlván ezen Elölutóljáró, *i*, melly a Magábannhangzók szerint, hol *aval oval*, hol *ovel oval* tevődik valamelly Szóhoz, mint: *al-ól*, *közel*, 's a t. — Ettől is lehetne ezt származtatni: *hólnap* cras, *hol nap*, vbi sol redierit, vagy dies erit. — *hova*, *hoz*, *hozzá*. Ezek már feljebb az Elölutóljárók között előfordútlak.

ho-oz, megrövidítve: *hoz*, fert, (mint: *só*, *sóz*, *izél*, *izéloz*, *por*, *por-oz*,) gyakorolja ezt *ho*, a helynek feléje megyen vagy viúzen.

ho-oz, megrövidítve, *hoz*, (mint: *rag*, *ragasz*, *me*, *mez*, *erész* 's a t.) tulajdonképpenn telzi, a mibenn sek *ho*, locus, hely vagyon. Innen *hoz-szól*, vagy *hoz-szól*, mint: orrú, lábú 's a t. *hoz-szas*, *hoz-szann*, *hoz-szabbúl* 's a t.

ho-nn, az *nn* Előlutóljáró, annyit tévénn mint: *inhonn*, hát jelent, *in loca, domi*. Ebből: *honnan*, *honnét*, *otthonn* 's a t. Ismét: *honny*. (mint: fen, fény, ken, kény) mintha vólna; *honi*, ezek szerint: *égi*, *házi* 's a t. teszen lakást, helyet, házat: Van ez így is: *huny*, és ezektől:

hony-os, vagy *huny-os*, a kinek van honnya, örökös, bírja a lakóhelyét; mint: fényes, kényes, bizonyos, vagyonos 's a t. (Talám innen lett: Hunnus Hunni.)

Honyad, vagy *Hunyard*, olyan mint: *Hadad*, *Várad* 's a t. olyan hely a mellybenn *Had*, és *Vár* vagyon. *Honyad*, *Hunyard*, e szerint, a hol megtelepedés, lakás vagyon, *colonia*, vel quod possident Hunni.

huny, claudit oculos, a szemét mintegy *honybann* helyhezsetti, a szem héjjai alá, mellyekből áll a szem *honnya*. Innen: *elhúnyni*, meghalni, melly a napról is mondódik. *hún-y-o-g-at*, nictat oculis; más Közbejárulóval: *hún-y-o-r-g-at*, nictat oculis, *húnycrít*, *húnyor*, Helleborum, mivel elhúnyást, halált okoz.

hón-ali, axilla, mivel ott bizonyos *hon*, üresség vagyon. — Talán *ho-or*, *hor-d* is innen származott.

Ig.

Előlutóljáró. Ezt teszi: usque, terminus, limes. Lettek tőle:

Ig-a, iugum, mert ez a baromnak határ, mellyen túl nem mehet. Ettől: *igás* 's a t.

Lehetne ezt innen is származtatni: *Iugum*, *Iuga*, de talán Eleinknek elébb vólt ez a szava, mint sem a Deák Nyelvet hallották. Származott ezek szerint: tsir-a, ház, haz-a, tsat-a, meg, mege, megje, már ma; megye, Vármege, Vármege.

Ig-az, (mint: szár, szár-az) a ki a *iget* vagy határt megtartja, *iustus*. Ebből: igazság, igaz-ít, igazol, igazúlt, igazgat. 's a t.

Ig-i, megrövidítve, *Igy*, mint: *megi*, *megje*, *mege*, teszi mind azt, a mi tartozik az *igre*, *causa*, mi, vel a perlekedésbenn kérdés szokott lenni, valaki birtokának, akármelley egyéb dolgainak, Jussainak, eddig vagy amaddig való terjedéséről, meghatározódásáról. — Már ma rendszerint: *ügy*, *ügyes-bajos* 's a t. Ettől:

igy, vagy *igyen*, taliter, ita.

igy-el, ad aliquid se applicat, rei cuiquam intendit.

igyetlen, in sua causa derelictus, miser, infelix. *Igyekezet*.

Ig-e, Verbum, (mint: tser, tsere, bék, béke,) mivel az által valamit meghatározunk, bizonyítunk. Illyen kétfélet tesz ez a Deák Szó is: *Terminus*, *Igét* is, *határt* is. Ebből:

ig-ér, promittit, mivel az ígérés, Szó által leszfz, mint: tek-er, hever hab-ar 's a t.

ig-éz, incantat, mivel az, bizonyos Igék elmondása által ment véghez.

ig-en, valde, nimium, ita, vere, vtique. Ez megyez az *Ig* értelmével. Innen: *igen-el*, aliquid pro nimio habet. *igenli*, megigenlette, mint: kevesel, sokkal. 's a t.

ig-et, tulajdonképpenn: tzeloz, az *ig* felé, határ, tzel felé igyekezik, melly mivel lovonn való futtatás által lett, innen: *iget*, *üget*, celerius pergit, *igettet*, *igetve*.

ig-t-at, vagy *ik-t-at*, (mint: *al-t-at*, *nyug-t-at*, *tsaptat*.) tulajdonképpenn az *igbe*, határba bévinni. Innen: in Jure Hungarico statuere, de a midőnn helye vagyon az Ellenzéseknek, vagy Ellenkezéseknek is. Hogy a *g*, *k*vá változik, már sokszor említődött; mint: *fog-hagyma*, (melynek fogai vagynak) *fok-hagyma*, *fürjke*, *fürge* 's a t. Ettől ízármazhattak ezek is: *Igar*, *Igló*, *Iklód*, *Iktár*, *Igmánd*, és tehettek *Metationem*. Ez *Iktár*, vagy *Igtár*, mivel *tár* teszen *promptuarium*, *penus*, élésházat: tenne e szerint: az *Igbenn* lévő, *promptuarium* in *limitibus confiniis*; és így ebben a Szóban az *Ig*, Mássalérthető, azért tevődik elől, mint ez: *fel*, ebben: *fel-ház*, 's a t.

I, a Nyúgovókkal: *Iv*, *Ij*, *Ijj*.

Tulajdonképpenn illyen forma értelme lehet: *circulari*, *emittere*, *eiicere*. Mind a két rendbéli Magábannhangzókkal származnak tőle a Szók, mellynek oka tudva van.

Iv, *ij*, *ijj*. Magábannérthető, *arcus*. Ettől:

ív-ed, *amentum*, *nervus tensus*, qui *eiacula-*
tur sagittam. Ebből: *ideg-en*: (mint vad, vadon) tulajdonképpenn olyat télsen, a kinek Idege van, azal jár; innen ellenséges szándékút. — *Idegenség*, *idegenkedem*. 's a t.

ív-etske, *ijjatska*, *arcus exiguus*.

ív es, *íjj-as*, *saggitarius*.

ív-ez, *íjj-ez*, *íjj-az*, *arcum tractat*, *agit cum arcu*. Az elsőből megrövidítve: *áz*, *persequitur*, (mint

tő, tövez, tőz vagy tűz vagy tűdz, acu operatur) űzés. Ebből pedig: *íjjez*, vagy *íjj esz*, lett: *íjj-eszt*, terret, *íjjesztés*, *íjjelek*. Ismét, ebből *íjjaz*, lehetett: *íjjazon*, mint *vadon*, bizon; és talán ebből: *íjjon*, *íszon*, vagy *íszony*, *íszonyú*, *íszonyodik*, *íszonyatos*.

ív-el, *íjjel*, ez is azt teszi, a mit *ív-az*. Az elsőitől lett: *öl*, (mint ettől, *hív*, *hível*, *hül*.) ebből: *öl-d-ös*. — *íveldez*, megrövidítve *üldöz*, mint: kívül, kül, küldöz. — *ívelít*, megrövidítve, *öl-tt*: vagy *ölt*, *beléöltetni*, *felöltetni*, öltözni, *ív-tt*, megrövidítve: *üt*, *ütés* 's a t.

ív, *ív-ik*, mint Közép Íge, mondatik a halról, mikor ikráját elbotsátja, és így szaporít; innen: *ivadék*, progenies, *hülladék*, *maradék* 's a t. *ív-áts*, (mint kovás, hívás,) lefűsz belőlle Mássalérthető: *ívátsú*, mint: szarvú, lábú) *egy ívátsú*, eiusdem progeniei, aetatis. *ívikra*, *ikra*. —

Mivel pedig *ívik* szaporítást jelent: általment ez a nevezet a halaktól másokra is. Vagyon ez a régi Magyar Szó *ük*, proavia, a mely talán ebből rövidült-meg *ívik*; és lehetne *ik* is, szokott lévénn az efféle változás, mint: *ügy*, *igy*, *üget*, *iget* 's a t. Hihető ez ezért: mivel valamint *ük*, teszen *anyát*: *ügy* *Iker* teszen *kettős gyermeket*, és így szaporodást.

Mivel továbbá ezek szerint az *ük*, bizonyos gradust, és Többséget teszen-fel: innen talán idővel, ez a Szó vivődött-átal, átaljábann a dolgoknak egymástól grádusra nézve való megkülömböztetésére, és több közzül való jelentésére, és éltek véle így: *harmad-ük*, *negyed-ük*, *szazad-ük*, vagy már ma: *harmadik*, *századik*. Így az Egybehasonlításbéli Gradusokbann, a jobbik, a leg szebbik. 's a t. vízfzajjövén az eredeti *i*. —

Valamint ebből: *ük* vagy *ik*, lett ez: *iker*: úgy ebből: *ös*, származhatott ez *ösér*, vagy Közbejárulóval: *ös-m-ér*, (mint: *esz*, *eszel*, *eszmél*) vagy *ös-m-er*: Úgy látszik azombann, hogy ez eleinte Név vólt, és olyant tett, a kinek vagyon *öse*, az az, nem bizonytalan eredetű ember: innen általment erre a jelentésre: *ösmér*, noscit, vagy: *esmér*, *ismér*. Ebből 's a t.

Kel, Kél.

Teszen: *surgere*, *sursum ascendere*, *exire e loco*. Hihető ebből lett: *ki ex*, *ki-el*, m. r. *kel*, mint: fel-el, leg-el. Másod rendbenn jelent: *oriri*, *excrecere*, továbbá, *divendi*, *consumi*; *kél* a portéka, *elkél*, a takarmány.

Kel-és, tumor, vlcus, apostema, *kelet* ortus, mint fzelet. 's a t. *Kelevény*, ez is vlcus. *Kelevet*, Mat-

ta, szőnyeg, melyre a Törökök leülnek, 's arról *fel* is *kelnek*.

Kelints, vagy *kilints*, pessulus, mivel annál fogva *kél*-fel mintegy az ajtó, és kimegyen nyugovó helyéből; mint ebből: be, bel, belints, bilints, mely bézár valamit.

Kel-el, megrövidítve, *kell*, opus est, (tulajdonképpenn azt telzi, hogy a dolog *kelő*, kezd vagy szokott *kelni*, kapnak rajta, veszik; mint *al al*, *áll*, *hajnalol*, *hajnall*, 's a t. Innen kellemetes, kelletem, kelleti, vagy keleti valaminek, kelletlen 's a t.

Kel-ít, vagy *kel-et*, facit surgere, megrövidítve *költ*, (mint tel, telít, tölt.) excitat, fingit. Ebből: *költözik*, emigrat, *költözködik* 's a t. továbbá: költség, sumtus, expensae, költsönn, vagy költsenn.

Kel-ék, *kölök*, *kölyök*, foetus animalium quadrupedum minorum, vt lupi, canis, felis 's a t. quasi quod ex aliquo oritur.

Kellő, *küllő*, *kölyű*, (mint könyű, szérű, (*Beth*) betű) vagy *küllő*, *radius rotæ*, mert ezek az agyból mintegy kikelnek, kijőnek; ismét, pistillum — *Kelev ez* (mintha volna *kellőez*) hastile, pertica, sudas, *küllőtől* lett *küllődik*, est in motu, gyratione, vt radii rotæ, habet occupationes molestas.

Ker, *Kör*.

Ennek természeti és leg első értelme vagyon, in circumactione, rotunditate; mint más Napkeleti Nyelvekben ennek: *kar*, *ker*, *kör*, és ez: *kar*, a miénkben is ilyen forma jelentésű; p. o. *karima*, *karám*, *karika*, *karéj*. (*kar*, *chorus*, nem ide való.) *kar*, *brachium*, jöhet a circumactione, agitatione. Már ma ez: *ker*, *kör*, tsak a Parantsolóbann van-meg; *ker*, *kör helyre*, (az ökörnek mondják) verte te in locum. Lettek belőlle:

Ker-es, quaerit, mely széllyel-járás, forgolódás által leszsz. — *Keresés*, *kereset*, *keresmény*, *kereskedik* 's a t.

Keres, (Mássalérthető) teszen olyyat, a mibenn vagyon circumactio. (mint ér, eres, vér, veres) A *Keres* vize Neve, talán inkább innen van, mint ebből: Chrysius. Illyen ez is *Kondoros*, a mibenn vagyon kondor, curvatura. Mind a két vízben, sok a *ker*, és *kondor*.

Ker-ek, (mint rét, réteg, ár-ok, köl-ök 's a t.) rotundus. Innen *kerék*, rota, mint; fen, fenék 's a t. *kerekded*, *kerekes*, *kerekség*.

Ker-ít, tulajdonképpenn, *circumdat*, p. o. sövénnyel, árokkal, fallal. Mivel pedig a mit valaki *el* vagy *békerít*, azt *magdévá teszi*: innen *kerít*, jelenti valakit vagy valamit hatalmá birtoka alá szerezni valakinek: *kezemre kerítem*, *egy lovat kerített*.

Ebből lefzsz: *kert* hortus; mert a bé vagyon kerítve, (mint *merít*, *mert*, (víz) *vár*, *várt*) vagy pedig, így vólna egészenn: *keret*, (mint: *ken*, *kenet*; *áll*, *állat*, és eset) Onnan: *kertel*, kertész, szokott Származtatások; *kertvély* vagy *körtvély*, *pirum*, tulajdonképpenn fructus horti. (mint *szem*, *személy*, *vesz*, *veszély*)

ül.) *Kerül*, circumit. *Kerülő*, circulator, custos. Hasonlatosság szerint jelenti *kerül* azt, a mennyiben áll valaminek megszerzése. p. o. Száz Forintba *kerül*, sokba *kerül*. Jöttek tőle: *kerület*, *kerülés* 's a t. Más formánn, úgymint Elölutóljárával lett ebből: *ker*, *kerül*, vagy *körül*, *circa*, és *környül*, (mint felül.) 's a t.

ng.) *Kereng*, circumit, rotat, (mint *bús*, *búsong*, *áll*, *állong*, *ör*, *öröng*, *feszeng*) onnan: *kerengő*, *kerenget*.

p.) *Kerep*, *kerepes*, navis species (mint *isz*, *iszap*) a gyratione, vel rotunditate; az az, *járó-híd*, *hidas*.

ék.) *Kernyék*, vagy *környék*; regio circumiacens (mint *ár*, *árnyék*,) ebből *környékezem*, *környül*. 's a t.

m.) *Kerem*, vagy *köröm*, Vnguis, quia per vngues quasi rotundantur digiti in extremitate, vel quia circumstant digitos. (vagyon e szerint: *ör*, *öröm*, *ver*, *verem*;) Ha, *ker*, meghúzódik; *kér*; lefzsz: *agy-kér*, membrana cerebrum circumdans, seu *meninx*, *kér-gyomor*, vagy *kérő-gyomor*, Rumen. Ebből: *kéröt rágni*, *kérözni*. Mert az által az eledel *kereng*: a gyomorból felmegy a szájba, és onnan vízfőz. Ugyan innen lefzsz: *kérő a sebbenn*, *tomentum*; mind ezeknek eredeti jelentése vagyon: in *circumactione*. *Kér*, rogat, nem innen lett, lásd feljebb.

g.) *Kéreg*, Cortex, így mondatik, mert a fát *körül-veszi* (mint *fel*, *felleg*, *vir*, *virág*, *fér*, *féreg*,)

get.) *Kerget*, persequitur, fugat, infectatur. Világos a Származtatás oka.

Ken; Kén.

Ungit, linit, fucat. Ez olyan, mint: *fen*, *fén*; a honnan egygyüvé is telzfzük így; *keni-feni*, *kente-fenteli*; Jőnek tőle a szokott Származtatás szerint ezek.

et) *Kenet*, Vnguentum, (mint: *kél*, *kelot*, *mén*, *menet*, 's a t.) ebből: *kenetes*, *kenetlen*, *kenőts*; (e fzerint: *er*, *erkölts*.) onnan: *kenőtsős* 's a t.

és.) *Kenés*, Vnctio.

get.) *Keneget*, Gyakorló, crebro vngit. *Kenegetés*, 's a t.

ő.) Részeseülő Forma, *kenő*; nem csak ezt teszi: vngens, hanem: *mappa*, *mantile*; így mondatvánn; *kenő* vagy *kéz-kenő*. Onnan: *kenőzik*, *kenődzik* 's a t. A' d, itt Közbejáruló, vagy pedig ebből: *ken*, lett: *kend*, és abból Gyakorló: *kendőz* (mint *feddöz*, *üldöz*; Úgy ebbenn is: *in*, *inít*, és *indít*, a d Betű az éke-sebb kimondásért lett; hasonlóképpenn, ebbenn: *tün*, *tünér*; onnan *tündér*) 's onnan, *kendőző*, megrövidülve: *Kendő*. Mi módonn lett ebből: *kender*? (mellyből *kenő*, *készül*) bajos megmondani; de a különös, hogy a Deákoknál is, *linum*, *len*, és *lino*, *kenem*, egy Gyökérből láttzik jöni, úgy a Magyaroknál is *ken*, és *kender*.

ér.) *Kenér*, vagy *kenyér*, panis; (e fzerint; *teny*, *tenyér*, lásd a helyénn.) Ugyan is *kén*, télzen olyan tselekedetet is, mikor p. o. az ember teste keményenn dör-söltetik, millyen a dagasztás is. Hívják néhol a kalátsot is: *nyakonn-kentnek*, *vakátsnak*.

ny.) *Kény*, vagy *kiny*, (mint *fen*, *fény*, *al*, *díl*, *ver*, *vér*; ismét: *fő*, *főveny*, *szők*, *szőkevény*, *tanít*, *tanítvány*) valamint *fény*, télzen olyan valamit, a mi fenés által leszsz; úgymint *splendorem*; úgy *kény*, télzen valamit ollyat, a mi a kenés által leszsz, és különösönn; *delicium*, gyönyörűséget, *jó ízűnn esést*, *kedves érzést*, melly értelmek jöhetnek, mind a kenésnek jó ízűnn esésétől, gyengénn való menésétől, mind pedig kivált a drága *kenetnek* *kedves* illatjától, és pompás vóltától.

Innen lettek: *kénnyére*; *kénnyénn*, *sponte*, *pro gustu*, *ként*, *juxta*, *secundum*; ismét: *kényes*, *luperbus*, *mollis*, *delicatus*, (mint *fényes*.) ebből ismét; *kényesség*, *kényeskedik*, *kényeztet*. 's a t.

Kénytelen, vagy *kéntelen*, *coactus*, *qui est vel quod fit sine kény*, *kényszer*, vagy *kényszer*, (mint: *műszer*, *számízer*.) elveszett Szó; lett abból: *kényszerít*, *kénszereg*, *elkényszeredik* 's a t.

Ez: *kén-oz*, *cruciat*; *torquet*, talán ezt teszi tulajdonképpenn; úgy bánik valakinek a *kényével*, szabad akarattával, hogy azt erővel hajtja? Ez is: *kén-lódik*. Úgy láttzik különbenn, hogy nem ettől a *kényről* jö, sem ez: *kí*.

noz; sem ez: *kíndl*, mert; úgy nem oval, és a val. formáltatnék a Végezetjek.

Öszvétett Szók ebből; *kén*, ezek: *kén-kő*, vagy *kenő*, *kenésre való kő* (mint *fen*, *fén-kő*) ez is továbbá: *kén-esső*, az az, *argentum vivum*; vagy helyesebben: *kénző*, vagy *kén-ső*; mint *felső*, *alsó*; az az: *kenésre való*, *kenhető*.

Köny.

Elveszett Gyökér; ilyen formát tett, mint a Származottjaiból kitettség: *facilis flexio*; lettek belőle ezek.

ő.) *Könyő*, mely éppenn ennek a *Részcsülője*: *köny* vagy pedig *könyű*, *könyv*, (mint feljebb volt: *eny*, *enyő*, *enyű*, *enyv*.) tészen ez: *lacrimam*; mert ez a szánakozásra meghajlott szívből hamar jó. (A mennyibenn *könyv*, ezt teszi: *Liber*; ide nem tartozik; mert így jó ezen Tót Szóból: *Kniha*; liber: hanemha a régi Könyveknek, öszvehajtatni szokott pergameneknek *hajló volta* adta ezt a nevet.) Ebből lettek: *könyvez*, *köny-húllatás* 's a t.

Ez a Szó is: *könnyű*, az az, *facilis*, úgy látszik, innen jó, és mintha ezt tenné; hasonló a *könyühöz*, olyan hamar meglehető, mint a *könyű*, hogy tsordul ki. Hogy két *nn* vagyon ebbenn: *könnyű*, *facilis*; ez nem tsuda, mert vagynak más efféle Szók Formáltási is, p. o. vele egy *annyú*, e helyett egy *anyájú*, ismét: velem egy *honnyú*, vagy egy *honnybann* való; itt is a Tör'sök Szókbann egy *n* vagyon, a Származottakbann, kettő. Már ez a Szó is. *könnyű*, egészszenn így volna: egy *könnyűjű*, az az: olly kevésbenn kerülő, mint a mennyibenn egy *könyűnek* kitsordulása. Erősíti ezt ez is: mert még ma is vagyon efféle szóllás-formája: Nem egy *könnyű* azt véghez vinni, nem egy *könnyenn* adta oda. 's a t. Ebből: *könnyű*, lettek olztánn. *könnyűség*, *könnyít*, *könnyebbít*, *könnyebbedik*. 's a t.

ék.) *Könyék*, vagy *könyök*, *cubitus*; tulajdonképpenn az a rélz, a hol az ember karja könnyenn meghajlik, (mint *kör*, *környék*, *fenyít*, *fenyíték*, *haj*, *hajlek*.) Innen, *könyököl*. 's a t.

ör.) *Könyör* (mint: *tsőd*, *tsődít*, *tsődör*; *vid*, *víg*, *vidor*, *vidúl* 's a t. nints-meg ez a Szó. Belőle lett, *könyörű*; (mint ebből: *gyöngy*, *gyönyörű*; *hábor*, *háború*.) E sintsen-meg; hanem belőle lettek a szokott Végezetekkel ezek:

eg, vagy *ög*.) *Könyörög*, *orat*, *flectit precibus*. (mint *háborog*.)

ül.) *Könyörül*, quasi fit *könyörű*, miseretur.
(mint *hevül*, *sárgul*.) Ebből lettek: *könyörület*,
könyörületes. 's a t.

Le.

Hasonló ez, ehez: *Te*, vagy *Teh*, melyet láss.
Ezen igébenn: *leszsz*; melynek több Idejei ezek; *leve*,
lett, *legyen*, *lesznd*; ezen két Betűnn kívül: *le*, mind
Tóldalék a többi; és így a Gyökér: *Le*. E között,
és *val* között, ez a különbség, a mi a *sum*, és *fio*,
között. *Val* teszen tökéletesen való, és már meg-
lételt; (est.) *Le* pedig teszen, már elkezdett, de to-
vább is menő és nevedő, jobban jobban tökéle-
tességre menő lételt. (fit.) Megegygyez ezzel az érte-
lemmel, ezen Elölutóljárónak *Le*, igaz ereje és értel-
me is: *Leszáll*, *leírja*, *lengúzza*, *lebeszéli*, *lefesti*.
's a t.

A leg szükségesebb tselekedeteket, melyeknek
leg először kellett adni nevet; és még az embereknek
leg régebb egygyűségébenn igen rövid, és egygyű-
gyű hangokkal tették-ki a Magyarok: *teh*, vagy *te*,
facere, *le*, existero, *me*, ire, *e*, edere, *i*, bibere, *vi*,
pugnare. 's a t.

Lettek ebből a szokott Származtatás szerint ezek:

ez.) *le-ez*, vagy *lesz*, (mint *te*, tesz, *e*, *esz*, *vi*,
vész, *hi*, *hész*.) ezt *teszi*, fit.

et.) *le-et*, megrövidítve *lét* exsistentia; (mint *te*, *te-
ét*, *tét*, actio.) Ebből jönnek: *létel*, *létébenn*, *létemre*.

het.) *Lehet*, fieri potest; (mint: *te*, *tehet*, *vi*, *vi-
het*, 's a t.) Ebből *lehetős*, *lehettség*, *lehetetlen*.

el.) *le-el*; (mint *te*, *te-el*, megrövidítve: *tel*, lásd
a helyénn. Vagyon e szerint: *per*, *perel*, *fű*, *fejel*. 's
a t.) És ezzel kétféleképpenn élnek.

1.) *H* Betűt tévénn közzé, tesz; *lehel*, spirat,
exsistentiae quasi signum dat, vel exsistentiam continuat.
Ebből lett: *lehellet*, *lehelok*, vagy *lélek*, spiritus: (mint:
Te, *telek*, *ker*, *kerek*, *köny*, *könyök*, *ár*, *árok*.) Ísmét:
Lélekzet, *lelki*, *lelkes*, *lelkesítem*. Mondják ezt: *lehell*,
így is: *leheg*, és *lehés*, respiratio. Onnan *léú*, *léhu*
vagy *létó*, infundibulum.

2.) Néha mondják ezt, *le-el*, öfzvehúzva is így:
lél, vagy *lel*, invenit, quasi existero facit rem, quoad
se ipsum, quae ante, pro non ente habebatur. Ebből
lettek: *lelemény*, inventum, *lelés* 's a t.

A Lélekről talán így is lehet gondolkodni, hogy
azért mondatik így: mert *le* éli a testet, az az, *exi-*

stantiam eius conservat; vagy pedig az elmének találós vóltáról is lehetne talán gondolkozni.

g.) *leg*, magábann ugyan véle nem élünk, de a Hasonlításbann neveli a Szónak értelmét; p. o. *leg szebb, leg nagyobb*, úgy lehet azért gondolkodni, hogy ez a *leg*, éppenn olyan formát télsen, mint a dolog lételének öregbedését, nagyobb grádusra menetelét. Innen lett *legény*, az az, a kibenn vagyon: *leg*, a ki nő, erősödni kezdett. *Legel* is innen jöhetett, mert a marha, mikor *legel*, akkor *leg* aquirit, *erőt, életet*. Ilyen ereje vagyon ebbenn is: *leg ottann*. (*Leg*, hasonló formánn vagyon ezekhez: *felleg, agy, agyag, kér, kéreg, vir, virág*. Mé(it) *meg* melly Elölutóljáró, a dologbann való nagyra *menetelt* jelent. p. o. *megette*, *megölte* 's a t.)

Hasonlóképpenn *g* Végezettel jó innen: *Le*, ez is *leveg*, melly egy ezet: *leheg*. Innen vagyon: a *levegő-ég*, aer, mellyet beszívunk, a lehellet által. Innen: *levegttet*, vibrat, vagy *lebegttet*, quasi in aëre facit esse.

v.) *Lev*, az Aligmúltja is ennek: *le*; így van, *le-ve*, a Részcsülője is *lévő*, és így jöhettek, jöttek is *v* Betűvel, más ágazatok is tőle; p. o. *lév*, (mint: *né, név, hí, hív, ör, örv, nyel, nyelv*;) *lév*, előlször így vólt a Részcsülőhenn, *leő*, a mibenn vagyon: *le*. Nem kell gondolni, hogy ez a Szó, előlször valami készített *levet*: az az, *iusculum* tét vólna, hanem csak fának, fűnek, gyümölsnek, 's a t. a nedvességét. Ez, mivel azokból *leszsz, származik, ered*, mondathatott így; *lév*, tulajdonképpenn, quod fit, descendit ex alia re. Úgy továbbá ez is: *levél*, nem írott levelet tett bizonyosonn előlször, mikor még írni se tudtak, hanem fának a *levelét*, melly Szó tulajdonképpenn csak ezt tenné: quod incipit existeret. (Vagyon e szerint, *köt, kötél, fed, fedél, fon, fonál*. 's a t.) Azért, hogy e nagyonn közönséges nevezet, ruházhatták a *fa-levéltre*, éppenn úgy, mint más sok Szókat; (*virág*, azt teszi, a mibenn vagyon *vir*, az az, *elevenség, újulás*, még is nem mást télsnek ki véle, hanem *florem*. Ilyenek ezek is: *hordó, farkas, lopó* 's a t.) Ez is: *levégő*, tulajdonává lett az *aérnek*. (Így: *ég, ardet, lucet*, az *Égnek*, holott más is vagyon olyan dolog, a mi *ég*.) Hogy *levél* ettől vagyon: *le*; erősíti az is, mert a harmadik Személlye ennek: *Lészek*, így is vólt a régieknél: *level*, est, existit.

Me.

(Olyan ez, mint *le, te, fe*.) Ezen Igének: *megyen*, vagy mén, több Idejeibenn *lévő*. Végezetei p. o. *mene*,

ment, mennyek, menénd, 's a t. elhagyattatván: marad Gyökérnek csak ez: *me*, melly magában nints meg: hanem kétféle Végezettel: *megy, mén*, 's így teszi azt: *it, progreditur*. Ebből azért, a szokott Származtatás szerint lettek ezek.

g.) *Meg*, Elölutóljáró. (mint *le, leg, ker, kéreg, agy, agyag, 's a t.*) Valamint *leg*, tészen a létebenn, vagy minéműségbenn való előmenetelt, öregbedést, és azért Mássalérthetők mellé tétetik: *leg szebb, leg pirossabb: 's a t.* úgy ez: *meg*, tészen a Tselekedetbenn vagy Szenvedésbenn, elébb való menetelt, és öregbedést. Innen az Igék eleibe tétetik; p. o. *meg-ette, meg-ölte, meg-koronáztá 's a t.*, mind tökéletességre való menést jelent. Lettek belőlle ezek:

e.) *Mege*. Itt az *e*, a harmadik Személy Ragasztékja, és ezt teszi: *meg illius*, az *ő megje*, (olyan, mint, *más, mássa. 's a t. vég, vége.*) Ittenn már ez a Szó: *meg*, Magábannérthetővé lett, és mivel Elölutóljáró korábban ezt teszi: *progressus in ulteriora, consummatio, deductio ad perfectionem*, már most, mikor Magábannérthető, így: *mege, megje*; illy formát tészen: a dolognak, melly már meg vagydon haladva, *túlso része*. Innen lett ez a Szó: *Vár-mege*, az az, tulajdonképpenn, *a Váronn túl, és körül való rész*. Másképpenn vagydon így is: *Vár-meg-je*, és lágyabann: *Vármegye*. Innen lettek: *megyéz*, *limites facit*, *definit*; ismét sok Helységnek ezen Neve: *Mogyer*, (mint *teny, tenyér, teke, teker, sző, szőr*,) *tenne* effélét: *Confinium, Colonia, locus circumiacens*.

é.) *Megé*, itt az *é* Előutóljáró, és *megé*, tészen *pone, motum ad locum*; *a ház megé*.

tt.) *Megett*, *pone, a Ház megett*, tészen *quietem in loco*. Vagydon e szerint: Szathmárt, Györt, öldalt, szemlátomást, jó helyt (vagydon.)

öl.) *Megől*, *pone, motum de loco*. *A ház megől*, *öl is. Elölutóljáró*.

n.) *Men*, *it, progreditur*, ez az *n*, vagydon többnyire minden Idejében. Ebből lettek ezek:

it.) *Menít*, megrövidítve; *ment, facit ire aliquem*, 's onnan olztán: *liberat, excusat, kimeneti* a tömlötzből, megrövidítve, *menti*, 's a t. *meneti* a büntől, vagy *menti excusat. 's a t.*

Innen vagynak: *mentőség, mentegget, ment-és. 's a t.* (*Mento, Chlamys*, idegen Szó: *mantel, manteau*.)

et.) *menet*, *eundo*, vagy *itio*, innen lettek: *menetel, mente, mentébenn*, *eundo, mentenn, statim, protinus, mentől elébb, quantocyus*.

dék.) *Menedék*, asylum, refugium, onnan: *menedékes*, declivis.

degel.) *Mendeget*, itat; mendegélés.

ő.) *menő*, Részesülő; innen: *menőke*, Kitsínyítő, ezt teszi: pruritus abundi. Ez a közönséges értelmű Szó: *menő*, vitetett egy bizonyos dolognak kitételére, t. i. *menő-afszony*, teszi sponsam, (mint vivő-legény sponsum, vivő-fi, vagy vőfélj, paranympum.) *Menő-Afszonyból* lett: *Meny-Afszony*, *Vivő-legényből*, *Vő-legény*. Hogy *menőből* lett *meny*, az nem szokatlan, (mint ettől *ken*, *kén*, lett *kényeső*, úgy ezekbenn: *érzéken*, *érzekeny*, *bizon*, *bizony*, *kitsin*, *kitsiny*. Eből osztánn rövidítve lett: *meny*, nurus; menyetske, nupta. Úgy ezek is; *menyekez*, nuptias celebrat, *menyekző* vagy *menyegző*, nuptiae, (mint Menyafszonyból lett *meny*, úgy *vivőlegényből*, *vő*, gener.)

Hasonlóképpenn változott ez a Részesülő *menő*, az Égnek a nevezetibenn; *meny* vagy *meny*, *menyország*, *menyég*. Szinte úgy, nem tsuda, hogy a Coelum nevezetetik *menynek*, mint, hogy a Deákok ezen Görög Névvel neveztek; *Cælum*, melly ezt teszi; *kivájt* *hézag*, *üreg*, *cavum*; mert az Égnek ilyen a formája. Szinte úgy nem tsuda továbbá, mint az, hogy a Magyarok égnek is hívják ab ardendo, és a *világot*, *világnak* a lucendo. Az ég tehát, mellyet láthatni, kettő, az egyiket nevezik a Magyarok; *levogó-égnek*, a másikat *menő-égnek*, vagy *meny-égnek*, a *primum mobile*, tudniillik, mind a kettő egy tulajdonságáról neveztetett-el; az első, a *levegésétől*, a másik, a *szüntelen forgásától*, *menésétől*.

Az Ég formája kerek lévén, valamint azt erre nézve coelumnak neveztek, az az: *cavum*, a Deákok; úgy mi is a bőltözetet így is nevezzük, *menyozet*.

ét.) *Menyét*, mustela, így neveztetett a futásától, hamar elmenésétől. Ezt se kell tsudálni; mert más állat is eszik, még is a Mókus nevévé lett ez: *Evet*. Más állatnak is vagyón farka, még is tsak egyet hívunk *Farkasnak*.

Illyenek ezek is: *fetske*, vértse 's a t. A *menyhal* is innen vagyón; *Muraena*, vel *Mustela fluvialis*.

ül.) *Menül*, vagy *menyül*. Luxatur; mert a tag ilyenkor kimén a helyéből. (menül olyan, mint hevül, kerül, szépül. 's a t.)

Mén-ló, nem jöhetett-e innen? mint a Romajaknál *admissarius*, ab *admittendo*?

Ize.) *Meszfzo*, procul; az az, a mihez lehet elegendet menni; (olyan forma ez, mint *viszfza*; ismét mint

ezek; itt, ide, ott, oda, ház, haza.) Az a, e, helybe való menetelt; vagy vitetést jelentő Elölutóljáró; Ebbenn ismét, *meszszűl, meszszűnne*, az *ül, nen*, helyből való mozdulást téfzen.

Né.

Tulajdonképpenn téfzen Feleséget p. o. *Szabó-né, Had-nagy-né, Kis István-né* 's a t. Valamint más dolgoknak, úgy ennek is: *Né*, vagy Feleség, bizonyos tulajdonságait, általvitték a Magyarok más dolgokra, és e szerint ebből, új Szókat formáltak, most *ével né*, majd *ével né*. Ezek jöttek azért ebből a szokott Származtatás szerint.

nő.) Ige Formábann; teszi ezt: *crefcit, augetur*, mert a Feleség által, a Férfi, maga is *szaporodik*, és mintegy többé lesz, szaporít. Innen *nődögel, nőttön-nő, nőendék*, vagy *nevendék*. 's a t.

s.) *Nős*, Coniugem habens, a ki bír *nővel* (mint *fő, fős, erő, erős, 's a t.*) Innen *nős-parázná, nőtény*, (mint *árt, ártány*.)

z. vagy sz.) *Nőz* vagy *nősz*, (mint *tő, tűz, elő, előz*. 's a t.) *vxorem ducit*.

tlen) *Nő-tlen*, vagy *nőtelen*, *caelebs*, a kinek nints *nője*. Innen *nőtelenység* 's a t.

m.) *Nőm*, vagy *nem* az az: *genus, generatio*, (mint *ör, öröm, kőr, köröm*.) Ebből *nőmös*, vagy *nemes, nemtelen, nemzet, nemz*. 's a t.

p.) *Né-p*, *populus*, szaporodott sokaság; (vagyon e szerint, *ifz, ifzap, tső vagy tsöv, tsöpp, tsepp*; *quod fluit ex canali, ker, kerep, gyar, gyarap, ter, terep*.) Ebből lett: *népes, népi* 's a t.

v.) *Né-v*, *nomen*, (mint *nyel, nyelv, szí, szív*.) Mint-hogy a Férfiúról hívattatik a Felesége, vagy *Né-je*: erről az egyről, mindenre általvitték ezt a Szót: *né*, vagy *név*, a mi valamiről mondatik, vagy a minek hívják. Ebből *olztánn* lettek: *neves, nevetlen, nevezem*. 's a t.

el.) *Nő-el* vagy *né-el, nevel*, *educat*; előálvánn már most a Nyúgovó Betű, a *v*, tulajdonképpenn azt tsinálja a mit a *né*, vagy Feleség, az *Anyá*; (vagyon e szerint: *kapa, kapál, szél, szelél, eme, emel, ló, loval* 's a t.) Innen *nevelkedik, nevelés*.

Az Ige formától is: *nő*, jöhetett ez: *nevel* (mint, *jő, javul*.)

es.) *Ne-es*, vagy *nehes*, 's onnan talán: *nehéz*. (e szerint: *idő, idős, idvez*, mellyet láss.)

Mint már mondódott, a *né*-nek sok tulajdonságait

vitték a Magyarok más dolgokra; itt a viselősségből lett ez: *nehéz*, gravis; (mint *ter*, *terhes*, *méh*, *méhes* 's a t.) Innen *nehézkés* *Afzszony*; *neheztel*, *nehezít*, *nehezül*. 's a t.

et.) *Né-et*, vagy *nevet*, ridet, azt tseleklzi, a mit a *né*; az Ifjú *Afzszonyok*, rend szerint *vígak*, *jó kedvűek*. Onnan *nevetés*, *nevetkezni*, *nevetséges*.

ma.) *Né-ma*, néma, mutus. Az *Afzszonyok* a Nap-keletiekénél, halgatásra vagynak mintegy büntetve. (Vagyon ez, e szerint, *szal*, *szalma*, *hagyma*.) Igaz, hogy Tót Szó is *némi*, de melyik vette a másiktól? Túl a Dunán: *Kuka*.

z.) *Né-z*, videt, spectat; tulajdonképpenn: a *né* körül foglalatatoskodni, (mint *kenyér*, *kenyerez*, *ágyú*, *ágyuz*, *tő*, *tőz*,) a ki Feleséget akar venni, azt előbb *megnézi*, tekinti, és vizsgálja. Innen mondják: *Leány-nézni* ment, 's erről általment más dolgokra.

Néne is úgy látszik ebből lett, *né*, és *Kitsínyítő* Forma, úgy ez is: *néni*.

Ör, vagy Ör.

Tulajdonképpenn ezt téfzi; *in gyrum circumagi*, a honnan téfzen Strá'sát a régi Magyaroknál, vagy falunként járó vigyázót. *Evvrek* vagy *örök* említetnek *Decret. S. Ladislai Lib. 3. Cap. 1. & 2.* és ebből vagynak ezen Helységek nevei: *Felső-ör*, *Alsó-ör*, *Örkény*. Ugy ezek is: *ör-álló*, *ör-fa*, *ör-hely*. Származottjai ezek, a szokott *Végezetekkel*.

ez.) *Örez* vagy *öröz*, *öríz*, custodit, (mint *vér*, *vérez*. 's a t.) Innen: *örizet*, *örizkedik*.

el; öl.) *Örel* vagy *ör-öl*, molit; (mint *né*, *nevel*, *kedv*, *kedvel*, *ér*, *érel*,) onnan *örlés*. 's a t.

ül.) *Örül* kétféleképpenn mondatik: 1ször: rövidenn: *örül*, gaudet, laetatur, mert az ilyenek az öröm miatt tripudiant, *kerengenek*, *ugrálnak*, 2szor hoszszann: *örül* maniacus fit, quia talium cerebrum, in gyrum quasi circumagitur, ipfi quoque divagantur, circumaguntur. Mindeniktől jönnek más Szók.

öng.) *Öröng*, vagy *örjög*, divagatur, (mint *ker*, *kereng*.)

m.) *Öröm*, gaudium: (mint *ker*, vagy *kör*, *köröm*, *nő*, vagy *né*, *nem*, *al*, *álom*.) Ez is *örvend* 's a t.

deg.) *Ördeg* vagy *ördög*; (*hiv* *hideg*, *ív*, *ideg*,) vagy pedig *ör-dög*, az az: vigyázó, széljel járó *dög*. Ebből: *ördögös*, vagy könnyebbenn: *ördöngös*. 's a t.

ek.) *Ör-ek* vagy *örök*, aeternus, mert az Örökkévalóságnak nints vége, mint a kereksegnak, (vagyon

e fzerint: *úr, drok, ker, kerék*.) Jőnek tőle, *örökség, örökös, örökít*.

eg.) *Öreg*, (mint *fel, felleg, ker, kéreg, ür, üreg*.) Innen *öregbedik, öregbül*. *Öreg* és *örök*, nóha más más értelmű Szók: de jöhetnek egy Gyökértől úgy, a mint: *kertől, kerek, és kéreg*.

ény.) *Ör-ény*, vagy *örvény*, (mint *kel, kel-ény, vagy kelevény, jár, járvány* 's a t.) gurges; mert az in gyrum agitur. Ez Réfzesülő: *örö, örvény*. Innet lehet *Örvényd*, vagy *Örvénd*, olyan, mint *Hadud, Kölesd*. Megvan ez az Íge is: *örvénylik*, vagy *örvénlik*, circulat.p. o. *ilyen hír örvénylik*. 's a' t.

ség.) *Ör-ség*, *Districtus custodum, ad confinia Styriae*.

v.) *Örv*, *collare caninum*, *millus*, mert a kutya nyakát körülveszi, (mint *ne, név, nyel, nyelv* 's a t.) Ebből lett ez a szóllás: ennek *örvével*, *sub hoc praetextu*, mert akkor más valami rejtetett-el, a külső képpenn való dolog alatt, mint a kutya nyaka az *örv* alatt. *Örű* *vervex*, olyan mint *öl, ölö, ölv, ölyű*.

Szeg.

Olyan különös Szó, hogy élünk véle, mind *Név*, mind *Íge* formábann; még pedig mind *Mással*, mind *Magábannérthető Név*; hasonlóképpenn, *Tselekvő* és *Közép Forma* *Íge* is. (*Éppenn*, mint: *szél, margo, szél, scindit, szél, ventus*.) úgy ez is ezeket telzi: *Szeg*, *ora*, *extremitas*, *szeg*, *scindit*, *szeg*, *clavus*. Úgy láttzik mind a kettőbenn az *Íge*, *Gyökér*; *szeg*, *fecat*, *scindit*; és ez a legelső jelentése. Mivel továbbá a mi elszegetik valamiből, az annak kitsíny része, és a *szélinn* van; innen lett ez a közönséges jelentés: *szeg*, *ora extima*, & *quidem in acumen, vel angulum delinens*. Nevezetesen pedig: *szeg*, *clavus*, melly nagyobb dologtól elszakott *szegettetni*, és annak egy kis része, még pedig hegyes, és maga is *szég*, lyukaszt, ront. Mind a háromtól, jőnek, a szakott Származtatás fzerint:

A. *Szeg*, *scindit*, *fecat*, *rumpit*.

ik.) *Szegik*, *Szenvedő*, *scinditur*, *rumpitur*; p. o. *nyaka-szegett*.

és.) *Szegés*, *ruptio*, *fractio*. p. o. *Hit-szegés*, *kenyér-szegés*.

del.) *Szegdel*, *discindit per partes*, *szegdelés* 's a t.

tlen.) *Szegetlen*, *quod non est scissum, integrum*.

Szegetlen kenyér 's a t.

et.) *Szeget*, *abscissum*, egy *szeget*-kenyér.

B.) *Szeg*, *ora extima*, *angulus*, *pars abscissa*.

Elünk véle három féle formábann:

1. *Mint Igével: szegi*, beszélgi, oram vel extremitatem rei, in angulum formando complicat. p. o. beszélgi a kezkenőt, nádat, vagy Házat *szegni*. Innet: *szegés*, p. o. az ingnek a *szegése* 's a t. Innen Hasonlatosság szerint, concludere, finire: *béfszegték* a lakodalmat. 's a t.

2. *Mint Magdhanérthető Névvél*, és értünk rajta helyet, vagy valami bizonyos részt. p. o. *Diószeg*, *Kőszeg*, *Hátzseg*, *Köröszeg*, *Szamoszeg*, *Tószeg*. Csak olyanok, mint Diós hely, Köves hely, Szamos, vagy Tó, vagy Keres mellett való hely. Így a hova a lovak 's egyéb marhák delelni ölzvehajtottak, hajdandú így neveztetett: *Dél-szeg*, vagy *Dél-tzeg*, és ez a Szó olztánn tette ezt: *armentum*, *equaria*, *equilium*, sőt idővel hasonlatosság szerint *déltzeg* ezt tette: *petulans*, *lascivus*, *refractarius*, *superbus*, milyenek a lovak, és hizott tulkok. Ebből lett: *Déltzegi*, *armentalis*, *déltzegség*, *superbia* 's a t. Világosítja a *szegnek* értelmét, ez a szóllás is: *szegről-végről*; az az, *ex aliqua parte*. Ezen jelentésbenn vétetvén *szeg*: lettek belőle a következők:

ed.) *Szeged*. Város neve, és nem a *Második Személybenn* vagyón, hanem lett e szerint, *kis*, *kissed*, vagy *kisdéd*; *sok*, *sokad*, *harmintzad*, és csak illy formát téfzen: *hely-ség*, vagy *jutott rész*, *portio*. Illyenek sok Helységek nevei. *Várad*, *Qnod*, *Köröd*, *Tyúkod*, *Erdöd*, *Hadad*, (mellybenn *Had*, vagy *Katonaság* vagyón.) *Kölesd*, *Almosd*, *Füred*, *Agárd*, *Makkod*. *Dísznód*. És így *Várad*, e formát téfzen: olyan Hely, mellybenn vagyón vár 's a t. Illyen ez is: *Telek*, *Telkd*, vagy *Telegd*. *Szeged*, talán a hol a Tiszának szegi van. — —

et.) *Szeget*, (mint *szél*, *szelet*, és *eset*, *fal*, *fat*;) és így téfzen *aram abscissum*, *separatam partem*. Közelebb említődött, hogy a vizek között lévő föld, *Szegnek* neveztetik: *Körös-szeg*, *Szamos-szeg*. Neveződhetett helyesenn: *Szegetnek* is, melly már ma: *Sziget*, *Iszula*.

el.) *Szegel*, e szerint: haj, *hajol*, kapa, *kapál*, *szél*, *szelet*, ez már nints-meg, de abból lett: *szegélet*, *angulus*; (mint: út, *útet*, kén, *kenet*;) onnan: *szegelőtes*, *szegelőtetske*, 's a t.

ény.) *szegény*, *pauper*, (mint *leg*, *legény*.) Valamint ez: *leg*; téfzen *validitatem*, *potentiam*, (mint megtelzik ezekből: *leg* szebb, *leg* erősebb, *leges* leg

jobb,) és onnan *legény*, téfzen ollyat, a ki bír a *legel*: úgy *szegény*, téfzen ollyat, a ki *kevéssé részszel bír*. — Úgy is jól megyen, ha ezen: *szeg*, értjük az elsőt: scindit, fecat, rumpit: mert a *szegény*, megromlott; megtört állapotú ember.

ű.) *Szegű*, quod habet *szeg*, seu oram acuminatam angularem. Vagy on e ízerint: *vég*, *végű*; orr, *orrú*, él, *ellű*, hegy, *hegyű*. Innen: három *szegű*, hat *szegű* 's a t. vagy *szegletű*.

es.) *Szeges*, angulatus.

3.) Mint *Mássalérthető Nével*. *Szeg*, tévénn valaminek kitsíny részét; ebbenn az értelembenn így élünk vele, hogy tegyen valamivel kevéssé bírót, ahoz valamennyire hasonlót, p. o; barna-*szeg*, *subfuscus*, *subniger*. *Fél-szeg*, *mancus*, *defectivus*; nem egész; hanem tsak fél-forma, *szeg-sárga*, *aliquantum flavus*.

C. Szeg. Clavus.

es.) *Szeges*, clavatus, a mi *szeggel* be van verve, onnan: *szegesenn*, dentate, nervose, solide.

z.) *Szegez*, clavis firmat. Ez, hasonlatosság ízerint, téfzen olly egyenesenn való intézést, mint a *szeg*. Neki *szegezik* az ágyút; nekem *szegezte* a szemét, (vizfázfazegezett kalza.)

ke.) *Szegetske*, clavulus,

öd.) *Szegőd*(ik,) paciscitur, transigit: quasi *clavis firmat*: Hasonlatosság ízerint. Innen: *szegődöm*, *szegődség*, *szegődi* kutya: melly adja magát mindenhez. Innen jó: *Szeg-fű*, *Caryophyllum*: mert ollyan mint a fejes *szeg*; a honnan Németül is a szegtől a neve: *Nägelin*.

Szekér, nem gondolhatni, hogy innen jönne, illy formánn *szeg-ér*, az az, a mi öfzve vagy on *szegezve*; mint *fűz*, *fűz-ér*; hanem úgy látzik, hogy volna ez inkább: *Zekér*; a minthogy Parizpapai a *Lexiconában* így is feltelzi: *Zeke* volt hát a gyökér, melly téfzen *ruhát*, és ma is mondjuk: elvitte minden *Zeke-Zukáját*, az az: minden ingóbingó jószágát. Tudni való, hogy a Scitháknak az ő *szekerek* volt minden tárházok, 's innen mondathatott *Zekérnek*.

Szél.

Hasonló az ez előtt valóhoz: *Szeg*, ennyibenn, hogy Név is, íge is.

1. Szél. Ventus.

Ez természeti dolog lévén, kétség kívül az igaz Gyökér is, mellyből jönnek ennek a Szónak több ér-

telmei. A Származottakbann, az *e* megrövidítettetik.

el.) *Szelel*, ventilat, mint, tél, *telel*, dél, *delel*. Innen hasonlatosság szerint: *el-szelelt*, *meg-szelelt*, *abiit*, *evalit*. (ut Ventus.)

es.) *Szeles*, Ventosus.

Ebből: *szelesetske*, *szeleskedik*, *szeleberdi*.

ő.) *Szellő*: Rézsesülő Forma: ventulus, aura. Onnan: *szellőz*, *szellőztet*, 's a t. Auram captat, ventilat.

ed.) *Széled*, dissipatur; (mint: *él*, *éled*;) onnan *széledés*: melly hasonlatosság a széltől vétetett.

ízt.) *Széleszt*, facit quod ventus; *dispergit*, (mint *él*, *éleszt*, *ter*, *terjeszt*;) diffipat.

vel.) *Szél-vel*, vagy könnyebbenn: *széllel*, *széllyel*, *disperfim*, *sparfim*.

ész.) *Szél-ész*, vagy Közbejáruló vvel: *szél-vész*, *procella*, ventus nimius. *Vész*, látni való, nem perit; hanem olyan Végezet, mint ezekbenn: *gyülevész*, *tó, tavasz*, *ró, ravasz*, *Csenevész*.

meny.) *Szelemeny*, vagy *szelemen*, trabs, transtra, mellyre a szalonnát akasztják, hogy a *szél* járja. Vagyon e szerint: *szül*, *szülemeny*, *tét*, *tétemeny*. Hanemha ettől jó inkább: *szél*, *scindit*; mert a *szeleményt*, az az, a lizelni valót reá aggatják.

2. *Szél*, margo; item: *extensum quid*, *expansum*, *latum*. Mind a két jelentés vétetett a *széltől*, a *vento*. Ugyan is: mivel a szelek a Világnak végeiről fúnak: innen valami dolognak külső része neveztetik *szélnek*. Ezt bizonyítják ezen szóllások: *al-szél*, *fel-szél*, ismét: *túlsó szél*, *innetső szél*, ismét: a *négy szelekről*, melly ezt is telzi: *e quatuor ventis*, ezt is: *e quatuor partibus mundi*.

A mi nézi a másik értelmét; valamint hogy a *szél elterjed*, *diffunditur*: így más bizonyos nagyságú dolgokról szoktuk mondani illy formánn: egy *szél posztó*; *szélt fognak* a kaszások a rétenn. Mind a kettőtől jöttek.

1.) *Szél*, margo. Ettől magától nem igen jó más Szó ezenn kívül: *szélső*, *extremus*, (mint, *fel*, *felső*, *al*, *alsó*, *bel*, *belső*;) hanem vétetvénn ige formánn: *szél*, *scindit*, *jönek* tőle más Szók. Hogy ezt is telzi: *margo*; ezt is: *scindit*, tsak, olyan mint *szeg*, *portio*, *pars extima*, és *szeg*, *scindit*. Ez tehát: *szél*, *scindit*, azt telzi: hogy a *szélt*, *marginem*, valaki elvezzi, azal bánik. Ebből lesznek ezek:

del.) *Szeldel*, Gyakorló, frustatim *scindit*, *difflat*, úgy: *szeldés*.

et) *Szetet*: frustum, scissum, (mint: *szeg*, *szegot süt*, *sütet*.)

éd.) *Szel-éd*, vagy *szeléd*, mitis, mansuetus, cicur, domatus. Ugy látzik, először az állatokról mondatott. *Vad* állat az, melly az erdőkön, mezőkön lakik, és hozzá férni nem könnyű: *szeléd* az, melly a háznál tartatik, és szelni, ölni, enni lehet. *Szeléd* hát ilyen formára vagyon: *besz*, *beszéd*, *seg*, *segéd*, *kek*, *kerékéd*. Onnan általment, más dolgokra is az értelme, és sok Szók jöttek tőle: *szelídség*, *szelédít*, *szelédül*: olyan ez is: vágó marha, az az, vágni való: ez is hát, *szeléd*, azt teszi: *szelni-való*, *szelhető*: és a szeléd Ember is olyan, a kit bátrann bánthat minden.

dek.) *Szeléndek*. *Canis sagax*, *Canis Anglicus*; talán azért, mivel jókat szél más állatokon. Vagyon e szerint: nő, *növendék*: 's a t.

a. *Szél*, *Latum quid*, *extensum*. Ebből lettek:

e.) *Széle* vagy *széli*, a harmadik Személy Ragasztékjával; (mint más, mássa,) azt teszi: *Latitudo*, p. o. *Háznak-széli*; *Latitudo domus*, széle hossza mind egy.

es.) *Szél-es*, *latus*, *quod habet szél*. Innen *szélesít*, *szélesség*, *szélesen* 's a t.

et.) *Szélet*, *extensio in latum*; (mint: *kél*, *kelet*, *kén*, *kénet*,) nints-meg: hanem a harmadik Személy Ragasztékjával: *szélte*, és ezen Elölutóljárókkal: *benn*, *re*; *széltébbenn*, *széltére*, *collateraliter*, five *extense per latitudinem*: *széltére* mentek; *széltére* vágta a fákat.

Szer.

Téfszen leg első és fő értelembenn: *rendet*: mint példák reá: *szert* fogott: a malombann a *szer* reá került; nints *szert* száma, az az, bizonyos rendi és mértéke, így ez is: *szert-tartás*, az az, *rend-tartás*. Ennél fogva a *szer*: téfszen *Instrumentum quodvis*, mert az eszköz, a dolog végbe vitelének rendibenn előáll: p. o. *patikabéli szerek*, *műszer*, *szerszám*. 's a t. Ugyan innen teszi ezt is: *alkalmatos*: p. o. *szer* a lopáshoz. E formát is: *hasonló*, p. o. *közép-szer* ember. Az Időnek egymás utánn való rendit is ezzel teszteljük: *szert*, a midőnn már *Részetske*, p. o. *egyszer*, *kétszer*, 's a t. jöttek ettől a szokott Származtatás szerint ezek a Szók.

es.) *Szeres*, *quem tangit ordo*. Innen *egyszeres*, *simplex*, mintha volna *sine plica*, *kétszeres*, *duplex*.

tlen.) *Szeretlen*, vagy *szertelen*, (mint: *hír*, *hírtelen*, nő, *nőtelen*, vél, *véletlen*,) *enormis*, *insolens*, a mi *szert* nélkül vagyon.

z.) *Szer-ez*, *componit*, *facit*, *condit*, *acquirat*; (mint: *kenyér*, *kenyerez*, *hám*, *hámoz*, *íjj*, vagy *ív*, *ívez*. 's a t.)

Lefsznek belőlle: *szerezet*, vagy *szerzet*, *szerzemény*, *szerezget*. 's a t.

et.) *Szeret*, amat, tulajdonképpenn: *szerít*, (mint, *tér*, *térít*, *ker*, *kerít*, *hév*, *hevít*,) és így tulajdonképpenn ezt téfzi: valamit alkalmasnak, jónak, rendesnek tart, (melly éppenn a *szeretet*,) vagy pedig: minden szerrel, eszközzel, el akar valamit nyérni. Innen vagynak, *szeretet*, *szerető*, *szeretés* 's a t.

el.) *Szer-el*, (mint: *per*, *perel*, *ér*, *érel*, 's a t.) tulajdonképpenn ezt téfzi; előveszi az eszközt, a szert, és él azzal: vagy inkább: szerelni valamit, ennyit tehetne: *szernek*, jónak. rendesnek tartani valamit; ez a szó megnints, hanem belőlle ez: *szerelem*, amor, (mint: *kér*, *kérelem*, *sér*, *sérelem*, *hat*, *hatalom*,) ebből: *szerelmes*, *szerelmeskedik*, 's a t.

ént.) *Szerént*, secundum, instar, mint a rend, vagy szer hozza: e szerint: *kor*, *koránt*, *meg*, *megént*, 's a t. Ebből lett így látszik:

Szerentse, vagy szerents, (mint *kél*, *kelents*, *vígánts*, *köténts*,) fortuna, vagy azért, mivel azt szétjük, *kedvünk szerént* vagyon; vagy pedig, mivel abbann a *szer*, a rend változik, most jó, majd rossz. Ebből lefzsz, *szerentsés*, *szerentséllen*, *szerentséltetem*. 's a t.

te.) *Szerte*, (mint: *eleinte*, *iffianta*.) Innen *szerte-széllyel*.

én.) *Szerénn*, in ordine. *Szerénn*, vagy *szerinn* vagyon a dolog.

kez.) *Szerkez*: e szerint: *ér*, *érkez*, *fér*, *férkez*. Nintsen-meg már ma; hanem innen: *szerkeztet*, ordinat, componit. Innen, *szerkeztetés*. 's a t.

Tan.

Nintsen így már magábann: illy formát tett: *visgdtódni valamiről*. Lettek belőlle ezek, a szokott Végezetekkel:

a.) *Tana*, disceptatio; és ezután olyan Gyűlés, sereg, ahol ez esik; alig ha nem innen vagyon lágyann mondva: *Tanya*: Locus certus piscatorum, pastorum.

Tanakod (ik,) consultat.

Tanáts. Consilium, Senatus: ebből: *tanátskoz* (ik.) E felől: *tanál*: nem bizonyos, jó szóé? ha jó: ez is onnan jön: élnek véle némellyek e helyett: *talál*.

ít.) *Tanít*, docet, innen: *tanítás*, *tanító*, 's a t.

úl.) *Tanúl*, discit; innen: *tanúlatlan*, *tanúlt*, *tanuló* 's a t.

u.) *Tanú*, testis, *Tanúság*, testimonium.

ko.) *Tankó*, bardus, stupidus.

Te.

Ollyan ez, mint *le* 's a t. Ezen Ígének tesz, vagy teszen az Idejében lévő minden Végezetjei, p. o. *té-szen*, *teve*, *tett*, *tegyen*, *tejénd*, elvettévénn, tsak e marad-meg: *Te*; és így ez a Gyökér. Jelemt potentiam ad agendum, validitatem. Innen lesznek a szokott Származtatás szerint:

ez.) *Te-ez*, vagy *tesz*, facit, agit, operatur, (mint: *le*, *lesz*, *e*, *esz*, *i*, *isz*, *ér*, *érez*, *fed*, *fedezi*, 's a t.) telzeget 's a t.

et.) *Te-et*, megrövidülve: *tét*, actio; (mint: *le-et* *lét*, *e-et*, *ét*.) Ebből: *tetemény*, *tétel*, *tétet*, facit per alium.

Tettet is innen jő, simulat, seu vult videri, agere; úgy ez is: *tetem*, membrum, quo agimus, ollyan mint: *ér*: *érdem*, *kér*, vágy kör, *köröm*, *hal*, *halom*.

Tető is, vertex, fastigium, innen vagyon, és Rézszesülő Forma, *tetés*, *tetést*, vagy *tetésenn*.

het.) *Tetet*, potest agere. Onnan: *tehetős*, *tehetőség*, *tehetetlen*.

el.) *Te-el*, (mint: *le*, *le-el*, *e*, *e-el*, vagy *él*, *vit*, *per*, *perel*,) megrövidülve, *tel*, *tél*, vagy *től*, melly ezt teszi, plenum fit, crassescit, pingvescit, augetur. Ebből lettek:

Tele, plenus, (mint: *fen*, *fene*, *íg*, *íge*, *csere*.) *Et* től jöttek:

Telek, ager, fundus, (mint ebből: *far*, *lett fark*, *ker*, *kerék*.)

Telekbedem, confideo in certo fundo, vagy könnyebbenn; *telepedem*, (mint, *ülepdedem*, *öregbedem*.) 's a t.

Televény, (mint: *kelevény*,) terra ex diversis speciebus concreta, congesta.

Tele-ít, (mint: *tér*, *tér-ít*,) rövidebbenn: *töltt*, vagy *tölt*: (mint: *kél*, *keleit*, vagy *költ*,) implet, mellyből jöttek: *töltés*, *töltözik*, *töltelek*, *tölgy*.

Teli, plenus. Ebből lett ez a Közép Íge: *Telik*, impletur; ismét: *teli-es*, plenus, vagy *tellyes*; onnan: *tellyesedik*, *tellyességgel*, *telidegel*, vagy *tellidegel*. 's a t.

Vallyon a *Tél* hiems, nem innen letté? melly utolsó az esztendő négy részei között, és véle *tél*, vagy *telik-el* az esztendő, vagy mivel nehezenn *telik*. Tsak ollyan mint ezt: *vespera*; hívjuk *esetnek*, *nap-esetnek*, vagy *estvének*, valamint ettől: *jár*, (lásd feljebb ezt a Gyökeret,) lehetett talán ez: *nyár*, mivel hamar eljár. Ismét az *ész*,

autumnus, onnan lehetett, hogy már akkor minden *őszül* a mezőkön. *Atavasz* pedig onnan, mivel akkor a vizek *tavaznak*, áradnak; *kikeletnek* is mondjuk, mert akkor *kél-ki* minden.

es.) *Te-es*, az az, a mibenn vagyon erő, és tseledhetik; vagyon továbbá: *spissitudo, plenitudo*, (mint: hely, *helyes*.) Ezen Mássalérthető, megrövidülve *tes*, megnintsen, *hanem* lett belőlle Magábannérthető *Teset*, (mint ez: keres, *köreset*, *kél*, kelet,) megrövidülve, *test*, corpus. Melly hasonló ehhez: *es*, cadit, *eset*, casus; megrövidülve: *est*; mert mondjuk így: az én *estem*, *elestébe*, és *est vespera*; nap-*esti*, nap-*estig*. Illyen ez is: *mén*et, *mentébe*, *hever*et, *hevertébe*, *állat*, *álltába*, *keres*et, *kerestébe*.

Ebből: *Test*, lett ez: *testzik*, incipit corpus esse, és könnyebbenn kimondva: *tetszik*, apparer, videtur. Onnan: placet. A több Származottjai a *testnek*, *testesül*, *testi*, 's a t. tudva valók.

r.) *Te-er*, vagy *ter*, (mint hab, *habar*, sző, *szőr*, teke, *teker*, vi, *vir*, vagy *vér*, languis.) *Ter*: ma már megnintsen: jelent úgy látszik, *accrefcentiam*, *expansionem*, & sic factam *multiplicationem*. Ebből lettek ezek:

ed.) *Tered*, vagy *terjed*, expanditur, augetur, (mint: ér, *ered*, seb, *sebhed*, szél, *széled*.) *Terjedés*. 's a t.

sz.) *Terefzt*, vagy *terjeszt*, pandit, propagat, (mint: ér, *ereszt*, szél, *széleszt*.)

ít.) *Terít*, expandit, sternit.

ül.) *Terül*, expanditur.

em.) *Terem*, provenit, nascitur, procreat, facit, producit. Mellyből lesznek ezek:

Teremit, vagy *teremt*, creat: onnan: *teremtő* *teremtés*, *teremtetlen*. 's a t.

Termék, naturale, sua sponte proveniens, p. o. *termék arany*, (eszerint: *nevedék*, *morsalék*.) Ebből: *termék*, lett: *termékeny*, foecundus, ferax, (mint: *feledék*, *feledékeny*, *érzék*, *érzékony*.)

Termés, fructus, procreatio. Onnan *termési*, natus: ismét ez is: *természet*, natura, (mint *enyész*, *enyészet*, *bányász*, *bányászat*.) Innen: *természhti*. 's a t.

Termet, habitudo, statura. Innen: *termetes*.

Termett, uber, fecax. *Termő*.

ep.) *Terep*. (mint ker, *kerep*, gyar, *gyarap*, köz, *közép*, ifz, *ifzap*, né, *nép*.) Ebből (melly nints már) lettek:

Terepély, in rotundum expansus: *terepély* fa: vagyon ezek szerint: *sereg*, *seregély*, *szem*, *személy*.

Terpefát, *terpefzkedik*, expanditur. 's a t.

e.) *Tere*, vagy *tereh*, onus; (mint íg, *ige*, *tser*, *tsere*, *fen*, *feno*.) Ebből ismét: *terhes*, *terhel*, *terhénye*, vagy *tergenye*.

Ezen szót: *Te-er*, nem csak így rövidíthetjük meg: *ter*, hanem meghúzánn; a Magabannhangzóját így: *tér*; (mint ezekbenn is: *le*, *le-el*, *lel*, vagy *lél*.) Így is megvagyon benne a feljebb említett értelem, *expansio*, *accrefcentia*. Innen jelent: *tér*, *spatiosum quid*, p. o. *tér-föld*, *eltér*, *betér*, *megtér* ez a bor a pintzé-benn 's a t. Azután *tér*, jelenteni kezdett, *circumlationem*, *diversionem*, mivel a terjedésbenn a dolog, elfozokta a maga helyét változtatni, odább megyen; p. o. *tér* az út az erdő felé; ebből ismét lett; *notio revertendi*, *megtért a Majorból*: 's végre az erkölts megjobbítása előadására is éltek vele: *megtérni*, a bűnből. 's a t. Ebből: *tér*, lettek ezek: *térít*, *térül*, ez is: *térd*, *genu*, innen lett, mert ott hajlik meg a láb. Vagyon ezek szerint: *kar*, *kard*, *sakad*, *czered*. 's a t.

en.) eny.) *Te-en*, vagy *Te-eny*, vagy rövidítve: *Ten*, *Teny*; (mint: *ell*, *ellen*, *él*, *eleven*, *biz*, *bizony*, *fő*, *főveny*, vagy *főeny*.) Innen lett: *tenyész*, *lobolefcit*, *foetificat*, onnan: *tenyészás*, *tenyészet*, *foetura*, 's a t. *Tenyér* vola, hasonlóképpenn így mondatik, ab *expansione* vel *extensione*. Ezt: *Te-en*, másképpenn így is mondjuk *hval*: *tehén* vagy *teén* vacca; onnan *tehendsz*. 's a t. vagy pedig így ment:

j.) *Téj*, vagy *tej*, lac; onnan: *tején*, *tehén*, vacca; (mint: *ell*, *ellen*, *biz*, *bizony*, *vad*, *vadon*.) *Téj* pedig vagyon ezek szerint: *al*, *ali*, *alj*, *fa*, *fai*, *faj*.

Tő.

Gyökér; és a formájához való hasonlításra nézve: *acus*, *tő*; mind a kettő lassann vékonyodik, és hegyes. Meglehet, hogy Réfzesülője ennek *Te*, (mellyről közelebb,) így *Teő*; tulajdonképpenn: *faciens*, *potens*, *valens*; millyen éppenn valaminek a *tőve*, mert az, nevel, sokasít is; és a *tő*: *radix*, valósággal dolgozik. Jőnek belőlle a szokott Származtatás által ezek.

bb.) *több*, quasi *radicior*, (mint *fő*, *főbb*,) jelent osztánn: *plus*, *majus*, *robustius*. Innen: *többes*, *többször*, *többetske*.

Ez a *bb*, melly a második Gradust jelenti, úgy látzik, nem egyéb ennél *be*, *be*, *intra*, *intra*, mint

a 'Sidóknál is *Tob meod meod, bonum valde valde*, 's Magyarúl is éppenn e szerínt: *igen igen jó*. Illyen a *bb* is; *be* penetrationem télsen, és így ez: *jobb*, vagy *jó be be*, ezt felül: *jó, még is jó, beljebb is jó*, vagy: nagyobbann *jó*.

r.) *Tör*, frangit, igen természeti módonn jöhetett a *tőtől*, vagy *gyökértől*; mert a fának vagy másnak a tövétől való elválasztása, vagy elvétele, éppenn *törés, fractio*. A Magyaroknál először minden szó természeti dologtól vétetett. Hogy *tör*: ebből lett: *tő*, ez is bizonyítja, mivel úgy is állunk: *kitör* belőle a rosz természet: mintegy a *tő*, a *gyökér* kimutatja magát: így is mondjuk: *törni* valakire, az az: igyekezni elletne, *dolgozni* mint a *tő*, vagy *gyökér*. Innen: *tőrekelem*, nitor, conor.

Ebből: *Tör*, frangit, lettek ezek:

del.) *Tördel*, quassat, diffringit, onnan: *tördelék*, fragmentum; (mint hulladék;) onnan *töredékeny*, fragilis.

el.) öl.) *Töröl*, *töröl*, delet, abolet, és, mivel a motsoknak elvesztése, leszl per abstersionem; innen: *töröl*, *törölget*, arra is általment, és jelentti tergere, abstergere. De hogy a fractione vagyon az első jelentése, onnan is megtetfzik; mivel némellyek így mondják: emungere candalam, *eltörölni a gyertyát*, mely leszl a bélinek eltörése vagy vágása által.

vény.) *Törvény*, vagy *Törvény*, Lex, (mint: ör, *örvény*, tel, *televény*.) Először azt tehette: *delictum, infractio*: mint mutatja ez a régi Szó: *törvényt láttatni*, mely tulajdonképpenn ezt tenné: a valaki által tett *kárt*, *törvényt* megnézetni, reá betsültetni; vagy pedig, *törvény*, az az: olly dolog, a mely rend szerínt meg szokott sokaktól *törötni*, vagy pedig mivel a törvény tiltja a *törvényeket*, az az, a bűnöket. Ollyan ez, mint a 'Sidóknál *Chatah*, télsen bűnt is, az emberért való áldozatot is.

ek.) ök.) *Török*, *Török*, amaz télsen: *fragmenta, residua post fractionem*; ez: *truncum*; mely tudniillik a *törés*, vagy vágás után is ott marad a földbenn. Innen *török*, jöhetett ez is: *törköly*, feces, quasi: *törökely, vinacea*, a mely a sajtó által öszvetört szőlő maradvánnya; *törke*, *törökely*, vagy *törköly*, olly forma, mint ez: *fen*, *fenké*, *fenkely*.

Ha ezen szóbann *tör*, az ő hofszann mondatik: jelentti e kettőt: *laqueum & gladium*, mind a kettőbenn vagyon ártalomra való, hegyes, és a *törhöz* hasonló dolog. Ebből jó ismét: *Török*, *subula*. Kérdés: nem

innen vagyon ez: *türök, türkölni, türkölnöni?* A *tü-réstől* nehezenn jöhetett, mert az ellenkezőt téfzen.

ke.) *Töke*, truncus, ripes. Ez, másképpenn így is mondatik: *teke*, truncus lusorius, sphaera, globus. Ebből lettek ezek:

en.) *teken*; (mint ell, ellen, vad, vaden,) ennek

Részcsülő Formája: *tekenő*, labrum, alveus. Így neveztetik, vagy kerekded formájára nézve, vagy mivel *tekéből*, vagy *tökéből*, vágatik-ki.

r.) *teker*, vertit, torquet, mint a *tekével* bánnak.

Onnan: *tekerít*, *tekerül*, *tekerget*; *tekerts*, *tekervény*; (mint hab, habar, íge, ígér,) 's a t.

z.) *tekéz*, difco, vel sphaera ludit.

él.) *tekél*, tulajdonképpenn, ludit trunco, eumque, dirigit ad certum scopum. Innen lett hasonlatosság szerínt ez: *defínat*. Tsak olyan ez, mint a *tzéltől* vagyon: *tzéloz*; *percontor*, ettől: *contus*; *tsdklya*; mert azzal vizsgálják a vizet. Ez is olyan: *tsigázni*, e helyett: *gyötreni*. Ez is: *congruo*, egyezek, ettől: *grus*, *daru*, mert azok szép rendet és egygyütt mennek. Tellyes minden nyelv, az efféle, hasonlatosság szerínt való szókkal. Vagyon *tekél*: mint here, herél, pemete, *pemetél*, *keleptze*, *keleptzél*. Ebből: *tekél*, vagy *tökél*, lettek ezek: *tekélletes*, *tökélletes*, *tökélletlen*, az az, a mi jó, vagy nem jó a tzélra.

it.) *tekeit*, vagy *tekét*, könnyebbenn: *teként*, oculos ad scopum aliquem dirigit. Inde: *spectat*, *aspicit*. Inde: *tekéntetes*.

Talám ez is: *el-tekítette*, vagy *tökítette*, fraudulenter, clam abstulit: *Tekét*, *teként*, olyan, mint: fel *repíti*, fel *reppenti*, az n tsak Közbejáruló.

m.) *Töm*, vagy *tem*, replet, spissum reddit; (mint: *ter*, *terem*.) Ez a jelentés a *tőtől*, gyökértől szépen jöhetett. Tőle származtak ezek:

ér.) *tömér*, vagy *temér*, (mint: ken, *kenyér*, füz, *füzér*, kúls, *kúlsár*, *gyök*, *gyöker*), nints már meg, hanem e lett belőlle: *temérdek*, vastus, praegrandis; (mint: neven, *nevendék*, *szelen*, *szeléndék*.)

et.) *tömet*, vagy *temet*, sepeliri facit, tumbam, vel aliquid repleri curat; (mint: nyom, nyommat.) Innen *temetés*. 's a t.

es.) *temes*, *tömös*, az az: a mibenn vagyon, *töm*, vagy *tem*: és így: plenus; (mint: *szem*, *szemes*; nyom, *nyomos*.) Innen vagyon: *Temes vize*, *Temes vár*.

ény.) *Temény*, vagy *tömény*. Élünk vele így: *tömény* ezer, az az: sok ezer, *teménytelen*, az az: olly sok, a minek Száma nints. *Temény* vagyon ezek szerint: kel, *kelevény*, tét, *tétémény*, 's a t.

el.) *Temel* nints-meg: ollyan mint *em*, *emel*, *szín*, *színel*, kém, *kémel*: onnan; Részeshűlő; *temelő*, vagy *temlő*, *tömlő*, (mint: *emelő*, *emlő*,) téfzi ezt: uter, mert az, *teli* vagyon, vagy *tömvé* vagyon.

Tömjeny, *Tömlöztz*, idegen szók. *Tomjeny*, Görög, *tömlöztz*, Tót Szó.

Val.

Mivel ezen ígének: *vagyon*, ez az Aligmúltja: *vala*, a Részeshűlője pedig: *való*; mivel továbbá az Egész-szenmúltbann ott az *l*, *vólt*; a Foglaló Aligmúltjábann is *vólna*, világos, hogy a Gyökér ez: *val*, melly ezt téfzi: realiter, actu existit, és mikor Elölutóljáró: *cum*, id est quasi coexistendo cum re aliqua. Ebből lettek: o.) *Val*, *Részeshűlő*, existens, serius, verus. Ebből: *Valóság*, *valódi*.

al.) *Valal*, megrövidülve: *vall*, dicit, vel agit realitatem, serius, p. o. a tanú így *vall*, kárt *val*, betsűletet *vallok* vele, nem *valjuk*-meg vele. 's a t. Ez az utolsó világosan mutatja, hogy: *vall*, ebből lett: *valal*: mert ollyan, mintha így *vólna*, nem *valaljuk*-meg véle, az az, nem tsinálhatjuk általa azt a mi kell. Ebbenn is: kárt *vall*, vagy *valal*, éppenn azt téfzi a *valal*, a mit ez: *est mihi*, vel *habeo*. Hasonlóképpenn vagyon ez is: *szál*, ratis, (vízenn lebotsátott fa,) mellyből leszl: *szálal*, megrövidülve: *száll*, az az: azt tsinálja, a mit a *szál*, az az: descendit. Illyen ez is, *al*, *alal*, *áll*. Hogy az *áll*: ebből lett: *alal*, ez is mutatja; mivel így mondjuk, kiállotta a száz páltzat, (bár fekve verték is,) az az: ki *alalta*, vagy a verés *alatt* lévén, azt végig szenvedte: ollyan ez is: ki *állotta* a betegséget, pedig feküdt nem *állott*; de azért *alalt*, az az: szenvedett. Ebből *vall*: lett: *vallás*, religio; *vallat*, inquit 's a t. *Vallon*? valjon, vagy *vallyon*? ez is innen lehet, mert ezzel a dolognak *valóságáról* kérdezkedünk. Vagyon ezek szerint, vad, *vadon*, biz, *bizon*, el, *ellen*, tal, *talán*. *Valami* is innen jó, *valaki*, *valaha*. 's a t.

Ez a Szó: *val*, meghúzódván így: *vál*: éppenn más, és ellenkező értelmű, és téfzen így *dubietatem*, *incertitudinem existentiae*, & *separationem*: p. o. majd-

meg *válik*, el*vált* a feleségétől, 's a t. Lefznek belőlle.
ezek:

ajz.) *Válasz*, tulajdonképpenn ezt teszi: *discrimen*, *distinctio*, mint p. o. *haja választékja* 's a t. És mivel a kérdésre való felelet bizonytalan, hogy mi lesz, és még azután *válik*-meg: innen: *Válasz*; ezt is teszi: *responsum*. Vagyon e szerint, *panasz*, *ragasz*, 's a t. lefznek belől-e ezek:

it.) *Választ* vagy *választ*, { *separat*, *divellit*, *eligit*, *deligit*.

Ebbenn is vagyon bizonytalanság. Ebből: *választás*, *választatlan*, *választék*. *Választ*, *eligit*, nem jön hát ezen Német szóból *wahl*, *wählen*, mert sok Attyasíai vagynak más Magyar szók, melyek mind egy Gyökértől jönnek, úgymint ettől: *vál*.

ol.) *Válaszol*, *respondet*, (mint *panasz*, *panaszol*.)

gat.) *Válgat*, vagy *válogat*, *seligit* *cnm cura*. Innen *válogatás*, *válogatós*. 's a t.

it.) *Vált*, rövidülve: *vált*: tulajdonképpenn ezt teszi: azt tseleklzi valamivel, hogy az el*vádjon*, külömbözöz lételének módja legyen. Innen lettek: *vált*; *redimit*, *mutat*, *változik*, *változtat*, *változás* 's a t. Innen lett ez is: *váltig*, *magnopere*, *fatis*, *admodum*; tulajdonképpenn: *addig* a *meddig*, a dolog *váltja*, vagy *eldúlése volt*, *ad finem*. *Vált* vagy *válat*, olyan mint *járat*.

1.) *Váll*, *Humérus*, mert a *vállak* a fő alatt kétfelé válnak. Innen: *Vállal*, *tollit in humeros*: onnan: *suscipit in se*.

u.) *Válú*, *Alveus*, *canalis*, (mint *lap*, *lapu*, *tan*, *tanú*, 's a t.) mert abbann a fa elvagyon *válva*, *kihasítva*, és két felől oldala vagyon.

Vi, *Vij*, *Viv*,

Dimicat, *pugnat*. A Magyarok hadakozó emberek lévén, ettől sok hadi Szókat tsináltak, melyeket, másféle dolgokra is általvittek. Hasonló ezekhez: *Jj*, *iv*, *Dij*, *div*, és mivel az *i* Közép természetű Magábannhangzó; a Származtatásbann utánna tétetnek a Végezetek, mind az Erős hangú Magábannhangzókkal: *a*, *e*, *u*, mind a Gyengékkel *e*, *ö*, *ü*.

as.) *Vijas*, vagy *vias*, *qui habet víj*, szeret hartzolni, (mint: *szíjj*, *szíjjas*, *íjj*, *íjjas*. 's a t. Ez niotsen-meg, hanem ebből lett: *viaskodik*, *certat* 's a t. (mint: *inaskodik*, *ágaskodik*.)

ás.) *Víjás* vagy *vívás*. *Pugna*, certamen, *baj-vívás*. 's a t.

at.) *Vijat*, vagy *vijad*, (ezek szerint: *fal*, *falat*, *áll*, *állat*,) nints-meg, hanem abból lett: *vijatal*, vagy *vijadal*, certamen, proelium: mint: *fiatal*, *győzedel*-(em) *hatal*-(om) *bírodal*-(om.)

ít.) *Víjít*, megrövidülve: *vít*, és *véd*, *defendit in pugna*. Hibásonn mondatik így: *vét*; mert öszveza-vartatik ezzel: *vét*, *peccat*, vel *abjicit*. Innen lettek: *vít-és*, vagy *védés*, *védelem*, *védelmesz*. 's a t.

Ugyan ettől: *víjít*, vagy *vít*, lett: *vitéz*, *miles*; onnan *vitézlő*, *vitézkedik*, *vitézség*, *vitézképpenn*. Ez: *vít*, *vítő*, *vitéz*, vagy *vítős*, hasonló formálasnak látszik ehez: *id*, *idő*, *idős*, *idvéz*, vagy *idvez*: lásd feljebb ezt: *idő*, *idvez*.

tat.) *Víjtat*, *vítat*, Gyakorló, (mint *rúg*, *rugtat*, *tör*, *törtet*,) telzen: *oppugnat*, *urget*. *Vítatds* tehát, nem: *Demonstratio*.

ag.) *Víjjag*, vagy *víg*: ismét *víjd*, *víd*; tulajdonképpenn telzen, a *víjásra*, *hartzra* kész embert: onnan: *hilaris*. Ezekből lettek: *vígság*, *vígasztal*, *vidám*, *vidúl*, *vidít*, 's a t. *Víjjag*, vagy *víg*, vagy on e szerint: *agy*, *agyag*, *fel*, *felleg*. *Víjd* qedig, mint: *faj*, *fajd*, *tsal*, *tsulár*, *tsalárd*, *kar*, *kard*.

gy.) *Víjgy* vagy *vígy*, tette először a viadal helyét, (mint *ízű*, *szügy*, *tel*, *től*, *tölgy*.) Innen lett *vígyáz*, 's a t.

dék.) *Víjdék* vagy *vídek*; tellyesenn: *víjjadék*, az az, a miért *víj*nak, (mint: *szándék*, *fakadék*.) Tett először más Tartományt, melyet *víj*ni mentek a Magyarok, vagy *vívással* nyertek, (mint a Romaiaknál *provincia*, a *vincendo*,) azután, értettnek rajta, akár-melly szomszéd tartományt, sőt *Víd*, (melly pufzta neve,) éppenn ezt tehette: *vívással* nyert örökség, vagy *vívás* helye, mint: sok Helységek nevei mennek ki a betűbe; melyekről már feljebb.

íz.) *Víjz*, *visz*, *viszen*: onnan: *vítel*, mind hadi szók, és tzeloznak úgy látszik, a *viadalból* *elvitt* prédára. Vagy on ezek formájára: *hív*, *hísz*, vagy *híszen*, *te*, *tesz*. És így, volna talán ez is *víj*-ez, (mint *te*, *te-ez*, *íj*, *íjjaz*, vagy *ívez*.) Ezt bizonyítja ezen Szó is: *viszszá*: retro, mely olyan mint: *ház*, *haza*, *ott*, *oda*; és *viszont*, *viszontag*, *rursus*, (mint *iffant*, *eleint*. De ugyan ettől: *viszszá*, lett: *viszszás*, *viszszálni*, *viszszádkodni*, melyek világosonn mind a *víjás* vagy *vívástól* jönnek. *Vír*, vagy *vér*, *sanguis*, 'innen jöhetett: hanemha inkább ettől: *vér*; *percutit*, *verberat*, mert ez által lefész a *vér*, *sanguis*. Ha ezt: *vér*, *sanguis*,

nem lehetne is innen származtatni: *vi*, *vij*, *vív*, *pugnat*; de ez, a már elveszett Gyökér: *vír*, úgy látszik, innen jó; mint: *ken*, *kenyér*, *bú*, *budr*, *agy*, *agyar*, *tólt*, *tóltér*.) Tészen ez ilyen formát; *vijs*hoz *szer*, *erős*, *eleven*, *friss*.

r.) *Vir*. — Ebből lettek:

ág.) *Virág*, flos, (mint: *vil*, *vildg*, *agy agyag*, által *általag*, *bal*, *balog*.) onnan: *virágoz*, *virágos*.

ad.) *Virad*, *Lucescit*, (mint: *hal*, *halad*, *ár*, *drad*, *híg*, *higgad*.) Innen *viraszt*, *viradd*, 's a t.

dít.) *Virádt*, *clamat*.

gontz.) *Virgontz*, *Alacer*, *excitatus*; (mint: 'Suhantz, *tar*, *targontz-a*.)

ít.) *Virít*, *pullulat*, *germinat*.

l.) *Vil*. Nints-meg: egészenni így vólna, *viljal*, vagy *viljel*, (mint: *hi*, *frigidus*, *hível*, *hül*, *szív*, vagy *szű*, *szívül*, *szível*, *szül*, *ível*, *íjjel*, *öl*.) lettek belőlle ezek:

ll.) *Vill*. ez sinte-meg: hanem lettek belőlle: *villám*, *villámlik*, *villong*, *villog*, *villa*.

ág.) *Világ*, *Lux*, (onnan hasonlatosság szerint; *Mundus*.) Ettől: *világít*, *világos*, *világtalan*, 's a t. Mind ezek hadi dolgoktól, *viljástól* vétetett szóllások, és a fundamentumok vagy, a sebes kimenetelbenn, *kilövésbenn*, 's a t.

A Gyökér-Szók, melyek itt felvétettek.

Ak,
Al,
Bu,
Díjj, vagy Div.
Esz, ifz.
El,
Em,
Eny,
Er,
Fa,
Fen,
Fe,

Gyar,
Hal,
Har,
He, hi,
Ho,
Ig,
Íjj, vagy iv,
Kel,
Ken,
Ker,
Köny,
Le,

Me,
Né, vagy Nő,
Ör,
Szeg,
Szél,
Szer,
Tan,
Te,
Tő,
Val,
Vij, vagy Vív, Vi,

II^{dik} TÓLDALÉK.*Az Emberi tagoktól vett Szók.**Szív.*

Cor, Jöhetett a neve ettől: *szív*, fugit, attrahit: mivel a *szív*, a vért az egész testből, nem csak mintegy magához szívja, és ismét kibotsátja; hanem más értelembenn is a kívánság, vagy szeretet által, más dolgokat mintegy magához vonszon. Lettek belőle ezek:

gy.) *Szívegy*, vagy *Szűgy*, Pectus, locus cordis. Vagyon e szerint: *fa*, *fagy*, től, *tölgy*, el, *elegy*.

ít.) *Szívt*, vagy megrövidülve *szít*, p. o. Valakihez *szítani*, ferri corde, vel amore in aliquem, faveré. (Olly forma, mint ez: *hev*, *hovt*, *ker*, *kerít*.) Innen közönségesenn telzen minden dolognak más felé való vitetését, közelítését, p. o. a fazékhoz *szítani* a tüzet, a sárga színhez *szít*, inkább mint másához.

Szítat, vagy *szívtat*, curat exsugit, vel extrahi: p. o. meg*szítatta* a lábát vízzel: *szítató* papíros. *Szítok*, nem innen jó, hanem ezen Török káromkodástól: *szana szíti: szitkozódni* annyi, mint *szitikozódni*, azt mondani gyakran: *sziti*: mint: *hurítani*: azt mondani: *Hure*, *kurva*!

ül.) *Szívtül*, megrövidülve: *szül*: akár pedig ebből: *szível*, amat: innen a *szülők*, *szülék*, *szívelők*. Ezért vagyon az efféle szóllás, a *szülék* szájábann: *szíveimtől* szakadt. Innen *szülés*, *születik* 's á t. Az Anyák, gyermekeiket a *szívek* alatt hordozzák.

z.) *Szüz*, virgo: olly forma mint ezek, *méh*, *méz*; *fű*, (herba virens,) *fűz*, salix, virore herbam referens. Helyes neve a *Szüznek*, akár ezt akarták ezzel kitenni, hogy *szívébenn* tisztaságnak kell lenni: akár ezt, hogy benne mások eránt, másokbann is ő eránta munkálódik a *szív*; már *szívezők*; az az, *érezők*, *szívez*, vagy *szüvez*, olyan mint; *tő*, *tőz*, vagy *tűz*, *ív*, *ívez*, *fű*, *fűvez*.

Fő. Lásd feljebb: *fe*.

Haj, Coma. Mivel ez igen gyenge; innen lettek: *hajol*, *hajlandó*, *hajtom*, *fleeto*, (*hajjítom*, proiicio: úgy látzik nem ebből lett: hanem ebből: *hágy*, *hagy*, lett: *hagyít*, mittit; annak Részesülője *hagyító*, *hajjító*, megrövidülve, *hajtó*, *hajdó* vagy *hajdú*, ki másokat *hajt*.) *Hajnal* is innen vagyon: mert akkor az éjjel, nappalra *hajlik*. *Hajó*: mert az könnyenn fordul, *haj*-

lik, nem úgy, mint a szekér. *Haj*: teszi valaminek külső fedezőjét is, millyen az *haj*, a főnek, p. o. kenyér *haj*, alma *haj*, dió *haj*. *Hajlék* is ezt követi; úgy mint a minek fedele vagyon, vagy haja. Innen lett ez a Szó is: *hajadon*, az az in capillis adhuc constituta, (mint: biz, bizony, vad, vadon, alatt, alatsony, ell, ellen, él, eleven, tolvaj, tolvajdon, vagy tulajdon; mert a Scitháknál talán a tartódott tulajdonnak, a mit a hadbann elragadoztak. Innen maradtott ez a szó: *el-tulajdonította*: mintegy: el tolvajdonította, és rolsz értelme lett, nem a melly ma: tulajdonává, az az: igaz jószágává tette.) Ezen Mássalérthetőből: *hajadon*, lett Harározó: *hajdan*, olim, pridem. Tulajdonképpenn ezt teszi: *Leány korábann*: (és innen is látszik, melly nagy része volt mindenkör a vén Afiszonyoknak a Nyelv tsinálásbann) Ez olyan forma, mint, hogy az időt a barmok füvéről nevezték a régi Magyarok: *harmad fü*, *negyed fü*. Fenn *hajaz*, a *hajtól* jöhet.

Agy, Cranium. Innen lettek ezek: *Agyar*, dens prominens: agyarkodik, *agyas*, contumax, cerebrosus: onnan *agyaskodik*, *agyafürt*, (mint a kába marhának kifúrják az agyát.) Innen hasonlatosság 'szerint: *agy* vagy pedig *agy*, minden a mibenn úgy vagyon valami, mint az agyvelő az *agybann*, p. o. *agy*, lectus, *puska-agy*, *kerék-agy*. Ide vihetni ezt is: *ágyék*, lumbi, femur; (mondatik ugyanis a Magzat valaki *ágyékából* származni.) Ez is *agyag*, argilla: mintegy: feje, java, veleje a földnek, vagy keménnyre, vagy pedig inkább: mert alól van, és mintegy a több földeknek, vagy rétegeknek *ágya*.

Szem, Oculus. Innen lettek: *személy*, persona, facies. *Szemes*, perspicax: *szemtelen*, inprudens, (quasi oculos non habens.) *Szemérem*, pudor; onnan *szemérmes* 's a t. *szemlél*, aspicit. *Szemöldök*, supercilium, (mint: *kel*, vagy *köl*, *keldek*, *köldök*.) A búza is, és más gabona neveztetvénn *szemnek*: innen a mi közötte gaz vagyon, neveztetik *szemétnek*; onnan: *szemetes*, 's a t. *Szemők*.

Szaj. Innen: *szájas*, loquax; *szájong*, stupet, huc illuc respectat. *Szajkó*, graculus, ob loquacitatem. *Szájja hült ember*, homo ineptus, imbecillis. *Szájból*, úgy látszik lett ez: *Szó*, vagy *Szav*, Verbum, vox. Ezekből lett *Szavatos*, Expeditor, evictor, qui adhibet vocem vel interponit, promittit. *Szavattyús*, Vocalis, sonorus. Mind ettől jó: *Szó*, *szava*, és ez: *szavat*, olyan Származtatás, mint ezek: *fal*, *falat*, *csap csapat*, *ül*, *ület*, 's a t. Innen lett ez is: *szól*, mint *hív*, *hül*.

Szaka, Nodus gutturis, vel epiglottis; nyelv tsapja. Ez megkülömböztetett tagotska lévén, és a többi-től kiváló, 's lefüggő; általment róla az értelem minden afféle dolgokra; p. o. *szakad*, *szakaszt*, *éjszaka*, *hetedszaka*, *szakmány*, demensum. Szakáll mellett nő a *szakúnak*, vagy on e szerint: *Köt-el*, *Fon-al*, Öszvetett szó: *Szaka*, és *áll*. *Szakás* is innen vagy on, vagy azért; mert ennek dolga hívatása a *szaka* metzése, vagy állatok ölése, *szakagat*, *szaggat* részekre, és *vagdal*; vagy azért: mert a *toroknak*, *szakúnak* kedvéért vagyon. Olyan mint ez: *koh*, *kovács*, ebből *szak* tevődik öszve ez erőszak.

Torok, letorkolni. **Orr**, megorrolni. **Váll**, felvállalni. **Mejj**, pectus, mejjék, plaga, mejjeszteni. **Nyak**, nyakas, **Epe**, epeízt, eped, epekedik. Öszve-zúzni a zúztól, ventriculo avium, melly öszvetőri az eledelt. **Has**, Venter, Ebből lettek: *Hasít*, findit, scindit; (mint szív, szívt, szít, lágy, lágyít, kerek, kerekít.) Gyakorló: *Hasogat*. Ez tulajdonképpenn teszi: a Hasát felbontani valaminek. Vadálzoktól származott Szó, millyenek voltak a régi Magyarok. Innen lettek ezek is:

Hasáb, Fissile, Fissum, Frustum, mint *Hasábfa*; *Hasábos* káposzta; vagy pedig *Hasáb* azt teszi: *hasforma*, temérdek, vaskos, innen p. o. *hasáblábú* ló, az az: vaskos lábú.

Hasad, Fatiscit, diffinditur, *Hasadoz*.

Hason, vagy on e szerint: vad, *vadon*, biz, *bizonny*, haj, *hajdon*, ell, *ellen*. Így már ma megintsen; hanem csak ezekben: hasonol, (meghasonlik,) divellitur quasi, onnan: *hasonló* a Részesülöbenn: *similis*, *hason-faj*, *hason-fele*. Jött az értelme vagy onnan, hogy egy dolog ketté *hasítottván* mindenik rész egy forma természetű; vagy pedig innen: *egy hasiak*, *egy formák*. *Hason* tehát azt teszi: *azon hasból való*.

In, nervus. Innen lettek:

Inas, pedisequus, tulajdonképpenn: nervosus: mert az Inasnak szüksége vagyon az *Inakra*, hogy fusson, (*eb inon* futni,) szokás a Magyar Nyelvben valamint a közönséges Nevet, egy bizonyos dologról érteni, p. o. *Bíró*, *Szabó*, *Vásó*, *Fűró* 's a t. úgy egy különös és meghatározott dolgot jelentő szót, valami közönséges dolog nevévé tenni; és illyen ez is: *in*, *inas*, csak azt teszi: *nervosus*, 's tétetnek véle közönségesen: *pedisequus*; holott pedig annak egybe is vagyon, és egyébre is van

szüksége; nem tsak inakra, (így szól, szolgál.) így *ék, ékes* tsak azt teszi, cui insertus est cuneus, *ék-telen*, quod non habet cuneum; még is közönségesenn teszi ezt: *Venustus, invenustus*. Úgy *tsin, tsinos, tsíntalan* 's a t.

Inség: morbus, quia est affectio Nervorum.

Inít, megrövidülve *Int*, monet. És d Közbejárulóval, (mint: ken, kend, kendőz,) *indít*, movent; excitat quasi nervos. Ebből a mozgatás jelentéséből jöttek ezek is: *Ingerel, ingadoz, ingovány*, locus uliginosus, qui facile motitatur.

Derek; ebből lett hasonlatosság szerint: *bónus, fortis, praestans*. A Gyökér ez lehetett: *der*, és azt tehetette: *kemény*. Ebből jöttek *dér* pruina, és abból *derül*, az az kemény hidegre *dérre* válik az idő: *dermed*, obrigescit, *dertze* furfur, pars durior farinae; *dereb* dorsum, mint a *Hastól* *Hasáb*.

Sark, calx, hasonló az első Származtatáshoz, és jó innen: *sár* vagy sar, mert az a része jár a testnek a sárban. Vagyon innen mint: *far, fark, ár, árk, árok*, ker, kerek. Ebből lettek: *sarkalni*, urgere, insistere, *sarkalatos*, cardinalis, fundamentalis, *Sarkantyú* calcar. *Saru* is jöhet a *sártól*, mint lap lapu, tan tanu, alk alku.

Far, Clunis, innen jó *fark*, mint sar *sark*. Úgy ezek is: *Fartatni*, urgere, *fartolni* recedere. Ismét: *fartsika, far'sába*.

Ször, pilus. Innen *szörnyű*, az az olyan a minn az ember szőri felborzad, mint *köny könnyű*.

Fog, dens, fő munkája a fognak lévén a megfogás: innen jöttek ezek a Szók is: *fog capit, fogad recipit*, hasonlatosság szerint: *vovet*, mert ez kéz-fogással lesz. *Fogamat, foganozik, foglal, foggat, vagy faggat*.

Talp, régentenn volt *tap*, vagy *topp*. Ebből vagyon: *topánka*, mint a *bokától: bokants* vagy *bakkants*, ismét; *topog, toppant*. A *tap* megmaradt ezekbenn: *tapod, tapasztal; tapogat*, mellyekben vagyon, *tangendi notio*. Innen lett ez is: *tapló*, mellyet megér a szikra; mint: *gyar gyarló*.

Kéz, Manus. Innen lettek *Kezes, kéztyű* chirotheca, *kezd* incipit. Ez is innen lehetett *kész* paratus, az az olyan valami a minn már meglátízik a kéz; 's abból származott: *készít* 's a t; mint: *tó, tavaz, tavasz*. Emlő lásd *Em*.

III. T Ó L D A L É K.

*Hivataloktól, Nagy Emberek, és más Nemzetek
Neveiből vett Szók.*

Bán, Pán, Tót Nyelvenn tészen nagy Urat. Onnan ez a Magyar szó is *Bán*: *Præfectus*, *Præses*. Ugy látszik ettől lettek ezek: *Bán* valamivel, tractat. Továbbá *Bánít* vagy *Bánt*, az az: hoc agit, quod *Bán*, laedit vexat, (mert a köznép az ilyeneket rendszerint nyomorgatóinak tartja.) Ebből *bántás*, *bántódik* 's a t. *Bánom* ez is Tót Szó.

Bék vagy *Beg* tészen Fő Török Urat. Innen lehetett: Béke: quali transactio cum Begó; (mint *Ig*, *Ige*, *tser*, *tseré*.) Onnan *békesség*, *békéll* 's a t. Hát ha a *Békó* is innen vétegett, a melyet a *Bégtől* igen hamar elnyertek a Magyarok?

Imán tészen a Törököknél Papot, ki a könyörgést mások előtt mondja: innen lehet *imádkozni* vagy *imádkozni*; hoc agere quod *Imán*.

Tseléb tészen a Törököknél éppenn azt a mit *Tseléd* a Magyaroknál. Innen: *tselekepsz* (ik) úgy látszik, tsak ez: *tselebkéz*, hoc agit, quod *Cseléb*, az az laborat. Vagy pedig a Gyökerünk ez vőlt: *tse*.

Déván, vagy *Díván* a Törököknél Fő Tanács; onnan *dévánkazi*.

Csaba, és *Aladár*, Attila fiai; úgy tartatik hogy egymás között veszekedtek 's a Nép is kétfelé hasonlott; nem lehetetté-meg, hogy egyik Fél ki *Aladarral* tartott, a másik Félről ezt mondotta: *Csabúl*, az az: *Csaba* részére hajlik. *Csábit* seducit 's a t. *Csaba* innen neveztetik.

Keve, Magyar Kapitány, adhatott maga viseletével okot ezen Magyar szóra: *Kevély*, *superbus*; mint *szem személy* 's a t.

Aba kegyetlen Király, ki az embereket nyársba húzatta, hasonlóképpenn ezekre; *abáról*, *abajgat*, *felabázolni*. 's a t.

Ide tartoznak a helységeknek régi nagy Emberek nevéből tsinált nevei, mint: *Arpád*, *Almosd*, *Csaba*, *Kevi*, *Buda*, *Órs*, *Szabolts*, *Abony*, *Abád*, *Turbál*, Török Bálintról Pesth Vármegyében, *Alberti*, *Irsa*, egy Magyar Királyról, és Feleségéről Ersébethről. *Tarján*, Trajánusról, *Gyula* vagy Juliusról, vagy Gyula Vezérről.

Oriás jöhetett egy *Orion* nevű régi *Oriás* névből. *Orvos* Orpheustól, melly Szó éppenn gyógyító embert teszen Arabsúl és 'Sidóul.

Lótni-fútni, *Lóttól* ki 'Sodomából futott.

Szereda, ama régi Persiai Magus Zoroasterről, vagy Zerdustról. Lásd Leibnitz. in Theodicaea.

Tiszt, először tehetett: *Decuriót*, és így vólt *Tizt*, qui inspiciat 10 militibus; mint *Huszt*, a ki *Húsznak* parantsolt. *Tiszt* általment olztánn mindenféle hivatalokra; onnan *tisztel* 's a t. ez a *Ízó Húszdr*: mert húsz háztól adtak egygyet, ettől: *Húsz*, erősíti a *Húsz* felől való gyanúságot, és Helység neve.

Kinze, tótul *Dux*, *Princeps*. Ha talán ezt a Szót: *kínzani* innen is próbálhatnánk származtatni. Vólna ez e szerint: *Bíró* *Judex*, bírság mulcta.

Pribék transfuga, Apostata. A Törökök azokat kik a Keresztényen Hittől az ő Vallásokra állottak, így szóllították: kivált a kik azokat eltsábították és pártfogóik vóltak. *Bri-Bég*, melly ezt teszi: *Fiam Uram*. Ezt halván a Magyarok, és nem értvénn, roszsz értelmet adtak annak.

A Szomszéd Nemzetekről, kikre haragudtak a Magyarok, némelly roszsz dolgokat el is neveztek a *Ízókás* szerint.

Otsmány, foedus, spurcus, ezen Nevéből lett a Törököknek *Ottomán* vagy *Osmán*.

Rusnya, sordidus, ebből, Rusnyák vagy Rusnyák.

Tserkészi, Divagari, ebből lehetett: *Tserkész* Tátar, *Circassius*.

Bosznyák, Bosniae incola. Ettől rövidíthették meg a Magyarok ezt a Szót: *Bosz*, melly megnintsen; vagy talám ez maga a Gyökér, de a Származottaiból a tettzik-ki, hogy e formát tett: *Infestatio*. Ebből lettek a szokott Végezetekkel ezek: *Bosz*, *boszfú*, *injuria*; mint: tan, tanú, lap, lapu. *Boszfúsdág*, *boszfúszul*. Innen lett: *boszfzon* vagy *boszfzan*, (mint vad *vadon*, biz *bizon*, ell, *ellen*;) és nints ugyan meg; de vagyon belőle: *boszfzan-ít*, vagy *boszfzant*, *boszfzan-kod*-(ik) mint: *ellen-kedik*, *tsintalan-kodik*. Ugyan ebből: *bosz*; lett ez: *boszor*, mint: Huny, *hunyor*, fúz, *fűzér*, tsal, *tsalár*, bojt, *bojtör*, bojtörján. E nintsen meg; hanem abból lett: *boszorog*, mint *hábor*, *háborog*, szomor, *szomorog*, tsepp, *tsepeg*. Az sintsen meg; hanem abból: *boszforgány* vagy *boszforkány*, mint: buzog buzogány, hal *kalovány* 's a t.

Czigány, innen vagyon: *Czigánykodni*, fallere.

Oláh, innen: *ólálkodni* infidiari, mint: munka, munkálkodni.

Orozni; nem az Orofztól hanem ezen elveszett szótól *or*, honnan: *Oroz*, Janitor: tehetett hát *or* valami leselkedés formát, vígyázást. Orv-gazda, vagy *Oró*, a Réfzesülóbenn. *Or* egy lehetett ezzel *ör*. Innen *Orosháza specula*.

IV^{dik} T Ó L D A L É K.

A természeti Hangoktól származott Szók.

A.) *Allatok szavai.*

Kár, (vox Cornicis.) Károg, Kárál. Így a több állatoktól is p. o.

Szisz, sziszeg.

bé-bő-bög, béget, bömböl, böczi.

ú, u, ugat.

fets, fetség, fetske, fetskendez. Ugyan a fetske hangjától: *fityfírek*.

huhu, huhog.

Vakk, vakkant.

Kuh, Kuhasz, kuhant, kuhi.

Tzintz, Tzintzog, Tzintzogtat.

Varty, Vartyog.

Kukurikú, kukorikolni.

Kurutty, Kuruttyol.

Csiripp, tsirippol.

Gág, gágog, *Hap*, hapog.

Nyalú, nyáog.

Röf, *Röf*, *Röfög*, ölzve *röffen*.

Vír vír, *Virtse*, vagy *Vértse* a *Vértől*.

Mátyás, Graculus.

Cser tser, tsereg.

Kakuk, Kakuk.

Sorp, Sorpog.

Szük, (Canis) szüköl.

Dru, Daru, Grus.

Kothodás, Kodátsol, kotlik, kotló, kotyog.

B.) *Embernek természeti hangjaitól vett Szók.*

Tsuk, tsuklik.

Keh, *köh*, köhög, köhétsel, kehes.

Fu, *phu*, fúj, fúvás, fúválnodik, fál.

Hm, Hn. Hünnyög, hünget.

Futy, fütöl, fütörész.

Hé he, melegbe mondják; innen: *hév,* a tőle származtakkal.

Hi, hidegbe mondják; innen *híves,* hideg 's a t.

Jaj-gat. Vaj-huszik. Obé-gat.

Bakk! bakkant.

Hor, hortyog, horkant.

A A há. Asit, áhít.

Pfz. pifszent, pifzeget.

Hfzi, szívja sugit.

E' é e'; ének, énekel.

Mk, mk, makog.

Ufzu! ufzít ufzol, vagy *unfzol,* unfzolás 's a t.

Didr, dedr, Didereg.

Ptrfz, Ptrüfszent.

Hách, ách. Hákog.

Ha! ha! ha! Hahota, hahotál.

Szufz-og.

Vir-dít, rik ólt, sik-kant, vis ít, mor og.

Kúrja! (a farkasnak,) Kurjant, Kurjongat, Kurot.

Hr, her, hereg.

C.) Más dolgok természeti Hangjától.

Roty, roty, (a Káposztáé,) rotyog, rotyogtat.

Pöff, (a Kásáé) Pöffög, pöffeszkedik, pöfeteg.

Bu bu, (minden nedvességé ha forr,) onnan: *Bu-gyog.* Lásd ezen szót; *Bu.*

Lo lóh, (est flammae.) Lohog, láng, lobog.

Hars, harsog.

Lots, Lotsog, Lottsan, Lotsa (víz.)

Rokk, rokkan. *Patt,* pattan, *zuh,* zúhan, zúdít, zúg zuhog. *Rett,* rettsen.

Dör, Dörög, Dürög, Durrog.

Tsifz, Tsifzol, Tsifzár, Csifzamodik, Csifzma.

Tsifz olly hang, melly az elvágáskor, vagy kipallérozáskor hallik.

Psr, (must és egyebek mikor fornak,) Peseg, pesereg, Pesel.

Pukk, Pukkan, Pukkaszt.

Su, su, suhog, suhan, suhant, suttog, susog.

Puff, Puffog, Puffaszt, Puffan.

Dubb, Dübben, *Csat* Csattan, Csattog, Csatépaté, Csata, Csatáz.

Kan, kan, kan. Kongat, kong.

Kelep, Kelepel, Keleptze.

Tsipp, tsepp, tsupp; tsepp gutta, tsepeg, tsip tsup.

Tskr, Tsikorog.

Kottz, Kottzan, kotzog.

Kopp, Kopog.

Pú, Puska.

Rp, *rp*, Ropog.

Ketyeg, Kotyog, *nyekken*, *nyivog*.

Pertz, Pertzeg, pertzen, pertzentés.

Lob, Lobog (a Zázló's a t.) Lob olly hang mellyet
ad valami széles vászon's a t. mikor a szél fújja.

Vdik TÓLDALÉK.

*A Magyar Nyelv Regulái (v. Analogia) ellen
tsináltt Új Szók.*

Allamány, Hypothesis, conditio. Nem helyes Szó.

Mert ez a Végezet: *mány, mény*, mivel végbevitt munkát jelent: tsak Tselekvő Igék mellé tétethetik: p. o. *alkot-mány vete-mény, süt-emény* 's a t. de Közép vagy Segítő Igék mellé, mivel azok lételt vagy állapotot jelentenek, nem jó tenni. Illyeknek valóának: *vagyo-mány, lészemény ül-emény, örül-mény, tűnik, tűne-mény* 's a t. Eppenn ilyen Ige pedig ez is: *All*. Már ez a Végezet: *vány, vény*, melly Mássalérthetőt tsinál; (nem úgy mint *mány, mény*,) inkább illik a Közép Igékhez, mint: *jár-vány, hal-vány, jöve-vény*. Ezennkívül: ha tenne is *Allamány* valamit, inkább tenné ezt: *Thefis*, mint ezt *Hypothesis*, mert a mi áll, bizonyos, a *Hypothesis*, bizonytalan.

Afztallag Trapezium, Figura Geometrica. Nem jó szó. Mert ez a Végezet: *lag, leg*, Mássalérthető Nevek után szokott tétetni, és azokból Határozót (Adverbium) tsinál, ilyen értelemmel: *olly formánn, ez vagy amaz állapotbann lévőnn, hasonlóánn*. p. o. *oldal-as-lag, muló-lag, melles-leg, feles-leg*. *Afztallag* hát nem jó; mert *afztal*, Magábannérthető Név; és *Afztallag* nem is ezt tenne *afztal-forma*, hanem ezt: *afztalhoz hasonló-formánn*.

Beiktatni. Instellare. *Iktatni* vagy *igtatni*, azt teszi: a Határonn, az *ig-onn* túl vinni, mint ettől: *al, al-tatni*; és így *beiktatni*, vagy valami erőszakos, másnak ellenére való, váratlan, 's nem a szokott rend-

fzerint való behelyheztetést télszen; vagy pedig néha még roszsz értelembenn is vétetik, és titkolódó tselekedetét jelent; p. o. *béiktatta* a Lovakat Erdélybe, *kíiktatta* a Városból a szökött Katonát, *eliktatta* a búzát. Ugy látszik hát, hogy ez valami nagy méltóságú tisztségbenn való beállíttatáshoz alaton Szó. Mikor valami nagy tisztségbe, p. o. Fő Ispányságba beállíttatott Uri Személyt, ha haza megyen, a Városból a hol instelláltatott, elkísérik a Vármegeyebéliek; jól esnéké így mondani: *Elíktátták, kíiktátták* a Fő Ispányt? Eppenn nem! már pedig a mit lehet *béiktatni*, azt lehet ki is *íktatni*. Az olyan nyilván való, törvényes, közönséges akaratból való, és állandó dolgot, millyen az *Instellalds*, nem lehet *beiktatásnak* mondani. *Beállíttás* alkalmasabb, vagy *Beállíttatás*.

Bevégezni, e helyett: *Elvégezni*. Ez az Elölutóljáró: *Be*, ezzel a szóval: *Vég*, nem állhat-meg egygyütt; sém *El* helyett nem lehet itt: mert *be*, télsen a dologig vagy a dologbann magábann való munkálódást, p. o. az *erdőbe* szalaótt, az *erdőbenn* hált; *el* pedig azonn túl való lételt a m a határ, és így e mellé: *vég*, (vagy határa valaminek,) épen tsak ez illik *ol* vagy *ki*. Mert a hol még *be* vagyon, ott nints *vég*; a hol pedig *vég* vagyon, ott már a *be* elhagyódott. Innen ez sem jó volna: *bekezdent* a predikátiót; mert a hol még tsak *kezdés* vagyon, ott nints *be*. Így ezek se jók vólnának: *fel nyelte* a falatot; *le dagadt* a seb, *fel híggadt* a bor, *ki fűtötte* a házát, *megfolyt* a Duna, *beköszörülte* a kést; mert az ezekbenn lévő Igéknek értelme éppenn ellenkező az elejekbe tett Elölutóljárók értelmével. Már ezek: *befejezni* *befzegezni*, *besindelyezni*, *bekeríteni*, 's a t. jók: mert a *fő*, a *sindely*, a *szeg*, a *kerítés*, 's a t. még a dologbann vagy-nak, de a *vég* mindenekenn túl vagyon.

Czövek, *Pyramis*, *Figura Mathematica*. Tudnivaló hogy a *Pyramis* alól széles, és felfelé menvénn, mindég vékonyodik, 's végre hegyes lesz. De az illyen *Czöveket* valjon ki tudná leverni a földre? a *Pyramissal* éppenn ellenkező módonn tsinálják a *Czöveket*, és alól hegyezik meg. Miért neveznének hát a *Pyramist* a véle egészenn ellenkeződolog névéről?

Előzmény vagy *Előzvény*, *Objectum*. Nem helyes; mert ehez: *elő*, hasonlító más Elölutóljárókból, zvel formáltt Igé kutánn sem illik ez: *mány mény*, *vány*

vány. p. o. nem jók ezek: alá, aláz, *alázmány*, mellé, mellöz, *mellőzmény*, fel, felez, *felezmény*. Ezenkívül az *objectum* mindenkor előttünk van, és úgy foglalatoskodhatunk a körül. Úgy de ez a Szó: az én *Előzményem*, ha tefzen valamit, ezt teszi: az a mit én *megelőzők*, mint ezek: az én *szerzeményem*, a mit én *szerzettem*, az én *süteményem*, a mit én *sütöttem*, 's a t. Úgy de így az én *előzményem*, nekem utánnam van, és így *objectum*, *tzel*, reám nézve nem lehet.

Elő-Ertések, *Præcognita*, p. o. *A Földmérésnek Elő-Ertései*, *Præcognita Geometriae*. Nem lehet helybe hagyni. Iször Az ilyen *ás és* végű Nevek, mint: *értés*, *tudás*, *ártás*, *ítélés*, *idvezülés*, *örülés*, 's a t. úgymint a mellyek elmébéli, láthatatlan, és nem valami sokszoros vagy grádusonként való tselekedetet jelentenek; a fõbbes Számot nem szeretik. Az *értés* magábann is elég, és sok. Iször *A Föld mérésnek értései* nem teszik ezt: azok a dolgok, mellyek a Föld mérésbenn taníttatnak. *Ertés* nem azt teszi a mit *érteni* tudni kell, hanem jelent az elmébenn magábann való tselekvést vagy tulajdonságot. És így: a *Föld mérésnek értései*, azt tenné, ha tenné: a *Föld mérésnek sok és nagyonn való Tudása*. Ez nem *Præcognita*.

Iször *Elő-értés* sem jó. Valamint *értései* nem teszi azt: *érteni*, *tudni valók*, mint most látok: úgy; *elő* sem teszi azt: *előre*; és így: *A föld mérésnek elő értései*, semmiképpenn nem tehetik ezt: *A Földmérésnek előre érteni való vagy szükséges dolgai, vagy a föld mérés előtt, tudásra való szükséges dolgok*. *Elő* csak a Magábann érthető, és olly Igéből lett Névhez tétethetik, a melly Igéhez magához is lehet ezt tenni *elő*, *Előértés* csak úgy jó, ha *előértem* jó. Már pedig ez nem jó. Ugyan is *elő*, a Tselekvő Ige előtt, teszi annak a tselekedetnek tökéletességre való hajtását, *előmenetelét*; és így csak ollyan Igek mellé tétethetik, mellyek az időre, helyre, tökéletességre való menésre nézve a grádusonként való nevelkedést megfzenvedik: és a tselekvőbenn magábann meg nem állapodnak, hanem másra általmennek: de a melly Igek nem ilyen jelentésűek, azok melle *elő* soha nem tétetik; p. o. jók ezek: *előbeszéllem*, *előbeszélés*, *előadom* *előadás*, *előmegyek* *előmenés*, *elősegélles*, 's a t. nem jók ezek: *előiszom*, *előivás*, *előesmérem* *előes mérés*, *előnevo-*

Nem előnevetés. Ertem, épen ilyen Ige; nem jó hát: Elő-értés; és ha jó volna is, ezek szerint: előbeszélés, elősegítés, 's a t. ezt tenné: felet-több való, előre ment, tökéletes értés; mely a Præcognitával ellenkezik.

Es így: mivel előfizetem sem azt teszi előre-fizetek, hanem ezt: tellyességgel megfizetem; ez sem jó: előfizetés e helyett: *prænumeratio*; továbbá, mivel előbeszéllem azt teszi, tökéletesen ki-beszéllem: *Előbeszéd* sem jó e helyett: *Præfatio*. Ha azt akarjuk, hogy a Tselekvő Ige előtt, és abból lett Magábannérthető Név előtt, *elő*, ezt tegye: *in antecessum* vagy *anterior*: úgy az *elő* mellé valami más Előlutóljárót kell ragasztanunk; p. o. ezt: *l*, vagy *re*. Így: *elől* beszéllek; *előre* beszéllem, *elől* beszélés, *előre* beszélés, *előre* fi-zetés, *elől* fizetés, *elől* való értés, *előre* való értés. Tudták ezt a régi Magyarok, és a *Præfatiót* ez-ért nevezték így: *Előljáró-beszéd*.

Nem lehet ezek ellen felhozni ezeket: *elő-díom, elő-ruha, elő-hegy, elő-hasú*, 's a t. mert egyik az, hogy ezek nem Tselekvő Igékből lett Nevek; másik az, hogy ezekbenn sem teszi *elő* ezt: *a dolgot magát megelőző valami*; *elő-díom* nem azt teszi: az *álmot megelőző valami*, hanem annak *első része*. Úgy de ez: *a földmérésnek Elő-értései* ezt tenné: *olyan dolgok, melyeket a föld-mérés előtt tudni szükség*. Végre ha ezt teszi ebbenn az *elő*, a mit ebbenn: *előálom*, az az *első álom*, úgy is a földmérésnek *elő értése* csak ezt fogja ten-ni: *a földmérés tudományának első értése*, idejénn való tudása; a pedig nem *Præcognita*.

Ezlközleni, effélék helyett: *szerezni, tsinálni, mun-kálódni, kidolgozni*. p. o. *elzközöltte* a bé-kességet, a Házasságot, a szabadulását 's a t. Nem esmértes szó a régi Magyaroknál. Méltánn is; mert *Ezlköz* Öszvetett Szó, ebből: *elz* vagy *elz*, (mert ez néha meg is rövidül,) és ebből: *köz, medium*. Tulajdonképpenn ezt teszi: *me-dium mentis vel ingenii*, quo utitur ad aliquid perficiendum. Már; más efféle két Magábannér-thetőkől Öszvetett Szókbann, azt tapasztaljuk, hogy ha szinte, az utólsóból, míg magábann volt lett is Ige ezen Végezetekkel: *al, el, ol, ol*: de mihelyt más Szó is tétetik eleibe, már úgy a ket-tőből az elébbeni Ige nem jöhet; p. o. vagyon ez: *fő, fejelni*, de már ez nints: *kút-fő, kút-fejselni, haj, hajolni jo, de már vendég-haj, vendég-hajolni*

nem jó. Illyenek: *hádz házalni, tárház, tárházalni*. Illyen hát ez is: *köz, közölni, jó*; de már, *Hegy-köz, hegy-közölni, eszközölni* nem jó. Mind ezekbenn, ha az utolsó lőből lett Ige, előbbeni értelmét megtartja, tsudálatos értelme lesz; ha pedig más értelmét vezzen-fel, egyebet ennél nem tehet *ezzel vagy amazzal bíróvá tette*; p. o. *kútfejelte, kútfejével bíróvá tette*, vendéghajalta, *vendéghajassá tette, eszközölte, eszközössé tette*: de ezt nem teszi: eszközzel tsinálta. Ezekbenn: *kútfe, vendéghaj, nyír-víz*, 's a t. mindenütt (*Ellipsis*) Elhagyás vagyon: 's egészszenn így vólnának: *kút-hoz való Fő, vendégül való haj, nyír-ből való-víz*. Lásd a Grammatikát az Őlvetett Szókról. Így ez is *eszköz* egészszenn így vólna: *ész-nek valóköz*. És így mind ezekbenn az első szó a másikat vezérli, (*regit.*) egymástól függenek, és így, azért nem eshetik-meg: hogy a kettőből lett Ige, más *gdi*k Magábannérthető Nevet is vezéreljen, p. o. *vendéghajolom Pétert, kút-fejelem a kertemet, eszközölöm a békességet*, ugyan is, ezt az Őlveszerkeztetést, az *Ellipsis* meg nem szenved; próbálja bár valaki, egészszenn tenni-ki az *Ellipsis*t, jó leszé úgy is az Őlveszerkeztetés: *vendégül való hajolom Pétert, észnek való közölöm a békességet*. De már hogy ezek a Szók azt tegyék: *ezzel vagy amazzal bíróvá tette*, azt az *Ellipsis* megfizenvedi; p. o. *kút fejessé teszem a kertet*; egészszenn kimondva is jótska: *kút-hoz való fejessé teszem a kertet*, 's a t.

Sokszor zavarodott értelmet is okozna az efféle Őlvetett Szókból *al, ol, öl, el*, Végezettel tsinált Ige. p. o. ha ezek szerint: *szőlő kapdlni megyek, Levél írni voltam* 's a t. valaki így mondaná: *kútfejelni, eszközölni* megyek; ezekbenn is az *Első Ejtésbenn* lévő Szót: *kút, ész*, érthetné valaki, Nyelvünk természeti szerint, a *Negyedik Ejtésbenn*, így: *kútat fejelni* megyek, *észet közölni* megyek. *Eszközölni*, tehát nem helyesenn formált Szó.

Gyanússá teszi ezt a Szót ez is, hogy más Tselekvő és *al, el, öl, ol*, Végezetű Igéknek, lehet elébe tenni, mikor a tselekedetnek végrehajtását akarjuk kitenni, efféle Előlutóljárókat: *el, meg, le, ki*, p. o. *elborondlta megkapálta leörlötte, ki gondolta*: 's a t. de ennek *eszközöl* nem lehet p. o. nem jó: *megeszközteni* 's a t. és így ez is azt mutatja, hogy ez nem Tselekvő Ige; hanem ha valami, tsak Közép Ige, és tsak ez formát tenne: *öl az eszközzel*; de úgy *Negyedik Ejtést*, mint

tudni való, nem vezérelhet így: *eszközli a békeséget*, hanem csak Harmadikat így: *eszközökkel él a békeségre*, rövidebbenn: *eszközöl a békeségre*, *eszközöl a békeség felől*, 's a t. Eppenn valamint ezen hasohló Szóból: *szerszám*, ha ezt az ígét tsinálnánk: *szerszámolni*, ez csak ezt tenné: *a szer számmal élni*; ezt pedig nem tenné: *szer szám által megkészíteni valamit*, és nem jó volna ez: mellyik Orás *szer számolta* ezt az órát. Vagy pedig, ezt tehetné talán *szer számolta*, *szer számossá tette*; úgy ez is: *eszközölte eszközössé tette*. Ugy pedig mit tenne ez: *eszközössé tette a békeséget*?

Telület, *Superficies*. Nem helyes; mert ezzel *at*, *et*, formálunk ugyan Igékből Magábannérthetőket mint: *kerül*, *kerül-et*, *fal*, *fal-at*, *végez*, *végez-et*; de Előlutóljáróból, a millyen ez: *felül*, nem formálunk. p. o. nem jők vólnának ezek: *belől*, *belőlet* pars interior; *alól* *alólat* pars infima, benn, *bennet*, pars interior, *hez* *hezet*, proximitas, kívül, *kívület*, pars exterior.

Foglalat, *Contentum*, p. o. ez ennek a könyvnek, levélnek a foglalatja. A formálása ugyan jó, de nem igaz értelmében vevődik. Mert az Igéből lett Magábannérthető, nem tehet sem többet sem kevesebbet, sem más valamit, azon kívül, a mit maga tett az Ige. *Foglal* pedig, csak így magábann azt teszi: *occupat*, magáévá teszi a mi nem az. Ha azt akarom hogy különböző értelme legyen; más valamit kell elébe tennem; p. o. *befoglal*, *magábannfoglal*. Már így ezt teszi: *continet*, *benne vagyon*, vagy *tartja*. E pedig: *occupo* és *contineo* egészfizenn különböznek; és így ezek is: *foglalom*, és *magambannfoglalom*. Etelhat: *Foglalat* nem lehet hogy közelítsen az értelemre nézve ehhez: *magambannfoglalom* p. o. más ez: *szálllok*, más ez: *magambaszálllok*. És így ez a kétő sem egy: *a bűnös magambaszállása jó*, és; *a bűnös szállása jó*. Így vagyon a *foglalatra* nézve is a dolog, e csak ezt teszi: *az a dolog a mit valaki foglalt*, *magáévá tett*, és így ő *kívülötte vagyon*. p. o. ha azt mondom: *Roma Országokat foglal*, azt teszi: Országokat telzen magáévá. Ez is tehát: *Romának foglalatja*, *Gallia*, *Hispania*, *Germania*, *Carthago*, 's a t. nem azt teszi, hogy ezen Országok Városok Romábann benne vagynak, hanem hogy ezeket magáévá tette. Külömbenn meg kell vallani, hogy ez a Szó: *foglalat*, így sem igen tesz a Magyar fülnek; mert

ez: foglal, folytatott és végére nem hajtott tselek-
vést jelent, *át* pedig ellenkezőt jelentő Végezet.
Mihelyt valaki végre hajtja a *foglalást*; azt a mit
foglal, nem nevezzük *foglalatnak*, hanem el *fog-*
laltsnak, *birtoknak*. Immár, mivel a könyv,
foglalhat ugyan *magdbann* verseket, praedicatiót,
históriát: 's a t. de nem *foglalhat* egyebet hely-
nél; tehát az ő foglalata sem lehet egyéb hanem
a Tékábann, vagy az asztalóna való helye. Más
dolgokbann sem élünk ezen szóval: *foglalat*, e
helyett: *benne való dolgok*; p. o. nem mondjuk:
ennek az erlénynek *foglalatja* száz arany; ennek
a hordónak *foglalatja* bor, ezé ser, ezé pálinka,
az én szobám *foglalatja* két aszal, 12 szék, 3
ágy, 's a t.

Folyadék, *Corollarium*, *Confectarium*. Nem helyes.
Ez a Végezet: *ad*, *ed*, *öd*, azt teszi ki, hogy a
Gyöker Szó által jelentetett dolog munkába kezd
éppenn mostanábann indulni, és tovább is gya-
koroltatik; p. o. ár, *dr-ad*, ér, *er-ed*, fog, *fog-ad*,
él, *el-ed*, piros, *piros-od* (ik) kerek *kerek-ed* (ik.)
Már; *folyadék* ha ebből lett: *folyad*; úgy nem jó
származtatás, mert *foly* azt teszi hogy a dolog
munkába vevődött már régen, *ad* pedig azt
hogy éppenn most vevődik munkába; és így
folyad képtelen Szó, (*contradictio*.) A minthogy
ez a Szónk nintsen is. Ha pedig *folyadék* ebből
lett *folyat*, *folyaték*, mint ezek is: menet, *mena-*
ték, vagy a t, *dvé* változánn *menedék*, fon, *fo-*
nat, *fonaték*, (mert nints *mened*, *fonad*, mint va-
gyon *akad*, *marad*, 's onnan jól is megyen ol-
tánn: *akadék*, *maradék*.) ha a mint mondódott,
folyaték, vagy *folyadék* ebből lett: *folyat*; tud-
juk, hogy ez, más dolgot tesz, és állatokta
vitetett Szó, abból hát *folyaték* nem jó, ennek
kitevésére: *Confectarium*. *Folyaték*, vagy *folya-*
dék, inkább tenne, *progeniem pecorum*, mint: *iva-*
dék tulajdonképpenn, *progenies piscium*. Tudták
ezt a nehézséget a régi Magyarok, és mivel *foly*,
fut, mindenik munkába indúlt dolgot jelent, 's
következésképpenn ezt fel nem veheti: *ad*, *ed*,
nem csinálták sem ezt a szót: *folyad*, *futad*, sem
ezekből: *folyadék* *futadék*, hanem ezt: *folya-*
mat, *futamat*.

Gömb, *Sphaera*. Azt teszi fel 'ez a Szó hogy ennek:
gömbölyű kellett valaha Gyökerének lenni, melly
nem más, hanem *gömb*. Az igaz is. De mivel
vagyon ez a szónk is: *gömbölyag*, *gömbölyít*.

gömböz, mely mind kereksegre, vagy gömbölyűségre mutat; mivel továbbá ezeknek igaz Gyökere is megvagyon, úgymint *gomb*, mely ezen Görög íztól jött: *Komposz nodus*, miért nem lehetne inkább ezzel élni, mint ezen díztelenetske és nehéz kimondású szóval: *gömb*? annyiival inkább, mivel mint más Napkeleti Nyelvekben, úgy itt is a Mássalhangzó hordoz mindent, úgy mint *gmb*, az *o* pedig vagy *ö* semmit se tesz, és mindegy az értelemre nézve.

Hafszálom. E helyett: *hafszát veszem*, p. o. sokáig *hafszálta* az én földemet, miért nem *hafszáloed* ezt a jó időt? 's a t. Idegen nyelv követése ez; de mi nálunk azon egy Szó nem teheti ezt is: *adok*, ezt is: *veszek*. Ebbenn pedig *Hafszálom* így volna; mert ez: *azt hafszálom ennek a földnek*, hogy 's a t. jelent *adást*; e pedig: *ezt a földet hafszálom*, jelentene *vést*, vagy ezt: *hafszálaltatom* a földet. A Magábannérthető Névből *al*, *el*, *ol*, *öl*, Végezettel lett *ígék*, p. o. *kapá-l*, *motsk-ol*, *szolgá-l*, *tanáts-ol*, *szám-ol*, *udvar-ol*, *harcz-ol*, mind olyanok hogy *adást* vagy *tulajdonítást* jelentenek, az az: *azt adják-é*lő, hogy ez amaznak valamit tsinál: p. o. Péter *kapálja* a földöt, én *szolgálom* a gazdát, az Anglus *hartzol* a Frantziával. De már ezeket megfordítani nem lehet, p. o. ez: *szolgáltom* az inasom; ezt soha se teheti: *szolgáltatom* magamnak az inasomat, vagy *szolgálatjával élek* az inasomnak. Ha tehát ez a Szó is *hafszál*, mely ebből lett: *hafszon*, mindekor a most előszámlált Szókhoz hasonló értelmű; és a Harmadik Ejtésbenn, p. o. *ezt hafszálom* a földnek; az teszi: *hafsznot adok a földnek*; mimódonn lehetne osztánn a Negyedik Ejtésbenn egészen ellenkező értelmű, és *hafszálom* a földet; hogy teheti ezt: *hafsznot veszek a földből*? A több efféle szókbann, mind a két Ejtésbenn megmarad, ugyan azon értelem; mert mind egy: *szolgálom* az Urat, *szolgálok* az Úrnak, *tanátsolom* neked, *tanátsollak* téged. És így e kettőbenn is: *hafszálom* a földnek, *hafszálom* a földet, a *hafszálás* olly tselekedést tartozik jelenteni, mely én töllem megyen által a földre.

Azt sem mondhatni ezek ellen, hogy más a Harmadik, más a Negyedik Ejtés; változtathatja az értelmet a Szóbann; mert lám néha a Negyedik Ejtéssel is ezt: *hafszál*, éppenn jó és igaz értelmébenn veszik mindenenk; p. o. *Azt hafszálom* én, *sokat hafszálok*; *keveset hafszálok*, *azt tesz*

mindennek: *azt a hasznót hajtom én; sok hasznót adok én, kevés hasznót hajtok én.* Ez a szóllás is: *Mit használ?* nem ezt teszi: *Miből veszen hasznót?* hanem: *Mi hasznót hajt.* Nem jó ha ezt: *Mit használ az Orvos a beteg körül,* így érti csak az Orvos: *Miből veszen hasznót az Orvos a beteg körül;* hanem ezt teszi az: *Mi hasznót hajt a betegnek?* Miért hát nem teszi ez is: *ezt a földet használdom,* éppenn csak ezt: *ezt a földet hajtam hasznónúl, (ennek vagy amaznak.)* Ezer forintot használt a lovam a harczonn, soha se teheti azt; a lovam ezer forint hasznót vett magának, hanem tett nekem. Ez is tehát: *hat dűlő földet használok,* ezt teszi: *annyi hasznót teszek másnak.*

Vagyon ugyan ez a Szónk: *dézmálni;* melly ha így vagyon: *dézmálok,* jelent adást, ha pedig így: *dézmálok* jelent vevést. A Taxás *dézmál* az Uraságnak, az Uraság *dézmálja* a Taxást. De erre ez a felelet, hogy ez: *dézmá,* idegen Szó, melly a származtatást sokszor meg szokta máskor is zavarni, és annak reguláit. Ezenkívül ezt: *használ,* egybehasonlíthati ezzel nem lehet: *dézmál;* mert *dézmálok,* *dézmálok* a Negyedik Ejtésbenn állhatatosonn vevést jelent, a Harmadikbann *adást;* e pedig *használok,* *használok,* a Harmadikbann is *adást,* a Negyedikbenn is sok szókkal, minden kétség nélkül éppenn azt jelent, mint: *azt használok,* *sokat használok,* és így; csak némelly Szók mellett tellyességgel nem tanácsos az értelmét vevésre, elfordítani, így: *használok a földet,* az az hasznót veszek belőlök, *azt apénzt használok* az az hasznót veszem.

Hátasítmány, Indorfatio. Ez a két Végezet: *ít,* és *mány,* olly Gyöker Szó utána melly Mászatérthető, mint *Hátus,* nem állhat meg egygyütt; mert ez: *ít,* jelent a tselekvésnek végre nem hajtott folytatását, *mány,* *mény,* pedig bizonyos és egészen meglett dolgot, p. o. nem jó: *szép-ít-mény,* *hev-ít-mény,* *lág-ít-mány,* jó pedig: *szüle-mény,* *adomány,* *alkotmány* 's a t. mert *szül,* *ad,* *alkot,* Tselekvő Igék, nem pedig Mászatérthető Név, mint: *szép,* *hev,* *lág.* És így ha az *Indorfatio* így tétetik ki: *Hátasítmány,* ez azt teszi, hogy meg is vagyon, nintsen is; meg vagyon mert *mány,* nintsen meg, mert *ít.* Ezenkívül *hátasítani,* azt teszi, hátassá tenni valamit, vagy azt mivelni hogy annak legyen *háta,* és éppenn nem ezt teszi: *indorfare,* hogy illik hát a *hátasítmány* a válaszra? az Instantziának az előtt is

volt *Adta*. Illyen vad Szók lennének a több tagoktól is: *expectoratio*, *kimejjesítmény*, *indigitatio*, *béujasítmény*, *peroratio*, *elszédjjesítmény*, *expeditio*, *kilábasítmény*, *supplantatio*, *alátalpasítmény*.

Henger, *Cylinder*. *Hongerít*, *hengerget*, feltelzi e szertint ez a Gyökért: *Henger*. Igazias az; de látnivaló hogy *Henger* idegen Szó, és éppen mást telzen mint a *Cylinder*: és a jelentését így telzi fel Páriz Pápai a *Lexiconábann* *Henger Carnifex*, *Honker*. Heltai Gaspár is így nevezi a Hóhért Magyar Krónikájábann *Henger*. Innen jöhetett: *hengerít* *hengerget*; mert a hóhér sokszor *hengeríti* le az embert mikor tsap, akaszt, torturáztsa t. És így nem mindenkor bátorságos a származott Szók értelméről, a Gyökér Szó értelmére következeseket tsinálni. p. o. Ebből a Szóból: *mangurol*, nem hozhatni-ki, hogy volt valaha ez a Gyökér Szónk: *mangur*, és mivel a mangurlás egy gömbölyű fa (*Cylinder*) által lesz, nem állíthatni, hogy *mangur* ezt telzi: *Cylinder*; mivel ez a Szó *mangurolni*, világosonn ezen deákos Szóból jó: *manganizo*. — Ebből: *Ispotdly*, melly *beteg*ek helye, nem formálhatjuk ezt a Szót: *Ispot*, mintha ezt tenné: *beteg*; mert *Ispotály* ezen deák Szóból lett: *Hospitale*.

Kertelet, *Peripheria*. *Circuitus*, *Figura*. Nem jó Szó; mert ettől: *ker*, *circumit*, jött ez: *keret*, mint ezek: *ken*, *kenet*, *föz*, *fözet*, *keret*, rövidítve: *kert*. Ebből lett: *keretel*, vagy *kertel*, *circumdat*, *lepimento cingit*. Mivel azért ebbenn: *keretel* vagy *kertel*, ott vagyon már ez a Végezet: *et*, nem lehet másodszor is utánna teenni így: *keret-el-et*. Csak olyan volna mint ez: *ken*, *ken-et*, *ken-et-el-et*, *fal*, *falat*, *falatolat*. Már ez: *szentelet* jó Szó, mert *szent* nem Igéből származott *et* Végezetű Szó, (mint: *kert*, *kenet*), hanem a *t* a Gyökérben van.

Kéremény, *Postulatum*. Nem helyes. Mert ez a Végezet: *mány mény*, tökéletesenn végire hajtott és a Gyökértől különböző 's magábann fenn álló dolgot jelent mint: *szülemény* *vetemény*. Ez a Szó pedig: *ker*, még jövendőre és bizonytalanságra néz; mert, ha meg volna a dolog, nem is *kérnénk*. Így ezek sem jók volnának, *tanúlmány* *jövendülmény*, *váromány* *igermény*.

Köb, *Cubus*. Minthogy *köböl*, ebből lett: *Cubulus*, ez pedig ebből: *Cubus*, innen vevődhetett ez: hogy

Cubus kitehetjük így: *Kőb. Capitulum*ból lett *káptalan*; de azért ezt: *Caput*, nem tehetni így. Magyar szóvá: *Káp*, hogy ezt tegye: fő. *Hospitale* ezt telzi: *vendégnek való hely*, és ezt Magyar Szóvá tették így: *Ispodly*. Mivel immár *Hospitale* ettől jó *Hospes*; az pedig azt telzi: *vendég*; nem jól esnék ezt: az én *vendégem*; így tenni ki: az én *Ispom*.

Külömbféle. Jobb így megkettőztetve: *külömbkülömbféle*. Mert, *külömb*, tsak magában ezt telzi: *præstantior*, *eminentior*, p. o. *külömb ember ez, külömb lovak ezek*. És így: *külömbféle Lovakat* hajtott a vásárra, ezt telzi, azokból valókat hajtott a mellyek *külömbek*, jobbak másoknál. Így; *másféle Lovakat* hajtott, nem egy ezzel: *más-másféle Lovakat* hajtott. Ez sem *többféle* borokat hozatott-fel, és: *több többféle* borokat hozatott-fel. Amaz elsőre azt kérhetné valaki: Kinél hozatott-fel *többfélélet*, vagy mennyinél *többfélélet*? De ezt a másikat mindjárt érti minden.

Lap, *Pagina* vel *folium* Libri. Nem hagyhatni helybe. Valamint a karnak olly külső része a *lapja* mint a *széli*, és a *hossza*; és valamint a *széli kettő*, úgymint: az *éli* és a *foka*, 's következésképpenn a *lapja is kettő*: úgy a könyvnek is *va-gyon* ugyan *lapja*, igaz az, de tsak kettő, és az kívül *va-gyon*, nem belül, a hol a *Levelei* *va-gy-nak*. És így, ez a szó: *lap*, nem a dolognak ez *va-gy* amaz részeit adja-elő, mellyekből áll belül, hanem a külső részének is tsak azt a tulajdon-ságát, a mennyibenn az, ellenébe *tétetik* vagy a *szélinek* vagy *hosszának* vagy *szegületinek* vagy *élinek*, vagy valamelly keskenyebbik részinek, és a mennyibe az nem darabos vagy gömbölyű, hanem síma és egyenes. *Lap*, tehát tsak azt telzi: *símaság egyenosság*; ha pedig ezt akarom mondani ki; *síma rész*, már akkor *lap* erre nem jó, hanem Ragasztékkal kell mondanom így: *lapja*, melly olyan Szó mint ezek: *más-sa*, *tsin-ja*, a *nyitja*, *divat-ja*, mellyekkel nem élünk Ragaszték nélkül. Ha tehát a könyvnek *lapjával* se tethetjük ki a belső részeit vagy leveleit, hát ezzel: *lap*, ragaszték nélkül hogy tehetnénk ki azokat így? a *zodik lap*, a *zodik laponn* 's a t. Nem jó volna ez: Ezenn a kardon az alsó *lap* fényes, a felső *lap* rosdás. A millyen apróbb részei a *fának*, a *káposztának*, a *lapunak* az ő *Levelei*; olyanok a könyvbenn is a *Levelek*. Úgyde nem mondjuk: a *fának lap*-

jai, a kdpofzta lapjai; a lapu lapjai, holott a *lapunak* a neve is a *laptól* vagyon, hanem így: a *lapu levelei. fa levelei* 's a t. külömbenn valamint ez jó: a *fa levélnek felső lapja, alsó lapja*; úgy ez is jó volna: Lásd a Könyv 20dik levelének *inneső lapján, tálsó lapján*.

Ez sem igen jó a könyv levelének jelentésére: *oldal*; mert a könyvnek, a mint ugyan most kötik, csak *hat oldala vagyon*, alsó felső külső belső, jobb és bal; hogy értené hát valaki ezt: lásd a könyvnek 100dik oldalán? valamint ennek sints jó értelme: lásd a könyvnek 100dik *lapján*; hanemha száz szegeleltre volna a könyv kötve, mert úgy *a lapja is* igazán száz lenne.

Ha ez jó volna: ezen *könyvnek száz lapja vagyon*; mivel a *minek lapja* vagyon, *lapos* az; tehát ezt is mondhatnám arról a könyvről: *ez száz lapos könyv!* vagy; *ez száz lapú könyv*. Mitsoda értelme lenne pedig ennek? Hamar másra érthetnék.

Látfszat, Phænomenam, Meteorum. Nem jó. Mert a Tselekvő Igékből lesznek ugyan Szók ezen Végezettel: *at, et*, mint: *fal, fal-at, főz, főz-et, lát-tat*, (vagyon *látítat-ja, nints látítat-ja*,) lesznek továbbá némelly Tselekvés formát jelentő Közép Igékből is; mint: *megyek, menet, jövök, jövet, áll: állat, 's a t.* de már a Szentvedő Igékből és az azokhoz vonfzó Közép Igékből nem lesznek, *at et* Végezettel, hanem *ás-sal és-sel*. p. o. nem jó: *játtfszom, játtfszat, nyug-fszom, nyugfszat, tet-fszem tetfszet*, ilyen ez is: *látfszon, vagy látítatom*; nem jó hát *látfszat*.

Lovdfznok Mester, Agafonum Reg. Magtster. Ezek a Végezetek: *ár, ér; dts; dfz; éfz; nak, nok, nek*, igaz hogy mind más dologgal való bánást jelentenek, de más más értelembenn; és így belpölök kettőt, egy Gyökér Szó után tenni nem lehet, mint esnék ebbenn: *Lov dfz-nok*. Mert az *dfz* ugyan benne jó, és olyan mint *Juh-dfz tehene-fz* 's a t. de már a *nak nok* oda nem mehet, mert az jelent belső házi jószágokkal bánót, mint: *po-hár-nok, segyvernek* 's a t. *áfz, éfz*, pedig jelent külső majorsággal bánót. Így, hibás Szó volna ez: a mi *ko-váts-nok* unk, a falu *kan-áfz-nak-ja*, az Uraság *kultsár-áfz-a*.

Magyarítani, Magyarosítani. E helyett: *magyarrá fordítani*. Nem jó. Ez a Végezett *ít*, elkezdett és folytatott, de még egélfzenn tökéletességre nem hajtott tselekvést jelent, mint: *szépít* 's a t. Az a

Végezet is: *os*, tsak valamennyire való vetést jelent a dologhoz mint: *kékes, görbés, katónás, tótos*. És így, a fordítást, ha jó és tökéletes; nem kell *magyarításnak*, annyival inkább *magyarosításnak*, mondani; különbeon ez, sokra reá illik.

Ezenkívül, ezt a Végezetet: *ít*, olyan nevek után teszfzük, mellyek Mássalérthetők, tulajdonságot jelentők, vagy a mellyekkel ezen kérdésre felelünk: *minémü! miüsadás?* És úgy lesz osztánn az *ít* Végezettel olyan íge, melly azt teszi: *illyenné* vagy *ollyanná teszen*. p. o. *fejér-ít, lágy-ít, kerek-ít*. De az olyan Magábannérthető Nevek után nem lehet ezt tenni: *ít*, mellyek valami magábann fenn álló dolgot jelentenek, és a mellyekkel ezen kérdésre felelünk: *kitsoda? miütsoda?* mert a dolgot más dologgá tenni nem lehet, ha lehet is a tulajdonságokat változtatni. p. o. nem jó: *asztaltani a deszkát, nadragítani a posztót*. Illyen Szó pedig ez is magyar. Így ez sem jó: *hiba, hibítani*. Ha valaki azt mondja: lám vagy on ez: *Hóld, hód-ítani*, a *Hóld* itta Török tüzmer, melly Szó Magábannérthető. — De elébb vólt ez a szavok: *hódolui*, a Magyaroknak, mint sem Törököt láttak; mert az előtt már jóval hadakoztak; e pedig hadi Szó, jöhet hát inkább ezen német Szótól: *hold, huld*. Ezenkívül, semmiképpenn nem illik ide *hódít*, mert az nem azt teszi: *hólddá tenni*: ha a Török Tüzimertől jöne is; az illyen értelemről vólt pedig fellyebb a kérdés.

Mindenesség, Mindenség, Vniverfitas. Fő Akademia, Fő Oskola. Valamint ebből *Omnis* nem lehet *Omnitas*, mivel azt az *omnis* természeti nem engedi-meg; lehet pedig *universusból, vniverfitas*, mert *univerfus* más mint *omnis*; és egyik azt teszi *egész*, a másik *minden*, úgy a Magyarbann is ebből: *egész*, lehet: *egészesség*; de a *Mindenből* nem lehet *mindenség*, és ha lesz, nem teheti azt: *Vniverfitas*, hanem azt tenné: *Omnitas*. A Fő Oskola tehát ha deakúl nem *Omnitas*, hanem *Vniverfitas*, magyarul sem *Mindenség*, hanem: *Egészesség*. Ugyde ez tsak a *Medica Facultást* illetné, nem az egész Fő Oskolát.

Mivel ez a Szó *Mindenes*, megvayon nálunk, tehát a mit a teszen, tsak abból külön gondolt vagy elvont, (*abstrahált*) tulajdonságot tehet a *Mindenesség*; és mást nem, mint p. o. ezekben: bizony, bizonyos, bizonyosság. Már pedig ez: *mindenes*, vagy ezt teszi: a mibenn *minden-*

féle vagyon; p. o. *mindenes kamara*; vagy azt, a kire mindenféle dolgokat bízna; p. o. ez az ember *mindenesem* a háznál. És így *Mindenesség*, nem tehet egyebet ennél: Olly tulajdonság, melly szerint valamibenn e kettő között vagyon valamelyik, és így *Mindenesség* nem vevődhetik valami testi látható és magábann fenn álló dologért, millyen egy *Fő Oskola*. Az *Angliai Mindenesség* hát ezek szerint ezt tenné: ollyan állapot, hivatal, vagy tulajdonság, melly szerint valaki Angliának minden dolgaival józágaival bának; úgy pedig, hol vagyon az Anglia *Mindenesség*? éppenn nem *Cantabrigiábann* vagy *Oxoniumbann*, hanem a Királybann és a Parlamentbann. Így, ám ha mondja is valaki ezt: *Tudományok mindenessége*, de ez csak tulajdonságot jelent, és kell valami más magábann fenn álló dolgot mellé kinevezni, mellybenn az a tulajdonság benne legyen, és az, ettől a tulajdonságtól különbözzön. p. o. ha mondanám is: A tudományok *mindenessége* az *Akademiábann vagyon*; csak nem tenné a *mindenesség* az *Akademidt*; hanem annak *tulajdonságát*, melly soha sem egy magával a dologgal, mint tudni való.

De ezenkívül, három lévénn itt a Mássalérthető: *mind*, *minden*, *mindenes*; kérdés, leheté ebből, *ság*, *séggel* Szót formálni; úgy, hogy az ofztán *magábann fel álló dolgot* tegyen. Éppenn nem, mint ez is mutatja: *egy*, *egyen*, *egyenes*, *egyenesség*; ez nem magábann fenn álló dolog. Más *sok*, *sokság*, *társ*, *társaság*, mert itt a *ság*, Egyfzeres Szó után tevődik. *Mindenesség* ollyan volna, mint: olly, ollyan, ollyanos, *ollyanos-ság*.

E sem igen helyes: *Mindenes Gyűjtemény*; mert Ládáról Kamaráról 's a t. lehet ugyan mondani: *Mindenes*; de már az a Láda, Kamara, bizonyos meghatározott hely, egy egész; az már nagyobb nem lesz, és így lehet az, az ő módja szerint *mindenes*. Ugyde a *Gyűjtemény*, jelent meghatározatlan, lassann lassann növe, végére nem hajtott dolgot; több között való kifizedegetést, e tehát: *mindenes láda*, *kamara*, jó; de *mindenes gyűjtemény* nem igen jó, mert ha *gyűjtemény*, még hát nem *mindenes*, ha pedig *mindenes* már nem *gyűjtemény*; ha *gyűjtemény*, úgy csak *mindenfélé*.

Mondolat, Dictio. Úgy volna igaz Magyar Szó, ha volna az, a Tör'sök: én *mondolok*, te *mondolfsz*, ő *mondol*; de nintsen. Már ezek jók: *gondolat*, *markolat* 's a t. mert vagyon ez a Tör'sök *gondolok markolok*.

Nyelv-Mivelés. A' Magyar *Nyelv mívelése*, e helyett, kipallérozása, javítása, 's a t. Nem lehet helybe hagyni; mert nints Példa reá semmi más afféle szóllásokbann, a hol a *mívelés* elő-fordúl. Mondjuk ugyan ezt: *a földet mívelni*. De *Nyelv* a helyett vétetik a mit az *mivel* maga is, úgymint a *beszéd* helyett, valamint *fegyver* néha e helyett: a mit az *mivel* t. i. *Hadakozás* helyett. Itt hát *Tropus* vagyon. De ez a Szó *föld* tulajdonképpenn vétetik, a természeti földért. Hozzá illik hát ez: *mívelni*, mert az is tulajdonképpenn való, természeti, és testi tagok által végbenn vitt munkálódást vagy gyakorlást jelent. Ellenbenn ezek mellé; *fegyver*, *nyelv*, nem tehetem ezt: *mívelni*, olly véggel, hogy az jelentsen nékem valami ollyan elmebéli és láthatatlan tselekedetet, minémű illenék ezen dolgokhoz: *had*, *beszéd* p. o. azoknak *nagyobb tökéletességre való vitelét*. Ugyan is, a *fegyver*, a *Nyelv*, néha természeti dolgokat is jelent tulajdonképpenn; és így, minthogy a *mívelés* is testi vagy természeti tselekedetet jelent, mikor a kettőt ötvetve halljuk így: *nyelv mívelés fegyver mívelés*, nehéz ezeket a természeti értelmekből kivenni, és elmebéli értelmet adni nékiek; mivel a *fegyvert* tulajdonképpenn is lehet *mívelni*; p. o. kardot puskát tsinálni, és *nyelvet* is lehet fából vashól rézből 's a t. kiformálni, és így hamar effélére érthetné valaki ezt; *fegyvert mivel*, *nyelvet mivel*, az az: készit, formál.

Annyival nehezebb itt más értelmet adni ezeknek mert ha a *föld* mellé teszljük is ezt: *mívelni*; ott sem jelent ez: nagyobb tökéletesességre való vitelt, hanem csak a rendes munkálását a földnek; sőt ollyat, a mellyet a barom is véghez vihet. Jelent az minden meghatározás nélkül való munkáját annak. p. o. ha a Gazda ezt mondaná tselédinek: menjetek ki, és *míveljétek* a földemet! ezt kérdenék: Szántuké azt vagy bevessük, vagy boronáljuk, vagy kapáljuk? nem értenék arra, hogy azt p. o. *irtsák* a gaztól, vagy *trágyázzák*, holott pedig efféle volna a földnek rendkívül való munkája, javítása.

Ha igaz az, hogy a föld *mivvelést* lehet javítani, nagyobb tökéletességre vinni; tehát a *mivvelés* nem teheti ezt: *javítás*, nagyobb tökéletességre való *vitel*; mert ha ezt tenné, úgy a föld *mivvelést* is lehetne *mivvelni*, mely képtelenség. A föld *mivvelést* végbeviheti a tudatlan paraszt ember is, a gyermek is, sőt a barom is, mert az nem egyéb, hanem a földnek szántása kapálása rongálása; de már a föld mivvelésnek nagyobb tökéletességre való *vitele*, a gazdasági okosságnak egy fő része; és olyanoknak munkája, a kik ebben észfzel fáradoznak, és így nem vehetik el amaz elsőktől ezt a nevet; *Föld mivvelő Társaság*. Azokat illeti ez. Minthogy azért ezt a szöllást: *Nyelv mivvelés*, ettől veszik némellyek: *föld mivvelés*; a *Nyelv mivvelő Társaságtól* hát csak azt várjuk a Nyelvre nézve, amit valamely *föld mivvelő Társaságtól* a földre nézve? Ha a *mivvelésnek* eddig való szokott értelméhez, ezt az ujjat rágalztják: *tökéletessé tétel*; mivel egygyik fél sem áll-el, a maga szavától; sem a nemzet, sem az Üj Szó tsinálók: tehát így lesznek majd: *Föld mivvelést mivvelő Társaságok*; *Nyelv mivvelést mivvelő Társaságok*! mert magábann a *Nyelv mivvelő Társaság* többet nem jelenthet, mint a *föld mivvelő Társaság* mivel ettől vették amazt.

Valamint azért ezen szöllásbann *föld mivvelés*, nem lehet óltalmát találni ezen szöllásnak: *nyelv mivvelés*, úgy másokbann sem lehet. Nemhogy ez a szó *mivvelés* ezt kitenné: *javítás tökéletesebbé tevés*, sőt azt se teszi-ki, jól vagy-oné a munka vagy rosszúl? Innen egyaránt mondjuk; *jót mivel*, *rosszat mivel*; azt *mivelem* *hogy*, mit *mivveljek* 's a t. A *mivvelés* olyan közönséges és minden meghatározás nélkül való tselekvést jelent, mellynél már bizonytalanabb nem lehet. Ha ezt mondom: ez az ember *miveli* a *Mesterséget*, ki értené arra hogy azt nagyobb tökéletességre viszi, éppenn nem; hanem csak erre: *gyakorolja*. Úgy ezt is: ez az ember *csak* a *sok sírást*, *köhögést* *miveli*. Ha tehát e szerínt ilyen formánn tsinálnék szöllás formáit: ez az ember *miveli* a *kereskedést*, a *föld mérést*, a *musikát*, a *poésist*, a *tánczot*, 's a t. avagy értené valaki erre: nagyobb tökéletességre *viszi*, éppenn nem; hanem erre: *gyakorolja*, *folytatja*. Más *operari*, más *excolere*.

Es így ezt is: *mivelni a Nyelvet*, nem lehet egyébként érteni; hanem vagy így: *nyelvet szerezni, beszédet tsindlni*, (melly külfömben senkinek eszé-
benn sincs talán.) vagy így: *a beszédet gyakorol-
ni az az beszélleni*. Külfömben így érteni is ba-
jos; mert így ebbenn: *mivelni a nyelvet*, ilyen
kemény és sokszoros tropus volna: *tselekezzem
a nyelv által mivelte dolgot*, mely csak olyan
mint ez volna: *fegyvert mivel*, az helyett: *Ha-
dat folytat*. Azért is bajos még, mert egy bizo-
nyos dologról is, mint a millyen *a Nyelv*, nem
mondjuk ezt: *mivelni*, a helyett *tsindlni*; p. o. tor-
nyot mivel, prédikáziót mivel, alamsnát mi-
vel, levelet mivel.

De hiszem ám vegyük-be egy kevésbé ezt: *Nyel-
vet mivelni* e helyett: *a beszédet tselekedni, be-
széllni*; mivel egyebet a fellyebb valók szerint ép-
penn nem tehet; nem tehet tulajdonképpenn való mi-
velést a nyelvnek képtelenség nélkül, nem teheti
a tökéletességre való vitélet is: úgyde úgy osztánn
egy sereg együtt beszéllő gyermek is *nyelv mi-
velő társaság* lesz, és így ez a név, kiűsiny lesz
egy Magyar Nyelv szépítésében javításában és
tökéletességre való vitéletében munkálódó társa-
ságnak.

Nyomatvány, nyomtatvány. Exemplar typis excusum.
Más hasonló Szókbann nem jól esik: *bíztatvány,
kaszáltvány, keresztetvény, juttatvány* 's a t. oka
ez: mert ez a Végezet: *tat, tet*, ellenkezik ezen
Végezettel: *vány, vagy, mány, mény*. Ez jelent
valakinek olly maga munkáját mely tökélete-
senn elvégeztetett, mint: *szülemény, adomány,
alkotmány*; amaz pedig, más által való olly *tse-
lekedtetést*, mely most is gyakoroltatik, grádu-
sonként, p. o. *kaszáltat, futtat, jártat*, 's a t.
A kettő hát nem állhat meg egygyütt. Innen va-
gyon, hogy ha vagyon is némelly ízök után ez:
tat, tet, de mikor ezt akarják felvenni: *vány,
vagy mény*, akkor elvetik ezt: *tat, tet*, p. o. ta-
kar, *takartat, takarmány*, keres, *kerestet, keres-
mény, ád, adat, adomány*, 's a t.

Ha pedig ebbenn *nyomatvány*, ez a *vány*
Mássalértheiő Szót formál: (mert azt szokott
igazánn formálni; mint: *jár-vány, halo-vány, ra-
gad-vány*,) úgy még inkább nem teszi azt a mit
némellyek akarnának tétetni vele, t. i. *Exemplárt*,
hanem ezt teszi: *ollyan a ki szeret vagy a ki szo-
kott nyomtatni*.

Óldalasítom, *Ide óldalasítom*; *hic adnecto*. Nem helyes. E hasonlók: *házasítom*, *nedvesttem*, *sokasítom*, ezt teszik: *házassá nedvéssé* 's a t. teszem; *óldalasítom* hát ezt telzi igazán: azt tselekelezem valamivel, hogy legyen neki *óldala*, mint p. o. a kerékgyártó tselekelezik a székérrel; a makk, az árpa, a kukurítza a hízó sertéssel.

Szék-építés, *Restauratio*. Nem jó: Ez a deák szó megújítást teszen, nem építést; e pedig különböz, mert a Házat, Templomot egyfizer építik, de sokszor lehet *restaurálni*. A tulajdonképpeni való széket vagy asztalt, 's más apróbb házbéli dolgokat nem *építik*, hanem tsinálják, újjítják, és így a széktől vett hasonlatosságban sem jó élünk, olly szóval, melly magára a székre nem illik. A mit *építnek*, nem volt; úgyde a Vármegyékenn a *Restauratio* előtt is vagon *Törvény-szék*. Ha valahol, ott állíttatnék fel ilyen Szék, a hol még nem volt; e volna talán *Szék-építés*, ha az *építés* jó szó volna ide. A mi egy nap végbe viődhetik, arról nem mondhatni, hogy az *építetik*, mert az az *ít* Végezet sok ideig való folytatást jelent. *Hiba* volna így szólni: Ennek a Templomnak *építése* volt 26 May 1794. Eppenn ollyan pedig ez: NN. Vármegyében 3. Sept. 1791. volt a *Szék építése*. — Tisztválasztás.

Személyesenn e helyett: *Személy szerínt*, *in persona*; Hibás. A Határozó, (*adverbium*) nem tehet sem mást, sem többet, vagy kevesebbet, mint az a Mássalérthető Név tett, mellyből ez lett. Erre hallgat az, és nem arra a Gyökérre, mellyből már a Mássalérthető lett. *Személyesenn* is hát nem erre hallgat többé: *személy*; hanem erre a közelebb valóra: *személyes*, e pedig mit tegyen, jól tudjuk; ezt t. i: *venustus*, *szép ábrázatú*. Mit teszen hát ez: *személyesenn ott volt a Gyűlésben* látni való; és ott lehet valaki *személy szerínt* a Vármegye Gyűlésenn, de azért nem *személyesenn* vagon ott. Így: *Szemtelenül*, nem hallgat többé erre a Gyökérre: *szem*, hanem az abból lett Mássalérthetőre *szemtelen*, mellyből közelebb eredett; és így, *szemtelenül* nem ezt teszi: *szem nélkül*; lehet valami vak, *szem nélkül* a templombann, de *szemérmetesenn*; lehet ott valaki kétízemű, de azért *szemtelenül*. Ez a Nevezet is: *Személyes Név mása*, melly a Grammatikabann előfordúl, ilyen hibás: de már közönségesenn bévevődvénn, meghagyódott. Helyesebb volna: *Személyt jelentő*.

Szerzelet, Additamentum, Appendix. Ez, igaz Magyaroknak: *Töldalék, Szerzés, Megszerzés.* *Szerzelet* ezeknél nem is rövidebb szó, ha tsak ugyan arra néznénk is, úgyde hibás. Mert ezen, eszközképpenn való bánást jelentő kétféle Végezeteket: *az, ez, oz*; és *al, el, ol*, ha tsak lehet, egy szó után nem teszszük; mivel mindenik különböző bánást jelent; más *botozni*, *verberare*, más *botozni* *titubare*, más meg *süvegezni*, más meg *süvegelni*. Immár: ebből a Gyökérből: *szer*, vagy on *ez* is: *szerez*: vólt *ez* is régen: *szerel*; (a honnan lett a *szerelem*), de a kettőt együvé nem tették a Magyarok így: én *szereztelem*, te *szerezeled*, & *szerzeled*. Ha nints hát *ez* a szó, nem lehet *ez* is: *szerzelet*. — Ebből: *szeg* vagy on *ez* is: *szegez*; *ez* is vólt valaha: *szege*; (mert vagy on *ez*: *szegelet*), de már a kettő nints együtt: *szegezelem* 's a t. és így: *szegezelet* sem jó. *Ez* a szó *szerez* *megszerzi*, ezt is teszi: *superaddit*; és belőle jó *ez*: *szerzés*, *additamentum*; de ha már eunek: *szerez* ezt is utánna télszem: *el*; *szerezel*: az ezt, a leg első értelméből kivesszi, (mint ebből kép, más: *képez*, *képz*el ismét más;) és így *szerzelet* valami olyast többé nem tehet a mit *ez* teszen: *szerzi*, *megszerzi* *superaddit*.

Szó-Tár, Lexicon. Ismét: *Kints-Tár Aerarium. Fegyver-Tár, Armamentarium.* Mit tegyen *Tár*? a véle öfzvetettekből lehet kihozni, úgymint: *Tár-Ház*, *Tár-szekér*, *Tár-nok*, (mint *Pohárnok*, *Asztalnok*, *Udvarnok*, *Fegyvernek*.) Ha más olly szót veszünk-fel, mellyekkel *ez*, *Ház* öfzvetetik p. o. *Bor-Ház*, *Só-Ház*, *Élés-Ház*, *Gyöngy-Ház*, *Köröm-Ház*: 's a t. látni való hogy az elöl-álló szó, mindenkor ollyan dolgot teszen, melly a másikkann úgy vagy on, mint *Helybenn*. Ebbenn is hát: *Tárház*, mivel a *Ház*, helyet teszen: tehát a *Tár*, abbann való dolgot jelent. És valamint ezekbenn: *pohárnok*, *fegyvernek*, az a *nok*, nek valamivel bánót jelent, a *pohár* pedig, és *fegyver* azt jelenti, a mivel a bánik; így ebbenn is: *Tár-nok*, a hátúlsó valamivel bánót jelent, és így az első, *tár*, azt a dolgot jelenti, a mivel az bánik.

Ezek így lévén: nem tevődhetik hát valamely dolognak elnevezésébenn, *ez* a *Szó Tár*, utól; és nem fordítódhatik az, ollyan helynek jelentésére, a mibenn vagy on valami; p. o. *szó*, *fegyver*, *kints*. Ha hozhatnának-elő tsak három

négy jó Szót is, de régít, a melybenn a *Tár* utóltétetnék: úgy mind más volna, de nem lehet; és csak kellett arra okoknak lenni a régi Magyaroknak, hogy ezt: *Tár* sem utól nem tették, sem magábann, hanem utánna tették ezt: *Ház* vagy *Szekér*; melly világosonn jele annak, hogy *Tár* ő nállok helyet nem tett, mert ha azt tett volna, úgy ez a szóllás: *Tár-Ház* Szó-szaporítás volna, és csak ilyen forma: *Hely-Hely*, *Ház-Ház*.

Ha pedig ezenn: *Tár*, ezt értették volna, a mint talán valaki gondolkozhatna; *mindenfélé jószág, kints, collectio, promptuarium*: úgy *Ház* nélkül is tették volna magábann a Szók után, így; *só-tár, bor-tár*, de soha nem tselekedtek, hanem mindég elől, és ezzel: *Ház, szekér* 's a t.

Hogy a *Táronn* nem értettek *mindenfélé jószágot, kintset, collectionem*; 's a t. ez is bizonyítja: mert a Királynál más vólt a *Pohár-nok*, más a *Fegyver-nok*, más az *Asztal-nok* más a *Tárnok* 's a t. Ugyde ezek is jószágok, ezekből áll a gyűjtemény, *collectio*. És így, *Tár* valami amazoktól különböző jószága, vagyója vólt a Királynak, és amazokat nem tehetette közönségesenn, mert a *Tárnokság* külön hivatal vólt. Hogyha tehát, más a *fegyver*, más a *Tár*; mint az eddig valókból kitettszik, a *Fegyvert* tehát, a *Tárral*, tellességgel nem lehet öszvetenni így; *Fegyver-Tár*; mivel a *Tár* éppenn nem jelent helyet; úgy ezt sem: *Kints-Tár*, kivált ha ezenn: *Tár*, kints értődik.

Tár tehát, látni való lévénn, hogy nem teszen *mindenfélé gyűjteményt vagy jószágot*, hanem nevezetesenn *élet, élelemre való jószágot*, és *mindenfélé enni innya való dolgot*; mellyet ebből hozhatni-ki; mivel a Magyarok nem mondták *Fegyver-tárház, kints-tárház, könyv-tárház*; mert a *fegyver, kints, könyv*, 's a t. nem élelemre való; hanem csak így mondták: *fegyveres-ház, kintses-ház* 's a t. Ebből is kihozhatni, hogy ezt sem mondták: *Élés-tárház, bor-tárház, só-tárház*, hanem a *Tárt kihagyván*: *Élés-Ház, bor-ház, só-ház*, mert a *Tár* éppenn olly formát jelent, mint amazok; csak éppenn ezzel a külömbséggel, hogy *Tár* *mindenfélé élelemre való* jelent, amazok pedig annak egy vagy más nemét. És így Szó szaporítás volna: *Élés-tárház, Bor-tárház, só-tárház*; sőt volna az néminémű ellenkezés az értelembenn; mert *bor-tárház*, ezt tenné: ollyan *mindenfélé élelemre való dologgal* rakott *Ház*, melly-

benn tsak bor vagyon. *Só-tárház* olyan élés Ház, mellybenn tsak Só vagyon. Ez is hát: *fegyver-Tár*, e szerint ezt telzi: Tsupa Fegyverből álló mindenféle enni innya való. *Szó-Tár* is ezt tenne: Tsupa Szókból álló mindenféle enni innya való.

De nem lehet ezt a Szót: *Tár*, hasonlatosság szerint is, erre a végre fordítani: *Szó-Tár*. Mert, *Tár*, egyedül tsak olyan dolgoknak gyűjteményét jelenti, a mellyek enni innya való; és így annak értelmét, ettől egéizenn különböző dolgoknak jelentésére fordítani: mert ez: *Szó-Tár*, valósággal ilyen forma Őszvetétel, minéműek vólnának ezek: *Könyv-Patika*, Bibliotheca helyett; *Szó-Pincze* Lexicon helyett; *Harcz-Piacz* e helyett *Harcz mezeje*; *Virág-Fabrika* kert helyett, *Pofztó-kortsoma* áruló bólt helyett; *Nép-tok*, város helyett; *Ló-Láda*, Istálló helyett; *Tehen-Czeh*, Tsorda helyett. Ugyan is, ezek: *Patika*, *Pincze*, *Piacz*, *Fabrika* 's a t. kiváltképpenn való, és az itt előltétetett dolgoktól egészen különböző dolgoknak helyeivé vagynak rendelve. Illyen a *Tár* is, színtűgy nem lehet ezt valamelly *szónak* utánna tenni, mint a több társait nem lehet, úgy mint: *Szó-asztal*, *szó-pohár*, *szó-udvar*, *szó-fegyver*.

Ezt sem lehet helybe hagyni: *Szó-Tárház* a feljebb való okokért. Megmaradhat ez a Szó is *Lexicon*, ha maradhat ez *Biblia*.

Terjedség, *Földnek Terjedsége*, *Planities terræ*. *Terjed*, azt telzi: nő, odább megyen, *propagatur*, mint: *terjed* a fa gyökér, ág, pestis; hír. Így: eddig *terjed* a határ, az orizág 's a t. Egyfőzőval: arról mondjuk hogy *terjed*, a mi lehet kisebb vagy nagyobb mértékű, de a föld már azonn túl nem *terjed*, nem megyen, a meddig *terjedt* és most vagyon, és annak, *terjedségét*, vagy inkább *terjedését*, (mert az ilyen Közép Igékből mint: *terjed*, *árad*, *ered*, *széled*, 's a t. mellyek valaminek lassanként tselekvéssel való tovább folytatását jelentik, *ság*, *ség*, Végezettel szót nem tsinalunk, hanem tsak a *Szenvedő* Formákból, mint: *izzadt fáradt*) tsak a Teremtés harmadik napjann lehetett volna valakinek látni, ha akkor ott lett volna; de már ma nem *terjed*, és nem nő, nints hát *terjedsége*, hanem vagyon *térsége*, és ezzel eléggé kitehetjük ezt: *Planities*.

Természetes, Naturalis, e helyett: természeti, természettel megegyező, abból folyó, a szerint való. Nem jó. Mert ez azt tenné inkább: *Naturosus* ha volna ilyen Szó, vagy ezt: *a minek vagyon természeti.* A' kettő pedig nagyon különbözik. Más a *vizes* borjú, más a *vízi* borjú, más a *házas* szolga más a *házi* szolga. Így *földes* Úr, *földi* Úr, *salusi* ember *salus* ember. Így: *anyás anyai, asztalos asztali, országos országi, husas, hasi.* E szerint, más a *természeti* hang; az az a *természettel megegyező*; más a *természetes* hang; és csak azt teszi: olyan hang a mibenn vagyon természet, ez vagy amaz.

Vagynak ugyan ilyen szavaink: *magyaros, tótos, katonás, kékes, görbés*; de ezekbenn még kitsínyítés vagyon; és így ezek szerint, *természetes* csak ezt teszi: a mi vét valamennyire a természethez; holott ezzel még valami nagyobbakat akarnának némelyek tétetni, mint ez teszi: *természeti.*

Ha ezt akarnánk is kitenni: *a mibenn vagyon ez vagy amaz természet*, arra is vagyon igazabb Magyar Szónk, melly ez *természeti*.

Ha ezekkel: *betsületes, tiszteletes* 's a t. élünk is illy forma értelembenn: *a betsülettel megegyező* 's a t. oka ez: mert nintsen azokból *ivel* tsináltt Mássalérthetők: *betsületi, tiszteleti*, millyen ez: *természeti*. Ezt a Szót: *természeti*, nem tsinálták volna a Magyarok, ha csak azt tenné a mit *természetes*: de kétség kívül ez: *természeti* erősebb Szó: mert ez azt teszi a mit a természet vezérel, bír és igazgat; e pedig: *természetes*, ezt, hogy a természet bíratik. Ha *természetes* teheti ezt: *a természettel jól megegyező, abból folyó*; úgy ha ezt akarnánk tenni: *a természettel ellenkező, szólhatnánk így: természetlen, természet nélkül való*, p. o. a háládatlanság *természetlen* dolog. De ha ez hibás: illyen ama másik is: *a háládatosság természetes dolog.*

Méltánú gyanús Szó ez: *természetes*, a Származására nézve is. Mert egy szóban nem jó tenni két egy formát jelentő Végezetet, millyen ebbenn az *ész*, és az *es*. Ez mindenik valamivel bántot vagy bírót jelent, mint: *tehenész, lovász, táhenes, Lovas*. Ebbenn pedig *Természetes*, először vagyon *ész Termész*, (bár elveszett is már,) azután ez: *es, természetes*, úgy nem jó hát, mint ezek: *bány-ész-at-os, eny-ész-et-es, vad-ész-at-os*

Valamint ez sem jó volna: *ken-et-ség bán-at-ság*, mert az *at*, *et*, *ság*, *ség*, egy formát jelent. Ez sem: *kul-tsár-ság-os*, mert az *ár*, és az *os*, egy forma jelentésű.

Tökélletesíteni, *Perfectionem reddere*; tökéletesebbé tenni. Követi ugyan a Német és Frantzia Szókat; de a Magyar Nyelv Reguláibann nints fundamentoma. Más hasonló ízőkből: *betsületes*, *tsuddalatos*, *alkalmatos*, *tiszteletes*, *foganatos*, 's a t. nem jól esnek ezeket tsinálni: *betsületesitem* *alkalmatosítom* 's a t. Oka ez: mert ez a Végezet: *ít*, soha sem tétethetik olyan Mássalérthető Név után, a melly Szenvedő Formájú Magábannérthetőtől formálódott; (lásd a Szók Formálódásáról való Rész a XXI. Regul.) p. o. nem jók ezek: *tudomány*, *tudományos*, *tudományosítom*, *osztály*, *osztályos*, *osztályosítom*, *kötél*, *köteles*, *kötelesítem*, *akadéka*, *akadémikus*, *akadémikusítom*, *engedelem*, *engedelmes*, *engedelmesítem*. Valamint pedig az *ányba*, *álba*, *ályba*, *ékbe*, *lám lembe*, kimenő Magábannérthetők, *Szenvedő formájúak*: úgy az *atba etbe* kimenők is, minémű ez: *betsület*, *tisztelet*, *foganat*, és ez is: *tökélet*.

Oka ennek ez: mert *ít*, *Tselekvb* Forma Végezet; nem illik hát *Szenvedés* Formájú Végezetű Magábannérthetőkhez; millyenek a feljebb előízlaltak. *It* a dolog elkezdését jelenti, ezek pedig: *ány*, *ál*, *ály*, *ék*, *lam*, *lem*, *at*, *et*, 's a t. a dolognak már meglétét; őlzve hát nem illenek.

Urodalom, *Dominium*. Ezen Végezettel: *lom*, *lem*, ha *Ige* után tétetnek: akkor jelentenek valamit olyat, a mi a Gyökér-Szótól különbözik. p. o. bír, *bíroda-lom*, *fáj*, *fájdalom*, *jut*, *jutaslom*; de ha Név után tétetnek; akkor a Gyökér-Szóval csak azon egy dolgot télsnek, p. o. *Fő* vagy *Fej*, *Fejedelem*, nem azt teszi *Principatus*, hanem csak azt a mit *Fő*, *Princeps*. Illyenek: *segéd* *segedelem*, *sok*, *sokada-lom*. Mivel tehát: *Ur*, nem *Ige*, hanem Név, *Urodalom* nem télsen valami Úrtól különböző dolgot, az ő bírtokát.

Útóink, *Posteri nostri*. Ezen Versekbenn: Boldogítsd „Ezt Fiakkal! Kiket mi mostaniképpenn Tisztel-jünk *utóinkal*.” Kár hogy ebbenn a Versbenn, ez a Szó: *utóinkal*, nem más dolgokra, hanem *emberekre* vitetik; mert p. o. Hariznak szekernek 's a t. *utólja* tűrhető.

Ügyész, Prókátor helyett. Ilyenek: *Írdész* Scriba, *Vigyász* Inspector. Nem jók, mert ezen Végezetek: *ész*, *ész*, tétetnek testi látható dolgot jelentő Nevek után, és jelentenek azokkal gazdálkodóképpenn vagy gondviselőképpenn való bánást, mint: *Lovász méhéész*. *Ügy* pedig nem testi látható dolog. *Ír*, *vigyáz*, nem Név, hanem Íge. Innen ez is kérdés: jóé? *Titoknok* Secretarius, *Tanítsonok* Confiliarius, mert, *nak*, *nok*, *nek*, gazdaságbéli vagy házi látható dolgokkal bántót jelent, mint *pohárnok*, *fegyvernek*, *asztalnok*. Be érjük az os Végezettel: *Titkos*, *Tanítos*.

Az efféle Újj Magyar Szókhhoz tartoznak a XII. Hónapoknak mostanábann adódott Magyar Név is.

- A) Kezdik azokat nevezni a XII. Égi Jegyekről így: *Kos-Hava*, *Bika-Hava*, *Kettősök-Hava*, *Rák-Hava* 's a t. De úgy látszik helybe hagyni nem lehet. Mert:

1.) Minden Hónapnak 21dik napján lép a Nap valamely Égi Jegybe; addig pedig az az előtt való Jegybenn vagyon. És így, úgy látszik, helytelenül esik, hogy p. o. *Juniust Rák-Havának* tsak azért nevezzük, mivel annak 9 utolsó napjait a Nap a Rák Jegybenn tölti-el, holott a hűz vagy huszonegy elsőbb napjait a *Kettősök* Jegyében töltötte-el. Akkor lehetne hát rendesen nevezni-el a Hónapokat az Égi Jegyekről, ha minden Hónap első napját a mostani 21dikénn kezdenénk számlálni. Most pedig, ha tsak ugyan Égi Jegyekről akarnánk nevezni, igazság szerint két Jegyet kellene minden Hónapnak tulajdonítanunk; p. o. *Augustus* ez szerint volna: *Oroszlán Szűz-Hava*; *September Szűz-Mérték Hava*; *October, Mérték-Scorpio-Hava* 's a t. De ez igen alkalmatlan volna.

2.) Mindenik Jegybenn a Nap 30 napig mulat 's egynéhány óráig. Úgyde a mi Polgári Hónapjaink, ki 28 napból, ki 30ból ki 31ből állanak. Immár, ha p. o. *Februárius*ról kérdés vagyon: hány napból áll? felelek és jól is felelem: 28 napból. De ha ugyan erről, az Újj Magyar névén kérdés így: *a Halak-Hava* hány napból áll? nem jól esik ez a felelet: 28ból; mert a Halakbann színt' úgy 30 napig vagyon a Nap, mint más akármely Jegybenn. Ismét: ha így szóllok. Irtam *December 31dik* napján, ez jól és igazán lesz mondva; de ha így

szóllok : Írtam *Bak-Havának* 31dik napján, nem igazat mondok, mert a *Bakbann* nints a Nap 31. napig.

3.) Lehetne ugyan így gondolkodni: hogy ez vagy amaz Hónap, *Bak Rák* 's a t. *Havának* nem is arról neveztetik, mintha az alatt mindenkor a Nap abban múltatna; hanem csak azért, mivel azon Hónapbann esik ez a nevezetes történet, hogy a Nap a *Bakba Rákba* ment. De ezen Új nevekben, az a hiba látszik, a mit *Circulusnak* hívnak a Logicábann. Ugyan is, a Hónapok nevének olyannak kell lenni, a mellyből jól meg lehessen osztánn határozni az időt, vagy azt, hogy ez vagy amaz dolog mellyik Hónapbann 's annak mellyik napján esik? Már pedig a Napnak ez vagy amaz Égi Jegybe való belépése, olyan maga is, hogy éppenn azok közé a világonn esni szokott dolgok közé tartozik; és így azt nem tehetjük a Hónap nevévé *Circulus* nélkül. p. o. Ha kérdem mikor megyen a Nap az *Oroszlán* Jegybe; az Új nevezet szerint így kell felelnem: *Oroszlán* Havának 21dik napján. A régi nevezet szerint felelek így: *Augustus* nak 21dik napján. Ez kétség kívül jobb; ama pedig ilyen *Circulus*: Mikor esik a Pesti Vásár? F. a Pesti Vásár hónapjának 8dik napján. K. Mikor vagyon a Pesti Vásár Hónapja? F. Mikor Pestre mennek a Vásárra.

4.) Minden dolognak olly nevet szoktunk adni, melly magánál a dolognál esméreatesebb és közönségesebb legyen mindenek előtt; és ugyan ezen okból nem annyira valami belső titkos és láthatatlan tulajdonságáról szoktuk a dolgot elnevezni, mint valamelly fzembe-tűnő és tudva való megesmértető Jeléről, ha az, ki nem telzi is a dolognak természetét, és ha szinte valami tsekélység is. Már pedig a Napnak ez vagy amaz Égi Jegybe való lépése láthatatlan, és igen csak az Astronomusok tudnak ahoz; nagy része előtt a világnak titok az. Ellenbenn a mostani nevei a Hónapoknak mind földi és esméreates dolgoktól vétettek; mint *Januarius* az első Hónap az ajtó-tól; *Julius*, *Augustus*, két esméreates Császároktól; *Aprilis* a kikelet hava ab *aperiendo*, ezek már a régiség miatt mindenek előtt esméreates Hónapok, megízoktuk azokat. Jobb hát ezen előttünk esméreates dolgokkal határozni meg, az égenn esni szokott változásokat, mint ezekkel az égi

változásokkal adni-elő a mi nálunk történni szokott dolgokat; p. o. *a szüret esik a Skorpio Havában*, jobb megfordítva: *a Nap a Scorpióba szüretkor megyen*. Ha valaki egy sorbann lévő 12 házakat meg akarna esmértetni egy gyermekkel, és el akarná nevezni: nem így nevezné-el: Ez a márvány-kő padimentomos Ház, ez a diófa padimentomos, ez az arany órás Ház, ez a Török Császár képével felékesített Ház? Nem; hanem így: menj ama veresenn festett Házba, menj ama nádas, ama tserepes 's a t. Házba.

5.) Nagyonn nyugós, és zavarodást okozó nevezetek ezek: *Bak-Hava*, *Rák-Hava*. Nem tsak azért hogy semmivel nem tud többet *Martiusról* a gyermek, ha *Kos-Havának* hívja, és azzal azt jobbann nem esméri; azombann igeűnehéz a rendjeket megtanulni, és a *Kost*, *Bakot* 's a t. hamar ölzvezavarjuk; hanem ezért is, mivel ezek: *Martius Aprilis* 's a t. a polgári elztendőnek 12töd részei, és bizonyos idő szakaszok *a földönn*; ezek pedig: *a Napnak a Kosbann*, *Rákbann létele*, az *Astronomiai elztendőnek 12töd részei*, és bizonyos idő-szakaszok *az égenn*. Nem lehet tehát egyik időt a másik idő megtörténésének meghatározójává tenni, holott mindenikről kérdés vagyon? Valami időnek meghatározójává jobb tenni olyan dolgot mellynek amahoz semmi közi nints; ilyenek pedig a hónapok szokott nevei: *Januarius Martius* 's a t. Az égi testek mozgásával, mellyeknek idejét kell a Hónapok által éppenn meghatároznunk, ezeknek semmi közi nintsen.

6.) Ez is nagy zűrzavart okoz itt, hogy a Polgári elztendő, nem együtt kezdődik, az *Astronomiai*, vagy a tsillagok és nap járására hallgató elztendővel; mert ez *Martius* 21dik napján, ama pedig *Januariusonn* kezdődik. Mikor tehát *Januariust* így nevezem: *Januarius, Víz-öntő Hava*; ez ide megyen-ki: a mi első Hónapunk, az időnek az a Szakaszfa a földönn, mellybenn történik az előtte való Ó Elztendőnek XIdik Szakaszfa az égenn. *Mártius, Kos-Hava?* tsak ez: a mi Mártiusunk vagy 3dik Hónapunk olyan idő-szakasz, amellynek 21dik napján, és így, utólján kezdődik az égenn az *Astronomiai elztendő*. — —

B.) Így is neveződnek a Hónapok: *Boldog-Afszony Hava*, *Böjtaló-Hava*, *Pünköst-Hava*, *Sz. Jakab-Hava*, 's a t. De ez is sok zűrzavarokat okoz. Mert a mi mostani Hónapjaink, *Januarius, Februarius*, 's a t. a Nap járása szerint, kimért Hónapok

és tefznek 365 napot, vagy egy esztendő. Ezek pedig *Bóldog-Afszony Hava*, 's a t. mint nevek is mutatja, a *Havak*, vagy a *Hóld*járása szerint kimért Hónapok; minthogy más Napkeletiek szokása szerint, mi is régentenn a *Hóld*járása szerint való esztendővel éltünk. Úgyde, a *Hóld*, egy nap járására hallgató, és ilyen 12 Hónapból álló esztendő alatt 13szor újjúl-meg, és így ezen két rendbéli Hónapok egymásnak meg nem felelhetnek; a honnan a *Hóld* járására hallgató 13 Hónap közzül, természetlenn nem jutván egynek név, kénytelenek azt a Calendaristák *Betsűszó Újságnak* nevezni; melly miatt sok zűrzavar lett. Illyenek ezek mellyek ezen folyó 1794dik esztendőbenn estek.

1.) *Januarius*, *Bóldog-Afszony Hava* volna: de mivel az igaz *Bóldog-Afszony Hava* újsága, még az elmúlt 1793bann 3. Decemb. tetszett-fel, kérdés: a melly *Hóld* újsága *Januarius* 2dik napján, és így leg először ezen esztendőbenn tetszett-fel: mitsoda Újság volt? Természet szerint volt *Bőjtelő-Hava* újsága, mert a követi *Bóldog-Afszony Havát*. Úgyde nem annak nevezi a Kalendarium, hanem *Bóldog-Afszony Havának*, mert *Januariust* úgy nevezni kénytelen volt a szokás szerint. Ez zűrzavar: mert az első Hónapunk úgymint *Januarius*, ebbenn az esztendőbenn volt nevezve a szokás szerint *Bóldog-Afszony Havának*, de a valóság és a *Hóld*járása szerint volt tulajdon *Bőjt-elő Hava*. Így megyen mind a 12. Hónap egygyel egygyel előbb.

2.) Más zűrzavar. Ugyan ezen *Januarius* utolsó napján, ismét más Újság is tetszett-fel. Úgy, *Martiusbann* is kétszer volt Újság; t. i. 1. és 31. *Murtiusbann*. E szerint hát e két Hónapot, kettőről kellene így nevezni: *Januarius*, *Bóldog-Afszony-Bőjtelő Hava*. *Martius*: *Bőjtmás-Sz. György Hava*.

3.) Más zűrzavar. Ezek a Hónapok így neveztetnek hogy már a' benne esni szokott valamely nevezetes napról; p. o. *Sz. György Hava*, *Pünköst Hava* 's a t. de a *Hóld*járásának a Napénál sietőbb volta miatt, mellyet említettünk, ez a nevezés sokszor nem megyen jól és rendesenn. p. o. Ezen esztendőbenn, *Septembernek*, melly *Sz. Mihály Hava* volna, 25dik napján már, feltetstett *Mindszent Hava* Újsága; *October* 24dik napján továbbá feltetstett *Sz. András Hava*; úgyde az igaz *Mindszent* napja mellyről az említett *Septemberi Új Hóld* neveztetett, *November* 1. napján esik, és így 3dik Hónapbann *September* után,

a mellybenn már feltetfzett vólt *Mindszent* Hava Újsága. Más Példa: Ugyan a feltett okból, *Pünköst* ezen elztendőbenn nem esett-meg *Pünköst* Havábann, hanem Sz. *Ivány* Havának *Juniushnak* 8dik napján. Így *Karátson* is azidénn nem *Karátson* Havábann esik, hanem az Új elztendőbenn *Bóldog-Afszszony* Havábann, mert *Bóldog-Afszszony* Hava fel fog tettizeni 22 Decemberbenn 3 nappal *Karátson* előtt.

4.) Szinte olyan *Circulust* ejtünk, a Hónapoknak ezen Magyar nevei miatt, mint feljebb mondódott a *Kos*, *Bika*, *Oroszlán* Havairól. Ha kérdem: Mikor tetszik-fel Sz. *Jakab* Hava Újsága? a Magyar nevezet szerint így kell felelni: Sz. *Jakab* Havának, *Juliusnak* ez 's ez napján. Mikor esik *Pünköst*? F. *Pünköst* Havábann: (ha t. i. által nem ugrik más Hónapra.) De a Deák nyelvén jól ki tudom magamat magyarázni így: *Pünköst* most esik *Juniushnak* ez 's ez napján, tavaly esett *Májushnak* ez 's ez napján, mivel szüntelen változni szokott.

Akkor lehetne azért a Hónapokat helyesenn így nevezniük: *Bóldog-Afszszony Hava* 's a t. ha: a.) az elztendőt a Hóld Újsági szerint 13 Hónapokra osztanánk, és a Napról számlált Hónapokból álló elztendőt, egészenn oda hagynánk. b.) Ha mindenik Hónapnak első napja a Hóld Ujjúlásával kezdődne ponthann. c.) Ha a melly dolgokról azt a Hónapot nevezzük p. o. *Szent György*, *Pünköst* 's a t. Hava, mind azoknak napjai, állandóul abbann a Hónapbann esnének. De különbenn; ezt a kétféle elztendőt és ezen kétféle Hónapokat, egy húrta soha sem fogjuk venni, ha pedig arra nem, tehát egy névre sem, hogy p. o. *Januarius* mindenkor *Bóldog-Afszszony* Havának nevezessék. — —

Vagy pedig; ha tetszik a Hónapokat így nevezniük: *Januarius*, *Bóldog-Afszszony Hava*; *Februarius* *Bójtelt* Hava 's a t. ezeket a neveket soha se kellene fordítani a Kalendariumbann a Hóld Újságai feltetfzésének is elnevezésére. Másképpenn a zűrzavar el nem kerülődik.

Jobb hát a Hónapok régi neveit megtartani, mert a név magábann semmi sem, mint lám a napok pogány neveibenn *Dies Solis*, *Lunae*, *Martis* 's a t. nem akadékoskodunk. A Hónapok, és napok neve nem valami különös jószága és tulajdona valamelly nemzetnek, hogy annak kéntelen vólna tulajdon nyelvén való nevet adni: sőt köz ez minden nemzetekkel, a kik között azon

egy Kalendariom vagyon; és a Hónapokat, napokat ugyan azon egy néven nevezni mindennütt, nem tsak a mostann előkre nézve, hanem a régi meghóltakra való nézve is szükséges; mert a régi Rómaiak, 's más régi írók, a hónapokat ezen nevekenn nevezték. Valamint az esztendőket más nemzetekkel a Kristus születéséről nevezük, és nem adunk azoknak valami Hazabéli történet nevét, p. o. a Magyarok kijövetelétől nem számláljuk: így a hónapokat is a régiekkel és mai más nemzetekkel egy formánn jó neveznünk.

VI^{dik} T Ó L D A L É K.

Más idegen Nemzetek Szavaival egyező Magyar-Szók.

Csak némellyek hozódnak-fel mutatóul. Hogy a hasonló formánn hangzó betűk egymással feltserélődnek; p. o. k. és g. b. és p. f. m. v. th. és ts. t. és d. l. és r. 's a t. Úgy a Magábannhangzók is; a, o, 's a t. észre lehet ezt venni akármelly Nyelvbenn is; a miénkről is megjegyződött ez, mind a Betűkről, mind a Származtatásról való Rézben. El nem kell továbbá felejtetni, hogy hozódnak-fel olyan szavaink is, melyek valóságos Magyar Gyökerektől származnak, de más idegenekkel hangjaikra nézve megegyeznek.

(1.) 'Sídó Szókhöz hasonlók.

Akasz,	Achaz,	Prehendit. Haesit.
		Cepit.
Alom,	Hhalóm,	Somnus.
Apa,	Ab,	Pater.
Bálvány,	Baal,	Idolum, Bal.
Barom,	Baar,	Brutum.
Bátor,	Batoach,	Securus, confidens.
Ba, be, bann, benn, Ba, be,		In.
Bir,	Abir,	Robustus, Potens.
Büz, büzös, бүдös,	Beosch,	Foetidus; foctor.
Bal'samom,	Baal-schemen,	Balsamum.
Betű,	Beth,	Nomen Literae B.
Dagad,	Daga,	Augeri, multipli-
		cari.
Dob,	Toph,	Tympanum.

Eme; emlő,	Em,	Mater.
En,	Ani,	Ego.
Egy; Edgy,	Echad; Eched,	Unus.
Ez,	Zeh,	Hic, hicce.
Frigy,	Brith,	Foedus.
Fejér, fehér,	B-hir, behir,	Albus.
Galuska,	Geluska, vox Rab-	Placenta.
	binica.	
Gaz,	Gaz,	Herba, foenum.
Gedi, Gödölye,	Gedi, gdi,	Hoedus.
Gólya,	Gala,	Migravit.
Gyümölcs,	Gemul,	Retributio, Bene-
		ficiun.
Hamar,	Mahar,	Festinavit.
Harag,	Hhará,	Irá exarfit.
Héjja,	Ajja,	Milvus, Accipiter.
I'sóp	Ezób,	Hyslopus..
Katzúr,	Katzár,	Amputare, Metere.
Karám, karima,	Karam,	Superindere, obdu-
Kád,	Kad,	Cadus. (cere.
Kalapács,	Kelapoth,	Mallei.
Kints,	Genez, Ginze,	Thesaurus.
Kopor-só,	Kabar,	Sepelivit. (vit.
Kiált,	Kahal,	Vocavit, congrega-
	Kuhalto. Syr.	Exclamatio, Voci-
		feratio.
Mese, Mesél,	Masal, masel.	Parabola, Senten-
		tia, Aenigma.
Negédes,	Nágid, négid,	Princeps, Dux ani-
		mofus, fortis.
Pésma,	Bésem,	Aroma.
Pazér-ol,	Pazár,	Disperfit.
Pajta,	Baith,	Domus.
Rágal-maz,	Ragál,	Obtrectavit.
Rett-eg,	Retet, Rett,	Terror.
Szamár,	Hhamór,	Asinus.
Szakál,	Zakán, turcis Za-	Barba.
Szór,	Zarah, (kál.	Sparfit, Ventilavit.
Szarándok, (dok,	Zar,	Alienus, peregrinus
itt olyan mint;		qui est e longin-
ún, úndok, vak,		quo.
vakondok.)		(fit.
Saraglya,	Sarag,	Implicavit. Contor-
Szab,	Szabab,	Circumdedit. Am-
		bivit.
'Sarátnag,	Szaraph,	Combuffit.
'Sák,	Sák,	Saccus.
Súgar,	Zohár,	Splendor.

Sáfár,	Szaphár,	Numeravit.
Sátor,	Szatár,	Abcondit.
Tapaszt, tapasztal, Tapasz,		Manibus prehendit tractavit.
Tan-ít, tan-úl, tana-Tanah,		Loqui, docere, narrare, praedicare.
kodik.		Sufflentavit.
Támasz,	Tamcáh,	Area.
Udvar,	Iddar,	

(2.) *Török, Persa, Arabs, és más idegen**Szókhoz hasonlók.*

Alma,	Almai, <i>turc.</i>	Pomum.
Atya,	Atta, Ata. <i>turc. & Gothice.</i>	Pater.
Anyá,	Ana. <i>turc.</i>	Mater.
Arpa.	Arpa. <i>turc.</i>	Hordeum.
Bitskia, bitsak,	Bitsak. <i>turc.</i>	Culter.
Bika,	Buga. <i>turc.</i>	Taurus.
Buzogány,	Buzdoghan. <i>turc.</i>	Clava.
Balta,	Balta. <i>turc.</i>	Securis.
Dajka,	Dajka. vox antiquissima in Oriente. vid. la Croze. Inde : <i>Dejoces; Rex.</i>	Nutrix. a Czigá-nyoknál is <i>Daj.</i> Mater.
Déván-kozni,	Diwán. <i>turc.</i>	Judicium, Confilium.
Dolmány,	Tolmán. <i>turc.</i>	Tunica.
Dinnye,	Hindüanc. <i>pers.</i> quia venit ex India.	Melopepo.
Ezer	Hezár. <i>pers.</i>	Mille.
Findsa,	Findsa. <i>turc.</i>	Idem.
Gyék,	Gecko. <i>Aegypt.</i>	Lacerta.
Haráts-ol,	Harátsch. <i>turc.</i>	Forum mancipiorum. Tributum.
Hombár,	Hambár. <i>turc.</i>	Idem.
Haramja,	Haramme. <i>arab.</i>	Latro.
Iásmin,	Iezamen. <i>turc.</i>	Idem.
Ibrik,	Ibrik. <i>turc.</i>	Idem.
Imád-kozni,	Imán. <i>turc.</i>	Sacerdos praecorans, praelegens.
Isten,	Jezdán. Jeszten. <i>Pers.</i>	Deus.
— — — —	Wistenu. <i>Malab.</i>	Deus.
Ikra,	Ikra. <i>kamtsatka.</i>	Ova Piscium.

Kafznár,	Kafznadár. <i>turc.</i>	Thesaurarius.
Kalpag,	Kalpach. <i>turc.</i>	Tegmen Capitis.
Kapu,	Kapu. <i>turc.</i>	Porta.
Kal zab-olni,	Kal zab. <i>turc.</i>	Laniare.
Kávé,	Koffe vagy Kaffé. <i>turc.</i>	
Köpönyeg,	Gepenek. <i>turc.</i>	Paenula.
Karima, karéj,	Kar, ker, kor. <i>in</i>	Circumactio, rotun-
Karám, kerék, ke- rit, kérül'sat.	<i>toto Oriente.</i>	ditas.
Ki, kitsoda?	Ki. <i>turc.</i>	Quis qui.
Kantus köntös.	Kandüs. <i>pers.</i>	Indumentum.
Kazup, kazu,	Kadsjuwa. <i>pers.</i>	Corbis pendula de Camelis.
Kunyhó,	Khóneh. <i>pers.</i>	Domus.
Mafzlag,	Mafzlók. <i>Aegypt.</i>	Pulvis subviridis, phrenesim indu- cens.
Majom,	Majmon.	Simiae species in America.
Murvány kalás.	Murvaany. <i>Algir.</i>	Species frumenti praestantissimi.
Nyólcz,	Nyolczmulloen. <i>Kamtsatka.</i>	Octo.
Orofzlán,	Arfzlán. <i>turc. heb.</i> Ari.	Leo.
Otsmány,	Ottoman, Osman.	Nomen Turcarum.
Ökör,	Öküz. <i>turc.</i>	Bos.
Öszvér.	Öszter. <i>pers.</i>	Mulus.
Paputs,	Paputsche. <i>turc.</i>	Sandalium.
Pribék,	Bri-bég. <i>turc.</i>	<i>Fiam Uram</i> , sic vo- cabant Turcae conversos e Chri- stianis.
Parányi paráholni,	Parah. <i>turc.</i>	Monetae species minima.
Pamut,	Pambuk. <i>turc.</i>	Glossypium.
Sajka,	Schalke. <i>turc.</i>	Navicula.
Sátor,	Tschadir. <i>turc.</i>	Tentorium.
Szattján.	Szaffján. <i>turc.</i>	Corium molle.
Salavári,	Scharywary. <i>turc.</i>	Braccae Turcicae.
Szakál,	Zakál. <i>Turc.</i>	Barba.
Szakálas Farkas,	Csiakales Chakales.	Species Vulpis vel Lupi ferocissi- mi. vid. <i>Busbeg.</i>
Sok,	Jokals. <i>turc.</i>	Multus.
Sor,	Tschok. <i>turc.</i>	Series, Ordo, sic vo- cantur Capita in <i>Aleorano.</i>
	Sowar, Szurah. <i>arab.</i>	

Szeretsen.	Saracenus.	— — —
Talp,	Talp. <i>turc.</i>	Planta pedis.
Tenger,	Dengiz. <i>turc.</i>	Mare.
Tábor,	Tabur. <i>turc.</i>	Castra.
Tseléd,	Tscheléb. <i>turc.</i>	Famulus.
Tsorda,	Horda, Chorda.	Conventus.
	<i>tatár.</i>	
Tsófsz,	Tschaufsz. <i>turc.</i>	Custos, Miles.
Teve,	Towe, Deve <i>pers.</i>	Camelus.
Tyúk,	Tauch. <i>turc.</i>	Gallina.
Vásár,	Bazár. <i>turc.</i>	Mercatus.
Vezér,	Vezir. <i>turc.</i>	Dux.
Vár,	Wára. <i>Finland. & Vár.</i>	
	<i>Lappon.</i>	
Zubbon,	Zubbon. <i>turc.</i>	Vestis.

(3.) Görög Szókhöz hasonlók.

Alamisna,	Eleemosyne,	Eleemosyna.
Arva,	Orphanos,	Pupillus.
Angyal,	Angelos,	Angelus.
Ágár,	Agreo,	Venor.
	agra,	Venatio.
Befzerika,	Basilike,	Basilica.
Bőr, búr,	Büríza,	Corium.
Czékla,	Kyklos,	Rotundus, Inde : Beta <i>Cycla</i> , seu rotunda.
		— — —
Czukor,	Saccharum,	Sepulcretum.
Czinterem,	Coemeterion,	Undofus.
Csemelyet, habós	Cymatile,	Undulatus.
Csemelyet,		Hirundo.
Czinadonia, vagy	Chelidon,	
Fetske-fű,		
Czerkó, germ. Kir-	Kúriaake,	Templum.
che,		
Deák,	Diakonos,	Diaconus.
Eretnek,	Haeretikos,	Haereticus.
Elztergályos,	Astragalos.	Vertebra, spondi- lus, trochus, ta- lus luforius.
		Idem.
Esperest,	Presbyter,	Vomo.
Émelyeg,	Emeo,	Idem.
Flastrom,	Emplastron,	Falcia Capitis.
Fátyol, Patyolat,	Phakellos, Pha- kiolion,	

Fülemile,	Philomela,	Luscinia.
Gomb,	Kombos,	Nodus.
Gálitza kő,	Chalcitis,	Idem.
Gyömbér,	Zingiber,	Idem.
Garabontzás deák,	Nekromantes,	Idem.
	Chiromantes,	
Göntzöl szekere,	Künofura. Ebből	Urfa Major.
	a Rabbik tsinál-	
	ták <i>Kunzeru</i> .	
Kristély,	Klüster,	Clysterium.
Keresztyén,	Christianos,	Idem.
Kollants,	Kollaomai,	Adhaereo.
Kaliba,	Kalübe,	Cafa.
Kalugyer,	Kalos Geron,	Bonus Senex.
Kar,	Chorus,	Idem.
Karó,	Charax,	Palus, cui vitis al-
— — —	Characata vinea,	ligatur.
	<i>Columell.</i>	Karós szőlő.
Lúgas,	Lügos,	Virga flexilis.
Lámpás,	Lampas,	Idem.
Muskotály,	Moschos,	Ramusculus odora-
		tus, fragrans, in-
		de <i>Moschatum</i> .
Monostor,	Monasterium,	Idem.
Mondola,	Amygdalea,	Amygdalus.
Natragulya,	Mandragoras,	
Nolzpolya,	Mespilon,	Mespilum.
Olaj,	Elajon,	Oleum.
Oskola,	Schole,	Schola.
Orgona,	Organum,	Instrumentum.
Palya,	Pale,	Lucta.
Palzuly,	Phaseolus,	Faba.
Püspök,	Episcopus,	Episcopus.
Pünköst,	Pentecoste,	Idem.
Paplan,	Peplos, Peplon,	Velum, Peplum,
Patika,	Apotheke,	Apotheca.
Pir-os, pir-úl'sat.	Pür, Pyr,	Ignis.
Perefzkora,	Prosphora,	Oblatio.
Paripa,	Parhippos,	Equus secundarius.
Páizma,	Spasma,	Avullum.
páizmánként.		Distractum.
Remete,	Eremites,	Eremita.
Ris-kása,	Oryza,	Idem.
'Soló'sma,	Celeusma,	— — —
'Sinat,	Synodos,	Synodus,
Szkóhium,	Episcopium,	Iufula, Mitra, Ci-
Túró,	Túrós, tyrós,	Cafeus, (daris.

Temjén,
Trágár,

Thymiama,
Tragao,

Suffitus.
Libidine tentor,
Hirquitallio.

(4) *Deák Szókhöz hasonlók.*

Angolna,
Apát Úr.
Apátza.
Arbocz-fa.
Akáz-fa,
Almáriom,
Akavita,
Bánya,
Borbéts,
Bermálás,
Bubolyitska,
Bórvény, bórvényke,
Czéta,
Csatorna,
Cserefznye,
Czirkalom,
Czirkálni,
Czibere,
Csuklya,
Czet-hal,
Császárs,
Csimaz,
Csicser borsó,
Duránczai baratzk, szilva,
Durva,
Dufia,
Dézima,
Ereklye,
Eczet,
Egres (*pöszméte*)
Faklya,
Fi, Fiú,
Fige,
Filegrán munka,
Fustély,
Furmint szőlő.

Anguilla.
Abbas,
Abbatiffa,
Arbor,
Pseudo-Acatia.
Armarium.
Aqua vitae.
Balneum.
Vervex.
Confirmatio.
Bulbus.
Vinea pervinca.
Cella.
Cisterna.
Cerasum.
Circulus.
Circulare.
Cibarium.
Cuculla.
Cetus.
Caesar.
Cimex.
Cicer.
Duracinum malum, prunum.
Durus.
Duplus.
Decima.
Reliquiae.
Acetum.
Agresta.
Facula.
Filius.
Ficus.
Phrygionicum opus.
Fustis.
Formiana uva. Formiae erat
regio amoenissima Italiae.
Ita Bógár szőlő ex Bulgaria,
Runinnya, Szeremi
&c.

Fúrom,
Ford-ít, ford-úl,
Forint,
Galamb,
Guláztás téj,
Gallér,
Grádits,
Gesztenye,
Golyóbis,
Ispotály,
Ivolya, Ibolya,
Köböl,
Kalamáris,
Kastély,
Káptalan,
Kurta,
Kurucz,
Konyha,
Koma,
Kápolna, Káplán,
Kar,
Karátson,
Kártya,
Kám'sa,
Kap-ni,
Kappan,
Karálábé,
Kamara,
Kemencze kémény,
Kalangya,
Kofa,
Karits-ál,
Liktarium,
Len,
Lentse,
Lantorna,
Leczke,
Lassú,
Levestikom,
Lombik,
Lajstrom,
Lóre,
Lator,
Lántsa,
Lanna,
Márvány,
Mályva,
Mangurlok,

Foro.
Vorto, verto.
Florenus.
Columba.
Colostrum.
Collarium, Galerus,
Gradus.
Castanea.
Globus.
Hospitale.
Viola,
Cubulus,
Calamaria theca,
Castellum.
Capitulum.
Curtus, a, um.
Cruciatu Miles.
Culina,
Compter Commater.
Capella, Capellanus.
Chorus.
Incarnationis Festum
Charta.
Camisia.
Cap-io.
Capo.
Caulirapa.
Camera.
Caminus.
Gelina.
Copa.
Garrit.
Electuarium.
Linum.
Lens.
Laterna.
Lectio.
Lassus.
Ligusticum.
Alembicus.
Registrum.
Lora.
Latro.
Lancea.
Lamina, Lamna.
Marmor.
Malva.
Mangonizo.

Y 2

Mard-os,
 Mester,
 Mereklye,
 Merő,
 Malom,
 Nádra; Mádra.
 Oltár,
 Ostya,
 Ökulár,
 Olafz,
 Oláh,
 Palatsinta,
 Piskóta,
 Palota,
 Pászternák,
 Petreselyem,
 Palást,
 Pallérozni;
 Padimentom,
 Palánk,
 Pártos; párt,
 Páva,
 Pervata,
 Pont,
 Prépost,
 Prókátor,
 Pogány;
 Prosontzió,
 Portéka,
 Polyva,
 Part, rév-part,
 Penete, Pemete.
 Pénz,
 Pár-hagyma,
 Portsín,
 Pakulár,
 Párdutz,
 Rúd,
 Répa,
 Ribiszli,
 Sisak,
 Ser,
 Szekercze,
 Segrestye,
 Salétrom,
 Sindely,
 Szekrény,
 Stukatura,

Mord-et.
 Magister.
 Merga.
 Merus.
 Mola.
 Matrix.
 Altare.
 Hostia.
 Oculare,
 Italus.
 Walachns, a *Flasco* Romano.
 Placenta.
 Biscocta.
 Palatium.
 Pastinaca.
 Petrofelinum.
 Pallium, Palla.
 Polire.
 Pavimentum.
 Plancae.
 Pars, partis.
 Pavo.
 Privata.
 Punctum.
 Praepositus.
 Procurator.
 Paganus.
 Processio.
 Porto.
 Palea.
 Portus.
 Peniculus.
 Pensa.
 Porrus.
 Portulaca.
 Pecuaris.
 Pardus.
 Rudis f. 3.
 Rapa.
 Ribesium.
 Cassis. *vizsza-felé.*
 Cerevisia.
 Securis.
 Sacristia.
 Sal nitri.
 Scindula.
 Scrinium.
 Structura.

Szappan,	Sapo.
'Semlye,	Simila.
Superlát,	Siparium.
Szikkadt,	Siccus.
Sikátor,	Secator.
Szer,	Series.
Serte,	Seta.
Sors,	Sors.
Sálya,	Salvia.
Susárló,	Sufurro.
Spikinárd,	Spica Nardi.
Tábla,	Tabula.
Tivornya,	Taberna.
Tárkony,	Dracunculus esculentus.
Taraczk,	Taraxacum.
Tepsi,	Depfo. <i>vel a</i> Testus, ús. <i>idem.</i>
Usora, interes,	Usura, interesse.
Vast-ag,	Vast-us.
Vígy-áz,	Vig-ilat.

(5.) *Német Szókhöz hasonlók.*

Arat,	Arndt, Aerndt,	Messis.
	Erndte,	
AbraK,	Haber,	Avena.
Anslóg,	Einschlagen,	Infigere.
Borbély,	Barbierer,	Tonsor.
Bútsú,	Busz,	Poenitentia.
Borosta,	Bürste,	Setaceum.
Berdógat,	Wer da?	Quis est?
Bak,	Bock,	Hircus.
Bodnár, Bognár,	Büttner, Wagner,	Vietor.
Barna,	Braun,	Fuscus.
Bádián,	Baldrian,	Valeriana.
Bagázia,	Bogasie,	<i>Idem.</i>
Bársony,	Barchent,	Xylinum textum.
Csúr,	Scheuer,	Horreum.
Czín,	Zinn,	Stannum.
Czikkely,	Artickel,	Articulus.
Csap,	Zapff,	Epistomium.
Csuklani,	Schlucken,	Singultire.
Cserép,	Scherbe,	Testa.
Csik,	Tschicken,	Lampetra.
Czégér,	Zeiger,	Index. Monstrator.
Czafrang,	Schabrace,	Phalerae Equorum

Czedula,	Zettel,	Schedula.
Czél,	Ziel,	Meta, Scopus.
Cseber,	Züber,	Labrum.
Czifra,	Ziffer,	Numerus, Nota Arithmetica.
Csiga,	Ziehen, Zug.	Trahere, tractus.
Darabant,	Trabant,	Satelles.
Drót,	Drath,	Filum.
Dandár,	Standart,	Vexillum.
Efzterág,	Storch, <i>a graeco</i>	Ciconia.
	<i>storge.</i>	
Értz,	Ertz. ab <i>Hebr. Er-</i>	Metallum.
	<i>etz; terra.</i>	
Eperj,	Erdbeer,	Fragum,
Eke,	Egge,	Occa,
Eszem,	Essen,	Edere.
Ejtél,	Aechthel,	Pars g ^{va} .
Esztrenga,	Streng, <i>a Stringo</i>	Arctus.
	lat.	
Fársáng,	FaßnachtFasching,	Bacchanalia.
Fukar,	Wucherer,	Foenerator.
Forßpont,	Vorßpann,	Praejunctura.
Font,	Pfund,	Libra.
Furmányos,	Fuhrmann,	Vector.
Fuvar,	Fuhr,	Vectura.
Fertály,	Viertheil,	Quadrans.
Firnátz,	Firniz,	Vernix.
Firhang,	Vorhang,	Aulaeum.
Fölöstököm,	Fruhstück,	Jentaculum.
Friss,	Frisch.	Recens.
Fellajtár,	Vorreiter,	Praeaequitans.
Föld,	Feld,	Rus Campus.
Fillér,	Heller,	Obolus.
Fogoly-madár,	Vogel.	Avis.
Goromba;	Grob,	Stupidus, bardus.
Gyémánt,	Diamant,	Adamas.
Gáttor,	Gatter,	Chlathri Cancelli.
Glét, gelét,	Glätte,	Lithargyrus.
Gyanta,	Genßar,	Electrum Refina.
Ház,	Haus,	Domus.
Hóstát,	Vorstadt,	Suburbium.
Hertzeg,	Hertzog,	Dux.
Hódít, hódol,	Hold, huld, hul-	Homagium prae-
	digen,	stare.
Hóhér,	Hauer,	Secans, caedens.
Hévér, héber,	Heber,	Sipho.
Huta,	Glaß-hütte,	Officina Vitriaria.
Hámor,	Hammer,	Malleus.

Hur-ítani,
Iskatulya,

Istáp,
Istálló,
Istráng,
Ispány,
Kályha,
Kotsi,
Korbáts,
Krispán,
Krumpli,
Kamelót,
Kápolzta,
Kufár; kuffantó,
Kalmár,
Kukli,
Kehely, kelyh,
Kóstolni,
Kartzolni,
Kantsuka,
Kránitz, Gveis.
Koboz-ni,
Köppöly,

Könting,
Kártifiola,
Komor,
Láda,
Lárma,

Lüg,
Lajtorja,
Ledér,
Lógérezni, *Lóge-
rezni mint flan-
gérozni, ettől:
flank.*

Lyuk, lik,
Mosár,
Marczafánk,

Mása,
Major, Majoros,
Metzgerleni)
Mészáros,)
Muſtra,

Hure,
Schachtel,
Schatulle,
Stab,
Stall,
Strang,
Gespan,
Kachel,
Kutsche,
Karbatſche,
Grünspan,
Grundbirn,
Kamelhaar,
Kappiszkraut,
Kauff,
Kramer,
Kugelein,
Kelch,
Kosten,
Kratzen,
Kantschuhe,
die Gränzen,
Kobold,
die Köpfel,

Quinte,
Karviol,
Kummer,
die Lade,
Lärme; *ex gallico
à l'arme ad arma*
die Lauge,
Leiter,
Liederlich,
Lager,

Loch,
Mörsel,
Marcepán,

Maafs,
Mayer-hof,
Metz, metzger,
Muſtern,

Meretrix.
Cistula.

Scipio.
Stabulum.
Reſtis.
Comes.
Fidelia.
Rheda.
Flagellum.
Aerugo.
Pira terreſtria.
Pili Cameli.
Capitata braſſica.
Negotatio.
Mercator.
Globulus.
Calix.
Gustare.
Scalpere.
Flagellum.,
Limites,
Lemures Spectra.
Cucurbitae vento-
ſae.

Quincunx.
Cauliflora.
Triftitia.
Cifta.
Tumultus.

Lixivium.
Scala.
Difſolutus.
Caſtra.

Foramen.
Mortarium.
*Maſſa panis dulcia-
rii; gallis maſſe
pain.*

Menfura.
Villa.
Lanio, Laniena.
Luſtra.

Motózni, vagy <i>mautozni.</i>	Maut,	Telonium.
Muhar,	Mochert,	Gramen asperum.
Móring,	Morgengabe,	Dos.
Nyak,	der Nacke,	Cervix.
Narants,	Pommerantz,	Aurantium Pomum
Ostrom,	Sturm,	Obsidio.
Paszamánt,	Posament,	Limbus textilis.
Pélida,	Bild,	Effigies, Forma.
Persely,	Büchsen, büchsel,	Pixis.
Pléh,	Blech,	Lamina.
Plajbász,	Bleyweiß,	Cerussa.
Piatz,	Platz. <i>Italica</i> piaz- za.	Forum.
Pantzél,	Pantzer,	Lorica.
Pintér,	Binder,	Viotor.
Polgár,	Burger,	Civis.
Peretz,	Pretzel,	Spira Cruftularia.
Petsét,	Petschier-Siegel, Pittschaft.	Sigillum.
Prés,	Presse, a latino: <i>premo, pressus,</i>	Torcular.
Pellengér,	Pranger,	Numella.
Pallos,	Pallasch,	Framea.
Pánt,	Band,	Vinculum.
Pufzli,	Brustlein,	Pectorale.
Pufzpáng,	Buchsbaum,	Buxus.
Putton,	Butte,	Oenophorum Sta- phylophorum.
Pipja a tyúknak,	die Pips, an der Henne,	<i>Idem.</i>
Pór,	Bauer,	Rusticus.
Pek,	Becker,	Pistor.
Piskóltz vagy Pis- klótz:	Spielzglasz,	Antimonium.
Ráspoly,	Raspel,	Lima.
Rostély, rosta,	Rost,	Crates.
Rosda,	Rost,	Rubigo.
Ráma,	Rame,	Retinaculum fene- strarum.
Rés,	Rifs,	Ruptura.
Retek,	Rettig, a latino Radix.	Raphanus.
Rót,	Roth,	Ruber.
Rostokolni,	Rast-tag,	Dies quietis.
Rajzolni,	Reisz,	Delineatio.
Salak,	Schlacken,	Scoria.
Sinór,	Schnur,	Chorda.

Spékelní,	Speck,	Lardum.
Sattzolní,	Schatz,	Thesaurus.
'Sold,	Sold,	Stipendium.
Saláta,	Salat, <i>gall.</i> Salade <i>a latino sal.</i>	Lactuca.
Szoba,	Stube,	Hypocaustum.
Sógor,	Schwager,	Affinis.
Szablya,	Sabel,	Framea.
Sántz,	Schantze,	Vallum.
Sólya,	Sohle,	Solea.
Sámoly,	'Schemel,	Scabelluni.
Sróf,	Schraube,	Cochlea.
Skárlát,	Scharlach, <i>gall.</i> <i>écarlate,</i>	Idem.
Sing-vas,	Schinn-eisen.	Tracta ferri.
Selejtes,	Schlechtes,	Vile, inane.
El sompordált,	Er ist schon fort,	Iam abiit.
Sorompó,	Schrancken,	Septum, Cancelli.
Torony,	Thurm,	Turris.
Tinta,	Dinte,	Atramentum.
Tégla,	Ziegel,	Tegula.
Tántz,	Tanz, <i>gall.</i> danse.	Chorea.
Táska,	Tasche,	Sacculus.
Tarsoly,	Taschel,	Sacculus.
Tenglitz,	Stiglitz,	Achanthis.
Tenkely búza,	Dinckel,	Zea; frumenti species.
Tuczet,	Duczend,	Duodecás.
Trutz-ra,	Trotz, Trutz,	Irritatio.
Tintok,	Dünntuch,	Tela tenuissima.
Tüstént,	Geschwind,	Citissime.
Tégely,	Tügel,	Catillus fusorius.
Ugorka,	Gurken,	Cucumis.
Vál-asztani,	Wählen,	Eligere.
Vár-ni,	Warten,	Exspectare.
Vándor-lani,	Wandern,	Peregrinari.
Vitorla,	Wetterhahn,	Index Venti, Triton.
Üröm,	Wermuth,	Abinthium.
Vintzellér,	Wintzer,	Vinitor.
Zeller,	Sellerie,	Idem.

(6) *Frantzia Szókhöz hasonlók.*

Aczél,	Acier, a lat. <i>acuo</i> ,	Chalybs.
Arestálni,	Arrefter,	Capere.
Bárka,	Barque,	Scapha.

Bárd,	Halebarde,	Bipennis.
Bokréta,	Bouquet,	Sertum.
Bagá'sia,	Bagage,	Sarcina.
Bordely ház,	Bordel,	Lupanar.
Bébillér,	Babillard,	Blatero.
Batíz,	Bâtiste,	S. Joh. <i>Baptista</i> .
Bástya,	Bastion,	Propugnaculum.
Bölső,	Berceau,	Cunae.
Bólt, bót,	Boutique, <i>germ.</i>	Taberna.
	Bude,	
Csejza,	Chaife,	Carpentum.
Csóka,	Choucas,	Monedula.
Dárda,	Dard,	Hafta.
Ersek,	Archeveque,	Archiepiscopus.
Futra,	Fourrager,	Pabulatbm exire.
Gálya,	Galere,	Navis.
Gárdján,	Gardien,	Custos: Prior.
Gá'si,	Gage,	Merces.
Görbe,	Courbe,	Curvus.
Há'sárt, há'sartos,	Hazard,	Alea.
Indsenér,	Ingenieur,	Geometra.
Kalapírozni,	Galop,	Equi curfus cita- tior.
Kormány,	Gouvernement,	Gubernatio.
	(guvernmán)	
Karabély,	Carabine,	Catapulta.
Kakas, kokas.	Coq,	Gallus.
Káposzta,	Chou- <i>Cabus</i> ,	Brassica capitata.
Kóléza,	Calèche,	Carpentum.
Kanavátz,	Canevas,	Tela crassior.
Korsó,	Cruche,	Urna, Urceus.
Maródi,	Malade,	Aeger,
Mazúr,	Masure,	Rudera,
Mustár,	Moustarde,	Sinapi.
Matska,	Matou,	Catus; Felis.
Mente,	Manteau,	Chlamys.
Méts,	Mêche,	Lychnus.
Malosa-fzőlő,	Malvoise,	Malvatica uva.
Markotányos,	Marqueter,	Marquetender <i>ger.</i>
Mor'sa,	Morceau,	Mica.
Pantallér,	Bandouliere,	Baltheus.
Pajzán,	Paysan,	Ruficus.
Pízfoly,	Pistole,	<i>Idem.</i>
Pantófli,	Pantouffles:	Crepidae.
Pontefzpány,	Pointe d'Espagne,	<i>Idem.</i>
Pint,	Pinte,	Sextarius.
Paléta,	Billette,	Schedula Tesser- ria.

Rongálni,	Ronger,	Vastare.
Sapka,	Chapeau,	Pileus.
Szomorú,	Sombre,	Tristis.
Trombita,	Trompette,	Tuba.
Tető,	Tête,	Caput.
Tíz,	Dix,	Decem.

(7) *Tót Szókhoz hasonlók.*

Abrok,	Obrok,	Avena.
Afztal,	Stul, Stol,	Menfa.
Akó,	Okow,	Urna, Amphora.
Ablak,	Oblok,	Fenestra,
Abroz,	Obrusz,	Mappa, mantile.
Avatni, beavatni,	Auvod, ovod,	Initiare.
Bárány,	Berán,	Agnus.
Bába,	Baba,	Obstetrix, Anus.
Bogáts-kóró,	Bodláts,	Carduus.
Bodnár,	Bednár,	Vietor.
Borostyán,	Brestán,	Hedera.
Barázda,	Brázda,	Lira.
Borotva,	Britwa,	Novacula.
Borona,	Brána,	Occa.
Bolha,	Blcha,	Pulex.
Berekenye,	Brekyné,	Sorbum.
Bika,	Byk.	Taurus.
Csin-álom,	Csin-im,	Facio.
Csobán,	Dcsbán,	Urna, Amphora.
Csélze,	Csille,	Calix, patera.
Csákány,	Csekán,	Clava.
Czérna,	Czwirne,	Filum.
Csömör,	Csemer,	Nausea.
Csép,	Cepy,	Tribula.
Czéh,	Cech,	Tribus.
Csoroszllya,	Csereslo,	Vomer.
Drága,	Drahy, Drági,	Carus.
Dofztig,	Dosty,	Affatim.
Defzka,	Deska,	Affer.
Efzterha,	Strecha,	Subgrundium.
Ebéd,	Obed,	Prandium.
Filegória,	Prikrewa,	Nubilarium.
Garmada,	Hromada, Groma-	Acervus.
	da,	
Gereben,	Hreben, Greben,	Carmen.
Gu'sály,	Kuz'el,	Colus.
Geleszta,	Hlifa, Glifa,	Lumbricus.

Gereblye,	Hrable, Grable,	Rastrum.
Gyenge,	Tenky,	Tener.
Görts,	Krts,	Spasmus.
Gerentsér,	Hrnczir,	Figulus.
Hiba,	Chiba,	Delictum.
Irha,	Gircha,	Aluta.
Jáfol,	Gelzle,	Praesepe.
Koczka,	Kostka,	Alea.
Kalitha,	Klétka,	Aviarium.
Kulimáz,	Kolomáz,	Axungia.
Korhel,	Korhel,	Comissator.
Kolbácz,	Klobáza,	Farcimen.
Kutya,	Kotyuha,	Canis.
Kortsoma,	Krtsma,	Caupona.
Kúlts,	Klits, kluts,	Clavis.
Kupecz,	Kupec,	Emtor.
Kapálni,	Kopám,	Fodio.
Kaláts,	Koláts,	Libum Placenta.
Konkoly,	Kaukol,	Lolium.
Király,	Král, a <i>Carolo</i> Ma-	Rex.
	gno <i>Karl</i> , ut <i>Csár</i> -	
	<i>szár Caesar</i> a <i>Julio</i> <i>Caesare</i> .	
Kalácz,	Klácz,	Spica.
Kánya,	Káne,	Vultur.
Kafza,	Kofza,	Falx.
Kovácz,	Kwácz,	Fermentum.
Kurva,	Kurwa,	Meretrix.
Kolzperd,	Kocprd,	Pugio.
Lednek,	Lednik,	Ervum.
Lop,	Laup,	Rapere, Praedari.
Lócza,	Lawice,	Scamnum.
Lép,	Lep,	Viscus.
Moly,	Mol,	Blatta.
Maláta,	Mlátó,	Flores.
Mér-em,	Mér-im,	Metior.
Máz,	Mazi,	Linere.
Mátka,	Matka,	Mater.
Mostoha,	Macocha,	Noverca.
Mák,	Mak,	Papaver.
Medencze,	Medenicze,	Pelvis.
Matólla,	Motovidlo,	Rhombus.
Motsár,	Mocsár,	Lacuna.
Medve,	Nedwéd,	Ursus.
Malaszt,	Milofzt,	Gratia.
Mirégy,	Wréd,	Ulcus.
Nátha,	Nátcha,	Coryza.
Néma,	Nemy,	Mutus.

Nyofzolya,

Nosydlo,

Lectica, Gestatorium.

Ofzlop,

Szlaup,

Columna.

Olom,

Olowo,

Plumbum.

Ofztön,

Ofzten,

Stimulus.

Ofztőke,

Sztik,

Stimulus, Rulla,

Pes-letni.

Pefz,

Canis.

Patak,

Potok,

Amnis.

Potomra,

Potom,

Posthac.

Pók,

Pawauk,

Aranea.

Pitvar,

Pritwor,

Atrium.

Pálcza,

Palice,

Baculus.

Pohár,

Pohár,

Calix.

Patvar,

Potwárám,

Calumnior.

Parázna,

Prasna,

Scrophia,

Pásit,

Pasit,

Cespes,

Pais,

Paweza,

Clypeus,

Pálinka,

Pálim,

Uro, Cremo.

Pogátsa,

Pogátsik,

Cruftulum.

Prém,

Prim,

Fimbria. *germ.* Gebräm.

Póráz,

Prováz,

Funis.

Piócza,

Pigawitze,

Hirudo.

Pokol,

Peklo,

Orcus.

Parantsolni,

Porutseni,

Jubere.

Pletyka,

Pletkár,

Nugator.

Potrohos,

Potrawa,

Sagina.

Patkó,

Podkowa,

Solea.

Pufzta,

Spufztiti, *germ.* Wüfte,

Solitudo.

Pozdorja,

Pazderi,

Stupa.

Péntek,

Pátek,

Dies Veneris. nb. ita & Szereda, 9

Csőtörtők.

Pára,

Para,

Vapor.

Rutza,

Katzitze,

Anas.

Remek,

Remesló,

Opificium.

Rák,

Rak,

Cancer.

Rab,

Rab,

Captivus,

Rekettyerakotya, Rokiti, Vakita,

Retez,

Siler,

Retsz,

Ridky,

Catena.

Ritka,

Rauchó,

Rarus.

Ruha,

Robot,

Vestis.

Rabota,

Sseplawy,

Opus servile.

Selyp,

Szluha, Szluga,

Blaesus.

Szolga,

Sassina,

Servus.

Sás,

Strá's,

Carex.

Strása,

Custos.

'Sidó,	Z'id,	Judaeus.
Szabad,	Swoboda,	Libertas.
'Sobrák,	Z'ebbrák,	Mendicus.
Sajtár,	Ssechtár,	Mulctra.
Szoknya,	Suknye,	Tunica.
Szarka,	Straka,	Pica:
Szilva,	Szliva,	Prunum.
Szikra,	Sziskra,	Scintilla.
Szán,	Szané,	Traha.
Szomorú,	Zarmutek,	Tristis.
Szó, fzóll,	Szlouó,	Verbum.
Sódor,	Ssoldra,	Perna.
Szalma,	Szláma,	Stramen.
Széna,	Szeno,	Foenum.
Szalonna,	Szlanina,	Lardum.
Szomfzéd,	Szaufzéd,	Vicinus.
Szemét,	Szmeti,	Quisquiliae.
Szita,	Szytó,	Cribrum.
Szín,	Szyn,	Vestibulum, Atrium
Tarifznya,	Taniftra,	Canistrum, manti-
	<i>germ.</i> Tanifter.	ca.
Tömlötz,	Temnicze,	Carcer.
Tök,	Tykew,	Cucumis.
Tag-adom,	Tag-im,	Nego.
Tifzta,	Tsilfti,	Purus.
Téftza,	Céftzo,	Malfa.
Takáts,	Tkáts,	Textor.
Tulok,	Tulk,	Juvenus.
Tábor,	Tábor,	Castrum.
Válú,	Walow,	Alveus, Patena.
Veder,	Wedro, <i>grae.</i> Hy-	Urna.
	dria.	
Viafz,	Wofzk,	Cera.
	<i>germ.</i> Wachs.	
Vánkos,	Wánkus,	Cervical.
Vatsora,	Vetsera,	Coena.
Unoka,	Wnuk,	Nepos.
Veréb,	Wrabetz,	Passer.
Verécze,	Mrez'e,	Cancelli.
Udvar,	Dwur, Dvor,	Area.
Zalog,	Zaloh,	Arrha.
Zár, závár;	Zawora,	Pessulus.
Zuzmaráz,	Mráz,	Gelu Pruina.
Zimánkó,	Zyma,	Hyems, Gelu.
Zöld, Zöldség,	Zeleny, Zele,	Viridis Olus.
Záfzló,	Zezló,	Antenna.
Zamáncz,	Zamazati,	Incrustrare.

Jegyzés. Ha kérdésbe hozódik: Mi vettüké ezen Szókat másoktól, vagy mások mi tőlünk? Ennek eligazítására szolgálhatuak im ezek:

1.) A melly dolog, a régi Scitháknál nem volt, annak a neve sem volt, és így sok efféle Neveket bizonyosonn másoktól vettek, kiknél azt a dolgot találták, mikor kijöttek, és más Nemzetekkel öfzveelegyedtek. Már ha az ilyen dolognak neve, más Nemzetnél való, és azont jelentő nevével megegyez a hangra nézve: jele; hogy nem ősi Szóknk. Illyenek: *Püspök*, *'Sinat*, *Karabely*, *Paputs*, *Csemelyet*, *Bordély*, *Kotsi*, *Almarium*, 's a t. Külömbenn; sok Scithiábann nem lévő dolgoknak is tsak ugyan adtunk igaz Magyar nevet is, minekutánna azokat megcsinértük.

2.) Az eredeti vagy Gyöker Szó nálunk egy Szótagból áll: és ha hófzszabb; abbann lévő minden Szótagok, meg annyi Tóldalékok vagy Végezetek, mellyek a Gyökerhez a Származtatás szokott regulái lzerint járultak. Ha azért valamelly oda feljebb előadott Szónak, vagy az első Szótagja nálunk semmit se tesznek, vagy pedig, ha a régi értelme elveszett volna is, (melly megesik gyakran) de más élő Szavaink attól nem jönnek; ha továbbá a melly Szók oda feljebb előadódtak, nem a Grammatikábann előfzamlált szokott Végezetekkel formálódnak a Gyökértől, az ilyen Szók is gyanúsok lehetnek idegen vólókról p. o. Ebbenn: *Matólla*, *tarifnya*, *Esperest*, *nyofzolya*, ezek a Gyökerek vólnának: *Mat*, *tar*, *Es*, *nyofz*, de semmit se tesznek; más szavaink tőlök nem jönnek, és a hozzájuk rakott Szótagok sem szokott Végezetek, p. o. ebbenn: *Matólla*, az *ól*, és *la*; ebbenn *tarifnya*, az *ist* és *nya*; ebbenn: *Esperest* a *per* és *est*. 's a t. Ezek hát idegen Szók.

3.) Ha valamelly feljebb előadott és miénkhez hasonló idegen Szónak első Szótagjából, melly a Gyöker, más Szók is jönnek azon az idegen Nyelvonn, úgy azt a Szót mi vettük más-tól, p. o. *Lajtorja*, ebből vétetett: *Leiter*, mert a Németbenn ezen törökből *Leit* több Szók is származtak. Illyen ez is: *capio*, mellyből lett *kapom*. *Philomela* mellyből lett *Fülemile*, *Polire*, *Pallérozni*, 's a t. Ellenbenn —

4.) Kérdés lehet az olyan Szókról, mi vettüké másoktól, vagy mások mi tőlünk, a mellyeknek valóságos Magyar Gyöke-re vagyon, és abból más igaz Magyar-Szók is jönnek a szokott Végezetekkel? p. o. *Kováts*, Magyarúl is, Tótúl is így vagyon. Ugyde ebből: *Koh* vagy *kov*, jönnek igaz Magyar Szók: *kohol*, *kova*, *korom*. Az *áts* is ebbenn; *Kováts*, igaz Magyar Végezet; és így *Kováts*, etedeti Magyar Szó. Illyen: *Vezér*, *Buzogány*, *akaszt*, *választ*, *csákdny*, 's a t. mellyekről az első Tóldalékbann 's a t.

5.) A melly miénkhez hasonlító idegen Szó, nem tsak magábann az Anya Nyelvbenn megvagyon, hanem annak az Ága-zatibann is; attól jött a miénk, melly ahoz hasonlít; nem pedig a miénkből. És így ha az ilyen Szó, nem tsak a *Tótbann*, hanem a *Csehbann*, *Ráczbann*, *Lengyelbenn*, nem tsak a *Dedkbann*, hanem a *Frantszábann*, *Olaszbann*, *Oláhbann* 's a t. feltaláltatik: az valóságos idegen Szó. Illyenek: *Drága*, *Káptalan*, *Puszting*, *Keresztyén*, 's a t.

6.) Mivel a Sógoros Magábannhangzók regulája szerint, mi nálunk, egy szóbann, vagy tsak Kemény Magokbannhangzók

vagnak úgymint: *a, o, u*, vagy csak Gyengék, úgymint *e, ö, ü*, ha tehát valamely Szónkbann kétféle Magábannhangzó is vagon; bihető, hogy az, idegen Szó; p. o. *Elstrenga, Dedk, Czekla, bokréta, Rostély, Korhely, Tuzet, Téglu, Fertály, 's a t.*

7.) A melly Szóbaann, elől. két Mássalhangzó; (*Consona*) áll, vagy a közepénn három is; az, idegen Szó, p. o. *Plajbász, Plebdnos, Szkófiom, Lajstrom. Pletyka, Ostrom, Anslóg, Förspon, Pribék, Spék, Sróf, Prókátor, 's a t.*

8.) Az eddig mondottakra hallgatván, úgy vélekedhetni, hogy a feljebb előadottakonn kívül: még sokkal több szavaink is lehetnek idegenek, ha szintén azokról nem tudhatnánk is, mitso-da nyitólól jöttek? Illyenek: *Mokus, Korpa, Nadrag, Hernyó, Kárpit, Tímhora, Madár, Jámor, Bolond, Komondor. Difiznó, Tolvaj, Böldog, Paréj, Tsupor, Heveder, Kefe, Harrangy, Bádog, Kutsma, Párna, Hindr, Komló, 's a t.*

9.) A melly szavainkhoz hasonló, nem csak egy idegen *Anyá Nyelvbenn* találhatnánk millyen *Anyá Nyelv* a *Sidó, a Görög, a Tót, a Német*, hanem egynél több *Anyá Nyelvbenn* is; az olyan Szokról bihető, hogy egyikünk sem vette a másiktól; hanem mindnyájann vettük egy régi és mindnyájunkal köz. anyai Nyelvből. Illyenek: *sák, kád, 's a t.* Lásd a *Szók Formálódásáról* való Refut. a vége felé.

Hogy ennyi Szót vettünk másoktól, következésképpenn, a mi Ásiai Nyelvünk kevés Szókból áll: azt szinte úgy nem kell szégyenlenünk, valamint a *Rómaiak, Anglusok, Frantziák, Németek, 's a t.* nem szégyenlik nem is szégyenlhetik, hogy teli a Nyelvek sok idegen Szókkal. Azt szégyenlenék akkor, hogy a mi Nyelvünk felette régi, és kétségkívül az emberi Nemzet első együgyiségének idejénn kezdődött; mikor még mesterségek, kereskedés, és új találmányok nem voltak, a mellyek okoztak idővel sok új Szót. Azt szégyenlenék továbbá, hogy a mi Nemzetünk valaha volt olyan állapotbann, mellybenn maga magának elég volt, sok dolgok nélkül ellehetett, más nemzetek nélkül boldogságára nézve nem szűkölködött.

Es így, Eleitknek ezen szokását követvén, ezután is adjuk meg inkább, kézf szírvvel, a Hazafiságot, a jóféle idegen Szóknak; mint sem helytelen új Szókat tsináljunk. A ki egészszenn, tisztá Magyar Szókból álló Nyelvet akar felállítani, mind hányja ki ebből a feljebb előhozott, és több afféle idegenektől vett jóféle szavainkat, melly valóbann felettebb való bültelkedés volna.

